

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu

Maskelynes New Testament

Contents

Preface Fastok Nasoruan nametəkav	1
Na-kel-uri-an tovoi aMattiū totosī	7
Na-kel-uri-an tovoi aMak totosī	64
Na-kel-uri-an tovoi aLuk totosī	99
Na-kel-uri-an tovoi aJon totosī	155
Nəsa ahai pispisul gail lotogole	197
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən alat a Rom	247
Nalōbulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosī van hən alat a Korint	273
Nalōbulat napisulan na-vəha-ru-an aPol totosī van hən alat a Korint	299
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən alat a Kalatia	316
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən alat a Efesus	325
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən alat a Filippi	334
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən alat a Kolosse	341
Nalōbulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosī van hən alat a Tessalonika	348
Nalōbulat napisulan na-vəha-ru-an aPol totosī van hən alat a Tessalonika	354
Nalōbulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosī van hən aTimoti	358
Nalōbulat napisulan na-vəha-ru-an aPol totosī van hən aTimoti	365
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən aTitus	370
Nalōbulat napisulan aPol totosī van hən aFilemōn	373
Nalōbulat napisulan van hən naIpru gail	375
Nalōbulat napisulan aJemes totosī	395
Nalōbulat napisulan na-vəha-sual-an aPita totosī	402
Nalōbulat napisulan na-vəha-ru-an aPita totosī	410
Nalōbulat napisulan na-vəha-sual-an aJon totosī	415
Nalōbulat napisulan na-vəha-ru-an aJon totosī van hən alat siYesu	422
Nalōbulat napisulan na-vəha-tor-an aJon totosī	424
Nalōbulat napisulan aJut totosī	426
Na-kel-vəhoti-an van hən aJon	429

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu, Vanuatu

Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu. Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu, Vanuatu.

Language: Maskelynes

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

f8769a11-fd4b-5ce8-8680-f574829abe8d

ISBN: 978-1-5313-0335-8

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “apostol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biaen ale wanem we i hapen biaen oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biaen i kam biaen. Blong mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7–8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

*1:0 Hemia nao wan futnot.

AYesu evəŋan alaluṃan lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Niutestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəḃol husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a m̃o, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosobur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotubat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləbēvuruŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etubat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləbipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile p̃isi a Uluveu naut kəmas Prespitirian, SDA o NTM. Len nawoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhaʋut gail mai alaluṃan lotomatmatu mai alathutai ludaṃ hən naʋide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naluṃan lotovat lotuʋat pair hən nalobulat Jonah. Lotuʋat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naluṃan galevis am loum mai galito van van loum p̃isi len nasihau 2012.

Nəp̃isal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a m̃o sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan ṽisusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətaləboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur naʋide enan. Metəkav namtudoŋ kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan p̃isi ləbēvuruŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ŋai tokel p̃is namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoʋur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoʋur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A m̃o naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahaʋut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail p̃isi. Ale len nauman salito len naprojek, nətransleta lobətah hən ləbisaṃ nəp̃isal hən ləbikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusəṃ nəp̃isal tovoi hən namtbikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusəṃ nasoruan ta m̃o datsaləboii daməŋai, pəpadaŋ hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len nəp̃isal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan ḃonḃon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isoʋur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel p̃arḃar hən gail ŋai, be namtorij nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalobulat, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a m̃o.

Naʋide hən toshud hən naves gail

Len naut ṽisusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel nəsa tovisi be lusor husuri len nəp̃isal togol nənauan sidat ebutbutut. Nəsa tovisi a m̃o lukele a tahw ale nəsa tovisi a tahw lukele a m̃o. Husur natenan, namtogəgel həni hən ke nəsa tovisi a m̃o

namtukele a m̄o ale n̄sa tovisi a tahw namtukele a tahw. H̄n datb̄igol nasoruan b̄igam b̄ivoi maienan, len naut galevis namtosuhud h̄n naves toru o totor ale nam-tutos gat gail hum lotosua ŋai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

N̄boŋ datb̄eŋvuruŋ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma datb̄eris natuhleta topat p̄-padaŋ h̄n nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-l̄eboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-l̄eboii-an tomaien h̄n “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur naŋvide seJu gail ke hum ma b̄evi tarh̄et sidato h̄n datb̄el̄eboii namilen. Bathut natgalenan, n̄boŋ dattoris natuhleta ideh, ivoi h̄n datb̄ebunus n̄sa topat a pan h̄n datb̄el̄eboi s̄əhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad n̄nauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarh̄ete

N̄boŋ dattoŋvuruŋ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarh̄epej hum Mat 13.44.

Natohan pipihab̄elan aGot len n̄mav

Nasoruan topat tarh̄ete ipat m̄os natit itor. Esua: ipat h̄n b̄evi tarh̄et sidato h̄n datb̄eris l̄eboi n̄sa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat h̄n datb̄isaḅ naut dattodoŋ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tob̄əlav eḡəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarh̄ete savi soruan siGot h̄n datb̄ikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

N̄b̄ol gail lotopat len nalob̄ulat tile am

Datol̄eboii ke nalob̄ulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur n̄mauran mai n̄matan siYesu Kristo, mai n̄mauran san dan n̄matan. Datol̄eboi datb̄eŋvuruŋ n̄b̄ol sua len nalob̄ulat Mattiu ale n̄b̄ol enan ipat tu len nalob̄ulat Mak o Luk o Jon. N̄boŋ tomagenan, datol̄eboi datb̄isaḅ narefrens h̄n naut galenan pipit nasoruan topat tarh̄ete hum Mat 14.13

AYesu ev̄əŋan alaluḡan lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Natenan ikel uri ke n̄b̄ol husur n̄boŋ aYesu tov̄əŋan alaluḡan lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o n̄əgarutian gail

†1:0 Egai nafutnot sua.

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad nęgarutian gail. Galevis lupat hęn lębevi tarhęt sidato hęn datbelęboi nęsa tovisi len nębol. Galevis lupat hęn datberis lęboi naut sua salito. Ale galevis lupat hęn lębevusan gidat hęn natsua gidat a Vanuatu datsarisi boņ ideh, hum nęhai o natsua tomaur o natsua hęn navide salit ta mo.

Nęmap o nęgarutian hęn naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad nęmap tiltile gail hęn naut gail. Ikad galevis hęn naut a Jutea nęboņ aYesu toyaryar hęn togol nauman aTata Got toriņi len navęlan hęn bigole. Ikad galevis am hęn nęboņ aPol toyaryar hęn bikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo.

Natiksonari

Asike datbelęboi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia doņ kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsalęboi savoi o pępadaņ hęn bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolęboi be datsakelkele, o datsakele len navide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi gęmai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattomętahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike datelęboi natgalenan.

Nębathusoruan gail

Datbike datbeutaut hęn nęstati hęn datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datolęboi datbevuhe vi lan nagilen ale bunus nębathusoruan gail mai naut isobur len Nasoruan siGot lotosor husur nębathusoruan galenan. O datbikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datbisabi ke tosua len nębathusoruan gail. Ale datolęboi datbebunus nębathusoruan galen bivoi hęn datbisab naut isobur len Nasoruan siGot lotosor husur nębathusoruan enan. Nęboņ datbevuruņ naut galenan, dereh datelęboi nęsa aGot tolęņoni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, nəpusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi nəis?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən bīparpar ke aYesu evi kiŋ len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta sutuai. Evi kiŋ aGot tokel gati mai alat aIsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isobur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən nəpusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1–52)

Nasoran san 4 (18.1–35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mō hən galito, bevi kiŋ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etubat hən nauman san (4.12–25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len nəvehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isobur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu epusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwiel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1–56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1–20)

Nəbathuyah siYesu

(Luk 3.23–38)

1 Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siAraham:

² AAraham evi atəman alsak.

Alsak evi atəman aJakop,

tovi atəman aJutah mai aṽan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson, tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon, anan tovi asoan aUriah a m̃o.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aArijah.

Ale aArijah evi atəman aAsa.[‡]

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah

mai aṽan gail len nəboŋ lotomaŋiŋriaŋ vi Pabilon.^a

¹² Husur nəmaŋiŋriaŋ vi Pabilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,

ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,

tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aElesar.

Ale aElesar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,

topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋbat len aApraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 p̄isi, ale tuŋbat len aTevit vəbar nəmaŋiŋriaŋ vi Pabilon ikad naur lotovi 14 am, ale tuŋbat len nəmaŋiŋriaŋ vi Pabilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

A Meri ipas aYesu

(Luk 2.1-7)

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən ar-ŋiŋbon, isabi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaṽut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboŋ tosəsəloŋ hən aMeri totian, emətahun ŋigol nahurun aMeri b̄isa, ŋa isab̄ səhoti len nənauan san ke teriŋ aMeri, be emətahun avan ideh b̄eləboii. ²⁰ Nəboŋ tonau natgale-nan sal, aŋel sua siNasub̄ evisi həni len nabəber. Ike, “Josef anatun uluṽan siTevit, sagemətahw hən gəbəsəhar aMeri hən b̄evi asoaṽ, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatun uluṽan balai, ale geriŋ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen p̄isi evisi hən ŋigol nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur b̄isarpoŋ. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,

ale tipas anatun uluṽan,

ale lekis nahəsən aImmanuel,”

namilen tovi

“AGot itah mai gadito.”^b

²⁴ Nəboŋ aJosef tolele, igol nəsa aŋel siNasub̄ tokel maii. Esəhar aMeri tovi

[‡]1:7 Nalobulat galevis ta sutuai luke *Asaf* ləsake *Asa*.

^a1:11 2Ki 24.12-16 ^b1:23 Isa 7.14, 8.8, 10

asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vøbar nəboŋ topas anaton uluṃan sua. AJosef erij nəhes Yesu lan.

Nəvanuan lotokad namitisau hən naṃeso

2 Husur nəboŋ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboŋ aHerot tovi kiŋ, alaluṃan namitisau hən naṃeso luyar dan Nais vi Jerusalem ² Luke, “Atenan lotopasi hən ḃevi kiŋ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naṃeso san nəboŋ tovisi ale namtogəm hən namṃbilotu həni.”

³ Nəboŋ aHerot aKiŋ tosəsəloŋ hən natenan, nəlon etuhath, mai alat a Jerusalem ṃisi lumagenan. ⁴ Ekis aḃilti-hai tutumav ṃisi mai ahai ṃusan ṃisi hən nalo luḃonḃon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḃitabtabuh lan, dereh lipasi a be?”

⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maie-gai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,

gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-ṃo-an

len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-ṃo-an sua dereh tegəm balai

hən ḃeil a ṃo hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,

hum nəvanuan nasipsip toil a ṃo hən galito.”^c

⁷ Beti aHerot igol naḃonḃonan to-susuah mai alaluṃan namitisau hən naṃeso. Eus galit hən nəboŋ mai namityal naṃeso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat

galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doŋ vahvahur natətai. Nəboŋ mətḃisabi, kel uri mai ginau hən ginau am nəḃivan valotu həni.”

⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nakij tonon, loriŋ naut enan, ale naṃeso lotorisi nəboŋ tovisi, eil a ṃo hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəboŋ lotorisi naṃeso lukemkem masuṃ. ¹¹ Nəboŋ lotoḃis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəŋe-dur, lulotu həni, ale losəŋav hən navi-olan salit hən ləḃeviol mai natətai hən nagol, nafranḃinsens mai namər.^f

¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələ-gauan mai galit len nəḃəḃer ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naṃisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alaluṃan namitisau hən naṃeso lotovan tia, aŋel sua siNasuḃ evisi hən aJosef len nəḃəḃer ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəḃikel mai gaiug hən gəḃetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən ḃigol ḃimat.”

¹⁴ ŋa aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale erij naut enan vi Ijip.

¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuḃ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw uluṃan dan naut a Ijip.”^d

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alaluṃan namitisau hən naṃeso lotogərası, nəlon ipaŋpaŋ masuṃ vəsa.

2:11 Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyəŋəŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəḃevur nagol etibaṃ gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. *Nafranḃinsens* evi nəda hən nəhai tomasmas nəbon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loṃəŋasi len natutumavan husur nəbon nəbasuhab han esusau. *Namər* am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhaş. Loləmasi am hən ləḃeriŋi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən bipat ebəlav be asike bibo.

^c2:6 Mic 5.2 ^d2:15 Hos 11.1

nəhau hən naributbut san.^{††} Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹²Gai esuṁan naluṁan topat nəhai rivrivhai hən bəpəpəhun namisurhuwit dan nasugut nawit tomasmas. Dereh tībən hən namisurhuwit len natuhim han, be tēpəṁas nasugut nawit tosa len nəhab todədas nəmatan.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³Beti aYesu egəm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hən aJon bībaptais həni. ¹⁴Avil aJon isor tasi, ike, “Sati-maienan, nəsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug ṁau gibaptais hən ginau, gol ke gogəm hən ginau məbe?” ¹⁵Ris aYesu tosor vari ke, “Gidaṁ hən nəbībaptais gagai, husur inor hən darbigol natit p̄isi tonor, aGot toləṁoni.” Beti aJon idam hən bībaptais həni. ¹⁶Nəboṁ aJon tobaptais həni tonoṁ, vəha-sua ṁai aYesu evi məhat dan nəwai. Nə-mav esəṁav ṁosi ale eris aNunun aGot togəm vi pan hum nətav,^{‡‡} ale egəm toh lan. ¹⁷Ale nadoldol len nəmav ike, “Anatugw uluṁan bogai notoləmas buni. Nohəhəvur masuṁ həni.”^h

Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

4 Beti aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tobədesw hən natəmat bitaltal ke tigol nəsaan. ²Len nə-mariboṁ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu səhan, gol ke nəmal ihati. ³Beti natəmat egəm həni, ike, “Gəbevi aNaturan aGot, kel mai nəvat galegai ke legəm vi bəta.” ⁴Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas bimaaur len

nabəta ṁai, be imaur len nasoruan p̄isi aGot tokele.”^m ⁵Beti natəmat esəhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale eriṁi eil gilgile a məhat buni len naim siGot. ⁶Ale ikel maii ke, “Gəbevi aNaturan aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike,

“AGot dereh tikele hən aṁel san gail husur gaiug

ale lipat gaiug vi məhat len navəlalito hən asike nariem bəsəhot nəvat.”^j

⁷AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədərjan siNasub aGot sam ke timabe.”^k ⁸Ale natəmat esəhar tətəs həni van hən nəvehuh tosaṁsah habat, ale evusani hən nəkantri p̄isi len navile a pan len nəyalyalan salito. ⁹Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg p̄is mai gaiug, gəbetəjedur, lotu hən ginau.” ¹⁰Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasub aGot sam ṁau, ale gigol nalotuan van hən gai səbon.”^l ¹¹Beti natəmat eriṁi, ale aṁel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etubət hən nauman san

(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹²Nəboṁ toəsəloṁ həni ke lototah gat aJon, riṁi len naim bəbaṁis, aYesu eriṁi naut enan, evi Kalili.^m ¹³Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəbiltiwei. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴Imagenan, nəsa ahai kelkel ur, alsaiah, tokele, isarpoh. Ike, ¹⁵“Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali, metp̄isal vi lan nabiltiwei, tarhəwisel Jortan,

^{††}3:11 Evi slev gail lotosah ruṁat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

^{‡‡}3:16 Nətav ehum navimal be epəhəpəhw.

^h3:17 Psa 2.7; Isa 42.1 ⁱ4:4 Deu 8.3 ^j4:6 Psa 91.11-12 ^k4:7 Deu 6.16

^l4:10 Deu 6.13 ^m4:12 Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20

len naut a Kalili simetbos gail,
¹⁶nəvanuan gail lotobətah len
 nəmərgobut
 loris nabiltiñial;
 len galit lotobətah len naut hən nəmōl
 hən nəmatan,
 namñial siGot evisi, emñias galito.”ⁿ

¹⁷Len nəboŋ enan van, aYesu etubət
 kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur
 natoħan pipihəbələn aGot len nəmav
 egəm pəpadaŋ!”

Aħai susur metəkav gail

(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸Len nəboŋ sua aYesu iyar husur nə-
 tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai
 Kalili. Eris alarmiñvan, aSimon, nahəsan
 togoŋ aPita, mai aAdru añvan. Arubar hən
 nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi
 vanuan nəsaħieħan. ¹⁹Ale ikel mai gəlar
 ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mər-
 tosaħ hən naieħ, dereh nigol mirisaħ hən
 nəvanuan gail.” ²⁰Vəħa-sua ŋai aroriŋ
 nalevlev səlaru, aroħusuri.

²¹Nəboŋ toyar van am, eris alarmiñvan
 am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti,
 mai aJon, añvan. Arutoħ len nabot mai
 atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit
 gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai.
²²Vəħa-sua ŋai aroriŋ nabot mai atə-
 malaru, aroħusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaaur

²³Ale aYesu iyar turtur len naut a
 Kalili piŋi. Eñusan len naim nabon-
 bonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an
 tovoi hən natoħan pipihəbələn aGot,
 ale igol nəvanuan gail lotokad naməsah-
 han tiltile gail o nibelit tomatmat,
 lumaaur. ²⁴Na-kel-uri-an husuri ibar naut
 a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail
 losəħar alat lotoməsah gəm həni: alat
 lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit
 topeŋas, alat lotokad natəmat gail, alat

lotokad nahumatmat mai alat nahud-
 hubelit tomat, ale igol galit lumaaur.
²⁵Nabiltiluñoh gail loħusuri, alat a
 Kalili, a Tekaḗolis, a Jerusalem, a Jutea
 mai alat tarhət Nawisel Jortan.

Na-sor-ivoi-an gail

(Luk 6.20-23)

5 Nəboŋ aYesu toris naluñoh gail,
 etəvehuh, ebətah. Nəboŋ tobətah,
 aħai susur san gail logəm həni, ²ale
 etubət vusan galit ke:

³“Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar
 Got, be lotoləŋoni,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur natoħan pipihəbələn aGot len nə-
 mav evi salito.

⁴Alat lototaŋ,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur dereh leləŋon tivoi am len
 nəlolito.

⁵Alat nəlolit tomədaui,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur aGot teviol hən navile a pan mai
 galito.

⁶Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən
 nanoran,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur dereh liħanukub.

⁷Alat nəlolit totaŋis avan ideħ, lotovi
 tarhət san,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸Alat nəlolit tomasil, lotoləŋon aGot
 səbon ŋai,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur dereh leris aGot balai.

⁹Alat lotogol nanoŋan hən nəbəlan gail,
 lotogol natəmat,
 navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur dereh aGot tekis galit hən anatun
 gail.

¹⁰Alat, nəvanuan gail lotomədas bun
 galito

sil lotogol nəsə tonor,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihabəlan aGot len nə-
mav evi salito.

¹¹ “Nəboŋ nəvanuan gail ləbisor viles gamit vəsa, ləbemədas bun gamit gol ke mətbləŋon bisa vəsa, ləbelibliboŋ ke məttogol nəsaan tiltile sil məttovi esagw, navoian siGot igol mətukab həni. ¹² Len nəvide tomaianan lomədas tabtab hən ahai kelkel ur gail ta mo. Mitikemkem, mətəhəhəvur husur aGot ikad nakonpür-
püran totibau moş gamit len nəmav.”¹⁰

Nətas mai nəmial

(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətohum nətas^{¶¶} moş navile a pan.^{§§} Be nabus hən nətas bimasig hən bədube, tegəm vi tas tətəs am mabe? Savoı hən natideh am. Ivoi ŋai hən ləbibar həni len tan hən nəvanuan gail ləbipal gati.

¹⁴ “Gamit mətohum nəmial moş navile a pan. Nəbiltivile topat məhat len nəve-
huh edədas bəsusuah. Nəvanuan pisi loləboi ləberisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau nəmial, riŋi pipit nəhad. Aoa! Er-
iŋi a məhat hən bəmias galit pisi lo-
totoh len naim. ¹⁶ Tomaienan, nəmial samit təmial moş nəvanuan pisi hən ləberis navoian məttogolgole, ale sal suh nəyalalan seTəmamit len nəmav.

Nəpusanan husur nalo siMoses

¹⁷ “Samtinau ke notogəm hən nəbikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur

lotokele. Ao, nəsağəm hən nəbikaskasi, noğəm hən nəbigol bısarpoh. ¹⁸ Nokitin mai gamit ke, van vəbar nəboŋ nəmav mai navile a pan arbimasig, səkad nəməpürhət natosian bimasig dan nalo siGot, vir natit pisi bısarpoh. ¹⁹ Imaienan, avan ideh biləbur bəsua tokəkereh len nalo, ale tovsuan nəvanuan gail hən ləbigol tətöv həni, dereh tevi ut kəmas balai len galit lototoh pipihabəlan aGot len nəmav. Avil avan ideh togol husur nalo, tovsuan nəvanuan hən ləbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ²⁰ Be nukel mai gamit ke, mətbike mətbəbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mitimasnor səhor ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail.

Nəlöl paŋpaŋ

²¹ “Mətosəsəloŋ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’^{*} ale ‘avan ideh to-
gole, dereh tipanis.’^p ²² Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas ağan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles ağan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hovon!’ inor hən bevi lan nəhab naut nəmatan. ²³ Imaienan, gəbilav naviolan samı van hən nəmel tutumavan ale gəbinau təlmam həni ke, gotogol natesua togol ağan tokad nəsaasaan mai gaiug, ²⁴ bimaianan, riŋi naviolan samı ei. Givan hən ağan hən mərbınor, mər-

^{¶¶}5:13 Nətas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas tovi wai.

^{§§}5:13 Nətas eləboi bigol naməŋod ivoi tebəlav, ilav kuvi dan nəboan. Imagenan, alat lotohusur aYesu loləboi ləbetəgau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsa habat hən nəvanuan navile a pan ləbivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas togol nabus hən nəhanian ivoi am.

^{*}5:21 Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlöl paŋpaŋ samı o naləŋonian samı ŋai.

ḅikad navoivoian tētas. Beti gēm, lav naviolan saḡm mai aGot len natutumavan van hēni.

²⁵“Avan ideh ḅikot hēn gaiug, len nēyaran saḡm mai atenan tosor tas gaiug, len naḡisal vi lan nakotan ḡai, gisaḡsaḡvut hēn mērbikad natēmat tētas. Asike gēbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nēmatsistret, ale nēmat-sistret teriḡ gaiug len navēlan nalipah, ale nalipah tibar hēn gaiug len naim bēbaḡis. ²⁶Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vēbar gēbēvur ḡis nēvat hēn nēpain nēmatsistret toriḡi.

Naitian tosa

²⁷“Mētosēsəloḡ tia hēn nēsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toḡbur kotov nēlahan,’^q ²⁸ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokēta husur napēhaḡvut hēn bēlōḡoni, len nēlon, gai igol naitian maii tia. ²⁹Namētaḡm nēmatu ḡigol gaiug gēbigol nēsaan, kis kuvi, bar hēni. Nahudhubēḡm bēbuer enan esēhor lēḡibar hēn nibēḡm kavkav len nēhab nēmatan. ³⁰Navēlaḡm nēmatu ḡigol gaiug gēbigol nēsaan, ta kotovi, bar hēni. Nahudhubēḡm bēbuer enan esēhor nibēḡm kavkav bēvi lan nēhab nēmatan.

Natiḡosan

(*Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18*)

³¹“Nalo ike, ‘Avan ideh totiḡōs hēn asoan, atenan timaslav nalōḡulat hēn natiḡosan mai alitenan.’^r ³²Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiḡōs hēn asoan, naut kēmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toḡbur kotov nēlahan.† Ale avan ideh tolah mai

napēhaḡvut totiḡōs, gai igol naitian toḡbur kotov nēlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nēhon aGot

³³AYesu isor am ke, “Mētosēsəloḡ tia hēn nēsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gēgēras, be gīgol na-kel-gati-an saḡm van hēn Nasub aGot, tisarḡoh.’^s ³⁴Avil nukel mai gamit ke, samtikel nēhes ideh hēn ḡita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nēhes nēmav husur aGot ebētah len nēmav topat pipihabēlan. ³⁵Samtikel nēhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriḡriḡ narien lan nēboḡ tobētah len nēmav. Samtikel nēhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKiḡ toyalyal, tovi aGot. ³⁶Sagikel nēhes nēkaduḡm hēn ḡita gat na-kel-gati-an saḡm husur gōdēdas gēbigol nasivur ideh ḡepēhw o ḡimermer. ³⁷Len nēsa gotokele, ‘Evoi’ saḡm timasvi ‘Evoi’ ḡai, ‘Aoa’ saḡm timasvi ‘Aoa’ ḡai. Nasoran ideh am egēm len atenan tosa vēsa masuḡ tovi tēmat.

Nasisilan

(*Luk 6.29-30*)

³⁸“Mētosēsəloḡ tia hēn nēsa aGot tokele ke, ‘Gēbigol namētan o nariḡon avan ideh ḡimasig, namētaḡm o nariḡōḡm timasmasig.’^t ³⁹Avil nukel mai gamit ke, samtēsisiḡ hēn avan ideh toḡol tosa hēn gamito, be avan ideh ḡiḡōs nētarhoḡm nēmatu, pair hēn nētarhēte van hēni. ⁴⁰Ale avan ideh ḅikot hēn gaiug, ḡilav nēhai susun saḡm hēn ḡisar gel nēkabut saḡm, gidaḡm hēn nahurabat naut susus am maii.

†**5:32** Len naḡvide seJu gail, apēhaḡvut salēboi ḡitoh sēḡon, gol ke alitenan timaslah tētas hēn ḡimaur. Be alitenan ḡilah tētas, atenan totiḡōs hēni igol ke asoan igol naitian toḡbur kotov nēlahan.

ḡ5:27 Exo 20.14; Deu 5.18 **ḡ5:31** Deu 24.1 **ḡ5:33** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 **ḡ5:38** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21

⁴¹ Nasoltia ta Rom[‡] ðigol ke gæðipat natit san gail van vëbar nëmail[¶] ðesua, gipati vëbar nëmail teru. ⁴² Avan ideh ðeus gaiug hën natideh, lavi maii, ale gai ðike ðikabut sañ, sagipair dani.

Lëmas bun aenemi sañ gail

(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mëtosësəloŋ tia hën nësə aGot tokele ke, ‘Lëmas bun alat lototoh pə-pədaŋ hën gaiug,’^u ale ikad nasoruan am toke ‘mëtahun bun aenemi sañ gail.’
⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, mëtelëmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomə-das bun gamit hën mëtbləŋon ðisa vësə, mitisor tuŋ mōs galito. ⁴⁵ Mitimaienan hën mëtblësüman aTëmamit len nëmav bathut igol nəyal tovisi, tovi mëhat, to-sun alat lotosa mai lotovoi, ale esəvat naus van hën alat lotonor mai ləsənor. ⁴⁶ Husur mëtblëmas bun ŋai alat lotolə-mas bun gamito, aGot asike ilav nakon-purpuran ideh mai gamit sile. Nəvan-uan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mət-ðike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosuñan gamit ŋai, gamit mëtotile mabe? Alat ləsavi Ju lotovi metbōs gail, galit am lugol toma-genan. ⁴⁸ Imaienan, gamit mäu mitimas-nor kavkav hum aTëmamit len nëmav tonor kavkav.”^v

Na-viol-həni-an mai alat lotoməidol

6 AYesu isor am ke, “Mëtelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hën ləðisal suh gamito. Mëtblimagenan, nakonpurpuran aTëmamit len nëmav tokade mōs gamito, eðuer.

² “Imaienan, nəboŋ mëtbləviol mai alat lotoməidol, samtiwal həni hum nəvan-uan gəgəras gail. Galit lugole len naim

nəbonbōnan mai len nametp̄isal gail hën nəvanuan gail ləðisal suh galito. Nok-itin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hën nəsə lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai. ³ Avil nəboŋ mëtbləviol mai alat lotoməidol, gole hën avan ideh asike beləboii. ⁴ ðimaienan, nəsə mëtbligole tesusuah. Ale aTëmamit len nëmav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpur-puran mai gamito.

Nəpusanan husur na-sor-tuŋ-an

(Luk 11.2-4)

⁵ “Nəboŋ mëtblisor tuŋ, samtesüman nəvanuan gəgəras gail! Lolëmas ləðeil sor tuŋ len naim nəbonbōnan gail mai tarhəp̄isal topasil gail hën nəvan-uan gail ləðisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hën nəsə lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.^w ⁶ Avil nəboŋ mëtblisor tuŋ, ðis len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboŋ mëtbləkəkol hën nabopita ðinoŋ, sor tuŋ vi təban aTëmamit tosusuah. Ale aTëmamit toris nəsə gotogole to-susuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

⁷ “Nəboŋ mëtblisor tuŋ, samtiwal tavitav hum nametbōs gail lotonau ke nəgot salit gail losəsəloŋ hën nasorsoran tobəlav ŋai. ⁸ Imagenan, samtesüman galito, husur aTëmamit eləboi nəsə mëttoməidol həni, naut kəmas mëtsausi həni sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuŋ maiegai:

“ATəmanamito len nëmav, nahəsəñ tiyalal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hën nəvanuan p̄isi ləðitoh pipihəbləñ,

Nəsə gotoləŋoni mäu tevisi,

[‡]5:41 Nəsoltia silat aRom, inor hën ðigol auleJutea hën ðitariv nəhad san van vëbar nëmail ðesua.

[¶]5:41 Nəmail evi namita tovi 1,500.

^u5:43 Lev 19.18 ^v5:48 Lev 19.2; Deu 18.13 ^w6:5 Luk 18.10-14

len navile a pan hum ñai tovisi len nē mav.

¹¹Viol hēn nēhanian husur nēboŋ v̄is-usua mai ginamito,

¹²Ruḃat nēsaan sinamit gail,

suḃan ñai namttoruḃat nēsaan silat lotogole hēn ginamito.

¹³Sagidaḃ hēn natideh hēn ḃitaltal ke namtigol nēsaan,

be lav kuv ginamito dan navēlan atenan tosa v̄esa masuḃ, tovi tēmat.⁷

¹⁴“Husur mēḃeruḃat nēsaan gail silat lotogol tosa hēn gamito, aTēmamit len nē mav dereh teruḃat nēsaan samit gail.

¹⁵Wake asike mēḃeruḃat nēsaan gail silat lotogol tosa hēn gamito, aTēmamit asike eruḃat nēsaan samito gail.”

Nēboŋ mēḃsēhan ḃōs mēḃḃinau aGot

¹⁶AYesu isor am, ike, “Nēboŋ mēḃsēhan ḃōs mēḃḃinau aGot, samtesuḃan alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nēholit tomēraŋraŋ. Lomēdas nēholito, hēn nēvanuan gail lēberis lēboii ke lēsēhan. Nokitin ke asike lukad nakonḃurḃuran ideh am hēn nēsa lotogole, be na-ris-lēboii-an sinēvanuan ñai. ¹⁷Be gamito, nēboŋ mēḃsēhan, mēḃevēhas nēkadumit gail ale kēkas nēhomit gail ¹⁸hēn nēvanuan gail asike lēberis lēboii ke mēḃsēhan, avil aTēmamit tosusuah ñai dereh telēboii. Ale aTēmamit len nē mav, toris nēsa tosusuah, dereh gai tilav nakonḃurḃuran mai gamito.”

Naviolan aGot totēgau ḃōs gamito len nē mav

(Luk 12.33-34)

¹⁹Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail ḃōs gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametēlai itaŋ, nahurabat, nēbar-

ḃōm⁸ lomēdasi, ale nēvanuan vēnvēnah lovēnoh gail. ²⁰Aoa, mitigol nēsa aGot tolēŋoni ale dereh tetēgau nakon-tit gail ḃōs gamito len nē mav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nēbar-ḃōm emēdasi, asike nēvanuan vēnvēnah eḃur naim, vi lohoim hēn ḃevēnohi. ²¹Husur, naut nakontit saḃ gail lotopat lan, dereh nēloḃm tu tipat tabtab lan.

Naḃial hēn nibemito

(Luk 11.34-36)

²²“Namētaḃ ehum naḃial tolav naḃial mai nibem̄. Imaiēnan, namētaḃ ḃīmaur, dereh nibem̄ kavkav tepul hēn naḃial. ²³Avil namētaḃ ḃisa, dereh nibem̄ kavkav tepul hēn nē margobut. Imaiēnan, naḃial gēḃinau ke gotokade ḃēvi margobut, dereh nē margobut enan tevisivis masuḃ!

AGot mai nasugsugur

(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴“Naslev ideh edēdas ḃēvi slev simasta toru len nēboŋ tosua, husur dereh temētahun bun tesua ale telēmas bun togon, o dereh tidāŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kēmas. Gēsalēboi gēḃēvi slev siGot mai slev sinēvat len nēboŋ toḃitoḃ ñai.

²⁵“Husur tomaiēnan, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hēn nēmauran samito. Samtinau masuḃ hēn nēsa mēḃḃihani, nēsa mēḃḃemuni, samtinau masuḃ hēn nibemito mai nēsa mēḃḃesuni. Nēmauran esēhor nēhanian, ale nibemito esēhor nahurabat mēḃtosuni. ²⁶Mitinau nēman namēsav gail. Lēsē mabul natideh, lēsēlav kukuv nēhanian, lēsātuan lohoim gail, be aTēmamit len nē mav evēŋan galito. Avil len nēnauan siGot gamit mēḃtosēhor masuḃ hēn nēman galenan. ²⁷Mētolēboi

⁸6:19 Len naut susus gail, nēbarḃōm tokēkerekh gail luhanhan nahurabat gail van lomēdas gail.

mæt̃bigol nēmauran samit tebēlav am len nē-nau-masuṽ-hēni-an samito a? Aoa, sēmagenan!

²⁸“Ale husur nēsa mēttonau masuṽ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai nāvide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹Be nukel mai gamit ke, napēhasan hən napusihai enan esēhor napēhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.^x ³⁰AGot ḅigol naliol ḅepēhas maienan, naut kēmas totov daməṅjai ale pelan han tomasmas, topaṅ len naoven, a mēhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit mēt-tokad nadəlomian tokəkereh ṅjai! ³¹Image-
 nan, samtinau tuhatuh hən mēt̃bike, ‘Datihan nēsa? Datukad nēhanian a?’ o ‘Datemun nēsa? Datukad nēwai a?’ o ‘Datesun nēsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³²Husur namet̃bos gail ləsaləboi aGot lugol tomaienān. Ale aTēmamit len nēmav eləboi tia natit p̃isi mēttoṁidol hēni. ³³Be a mēhat hən natit p̃isi am, mətələṅon nēsa aGot toləṅoni len nato-
 han pipihabəlan, mitidoṅ kitev nanoran len nēhon. Ale dereh tilav mai gamito natit p̃isi mēttoṁidol hēni. ³⁴Image-
 nan, samtinau tuhatuh hən nēsa ḅevisi len nəboṅ pelan, riṅi vir nəboṅ pelan. Husur nəmariboṅ p̃isi ikad na-ləṅon-isa-
 an han, ale nəmariboṅ p̃isi ikad naut to-
 daṅ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboṅ pelan hən ḅegəm ḅipat len nəboṅ daməṅjai.

**Samtisab̃ səhoti ke
 avan ideh isa, timaspanis**

(Luk 6.37-38, 41-42)

7 “Samtisab̃ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot ḅeriṅ gamit mēt̃bipanis. ²Husur aGot dereh ti-

saḅ səhoti ke mitimaspanis p̃it̃p̃itoṽ hən nəpanismen mēt̃tosab̃ səhoti ke nəvan-
 uan tile timaskade. AGot dereh tenənoṽ hən nēsaan samito len nāvide toṽ-
 toṽ hən mēt̃benənoṽ hən nēsaan sivan tile gail. ³Imabe gotokəta kot naku-
 mashəhai len namətan aṽam̃ be gəsə-
 nau nabiltitarhai len namətaṁ? ⁴Imabe
 gotoləboi gəḅikel mai aṽam̃ ke, ‘Eee,
 nidakuv nakumashəhai dan namətaṁ
 bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namə-
 taṁ sal? ⁵Gaiug gotovi vanuan gəgəras,
 geliv kuv nətarhai dan namətaṁ a ṁo,
 beti dereh gekəta timasil ḅinor hən
 gəḅidakuv nakumashəhai dan namətan
 aṽam̃. ⁶Samtilav nēsa tovi siGot mai
 nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan
 siGot mai alat lotomətahuni. Samte-
 bubulan nanesnes samit gail len nəhon
 nabuai gail. Mət̃bimaienan, dereh lipal
 kisom gail, beti lipair van hən gamito,
 kat pəpas gamito.**

Usi, doṅi, deldel

(Luk 11.9-13)

⁷“Usi van, dereh aGot teviol hēni mai
 gamito; doṅi van, dereh mitisabi; deldel
 van, dereh nabopita tesəṅav ṁos gamito.
⁸Husur nəvanuan p̃isi lotousi, dereh
 likade; avan ideh todoṅi, dereh tisaḅi;
 ale avan ideh todeldel, dereh nabopita
 tesəṅav ṁosi. ⁹Ikad gamit ideh təlav nə-
 vat mot mai anatun nəboṅ tous nabəta
 hən ḅihani a? ¹⁰Ale ḅeus naieh sua,
 gamit ideh təlav nəṁmat mai a? Aoa!
¹¹Naut kēmas mēt̃tosa, gamit mət̃oləboi
 mət̃bilav naviolan tovoi gail mai anatu-
 mit gail. Be aTēmamit len nēmav eviol
 habat səhor gamito, dereh teviol hən
 naviolan tovoi gail mai alat lotous gai.
¹²Imaienān, natit p̃isi mət̃toləṅoni ke
 nəvanuan gail ligole ṁos gamito, gamit

**7:6 Nanesnes gail lohum nasoruan siGot, *nalipah* mai *nabuai* gail lohum alat lotomətahun nasoruan siGot.

m̄au mitigol timagenan m̄os galito. Egai evi naḡusanan kavkav h̄an nalo siGot, aMoses totsi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametl̄kau tomagugun

(Luk 13.24)

¹³“B̄is tur len nametl̄kau tomagugun, husur ikad nametl̄kau topos̄os, nab̄iltiḡisal tomaluḡluḡ, tovi lan naut n̄amasigan ale n̄avanuan isoḡur luyar tur lan. ¹⁴Avil nametl̄kau tomagugun, natuh̄iḡisal tohab̄ taḡtaḡor, evi lan n̄auran, ale evis ḡai lusaḡ l̄eboii.

N̄hai mai naḡite

(Luk 6.43-44)

¹⁵“L̄el̄əgau! K̄ətk̄əta gol gamit dan ahai kelkel ur ḡəḡaras gail. Loḡəm h̄an gamit hum nasipsip l̄əsal̄əboi l̄əbem̄ədas natideh, be l̄əsam̄aienan. Len n̄əl̄olito lohum nalipah katkat tosa lotom̄ədas bun n̄avanuan gail. ¹⁶M̄ətol̄əboi m̄əb̄el̄əboi galit len n̄əsa lotogole tohum naḡit n̄hai. N̄hai tosa s̄əḡan h̄an naḡit tovoi; n̄əhau tosa tokad nasunite s̄əḡan h̄an nakrep, n̄hai tosa tokad nasunite s̄əḡan h̄an nafik. ¹⁷Len naḡide tomaienan, n̄hai ḡisi lotovoi luḡan h̄an naḡit tovoi avil n̄hai lotosa luḡan h̄an naḡit tosa. ¹⁸N̄hai tovoi ed̄ədas b̄iḡan h̄an naḡit tosa, ale n̄hai tosa ed̄ədas b̄iḡan h̄an naḡit tovoi. ¹⁹N̄hai ideh s̄əḡan h̄an naḡit tovoi, n̄avanuan tok̄ətk̄əta t̄əban n̄əhol ita kokotovi, bar h̄ani len n̄əhab. ²⁰Imaienan, len n̄əsa lotogole, len naḡit n̄əauran salito, dereh m̄ətel̄əboi ahai kelkel ur ḡəḡaras gail.

N̄əsal̄əboi gamito boḡ ideh

(Luk 13.25-27)

²¹“Len alat lotokis ḡinau h̄an Nasub̄, savi galit ḡisi l̄əb̄eb̄is len nato-

han pipihab̄əlan aGot len n̄əmaḡ, be alat ḡai lotogol n̄əsa aT̄əmaḡw totoh len n̄əmaḡ tol̄əḡoni, galit dereh l̄eb̄is lan. ²²Len n̄əboḡ aGot b̄əp̄əp̄əhun navoian dan n̄əsaan, dereh t̄isob̄ur like, ‘Nasub̄, Nasub̄, len nah̄əsaḡ namtukel nasoruan saḡ, len nah̄əsaḡ namtohut nat̄əmat gail, len nah̄əsaḡ namtugol namerikel todaḡ gail!’ ²³Beti dereh nikel ḡarḡar h̄ani mai galit ke, ‘ḡinau n̄əsal̄əboi gamito boḡ ideh. M̄ətevi tut dan ḡinau, gamit m̄əttogolḡol n̄əsaan!’”^y

N̄əvanuan na-um-im-an eru

(Luk 6.47-49)

²⁴AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tos̄əs̄əloḡ h̄an nasoruan galen sagw ale toḡole, gai ehum nauluḡan tokad n̄əkadun, toum h̄an naim san len n̄əvat mot. ²⁵Ale naus eus, nawisel ilev, n̄əlan eḡuv, iḡas naim enan, be sateh husur eil ḡəḡat len n̄əvat butitan. ²⁶Avil avan ideh tos̄əs̄əloḡ h̄an nasoran galen sagw be sagole, gai ehum nauluḡan tovi hoḡon, toum h̄an naim san len nabion. ²⁷Ale naus eus, nawisel ilev, n̄əlan eḡuv, iḡas naim enan, ale iteh v̄əmasirsir.”

²⁸N̄əboḡ aYesu tok̄əmagenan tonon, naluḡoh gail luḡarḡ len naḡusanan san, ²⁹husur sahum ahai ḡusan gail h̄an nalo, gai eḡusan l̄əboii hum tokad na-il-a-m̄oan h̄an namitisau.

Nauluḡan tokad naleprosi

(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

8 N̄əboḡ aYesu tomariḡ vi pan dan naḡəhuh, nab̄ilt̄iluḡoh gail lohusuri. ²Beti nauluḡan tokad naleprosi eḡəm ḡəp̄ədaḡ h̄ani, iteh bathurien, ike, “Nasub̄, ḡəb̄el̄əḡoni, ḡol̄əboi ḡəḡigol n̄əbi-

maur, nəbiveveu.^{††} 3 Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləḡoni. Gimaur, gıveveu!” Vəha-sua ḡai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. 4 Beti aYesu ikel maii ke, “Sagıkele mai avan ideh, be gia vusan nibem hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaḡ həni hən bevusən səhot galito ke gotomaur.”^z

Naslev sinasenturion

(Luk 7.1-10)

5 Nəboḡ aYesu tobar naut a Kaper-naum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eḡiri ke, 6 “Nasub, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləḡon isa vəsə.” 7 AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” 8 Be nasenturion ike, “Nasub, nəsanor kasi hən gəbėgəm vi lohoim sagw. Be gəbıkele ḡai, naslev sagw dereh timaur. 9 Husur ginau am nutoh pipihəbələn nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihəbəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

10 Nəboḡ aYesu tosəsələḡ həni tonəḡ ipaḡ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsəsəb avan ideh tokad nadəlomian tosūman nabiltidəlomian sitegai. 11 Nukel mai gamit ke, isobur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbıhan len nabiltihanən mai aAraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihəbələn aGot len nəmav. 12 Avil anatun gail sinatohan pipihəbələn aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmar-

gobut. Len naut enan dereh litaḡ, lides batrivoriṽ.”

13 Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke bımaianən, timaianən mōs gaiug.” Ale len namityal enan ḡai naslev san imaur.

AYesu igol isobur lumaur

(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

14 Nəboḡ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. 15 AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etubət lav nəhanian maii.

16 Nəboḡ nabəḡ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isobur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ḡai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit pisi lotoməsah, lumaur. 17 Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuḡon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”^a

Na-husur-aYesu-an imabe?

(Luk 9.57-62)

18 Nəboḡ aYesu toris nabiltiluvoh lo-toil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. 19 Beti ahai pusan hən nalo egəm həni ike, “Hai pusan, dereh nehusur gaiug vi lan naut pisi gəbevi lan!” 20 AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ḡodḡod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən bıpat turuḡ lan, hən bıḡavḡav.” 21 Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub, gidam hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” 22 Ris aYesu toke,

^{††}8:2 Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eḡıḡıḡal len ḡalotuan seJu gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləbitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile.

“Gehusur ginau! Riŋ alat lotomat litavun nēvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nēlan mai nabiltiwai arotēmat

(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³Nəboŋ aYesu toсах len nābōt, ahai susur san gail lohusuri ale lotubat wol kotov nabiltiwai. ²⁴Vəha-sua ŋai nēlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuṽ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən bī-pah dəlom nābōt. Avil aYesu ipatmari. ²⁵Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit emīdol, ekəkereh masuṽ!” Beti ile məhat, esivoh len nēlan mai nabiltiwai, ale naut etēmat tətas. ²⁷Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Nauluṽman tomabe gagai? Nēlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail

(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, nauluṽman eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len nāburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahān tosa gol ke avan ideh eḋədas biyar tur len naut enan. ²⁹Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəbēmədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtbīpanis a?” ³⁰A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosobur lotohan. ³¹Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəbēhut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³²Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” ŋa luvan dan gəlaru, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai piŋi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat piŋi ei.

³³Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit piŋi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴Beti nēvanuan piŋi len nabiltivile luvan hən ləbībōnboŋ mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

9 Nəboŋ aYesu toсах len nābōt, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ²Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan saṽ gail lumarubat.” ³Ahai pūsan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsan aGot!”

⁴Nəboŋ aYesu toləboi nənauan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵Nəbike, ‘Norubat nəsaan saṽ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?††” ⁶Be hən mətbeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən bərubat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel saṽ, givahim!” ⁷Ale ile məhat, ivahim. ⁸Nəboŋ naluṽvoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nēvanuan.

AYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale

††9:5 Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nēvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot luvau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh eḋədas bigol eru en piŋi, ale nəbike, ‘Norubat nəsaan saṽ gail,’ mətsələboii ke lumarubat o ləsəmarubat. Be nəbike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur.

ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.^b

¹⁰Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgale-nan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai pusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹²Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. ¹³Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.’^c Ginau nəsagəm hən nəḅekis alat lotonor be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur naḅide silat ləsəhan

(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosoḅur namtsəhan hən namtbisor tuḅ, be naḅide sihai susur saḅ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵AYesu ikel mai galit ke, “Amahean nauluḅnan toləh gail lodədas ləḅitaŋ nəboŋ nauluḅnan totoḅ mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar nauluḅnan toləh dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

¹⁶“Səkad avan ideh toləv naḅisihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len

nəhurəbat tomatu,^f husur dereh naḅisi-hoh timagugun, timakuv dan nəhura-bat, titari səhor ta ḅo. ¹⁷Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomədhagole len nəhurhuwain tomatu tovi nəhurhunanani.^g Tagole, nəhurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nəhurhuwain təsa. Nəvanuan ḅisi loḅir nəwain veveu len nəhurhuwain veveu hən gəlar ḅisi arḅipəḅ toḅi ḅəḅəlav.”

Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsah

(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a ḅo hən naim naḅonḅonnan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvəŋigw imadhamat, avil gəḅegəm riŋ navələḅ lan, dereh timaur.” ¹⁹Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. ²⁰⁻²¹Len nəboŋ enan, apəhaḅut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənanuan san isor mai gai gabag ke, “Nəḅibar ŋa nəhurəbat sitegai, dereh nimaaur.” Ale ibar nagilen nəhura-bat. ²²AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nəloḅ! Nadəlomian saḅ igol gumaur.” Ale napəhaḅut imaur len namityal enan ŋai.

²³Nəboŋ aYesu toḅis lohoim sitenan toil a ḅo hən naim naḅonḅonnan, toris alat lotoḅuv hən naḅuvimal mai naluvoh lotosuh taḅtaḅor, lotowal, ²⁴ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuḅat sor vilesi. ²⁵Avil nəboŋ naluvoh lotovivile, eḅis, etəgau navələn natəbarehreh ale ile məhat! ²⁶Na-kel-

^f9:16 Nəkaliko ta ḅo, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode.

^g9:17 *Nəhurhuwain* evi nəhurhunani o nəhurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvəh huḅ nətraḅi pəḅ, igol nəhurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyoḅyoh, imasmas, idaŋ. Ale gəḅəḅir nəwain veveu len nabiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nəhurhuwain tovi nəhurhunani temətar.

^b9:9 Mak 2.14; Luk 5.27 ^c9:13 Hos 6.6

uri-an husur nasa tovisi ibar naut p̄isi to-
dar vis naut enan.

**AYesu igol ametbesw
eru mai nabut lumaur**

²⁷Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametbesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”³³ ²⁸Nəboŋ aYesu tobis lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəb̄igol mərb̄imaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasuḃ.”²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadələmian samər māu, mirimaur!”³⁰ Ale namətalar esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!”³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

³²Nəboŋ artovivile tonəŋ, nəvanuan galevis losəhar naluḃan sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat.³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonəŋ, nabut etuḃat sor. Ale naluḃoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.”³⁴ Be na-Farisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan seḃilitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”^d

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile p̄isi len naut enan. Eḃusan len naim nabonbonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natoŋan pipihəḃəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur.³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluḃoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhathu, loləŋon isa hum nəmauran

salit savi natideh, lohūm navəshəsipip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.^e ³⁷Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ŋai.³⁸ Image-nan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

**AYesu esəvat ahai pispisul
səŋavur pisan eru**

(*Mak 3.13-19, 6.7-13;*
Luk 6.12-16, 9.1-6)

10AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləḃəhut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləḃ̄igol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur.² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aḃan nahəsan aAdu; ikad alarmiḃan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru;³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus;⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot ḃeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.[†]

⁵AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samteḃis len navile ideh a Samaria.⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig.⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natoŋan pipihəḃəlan aGot len nəmav egəm pəpaḃaŋ.’⁸ Gol alat lotoməsah limaaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia,

^{*}9:27 AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit.

[†]10:4 NaSelot evi avan sua len naluḃoh lotoke libal mai alat a Rom.

^d9:34 Mat 12.24 ^e9:36 Num 27.17; 1Ki 22.17

mæteviol kəmas. ⁹Samtilav nəvat hən nəgol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbēvəŋan nəvanuan nauman toum salito.^f

¹¹“Ale nəboŋ mətbebis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bēhəhəvur hən gamito, ale toh maii vəbar mətberij naut enan. ¹²Nəboŋ mətbebis lohoim san, us aGot hən berij nataŋmat lan. ¹³Alat hən naim enan ləbēhəhəvur hən gamito, natəŋmat tipat len nəlolito, avil asike ləbēhəhəvur hən gamito, natəŋmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴Ale avan ideh asike bēhəhəvur hən gamito, asike bəsəsəloŋ hən nasoruan samito, nəboŋ mətbevivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav bimakuv dan gəlaru. ¹⁵Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon bībar alat a Sotom mai a Koŋmorrah.^g

Nəpīsal sihai susur siYesu dereh tidəŋ

(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁶“Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbike ləbikat sisil gamito.[‡] Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəŋmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.[¶] ¹⁷Mətələləgau hən asike nəvanuan gail ləbēmədas gamito, husur dereh lerij gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəbōnbōnan salito. ¹⁸Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail mōs ginau hən mətbiikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹Nəboŋ

ləbēsəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuŋ hən nəsa mətbikele o nəvīde hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh terij nasoruan len gamito hən mətbikele. ²⁰Husur savi gamit mətbiisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

²¹“Nəvanuan dereh terij aŋan len navəlan alat lotoil a mō hən bīmat, atata dereh timagen hən anatun hən bīmat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bērij alatmisoan gail ləbīmat. ²²Nəvanuan pīsi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttofade. Avil avan ideh bīdaŋ len ginau, bīkad nədaŋburi-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən bīkad nəmauran vi sutuai. ²³Nəboŋ ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile pīsi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

²⁴“Ahai susur satibau səhor ahai pūsan san, naslev satibau səhor nəmasta san. ²⁵Inor ŋai hən ahai susur bəsūman ahai pūsan san mai naslev bəsūman nəmasta san. Ginau nosūman amasta hən naim, gamit mətosuŋman alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan

(Luk 12.2-9)

²⁶“Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. ²⁷Nəsa notokele mai

[‡]10:16 Len nasoruan ta Kris ike wolf. *Nawolf* ehum nabiltipah katkat towael.

[¶]10:16 *Nətav* ehum navimal be epəhəpəhw.

^f10:10 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 ^g10:15 Gen 19.24-28

gamit len n̄margobut, gamit m̄au mitikel uri len nañial. N̄sa notokele mai gamit s̄əbomito, mitikel ur habat h̄ani mai n̄əvanuan p̄isi. ²⁸ Samtemətahw len alat lotoləboi l̄əbigol n̄əmatan len nibemito, be lotodədas l̄əbigol n̄əlomito o nanunumito l̄əbimat. Ao, m̄ətemətahw len aGot toləboi bigol nibemito bimat ale bigol n̄əlomito mai nanunumito b̄imasig len n̄əhab n̄əmatan. ²⁹ M̄ətoləboi m̄ət̄əv̄ur n̄əsparo eru h̄ən n̄əvat tokəkereh toru a? ³ Avil ḡəlar sua b̄iteh len tan v̄əmat, aT̄əmamit len n̄əməv eləboii, idañ h̄ani. ³⁰ Avil gamito, aGot eḗurur̄ p̄is nasivur h̄ən navurumit len n̄əkadumito. ³¹ Imagenan, samtemətahw. Len n̄ənanuan siGot m̄ətosəhor masuḗ h̄ən n̄əsparo tosob̄ur.

³² “Imaienan, avan ideh b̄ikel uri ke tovi esagw len n̄əhon n̄əvanuan gail, dereh ginau m̄au nikel uri ke tovi esagw len n̄əhon aT̄əmagw len n̄əməv. ³³ Avil alat lotosor m̄ətahun ginau len n̄əhon n̄əvanuan gail, dereh ginau m̄au nisor m̄ətahun galito len n̄əhon aT̄əmagw len n̄əməv.”^h

Ləmas bun aYesu s̄əhor n̄əbathudud

(Luk 12.51-53, 14.26-27)

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtinau ke notoḡəm h̄ən n̄əbilav natəmat̄ ḡəm vi lan navile a pan. Ao, n̄əsaḡəm h̄ən n̄əbilav natəmat̄, be h̄ən n̄əbilav n̄əbalbalan. ³⁵ ‘Noḡəm h̄ən n̄əb̄əp̄ərehun nauluñan dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avur̄on p̄əh̄avut. ³⁶ Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi n̄əbathudud san.”^{**}

³⁷ “Avan ideh toləmas bun anan o atəman s̄əhor toləmas bun ginau, gai

sanor h̄ən b̄evi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun uluñan o anatvavin s̄əhor toləmas bun ginau, gai sanor h̄ən b̄evi ahai susur sagw. ³⁸ Avan ideh asike b̄ipat n̄əhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi h̄ən b̄evi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke b̄etəgau gat n̄əmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todañ h̄ən n̄əmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikade vi sutuai.

⁴⁰ “Avan ideh toh̄əh̄av̄ur h̄ən gamit m̄ət̄əbitoh maii, eh̄əh̄av̄ur h̄ən ginau; ale avan ideh toh̄əh̄av̄ur h̄ən ginau n̄əb̄itoh maii; eh̄əh̄av̄ur h̄ən atenan tosəvat ginau.ⁱ ⁴¹ Avan ideh toh̄əh̄av̄ur h̄ən ahai kelkel ur sua b̄itoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonḗurḗuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh toh̄əh̄av̄ur h̄ən n̄əvanuan nanoran b̄itoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonḗurḗuran sinəvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh b̄ilav n̄əbilawai h̄ən n̄əwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot m̄au tilav nakonḗurḗuran mai avan enan.”

AYesu mai aJon Baptais

(Luk 7.18-35)

11 N̄əboḗ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon̄, ivan dan naut enan h̄ən b̄əp̄usan mai h̄ən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim b̄əban̄is, ale n̄əboḗ tosəsəlon̄ h̄ən n̄əsa aKris̄to togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis h̄ən l̄əb̄eus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit

§10:29 N̄əsparo evi natuhman naməsav.

**10:36 H̄ən naves 35-36, ris Mic 7.6

††10:38 Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis h̄ən b̄imat sil na-husur-aYesuan.

^h10:33 2Tim 2.12 ⁱ10:40 Mak 9.37

ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttosəsəloŋ həni, nəsa məttoris notogole. ⁵ Ametbesw gail lukad nakə-taan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ bül-bulol gail losəsəloŋ, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi notokele.^j ⁶ AGot tigoł tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuḃat sor husur aJon mai naluḃoh ke, “Gamit mə-tovi lan naut masmas toḃəḃesw hən mət-beris nəsa? Mətuvan varis nauluḃan tohum nalut nəviliol nəlan toḃuvi, tokur həni a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Nauluḃan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən lutoh len nəbilitiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaienən, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, səvi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mo hən gaiug hən beutaut hən nəpisał moș gaiug.’^k

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḃut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihabəlan aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mo siJon Baptais van vəbar daməŋai, nəvanuan gail lutaltal hən ləḃəbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, nəvanuan nəḃalan luke litah gati.^{††} ¹³ Husur nalo

siMoses mai ahai kelkel ur pisi loḃəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətbedəłomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke beğəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədariŋan hən beəsəloŋ, tesəsəloŋ mo!

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəḃənənoḃ hən nəvanuan gail ta daməŋai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoḃuv nəḃuvimal moș gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəḃe nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienən husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluḃan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləḃəkəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nəbilitivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etuḃat sor van hən nəbilitivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosəḃur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nə-

^{††}11:12 Len naut egai, nəves eləboi ḃikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuḃ hən ləḃəbis len natohan pipihabəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləḃəbis len natohan pipihabəlan aGot hən ləḃemədas masuḃ həni.

masiav.[¶] ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idaŋ hum b̄ibar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a?¹ Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta dāməŋai.^m ²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idaŋ hum b̄ibar gaiug.”

Nəŋavŋavan kitin

(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nəboŋ enan aYesu isor tuŷ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad nami-tisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. ²⁶ Evoi, aTata, husur gohəhəvur hən tomaianan.

²⁷ “Natit p̄isi, aTəmagw ilav gail mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən b̄evəhot p̄arp̄ar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonəŋ ike, “Gegəm hən ginau, gaiug nibem̄ toməhav, nəloṃ tosa hən natit tomələs gotovusi, ale dereh neviol hən nəŋavŋa-

van mai gaiug. ²⁹ Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartobon hən nəbəsusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəbevi amasta saṃ, nəśadaŋ taltal, nəlogw mədau, nəśənau ginau, ale dereh nəŋavŋavan tegəm len gaiug, len nəloṃ am.ⁿ ³⁰ Husur nayok sagw sədaŋ hən gəbikade, sədaŋ hən gaiug gəbələboi nəsa notokele, ale nəsa notoriŋi len gaiug, eməlala, sədaŋ hən gəb̄igole.”

Masta hən nəSappat

(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

12 Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotubət b̄ub̄ur nəhavhət nawit gail hən ləb̄ihani.^o ² Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur saṃ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətsəvuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?^p ⁴ Eḃis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səbolit ŋai ləb̄ihani.^q ⁵ Ale mətsəvuruŋi len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas ləb̄ur kotov nalo hən nəSappat a?^r ⁶⁻⁷ Avil məttaləboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəb̄ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.^s Nukel mai gamit ke, ikad

[¶]11:21 Isa 23.1-18; Eze 26.1–28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Naḃide silat a Israel nəboŋ lotoləŋon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito.

¹11:23 Isa 14.13-15 ^m11:23 Gen 19.24-28 ⁿ11:29 Jer 6.16

^o12:1 Deu 23.25 ^p12:3 1Sam 21.1-6 ^q12:4 Lev 24.9

^r12:5 Num 28.9-10 ^s12:6-7 Hos 6.6

natesua gegai toyalyal səhor masuṽ hən naim siGot.⁸ ⁸Alategai lunor bathut aNaturan Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Nauluṽnan navəlan tomat

(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹Beti aYesu erinj naut enan, evi lan naim naḃonḃonan sua salito. ¹⁰Ikad nauluṽnan sual ei, navəlan tomat, togəṁ hum towas. Ale naFarisi gail luke lisaḃ səhot nəsabən ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan ḃigol avan ideh ḃimaur len nəSappat a?” ¹¹Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len naḃur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi a? Evoi mət-təlav kuvi! ¹²Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuṽ həni len nənanuan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datḃigol navoian len nəSappat.”

¹³Beti ikel mai auluṽnan ke, “Gisar hən navəlaṁ.” Nəḃonj tosar həni tononj, navəlan imaur təlmam inor ḃai hən togon. ¹⁴Ḃa naFarisi gail luvan, luḃonḃon, lusor utaut hən naḃisal hən ləḃemədas bun aYesu hən ḃimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, erinj naut enan. Nabiltiḃuḃoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ḃisi lumaṽ. ¹⁶Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷Ekəmaienan hən nəsa aḃai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḃisarpoh ke: ¹⁸“Nauluṽnan nauman sagw bogai no-tolekis həni. Noləmas bun gai, nəlogw ehəhaṽur həni.

Dereh nerinj aNunugw lan, ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

¹⁹Asike eṽitṽituh, asike ikai habat, asike ikad avan ideh ḃesəsəlonj hən nadolon len naḃisal gail.

²⁰Asike ikol ḃur naviyab tomaḃit tia, asike ekin bun nəhau naṁial topaḃ kəkereh sal,*

van vəḃar ḃigol nanoran ḃipət puḃpuḃ naut ḃisi.

²¹Ale nəvanuan naut tiltile gail ḃisi dereh lerinj nəlolit lan, dereh livatvat viri hən ḃilav kuv galit dan nəsaan salito.”^t

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²²Beti nəvanuan galevis losəhari nauluṽnan tokad natəmat togol toḃut mai namətan toḃesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi ḃisor, eləboi ḃəkəta. ²³Naluṽoh ḃisi lumaḃmaḃ təḃan ale luke, “Ategai bogai, anatun siTevit ṁau a?”

²⁴Be nəḃonj naFarisi gail lotosəsəlonj hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaḃan siPeelsepul ḃai toil a ṁo hən natəmat gail.”

²⁵Avil aYesu eləboi nənanuan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihəḃəlan nakiḃ ideh lotəḃalkabaḃ, dereh naut enan timasirsir, teḃəḃesw. Navile o nəbathudud ideh toḃalkabaḃ, asike eil gəgat be dereh teḃəḃehw. ²⁶ASetan tahut natəmat san gail, gai təḃalkabaḃ. Dereh alat lototoḃ pipihəḃəlan lepəḃehw, asike loil gəgat. ²⁷Ale nətahut natəmat gail len nədaḃan siPeelsepul, aḃai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaḃan sise?

§§12:6-7 Nəḃonj toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

*12:20 Len naut egai ikele ke aKristo asike idaḃ taltaḃ hən alat ləsədaḃ, dereh tivoi ḃai hən alat lotodədas ləḃiwol hən nəmauran salit gabag.

^t12:21 Isa 42.1-4

Ahai susur samit gail gabag loŭusani ke mætsanor.²⁸ Be næbehut natæmat gail len nædaŋan seNunun aGot, imagenan natoŋan pipihabælan aGot ibar gamit tia.²⁹ Avan ideh toke tebis len naim sin-abæhariv todaŋ hæn bævænoh natit san gail, imasbaŋis gat abæhariv. Næboŋ tobaŋisi tononŋ ŋai, elæboi bitariv kuv natit pisi dan naim san.[†]

³⁰“Avan ideh satoh len nætarhæt sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasæsgov mai ginau len næmatuan, gai igol imaŋipiriah; asike bæsæhar nævanuan gail van hæn aGot, esæhar nævanuan gail van væsab.³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh terubæt næsaan pisi naut kæmas nævanuan gail læbisor mædasi, be læbisor mædas aNunun aGot, aGot asike erubæt næsaan enan.³² Avan ideh bisor tas aNatun Nævanuan, aGot dereh terubæt næsaan enan, be avan ideh bisor tas aNunun aGot, aGot asike erubæt næsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

Næhai mai nævite

(Luk 6.43-45)

³³Ale aYesu ike, “Gæbikad næhai tovoi, nævit dereh tivoi. Gæbikad næhai bisa, nævit dereh tisa. Bathut goris læboi næhai næboŋ gotoris nævite.³⁴ Gamit anaton næmat gail![‡] Anaton nævaiŋa gail![¶] Mætolæboi mætæbikel natit tovoi næboŋ mætosæ? Aoæ! Næsa topul sæsæhov len nælon nævanuan evivile len næsa tokele.³⁵ Nævanuan tovoi, navoian egæm len natit tovoi topul len nælon; avil nævanuan tosa, næsaan egæm len natit tosa topul len nælon.³⁶ Be nukel mai gamit ke, len næboŋ aGot bæpæpæhun navoian dan

næsaan, nævanuan gail limaskele sil næsa lotokel nasoruan pisi lotosor læb hæni.³⁷ Bathut len nasoruan saŋ aGot dereh tisa bæ sæhoti ke gotonor, ale len nasoruan saŋ aGot dereh tisa bæ sæhoti ke gotosa, gimaspanis.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel

(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸Beti ahai pusan hæn nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai pusan, namtuke namteris namerikel gæbigole.”³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta damæŋai mætusa, mætsædaŋ len aGot suŋan apæhaŋut tohusur auluŋan tiltile, sædaŋ len asoan. Mætous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hæn nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.⁴⁰ Suŋan aJonah totoh len næmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nabæhaŋun næbiltiieh, len nævide tomagenan, aNatun Nævanuan dereh tipat burhulon nætan husur næmariboŋ titor mai nalenmariug titor.⁴¹ Husur natgalenan, len næboŋ aGot bæpæpæhun navoian dan næsaan, alat aNineveh dereh leil, kel kot næsaan sinaur ta damæŋai, like naur egai limaspanis. Alat aNineveh dereh ligol naten husur ke, næboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan næsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat sæhor aJonah![§]⁴² Len næboŋ aGot bæpæpæhun navoian dan næsaan, naKwin hæn naSaut dereh tile mæhat, kel kot næsaan sinaur ta damæŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigoŋ timagenan husur egæm len nætarhæt navile a pan hæn

[†]12:29 Len nasoruan kæta egai aYesu ike gai elæboi bilav kuv nævanuan dan aSetan næboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idaŋ sæhori.

[‡]12:34 Len nænanuan seJu gail, næmat isa masuŋ hum natæmat toil a mŋo hæni.

[¶]12:34 Nævaiŋa evi næmat tosa.

[§]12:41 Jna 3.5, 8, 10. Næboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

^u12:40 Jna 1.17

ḅesəsəlonj hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”**

Natəlmaman hən nanunun tosa

(Luk 11.24-26)

⁴³AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboj nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisaḅ naut ideh hən ḅiḅavḅav lan, be idonj soḅuer həni. ⁴⁴Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboj tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vah-vahuri, tuan təlmam hən natit ḅisi tonor. ⁴⁵Beti ivan vasəhar nanunun toḅəlevru lotosa masuḅ səhor gai, ale nəboj lotoḅis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsə tibətat səhor ta ḅno. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməḅai.”

Nəbathudud kitin siYesu

(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶Nəboj aYesu tosor mai naluḅoh sal, aḅan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷Avan sua ikel maii ke, “Geris, anaḅ mai aḅaḅ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aḅagw gail ase?” ⁴⁹Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aḅagw gail bogai! ⁵⁰Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləḅoni, gai evi aḅagw, o aḅavinegw o anana sagw.”

Nəḅol ḅusan hən namisurhuwit

(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)

13 Len nəboj enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ²Ale nabiltuluḅoh logəm, ḅonḅon garu lan, gol ke isah len nabot hən ḅe-bətah, ale naluḅoh loil husur nabitas. ³Beti ikel natit tosoḅur mai galito len nəḅol ḅusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan toḅabmabul namisurhut gail. Boj sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴Nəboj to-bubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naḅisal, ale nəman naməsav logəm, luhan ḅis gail. ⁵Galevis lorus len naut tobaḅ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶Nəboj namityal tovi məhat, nəyal etun idaḅ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruḅ gut bun nawit. ⁸Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboj lotomatu, sua iḅan vəkad 100, sua iḅan vəkad 60, sual am iḅan vəkad 30. ⁹Nəvanuan tokad nədariḅan, tesəsəlonj!” ¹⁰Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboj gotosor mai galito, gubol ḅusan ḅnos nəsa?” ¹¹Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaḅ həni ke məḅḅeləboi nəsa to-susuah len natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav be aGot sədaḅ həni ke galit ləḅḅeləboii. ¹²Bathut avan ideh nəlon toḅaḅur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləḅoian am maii hən ḅepul həni. Avil avan ideh toḅətahun ḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləḅoian tokade dani. ¹³Husur enan nusor mai galito len nəḅol ḅusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəlonj, ləsəsəsəlonj hən nəsa notokele, ləsaləboii. ¹⁴Ale na-

** 12:42 1Ki 10.1-10. Nəboj toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləḅesəsəlonj həni.

soruan siGot alsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“Len nasəsəloŋan samito, dereh mətəsəsəloŋ be asike mətəsəsəloŋ ləboi nəsa notokele,

ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta be asike mətəkəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm v̄onv̄on, pəpadaŋ nədariŋalit ebulbulol, ale namətalit iβer.

Asike lətəmagenan, namətalit takəta ris nəsa notogole, nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele, nəlolit taləboi natgalenan, ale lətəpair van hən ginau, ale nətagol galit lətəmaur.”^v

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ.

¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəbur loləŋon masuṽ ke lətaris nəsa mət-torisi, be ləsarisi, loləŋon masuṽ ke lətasəsəloŋ hən nəsa mət-tosəsəloŋ hən, be ləsasəsəloŋ hən.

AYesu isor vəsvəsai nəbol p̄usan enan
(*Mak 4.13-20; Luk 8.11-15*)

¹⁸ “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naṽisal esuṽan nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esuṽan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakemkeman. ²¹ Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol

ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ b̄ibari o avan ideh bəmədas buni gol ləbələŋon b̄isa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan.

²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esuṽan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuṽ-an hən nəmauran ta daməŋai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvan. ²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esuṽan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotovān masuṽ. Sual iṽan vəkad 100, sual iṽan vəkad 60, sual am iṽan vəkad 30.”

Nəbol p̄usan hən nawit mai naliol tosa

²⁴ AYesu ikel nəbol p̄usan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. ²⁵ Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.”^{††} ²⁶ Nəboŋ nawit to-tov, tubat b̄iṽan, naliol tosa am itov.

²⁷ Naslev gail simahean naim logəm hən, luke, ‘Nasuṽ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu saṽ be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’

²⁸ Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ ŋa naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’

²⁹ Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətβeputi, dereh mətəput mədas nawit am. ³⁰ Riŋ gəlar p̄isi aritov b̄onb̄on vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpe-hun gəlaru, baŋis tuan naliol tosa hən ləbepəŋasi, ale baŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.”

^{††} 13:25 Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru.

Nəbōl p̄usan hən namisurhumastat

(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹AYesu ībōl p̄usan tətās ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhōl san. ³²Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəbōḡ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhōl, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ḡodḡod salit len nəpashət gail.”

Nəbōl p̄usan hən naysis

(Luk 13.20-21)

³³AYesu ikel nəbōl p̄usan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai: Mitinau naysis, aṛəhəvūt sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totob.”^{‡‡}

³⁴AYesu ikel natgalen p̄isi mai naluṽoh gail len nəbōl p̄usan. Nəbōḡ tosor mai galito, ikel nəbōl p̄usan akis ḡai.^{¶¶}
³⁵Igol tomaianan hən b̄igol nəsa ahai kelkel ur tokele bisarpoh ke, “Nəbōḡ nəbesəḡav hən nabuḡogw, dereh nisor len nəbōl p̄usan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natubatan, nəbōḡ notoum hən navile a pan.”^w

AYesu isor vəsəvəsai nəbōl hən naliol tosa

³⁶Beti aYesu eriḡ naluṽoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nəbōl hən naliol tosa len nəmarireu.”
³⁷Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ale nəmarireu evi navile a

pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototōh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsə masuṽ tovi təmat. ³⁹Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəbōḡ hən nəmatuan evi nəbōḡ hən nanoḡan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi, ale alat nəmatuan lovi aḡel gail. ⁴⁰Suḡan alat nəmatuan lotobaḡis tuan naliol tosa hən nəhab b̄ihani, dereh timagenan len nagilen hən natit p̄isi. ⁴¹Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aḡel san gail hən ləb̄əpəpehun galit p̄isi lotogol nəvanuan b̄igol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natohan pipihabəlan. ⁴²Dereh aḡel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsə; len naut enan dereh litaḡ, likat b̄ur̄bur̄ narivōlito.^{§§} ⁴³Beti alat lotonor dereh lesuḡan namityal toḡial habat len natohan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariḡan tesəsəloḡ!

Natohan pipihabəlan aGot len nəməv

⁴⁴“Natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoḡbur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaḡi. Itavun tətās həni. Ale len nakemkeman san ivan, eḡur hən natit p̄isi tokade ale ia ṽur nəmarireu enan hən b̄ikad natan tovoi.

⁴⁵“Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai: Ikad avan sua toṽur natit gail, p̄ur hən gail, todoḡ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶Ale nəbōḡ tosaḡ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, p̄ur hən natit p̄isi tokade, ale ia ṽur nanesnes enan.

⁴⁷“Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai:

^{‡‡}13:33 Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḡbur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor.

^{¶¶}13:34 Hən naves 34-35, Mak 4.33-34

^{§§}13:42 Nəhab egai tosor husuri epud vəsə vagol nametəlai tovi wai.

^w13:35 Psa 78.2

Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nəbilitiwai. Sədareh ikad naməḡod totiltile tosəbur tovisivis lan. ⁴⁸Ale nəboḡ topul, lolivi vahut, lobətah, losəḡon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹Dereh timagenan len nəboḡ hən nanoḡan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi. Aḡel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor. ⁵⁰Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litəḡ, likat b̄ur b̄ur nari v̄olito.”

⁵¹AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen p̄isi māu a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii.” ⁵²ḡa ikel mai galit ke, “Ahai p̄usan hən nalo siMoses togəḡ vi ahai susur len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai p̄usan enan es-uḡan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriḡ natgalenan len naut sua hən ləbesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

Lomətahun aYesu len naut a Nasaret

(Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³Nəboḡ aYesu tokel nəb̄ol p̄usan galenan tonḡ, eriḡ naut enan. ⁵⁴Ale nəboḡ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, ep̄usan len naim nabon b̄onan salito. Galit lu p̄aḡ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaḡan hən b̄igol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵Be savi anatun uluḡan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsan aMeri a? Aḡan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶Ale aḡavinen gail p̄isi ləsatoh mai gidato a? B̄imaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən b̄imaienan!” ⁵⁷Ale nəlolit ep̄əḡasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut p̄isi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len

naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸Ale aYesu sagol namerikel sasəbur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

Nəmatan siJon Baptais

(Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

14 Nəboḡ aHerot Antipas tosəsəloḡ hən na-kel-uri-an husur aYesu, ²ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədaḡan hən b̄igol namerikel gail ipat lan.”

³AHerot ekəmaianan husur a ḡo igol ke lototah gat aJon, riḡi len naim bəbaḡis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aḡan aFilip tosəhar kuvi. ⁴Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbəsəhar alitenan.”^x ⁵AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paḡpaḡ sinalu v̄oh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶Len nəhanan hən nəboḡ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhəvur habat həni. ⁷Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən b̄eviol hən natideh gai b̄eləḡoni maii. ⁸ḡa nəboḡ anan tokel maii hən nəsa hən b̄eusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Noləḡon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰Ale lovi lan naim bəbaḡis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹Loriḡ nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vələvi mai anan. ¹²Beti ahai susur siJon loḡəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboḡ lototavuni tonḡ, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

^x14:4 Lev 18.16, 20.21

AYesu evəjan alaluṃan lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nābot sua, eriŋ naut enan hən b̄itoh səbon len naut tobəbesw. Nəboŋ naluṃoh gail lotosəsəlon həni, loriŋ nabiltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tovariŋ dan nābot, eris nabiltiluṃoh, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan p̄isi tia. Səvat naluṃoh van, hən ləb̄evi lan navile gail hən ləb̄idas hanian hən ləb̄evuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit ṃau mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel mai ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluṃoh ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Ebur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluṃoh. ²⁰ Galit p̄isi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.^y ²¹ Ikad alaluṃan lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaṃut mai alahutai am.

AYesu iyar len nəpon nəwai

(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nābot hən ləbeil a ṃo vi lan nətarhət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluṃoh gail hən ləberin naut enan. ²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan navehuh hən b̄isor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei. ²⁴ Len namityal enan, nābot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iṃvas nābot husur isoh bur nəlan.

²⁵ Len nadudulan soṃilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. ²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar p̄oniwai, nəkadulit eṃurṃur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil buri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasuḃ, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəpon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tovariŋ dan nābot, iyar p̄oniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan today, emətahw, etuḃat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “Nasuḃ, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdəlomian ŋai, nəloṃ eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nābot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nābot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, lopisul van hən naut p̄isi todar vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidaṃ hən ləb̄ibar ŋai nasuṃarhət nahurabat san, ale galit p̄isi lotobari lumaur.

**Inor ke niben nəvanuan
b̄iveveu o nəlon ṃau?**

(Mak 7.1-13)

15 Beti naFarisi gail mai ahai p̄u-san hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur saṃ gail lupal sob dan napisal hən naṃide sihaṃut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəboŋ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoḃur kotov nalo siGot ṃos mətbehusur naṃide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaṃ mai

anañ matmat len nənauan sañ,^z ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todañ hən atəman o anan, gai timat ebun māu.’^a 5–6 Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətbehusur nañide samit ta sutuai nəboñ məttoḡusan ke, ‘Avan ideh bikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəbevi tarhət sañ, noviol həni tia mai aGot. Gai ñigol ñimagenan, inor ñai ke asike eputsan atəman len nənauan san.” Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ñai. 7 Mətovi nəvanuan gəgaras ñai. Nəsa aGot tokele len nabuñon əlsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu sobuer hən ginau, loḡusan hən nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.”^b

Nəsa igol nəvanuan saveveu?

(Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluñoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəloñ hən nəsa notokele, mətələboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəḡan togol nəvanuan toñiññiñal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuñon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboñ naFarisi gail lotosəsəloñ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii māu a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh tēput kuvi. ¹⁴ Riñ galit lesuh! Lovi metbesw gail lotosəhar alat ləsakəta. Nametbesw sua besəhar nametbesw togon, dereh gəlar ḡisi ariteh, arimasur len nabur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am,

mətsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətələboii tia ke natit ḡisi tovi lan nəḡan nəvanuan, evi lan natəbañ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuñon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nəgolean hən nəmatan, naitian toḡur kotov nəlahan, naitian tosa, navənahān, nalibəñan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsān nəvanuan o tomədas nahəsān aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loñiññiñal len nəhon aGot. Nañide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadələmian sitobtaKenaan

(Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu eriñ naut a Kalili, evi lan naut pəpadañ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtobtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsa!” ²³ Be aYesu sasor vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehusur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len nasor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ñai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Ŋa alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasub, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəbilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub, be nalipah gail loləboi ləḡiñan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadələmian totibau masuḡ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləñoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

^z15:4 Exo 20.12; Deu 5.16 ^a15:4 Exo 21.17; Lev 20.9 ^b15:9 Isa 29.13

AYesu igol isoḃur lumaur

²⁹AYesu erij naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəḃiltiwai Kalili. Ale etəḃehuh vi lan naḃehuh, ebətah ei. ³⁰Nabiltiḃuḃoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametḃesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nabut gail mai isoḃur am. Loriḃ galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹Naluḃoh lumaḃmaḃ len nəsa lotorisi. Nabut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivoḃəvoḃ, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametḃesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalyalan siGot silat a Israel.

AYesu evəḃan alaluḃan lotovi 4,000

(Mak 8.1-10)

³²Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itaḃis alategai, husur lutah mai ginau len nəmariboḃ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləḃihani. Nəsələḃon nəḃesəvat galit van malkəkət. Nəḃigole, dereh limatmatioḃ husur naḃisal salito.” ³³Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut toḃəḃesw topat səḃon maiegai, namtilav natuhḃəta tihau mabe hən namtḃevəḃan nabiltiḃuḃoh egai?” ³⁴AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhḃəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵Ija aYesu ikel mai naluḃoh ke leḃətah len tan. ³⁶Ilav natuhḃəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təḃan aGot hən nəhanian, eḃuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəḃehuni mai naluḃoh. ³⁷Galit ḃisi luhan vəhanukub. Ale losəḃon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸Ikad alaluḃan lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatḃəḃəḃut mai alahutai gail am. ³⁹Beti aYesu esəvat naluḃoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəḃar naut a Makatan.*

Lous taltal hən aYesu hən namerikel

(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

16Boḃ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləḃon ke aYesu tigol nəḃaban, ḃa lousi hən ḃəḃusan galit hən namerikel hən nəmav. ²Be aYesu isor var galit ke, “Nəboḃ namityal tomasur mətuke, ‘Pelən dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ale len nadudulan mətuke, ‘Daməḃai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətoləḃoi mətḃeris nəsa tovisi len nəmav, ale vəḃa-sua ḃai mətoləḃoi ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətḃeris ləḃoi namilen nəsa tovisi len nəboḃ gail ta daməḃai. Mitimabe? ⁴Gamit naur ta daməḃai mətusa, mətḃəḃəḃəḃ len aGot suḃan apəḃəḃut tohusur auluḃan tiltile, səḃəḃəḃ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ḃai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu erij galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail

(Mak 8.14-21)

⁵Nəboḃ ahai susur gail lotogam tukot vəḃar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboḃboḃ hən ləḃesəḃon nabəta ideh van. ⁶Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətələləḃgau hən gamit gabag! Mətəkətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸AYesu eləḃoi nənauan salito ḃa ike, “Gamit mətḃokad natuhḃəḃolomian ḃai, mətuhol husur nabəta mətḃəkəḃəḃəḃ hən nəsa? ⁹Mətḃələḃoi sal a? Nələmit iboḃboḃ hən natuhḃəta torim hilat lotovi 5,000

*15:39 Datsələḃoi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləḃoi ḃai ke topat tarhəḃiltiwai Kalili.

mai nəhad gail p̄isi məttoſəŋoni a?^c
¹⁰Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta
 toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad
 gail p̄isi məttoſəŋoni a?^d ¹¹Imabe?
 Mətunau sal ke nusor husur nabəta māu
 a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke,
 kətkəta gol gamito dan nays hiFarisi
 mai Sattiusi gail!” ¹²Beti len namityal
 enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel
 nalələgauan mai galito, gai sasor husur
 nays len nabəta. Ao isor tas naŋusanan
 siFarisi mai Sattiusi gail.

APita ikel kot aYesu

(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ to-
 bar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur
 san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur
 aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴Lu-
 sor vari ke, “Galevis luke aJon Bap-
 tais. Galevis luke aElijah. Galevis am
 luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual
 am.” ¹⁵Beti eus galit ke, “Be gamito,
 mətunau ke ginau ase?” ¹⁶ASimon Pita
 isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun
 aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷Ale aYesu
 ikel mai ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon
 anatun aJonah! Savi avan ideh len nav-
 ile a pan tokel vəhot natenan, be aTə-
 magw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug.
¹⁸Nukele am mai gaiug ke govi aPita,
 nəvat, ale dereh neum hən naim sagw
 len nəvat enan, naim sagw tovi van-
 uan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan
 edədas bəsəhor galito. ¹⁹Nukele am mai
 gaiug ke, dereh neviol hən naki hən
 nabopita hən natohan pipihəbələn aGot
 len nəmav mai gaiug. Natideh gəb̄ikai
 tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai
 tasi tia len nəmav. Ale natideh gəb̄i-
 daŋ hən len navile a pan, evi nəsa
 aGot todaŋ hən tia len nəmav.”^e ²⁰Beti
 aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke sa-

likel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot
 totabtabuh lan.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)

²¹Len nəboŋ enan van, aYesu etubət
 kele iparpar mai ahai susur san gail ke
 timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa
 vəsa len navide tosobur len navələn alat
 lotoil a mo hən nəvanuan gail, ab̄ilti-
 hai tutumav gail mai ahai pusan gail
 hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti
 len nəmariboŋ b̄itor dereh aGot tigol
 tile məhat. ²²Beti aPita eliv aYesu vi
 tarhəte, etubət sor lan, ike, “Satimaiean,
 Nasub̄! Natgalenan salevisi hən gaiug!”
²³Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw
 dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəb̄ipes
 həbetw hən nəb̄iteh. Nənanuan saŋ gail
 ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur
 naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

²⁴Beti aYesu ikel mai ahai susur san
 gail ke, “Avan ideh bike behusur ginau,
 timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləŋo-
 nian san gabag, timasvus nəhai balbal
 san, tehusur ginau. ²⁵Husur avan ideh
 bike biwol hən nəmauran san gabag
 hən b̄etəgau gat nəmauran san, dereh
 timasig. Be nəmauran san b̄imasig moſ
 ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai.
²⁶Nəvanuan b̄ikad natit p̄isi len nav-
 ile a pan, be nəmauran san vi sutuai
 b̄imasig, imabe? Ikad nəsa? Nəvanuan
 eləboi beviol hən nəsa hən b̄ikad nəmau-
 ran enan a? ²⁷Bathut aNatun Nəvanuan
 dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai
 aŋel san gail len nədaŋan mai namə-
 nas seTəman. Len nəboŋ enan, dereh
 tilav naŋurp̄uran mai nəvanuan gail hən
 natit p̄isi lotogole, tinor hən nəsa lo-
 togole.^f ²⁸Nokitin mai gamit ke, gamit
 galevis məttoil gegai, asike lumat van

^c16:9 Mat 14.15-21 ^d16:10 Mat 15.32-38 ^e16:19 Mat 18.18; Jon 20.23

^f16:27 Psa 62.12; Rom 2.6

vəbar ləbēris nagəmaian siNatun Nəvanuan hən bēil a mō hum aKiŋ.”

Namənas kitin siYesu

(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

17 Len nəmariboŋ toməlevtes husur nəboŋ enan, aYesu ešəhar aPita, mai alarmiṽan, aJemes mai aJon. Ešəhar galit səbōlito vi məhat len nəvəhuh sua tosaḥsah. ²Ale len nəholito egəm tile, nəhon eṽial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.⁸ ³Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəbələŋoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esaṽ, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵Nəboŋ aPita tosor sal, nəmavukasw toṽial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw uluṽan notoləmas buni, notohəhəṽur hən. Səsələŋ husuri!” ⁶Nəboŋ lotosəsələŋ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “Mitile məhat. Samtemətahw.” ⁸Ale nəboŋ lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səbon ŋai, ləsarisan avan ideh am.

⁹Nəboŋ lotomariŋ vi pan len nəvəhuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsa məttorisi mai avan ideh am vir aGot bīgol aNatun Nəvanuan bīle məhat dan nəmatan.” ¹⁰Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hən nalo luke aElijah timasgəm a mō, be lukele hən nəsa?”^h ¹¹AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a mō hən bīgol təlmam hən natit piṽi ləbīnor. ¹²Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aEli-

jah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləŋoni hən. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləŋon tisa vəsa.” ¹³Len namityal enan ŋai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptaisan.

AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur

(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

¹⁴Nəboŋ lototəlmam dan nəvəhuh tonəŋ, logəm hən naluvoh, ale auluṽan sua egəm hən aYesu, etəŋedur bathurien, ¹⁵ale ike, “Nasub, gilolosa hən anatugw uluṽan husur nahumatmat ibari gol ke eləŋon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səbōsəbur len nəwai am. ¹⁶Nosəhari van hən ahai susur saṽ gail avil lodədas ləbīgol bīmaur.” ¹⁷AYesu isor vari ke, “Eee naur egai məttomətahun nadəlomian, məttohusur nəpīsal tosa tokabkəbur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuṽar dəlomian van van van nupetəmas hən. Səhar natətai gəmai!” ¹⁸Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səbōlit mai ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtəbēhut natəmat enan?” ²⁰⁻²¹Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit eṽidol, ekəkereh masuṽ. Husur nokitin mai gamit ke, mətbīkad nadəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mətoləboi mətbīkel mai nəvəhuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədas mətbīgol natesua, dereh mətoləboi mətbīgole.”[†]

[†]17:20-21 Nalobulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: ²¹Avil məttoləboi mətəbēhut tomagenan nəboŋ mətsəhan be məttosor tuṽ ŋai.

AYesu isor tətəs husur nəmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)

²²Nəboŋ ahai susur gail lotobonbon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNaton Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. ²³Dereh ligol timat, ale len nəmariboŋ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuṽ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai ƣusan sam, eṽur nətaks hən naim siGot m̄au a?”[‡]

²⁵APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ tobis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a m̄o maii ike, “Simon, len nənanuan sam nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eṽur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametbos gail a?” ²⁶Ale aPita ikel maii ke, “Nametbos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaianan, savi len anatulit gail hən ləbeṽuri. ²⁷Be hən asike nəlolit bi-panpan, givan hən nabiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəbisah həni, səŋav hən nabuŋon ale dereh gisab nakoin tovi nəstater.[¶] Lav kuvi, lavi mai galito m̄os nətaks sidaru.”

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48;
Luk 9.46-48, 17.1-2)

18 Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal sehor galit am len nato-

han pipihəbəlan aGot len nəmav?” ²Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³Beti ike, “Nok-itin, nukel mai gamit ke, asike mətbi-pair dan navide tosa samito hən mət-ḅesuman atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətobis len natohan pipihəbəlan aGot len nəmav. ⁴Imagenan, avan ideh ḅeriŋ gai hum tovi ut kəmas suman natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihəbəlan aGot len nəmav. ⁵Ale avan ideh tohəhəṽur hən natuhtətai suman egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhəṽur hən ginau nəbitah maii.

⁶“Ale avan ideh ḅigol atuhlahutai sua, tokad nədəlomian len ginau, bitəh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbitahə-tah hən nabiltivat len naholoan, ale ləḅibar həni len tas hən ḅimaduŋduŋ butitas tosareh vi pan.[§] ⁷Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibətibat hən nəvanuan togol natgalen ləḅevisi. ⁸Ale, navələm̄ o narieṽ ḅigol gaiug gəḅigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəḅikad nəmauran vi sutuai be narieṽ ḅisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəḅikad narieṽ gəlar piṽi arḅivoi ale aGot ḅibar hən gaiug len nəhab topan vi sutuai. ⁹Namə-tam̄ ḅigol gəḅiteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəḅikad nəmauran vi sutuai be namətam̄ ḅesua ḅiḅesw, natenan esəhor gəḅikad namətam̄ gəlar piṽi arḅivoi ale aGot ḅibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

[‡]17:24 Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi nəṽurṽuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

[¶]17:27 Nəstater evi nakoin sua tovi nəṽurṽuran hən nauman hən nəmariboŋ tovat.

[§]18:6 Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən ḅebul dasdas nawit hən ḅegəm vi flaua.

Nəböl p̄usan husur nasipsip tomasig (Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukele mai gamit ke, aṅel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləb̄isara m̄os galito len nəhon aTəmagw len nəmav.^{**}

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh b̄ikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriṅ lotovi 99 lesuh len nəvəhuh hən b̄ia doṅ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale b̄isab̄i, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləṅonion seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh b̄imasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian b̄igol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbon, kel p̄arṅar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai b̄esəsəloṅ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni suṁan na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike b̄esəsəloṅ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəb̄ehusur natosian siGot toke, ‘Nəboṅ avan ideh b̄ikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil p̄arṅar len nakel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.’ⁱ ¹⁷ Be asike b̄esəsəloṅ husur galito, kel ur natit p̄isi mai nabonbonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike b̄esəsəloṅ husur alat lotokad nadəlo-

mian am, len nənanuan saṁ riṅi tesuṁan nametbos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəb̄ikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəb̄idaṁ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todaṁ həni tia len nəmav.^j ¹⁹ Nukel tətas hən nakitinan mai gamit ke, gamit b̄eru ar̄b̄ikad nənanuan besua husur natideh len navile a pan, nəsa ar̄beusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole m̄os gəlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotobon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubatian

²¹ Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua b̄igol nəsaan tabtab hən ginau, nerubat nəsaan san vəha-vis? Nerubat gail vəha-məlevru a?” ²² AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke gerubat gail səṅavur vəha-məlevru vəha-məlevru.^{††} ²³ Imaienan, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiṅ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. ²⁴ Nəboṅ totubat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ṅai evi nəp̄urṅuran hən nauman hən nasihau tovi 15. ²⁵ Husur atenan todədas b̄isar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teṅur hən asoan mai anatun gail hən ləbegəm vi slev gail ale teṅur hən natit p̄isi am gai tokade, hən b̄isar gel nəkabut san. ²⁶ ṅa naslev iteh bathurien, enjiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit p̄isi mai gaiug.’ ²⁷ Nəlon amasta

^{**} **18:10-11** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: ¹¹ *Husur aNatun Nəvanuan egəm hən b̄ilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito.*

^{††} **18:22** Nəboṅ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasrubat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanorjan tebuer.

ⁱ **18:16** Deu 19.15 ^j **18:18** Mat 16.19; Jon 20.23

itanjis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən bivan.

²⁸“Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.”[‡] Ale naslev itah gat togon, tubat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat go-tokabut hənı len ginau!’²⁹ Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təl-mam hənı mai gaiug.’³⁰ Be naslev ta mō emətahuni. Ivan, gole hən ləbıtah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir bısar gel pıs nəkabut san.³¹ Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit pısi lotovisi mai amasta salito.³² Ale amasta ekis naslev ta mō gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam pısi husur goŋir ginau hənı.³³ Ivoi am gətalolosa hən naslev togon suŋan ginau notololosa hən gaiug.’³⁴ Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəköl hən naim bəbaŋis hən ləbıgol niben atenan bəpəŋas vir bısar gel natit pısi gai tokabut hənı.³⁵ Len nəvide tomagenan, len nəlomito asike mətberubat kitin hən nəsaan sinəbathudud nədəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

Natiŋosan

(Mak 10.1-12)

19 Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan.² Nəbıltıluvoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkos len nasoruan san, mədas nahəsan ale lousi ke, “Inor hən auluŋan bətiŋos hən asoan, riŋ gəbulani husur nənauan o naləŋonian sitenan ŋai a?”[¶] ⁴Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaŋuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natubatan aGot igol nauluŋan mai napəhaŋut a?’^k ⁵Ale aGot ike, ‘Bathu natenan, nauluŋan dereh teriŋ atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ale aresua suŋan artovi niben tosua ŋai.’^l ⁶Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.” ⁷Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Nauluŋan tilav nalobulat hən natiŋosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?”^m ⁸AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idaŋ hənı ke mət-totiŋos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuŋ, avil sutuai len natubatan, səmaianan. ⁹Be nukel mai gamito ke nauluŋan ideh totiŋos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaŋut ideh am, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.” ¹⁰Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan nauluŋan tokade mai asoan bimaianan, nəlahan tobuer ivoi am.” ¹¹Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan pısi loləboi ləbəsəəlön səhot nəpusanan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləbələboi ləbıgole. ¹²Husur sogsog galevis lovi sogsog nəboŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsələh mōs natohan pipihabəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losuŋan sogsog gail. Avan

[‡]18:28 *Natenarius* evi nəvat nəpūrŋuran hən nauman hən nəmaribon tosa.

[¶]19:3 Natiŋosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arbilah am.

^k19:4 Gen 1.27, 5.2 ^l19:5 Gen 2.24 ^m19:7 Deu 24.1-4; Mat 5.31

ideh toləboi bēsəsəloŋ səhot natenan, tesəsəloŋ səhoti!”^{§§}

AYesu mai alahutai

(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bəriŋ navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidaṁ hən alahutai ləbēgəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav evi silat lotosuṁan alategai.” ¹⁵ Ale nəboŋ aYesu toriŋ navəlan gəlaru len galito tonoŋ, eriŋ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite

(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəboŋ sua, auluṁan sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai p̄usan, nigol natit tovoi sa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Ate-sua ŋai tovoi. Be gəbike gəbevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.” ¹⁸ Ike, “Nakelean todaŋ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan, ¹⁹ geputsan atəmaṁ mai anaṁ len nənauan saṁ, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suṁan gotoləmas bun gaiug gabag.”ⁿ ²⁰ Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen p̄isi tia. Nəsa ipat sal hən nəb̄igole?” ²¹ AYesu ikel maii ke, “Gəbike gəbinor kavkav len nəhon aGot, gia p̄ur hən natit p̄isi saṁ, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonvi-

olan aGot totəgau gati ṁos gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboŋ nəmantuhmar tosəsəloŋ hən natenan, ivan, eləŋon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoḅur. ²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaŋ habat hən avan ideh topul hən natite b̄eb̄is len natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav.” ²⁴ Ikele am ke, “Idaŋ habat hən nəkamel b̄eb̄is tur len nab̄urhuniṁ səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite b̄eb̄is len natoŋan pipihabəlan aGot.” ²⁵ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, ahai susur gail luṗaŋ habat, luke, “B̄imaienan, as teḅis lan? Səkad avan ideh b̄ikad nəmauran vi sutuai!” ²⁶ Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləb̄igol natenan, avil aGot eləboi b̄igol natit p̄isi.” ²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit p̄isi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?” ²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboŋ navile a pan b̄iveveu, nəboŋ aNatun Nəvanuan b̄ebətah len nab̄iltihai b̄ətbətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətebətah len nab̄iltihai b̄ətbətah gail lotovi 12 hən mət̄bepəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael. ²⁹ Ale avan ideh toriŋ naim gail o aṽan gail o aṽavinen gail o atəman o anan o anatun gail o nətan ṁos nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. ³⁰ Ale nab̄iltivanuan isoḅur gagai, asike lovi natideh; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi b̄iltivanuan.”

^{§§}19:12 Sogsog evi nabuai o nab̄uluk o nauluṁan ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi.

*19:18 Nəboŋ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol p̄aŋpaŋ saṁ o naləŋonian saṁ ŋai.

ⁿ19:19 Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

20 AYesu eḡusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan soḡmilan hən bidas lalumuḡan moḡs nauman hən nəhol nakrep san. ²Lous nəvat ale idaḡ hən beḡvur galit hən natenarius hən nəmariboḡ tesua.† Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³Len namityal toməlapat dudulan evivile tətas, ale eris alaluḡman lotoil kəmas len nəmaket. ⁴Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neḡvur gamito tinor.’ ⁵Ale luvan. Len natuḡbġial mai len namityal totor ut məḡau, len naḡvide tomaienən, amahean idas lalumuḡan tətas. ⁶Len namityal torim ut məḡau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətoil kəmas gegai len nəmariboḡ kavkav?’ ⁷Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbeum.’ Iḡa ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətevi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸“Nəboḡ naut togomgom ut məḡau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alaluḡman nauman gəmai ale ḡvur galito, tuḡbat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mo.’ ⁹Ale nəboḡ alat lototuḡbat len namityal torim ut məḡau lotogəmai, eḡvur galit ḡvisusua hən natenarius tosua. ¹⁰Ale nəboḡ tobar alat lotoil a mo, lunau ke ləḡbikad nəvat beḡsəhor galit lotogəma a tahw. Be eḡvur galit ḡvisusua hən natenarius tosua ḡjai. ¹¹Nəboḡ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsaḡəhaḡvur hən nəvat, ¹²luke, ‘Alategai lotomadhəgəmai, loum husur nəhaua tosua ḡjai, be gaiug, goḡvur galito ḡpitoḡ hən ginamito. Be ginamito, namttodaḡ ḡbur nabiltiuman mai nəyal tosun gina-

mito husur nəmariboḡ kavkav!’ ¹³Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaḡmai mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe? ¹⁴Lav nəvat tovi esaḡmai, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵Ginau ke sanor hən nəḡbigol nəsa notoləḡoni hən natit sagw gail a? Nəloḡmai itaḡbulol bulos ginau husur noviol habat a?’”

¹⁶AYesu imaris kotovi ke, “Imagenən, alat ləsavı natideh gagai, dereh legəma vi ḡbiltivanuan, leil a mo; ale alat lototıbau, lotoil a mo, dereh asike lovi natideh.”

AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san

(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷Husur nəboḡ enən, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar aḡai susur lotovi 12 hən ḡbisor mai galit səḡbolito, ikel mai galit ke, ¹⁸“Mətesəsəloḡ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh lerıḡ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltıḡhai tutumav mai aḡai ḡpusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səḡhoti ke tipanis, timat. ¹⁹Dereh lerıḡni len navəlan alat ləsavı Ju hən ləḡbisor vilesi, bilas habat həni, ale ḡos gati len nəḡhai balbal. Be len nəmariboḡ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

Nausian sinan aJemes mai aJon

(Mak 10.35-45)

²⁰Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatun ulumuḡan gəlaru gəma hən aYesu, etəḡedur bathurien hən beus natsua həni. ²¹AYesu eusi ke, “Goləḡon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboḡ gəḡbevi Kirḡ, alarmiḡvan egai sagw areḡətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²²AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi.

†20:2 Natenarius evi naḡpurḡuran hən nəmariboḡ tosua.

Məroləboi mərbəmun len nābiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an ginau nəbemun lan a?" Arukel maii ke, "Namroləboi namr-
bigole." ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, "Dereh məremun len nābiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidañ həni. İpat len aTəmagw hən bi-
dañ hən ase arəbətah ei, husur gai eu-
taut hən naut eru mōs gəlaru."

²⁴ Nəboŋ ahai susur toşəŋavur am lo-
tosəsəlōŋ hən natgalenan, nəlolit epəŋas
alarmiñan. ²⁵ Be aYesu ekis galit pisi gə-
mai, ike, "Mətələboi ke nəgavna hən
nametbos gail lupatpat galit məhat len
nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit
gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-ño-an,
nəvanuan totibau salito loil a ño hən
nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan!
Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau,
gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an
samito, nəlon tomədau hum tovi ut kə-
mas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a
ño hən gamito, gai tegəm vi slev samit
ñau. ²⁸ Tesuñan ŋai aNaton Nəvanuan.
Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi
tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao,
egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi
ut kəmas; egəm hən bevi na-ṗur-kuvi-an
mōs navivilean hən nəvanuan tosoḃur
dan nəpanismen sil nəsaan salito."

AYesu igol nametbesw eru arokəta

(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur
len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ
naut enan, nābilitiñvoh lohusur aYesu.
³⁰ İkad nametbesw eru artobətah len nə-
garhəṗisal, ale nəboŋ artosəsəlōŋ həni
ke aYesu toṗot van, arukai ke, "Nasub,
aNaton siTevit, gilolosa hən ginaməru!"
³¹ Naluñvoh losivoh len gəlaru hən naut

bebut hən gəlaru. Be lukai habat am
ke, "Nasub, aNaton siTevit, gilolosa hən
ginaməru!" ³² Ale aYesu eil, ikai van
hən gəlaru ke, "Məroləŋon ke nigol
nəsa hən gaməru?" ³³ Arusor vari ke,
"Nasub, namroləŋon nakətaan!" ³⁴ Ale
nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namə-
talaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti
arohusuri.

AYesu eḃis len naut a Jerusalem hum akiŋ

(Mak 11.1-11; Luk
19.28-40; Jon 12.12-19)

21 Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən
naut a Jerusalem, lubar navile a
Petfas tarhəvehuh Oliv. Beti aYesu esə-
vat ahai susur eru van. ² İkel mai gəlaru
ke, "Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua
ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi
ei mai natuhtoŋki uluñan san. Sah ruḃat
gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan
ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele
ŋai ke, 'Nasub timaskad gəlaru.' Ale
vəha-sua ŋai dereh atenan tidañ hən
gəlaru."

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai
kelkel ur bisarpoh. İke,

⁵ "Kel mai anatvavin aSion[‡] ke,
'Geris! AKiŋ sañ egəm hən gaiug,
nəlon emədau, ebətah len natoŋki,
natuhtoŋki uluñan tovi anatun natoŋki
sua.'" ^o

⁶ Ŋa ahai susur eru aruvan, aru-
gol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru.
⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtoŋki gə-
mai, ale aroriŋ nahurabat naut susus
gail len gəlaru hən aYesu bebətah len
gail. ⁸ Nabilitiñvoh luṗolsan nahurabat
salit gail metṗisal. Galevis am lutai nə-
pashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail

[‡]21:5 Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am.

^o21:5 Zec 9.9; Isa 62.11

husur nametp̄isal. ⁹Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke, “Hosanna van hən aNatun uluṃan siTevit! Putsani!

AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsan Nasuḅ!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”^p

¹⁰Nəboṅ aYesu tob̄is len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal təv-təv, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?”

¹¹Naluṃoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

AYesu ivahvatur naholəvat todar vis naim siGot

(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹²Beti aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotoṅur hən natit gail mai alat lotoṃur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoṅur hən nətav gail.^f ¹³Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuṃ-an,’^q be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənṃənah gail.”^r

¹⁴Nametbesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵Abiltihai tutumav mai ahai p̄usan gail hən nalo nəlolit ipaṅpaṅ nəboṅ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan p̄isi lotomaṅmaṅ lan, mai nəboṅ lotosəsəloṅ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun uluṃan siTevit! Putsani!” ¹⁶Iṅa lous aYesu ke, “Gosəsəloṅ hən nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətəṃururṅ natosian siGot boṅ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an m̄os gaiug gabag len

nabuṅon atuhlahutai mai len nabuṅon atuhtətai gail lotosus sal a?”^s

¹⁷Beti eriṅ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

AYesu isor len nəhai nafik

(Mak 11.12-14, 20-24)

¹⁸Dudulan soṃilan, nəboṅ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkət. ¹⁹Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das ṽite soḅuer husur nəhai ibanṅ lute ṅai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiṃan am vi sutuai!” Vəha-sua ṅai nəhai nafik enan eməlaṅ.

²⁰Nəboṅ ahai susur gail lotoris natevan, lumaṅmaṅ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlaṅ tutut maiegai mabe?” ²¹AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mətḅikad nadəlomian, nə-lon-uri-an bē-ḅuer, nəsa tov̄isi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ṅai, mətələboi mətḅikel mai nəṃehuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. ²²Ale mətḅikad nadəlomian, natit p̄isi mətḅeusi len na-sor-tuṃ-an, natideh mətḅeusi, dereh mitikade.”

Nausian husur nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an siYesu

(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eḅis lan, ale nəboṅ toṅusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoila a m̄o hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaṅan na-il-a-m̄o-an ta be? Len nədaṅan sise? Ase ilav nədaṅan na-il-a-m̄o-an enan mai gaiug?” ²⁴AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mətḅisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaṅan na-il-a-m̄o-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵Nau-

^f21:12 Nətav ehum navimal toṅəhapəhw.

^p21:9 Psa 118.25-26

^q21:13 Isa 56.7

^r21:13 Jer 7.11

^s21:16 Psa 8.2

sian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-ṁo-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəməv o len nəvanuan?" Lusor kitevi len galit gabag, luke, "Datbike, 'Egəm len nəməv,' dereh tike, 'Imabe mətsadəlom aJon?' ²⁶ Avil datbike, 'Egəm len nəvanuan,' datomətahw len naluṽoh husur galit p̄isi lunau ke aJon evi ahai kelkel ur." ²⁷ Ŋa lusor var aYesu ke, "Namt-saləboii." Ale ikel mai galit ke, "Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-ṁo-an notogol natgalenan lan."

Nəbol p̄usan husur anatum uluṁan eru

²⁸ AYesu isor am, ike, "Mətunau ke nəsa? Nauluṁan sua ikad anatum uluṁan eru, ale ivan hən gəlar sua ike, 'Anatugw, daməŋjai gia um len nəhol nakrep.' ²⁹ Anatum isor vari ke, 'Ao, nomətahuni.' Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatum togon am ikel nasoruan toṽitoṽ hən tokele a ṁo tia. Ale anatum togon isor vari ke, 'Ale Nasuḅ, nivan bai.' Wake səvan. ³¹ Len gəlaru, anatum uluṁan ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?" Lusor var aYesu, luke, "Anatum atata tosor maii a ṁo." Ale aYesu ikel mai galit ke, "Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito saltoyar a ṁo hən gamito vi lan natohan pipihəlan aGot. ³² Husur aJon egəm hən gamito hən bēṽusan gamit hən nəp̄isal hən nanoran, be mətsadəlomi, avil nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito, lodəlomi. Naut kəmas mətoris natenan, len namityal tohusuri, mətsagəgel hən nənauan samito hən mətbedəlom nəsa tokele."

Nəbol p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep

(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)

³³ AYesu ike, "Səsəloŋ hən nəbol p̄usan sual am. Ikad nauluṁan tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir nəḅur hən bəgəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nəkətkəta-təban-an a məhat. Beti idaṁ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləḅirentem, ale eriŋ naut enan len nəyaran sua.^t ³⁴ Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən ḅimen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləḅepəpəhun naṽit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san gail. Luṽas esua, lugol esua imat ale lotuṽ sual am. ³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta ṁo, be alat lotorentem nəhol lugol naṽide toṽitoṽ hum ta ṁo. ³⁷ Len naməkot esəvat anatum uluṁan van hən galito, isor mai gai gabag ke 'Dereh lep-utsan anatugw uluṁan len nənauan salito, ligol nəsa b̄ikele.' ³⁸ Be nəboŋ alat lotorentem nəhol lotoris anatum uluṁan, lusor mai galit gabag ke, 'Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan ḅimat. Gəmai, datiparu buni hən datb̄ikad natit p̄isi ḅevi esan nəboŋ atəman ḅimat.' ³⁹ Ale lutah gati, bar hən̄i vivile dan nəhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaienan, nəboŋ amahean nəhol nakrep bəgəmai, dereh tigol nəsa hən alatenan lotorentem nəhol?" ⁴¹ Lusor var aYesu ke, "Nəvanuan galen lotosa, dereh tilav nəmatan tosa vəsa masuṽ mai galito. Beti tidaṁ hən nəvanuan galevis am ləḅirentem nəhol, ləḅilav naṽit nakrep maii nəboŋ ləḅimen."

⁴² AYesu ikel mai galit ke, "Mətsaṽur-ruŋ nategai len natosian siGot a? Ike,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gail egəm vi vat sua ŋai bələboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor. Ale evi Nasub̄ aGot togol nəvat tomagenan ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nəsa togole.”^u

⁴³“Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabəlan dan gamito, ale tilavi mai naluvoh hən nəvanuan tile ləb̄igol naṽite tovi naləŋonian san. ⁴⁴Avan ideh b̄iteh len nəvat enan, dereh timaṽurṽur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”[§]

⁴⁵Nəboŋ ab̄iltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəloŋ hən nəbol galelan, lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito. ⁴⁶Imagenan ludas p̄isal hən ləb̄itah gati, be lomətahw len naluvoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

Nəbol p̄usan husur nəhanan hən nəlahan

(Luk 14.15-24)

22 AYesu ibol p̄usan tətəs mai galit am, ike, ²“Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai. Ikad nakiŋ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun uluṽman. ³Eus nəvanuan isoḃur hən ləb̄egəm hən nəlahan enan. Ale nəboŋ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləb̄ekis nəvanuan galelan gəmai, be lomətahun ləb̄egəmai. ⁴Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun naṽuluk uluṽman mai natuhḃuluk tokənoh gail, ale natit p̄isi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’ ⁵Avil alat

akiŋ tous galit ləb̄egəmai, ləsəsəsəloŋ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim p̄urp̄ur san. ⁶Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədəs bun galito vagol lumat. ⁷Akiŋ nəlon ipaŋpaŋ masuṽ. Esəvat navəshə-soltia san hən ləb̄iṽabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləb̄epəŋas nabiltivile salito. ⁸Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləb̄egəmai ləsəbar nəsa notoləŋoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləb̄egəmai. ⁹Imaianan, mitivan hən nametp̄isal pasil gail, ale nəvanuan ideh mət̄bisabi, usi hən b̄egəm vi lan nəhanan nəlahan.’ ¹⁰Ale naslev galelan luvan husur naṽisal gail. Lokis galit p̄isi lotosaṽ gail b̄onḃon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan. ¹¹Be nəboŋ akiŋ toḃis lohoim san hən b̄eris alat lotohan, eris auluṽman sual ei sasun nahurabat nəlahan. ¹²Ale ikel mai ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut toḃut hən atenan. ¹³Beti akiŋ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Baŋis gat navəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmar-gobut! Len naut enan dereh liŋaŋ, lides batriṽoriṽ.’” ¹⁴AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoḃur be ilekis hən evis ŋai.”

ṽur nətaks seSisa

(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵Ale naFarisi gail luvan. Nəboŋ lotovan tonon, Luḃonḃon, lusor utaut hən ləb̄igol aYesu b̄ekəkəs len nasoruan san. ¹⁶Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van

§21:44 Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 44.

^u21:42 Psa 118.22-23

hən aYesu. ** Lousi ke, “Hai p̄usan, nam-toləboii ke gokitin, goṗusan hən naṗisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nə-vanuan βētibau o βēvi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datβēvur nətaks van hən aSisa m̄au a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləboi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mətβigol ke nekəkos? ¹⁹ Ṽusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsan ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəboṗ lotosəsəloṗ hən natenan, luṗaṗ, beti lorinṗ, luvan.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

²³ Len nəboṗ enan ṗai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer), logəm həni, lousi^v ²⁴ luke, “Hai p̄usan, aMoses ikele ke, ‘Auluṗan ideh βimat anatun βēḅuer, aṗan matmat tilah mai nəbatunau enan hən βipas anatun gail hən aṗan tomat βikad anatun gail.’” ²⁵ Ikad alatmiṗan toməlevru len ginamito. Ahai a m̄o ilah, ale imat, anatun eḅuer. Ale aṗan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aṗan enan am imat, anatun eḅuer, ale aṗan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan mage-nan van vəbar alatmiṗan ṗisi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nəboṗ alatmiṗan ṗisi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan,

kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiṗan toməlevru ta be, husur ilah mai galit ṗisi?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot mai nədaṗan san. ³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam hən ləβilah, be dereh lesuṗan aṗel gail len nəmav ləsəlah. ³¹ Be datβisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətəsaṗurruṗ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² ‘Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’” ^x Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboṗ naluṗoh gail lotosəsəloṗ hən natenan, lumaṗmaṗ len naṗusanan san.

Nakelean todaṗ totibau, tosəhor gail ṗisi am

(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nəboṗ lotosəsəloṗ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luḅonḅon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən βəkəkos len na-sor-vari-an san. ³⁶ Ike, “Hai p̄usan, len nalo gail, ta be esəhor gail ṗisi am?” ³⁷ AYesu isor var galit ke, “‘Geləmas bun Nasuḅ aGot sam len nəloṗ kavkav, nanunuṗ kavkav, mai nənauan sam kavkav; len gaiug kavkav.’” ³⁸ Enan evi nakelean todaṗ totibau, tosəhor gail ṗisi am. ³⁹ Nakelean todaṗ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṗ hən gaiug suṗan gotoləmas bun gaiug gabag.’” ⁴⁰ Nakelean eru enan artodaṗ arovi nəbathut nalo kavkav mai naṗusanan sihai kelkel ur gail ṗisi.”

** 22:16 Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləṗon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiṗ len naut a Jutea, hən naut a Jutea bipat akis len navəlan aRom.

^v22:23 Uman 23.8

^w22:24 Deu 25.5-6

^x22:32 Exo 3.6

^y22:37 Deu 6.5

^z22:39 Lev 19.18

**Anatun ase aKристо,
aGot totabtabuh lan?**

(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail loto-
bonbon, ⁴² ike, “Mətbinau aKристо, aGot
totabtabuh lan, mətunau ke gai evi
anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari
ke, “Anatun siTevit.”^{††} ⁴³ Beti aYesu
eus galit ke, “Bimaienan, nəboŋ aTevit
tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis
aKристо hən aMasta? Husur aTevit ike,
⁴⁴ “Nasub aGot ikel mai aMasta sagw, ke
“Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,
vir nəberij aenemi sam gail pipit narieŋ
gəlaru

hən ləbēvi ut kəmas.”^a

⁴⁵ “Imaienan, aTevit bēkis aKристо hən
aMasta san, evi anatun mabe?” ⁴⁶ Be
səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len
nəboŋ enan van, galit pisi lomətahw hən
ləbēus nausian ideh həni am.

AYesu isor tas nabiltiJu gail

(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

23 Beti aYesu isor mai naluvoŋ
gail mai ahai susur san gail.
² Ike, “Ahai pusan hən nalo mai na-
Farisi gail, lulav namilen aMoses hən
ləbēpusan hən nalo siGot.”^{‡‡} ³ Imaienan,
səsəloŋ husur galito, gol natideh lo-
tokel mai gamito hən mətbigole. Avil
samtigol tətəv hən nəsa lotogole, husur
ləsəgol nəsa lotopusan həni. ⁴ Lukai tas
natit isobur, lugol nalo isobur am loto-
daŋ habat hən nəvanuan bəhusur gail.
Ehum lotobaŋis gat natit toməlas ha-
bat, ale lotoriŋi len nəbathuvəson nəvan-

uan hən bəvusi. Be lomətahun ləbigol
natideh hən ləbēsusupah mai nəvan-
uan hən bərusan natgalenan toməlas.
⁵ Natit pisi lotogole, lugole hən nəvan-
uan gail ləberisi ŋai. Galit, lukad nabokis
gail lotosəŋon natosian siGot len gail
hən ləbibəŋis gail len navəlali mai
nabunəholito.^b Be məteris, lugol nabokis
gail luṣospos, lugol nasumərhət nahura-
bat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləŋon ma-
suṽ hən ləbēbətah rivuh len nabiltihanen
ideh, loləŋon nəhai bətbətah tovoi ŋai
len naim nabonbonan. ⁷ Loləŋon masuṽ
hən nəvanuan gail ləbīke, ‘Ivoi,’ mai
galito len nəmaket, loləmas nəvanuan
ləbēkis galit, ‘Hai pusan.’^{¶¶} ⁸ Be avan
ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur
mətukad ahai pusan tosua ŋai, ale gamit
pisi mətoṗitṗitoṽ suŋan na-ke-ṽan-an
gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile
a pan hum totibau gol ke məttokisi hən,
‘Tata,’ husur esua ŋai evi aTata samit
len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit
hən ‘Hai pusan,’ husur esua ŋai evi ahai
pusan samito, evi aKристо. ¹¹ Gamit ideh
toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta
təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan
ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm
vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi
natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit məttovi ahai pusan
hən nalo mai naFarisi gail, mətovi van-
uan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit
dereh tisa vəsa tibbat, husur mə-
tokəkol hən nabopita hən natohan pip-
ihabəlan aGot len nəmav len nəhon nə-
vanuan gail. Bathut mətsabīs lan ale alat

^{††}22:42 NaJu gail pisi loləboi ke dereh aKристо egəm len nəpasusan siTevit tovi kiŋ
ta sutuai.

^{‡‡}23:2 Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike
lulav namilen a Moses hən ləbēpusan hən nalo aGot tolavı mai a Moses.

^{¶¶}23:7 Len nasoruan ta Kris, lovənoŋ nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke
hai pusan.

^a22:44 Psa 110.1 ^b23:5 Num 15.38-41

lotoke lãbëbis lan, mät̃sədəm̃ hən ke lebis.^{§§}

¹⁵“Gamit mättovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mät̃ovi vanuan gəgəras gail ɣai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat. Husur len nəyaran samito, mət̃uyar len tan, wol len tas, hən mät̃-begəgel hən nadəlomian sinəvanuan bə-sua ɣai, hən b̃ikad nadəlomian seJu gail. Ale nəboɣ tohusur nadəlomian samito, mät̃ugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ɣai.

¹⁶“Gamit mät̃toil a m̃o, mät̃tosəhar nəvanuan gail, mät̃ovi met̃besw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat! Len naṗusanan samit mät̃uke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁷Met̃besw gail! Melmel gail! Mät̃oləboii ke naim siGot esəhor masuṽ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səbon, husur ɣai topat len naim siGot. ¹⁸Ale len naṗusanan samit mät̃uke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁹Met̃besw gail! Mät̃oləboii ke nəmel tutumavan esəhor masuṽ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səbon husur ɣai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot. ²⁰Imaienan,

avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsən natideh topat lan. ²¹Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsən atenan totoh lan. ²²Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahəsən nab̃iltihai bətbətah siGot, mai len nahəsən atenan tobtətah lan.

²³“Gamit mättovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mät̃ovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasəɣavuran hən naluhai hun namint, natil mai nakumin, mät̃oviol hən gail mai aGot. Avil mät̃sagol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mät̃sagol sanor van hən nəvanuan gail, mät̃səlōsa hən galito. Mät̃sariɣ nəlomit len aGot, mät̃sədəɣ lan. Ivoi hən mät̃tagol natgalenan ale sa-nəlomit tibonɣon hən mät̃beviol hən tesua len nasəɣavuran.^c

²⁴Gamit mät̃toil a m̃o, mät̃tosəhar nəvanuan gail, mät̃ovi met̃besw gail! Mət̃ohisi hən mät̃behusur natuhlo p̃isi, be mät̃sagol nab̃iltitit gail lotopat lan. Ehum mät̃toḃir nəwai tur len nəkaliko hən asike mät̃bedəlom nahonon ideh, be mät̃odəlom nəkamel mät̃sarisi.*

²⁵“Gamit mättovi hai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mät̃ovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mät̃okəkak navivile hən nab̃iliwai mai nasiloh, be nəlolit

§§23:13-14 Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: ¹⁴ Gamit mättovi ahai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mät̃ovi vanuan gəgəras gail ɣai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mät̃uhaɣ nəvat sibatunau pəhaṽut gail, vənoh naim salit gail. Ale mät̃usor tuṽ ebəlav hən mät̃bipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh t̃ipansəm habat hən gamito.

*23:24 Nahonon mai nəkamel, gəlar p̃isi arsaveveu len nalo siMoses.

^c23:23 Lev 27.30; Deu 14.22

eḃiḡḃiḡal. Nəlomit epul hən na-ləḡon-masuṽ-hən-natite-an mai nagolean hən natideh mättoləḡoni. Mətsənau nəvanuan ideh am. ²⁶Farisi namətamit toḃesw! Kəkas nəlon nabiliwai a m̃o, hən navivile am ḃiveveu.

²⁷“Gamit mättovi hai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat, husur mətoum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikabuni, be butite epul hən nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am toḃos nətan. ²⁸Gamit mətumaianan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomito, mətopol hən nagəgərasan, mətutoh hum nalo savi natideh.

²⁹“Gamit mättovi hai p̃usan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatabat, husur mətoum hən naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətovəhas naburhes silat lotonor len nəhon aGot. ³⁰Beti, suḡan mättavoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəboḡ setəmadat ta sutuai, asike dattaḃon mai galito nəboḡ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ ³¹Nəboḡ mättokəmaianan, mətukel koti ke mətovi anatulit gail, mättosa suḡan alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³²Gamit m̃au, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototubāt hənī, mitigol tihav! ³³Mətovi m̃at gail mai anatun nəvaipa gail!† Mitigam yav dan nəpanismen hən naut nəmatan mabe? ³⁴Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisaḡ hən nəmauran tonor, mai ahai p̃usan gail hən nalo, van hən

gamito. Dereh mititahətah hən galevis len nəhai balbal hən ləḃimat. Galevis am mətəbilas habat hən galito len naim nabonḃonan samito, hut galit van husur nabiltivile ṽisusua. ³⁵ḡa nəmatan silat lotonor p̃isi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubat len nəda hi-Apel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun uluḡan aParakiah,‡ mättotubuni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot.^d ³⁶Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hən nəmatan galen p̃isi, dereh tibar naur ta daməḡ egai.

AYesu ilolosa hən naut a Jerusalem

(Luk 13.34-35)

³⁷“O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hən gaiug. Akis nuke nigol anatumḡ gail liḃonḃon hum natopəhaṽut togol natuhman san gail lubonḃon hən bihavhav hən galito. Be gomətahuni. ³⁸Geris! AGot eriḡ gabulan naim saḡ gol eḃəḃesw.^e ³⁹Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətoris ginau am van vəbar mətḃike, ‘AGot tivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasuḃ aGot!’^f

AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir

(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

24 Nəboḡ aYesu toriḡ naholəvat toḃar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm hənī hən ləḃəvusani hən naim gail ei. ²Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətoris naim galeḡ a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir p̃isi hən asike ikad nəvat ideh gegai ḃepələh len nəvat togon.”

†23:33 Nəvaipa evi nəḡat tosa, nəboḡ ḃihat avan ideh, nabehi han igol timat.

‡23:35 Len Zec 1.1 lokis aParakiah hən aPerekiah.

^d23:35 Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 ^e23:38 Jer 22.5 ^f23:39 Psa 118.26

**Natit gail lotoṽusan nagəman hən
nənojan hən navile a pan**

(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

³Beti nəboŋ aYesu tobətah səbon len Nəvehuh Oliv, ahai susur san gail logəm həni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa teṽusan nagəmaian saŋ? Nəsa teṽusan nəboŋ navile a pan ḃinoŋ?” ⁴AYesu isor var galit ke, “Məteləlgau! Avan ideh sategəras gamito, ⁵husur dereh tisobur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisobur nəboŋ ləḃəkəmaianan. ⁶Dereh mətesəsəloŋ hən nəwəlan hən nabiltibalan gail mai na-kel-uri-an hən nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh nəhanian teḃuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸Be natgalen pisi lohūm natubatan ŋai hən napəŋasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-sobsoḃur am len nəboŋ ləḃegəmai.

⁹“Beti dereh lerin gamit len navəlan alat ləḃemədas tabtab hən gamito mai ləḃigol məḃbimat. Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰Ale len nəboŋ enan tisobur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, lerin galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisobur. ¹²Ale husur nəsaan ḃiperŋan naut pisi, naləmləmas-buni-an sinəvanuan ḃisobur dereh tegəm kəkereh. ¹³Avil nəvanuan tokad nə-daŋ-ḃuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kivi hən

ḃikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natohan pipihəbəlan aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile pisi ləḃesəsəloŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədas naut tolo

(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵Gaiug gotoṽuruŋ nategai, geṽuruŋ ləboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ məḃberis nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mo, nəboŋ məḃberis natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol tobəḃesw vi sutuai,^g ¹⁶len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ ṽehuh. ¹⁷Avan ideh ḃiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən ḃitariv kukuv natite dani. ¹⁸Ale ideh ḃeum marireu san, satetəlmam hən ḃilav nahurabat san. ¹⁹Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o tovəhasus. ²⁰Be mitisor tuṽ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipāt len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹Nokəmaianan husur len nəboŋ natgalen ḃevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an dereh tidaŋ habat səhor nəboŋ ta sutuai len natubatan, vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike idaŋ səhori tətās am boŋ ideh.^h ²²Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an taḃidol len nəboŋ galenan, nəvanuan pisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan pisi teḃidol mo alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³“Beti avan ideh ḃikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəloimi. ²⁴Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras

gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nēvanuan gail lotōpaŋ habat lan. Lətaləboi lətagəras nēvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵Nalələgauan enan, nukele hən mətbeləboi nəsə bevisi. ²⁶Imagenan, nēvanuan gail ləbikel mai gamit ke, 'Məteris, aKriso satotoh len naut masmas toḃəḃesw!' samtivan varisi. Ləḃike, 'Məteris, satosusuah lohoim,' samtedəlomi. ²⁷Husur, nəboŋ aNatun Nēvanuan ḃəgəmai, dereh tehūm nasəmoropun togol nəmav kavkav toḃial, nēvanuan ḃisi lerisi. ²⁸Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḃon ei."^f

Nagəmaian siNatun Nēvanuan

(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

²⁹AYesu isor am, ike, "Nəboŋ naləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan ḃinoŋ, 'dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike eḃial; dereh naḃeso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.'[§] ³⁰Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nēvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluḃoh hən nəvanuan gail ḃisi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nēvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalalan totibau.ⁱ ³¹Len nabiltiwalan hən nətram-pet^{**} dereh tesəvat aŋel san gail vi lan

naut ḃisi len navile a pan kavkav hən ləḃetətariv ḃonḃon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləḃevi esan."^j

Nasoruan kəta husur nəhai nafik

(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

³²AYesu ike, "Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik beḃusani. Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumoh, mətoləboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³Len navide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen ḃisi notomadhasor husuri, dereh mətələboii ke natəlmaman siNatun Nēvanuan satogəmai, ehūm gai tia bopita. ³⁴Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen ḃisi ləḃisar-poh. ³⁵Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh."

Utaut!

(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

³⁶AYesu isor am ike, "Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səḃon, gai eləboii. ³⁷Nagəman siNatun Nēvanuan dereh tehūm nəboŋ siNoah gail. ³⁸Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nələhan gail van vəbar nəboŋ aNoah toḃis len nəak.^k ³⁹Nəvanuan gail ləsənau səhot nəsə ḃevisi van vəbar

^f24:28 Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsə notomadhakele ḃevisi, dereh mətələboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat eyi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ḃon ei.

[§]24:29 Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: *natit gail len nəmav dereh lekurkur habat*, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan.

^{**}24:31 Nəboŋ gotoḃuv nətram-pet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu.

ⁱ24:30 Dan 7.13 ^j24:31 Deu 30.4; Neh 1.9 ^k24:38 Gen 6.9–7.5

nilev egəm lev kuv galit p̄isi.¹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan b̄egəmai, dereh timaienan.

⁴⁰“Len nəboŋ enan, dereh tikad nauluṃan toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua.⁴¹ Dereh tikad napəhaṽut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua.⁴² Imagenan, mətehulahul, husur mətsaləboi nəboŋ aMasta samit b̄egəmai.⁴³ Be məteləboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san.⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətsəvatvat viri.”

Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan

(Luk 12.41-48)

⁴⁵ Ale aYesu ibol p̄usan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən b̄ekətkəta təban naslev san gail len naim san, hən b̄evəŋan galito len namityal tonor hən.⁴⁶ Amasta b̄ivahim, b̄isaḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhəṽur habat.⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən b̄ekətkəta təban natit p̄isi san.⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut təbəlāv.’⁴⁹ Beti etubāt v̄as naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan,

emun mai alat lototərog akis.⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboi.⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutaŋ habat, kat b̄urbur nariṽolit bathut loləŋon isa v̄asa batbat.”††

Nəbōl p̄usan husur navensus tosəŋavur

25 Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datoləboi datb̄enənoṽ hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav naṃial salit, yar van hən ləb̄ebubur mai nauluṃan b̄ilah.^{‡‡}² Galit erim lovi hoṽon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor.³ Navensus lotovi hoṽon, lupat naṃial salit gail be ləsəpat naoil ideh.⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat naṃial salit gail mai lupat nab̄iliwai hən naoil gail am.

⁵“Nəboŋ nauluṃan b̄ilah tovəlo, navensus gail p̄isi losusuh metanoṽ, gol lupatmari.⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Nauluṃan b̄ilah bogai! Gəm risi, ke ‘Ivoi,’ maii!’⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən naṃial salit gail.⁸ Be torim lotovi hoṽon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur naṃial sinamit gail ləsəpaŋ savoi, dereh limat.’⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datb̄igol b̄imaienan, dereh naoil teṃidol hən gidat p̄isi. Mitia ṽur

††24:51 Len nasoruan ta Kris ike: *amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan.*

‡‡25:1 Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən bisor v̄əsvəsei nəbōl p̄usan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluṽoh sivensus b̄ilah, ale luvan hən ləb̄ebubur mai nauluṃan b̄ilah mai naluṽoh san. Nəboŋ naluṽoh toru arb̄ibon, nəlahan etubat.

ideh samito len naim þurþur.’¹⁰ Ale luvan hæn læbevuri. Be næboŋ lotoyar van sal, nauluŋan bilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, loþis lohoim hæn nælahan. Ale nævanuan nauman ekokol gat nabopita.¹¹ Næboŋ namityal topair, navensus lotovur naoil lotalmam, lukai ke, ‘Nasuþ, Nasuþ, sæŋav hæn nabopita hæn ginamito!’¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, næsalæboi kas gamito.’”

¹³AYesu imaris kotov næbol enan ike, “Imagenan, mætehulahul hæn asike mæþbesuŋan navensus lotovi hoŋon, husur mætsalæboi næmariboŋ o namityal hæn nætalmaman sagw.”

**Næbol þusan husur
naslev totor mai nævat**

(Luk 19.11-27)

¹⁴AYesu isor tætas husur nætalmaman san, ike, “Natohan pipihabælan aGot len næmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hæn þivan len næyaran sua. Ekis naslev san gail gæmai ale eriŋ natit san gail len navælalito.¹⁵ Ilav nævat mai galit vïsusua tonor hæn namitisau salito. Ilav nætalent torim mai naslev sua, ilav nætalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.”[¶] Ale væhasua ŋai eriŋ naut enan len næyaran san.¹⁶ Naslev tokad nætalent torim eum lan van ikad erim am.¹⁷ Len nævide tomæienan, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am.¹⁸ Be aten tokad nætalent tosua, evivile, ehir næbur len tan ale itavun susuan nævat simasta san.

¹⁹“Idareh buni amasta sislev galenan etælmam hæn bæleboi næsa lotogole len nævat san.²⁰ Naslev, amasta tolav nætalent torim maii, ipat nætalent torim am gæm hæni ike, ‘Nasuþ, gulav nætalent torim mai ginau, ale len torim

enan nöpisan erim eg am.’²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman saŋ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokækereh notoriŋi len navælaŋ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hæn næberiŋ natit tisobur len navælaŋ. Gegæmai, gehæhaður mai ginau!’

²²“Beti naslev, amasta tolav nætalent toru maii, egæm hæni ike, ‘Nasuþ, gulav nætalent toru mai ginau, ale len toru enan nöpisan eru eg am.’²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman saŋ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokækereh notoriŋi len navælaŋ, imæienan dereh nitabtabuh len gaiug hæn næberiŋ natit tisobur len navælaŋ. Gegæmai, gehæhaður mai ginau!’

²⁴“Beti naslev, amasta tolav nætalent tosua maii, egæm hæni ike, ‘Nasuþ, nolæboii tia ke govi nauluŋan totaltal, len næmatuan gulav næhanian dan naut gæsæmabule lan, gotætariŋ wit len naut gæsædaŋdaŋ namisurhute lan.²⁵ Imagenan nomætahw, ale nua susuan nætalent saŋ len tan. Nævat saŋ bogai.’²⁶ Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa væsa gotovekan. Gæbinau ke notovi nauluŋan totaltal, gæbinau ke notolav næhanian dan naut næsæmabule lan, gæbinau ke nototætariŋ wit len naut næsædaŋdaŋ namisurhute lan,²⁷ imabe gæsariŋ nævat sagw len nalulutar? Gætagol tomæienan, næboŋ nototælmam, nætælav nævat sagw mai naintæres han.’²⁸ Ale ikel mai nævanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nætalent dan ategai, lavi mai atea tokad toseŋavur.²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len næsa tokade, dereh nilav tisobur am maii hæn þepul hæni. Be avan ideh toŋidol, avan ideh saum savoi len næsa tokade, dereh nilav kuv tokækereh gai tokade, dani.³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar hæni vivile len næ-

[¶]25:15 Nætalent esua ŋai evi næþurþuran hæn nauman hæn nasihau tovi 15.

margobut, len naut enan dereh tikad nə-
taŋan mai na-desdes-batriṽoriṽ-an.’

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ “Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aŋel gail p̄isi, dereh tebətah len nabilti-
hai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ.
³² Beti naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile
gail p̄isi dereh liḃonḃon len nəhon. Ale
dereh tepəpəhun galito hum nəvanuan
nasipsip topəpəhun nasipsip gail dan nə-
nani gail. ³³ Dereh teriŋ nasipsip gail len
nəmatu san mai nənani gail len nəmair.
³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len
nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovi
buni hən gamito, mətegəmai! Mititoh
pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut
həni tia m̄os gamito len natuḃatan,
nəboŋ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboŋ
notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ
notomaduh, mətulav nəwai mai ginau;
nəboŋ notovi metḃos, mətokis ginau
vi lohoim samito; ³⁶ nəboŋ notomal-
mal hən nahurabat, mətukol nahura-
bat len ginau; nəboŋ notoməsah, mə-
tokəkətəta təban ginau; nəboŋ nototoh
len naim bəbaŋis, mətogəm, m̄ədoŋ
təban ginau.’ ³⁷ Beti alat lotonor dereh
lisor vari ke, ‘Nasuḃ, namtoris gotoma-
lkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Nam-
toris gotomaduh namtulav nəwai mai
gaiug ŋais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi
metḃos namtous gaiug vi lohoim sinamit
ŋais? Namtoris gotomalma hən nahura-
bat namtukol nahurabat len gaiug ŋais?
³⁹ Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoŋ
təban gaiug ŋais len naim bəbaŋis?’
⁴⁰ Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke,
‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ
məttogole van hən nəbathudud ideh
sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van
hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len
nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nə-
mauran samit tosa vəsa, mətevi tut dan
ginau, mətevi lan nəhab topaŋ vi su-
tuai aGot toutaut həni tia m̄os natəmat
mai aŋel san gail! ⁴² Husur nəboŋ no-
tomalkəkət, mətsavəŋan ginau; nəboŋ
notomaduh, mətsəlav nəwai mai ginau;
⁴³ nəboŋ notovi metḃos, mətsakis ginau
vi lohoim samito; nəboŋ notomalma
hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh
len ginau; nəboŋ notoməsah o nototoh
len naim bəbaŋis, mətsam̄ədoŋ təban
ginau.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasuḃ,
ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o go-
tomaduh, o gotovi metḃos, o gotomal-
mal, o gotoməsah, o gototoh len naim
bəbaŋis be namtsavi tarhət sam̄?’ ⁴⁵ Ale
dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan
mai gamit ke, nəboŋ mətsagole van hən
nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai,
mətsagole van hən ginau.’ ⁴⁶ Beti alate-
nan dereh levi tut, vi lan nəpanismen
topat vi situai, be alat lotonor levi lan
nəmauran vi situai.”^m

Na-sor-utaut-an hən ləḃitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

26 Nəboŋ aYesu tokəmaianan
tonoŋ, ikel mai ahai susur san
gail ike, ² “Mətələboi tia ke nəboŋ
nəmariboŋ ḃeru ḃinoŋ dereh tikad
nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh
leriŋi len navəlan alat ləḃiḃos gati len
nəhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav
mai alat lotoila a m̄o hən nəvanuan gail,
luḃonḃon len nabiltiim seḃiltihai tutu-
mav, nahəsən aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən
ləḃigol nagərasian ale tah gat aYesu hən
ləḃigol ḃimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len
Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail
ləḃeluṽoh hən ləḃiḃal taṽtaṽor, mədas
natit gail.”

Napəhañut sua evəhas aYesu

(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)

⁶Len nəboñ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mo. ⁷Ale napəhañut sua tolav nabotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav nabotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eñiri len nəkadun aYesu. ⁸Nəboñ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəñasi. Luke, “Imabe tomədas natenan?” ⁹Ivoi am tañur həni moş nəvat tosobur ale təlav nəvat enan mai naməsal gail.” ¹⁰Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹Mitinau nategai! Naməsal gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.” ¹²Nəboñ alitegai tobir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləbitavuni. ¹³Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbinau gati.”

AJutas isor utaut hən beñur hən aYesu

(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan aJutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ike, “Nəberij aYesu len navəlamito, mətudañ hən mətəbilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.^o ¹⁶Len nəboñ enan van, aJutas idas pısal hən berij aYesu len navələlito.

NəPasova naməkot

(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13,
21-23; Jon 13.21-30)

¹⁷Len nəmariboñ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləñon ke namteutaut hən gəbihan nəPasova a be?” ¹⁸Ale ike, “Mətevi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh məteris naluñan sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai pısan ike: Nəboñ sagw egəm pəpadañ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sañ.” ¹⁹Ija ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰Nəboñ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləbihan. ²¹Nəboñ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terij ginau len navəlan aenemi sagw gail.” ²²Ahai susur gail nəlolit isa masuñ, ale galit vısusua lotubət usi ke, “Nasuñ, ase lai? Savi ginau a?” ²³Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torij navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terij ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mo, avil atenan torij aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!” ²⁵Ale aJutas, gai beriji len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai pısan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

^o26:11 Deu 15.11 ^o26:15 Zec 11.12 ^p26:21 Psa 41.9

^q26:24 Psa 22.2-19; Isa 53

Nəhanan məkot siNasũ

(Mak 14.22-26; Luk
22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eburı, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni ale ilavi mai galito, ike, “Gamit pisi mətemun lan, ²⁸husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.^f Nəda eg hagw b̄isel, eṽusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən b̄erub̄at nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” ³⁰Beti lokəkai hən nəb̄e hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mak 14.27-31; Luk
22.31-34; Jon 13.36-38)

³¹Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit pisi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, “Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəsisip ligam ṽisusua.” ³²Avil, nəboŋ nəb̄imat ale aGot b̄igol nəb̄ile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan pisi ləb̄igam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ŋai, a tahw hən natoulum̄an b̄ekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau!” ³⁵APita ikel maii

ke, “Ao, naut kəmas nəb̄imat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail p̄isi lokəmaianan.

AYesu isor tuṽ a Ketsəmane

(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsəmane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale ni-van ea hən nəb̄isor tuṽ.” ³⁷Eṣəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etub̄at lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehun nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹Nəboŋ toyar van kəkereh am, iḅov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, b̄ike b̄inor len naləŋonian saṽ, gilav kuv nab̄iliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.⁸⁸ Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ŋai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḅ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətb̄ilele mai ginau len nəhaua tosua ŋai a? ⁴¹Mətehulahul ale sor tuṽ hən asike mətb̄iteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon b̄igol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴²Ale aYesu eriŋ galit tətəs, isor tuṽ, ike, “Tata sagw, gəb̄ike sanor len naləŋonian saṽ hən gəb̄ilav kuv nab̄iliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəb̄ike nemuni, gigol nəsa gotoləŋoni!”

⁴³Nəboŋ tosor tuṽ tonor etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoṽ masuṽ. ⁴⁴Ŋa eriŋ galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum to-gole tia. ⁴⁵Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupat

⁸⁸26:39 Len nasoruan siGot ta m̄o, nəboŋ lotoke *nab̄iliwai*, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

^f26:28 Exo 24.8; Jer 31.31-34 ⁸⁸26:31 Zec 13.7

sal a? Mətuṅavṅav sal a? Məteris! Namiyal egəm pəpadaṅ. Avan sua dereh teriṅ aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶Mitile məhat, dative. Məteris, atenan bəriṅ ginau len navəlalito satogəm pəpadaṅ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷Nəboṅ aYesu tosorsor sal, aJutas to-sua len tosəṅavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiṅvoh lototəgau naḅu nəḅalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail losəvat naluḅoh enan. ⁴⁸Ale aJutas isor utaut hən naḅusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboṅ nəḅesuṁ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.”

⁴⁹Ale vəha-sua ṅai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esuṁ nətarhon.

⁵⁰AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm mōsi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati.

⁵¹ṅa galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naḅu nəḅalan san, ita kotov nədar-ṅan naslev sebiltihai tutumav. ⁵²Beti aYesu ikel maii ke, “Riṅ təlmam hən naḅu saṁ, bathut avan ideh tobal hən naḅu nəḅalan, dereh naḅu nəḅalan tigol nəmatan san! ⁵³Gamit mətsaləboii ke noləboi nəḅeus aTəmagw hən na-vitarhəte-an san. Ale nətausi, gai təsəvat nabiltivəshəṅel tovi 12 gag ṅai. ⁵⁴Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵Len namiyal enan ṅai aYesu ikel mai naluḅoh ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toke tiḅal mai alat lotoil a mō? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nobətah, noḅusan

ei len nəmariboṅ p̄isi. ⁵⁶Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur bisarpoh.”

Beti ahai susur san p̄isi loriṅi, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷Nəboṅ lotogam dani tonəṅ, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi biltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luḅonḅon ei. ⁵⁸Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale nəboṅ tobis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən b̄eris nəsa b̄evisi.

⁵⁹Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin p̄isi ludas vanuan gəgəras gail ləḅidaṁ hən ləḅelibliḅon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mō loləboi ləḅigol b̄imat sile. ⁶⁰Be ləsəsab̄ nalibliḅonṅan ideh tonor hən aYesu b̄imat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isobur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəḅigol naim siGot b̄imasirsir ale um tətas həni len nəmariboṅ b̄itor.’”^{*} ⁶²Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅətətas gol gaiug? Nakel-koti-an səlaru ekitin a?” ⁶³Be aYesu sator. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke, “Nukel idaṅ mai gaiug len nahəsan aGot nəkadun nəmauran, ke, gəḅevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan b̄ebətah len navəlan nəmatu siGot tovi abilti-

^{*}26:61 Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəḅigol naim siGot b̄imasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.”

dañan. Dereh mæteris ðegəmai len nə-mavukasw hən nəmav.”^t

⁶⁵Beti aḃiltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən ðeṽusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləjon nəvanuan ideh am hən ḃikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətəsəəloṅ hən tosor mədas aGot! ⁶⁶Gamit mətunau mab həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən ḃimat! Timasmat!”^u

⁶⁷Beti loṽulai nəhon aYesu, lotuhi, luṽosi.^v ⁶⁸Lohəłasi ke, “Kristo, gətavi aKristo geṽəhav utaut! Kel mai gina-mito, ase iṽos gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62;
Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim se-ḃiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa go-tokele!” ⁷¹Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷²Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsan aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaṅ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboṅ namttəsəəloṅ hən nadoloṃ, namttəsəəloṅ ləboii ke govi auleKalili, nadoloṃ ikel uri.” ⁷⁴Beti len nahəsan aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot

nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbekitin, aGot tipansem ginau!”

Vəha-sua ṅai natouluṃan ekəkəraiko. ⁷⁵Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natouluṃan ḃekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”^w Nasoran siYesu a ṃo etunus nəlon aPita, ale evivile, itaṅ habat.

Loriṅ aYesu len navəlan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

27 Pelan han, dudulan soṃilan, aḃiltihai tutumav ṽisi mai alat lotoil a ṃo hən nəvanuan gail, luḃonḃon tətəs hən ləḃihol kitev naṽisal hən ləḃigol aYesu ḃimat.[†] ²Beti lubaṅjis gati, losəhari van, loriṅi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itahətah hən gai

(Uman 1.18-19)

³AJutas, toriṅ aYesu len navəlan aen-emi san gail, nəboṅ torisi ke nəSanhitrin toriṅi ke aYesu ḃimat, aJutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən aḃiltihai tutu-mav gail mai alat lotoil a ṃo hən nə-vanuan gail. ⁴Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriṅ ategai len navəlamito hən ḃimat naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən ḃimat.

⁶Aḃiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nəlo hən dat-berij nəvat egai hən ḃiḃon mai nə-vat hən naim siGot bathut eḃiṅḃiṅal,

[†]27:1 Asike alat a Rom lotoil a ṃo ləḃidaṃ həni, naJu gail lodədas ləḃigol avan ideh ḃimat.

^t26:64 Psa 110.1; Dan 7.13 ^u26:66 Lev 24.16 ^v26:67 Isa 50.6

^w26:75 Mat 26.34

eŷur nēda hən nēmatan sivan sua.”⁷ Imagenan, luhol bōnbon. Nəboŋ lotohol tonoŋ, loŷur nēmarireu sivan sua togol natit hən nētan bŷlau. Loŷur nētan enan hən bēgəm vi ut natətavunan simetbōs gail.⁸ Husur natenan, lokis nētan enan hən Marireu hən Nēda van vəbar nəboŋ ta daməŋai.⁹ Beti nēsa ahai kelkel ur, aJeremiah tolosi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodaŋ hən ləbēŷur atenan hən, ¹⁰ale loŷur nēmarireu sivan sua togol natit hən nētan bŷlau, hum Nasuŷ aGot tokele hən ginau.”^x

AYesu a mō hən aPilate

(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

¹¹Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonoŋ, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” aYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹²Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh.

¹³Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəloŋ hən natit tosobur lotosor tas gaiug hən a?”

¹⁴Be aYesu sasor vari, sakel kas natuh-soruan ideh, gol nəgavna ipaŋ habat lan.

Pilate eriŋ aYesu len nēmatan

(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25;
Jon 18.39–19.16)

¹⁵Len Nəhanan nəPasova pisi, nəgavna ikad nəvide sua. Idaŋ hən avan sua totoh len naim bəbaŋis bēvivile husur naləŋonian sinaluŷoh.

¹⁶Len nəboŋ enan, len naim bəbaŋis, ikad nauluŋman sua nəvanuan pisi lotoləboii, nahəsan aYesu Parappas.

¹⁷Nəboŋ naluŷoh lotobonbon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? aYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸(aPilate eləboi buni ke naJu gail loriŋ aYesu len nəvəlan husur lototabulol bulosi.)

¹⁹Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboŋ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van hən toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməŋai len nabəber, noləŋon isa masuŷ husuri.”

²⁰Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluŷoh hən ləbigol husur galito, us aPilate hən bigol aParappas bēvivile mai aYesu bimati.

²¹Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon nəbigol gəlar ta be bēvivile mōs gamito?”

Lusor vari ke, “Parappas!” ²²aPilate esəhoŷut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nēsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?”

Galit pis luke, “Timat len nəhai balbal!”

²³Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nēsa? Gai igol nēsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴Nəboŋ aPilate toləboii ke edədəs bigol natideh hən bēgəgel hən nəvanuan salito, be nabiltimədasian etubat len naluŷoh, ilav nasiloh topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.[‡] Ikel mai galit ke, “Nēda hən nēmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!”

²⁵Beti nəvanuan gail pisi lusor vari ke, “Nēda hən nēmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!”

²⁶Beti igol aParappas evivile mōs galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən

[‡]27:24 Ekəkəsəval hən bēŷusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolaŷur nanoran.

^x27:10 Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

aYesu.^f Ale erij aYesu len navəlalito hən ləbīpōs gati len nəhai balbal.

Nasoltia gail lusor viles aYesu

(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit p̄isi luḃonḃon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiḃ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum naḃulgəgau, ale loriḃi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiḃ. Loriḃi natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiḃ. Beti lotəḃedur bathurien, lotuḃat sor vilesi ke, “Sal suh nakiḃ seJu gail!” ³⁰ Lovū-laii, ale lusaḃul natenan hun nəhaie dani, luḃas nəkadun həni. ³¹ Nəḃoḃ lotosor vilesi tonoḃ, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətās, ale losəhari van hən ləbīpōs gati len nəhai balbal.

Luḃōs gat aYesu len nəhai balbal

(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

³² Len nəyaran salit dan naḃiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsən aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəḃoḃ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsənən tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). ³⁴ Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuḃ lan maii, be nəḃoḃ aYesu tomun risi, emətahuni.[§] ³⁵ Beti luḃōs gati len nəhai balbal.^y

Nəḃoḃ lotoḃōs gati tonoḃ, lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḃisaḃ

ase ḃilav nahurabat v̄isusua. ³⁶ Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale loriḃi nakel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiḃ seJu gail.” ³⁸ Ikad nəvanuan vənvnənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotoḃot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Loḃit nəholit van həni,^z ⁴⁰ luke, “Gaiug goləboi gəḃigol naim siGot ḃimasirsir ale len nəmariboḃi ḃitor um təlmam həni a? ḃimagenan, gəḃevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariḃi dan nəhai balbal!”^a

⁴¹ Len nav̄ide tomaienən, aḃiltihai tumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lusor vilesi, luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḃilav kuv gai! Inau ke tovi kiḃ seIsrael a? ḃimagenan, timariḃi dan nəhai balbal ale dereh datədəlomi ke tovi kiḃ. ⁴³ Eriḃi nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imageḃən, gagai aGot ḃeləḃoni, tilav kuvi.”^b

⁴⁴ Nəvanuan vənvnənah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arohəlas.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

⁴⁵ Len natuḃlial nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ⁴⁶ Ale len namityal to-

^f27:26 Nəḃoḃi nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələshw gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi bigol nəmatan.

[§]27:34 Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuḃ len nəwain hən nabus hən na-ḃōs-gati-an asike bibar masuḃ hən avan ideh lotoḃōs gati len nəhai balbal.

^y27:35 Psa 22.18 ^z27:39 Psa 22.7 ^a27:40 Mat 26.61; Jon 2.19

^b27:43 Psa 22.8

tor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema saphatani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriŋ gabulan ginau sil nasa?”^c

⁴⁷Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsoləŋ həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸Vəha-sua ŋai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.^d ⁴⁹Be galevis am luke, “Riŋi! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o tebuer.”

⁵⁰Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

⁵¹Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tubat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.^e Nətan ekurkur, nəvat gail lumaṗulṗul, ⁵²nəburhuvat nəmatan losəŋav. Ale aGot igol nəvanuan isobur lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³Ale lovivile dan nəburhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isobur.

⁵⁴Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboŋ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNaton aGot!”

⁵⁵Len naut enan ikad napəhəvut tosobur lotohusur aYesu, kəkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nasa tovisi.^f ⁵⁶Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷Nəboŋ namityal pəpadaŋ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ivan hən aPilate. Eus niben idaŋ ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹Ŋa aJosef eruŋ gole len nəkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰Eriŋi len nəburhuvat nətavunan san toveveu, tota ṗuṗuli tia len nəvat. Erib hən nabiltivat hən bīpat gol nabopita hən nəburhuvat nəmatan enan, ale ivan. ⁶¹AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a mo, a tut kəkereh dan nabopita hən nəburhuvat nəmatan.

Lokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan

⁶²Pelan han, tovi nəmariboŋ tohusur Nəboŋ hən Nautautan hən nəPasova, aḃiltihai tutumav gail mai naFərisi gail luḃonḃon, luvan hən aPilate. ⁶³Ale luke, “Nasub, namtunau təlmam hən nəsə nəvanuan gəgəras egaii tokele nəboŋ tomaur sal. Ike, ‘Len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol nile məhat.’^g ⁶⁴Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sam gail ke lekətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan vəbar nəmariboŋ titor. Asike datḃigole, ahai susur san gail hum ma ləḃevənoh niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nəmatan tia! Ale bīmaianan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a mo.”

⁶⁵APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kəkəta-kəkol-an gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat nəburhuvat.”

**27:48 *Naspons* evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyəŋyəŋ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibaŋ bur.

^c27:46 Psa 22.1 ^d27:48 Psa 69.21 ^e27:51 Exo 26.31-33

^f27:55 Luk 8.2-3 ^g27:63 Mat 16.21, 17.23, 20.19

⁶⁶Ale luvan, lokəkol gat naḅurhuvat nəmatan, loriḅ na-burut-gati-an lan ale loriḅ nasoltia gail hən ləḅekətkəta kəkol həni. Lugol natgalenan len nəSappat.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

28 Nəboḅ nəSappat enan tonon, nə-mav topitau dudulan soḅilan, len nəmariboḅ metəkav hən nawik,^{††} aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis naḅurhuvat nəmatan.^h ²Vəhasua ḅai ikad naḅiltidu, bathut aḅel sua siNasuḅ evi pan dan nəmav, ale erib kuv naḅiltivat topat gol naḅurhuvat, ebətah lan. ³Nənahənah han eḅial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən naḅurhuvat, ninelit epil lan, loḅinḅinikot, luteh matmatiov. ⁵Beti aḅel isor mai napəhaḅut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia suḅan ḅai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəloḅ! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a ḅo hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ḅai na-kel-uri-an sagw.”

⁸Napəhaḅut gəlaru arugam tutut dan naḅurhuvat. Aromətahw be aropul hən nəkemkeman ale arusəḅsaḅut hən arḅikele mai ahai susur san gail. ⁹Vəhasua ḅai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aḅagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹Nəboḅ napəhaḅut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən naḅurhuvat nəmatan lovi lan naḅiltivile. Ale lukel ur natit ḅisi tovisi mai aḅiltihai tutumav gail. ¹²Aḅiltihai tutumav gail lubonbon mai alat lotoil a ḅo hən nəvanuan gail ale ludaḅ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isoḅur mai nasoltia gail, ¹³lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboḅ namttopat.’ ¹⁴Agavna Pilate ḅəsəsəloḅ hən natenan, dereh namtətəḅon nəlon hən asike məḅḅikad nəpanismen ideh.” ¹⁵Imaianan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa aḅiltiJu gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboḅ ta daməḅai.

Nakelean naməkot siYesu

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naḅehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləḅevi lan. ¹⁷Nəboḅ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nə-lon-uri-an. ¹⁸AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaḅan hən na-il-a-ḅo-an ḅisi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹Imagenan, mitivan hən məḅḅəḅusan naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḅegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.ⁱ ²⁰ḅusan galito hən ləḅigol natit ḅisi notokele todaḅ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboḅ hən nanoḅan hən navile a pan, nagilen natit ḅisi.”

^{††}**28:1** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboḅ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboḅ enan hən nəSade.

^h**28:1** Mat 27.56 ⁱ**28:19** Uman 1.8

Mak

Na-kel-uri-an tovoi aMak totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nəsoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan pisi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan pisi ləbikad nadəlomian len aYesu.

Itosi mōs ase?

Itosi mōs alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a mō hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaṅan san iparpar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eṽusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehusur ahai susur san gail, ehusur naluvoḥ gail lotohusur aYesu, maṅmaṅ len namerikel togol gail. Ehusur nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi ṅais?

AYesu eṽusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuṽ hən naṽusanan siYesu. Ikel ur namerikel

aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədaṅan san. AMak eləṅon ke tiparpar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən beləṅon bisa vəsa ale hən bimat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidəṅ am hən ləbehusur aYesu, naut kəmas nəmauran bidəṅ o ləbeləṅon bisa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14-9.50)

3) AYesu eriṅ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1-15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naṽisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

1 Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.^{††} ²Ehum ahai kelkel ur sua, aIsiah totoni gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw teil a mō hən gaiug,

hən beutaut hən naṽisal saṁ.^j

³Nadoldol sua satokai len naut masmas tobəbesw ke,

“Geutaut hən naṽisal mōs Nasuḅ, gigol naṽisal san gail linor!”^k

⁴Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tobəbesw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən bimasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən berubat nəsaan salit gail.

⁵Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən

^{††}1:1 Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot.

^j1:2 Mal 3.1 ^k1:3 Isa 40.3

læbesəsəloŋ həni. Ale nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuŋ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum həni.^{¶¶}
⁷AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idaŋ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəbetəŋadur, sah ruḃat nəhau hən naributbut san.^{§§} ⁸Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹Len nəboŋ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais həni len Nawisel Jortan. ¹⁰Nəboŋ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar ḡul nəmav hən tosəŋav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, suḡnan nətav.* ¹¹Beti esəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw uluḡnan sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuŋ hən gaiug.”¹

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən ḡigol ḡisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹²Vəha-sua ḡai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas toḃəḃesw. ¹³Itoḡ ei len nəmariboŋ tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke ḡigol nəsaan. Itoḡ mai narivatvat nalilihai lotoləboi læḡisah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkov gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴Husur nəboŋ galenan, aenemi siJon luth gati, riŋi len naim bəbaŋis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.[†] ¹⁵Ike, “Namityal egəm tia, natoḡhan pipihəḃəlan aGot egəm pəpadaŋ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiḃan, aSimon mai aAdu artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸Vəha-sua ḡai aroriŋ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiḃan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nəḃot salito, arobutan nalevlev salit gail lunor. ²⁰Vəha-sua ḡai ekis gəlaru hən arḃitah maii, ale aroriŋ atəmalaru len nəḃot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

AYesu ehut nanunun sua tosa

(Luk 4.31-37)

²¹AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat eḃis len naim nəḃonḃonan seJu gail, eḡusan. ²²Nəvanuan luḡaŋ len nəḡusanan san bathut eḡusan suḡnan nauluḡnan tokad na-il-a-mo-an kitin, sasūman ahai ḡusan gail hən

^{¶¶}1:6 2Ki 1.8. *Nalokust* ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute.

^{§§}1:7 Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

*1:10 *Nətav* evi nəman naməsav sua tohum navimal toḡəhəpəhw.

[†]1:14 Luthə gat aJon Baptais nasiḡau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən ḡigol ḡisa. AHerot Antipas eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

¹1:11 Psa 2.7; Isa 42.1

nalo. ²³ Len namityal enan ŋai len naim naḃonḃonan salito ikad nauluḃan tokad nanunun nāmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəḃigol namteḃuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm ḃosi.” ²⁵ aYesu esivoh len nanunun nāmargobut, ike, “Geməḃau! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nāmargobut igol atenan totaltaloḃ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nāmargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaḃmaḃ lan, lotuḃat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naḃusanan veveu tomabe ganan? Ikad nəḃaḃan hən na-il-a-ḃo-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu to-gole iperḃan tutut hən naut ḃisi len naut a Kalili.

AYesu igol nəvanuan isoḃur lumaur

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Nəboḃ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim naḃonḃonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmēl, naməsahan igol niben topud. aYesu toḃis, vəha-sua ŋai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən ḃəḃətah. Naməsahan inoḃ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboḃ namityal tomasur, naut to-gomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan ḃisi len naḃiltivile kavkav loluḃoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoḃur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḃur ale igol lodədas ləḃisor husur loləboi gai tia.

AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili

(Luk 4.42-44)

³⁵ Pelan han, dudulan soḃilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḃəḃesw ale isor tuḃ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoḃi. ³⁷ Nəboḃ lotosaḃi luke, “Nəvanuan ḃisi lokətkəta doḃ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḃikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm ḃosi.” ³⁹ ŋa iyar tur ḃis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim naḃonḃonan salito ale ehut natəmat gail.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Nauluḃan tokad naleprosi egəm təḃedur təban aYesu, eḃiri ke, “Gəḃeləḃoni, goləboi gəḃigol nəḃimaur, nəḃiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaḃis masuḃ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləḃoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ḃusan gaiug hən ahai tutumav hən ḃəḃunus husur nibem. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan saḃ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləḃeləboi səḃoti ke gotomaur.”^m

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḃur. Naten igol aYesu saləboi ḃəḃis len navile ideh len nəḃon nəvanuan gail bathut naluḃoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoḃəḃesw. Be nəvanuan gail len naut ḃisi ei loḃəḃəḃəm həni sal.

**AYesu igol avan sua
nətarhəben tomat imaur**

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

2 Husur nəmariboŋ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboŋ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoḅur lotosəsəloŋ həni ke totoh ei, ²logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsələboi ləḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat nauluḿnan nətarhəben tomat, ⁴be lodədas ləḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol naḅur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale loriŋ tur hən nəbateh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan. ⁵Nəboŋ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan saḿ gail lumarubət.”

⁶Be ahai p̄usan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷“Gai ekəmaienan mabe? Isor mədas aGot! AGot səḅon ŋai eləboi ḅerubət nəsaan dan nəvanuan!”

⁸Vəha-sua ŋai aYesu eləboi nənanuan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹Nəḅikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Norubət nəsaan saḿ gail,’ o nəḅike ‘Gile məhat, pat nəbateh saḿ, giyar,’ nəsa emədmədau am?[‡] ¹⁰Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən na-il-a-ḿo-an hən ḅerubət nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəḅevusan nədaŋan en mai

gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike, ¹¹“Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh saḿ, givahim saḿ.”

¹²Vəha-sua ŋai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhon nəvanuan p̄isi. Lumaŋmaŋ masuḅ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienan boŋ ideh sal!”

AYesu ekis aLevi (aMattiu)

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³Beti aYesu evivile, etəlmam hən ḅiyar tarhət naḅiltiwai Kalili. Naḅiltiluḅoh egəm həni ale ev̄usan galito. ¹⁴Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.[¶]

¹⁵ŋa aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləḅihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶Be nəboŋ ahai p̄usan hən nalo galevis lotovi Fārisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷Nəboŋ aYesu tosoḅəloŋ hən nate-nan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən ḅirer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsaḡəm hən nəḅekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

[‡]2:9 Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh eḅədas ḅigol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Norubət nəsaan saḿ gail,’ mətsələboii ke lumarubət o ləsəmarubət. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur.

[¶]2:14 Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siJon mai naFarisi gail ləsəhan[§] hən ləbisor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siJon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləbisor tuṽ, be ahai susur saṁ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai nauluṁan tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ nauluṁan tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be nauluṁan tolah, nəboŋ bəgəmai hən ləbesəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toṽsihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naṽsihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an təmədasi səhor ta mo. ²² Natsual am, səkad avan ideh toṽir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu.** Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədas nəwain mai nahurhuwain piṽi.”

Nausian husur nəSappat

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nəSappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotuṽat kin ḅur nəhavhuwit gail.ⁿ ²⁴ Ija naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mət-saṽuruŋ ləboi natosian gail lotohol husur

aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah mai lotopar hanian, lotomalkəkət a? Nəboŋ aPiatar tovi ḅiltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səḅolit ŋai loləboi ləḅihani.^o Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”^p ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSappat, aGot igole moṽ nəvanuan, sagol nəvanuan moṽ nəSappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

AYesu igol navəlan nəvanuan imaur

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

3 Len nəboŋ sua tile am, aYesu eḅis lohoim naḅonḅonan seJu gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləḅeris ḅigol atenan ḅimaur len nəSappat. ḅigole, dereh likot həni ale kel uri ke toṽur kotov nalo hən nəSappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datḅigol ḅivoi len nəSappat o hən datḅigol ḅisa? Inor hən datḅerij təlmam hən nəmauran o hən datḅigol nəmatan?” Be naut eḅut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paŋpaŋ san ekəta mətal-tal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iṽonṽon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələṁ!” Ale isar həni, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ŋai naFarisi gail lovivile, luḅonḅon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləbisor utaut hən ləḅemədas bun aYesu hən ḅimat.

[§]2:18 NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləbisor tuṽ, ləsəhan hən ləḅitan husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito.

**2:22 Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu burhulon.

ⁿ2:23 Deu 23.25

^o2:25-26 Lev 24.9

^p2:25-26 1Sam 21.1-6

Naluṽoh tarhēbīltiwai Kalili

⁷AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabīltiwai ale nabīltiṽoh lohusuri. Nəboŋ lotosəsəloŋ husur natit pisi aYesu togole, nəvanuan isobur logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabīltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹Bathut naluṽoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabōt viri hən asike nəvanuan ləbēluṽoh dar visi. ¹⁰Husur len nəmariboŋ enan igol isobur lumaaur tia ale isobur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləbībari. ¹¹Ale nəboŋ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹²Avil aYesu ikai tas gal-ito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³Beti aYesu etəṽehuh vi məhat, ekis alat gai toləŋon galito ale logəm həni. ¹⁴Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləbitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən bəsəvat galit van hən ləbikel ur napisulan siGot; ¹⁵ale ilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləbēhut natəmat gail. ¹⁶Alat lotovi 12 nahəsalit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aṽan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabīli-urur gəlaru. ¹⁸Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSi-mon tovi naSelot^{††} sua, ¹⁹mai aJutas

Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰AYesu etəlmam vahim len naim to-tohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluṽoh logəm bōnbōn ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləbīhan. ²¹Nəboŋ nəbathudud siYesu lotosəsəloŋ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke litah gati husur luke tovinvinu. ²²Be ahai pusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mo hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaŋan seḅiltitəmat setəmat gail.”

²³Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləboi bēhut aSetan mabe? ²⁴Nəvanuan lototoh pipihabəlan nakiŋ len nəkantri sua bībalkabaŋ, nəkantri dereh timaṽulṽul. ²⁵Nəbathudud bībalkabaŋ, dereh timaṽulṽul. ²⁶Len navide tomaienən, aSetan təbal mai gai gabag, alat pipihabəlan lətapəpəhw, gai asike taləboi tail gəgat am, nədaŋan san tanəŋ. ²⁷Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləboi bēbis lohoim sinabəhariv todaŋ hən bītariv kuv natit san gail. Be a mo, bībaŋis gat abəhariv, beti eləboi bītariv kuv natit pisi dan naim san.^{‡‡} ²⁸Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh terubat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləbisor tas aGot o ləbēmədas nahəsan. ²⁹Avil avan ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot erubat nəsaan enan dani boŋ ideh. Be nəsaan enan san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

^{††}3:18 NaSelot evi avan ideh len naluṽoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbībal mai galito, hut galit dan naut a Jutea.

^{‡‡}3:27 Namilen ke avan ideh saləboi bēvənah dan navəlan aSetan, be bībaŋis gat aSetan, eləboi behut natəmat san gail.

³⁰AYesu ekəmaienan husur ahai p̄usan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

Nəbathudud kitin siYesu

(*Mat 12.46-50; Luk 8.19-21*)

³¹Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm təban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van həni, kisi gəmai. ³²Naluṽoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anaṽn mai aṽaṽn gail lous gaiug vivile.”

³³AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aṽagw gail?” ³⁴Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aṽagw gail bogai. ³⁵Husur avan ideh togol nəsa aGot toləṽoni, gai evi aṽagw o aṽavinegw o anagw.”

AYesu ibol husur namisurhuwit

(*Mat 13.1-9; Luk 8.4-8*)

4AYesu etubat p̄usan tətəs tarhəbiliti-wai Kalili. Nəbilitluṽoh logəm bōn-bōn dar visi gol tosaḥ len nəbot, bətah hən bəp̄usan. Ale nəvanuan gail p̄isi losuh pəpadaṽ hən nəbilitiwai, a ut. ²Eṽusan galit hən natit isobur len nəbol p̄usan gail. Ale len nəp̄usanan san ikel mai galit ke, ³“Səsəloṽ! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴Nəboṽ tobubulan gail, galevis luteh metp̄isal, ale nəman naməsav gail logəm han p̄is gail. ⁵Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaṽ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh. ⁶Nəboṽ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaṽ hau tokad nasunite lan, ale nəboṽ nawit totov, nəhau eruṽ gut buni, gol səṽan. ⁸Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale

luṽan. Sua iṽan vəkad 30, sual am iṽan vəkad 60 ale sua tətəs am iṽan vəkad 100.” ⁹Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariṽan hən bəsəsəloṽ, tesəsəloṽ!”

AYesu ibol p̄usan hən nəsa?

(*Mat 13.10-17; Luk 8.9-10*)

¹⁰Nəboṽ aYesu totoh səbōn mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəbol p̄usan gail həni. ¹¹Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsa tosusuah husur natoḥan pipihəbəlan mai gamito hən mətəbələboii. Be alat lototoḥ vivile, nukel nakitinan p̄isi mai galito len nəbol p̄usan gail ¹²hən natosian siGot b̄isarpoh toke,

“Naut kəmas ləbəkəta, kəta, ləsəkəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləbəsəsəloṽ, səsəloṽ, ləsəsəsəloṽ ləboi nəsa aGot togole. Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot

ale tarubat nəsaan salito.”^q

AYesu isor vəsvəsai nəbol p̄usan husur namisurhuwit

(*Mat 13.18-23; Luk 8.11-15*)

¹³Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəbol p̄usan enan a? Bimagenan, məteləboi nəbol p̄usan ideh məbe? ¹⁴Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵Namisurhuwit toteh metp̄isal ehum alat lotosəsəloṽ hən nasoruan siGot. Ale nəboṽ lotosəsəloṽ həni, vəha-sua ṽai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaṽ vat. Nəboṽ lotosəsəloṽ hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ṽai lohəhəṽur lan. ¹⁷Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaṽ, ləsətoṽ sabəlav. Ale nəboṽ lotoləṽon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito

bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlomian. ¹⁸Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan. Losəsəloŋ hən nasoruan ¹⁹be nəlolit etuhatuḥ hən nəmauran hən nativile eg a pan, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuḅ-həni-an hən natgalevis am lobis len galito gəl loruŋ gut bun nasoruan hən asike biḅan. ²⁰Nəvanuan galevis tile am lohūm namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luḅan masuḅ, galevis luḅan vəkad 30, galevis luḅan vəkad 60, galevis am luḅan vəkad 100.”

Nəbəl p̄usan husur naḡial

(Luk 8.16-18)

²¹Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat naḡial hən bəsusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai naḡial toilit lan. ²²Husur natideh to-susuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiḅarḅar. ²³Nəvanuan tokad nə-dariŋan hən bəsəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

²⁴Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətələləgau hən gamito! Mətesəsəloŋ husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəloŋ-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵Bathut avan ideh nəlon tomaḅur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətahun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəbəl p̄usan husur namisurhuwit totov

²⁶Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imaiegai: Ikad

naulūmān tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷Nəboŋ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸Nətan səbən evəhasus hən nawit: a ḡo nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iḅan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹Be nəboŋ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən naḅu tohaḅ husur nəboŋ hən nəmatuan egəmai.”^{¶¶}

Nəbəl p̄usan husur namisurhumastat

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoḅ hən natoḥan pipihabəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəbəl p̄usan tomabe? ³¹Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail p̄isi len tan ³²be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian p̄isi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ŋodŋod halit len gail, len nəḡol han.”

³³AYesu ikel nəbəl p̄usan isoḅur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. ³⁴Len nəhon nəvanuan gail, natit p̄isi tokele, ikel mai galit len nəbəl p̄usan gail ŋai. Be nəboŋ totoh mai ahai susur san gail səbəlito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

AYesu igol nəlan mai nəbilitiwai arovi pan

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵Len nəboŋ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ŋa loriŋ naluḅoh, lusah maii len nəbət ale luvan. (Ikad nəbət galevis am lo-

^{¶¶}4:29 Jol 3.13. *Nəbu toḥaḅ*, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nabu tomaiēnan.

tohusuri.) ³⁷ Losəhoʻut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totubət pul hən bəmun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəḡoni, lukel maii ke, “Ee Hai pusan, namtomun! Gəsənuu ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ Ŋa aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədu! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmat. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nədəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail loḡinḡinikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

Nauluḡan tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur

(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

5 Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboḡ lotobar naut enan, aYesu imariḡ dan nabot. Vəha-sua ŋai nauluḡan tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləbibaḡisi am hən natsen. ⁴ Lubaḡis narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-sobsoḡur tia, be igol natsen tobaḡis navəlan imar-marikot, mai natsen tobaḡis narien, il-aḡuburi. Səkad avan ideh tokad nədaḡan hən bətəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar ləb len naburhuvat nəmatan mai navəhuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboḡ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəgedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuy, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəbədədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsən aGot noḡir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədəs ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsəm

ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuḡoh husur namtusobur.” ¹⁰ Ale loḡir vəha-sobsoḡur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəvəhuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat gale-nan loḡir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtbəbis len gail.” ¹³ Ŋa idam həni. Ale natəmat lumakuv dan nauluḡan, loḡis len nabuai gail. Ale navəshəbuai loḡur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləḡikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləḡeris nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale loḡəm hən aYesu, loris atenan a ḡo tokad naluḡoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətəs, nənanuan san etəlmam, imasil. Ŋa lomətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit pisi tovisi mai galit lotomadhagəmai. Lusor husur nauluḡan tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotubət ḡir aYesu ke teriḡ naut salit gail.

¹⁸ Nəboḡ aYesu tosah len nabot, nauluḡan a ḡo tokad natəmat gail eḡir aYesu hən bitah maii. ¹⁹ Be aYesu sədam həni, ike, “Givahim van hən nəbathudud sam ale kel mai galito hən natit pisi Nasuḡ togole ḡos gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekapolis, etubət kel ur natit pisi aYesu togole ḡosi. Galit pisi ei lumaḡmaḡ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, napəhaḡut toməsah

(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len nabot təlmam vi lan nətarhəte. Nəboḡ tobar nətarhəwai ei, nabiltilu-

ṽoh logəm ḃonḃon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsan aJairus toil a ṁo hən naim nabonḃonan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien. ²³ Eñir aYesu, ike, “Nasub, anatvavigw pəpadañ hən ḃimat. Gegəm vahim bai hən gəberij navəlaṁ lan hən ḃimaur, asike ḃimat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiṽoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaṽut sual ei toməsaḥ, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran lusobur lurer sobuer həni be lugol eləjon isa vəsa ḡai. Eḡur hən natit ḡisi san hən ḃevur galito, be səmaur. Eməsaḥ habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsəloḡ hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəḃibar nahurabat san, dereh nimaur.” Iḡa eliligis hən gai len naluṽoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ḡai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsahan san inoḡ. ³⁰ Nəboḡ alitenan tobar aYesu vəha-sua ḡai eləboi len gai gabag ke nədañan ivan dani. Iḡa ipair len naluṽoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluṽoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən ḃisaḃ nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaṽut toləboi nəsa tovisi həni, emətahw, ipab. Egəm həni, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadəlomian saṁ igol ke gotomaur. Givan, len nəloṁ gikad natəṁat, na-ləjon-isa-an saṁ inoḡ.”

³⁵ Nəboḡ tososor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a ṁo hən naim nabonḃonan, lukel maii ke, “Anatvaviṁ imat tia. Sagemədas ahai ḡusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsəloḡ hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riḡ nəloṁ len ginau ḡai.” ³⁷ Beti aYesu sədaṁ hən avan ideh hən ḃe-

husuri, be idaṁ hən aPita, aJemes mai aJon, aṽan aJemes ḡai.

³⁸ Nəboḡ lotobar naim sitenan toil a ṁo hən naim nabonḃonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taṽtaṽor, lototañ, lotois habat. ³⁹ Nəboḡ tobis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətoləjon isa, mətutañ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ḡai.”

⁴⁰ Luser vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eḃis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ḡai natuhtəbarehreh nədaṁ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboḡ lotoris natenan lumaḡmaḡ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idañ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən ḃihani.”

Alat a Nasaret lomətahun aYesu

(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

6 AYesu erij naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etubat hən napusanan len naim nabonḃonan ale isobur lotosəsəloḡ luḡañ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaianan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ḡai, anatun aMeri, aṽan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aṽavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənanuan salito len naut ḡisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas biḡol namerikel ideh len naut enan, be eriḡ navəlan len nəvanuan evis ḡai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iḡaḡ husur nadəlomian salit toḡuer.

AYesu esəvat ahai susur lotovi

12 hən ləḡeum mōsi

(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

Beti aYesu iyar husur navile v̄isusua, eḡusan. ⁷ Ale ekis ḡonḡon hən ahai susur san gail ale etuḡat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaḡan hən na-il-a-mō-an hən ləḡbehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səseḡon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuḡ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ḡai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəḡel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətḡeb̄is lan, mititoh ei vəbar mətḡeriḡ naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsaḡəhəv̄ur hən mətḡitoh lan, ləsasəsəḡon hən gamito, məteriḡ naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ḡimakov dan ḡəlaru. Natenan tevi hən ḡimasil hən galit ei ke aGot saḡəhəv̄ur hən galito.”^{§§}

¹² Imaianan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isoḡur, ale lovəhas nəvanuan isoḡur lotoməsah hən naoil nao-liv, ale lumaur.^f

Nəmatan siJon Baptais

(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴ AHerot Antipas, aKiḡ esəsəḡon hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail ḡisi loləboi nahəsan.* Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi biḡol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esuḡan ahai kelkel ur gail ta situai.”

¹⁶ Nəboḡ aHerot tosəsəḡon hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, baḡisi, ale riḡi len naim bəbaḡis. Iḡol tomaienā sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aḡan aFilip esəḡar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot eriḡ aJon len naim bəbaḡis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən ḡəḡesəḡar asoan aḡam̄.”^s ¹⁹ Iḡa aHerotias, nəlon eḡəḡas aJon, eləḡon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətaḡw len aJon, ike aJon titoh maienan ḡai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboḡ aHerot tosəsəḡon hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas ḡesəsəḡon hən aJon.

²¹ Imaianan van van, be boḡ sua aHerotias isaḡ naḡisal sua. Len nabilti-boḡ hən nəpasian siHerot, aHerot iḡol nəhanan mōs nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan

^{§§}6:11 Nəboḡ naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ḡimakov dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsav̄i Ju mai naut salit gail ləḡiḡbiḡal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke liḡol husur naḡide enan hən ḡimasil hən naJu gail lotomətahun ləḡipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit ləḡiḡbiḡal ale dereh lipanis.

^{*}6:14 Nəboḡ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatan aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboḡ tokəkereh ḡai.

^f6:13 Jem 5.14 ^s6:18 Lev 18.16, 20.21

totibau gail len naut a Kalili. aHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi biŋol aJon biŋmat. ²²Nəboŋ anatvavin aHerotias tobiŋ ale tosav, aHerot mai alat lotohan mai ei lohəhəvur masuŋ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsan ke, “Natideh gəbeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas bevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətabul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloh sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷Ŋa vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən biŋa kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸Ipat nəkadun aJon len nasiloh, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len nabur nəmatan.

AYesu evəŋan alaluŋan lotovi 5,000
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luŋon mai aYesu hən ləbikel maii hən natit piŋi lotogole mai lotoŋusan həni. ³¹Nəvanuan isobur logəmai, isobur luvan gol aYesu gal-

ito ləsəkad namityal ideh hən ləbihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datbitoh səbodato ale ŋavŋav kəkereh.”

³²Ŋa lusah len nabot səbolito, lorin naut enan, lovi lan naut tobəbesw. ³³Wake isobur loris lotovan ale loləboi naut ləbevi lan. Ale nəvanuan isobur len navile gail lugam vi lan naut en tobəbesw ale lubari a mo.

³⁴Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomariŋ dan nabot, aYesu eris nabiltiŋvoh ale nəlon itaŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən bekatkəta təban galito. Ale etubat vusan galit hən natit isobur. ³⁵Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan piŋi tia. ³⁶Səvat galit van, hən ləbevi lan naim viŋusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləbeŋur hanian halit hən ləbihani.” ³⁷Ris tosor var galit ke, “Gamit mau mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtəbevur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naŋurŋuran hən nahəbati toməlevtor. Namtodədasi!” ³⁸Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluŋvoh lebətah pəpehw len naliol tokəsan. ⁴⁰Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah bənbəon van vəbar galit piŋi lobətah. ⁴¹AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale ebur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbeŋpəpehuni. Ale epəpehun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail piŋi. ⁴²Ale galit piŋi luvan, luvanukub.

[†]6:37 Len nasoruan ta Kris ike *natenarius tovi 200*, nəvat tomaien an eləboi bevur nauman hən nəvanuan hən nahəbati toməlevtor.

[†]6:30 Mak 6.7, 12 [†]6:34 Num 27.17; 1Ki 22.17

⁴³Naluṽoh lotohan tononj, ahai susur losənon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.^v
⁴⁴Len nəboŋ enan alaluṽan lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəpon nəwai

(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)

⁴⁵Nəboŋ nəhanan tononj, vəha-sua ŋai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len nəbot, il a mo, hən ləbīgam vi Pet-saita, tarhəbilitiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluṽoh luvan. ⁴⁶Tosudəlaṽ galit tononj, etəvehuh len nəvehuh hən bisor mai aGot. ⁴⁷Nəboŋ naut togomgom, nəbot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səbon a ut. ⁴⁸Eris lotomabit hən nəvarusan husur nəbot isoh bur nəlan. Len nadudulan soṽilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. Ike tiṽot təban galito, ⁴⁹be nəboŋ lotoris toyar len nəpon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰husur nəboŋ lotorisi galit pisi loṽinṽinikot. Be vəha-sua ŋai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-ḅuri-an.” ⁵¹Ŋa isah len nəbot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaŋ-maŋ vəsa, ⁵²husur ləsaləboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iṽonṽon.

AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur

(Mat 14.34-36)

⁵³Nəboŋ lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴Lumariŋ dan nəbot, vəha-sua ŋai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii.

⁵⁵Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəlonj həni ke aYesu to-toh lan, lupat alat lotoməsah van həni len namilelit gail. ⁵⁶Len naut pisi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, loriŋ alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loŋiri ke tidaṽ hən ləbibar nasuṽarhət nahurabat san. Ale galit pisi lotobari lumaur.

AYesu isor husur nəsa togol nabijḅijalan len nəvanuan

(Mat 15.1-9)

7 Boŋ sua naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləberis aYesu. ²Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navəlalit saveveu len nənauan siFarisi gail ³husur naFarisi mai naJu gail pisi am lohusus tin hən naṽide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naṽide tonor beti loləboi ləbihan. ⁴Nəboŋ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləbelilos.[‡] Lohusus naṽide tosəbur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)[¶]

⁵Imaienan naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur saṽ gail ləsausus naṽide sihaṽut si-dat gail ta sutuai, ləsausus naṽide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəboŋ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷Lulotu səbuer hən ginau,

[‡]7:4 Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi bīkad namilen ke: asike luhan vir ləbekəkəs hanian ideh lotovuri.

[¶]7:4 Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke *nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail.*

loþusan hæn nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.^w

⁸Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hæn mətbehusur tin hæn nañide samit ta sutuai lotovi naþusanan sinəvanuan ŋai.”

⁹Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hæn nagelean, husur mətugel tabtab hæn nakelean todaŋ siGot hæn mətbeil gəgat len nañide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? ¹⁰Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmañ mai anañ matmat len nənauan sañ,^x mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hæn atəman o anan, gai timasmat tebun.^y ¹¹Be gamit mətuke ivoi hæn avan ideh ðikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hæn nəñevi tarhət sañ, noviol həni tia mai aGot.’ ¹²Imagenan mətuke inor ŋai hæn asike evi tarhət setəman mai sinan len nañmidolan səlaru. ¹³Ale len nañide ta sutuai mətokade, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isobur tomaianan.”

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu

(Mat 15.10-20)

¹⁴Beti aYesu ekis naluvoħ gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit þisi, mətəsəsəloŋ hæn ginau, mətələboi nətegai. ¹⁵⁻¹⁶Nəvanuan eþiŋþiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi ðigol ðeþiŋþiŋal nəboŋ natenan toþis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”⁸

¹⁷Nəboŋ aYesu toriŋ naluvoħ hæn ðevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mət-saləboi səhoti a? Mət-saləboii ke natit þisi

vivile toþis len niben nəvanuan saləboi ðigol ðeþiŋþiŋal a? ¹⁹Husur nəboŋ toþis, səbis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaianan, aYesu ikele ke nəhanian þisi iveveu.)

²⁰Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. ²¹Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənauan tosa, naitian tosa, nəvənanan, nagolean hæn nəmatan, ²²naitian tobur kotov nəlahan, na-ləŋon-masuv-an hæn natite, nagolean sasa gail, nagəgərasan, nañide naitian tavtavor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nəhəsan nəvanuan o tomədas nəhəsan aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelmelan. ²³Natgalen þisi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan toþiŋþiŋal, saveveu.”

Nadəlomian səpəhañut sua savi Ju

(Mat 15.21-28)

²⁴AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpadaŋ hæn naut a Tair. Eþis lohoim sua, be emətahun avan ideh ðeləboii ke totoħ ei. Be eðadas ðesusuan naut totoħ lan.

²⁵Ikad napəhañut sual ei, nanunun nəmargobut toþis len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan toəsəloŋ həni ke aYesu totoħ, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. ²⁶Evi atoþtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hæn ðehut natəmat dan anatvavin. ²⁷AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hæn nəñilav kuv nabəta hinatugw gail hæn nəñibar həni van hæn nalipah gail.” ²⁸Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuð, be nalipah gail pipitev am

§7:15-16 Ikad natosiŋan galevis ta sutuai toshud hæn naves egai ke: ¹⁶Avan ideh tokad nədariŋan hæn səəsəloŋ, tesəsəloŋ maui!

^w7:7 Isa 29.13 ^x7:10 Exo 20.12; Deu 5.16 ^y7:10 Exo 21.17; Lev 20.9

loləboi ləbihan nasugbəta hilahutai.”**

²⁹AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sorvari-an sañ tovoi, givan, natəmat erij anatvaviñ, igam dani tia.”

³⁰Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboñ tovi lohoim san isađi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹AYesu erij naut gail pəpadañ hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapolis van vəbar Nabiltiwai Kalili.†† ³²Nəvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loñiri hən berij navəlan lan. ³³AYesu esəhar səbon hən vi tut kəkereh dan nalu-voñ ale esiriv hən nənarhuvəlan gəlaru len nədariñan gəlaru. AYesu eputai, ibar namean atenan ³⁴ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səñav!”). ³⁵Vəha-sua ñai nədariñan nabut gəlaru arosəjav, namean eməlala, isor imasil. ³⁶Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷Galit lumañmañ vəsa. Luke, “Igol ivoi hən natit pisi togole, ale igol alat lotodariñ bulol, losəsəloñ mai nabut gail, igol lusor.”

AYesu evəjan alaluñan lotovi 4,000

(Mat 15.32-39)

8 Len nəboñ sual am, ikad nabiltivu-voñ lotogəm bonbon, ale ləsəkad natideh hən ləbihani. AYesu ekis ahai susur gail gəm hən, ikel mai galit ke, ²“Nəlogw itañis naluvoñ egai bathut lu-

tah mai ginau husur nəmariboñ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbihani. ³Nəmal ihat galit tia. Nəbesəvat galit van, dereh limatmatiovoñ husur nametpisal, ale galit galevis, nañisal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai ebəbesw, ipat səbon. Avan ideh eləboi bişab nabəta a be len naut egai tonor hən bevəjan alat eg?” ⁵AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶Beti aYesu ikel mai naluvoñ ke lebətah len tan. Ale itariv nabəta toməlevru, ikel nasipaan, ebur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepəpəhun gail van hən naluvoñ. Ale lugole. ⁷Ikad natuhieh evis ñai lotokade. Nəboñ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepəpəhuni am. ⁸Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəjon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹Ikad alaluñan lotovi 4,000 ei.

Nəboñ lotohan tonon, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰Ale vəha-sua ñai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua

(Mat 16.1-4)

¹¹NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotubat vitvituh maii. Loləjon ke tigol nəsaban ña lous taltal ke tigol namerikel hən nəmav.†† ¹²Nəboñ tosəsəloñ hən natenan, aYesu eñjud habat, ike, “Naur ta daməñai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi boñ ideh!”

**7:28 NaJu gail lokis alat ləsavi Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəbevi tarhət seJu gail ñai.” Ale apəhavut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən bevi tarhət san hən.

††7:31 Naut a Tekapolis evi naut tokad navile tosəjavur lan.

††8:11 Lunau ke aYesu edədas bigol namerikel begəm len nəmav. Ale ləbeusi hən, nəboñ bedədas bigole, dereh leləboi ləbekisi hən nəvanuan gəğaras, hum ma leləboi ləbikot hən sil nəsaban.

¹³ Ɔa isah tɛlmam len nabot, erij naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nɛlolit ibonɔɔn hɛn nabɛta. Lɛsɛkad nɛhanian ideh len nabot, be natuhbɛta sua ɔjai. ¹⁵ Ale aYesu isor pusan mai galito, ike, “Mɛtelɛlɛgau hɛn gamit gabag! Mɛtekɛtkɛta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nɛɔɔn lotosɛsɛlonɔn hɛn natenan lotubɛt vitvituh mai galit gabag husur lɛsɛkad nabɛta ideh. ¹⁷ AYesu elɛboi nɛnauan salit tia, ɔja ike, “Gamit mɛtuhol husur nabɛta mɛtsɛkade hɛn nɛsa? Mɛtsalɛboi sɛhoti, mɛtsasɛsɛlonɔn lɛboii a? Nɛkadumit egɛm vonvon a? ¹⁸ Mɛtukad namɛtamito be mɛtodɛdas mɛtbɛkɛta a? Mɛtukad nɛdarinamito, be mɛtodɛdas mɛtbesɛsɛlonɔn a? ¹⁹ Mɛtsɛnau tɛlmam hɛn nɛɔɔn notobur nabɛta hilat lotovi 5,000 a? Mɛtosɛɔnɔn nasughanian hɛn nɛhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Sɛɔjavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nɛɔɔn notobur nabɛta tomɛlevru hilat lotovi 4,000, mɛtosɛɔnɔn nasughanian hɛn nɛhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Mɛlevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mɛtsalɛboi sɛhoti sal a?”

AYesu igol ametbesw sua ekɛta

²² Nɛɔɔn lotobar naut a Petsaita, nɛvanuan galevis losɛhar ametbesw sua van hɛn aYesu, ale loɔnɔn aYesu hɛn bɛbari hɛn bɛkɛta. ²³ Ale aYesu etɛgau navɛlan ametbesw, esɛhari vivile dan navile. Beti eɔpulai len namɛtan gɛlaru, erij navɛlan gɛlar lan ale eusi ke, “Goris natideh mɛau a?”

²⁴ Ametbesw ekɛta tɛlmam, ike, “Noris nɛvanuan lotohum nɛhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu erij navɛlan gɛlaru tɛtas len namɛtan ametbesw. Nakɛtaan etɛlmam ale eris natit pisi lumasil. ²⁶ AYesu esɛvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”^{¶¶}

APita ikel kot aKристо

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail lorij naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nɛyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nɛvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mɛtunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKристо, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Ɔja aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epɛhav utaut hɛn nɛmatan san

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nɛɔɔn enan aYesu etubɛt hɛn bɛvusan ahai susur san gail ke aNatun Nɛvanuan timasɛɔnɔn tisa vɛsa len natit tisobur. Alat lotoil a mɛo hɛn nɛvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hɛn nalo limasmɛtahuni. Timasmat ale len nɛmaribonɔn bitor timasle mɛhat dan nɛmatan. ³² Ikel pɛrɛpɛr hɛn natgalenan, ale aPita esɛhar aYesu hɛn bɛisor sɛbon maii, etubɛt sor lan husur tokɛmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nɛnauan sam gail lɛsɛpat len nɛsa aGot tolɛɔnɔni, lohukur nalɛɔnɔnɔn sinɛvanuan ɔjai.”

^{¶¶}8:26 Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nɛsa tovisi hɛn gaiug mai avan ideh.”

^{¶¶}8:18 Jer 5.21; Eze 12.2

Na-husur-aYesu-an

(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Beti aYesu ekis naluṽoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh beləṽon ke behusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənauan mai naləṽonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh beləṽon ke betəḡau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san bimasig mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan bīkad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai bimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas be-viol hən natideh hən bīkad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh bəməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməḡ egai ləsədaḡ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboḡ begəm mai aḡel siGot gail len nəyalyalan mai namənas seTəman.”

9 Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləberis nagəmaian hən natohan pipihəbələn aGot, nədaḡan han.”

Namənas kitin siYesu

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Nəmariboḡ toməlevtes tonəḡ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbōlito vi məhat len nəvehuh sua tosaḡsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon

eṽial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi bīgole.^a ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoḡ gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaianan husur saləboi nəsa bīkele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ateḡai bogai, aNatugw uluṽan notoləmas buni. Səsəloḡ husuri!”

⁸ Losəhoṽut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ḡai totoḡ mai galit ei.

⁹ Nəboḡ lotoput mariḡ dan nəvehuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bīle məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaianan lotəḡau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol daḡir husur namilen nasoruan san nəboḡ toke “bīle məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaianan hən nəsa?”^b ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən bīgol natit pisi binor tətəs. Bīmaianan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləḡon tisa vəsə len natit tisobur ale nəvanuan gail limas-mətahuni?^c ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa suṽan lotoləḡoni həni, hum ḡai natosian siGot tokel husuri.”^{§§}

§§9:13 Ahap tovi kiḡ mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hən arbīgol aElijah bimat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiḡ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboḡ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

^a9:3 2Pit 1.16-18

^b9:11 Mal 3.1, 4.5

^c9:12 Isa 53.3

**AYesu igol natətai
tokad natəmat imaur**

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)

¹⁴Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiŋvoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotovitvituh mai galito. ¹⁵Nəboŋ nalu-
voh lotoris aYesu, luŋaŋ, ale lugam van hən hən ləbıke, “Ivoi,” maii. ¹⁶AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətovitvituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷Nəhəvıt sua len naluŋvoh isor vari ke, “Hai pusan, nosəhar anatumgw uluŋan gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatumgw tovi nabıt. ¹⁸Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuŋ hən anatumgw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriŋoriŋ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur saŋ gail hən ləbıheh natəmat be lodədasi.”

¹⁹AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋjai mətsəkad nadələmian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadələmian ŋais? Səhar natətai gəmai.” ²⁰Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuŋ hən natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau. ²¹AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuŋat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²²Vəha-soŋsoŋur tia natəmat ekuŋ hən len nəhab o len nəwai hən biŋol biŋmat. Gəbələboi gəbiŋol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəloŋ titaŋis giŋaməru.” ²³AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəbələboi gəbiŋole?’ AGot eləboi biŋol natit piŋi. Gəbikad nadələmian, aGot eləboi biŋol natideh mōs gaiug.”

²⁴Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadələmian, be gevi tarhət sagw len nadələmian sagw tobuer!”

²⁵Nəboŋ aYesu toris naluŋvoh lotogam gəm hən, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotobıt, gotodariŋ buŋol, nukelə hən gaiug ke, gimakuv dani! Sagebis lan boŋ ideh am!”

²⁶Ale natəmat eis habat, ekuŋ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoŋur ei luke, “Gai imat!” ²⁷Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səbən.

²⁸Nəboŋ aYesu tonoroŋ ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm hən. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtbəhuh natəmat enan?” ²⁹AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi bəhuti, be na-sor-tuŋ-an ŋai.”*

AYesu isor husur nəmatan san tətəs

(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)

³⁰Beti loriŋ naut enan, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh bələboi naut lototoh lan, ³¹husur eŋusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.† Ale dereh ligol timat. Nəboŋ biŋmat, dereh tile məhat len nəmariboŋ biŋor husur nəmatan san.” ³²Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi hən.

Ase iyalyal səhor galit am?

(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətovitvituh husur nəsa len nəyaran met-

*9:29 Natosian galevis ta sutuai luke *na-sor-tuŋ-an mai nəhanan ebuer ŋai.*

†9:31 Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: *Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.*

ṗisal?”³⁴ Be naut eḅut, bathut metṗisal loṽitṽituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit ṗisi.³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh ḅike ḅeil a ṗmo len nabunusian siGot, temədaṽ, timassuṗan naslev, teum salit ṗisi.”³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale eluguṗ gati, ikel mai galit ke,³⁷ “Avan ideh toḅəhəṽur hən natuhtətai suṗan egai ḅitah maii len nahəsagw, gai ehəhəṽur hən ginau nəḅitah maii. Ale avan ideh toḅəhəṽur hən ginau nəḅitah maii, be səvi ginau ṗai, ehəhəṽur hən atenan toṗəvat ginau.”

**Avan ideh samətahun
gidato evi tarhət sidato**

(Luk 9.49-50)

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai ṗusan, namtoris avan sua toḅut natəmat gail len nahəsəṗ, ale namtukai tasi husur səvi ginamit ideh.”³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi ḅikel natideh tosa husur ginau.⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato.⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonṗurṗuran mai avan enan.

**Nasəharian hən nəvanuan
van hən nəsaan**

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginau suṗan egai, avan ideh ḅigol ḅiteh len nəsaan, aGot dereh tipanseṗ avan enan səhor ləḅitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləḅibar həni len tas.”⁴³⁻⁴⁴ Ale navələṗ ḅigol gəḅiteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəḅevi velṗetw ale ḅis len nəmauran vi sutuai, səhor gəḅikad navələṗ ḅeru ale vi lan nəḅab nəmatan, nəḅab toṗəṗ vi sutuai.⁴⁵⁻⁴⁶ Ale narieṗ ḅigol gəḅipes həḅetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəḅevi riṗetw ale ḅis len nəmauran vi sutuai, səhor gəḅikad narieṗ ḅeru ale vi lan nəḅab nəmatan.⁴⁷ Ale namətəṗ ḅigol gəḅiteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətəṗ ḅesua ḅiḅesw ale gəḅəḅis len nəmauran vi sutuai, səhor gəḅikad namətəṗ ḅeru ale aGot ḅibar hən gaiug len nəḅab nəmatan.⁴⁸ Len naut enan naul lotoṽis nəvanuan, ləsəmat boṗ ideh, ale nəḅab toḅan nəvanuan səmat boṗ ideh.^d

⁴⁹ “Husur aGot dereh tiṽaditdit nəḅab len nəvanuan ṗisi hum datḅidardar hən nətas len nəhanian.”^f

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han ḅimasig, ḅeduḅe, gigol nabus han tevi tas tətas mabe?”^g Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit ḅivoi, hən məṗḅikad natəṗmat mai gamit gabag.”^h

^g9:42 Nabiltivat enan eməlas habat, natoṗki esulsul həni hən ḅeḅul dasdas nawit hən begəm vi flaua.

^f9:49 Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan ṗisi lukad nəboṗ galevis lotodaṗ len nəmauran salito, nəboṗ gail lotogol nəvanuan gail loṗəṗas hum nəḅab togole. Nəboṗ aGot togol tomaienan, isəḅ alat lotovi esan kitin, ale nəboṗ galen lotodaṗ lugol nəvanuan san gail ludaṗ am lan. Be isəḅi am alat ləsəvi esan.

^h9:50 Len nəṗut a Israel, lutoḅ a tut dan nabitas gol nətas salit səvi wai, eyi vat. Lotuh dədasi hən bekəkereḅ ale bar həni len nəhanian hən ḅigol nabus han ḅivoi. Nəboṗ nəhanian ḅimanuṗ, luhani, be nəvat a pan səvi tas am ale lubar həni len nəṗisal.

^d9:48 Isa 66.24 ^e9:50 Mat 5.13; Luk 14.34-35

Natiṽosan

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

10 Beti aYesu eriṅ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhə-wisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur naṽide san akis, eṽusan galito.

²NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ṅa lousi ke, “Len nalo, inor hən nauluṽan ḃetiṽos hən asoan a?” ³AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmbə mai gamito?” ⁴Lusor vari ke, “AMoses idaṽ hən nauluṽan ḃitos gat naloḃulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”^f ⁵Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan ṽos gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶Be len natuḃatan, nəboṅ aGot togol natit ḃisi, ‘igol nəvanuan, nauluṽan mai napəhaṽut.’^g ⁷‘Husur natenan, nauluṽan dereh teriṅ atəman mai anan hən ḃeudud mai asoan, ⁸ale aresua suṽan artovi niben nəvanuan tosua ṅai.’^h Husur arsarū am, arosua ṅai. ⁹Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.”

¹⁰Nəboṅ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. ¹¹Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḃur kotov nəlahan. ¹²Ale napəhaṽut ḃetiṽos hən nəhaṽut san ale ḃilah mai nauluṽan ideh am, alitenan igol naitian toḃur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³Boṅ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ḃeriṅ

navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴AYesu toris natenan, nəlon ipaṅpaṅ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Miti-daṽ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihəḃəlan aGot evi silat lotosuṽan alategai. ¹⁵Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ḃəhəhaṽur hən natohan pipihəḃəlan aGot suṽan natuhtətai, imabe? Asike ikade boṅ ideh!”

¹⁶Ale len na-ləmas-buni-an san eriṅ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriṅ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən ḃivoi hən galito.

Nauluṽan topul hən natite

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷Nəboṅ aYesu toriṅ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naḃisal, avan sua igam gəm həni, etəṅedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai ḃusan gotovoi, nigol nəsa hən nəḃikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səḃon ṅai. ¹⁹Gaiug goləboi nakelean gail lotodaṅ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,’^{**} sagigol naitian toḃur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibəṅ len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəḃikad natideh esan, geputsan atəmaṽ mai anaṽ len nənanuan saṽ.”ⁱ ²⁰Ale ikel mai aYesu ke, “Hai ḃusan, nugol natgalen ḃisi tia, tuḃat len nəboṅ notovi natətai.” ²¹AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel mai ke, “Gupar tetesua sal. Gia ḃur hən natit ḃisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsəl gail hən gəḃikad nakonviolan aGot totəgau gati ṽos gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

^{**}**10:19** Nəboṅ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṅpaṅ saṽ o naləṅonian saṽ ṅai.

^f**10:4** Deu 24.1-4 ^g**10:6** Gen 1.27, 5.2

^h**10:8** Gen 2.24

ⁱ**10:19** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

²²Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur topul hən natit tosəbur.

²³Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan topul hən natite bēbis len natohan pipihabəlan aGot!” ²⁴Luṗaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw no-toləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh bēbis len natohan pipihabəlan aGot.” ²⁵Idaŋ habat hən nəkamel bēbis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite bēbis len natohan pipihabəlan aGot.”

²⁶Nəboŋ tokəmaienan, luṗaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as tēbis lan? Səkad avan ideh bīkad nəmauran vi sutuai!” ²⁷AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbīgol natenan, avil aGot eləboi bīgol natit ṗisi.” ²⁸Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorīŋ natit ṗisi hən namttohusur gaiug.” ²⁹AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torīŋ naim o aṗan gail o aṗavinen gail o atata o anana o anatan gail o nətan mōs ginau mai nakel-uri-an tovoi, ³⁰dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋjai. Dereh tikad naim gail, aṗan gail, aṗavinen gail, anan gail, anatan gail, nətan isoḅur mai alat ləbēmədas buni. Ale len nəboŋ bēgəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹Be nəvanuan isoḅur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³²Len nəyaran salit len nəṗisal vi Jerusalem, aYesu iŋad il a mō. Ale ahai susur gail luṗaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuḅat kel mai galit hən natit gail ləbēvisi həni asike idareh. ³³Ike, “Mətesəsəloŋ! Dat-evi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len nəvəlan abīlithai tutumav mai ahai ṗusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh leriŋi len nəvəlan alat ləsavi Ju. ³⁴Dereh lisor vilesi, leṗulaii, lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmari-boŋ bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian siJemes mai aJon

(Mat 20.20-28)

³⁵Beti aJemes mai aJon, anatan aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai ṗusan, natideh namrbeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷Arusor vari ke, “Gidam hən ginamər tesua tebətah len nəmatu sam mai togon tebətah len nəmair sam nəboŋ gəbēgəm vi kiŋ.” ³⁸Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nəbīliwai hən naləŋon-isa-vəsa-an nəbəmun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbībaptais lan a?”†† ³⁹Arusor vari ke, “Namroləboi namrbīgole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nəbīliwai nəbəmun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbībaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰Be nabətahan len nəmatu sagw

††10:38 Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

o len nāmair sagw, savi len ginau hən nābikēle. Ipat len aGot hən bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəloŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴²Ija aYesu ekis galit gəm hənī, ikel mai galit ke, “Mətöləboiī ke alat lotōvat nəhes hən ləbēil a mō hən nametbōs gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade tēban nəvanuan salit gai. Ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito, loil a mō hən nəvanuan salit gail. ⁴³Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vitarhəte-an samito, nəlon tomədaū hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit p̄isi. ⁴⁵Tesuṃan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbēvi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bēvi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bēviol hən nəmauran san, egəm hən bimat mōs nəmakuvan hən nəvanuan tosoḅur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

APartimeus tovi metbēsaw ekəta

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nābilitivile enan, nābilitiluvoh lohusur galito. Ametbēsaw, ebətah len nəgarhəp̄isal. (Nahasan aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan ep̄ir nəvanuan gail akis hən nəvat.) ⁴⁷Nəboŋ tośəsəloŋ hənī ke aYesu ta Nasaret toḡəmai, etubāt kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloṃ titaŋis ginau!” ⁴⁸Nəvanuan isoḅur losivoh lan hən bəmədaū. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloṃ titaŋis ginau!”

⁴⁹Nəboŋ aYesu tośəsəloŋ hənī, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbēsaw ke,

“Gehəhəvur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van hənī!” ⁵⁰Ametbēsaw ebil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole mōs gaiug?” Ametbēsaw isor vari ke, “Hai p̄usan, nuke nekəta!” ⁵²Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadəlomian saṃ igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehusur aYesu husur nəp̄isal.

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Luk

19.28-40; Jon 12.12-19)

11 Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Nəvəhuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ²Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtōŋki uluṃan totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³Avan ideh bēus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam hənī.’”

⁴Ale gəlaru aruvan. Arusaḅ natuhtōŋki toil metp̄isal totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruḅati. ⁵Nəboŋ artosah ruḅati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtōŋki enan, mərusah ruḅati hən nəsa?” ⁶Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludaṃ hən arbēsəhari van. ⁷Arosəhar natuhtōŋki van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋavūti. ⁸Ale nəvanuan isoḅur luḅol-san nahurabat salit gail husur nəp̄isal, nəvanuan tile gail ludas pəshəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur nəp̄isal. ⁹Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan toḡəmə

len nahəsan Nasuḅ!ᶓ

¹⁰AGot tivoi hən natohan togəmai, natohan pipihəbələn atəmadat aTevit. Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹Beti aYesu eḅis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit ḅisi, be husur namityal igam gole tia, eriḅ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik

(Mat 21.18-19)

¹²Pelan han, dudulan, nəboḅ lotoriḅ naut a Petani, aYesu imalkəkət. ¹³A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsan buni. Ale aYesu ivan hən ḅisabḅ nəvite lan. Be nəboḅ tobar nəhai enan, səsabḅ natideh lan, be naluhai ḅai, husur savi nəboḅ hən nəvit nafik sal. ¹⁴Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan nəvit gaiug boḅ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloḅ həni.

AYesu ivahvahir naut siGot

(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹⁵Nəboḅ lotobar naut a Jerusalem, aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.ᶓᶓ ¹⁶Ale aYesu sədəm hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. ¹⁷Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim nasor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’^k Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvənah gail.’”^l

¹⁸Nəboḅ aḅiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo lotosəsəloḅ hən natenan, ludas ḅisal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh ḅisi lotoḅar len nəḅusanan san.

¹⁹Nəboḅ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nəḅiltivile.

Nəhai nafik toḅod

(Mat 21.20-22)

²⁰Len nadudulan luyar van, ḅot pəpadarḅ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toḅod vəbar nəharhəte len tan.^m

²¹APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai ḅusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iḅod.” ²²Iḅa aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadəlomian len aGot. ²³Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅikel mai nəḅehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḅikad nəlon-uri-an, be ḅədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh mətḅousi len na-sor-tuḅ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶Ale nəboḅ mətḅoil, mətḅosor tuḅ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, mətəruḅati dani, hən aTəmamito len nəmav ḅəruḅat nəsaan samit am.”ⁿ

Nədaḅan hən na-il-a-mō-an siYesu

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷Nəboḅ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale aḅiltihai tutumav gail, ahai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸Lous

ᶓᶓ11:15 Nətav ehum navimal toḅəharəhw.

ⁿ11:25-26 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: ²⁶Be asike mətḅəruḅati dani, aTəmamit len nəmav asike erubat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

ᶓ11:9 Psa 118.25-26

^k11:17 Isa 56.7

^l11:17 Jer 7.11

^m11:20 Mak 11.12-14

taltal hāni ke, “Gukad nādaŋan hān na-il-a-ŋmo-an tomabe hān gotogol natgalen p̄isi? Ase ilavi mai gaiug hān gābigol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus nat-sua bai. Māt̄bisor vari, dereh nikel mai gamito hān nādaŋan na-il-a-ŋmo-an notokade hān notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-ŋmo-an aJon tokade hān tobaptais, egām len nāmav o egām len nāvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Dat̄bike, ‘len nāmav,’ dereh tike, ‘bimaienan, imabe māt̄sadəlom aJon?’

³² Be dat̄bike, ‘len nāvanuan,’ nāsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomətahw len naluṽoh husur len nabunusian sinəvanuan p̄isi, aJon evi ahai kelkel ur kitin.

³³ ŋa lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Māt̄bekəmaienan, asike nukel mai gamit hān nādaŋan na-il-a-ŋmo-an notokade hān nābigol natgalenan.”

Nəbol p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

12 Beti aYesu etubat sor mai galito len nəbol p̄usan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hān nəṽod garu lan. Ehir nābur hān bēgām vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hān naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idaŋ hān nəhol van hān alat lotokətkəta təban nəhol hān ləb̄irentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran sua.ⁿ ² Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hān b̄imen, amahean nəhol esəvat naslev san van hān alat lotorentem nəhol hān ləb̄epəpəhūn nāvīt nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luṽasi ale losəvati van, iyar səsəlav təl-

mam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hān galito. Be alat lotorentem nəhol luṽasṽas nəkadun, lugol isa habat hān naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hān galito, be luparu buni. Amahean esəvat isobur am, be luṽas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hān b̄esəvati, be ikad anatum tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot hāni van hān galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw uluŋan len nānauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan b̄imat. Datia paru buni hān dat̄bikad natit p̄isi b̄evi esan nəboŋ atəman b̄imat.’ ⁸ ŋa lutah gati, luparu buni, ale lubar hāni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nāsa? Dereh tēgām ṽabun alat lotorentem nəhol, beti tidaŋ hān nāvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsāvuruŋ nategai len natosian siGot a? Ike,

“Nəvat nāvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egām vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai binor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nāsa togole.”^o

¹² Beti ab̄iltivanuan hān naJu ludas p̄isal hān ləb̄itah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəbol p̄usan enan sil galito. Be lomətahw len naluṽoh ŋa lorin aYesu, luvan.

Nausian husur nətaks

(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti ab̄iltivanuan hān naJu lotodas p̄isal hān ləb̄itah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hān aYesu hān

ⁿ12:1 Isa 5.1-2 ^o12:11 Psa 118.22-23

lǎbǐgol b̄isab len nasoruan san.¹⁴ Logǎm hǎn aYesu ale lukel maii ke, “Hai p̄usan, namtolǎboii ke gotokitin. Nǎvanuan b̄etibau o b̄evi naut kǎmas savi natideh len gaiug. Goṽusan naṽisal siGot len nakitinan. Gikele, inor m̄au hǎn dat-b̄ev̄ur nǎtaks van hǎn aSisa?”¹⁵ Dateṽuri o asike datoṽuri?”

AYesu elǎboi sǎhot nausian gǎgǎras lotousi hǎni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mǎtous kitev ginau hum mǎt-b̄igol nǎb̄isab len nasoruan sagw? ṽusan ginau hǎn natenarius tovi nakoin hǎn nǎtaks.”

¹⁶Nǎboṽ lotolav nakoin gǎmai, eus galit ke, “Nǎhon ase gagai? Nǎhǎsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.”¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nǎsa tovi seSisa ale lav mai aGot nǎsa tovi siGot.”

Nǎboṽ lotosǎsǎloṽ hǎni, luṽaṽ habat len na-sor-vari-an san.

Nǎlahan mai na-le-mǎhat-an dan nǎmatan

(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-mǎhat-an dan nǎmatan tobuer, logǎm hǎn aYesu.^p Lousi ke, ¹⁹“Hai p̄usan, aMoses itos gat nategai m̄os gidato ke, auluṽan b̄imat, ale asoan b̄itoh anatum b̄eb̄uer, aṽan matmat tilah mai nǎbatunau enan hǎn b̄ipas anatum aṽan tomat.^q ²⁰Ale ikad alatm̄ivan lotomǎlevru. Ahai a m̄o ilah be imat, anatum eḅuer. ²¹Aṽan tohusuri ilah mai nǎbatunau ale gai am imat, anatum eḅuer. Aṽalar tohusur gǎlaru am imaienan. ²²Alatm̄ivan p̄isi lulah mai naṽahaṽut enan be lǎsǎkad anatulit ideh. Namǎkot alitenan tu imat.

²³Ale len nǎboṽ hǎn na-le-mǎhat-an dan nǎmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotomǎlevru p̄isi lulah maii.”^{§§}

²⁴AYesu isor var galit ke, “Mǎtusab husur mǎtsalǎboi natosian siGot, mai mǎtsalǎboi nǎdaṽan san. ²⁵Husur nǎboṽ alat lotomat lǎb̄ile mǎhat, asike lulah, avan ideh asike idaṽ hǎn lǎb̄ilah. Be dereh lesuṽan aṽel gail len nǎmav. ²⁶Be mitinau alat lotomat nǎboṽ lǎb̄ile mǎhat. Mǎtsaṽuruṽ natosian len naloḅulat siMoses tohusur nǎhai topaṽ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot selsak, aGot siJakop.’^{* 27}Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mǎtusab habat!”

Nakelean todaṽ tosǎhor gail p̄isi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸Ahai p̄usan sua hǎn nalo tosǎsǎloṽ hǎn na-sor-b̄albal-an enan egǎm hǎn aYesu. Elǎboi sǎhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ṽa eusi ke, “Len nakelean todaṽ gail aGot tokel mai gidato, ta be esǎhor gail p̄isi?”²⁹AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esǎhor gail p̄isi: ‘Israel mǎtesǎsǎloṽ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua sǎbon. ³⁰Gelǎmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nǎloṽm̄ kavkav, nanunuṽm̄ kavkav, nǎnauan sam̄ kavkav mai nǎdaṽan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’[†] ³¹Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Gelǎmas bun nǎvanuan totoh pǎpadaṽ hǎn gaiug hum gotolǎmas bun gaiug gabag.’ Sǎkad nakelean ideh todaṽ sǎhor eru enan.”[‡] ³²Ahai p̄usan enan hǎn nalo ike, “Gai bolai Hai p̄usan! Gokitin nǎboṽ gotoke aGot tosua sǎbon ale sǎkad ideh

§§12:23 Natosian galevis ta situai luke, *Ale, nǎboṽ lǎb̄ile mǎhat len nǎboṽ hǎn na-le-mǎhat-an dan nǎmatan, alitenan dereh tevi asoan ase?*

*12:26 Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aAraham, aIsak mai aJakop lumaur mai aGot, lǎsǎmat.

^p12:18 Uman 23.8

^q12:19 Deu 25.5-6

[†]12:30 Deu 6.4-5

[‡]12:31 Lev 19.18

am be gai sãbon ñai.^t ³³Datimaslãmas buni len nãlodat kavkav, nalãboian sidat kavkav mai nãdañan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimaslãmas bun nãvanuan totoh pãpadañ hãn gidato hum dattolãmas bun gidat gabag. Ivoi hãn datbïgol natgalenan sãhor naviolan ideh datbetutumav hãni mai natit ðisi am datbãviol hãni mai aGot.”^u

³⁴Nãboñ aYesu tosãsolõñ hãn nalãboi-sãhoti-an len na-sor-vari-an site-nan, ikel maii ke, “Gaiug gãsatoh a tut dan natoñan pipihãbãlan aGot.” Ale len nãboñ enan van, sãkad avan ideh tokad na-il-buri-an hãn ðeus nausian ideh hãni am.

Nãpusanan husur aKристо

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵Nãboñ aYesu toþusan len naholãvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai þusan gail hãn nalo luke aKристо, aGot totabtabuh lan, esua len nãpasusan siTevit, anatun siTevit?”

³⁶Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “Nasubã aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebãtah tãban ginau, len navãlagw nãmatu vir nãberin aenemi samã gail pipit nariemã gãlaru

hãn lãbãvi ut kãmas.”^v

³⁷ATevit mãu ekisi hãn ‘aMasta.’ Imaianan, imabe evi anatun siTevit?”

Nãbiltiuvoh lohãhãvur hãn lotosãsolõñ hãn aYesu tokãmaianan.

Nalãlãgauan husur ahai þusan gail hãn nalo

(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸Ale len nãpusanan siYesu ike, “Mãtelãlãgau. Ahai þusan gail hãn nalo salemãdas gamito. Lolãmas lãbesun nahurabat tobãlav. Lolãmas

nãvanuan lãbãike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nãmaket. ³⁹Lolãmas lãbebãtah len nãhai bãtbãtah tovoi ñai len naim nãbonbãnan. Ale lolãmas lãbebãtah rivuh len nãhanan gail. ⁴⁰Lulav kuv þis naim mai nasugsugur sibatunau pãhãvut gail, be len nagãgãrasan salito len nãhon nãvanuan gail, lusor tuvã ebãbãlav. Alatenan dereh lipanis sãhor alat lãsãmaianan.”

Naviolan sibatunau

(Luk 21.1-4)

⁴¹Nãboñ aYesu tokãmaianan tonõñ, ebãtah pãpadañ hãn nabokis topat ei, nãvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekãta bunus nãvanuan gail nãboñ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nãvanuan isõbur lotopul hãn nãvat lobulan isõbur lan. ⁴²Be nãbatunau namãsal sua egãm riñ natuhkoin eru ar-tovi kopa. ⁴³Beti aYesu ekis ahai susur san gail gãm hãni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nãbatunau namãsal enan, nabulahan san esãhor galit þisi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴Husur galit loviol kinit nãvat dan tosõbur lotopul hãni. Be alitenan, naut kãmas tovi mãsal, eviol hãn natit þisi san hãn ði-maur lan.”

AYesu epãhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

13 Nãboñ aYesu torinã naholãvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai þusan geris nãbiltivat galegai! Geris nãbiltiim gail!” ²AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nãbiltiim galegai, be dereh gail þisi li-masirsir, asike ikad nãvat ideh bẽpãlah len nãvat ideh am.”

³Ale aYesu evi lan Nañehuh Oliv, ebãtah, ekãta tukot van hãn naim siGot.

^t12:32 Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 ^u12:33 Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

^v12:36 Psa 110.1

aPita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səbolit maii. ⁴Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ɲais? Dereh tikad nəsə beʋusani ke natgalen ɲisi pəpadaɲ lisarpoh?”

⁵AYesu isor var galito. Ike, “Mətələləgau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito. ⁶Nəvanuan tisoɓur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoɓur am. ⁷Be mətbesəsəloɲ hən nəbalan mai na-kel-uri-an hən nəbalan gail, sa-nəlomit tetuhatu. Natgalenan limasvisi, be nəboɲ naməkot sagəm sal. ⁸Naluʋoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nəbilitibalan mai naluʋoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiɲ gail dereh libal mai nəvanuan sekiɲ tile gail. Dereh tikad nəbilitidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teɓuer len naut gail. Natgalenan lohūm natubatan hən napəɲasan hən nəpasusan.

⁹“Be mətələləgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsəl gail. Ale len naim nəbonbonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh mətəil len nəhon nəgavna mai nakiɲ gail mōs ginau hən mətɓikel kot ginau len nəholito. ¹⁰A tahw hən nəboɲ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ɲisi. ¹¹Nəboɲ ləɓitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuʋ hən nəsə mətɓikele. Len namityal enan mitikel nəsə aGot ɓikel mai gamit ɲai. Husur savi gamit mətɓisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹²Nəvanuan dereh teriɲ aʋan len nəvəlan alat lotoil a mō hən ɓimat, atata dereh timagen hən anatun hən ɓimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan ɓeriɲ alatmisoan gail ləɓimat. ¹³Nəvanuan ɲisi dereh lemə-

tahun bun gamito bathut nahəsagw mət-tokade. Avil avan ideh ɓidaɲ len ginau, ɓikad nə-daɲ-ɓuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən ɓikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo

(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴“Nəboɲ mətɓeris natit aGot tomə-tahun buni, natit tosa masuʋ tomədas bun natit isoɓur, nəboɲ mətɓeris toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoʋuruɲ nategai geʋuruɲ ləboii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan nəvehuh gail.^w ¹⁵Nəvanuan ɓiɲavɲav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən ɓeɓis lohoim hən ɓilav kuv natideh. ¹⁶Ale nəvanuan ɓitoh marireu, satetəlmam vahim hən ɓilav nahurabat ideh. ¹⁷Len nəboɲ enan nəmauran dereh tidaɲ vəsə habat hən apəhaʋut ideh totian o tovəhasus. ¹⁸Be mitisor tuʋ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus. ¹⁹Husur len nəboɲ natgalen ləɓevisi, na-ləɲon-isa-vəsə-an maienan savisi len natubatan hən natit ɲisi aGot togole nəboɲ toum hən navile a pan van vəbar nəboɲ ta daməɲai, ale asike evisi tətəs am boɲ ideh.^x ²⁰Asike aGot tagol na-ləɲon-isa-vəsə-an tamidol len nəboɲ galenan, nəvanuan ɲisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləɲon-isa-vəsə-an sinəvanuan ɲisi teɓidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹Beti avan ideh ɓikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²²Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləɓiɲaɲ habat lan. Lətəloboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. ²³Be gamit, mətələləgau! Nukel

^w13:14 Dan 9.27, 11.31, 12.11 ^x13:19 Dan 12.1

natit p̄isi mai gamit tia a tahw hən ləbēvisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-
ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan
binəŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai
nahəbati asike eñial; ²⁵dereh nāmeso
gail lerus vi pan dan nəmav mai
natit gail lotokad nədaŋan len nəmav
dereh lekurkur habat.”[†] ²⁶Beti dereh
məteris nagəman siNatun Nəvanuan
len nəmavukasw len nəbilitidaŋan mai
nəyalyalan.^y ²⁷Dereh tesəvat aŋel san
gail vi lan naut p̄isi len navile a pan
kavkav hən ləbitariv bōnbōn hən alat
aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.^z

Nasoruan kəta husur nəhai nafik

(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸“Ivoi hən mətbeləboi səhot nat-
sua nəhai nafik bēvūsani: Nəboŋ nə-
pashət nafik səmmas am be todumoh,
mətoləboii ke nahəbati naut puḍpuḍ
egəm pəpadaŋ. ²⁹Imagenan, nəboŋ mət-
beris nəsarpoan hən natgalen p̄isi no-
tosor husuri, dereh məteləboii ke, natəl-
maman siNatun Nəvanuan satogəmai,
ehum gai toil bopita tia. ³⁰Nukel nakiti-
nan mai gamito, naur egai asike lumat
vəbar natgalen p̄isi ləbīsarpoh. ³¹Nəmav
mai navile a pan dereh arimasig, be na-
soruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii

(Mat 24.36-44)

³²“Nəmariboŋ enan o namityal
enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail
len nəmav mai aNatun aGot, galit
ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbōn ŋai
eləboii. ³³Mətelələgau! Mətehulahul!

Husur mətsaləboi namityal enan ke
ŋais. ³⁴Nagəman siNatun Nəvanuan
imaiegai ke: Ikad avan sua toyar
len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim
san, eriŋ natit p̄isi mai naut san len
navəlan naslev san gail. Ikel mai galit
v̄isusua nauman salit səbolito, ale ikel
buni mai naslev tokətkəta kəkol hən
nabopita ke timashulahul. ³⁵Imagenan,
mətehulahul! Husur mətsaləboi
namityal amahean naim b̄etəlmam, len
naut mədau, len natubloh len mariug,
namityal natoulumān bekəkəraiko o
len nadudulan soñilan. ³⁶Amahean
naim b̄evisi vəha-sua ŋai, satisaḅ
gotopatmari. ³⁷Nəsa notokel mai
nəvanuan p̄isi, nukel mai gamit am ke,
mətehulahul!”

Luke litah gat aYesu

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

14 Ale nəPasova mai Nəhanan hən
nabəta səkad nəyis lan aripat
hois. Abilitihai tutumav mai ahai p̄u-
san gail hən nalo, ludas p̄isal hən
nagəgərasan, hən ləbitah gat aYesu hən
ləbigol bimat. ²Be luke, “Sadatigole len
nəhanan hən nəPasova hən asike nəvan-
uan gail ləbeluḅoh beti bal taḅtaḅor mə-
das natit gail.”

Nəpəhaḅut evəhas aYesu a Petani

(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³Len nəboŋ enan, aYesu itoh len
naut a Petani len naim seSimon tokad
naleprosi a mō. AYesu ipat hən nəgarin
tarhətev. Ale nəpəhaḅut sua tolav nəbōt-
el lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm
hən aYesu. Nəbotel enan epul hən naoil
pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale
alitenan ilaḅul nabuŋon nəbotel, eḅiri
len nəkadun aYesu. ⁴Nəvanuan galevis
ei nələlit ipaŋpaŋ ale lusor mai galit

[†]13:25 Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10

^y13:26 Dan 7.13 ^z13:27 Deu 30.4; Neh 1.9

gabag ke, “Eḃir kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? ⁵Taḃur həni, təlav nəvat tasəhor naḃurḃuran hən nasihau tosua ale taviol həni mai naməsal gail.” Ale lo-sivoh masuḃ len alitenan.

⁶Ris aYesu toke, “Samtekəmaien həni! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷Husur naməsal gail lutoh akis mai gamito, ale nəboḃ mətḃeləḃoni mətoləboi mətḃigol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.^a ⁸Len nəsa tokade ḃai, alitegai igol nəsa toləboi ḃigole. Eḃir nəhai pəhas len nibegw hən ḃeutaut həni vir natə-tavunan sagw. ⁹Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut ḃisi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰Beti aJutas Iskariot, gai tosua len toseḃavur pisan toru, ivan hən nabilti-hai tutumav gail hən ḃeriḃ aYesu len navəlalito. ¹¹Lohəhaḃur hən lotosəsəloḃ həni, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. ḃa aJutas idas ḃisal hən ḃeriḃ aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail

(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹²Len nəmaribəḃ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboḃ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namḃeutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəḃihani?”

¹³Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai nauluḃan

topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴Naim ideh ḃebis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai ḃusan eusi ke, “Naruḃ simetḃos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵Atenan dereh teḃusan gaməru hən nabiltiruḃ a məhat tokad natit ḃisi dattoləḃoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶Alaruenan aruvan dani, aroḃis len nabiltivile, ale arusaḃ natit ḃisi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷Nəboḃ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸Nəboḃ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriḃ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”^b

¹⁹Loləḃon isa habat ale galit ḃisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəḃol mai ginau len nasiloh. ²¹ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a ḃno, avil atenan ḃeriḃ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”^c

Nəhanian məkot siNasub

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²²Nəboḃ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḃuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³Ale nəboḃ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit ḃisi lomun lan. ²⁴Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nə-

^a14:7 Deu 15.11 ^b14:18 Psa 41.9 ^c14:21 Psa 22.2-19; Isa 53

matan sagw m̄os n̄əvanuan tosōbur.^d
²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, n̄əwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, n̄əwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun n̄əwain egai van v̄əbar n̄əboŋ n̄əb̄emuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai h̄ən n̄əb̄e h̄ən nalotuan ale lo-vivile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

**AYesu ep̄hav utaut h̄ən
na-sor-m̄ətahuni-an sePita**

(Mat 26.31-35; Luk
22.31-34; Jon 13.36-38)

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“Dereh niṽabun n̄əvanuan nasipsip, ale nasipsip gail ligam ṽisusua.”^e

²⁸ Be n̄əboŋ n̄əb̄imat ale aGot b̄igol n̄əb̄ile m̄əhat dan n̄əmatan, dereh neil a m̄o h̄ən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel maii ke, “Naut k̄əmas galit p̄isi l̄əb̄igam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋjai, len nalen-mariug egai, a tahw h̄ən natoulum̄an b̄əkəkəraiko v̄əha-ru, dereh gikel v̄əhator h̄əni ke ḡəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor t̄əvah ke, “Aoa! Sss! Naut k̄əmas n̄əb̄imat mai gaiug, asike nukel ke n̄əsaləboi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokəmaianan.

AYesu isor tuṽ a Ketsemane

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Len n̄əyaran salito lubar naut naliliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “M̄əteb̄ətah gegai, nia sor tuṽ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale n̄ənauan san etub̄at tuhatuh habat, n̄əlon isa v̄əsa. ³⁴ Ale ikel mai galit

ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat n̄əlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ N̄əboŋ toyar van k̄əkereh am, ipat len tan ale isor tuṽ. AYesu eus n̄əp̄isal ideh h̄ən b̄imakov dan namityal h̄ən na-l̄əŋon-isa-v̄əsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi ḡəb̄igol natit p̄isi. Lav kuv n̄əb̄ilivai h̄ən na-l̄əŋon-isa-v̄əsa-an egai dan ginau.”[‡] Wake sagigol n̄əsa notoləŋoni, ḡigol n̄əsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van h̄ən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Ḡəsaləboi ḡəb̄ilele len n̄əhaua tosua ŋa? ³⁸ M̄ətehulahul. Mitisor tuṽ h̄ən asike m̄əb̄iteh len n̄əsaan totaltal ke m̄ətehusuri. Naut k̄əmas n̄əlomito eləŋon b̄igol n̄əsa tonor, nibemit s̄ədaŋ, edədasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuṽ t̄ətas am. Nasor-tuṽ-an san ep̄itoṽ h̄ən tomadhakele. ⁴⁰ N̄əboŋ tosor tuṽ tonon̄ etəlmam t̄ətas, isaḅ lotopatmari husur nam̄ətalit inoṽ masuṽ. Evəŋon galito, be l̄əsaləboi n̄əsa l̄əb̄ikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-v̄əha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “M̄ətupat, m̄ətuŋavŋav sal a? N̄əpatan tinon̄! Namityal egəm tia. M̄əteris, avan sua dereh teriŋ aNatun N̄əvanuan len navəlān n̄əvanuan n̄əsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile m̄əhat, dativan. M̄əteris, atenan b̄eriŋ ginau len navəlalito satogəm p̄əpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Luk
22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴³ N̄əboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluṽoh lototəgau nabu n̄əbalan mai n̄əbatw gail. Ab̄iltihai tutu-

[‡]14:36 Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

^d14:24 Exo 24.8; Jer 31.31-34 ^e14:27 Zec 13.7

mav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail losəvat naluṽoh enan. ⁴⁴Ale aJutas isor utaut hən naṽusaniaṽ sua mai galit a m̄o, ike, “Nəboṅ nəbesuṽ nətārhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵Vəha-sua ṅai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai p̄usan!” ale esuṽ nətārhon.

⁴⁶Ale logəm hən aYesu, lutah gati.

⁴⁷Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naṽu nəḅalan san, eḅil həni van hən naslev səḅiltihai tutumav, ita kotov nədariṅan. ⁴⁸Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naṽu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai, hən məḅḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toḅal mai alat lotoil a m̄o? ⁴⁹Len nəmariboṅ p̄isi nutah mai gamito, noṽusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timas-magenan hən natosian siGot ḅisarpoh.”^f

⁵⁰Beti ahai susur p̄isi san lorinṅi, lugam dani.

⁵¹Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruṅ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboṅ lototah gati, ⁵²igam bur malmal dan galito, riṅ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(*Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24*)

⁵³Beti naluṽoh losəhar aYesu van hən naim səḅiltihai tutumav. Ale aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luḅonbon ei. ⁵⁴Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toḅis len naholəvat todar vis naim səḅiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵Aḅiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin p̄isi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toḅur kotov nalo hən ḅimat sile. Be ləsəsəḅ ideh. ⁵⁶Nəvanuan isobur lolibliboṅ husur aYesu be nəSanhitrin isaḅi ke nakelean salit gail ləsəḅitoṽ. ⁵⁷Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboṅan egai husur aYesu, ⁵⁸luke, “Namtosəsəloṅ hən ategai toke, ‘Ginau dereh nilaḅuḅul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboṅ titor, nəvanuan lotodədas ləḅeum həni.’”^g ⁵⁹Be nakelean salit gail am ləsəḅitoṽ.

⁶⁰Beti aḅiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹Be aYesu sator, sator vari.

Ale aḅiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶²AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan ḅebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aḅiltidaṅan. Dereh məteris ḅegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”^h

⁶³Beti aḅiltihai tutumav, nəhon eməkənan taṽtaṽor, itar nahurabat san hən ḅəṽusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləṅon nəvanuan ideh am hən ḅikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴Gamit mətosəsəloṅ hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau mab həni?”

Galit p̄isi lusaḅ səhoti ke tonor hən ḅimasmāt.ⁱ ⁶⁵Beti galevis lotuḅat ṽulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luṽosi, lotuhi.^j

^f14:49 Isa 53.7-12; Zec 13.7 ^g14:58 Jon 2.19 ^h14:62 Psa 110.1; Dan 7.13

ⁱ14:64 Lev 24.16 ^j14:65 Isa 50.6

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62;
Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev sebiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboŋ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsaləboi nəsa gotosor husuri! Nəsaləboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulumən ekəkəraiko.[¶]

⁶⁹ Nəboŋ alitenan tovi slev torisi ei, etubət kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətas hən ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaŋ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbekitin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulumən ekəkəraiko tətas am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel mai ke, “A tahw hən natoulumən bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsaləboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaŋ.

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk
23.1-5; Jon 18.28-38)

15 Pelan han, dudulan soŋilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mo hən naJu gail, mai ahai pusan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav lubonbon hən ləbisor utaut. Lubanŋis gat aYesu, losəhari van hən aPilate, loriŋi len

navəlan. ² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kiŋ seJu gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isobur tosa. ⁴ ŋa aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsasəsəloŋ hən natit tosobur lotosor tas gaiug hən ke?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ipaŋ lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25;
Jon 18.39–19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova pisi, nəgavna ikad navide sua. Idaŋ hən avan totoh len naim bəbaŋis bəvivile husur naləŋonian sinaluŋoh. ⁷ Ikad naulumən sua, nahəsan aParappas lotobaŋisi len naim bəbaŋis mai alat lotobal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəbalan mai alat aRom. ⁸ Naluŋoh logəm hən aPilate, lousi hən bəhusur navide san moŋ galito, hən bəsua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKiŋ seJu tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke abiltihai tutumav gail lotoriŋ aYesu len navəlan husur lutaŋbulol bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluŋoh hən ləbəhusur nənauan salito, us aPilate hən biŋgol aParappas bəvivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətas ke, “Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hən ategai məttokisi hən aKiŋ seJu?”

¹³ Luvəri, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluŋoh ke, “Sil nəsa? Iŋol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ ŋa aPilate toke tetəŋon nəlon naluŋoh tevi pan, eriŋ aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas

[¶]14:68 Natosian galevis ta sutuai ləsake *Beti natoulumən ekəkəraiko*.

habat hən aYesu, beti erinji len navəlan nasoltia gail hən ləbīpōs gati len nəhai balbal.

Nasoltia lusor viles aYesu

(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaḅis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis pīs navəshəsoltia luḅonḅon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboḅboḅ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabūlgəgau, ale loriḅji len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiḅ. ¹⁸ Lotuḅat kai van həni ke, “Namtusall suh gaiug, Kiḅ seJu gail!”

¹⁹ Luḅasi, ḅasi, ḅas nəkadun hən nəhai, ale loḅulaii, ale lotəḅedur bathurien. ²⁰ Nəboḅ lotosor vilesi tonəḅ, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləbīpōs gati len nəhai balbal.

AYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsan aSimon, atəman alarmiḅan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaḅot.^k Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukad-hutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.[§] ²⁴ Beti nasoltia luḅos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisab̄ ase ḅilav nahurabat

ḅisusua.¹ ²⁵ Namityal eməlapat dudulan nəboḅ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriḅ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiḅ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvənah artogolgol nasənanan len nəvanuan, luḅos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.**

²⁹ Nəvanuan gail lotoḅot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Lorji nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboḅ ḅitor a?^m ³⁰ ḅimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariḅ dan nəhai balbal!”

³¹ Len nəḅide tomaienən, aḅiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKiḅ seIsrael, timariḅ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiḅ.” Alaruənən artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arusor isa həni.

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

³³ Len natuḅlial, nəmargobut ikabut gol pīs naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got

§15:23 Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḅon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rereḅ irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḅasan hən napōs-gati-an bevi pan.

**15:27-28 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai.²⁸ Len nəḅide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotobur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12.

^k15:21 Rom 16.13 ^l15:24 Psa 22.18 ^m15:29 Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

sagw, Got sagw, gorin gabulan ginau sil nasa?"††

³⁵ Nəboŋ nəvanuan galevis lotoil pəpadaŋ ei lotosəsəloŋ həni, luke, "Səsəloŋ, ekis aElijah."

³⁶ Avan sua igam, ilav naspons^{‡‡}, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.[‡] Ike, "Riŋi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teŋuer."

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuŋat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.^o ³⁹ Nəboŋ nasenturion toil pəpadaŋ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, "Kitin, ategai evi aNatun aGot!"

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaŋut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nasa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.^p ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaŋut tosoŋur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁴² Nəmariboŋ enan evi Nəboŋ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaŋ hən beŋtuŋat. Nəboŋ namityal pəpadaŋ hən bimasur ut mədau,

⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi biltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihabəlan aGot, ale len nail-ŋuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoŋut hən aYesu tomat tia, ŋa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, "AYesu imat tia ŋa?" ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idaŋm hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ŋa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruŋ gol niben len nəkaliko enan, ale eriŋ aYesu len nəburhuvat nəmatan lotota puŋuli tia. Beti erib hən nəvat hən biŋpat gol nəburhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriŋ niben aYesu topat lan.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

16 Nəboŋ nəSappat tonon, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loŋur nəhai pəhas hən ləbəvəhas niben aYesu. ² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,^{¶¶} dudulan soŋilan, lovi lan nəburhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, "Gidat datsənav. Ase terib hən nabiltivat enan dan nəburhuvat nəmatan?"

⁴ Be nəboŋ lotokəta van hən nabiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol nəbur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboŋ lotobis len nəburhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.^{§§} Lumarŋmar

††15:34 Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea.

‡‡15:36 *Naspons* evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyarŋar totov len naut nasəhau tovi pan len naliliŋvol. Ibaŋ bur.

¶¶16:2 Len nasoruan ta Kris ike *len nəmariboŋ metəkav hən nawik*, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade.

§§16:5 *Nəmantuhmar* savi natətai be evi uluŋan nədəm han tonor hən nəlahan, be səlah sal.

habat lan, lomətahw. ⁶Ike, “Samtemə-tahw! Mətudonj aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriņi topat lan. ⁷Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mo hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’”^q

⁸Latpəhañut galenan lotovivile, lupab, lodədarjəbu, lugam dan nəbur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

*[Len natosian galevis ta sutuai,
Mak 16: 9-20 eñuer.]*

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala

(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)

⁹Nəboņ aYesu tole məhat dudulan soñilan len nəmariboņ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlvru dani. ¹⁰AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaņ. ¹¹Nəboņ lotosəsəloņ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlomi.

AYesu evisi hən ahai susur eru

(Luk 24.13-15)

¹²A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur nəpısal dan naut a Jerusalem. Be len nəboņ enan, ehum niben totile. ¹³Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

AYesu evisi hən ahai susur toşəjavur pisan tosua

*(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49;
Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴A tahw tətəs am, nəboņ ahai susur toşəjavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohai-hai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut pısi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail pısi.* ¹⁶Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlomi, aGot dereh tisañ səhoti ke timaspanis. ¹⁷Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸Dereh lipat nəmat gail, təgau hən navəlalito; ləbemun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerij navəlalito len alat lotoməsah, ale limaur.”

AYesu evi məhat vi lan nəmav

(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)

¹⁹Nəboņ Nasuñ aYesu tokəmaienan mai galit tononj, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut pısi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

***16:15** Nəboņ aYesu tokəmaienan, savi nəboņ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboņ tile am.

Luk

Na-kel-uri-an tovoi aLuk totosi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naḡusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboḡ toḡusan, ehusuri len nəboḡ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboḡ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasiḡau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḡol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eḡusḡus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəḡolḡ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ḡisi len nalobulat egai. Iḡol imasil ke aYesu eḡəm hən ḡidḡol alat lotomasig, hən ḡilav kuv galit dan nəsaan. Eḡəm mōs nəvanuan ḡisi, savi naJu gail ḡai.

ALuk itos husur aYesu suḡnan aNaturan Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaḡ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatḡəhaḡut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas napul-hən-natite-an mai eḡusan husur natohan pipihəḡalan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboḡ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəḡol husur alaruevis artosor mai aYesu len naḡisal vi Emmaus nəboḡ tole məhat dan nəmatan tia. Nəḡol enan ipat len nalobulat egai ḡai, səpat len na-kel-uri-an siMattiū, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5-2.52)

3) Naḡisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptaisan siYesu mai nəboḡ natəmat totalta ke aYesu tigol nəsaan (3.21-4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14-9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51-19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28-23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

1 Ikad nəvanuan isobur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ²Hum ke alat len natubatan lotoris natit ḡisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit ḡisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuḡ Teofilus, ⁴hən ḡəḡeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotovusani hən gaiug. Nəḡol egai imagegai:

Aḡel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵Nəboḡ aHerot tovi kiḡ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsən aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsən

aApijah,^r aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶Gəlaru aruvoy, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit p̄isi tokele. ⁷Be anataru eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸Boḅ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəḅas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.^s Boḅ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰len nəboḅ enan nab̄iltiḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹Ale aḅel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.^t ¹²Nəboḅ aSekariah toris aḅel enan, emətahw, ninen epil. ¹³Ris aḅel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloḅ hən na-sor-tuḅ-an saḅ. Ale asoaḅ aElisapet dereh tipas anatuḅ uluḅan. Geriḅ nəhes Jon lan. ¹⁴Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloḅ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaḅur hən nəboḅ ḅevisi, ¹⁵bathut tiyalal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaḅ, ale tepul hən aNunun aGot nəboḅ topat sal len nabəhaḅun anan.^u ¹⁶Ale tipair təlmam hən anatum selsrael ti-soḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.^v ¹⁷Len nanunun mai nədaḅan siElijah, dereh teil a ḅo hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən nap̄isal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”^w

¹⁸Beti aSekariah ikel mai aḅel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur

novi haḅut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹Aḅel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel^x notoil len nəhon aGot tosavat ginau ḅos nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboḅ natgalegai bevisi. Natit p̄isi dereh tevisi suḅan notokele.”

²¹Len nəboḅ enan naluḅoh lutoh vir aSekariah, ale luḅaḅ lan husur evəlo len naim siGot. ²²Nəboḅ tovivile, saləboi ḅisor mai galito, ale loləboii ke, eris nakəta-risi-an sua togəḅ len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³Len nəboḅ hən nauman sinahəmar san gail tonor, eriḅ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴Husur nəboḅ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵“Egai nəsa Nasuḅ aGot togole ḅos ginau nəboḅ tohəhaḅur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaḅ ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aḅel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶Ale len nahəbati toməlevtes siElisapet, aGot esəvat aḅel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷hən ḅisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸Aḅel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹Be aMeri, nəlon etuhath hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan aḅel tokele. ³⁰Beti aḅel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaḅur hən gaiug tia, eputsan

^r1:5 1Chr 24.10 ^s1:9 Exo 30.7-8 ^t1:11 Exo 30.1-10; 1Ki 7.48

^u1:15 Num 6.3 ^v1:16 Mal 2.6 ^w1:17 Mal 4.5-6

^x1:19 Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

gaiug. ³¹Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatum uluman sua, gerij nahes Yesu lan. ³²Gai dereh tiyalyal balai, lekisi han anatum aGot a mahat buni, ale Nasub aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atoman ta sutuai tovi kij. ³³Nepasusan siJakop dereh lith pipihabalan vi sutuai; nanonjan han ebuer.”^y

³⁴Ris aMeri tokel mai aŋel ke, “Imabe? Avan ideh sabar nibegw sal!”

³⁵Aŋel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegam len gaiug, nadaŋan siGot a mahat buni tikabut gol gaiug hum namol. Husur enan ategai gabipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi han aNatun aGot. ³⁶Geris amaheam aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatum uluman naut kamas ke tovi bareab tia. Ale egai nahabati san tomolevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷Bathut aGot satatan han bigol natideh.”^z

³⁸Ale aMeri ike, “Ginau novi natobarehreh nauman siNasub. Ivoi len ginau hum gotokamaienan.” Ale aŋel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹Sadareh aMeri ile mahat, iŋad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobaŋ vehuh. ⁴⁰Naboŋ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹Naboŋ aElisapet tosaseloŋ han na-ke-ivoi-an san, anatum ekurkur len nabahaŋun, ale aElisapet epul han aNunun aGot. ⁴²Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van han gaiug sahor alatpahaŋut, igol navoian am van han anatum gabipasi. ⁴³Imab han nategai tovisi han ginau, ke anana siMasta sagw togam han ginau? ⁴⁴Husur naboŋ notosaseloŋ han nadoloŋ, anatum ekurkur han nahahaŋuran san len nabahaŋugw.

⁴⁵AGot gatogol navoian van han gaiug, husur ke gaiug godelomi ke tigol nasa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahasan aGot

⁴⁶Beti aMeri ike:

“Nalogw eputsan Nasub,

⁴⁷Nanunugw ikemkem han aGot sagw gai tolav kuv ginau dan nasaan.

⁴⁸Husur eris natobarehreh san tovi ut kamas,

ale vi sutuai naur pisi lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹AGot todaŋ buni igol natgalevis tovoi buni han ginau, gai sabon, nahasan esahor nahes pisi.

⁵⁰Ilolosa han naur pisi ta sutuai vi sutuai lotomatahw len nayalyalan san.

⁵¹Eŋusan nadaŋan san han navolan tia, ehut alat lotoviv, lumaŋipiriah, alatenan lotopatpat galit mahat len nalolito.

⁵²Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,

ale eputsan alat lotovi ut kamas.^a

⁵³Evoŋan alat lotomalkakat, luhanukub, avil esavat alat lotokad natit pisi, luvan saselav.

⁵⁴Evi tarhat silat a Israel lotovi vanuan san gail,

inau gati han bigol nalolosaan mai navoian han galito,

⁵⁵hum tokel gati mai atamadat gail, mai aAraham mai nepasusan san van van vi sutuai.”^f

⁵⁶AMeri itoh mai aElisapet pepadaŋ han nahabati itor, beti etalmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷Len naboŋ aElisapet topas nauluman san, ⁵⁸amahean gail mai alat lototoh pepadaŋ hani, losaseloŋ

[†]1:55 Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10

^y1:33 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14

^z1:37 Gen 18.14

^a1:52 Job 5.11, 12.19

həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhəvur maii. ⁵⁹Len nəmariboḅ toməlevtor logəm hən ləḅetiv dalus anatan ale luke lerij nahəsan atəman aSekariah lan.^b ⁶⁰Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsan māu aJon!”

⁶¹Ris lotokel maii ke, “Amaheam̃ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶²Ale lusor len navəlalit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ASEkariah isor len navəlan, eus natit hən ḅitos lan ale itosi ke, “Nahəsan aJon.” Galit ḅisi luḅaḅ lan. ⁶⁴Vəha-sua ḅai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵Alat lototoh pəpadaḅ həni, lumaḅmaḅ, lomətahw, mai alat a Jutea, naut enan tobaḅ vėhuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶Nəvanuan gail ḅisi lunau masuḅ hən nəsa lotosəsəloḅ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸“Noputsan nahəsan Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ale esəvat avan sua todaḅ len nəpasu-san sivanuan nauman san, aTevit, atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰AGot ekəmaienan

len nabuḅon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,

dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

⁷²Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai

ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³na-kel-gati-an tota gati len nahəsan mai aAraham atəmadat ta sutuai:^c

⁷⁴hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

⁷⁵ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶Gaiug māu anatuḅw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a mō hən Nasuḅ hən gəḅeutaut hən naḅisal san gail,^d

⁷⁷hən gəḅilav mai nəvanuan san gail naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

len naruḅatian dan nəsaan salito.

⁷⁸Nalolosaan mai navoian siGot sidato dereh tesun gidato

suḅman nəyal tovisi len nəmav,

⁷⁹teḅias alat lototoh len nəmargobut, lotomətahw len nəmatan,

hən ḅesəhar gidato len naḅisal totəm̃at.”^e

⁸⁰Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idaḅ len nanunun. Itoh len naut mas-mas toḅḅesw vəbar nəboḅ togəm visi len alat a Israel. [‡]

AMeri ipas aYesu

(Mat 1.18-25)

2 Len nəboḅ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naḅuruḅan hən nəvanuan ḅisi lototoh len navəlan alat a Rom. ²Naḅuruḅan enan evi

[‡]1:80 Len nasoruan ta Kris hum ma tovi *len nanunun* o hum ma tovi *len aNunun aGot*.

^b1:59 Gen 17.11-12; Lev 12.3 ^c1:73 Gen 22.16-18 ^d1:76 Mal 3.1

^e1:79 Isa 9.2

nametākav nəboŋ aKwirinius tovi gavna len naprovens Siria. ³Ale galit p̄isi lovi lan naut salit matmat hən ləb̄itos gat nahəsalito.

⁴Ŋa aJosef am erin̄ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən ar-bitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən b̄ipasus. ⁶Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷Ipas ahai a m̄o san tovi uluṃan. Erūŋ gole hən nahudhukaliko gail. Erin̄ji ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit p̄isi.^f

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsip̄ pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasuḅ evisi hən galito mai namənas siNasuḅ eṃias galito ale lomətahw, lom̄inm̄inikot. ¹⁰Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad na-kel-uri-an tovoi b̄igol nəvanuan p̄isi ləb̄ikemkem masuḅ. ¹¹Bathut daməŋjai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua b̄ilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasuḅ, aGot totabtabuh lan. ¹²Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh mitis-aḅ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³Vəha-sua ŋai ikad nabiltuluḅoh hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoputsan aGot ke,

¹⁴“Nalotuan van hən aGot toyalyal buni, mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan p̄isi,

navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datberis nategai tovisi, Nasuḅ tokele mai gidato.”

¹⁶Ŋa lusaḅsaḅut van, lusaḅ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷Nəboŋ lotorisi tonon̄, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸Ale nəvanuan p̄isi lotosəsəlon̄ hən̄i, luḅaŋḅaŋ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹Be aMeri inau gat natgalen p̄isi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit p̄isi lotosəsəlon̄ hən̄i mai lotorisi. Esuṃan ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon̄, lotiv dalusi,^f ale loriŋ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

²²Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaḅut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri b̄egəm veveu buni tonon̄, arupat aYesu vi Jerusalem hən arb̄eḅusani ke tovi siNasuḅ husur nalo siNasuḅ aGot aMoses toṭosi.^g ²³(Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a m̄o gail p̄isi lotovi uluṃan, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito hən

^f2:7 Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad naruṃ alat len nəyaran lotoləboi ləb̄ipat lan, be naruṃ epul tia.

^f2:21 Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31

^g2:22 Lev 12.2-8

lǎbēvi esan.”)^h 24 Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasub̄ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”[§]

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaṽut sua nahəsan aSimeon. Atenan inor mai ehuser kitin hən naṽisal siGot. Itoh vir avan sua bēvi tarhət seIsraēl, ale aNunun aGot itoh len gai. ²⁶ ANunun eṽusani ke gai asike imat vəbar b̄eris aKris̄to siNasub̄, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon vaḅis len naim siGot. Nəboṅ anan aYesu mai atəman artopati vi lohoim hən ar̄b̄igol nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev saṽ, gagai nəlogw ikad natəṽmat, riṅ ginau nimat

hum nasoruan saṽ tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai b̄ilav kuv nəvanuan saṽ gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

³² Gai evi naṽial b̄eṽias naṽisal saṽ gail ṽos alat ləsav̄i Ju,

gai am dereh teputsan nahəsan nəvanuan saṽ gail, aIsraēl.”ⁱ

³³ Nəboṅ anan mai atəman artosəsəloṅ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruṽaṅ. ³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən b̄igol b̄ivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḅur len naut a Israēl levi ut kəmas mai teputsan nahəsan tisoḅur am. Gai dereh tehum natsua nəvanuan tosoḅur ləḅisor tasi balai, ³⁵ ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḅur. Meri, gaiug

am, dereh geləṅon tisa suṽan naḅu tokan tosar nəloṽ.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsan aAnna, anatvavin aFaniel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ṅai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi batunau vəbar nədaṽ han tovi 84. Gai sariṅ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuṽ ṅai. ³⁸ Len namityal enan ṅai egəm pəpadaṅ ale ike sipa vi təban Nasub̄ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot b̄ilav kuv a Jerusalem** hən b̄ikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboṅ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasub̄ aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaṅ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naṽide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova.†† ⁴² Nəboṅ nədaṽ hiYesu toseṅavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru suṽan naṽide hən nab̄iltihanan. ⁴³ Nəboṅ nəhanan tonon, lotuḅat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboṅ nəyaran hən nəboṅ enan tonon, gəlaru arokəta doṅi len amahealar gail mai nabubur salit gail soḅuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən ar̄b̄ekəta doṅi. ⁴⁶ Husur nəmariboṅ totor arusaḅi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah

§2:24 Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin ehum nəhoib.

**2:38 Len naut egai namilen a *Jerusalem* evi alat a Israēl p̄isi.

††2:41 *Nəhanan hən NəPasova* evi nəhanan seJu gail husur lohəhəṽur hən nəboṅ aGot togol ahai a ṽo gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israēl. Ris Exo 12.

^h2:23 Exo 13.2, 12, 15 ⁱ2:32 Isa 42.6, 49.6, 52.10

mai ahai þusan gail, esəsəloŋ hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷Galit þisi lotosəsəloŋ hən aYesu, luþaŋ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸Nəboŋ artorisi, aruþaŋ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmañ mai ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, noto-toh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau nat-galenan len nəlon. ⁵²Ale namitisau hən nəmauran tonor mai nañide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhañur am tabtab həni.^j

Na-kel-uri-an siJon

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

3 Len nasihau tosəŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai añan, nahəsan aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisaniyas tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ²nəboŋ aAn-nas mai aKaiafas artovi ðiltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatan aSekariah len naut masmas toðəbesw. ³ŋa aJon iyar vi lan naut þisi todar vis Nawisel Jortan hən ðikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidamñ həni ke tibaptais hən galito hən narubətian dan nəsaan.

⁴Ehum ahai kelkel ur aIsaiah tosoi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toðəbesw,

‘Məteutaut hən naþisal mōs Nasuð, gol naþisal san gail linor,

⁵dereh nəbur madinđiŋ gail þisi tepul, nəvehuh gail þisi tipapav, naþisal tohab tañor tegəm tinor mai naþisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶Ale nəvanuan gail þisi leris ləboi naþisal

hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.”^k

⁷Imagenan aJon ikel mai naluvoh lotogəm hən ðibaptais hən galito ke, “Anatun nəmāt gail!†† Ase ikel nalələ-gauan mai gamito hən mətðigam dan nabiltirol paŋpaŋ ðegəmai? ⁸Len nəmauran samito, mitiñan hən nañite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuðat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi ðilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siAraham!^l

⁹AGot esuñan nauluñan toutaut tia hən ðitai nəkadhuhai gail hən nakuvkuv; nəhai þisi ləsəñan hən nañit tovoi, gai dereh titai, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰Ale naluvoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹²Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləðibaptais. Ale lousi ke, “Hai þusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

††3:7 Len naut egai nasoran ta Kris ike nəvaipa tovi nəmāt tosa. Len nəvanuan seJu gail, nəmāt isa masuñ hum natəmat toil a mō həni.

^j2:52 1Sam 2.26; Pro 3.4 ^k3:6 Isa 40.3-5 ^l3:8 Jon 8.33, 37, 39

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləbīlav nəvat mai gamito, samtelibliboŋ husur galito len nakotan. Mətehəhəvur hən naŋurŋuran samit ŋai.”

¹⁵ Len nəboŋ enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənanuan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma bēvi aKristo, aGot totabtabuh lan a?” ¹⁶ Ale aJon isor var galit pisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ŋai. Avil avan sua todaŋ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbīsah ruḃat nəhau hən naributbut san.”[¶] Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esuḃan nauluḃan topat nəhai rivrivhai tia hən bəpəpehun namisurhuwit dan nəbavhut tomasmas. Dereh tiḃon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas bimat.”^{§§} ¹⁸ ŋa len naḃide tosoḃur aJon isor idaŋ mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəboŋ aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aḃan, ale nəboŋ aJon tosor tasi am husur natesasa pisi togole tia, ²⁰ imagenan aHerot igol isa masuḃ səhor ta mo: ekəkol gat aJon len naim bəbaŋis.

AJon ibaptais hən aYesu

(Mat 3.13-17; Mak 1.9-11)

²¹ Lorij aJon len naim bəbaŋis a təhw, be nəboŋ nəvanuan gail pisi lotobaptais,

aYesu am ibaptais. Nəboŋ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben suḃan nətav*, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatuḃw uluḃan sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuḃ hən gaiug.”^m

Nəbathuyah siYesu

(Mat 1.1-17)

²³ Nəboŋ aYesu totuḃat hən nauman san, nədaḃḃ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef, siHeli, ²⁴ siMattat, siLevi, siMelki, siJannai, siJosef, ²⁵ siMattatias, siAmos, siNahum, siEslī, siNakkai, ²⁶ siMaat, siMattatias, siSemein, siJosek, siJota, ²⁷ siJoanan, siResa siSeruppapel, siSealtiel, siNeri, ²⁸ siMelki, siAtti, siKosam, siElmatam, siEr, ²⁹ siJosua, siElieser, siJorim, siMattat, siLevi, ³⁰ seSimeon, seJutah, siJosef, siJonam, siEliakim, ³¹ siMelea, siMenna, siMattata, siNatan, siTevit, ³² siJesse, siOpet, siPoas, siSalmon†, siNahson, ³³ siAmminatap, siAtmin,

^{¶¶}3:16 Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənanuan salit galit.

^{§§}3:17 AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpehun navoian dan nəsaan, ale epəŋas nəsaan len nəhab.

*3:22 Nətav ehum navimal topəhəpəhw.

†3:32 Nalobulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala.

siArni[‡], siHesron,
 siPeres, seJutah,
³⁴ siJakop, seIsak,
 siAraham, siTerah,
 siNahor, ³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek, ³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan

(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

4 Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas to-
 bəbesw. ² Len naut enan, len nəmari-
 boŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu
 tigol nəsaan. AYesu səhan natideh, ale
 len naməkot hən nəboŋ galenan, nə-
 mal ihati. ³ Ŋa natəmat isor maii ke,
 “Gəbevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai
 ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian
 siGot ike, ‘Nəvanuan edədas bimaur len
 nabəta ŋai.’”ⁿ

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale
 eṽusan nəkantri pisi len navile a pan
 hən aYesu len namityal toṁidol ŋai.
⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol
 gaiug gevi Masta a məhat hən nat-
 galenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi
 mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia
 ale noləboi nəbilavi mai avan ideh no-
 toləŋoni. ⁷ Imaienan, gəbetəŋedur, lotu
 hən ginau, natit pisi dereh tevi esaṁ.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot
 ike: ‘Gilotu hən Nasub aGot saṁ māu,
 gigol nalotuan van hən gai səbon.’”^o

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem,
 eriŋi egilgile a məhat buni len naim
 siGot. Ikel maii ke, “Gəbevi aNatun
 aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan,
¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh
 tikele hən aŋel san gail hən ləbəkətkəta
 təban gaiug hən natideh satemədas
 gaiug.’”^p ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len
 navalalito hən asike narieṁ bəsəhot nə-
 vat!”^q

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke,
 ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasub aGot
 saṁ ke timabe.’”^r

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soṽuer hən
 aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi
 am.

AYesu etubət hən nauman san

(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nə-
 daŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail
 luhol husur gai len naut pisi todar vis
 naut enan. ¹⁵ Eṽusan len naut nabonbo-
 nan seJu gail, ale galit pisi lusor sal suhi
 len naholan salito.

Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu

(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau
 lan, ale len nəSappat eṽis len naim
 nabonbonan hum naṽide san akis. Ale
 eil hən beṽuruŋ natosian siGot. ¹⁷ Lulav
 nalobulat tobul maii, nalobulat ahai
 kelkel ur, aIsaiah totos. Ale evuhe, isaṁ
 naut aIsaiah totos ke:

¹⁸ “ANunun aGot eṽis len ginau,
 bathut gatovəhas ginau hən bitabtabuh
 len ginau,

[‡]3:33 Nalobulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai.

ⁿ4:4 Deu 8.3 ^o4:8 Deu 6.13 ^p4:10 Psa 91.11 ^q4:11 Psa 91.12

^r4:12 Deu 6.16

hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai namasal^f gail.

Gatosəvat ginau hən nəbikel ur navivilean van hən alat lotobəbaŋis, nakətaan van hən ametbesw gail, nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito, ¹⁹ mai hən nəbikel ur nasihau Nasuḅ aGot ḅigol ḅivoi masuḅ van hən nəvanuan san gail lan.”^s

²⁰ Nəboŋ aYesu toḅuruŋi tonoŋ, ebul gat nalobulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-vi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet pisi len naim nəbōnḅonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etuḅat sor mai galit ke, “Daməŋai len na-səsəloŋ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit pisi lusor ivoi husuri. Luḅaŋ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat saḅm hun namtosəsəloŋ hən gotogole len navile a Kapernaum.”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəhaḅur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəhaḅur isoḅur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut pisi nəhənian eḅuer.^t ²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hən nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadaŋ hən naut a Siton.^u ²⁷ Ale Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur,

avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”^v

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nəbōnḅonan lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəlolit pisi ipaŋpaŋ masuḅ. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuŋon hən naḅehuh, naut enan topat lan, hən ləḅibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluḅoh, iyar vi tut.

AYesu ehut nanunun tosa

(Mak 1.21-28)

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eḅusan nəvanuan gail.

³² Luḅaŋ len naḅusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hən namitisau mai na-il-a-ḅo-an. ³³ Len naim nəbōnḅonan ikad nauluḅman, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəḅm hən gəḅigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəḅm ḅosi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ maii ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan pisi lomətahw, luḅaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naḅusanan saganan? Len na-il-a-ḅo-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut pisi todar visi naut enan.

AYesu igol nəvanuan isoḅur nibelit ivoŋəvoŋ

(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

³⁸ AYesu eriŋ naim nəbōnḅonan, evi lan naim sivan sua nahəsān aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon

^f4:18 *Namasal* evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhənian, səkad naim.

^s4:19 Isa 61.1-2

^t4:25 1Ki 17.1

^u4:26 1Ki 17.8-16

^v4:27 2Ki 5.1-14

isa masuṽ hən topud hən naməsaḥan, ale lous aYesu hən biḡol bimaṽ. ³⁹Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaṽ van hən naməsaḥan. Vəḥa-sua ḡai naməsaḥan inoṽ dani, ale ile məḥat, lav nəḥanian mai galito.

⁴⁰Nəboṽ namityal tomasur,[§] nəvanuan gail losəḥar alat lotoməsaḥ piṣi hən naməsaḥan tiltile van hən aYesu. Eriṽ navəlan ḡəlar len galit viṣusua, ale lumaur, ⁴¹mai natəmat isoḅur lumakuv. Nəboṽ lotomakuv, lukai ḥabat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKris̄to, aGot totabtabuh lan.

⁴²Nəboṽ nəmav topitau, aYesu evi lan naut toḅəḅesw. Naluṽoh ludoṽṽi, doṽṽi van ale nəboṽ lotosaḅi, loil kəkol həni hən asike ḅeriṽ galito. ⁴³Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəḅikel ur natohan pipihəḅəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau m̄osi.”

⁴⁴Beti len naim nabonḅonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

AYesu etubāt tabtabuh len aḥai pispisul gail

(*Mat 4.18-22; Mak 1.16-20*)

5Boṽ sua aYesu toil tarḥət nabiltiwai Kenesaret. Naluṽoh loririhit garu lan hən ləḅesəsəloṽ hən nasoruan siGot. ²Ale aYesu eris nabot eru artokir tarḥəwai, len naut nəvanuan nəsaḥiehan gail lotoriṽṽi. Galito lokəkas nalevlev salito. ³Isah len nabot sivan sua nahəsan aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereḥ. Beti ebətah len nabot, eṽusan alat lotosuh a ut.

⁴Nəboṽ tosor tonoṽ, ikel mai aSimon ke, “Rusan nabot vi lan naut tosareḥ am, ale bar hən nalevlev hən məḅḅisah hən naieḥ.”

⁵ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtoḥishisi soḅuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətas am.”

⁶Nəboṽ lotobar həni, lusaḅ naieḥ isoḅur lan, gol ke nalevlev etubāt hən ḅemətar.^w ⁷Imagenan loḅilival van hən alat lotosuh len nabot togon hən ləḅḡəḡəm susupah həni mai galito. Loḡəḡəm, usan nabot ḡəlar piṣi aropul vətah bəḅḅəḥw! ⁸Nəboṽ aSimon Pita toris natenan, iteḥ bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḅ, husur novi vanuan tosa masuṽ!”

⁹Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəḥoṽut hən naieḥ tosoḅur lotosaḥ həni. ¹⁰AJemes mai aJon, anatun aSepeti ḡəlar artoboṽn mai aSimon len nauman, ḡəlar tu arosəḥoṽut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieḥ am, daməṽṽai van dereḥ gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ṽṽa loliv nabot eru enan salito vahut, ale loriṽ natit piṣi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(*Mat 8.1-4; Mak 1.40-45*)

¹²Nəboṽ aYesu totoḥ len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəḡəm həni. Nəboṽ toris aYesu iteḥ len tan, ekəta vi pan ale eṽiri ke, “Nasuḅ, ḡəḅḅeləṽṽoni, ḡoləboi ḡəḅḅigol nəḅbimaṽ, nəḅḅiveveu.”

¹³ṽṽa aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləṽṽoni. Gimaur, giveveu!” Vəḥa-sua ḡai naleprosi ivan dani.

[§]4:40 NəSappat seJu gail inoṽ nəboṽ namityal tomasur.

^w5:6 Jon 21.3-6

¹⁴ Beti aYesu ikele hēni ke, “Sagikel nēsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geŷusan gaiug hēn ahai tutumav. Ale geviol hēn naviolan mōs natutumavan hum aMoses tokele tia hēn naveveuan saŋ hēn gēbeŷusan galit ke gumaur.”^x

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nēvanuan isoŷur logēm hēn lēbesēsəlōŋ hēni ale hēn gai biŋol galit lēbimaur dan namēsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriŋ galit akis, evi lan naut to-
bēsw sēbōn ale isor mai aTēman.

AYesu igol avan sua todēdas berusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nēboŋ sua aYesu eŷusŷusan, ale naFarisi gail mai ahai ŷusan gail hēn nalo lobətah ei. Logēm len navile ŷisi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nēdaŋan siNasuŷ eŷis len aYesu hēn bilav kuv namēsahan. ¹⁸ Len nēboŋ enan lalūmān galevis lupat avan sua len nēbāteh, salēboi berusan gai. Luke lipati vi lohoim hēn lēberīŋi bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi sobuer, naim epul hēn nēvanuan varirihit. Beti lopəlau vi mēhat len navurun topapav, ludakuvi, gol nābur lan, ale loriŋ tur hēn gai mai nēbāteh san vi pan. Loriŋi rivuh len naluvōh, a mō hēn aYesu. ²⁰ Nēboŋ aYesu toris lēboi nadəlōmian salito ike, “Tegai, gaiug, nēsaan saŋ gail lumarūbat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai ŷusan gail hēn nalo, nēnauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase elēboi berubat nēsaan? AGot sēbōn ŋai!” ²² Be aYesu elēboi nēnauan salito ale ike, “Nēnauan len nəlōmito satimaienan. ²³ Nēbike, ‘Norūbat nēsaan

saŋ gail,’ o ‘Gile mēhat, giyar,’ nēsa emədmədau am?”^{**} ²⁴ Imagenan nēŷusan gamito ke aNatun Nēvanuan ikad nēdaŋan hēn berubat nēsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan salēboi berusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile mēhat, pat nēbāteh saŋ ale vahim!”

²⁵ Vēha-sua ŋai ile mēhat len nēholito, ipat nēsa topat lan, isal suh nēyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit ŷisi lumaŋmaŋ vēsa ale lusal suh nēyalyalan siGot. Lumaŋmaŋ masuŷ, lomətahw ale luke, “Damēŋai nēsa dattorisi etile buni.”

AYesu itabtabuh len aLevi

(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)

²⁷ Natgalenan tonorŋ, husur nēboŋ enan, aYesu evivile ale eris nēvanuan nētaks sua, nahēsan aLevi, tobətah len nēpasvaləval hēn nētaks. Ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”^y

²⁸ Ale eriŋ natit gail ŷisi ipat, ile mēhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hēn nabiltihanan mōs aYesu len naim san, ale ikad nabiltiluvōh hēn alat lotoum suŋan aLevi mai galevis am luhan mai galito.

³⁰ Be naFarisi gail mai ahai ŷusan salit gail hēn nalo, lukel mētātān hēn aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe mēttohan, mēttoimun mai nēvanuan nētaks gail mai alat nēsaan am?”^z

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hēn nēvanuan nareran, be alat lotomēsah ŋai. ³² Ginau nēsagēm hēn nēbikel alat lotonor hēn lēbipair dan nēsaan salito be nogēm hēn nēbikele mai alat nēsaan.”

^{**} 5:23 Nēboŋ aYesu tokēmaienan, nēvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edēdas biŋol eru en ŷisi, ale nēbike, ‘Norubat nēsaan saŋ gail,’ mēt salēboi ke lumarubat o lēsəmarubat. Be nēbike, ‘Gile mēhat, giyar!’ mətōlēboi mētberisi ke imaur.

^x5:14 Lev 14.1-32

^y5:27 Mat 9.9; Mak 2.14

^z5:30 Luk 15.1-2

Nausian husur nañide silat ləsəhan

(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur siJon gail, nəboŋ isobur ləsəhan hən ləbisor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esañ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nəboŋ avan sua tolah, godədas gəḃigol nəvanuan san gail lotoḃon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nəboŋ hən ləḃesəhar nauluñan tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboŋ enan asike luhan.”††

³⁶ Beti aYesu eḃusan, iḃol‡‡ ke, “Səkad avan ideh totar naḃisihoh dan nahurabat veveu ale tosode len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale naḃisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nəvanuan gail ləsəḃir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu.¶¶ Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. ³⁸ Aoa, nəvanuan gail leḃir nəwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil səkad avan ideh tomun nəwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

AYesu evi masta hən nəSappat

(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)

6 Len nəSappat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur

gail lotuḃat kin ḃur nəhavhuwit gail. Lusarsari len navəlalito ale luhan namisurhuwit gail.^a ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽurun ləḃoi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Eḃis len nəta nətəpolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumuñan san.^b Be nalo ike ahai tutumav səḃolit ŋai loləḃoi ləḃihani.”^c

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur

(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim nəḃonḃonan, eḃusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəḃ hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ḃusan gail hən nalo ludas ḃisal hən ləḃisəḃ nəsaban ideh len aYesu hən ləḃikot həni. Ija lokəta bunusi ke ḃigol atenan ḃimaur len nəSappat salito. ⁸ Be aYesu eləḃoi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumuñan tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ḃisi.” Imaienan naulumuñan ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datḃigol navoian o nəsaan, datḃetəgau gat nəmauran o datḃigol ḃimasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələmñ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

††5:35 Len nəḃol ḃusan egai aYesu isor husur gai gabag tosuñan naulumuñan tolah.

‡‡5:36 Len naut egai aYesu ikel naḃusanan egai hən ḃeṽusan galito ke naḃisal san iveveu, sanor hən naḃisal tomatu lotohushusuri.

¶¶5:37 *Nahurhuwain* evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḃir nəwain veveu burhulon.

^a6:1 Deu 23.25 ^b6:4 1Sam 21.1-6 ^c6:4 Lev 24.9

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotubat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbigole van hən aYesu.

**AYesu itabtabuh len ahai
pispisul san gail lotovi 12**

(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len nəvehuh hən b̄isor tuv̄, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aŋan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,^{§§} ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot b̄eriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

**AYesu eŋusan, igol
nəvanuan gail lumaur**

(Mat 4.23-25)

¹⁷ AYesu eput vi paŋ mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluṽoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoḅur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoḅur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəloŋ hən, ale hən gai b̄igol naməsahan salit b̄inoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit p̄isi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an

(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoṁidol, navoian siGot igol gagai mətukab hən husur natoŋan pipihəbələn aGot evi samito.

²¹ Gamit məttoṁalkəkət gagai, navoian siGot igol gagai mətukab hən husur dereh mitihanukub.*

Gamit məttoṁtaŋ gagai, navoian siGot igol gagai mətukab hən husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNaturan Nəvanuan məttoṁovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab hən. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, mətəməlmələh len nahəhəv̄uran husur nakoŋp̄urp̄uran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losuṁan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.^d

²⁴ “Avil gamit məttoṁkad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat

husur nəsa məttoṁkade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttoṁkad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat

husur dereh mitimalkəkət.

Gamit məttoṁoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat

husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətḅeum ṁos nəvanuan p̄isi ləb̄isal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

§§6:15 NaSelot evi nəvanuan len naluṽoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləb̄ibal mai galito.

*6:21 Ta sutuai naJu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele.

^d6:23 2Chr 36.16; Uman 7.52

Geləmas bun aenemi sañ gail*(Mat 5.38-48, 7.12a)*

²⁷ AYesu eḗusan am ike, “Samti-maienan. Nukel mai gamit məttoṣəsəloṅ hən ginau ke: Məteləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən bigol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuṽ mōs alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh b̄ivōs nətarhoṁ, gipair hən nətarhoṁ togon van həni. Avan ideh b̄ilav nahurabat naut susus sañ, gidam̄ həni ke tilav nəhai susun sañ am. ³⁰ Geviol mai galit p̄isi ləḗeus gaiug hən natideh, ale avan ideh b̄ilav natideh sañ, sageusi ke tilav təlmam həni. ³¹ Naṽide məttoḗoṅoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol naṽide enan van hən galito.

³² “Mətbələmas bun ṅai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mətbivoi ṅai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mətbidaṁ hən nəvat ṅai mai alat məttonau ke ləḗisar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludaṁ hən nəvat mai galit gabag, hən ləḗisar gel nəkabut p̄isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Məteləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidaṁ hən nəvat mai galito, be samti-toḥ vir nə-sar-gele-an. Mətbimaienan, dereh aGot tilav nakonṗurṗuran totibau mai gamito ale mətəgəm vi anatun aGot toyalal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi təban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəlomit timastaṅis nəvanuan gail suṁan aTəmamit len nəmav nəlon totaṅis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̄isi*(Mat 7.1-5)*

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mətusa. Samtisaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isaḅ səhoti ke gamit mitimaspanis. Məterubat nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot terubat nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisoḅur mai gamito, teirir həni, tepul səṣəhov variviriv. Bathut mətbəviol habat o mətbəviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḗusan am, iḅol maiegai ke: “Ametḅesw eləboi ḅesəhar ametḅesw togon a? Aoa, gəlar p̄isi dereh aripal suluṽi, ariteh len nabur. ⁴⁰ Aḥai susur, saticbau səhor aḥai ṗusan san, be avan ideh toləboi səhot p̄is naṗusanan sihai ṗusan san, dereh tesuṁan gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot naku-mashəhai len namətan aṽam̄, be gəṣə-nau nabiltitarhai len namətaṁ? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətaṁ,’ nəboṅ gotokad nətarhai gəsarisi len namətaṁ? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nətarhai dan namətaṁ bai. Gəḅigole b̄inoṅ nakətaan sañ dereh timasil tinor hən gəḅidakuv nakumashəhai dan namətan aṽam̄.

Nəhai mai naṽite*(Mat 7.16-20, 12.33-35)*

⁴³ “Nəhai tovoi səṽan hən naṽit tosa. Nəhai tosa səṽan hən naṽit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboṅ gotoris naṽite. Nəvanuan gail ləsavərus naṽit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan

†6:44 Nəhau enan ehun nabulgəgau.

topul len nəlōn. Bathut, nəsā nəvanuan tokele, evivile len nəsā topul səsəhov len nəlōn.

Nəvanuan na-um-im-an eru

(Mat 7.24-27)

⁴⁶“Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsagol nəsā notokele. Imabe? ⁴⁷Nəvanuan p̄isi lotogəm hən ginau, lotosəsəloj hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriḡ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboḡ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iḡas naim be sakur həni husur eum həni idarḡ habat. ⁴⁹Be avan ideh tosəsəloj hən nasoruan sagw ale sagole, esuḡan avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḡuer. Nəboḡ nawisel tolev, toḡas naim enan, vəha-sua ḡai erus, iteh vəmasirsir.”

Nadəlōmian hən nasoltia sua

(Mat 8.5-13)

7 Nəboḡ aYesu tokəmaienan tonōḡ, ibar naut a Kapernaum. ²Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḡeməsol. ³Nasenturion esəsəloj hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a ḡno hən naJu gail van həni hən ləḡeusi ke, tegəm hən ḡigol naslev san timaur. ⁴Nəboḡ lotogəm hən aYesu, loḡiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən ḡəḡigol nategai ḡosi, ⁵husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim naḡonḡonan sinamito.”

⁶ḡa aYesu ivan mai galito. Nəboḡ pəpadaḡ hən ḡibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḡikel maii ke: “Nasuḡ, ivoi ke sagegəm pəpadaḡ am, husur ginau nəsanor kasi hən ḡəḡeḡis lohoim sagw. ⁷Imaienan nunau ginau

ke, nəsanor kasi hən nəḡeḡubur mai gaiug. Avil ḡəḡikele ke naslev sagw ḡimaur, dereh timaur. ⁸Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihabəlan alat lotoil a ḡno hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nəḡikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḡikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḡikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹Nəboḡ aYesu tosəsəloj həni, iparḡ lan. Iparḡ van hən naluvoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəəsəḡ nadəlōmian todaḡ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlḡam vahim ale lusab̄i ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatun uluḡan sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nab̄iltuluḡoh lutah maii. ¹²Nəboḡ aYesu toyar pəpadaḡ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naluḡan sua tomat vivile, tovi aḡvisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nab̄iltuluḡoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³Nəboḡ Nasuḡ toris alitenan, nəlōn itaḡisi ale ike, “Sagitaḡ.”

¹⁴Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḡat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶Galit p̄isi lomətahw, lumaḡmaḡ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ḡevi tarḡət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperḡan naut p̄isi a Jutea mai naut p̄isi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur nat-galen p̄isi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ es-əvat gəlaru van hən Nasub̄ hən ar̄beusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmar-gobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametḅesw isoḅur. ²² Ima-genan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametḅesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad nəleprosi lumaur, luveveu, nə-dariŋ ḅulḅulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi.^e ²³ AGot tigel tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etubat sor husur aJon mai nalu-ḅoh ke, “Nəboŋ məttovi lan naut mas-mas toḅḅesw, mətuvan varis nəsa? Nāviliol nəlan toḅuvi tokurkur a?^ḷ Aoa! ²⁵ ḅēḅuer, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Nauluḅman tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahura-bat tomaiēnan, lotokad nakontit p̄isi, galit losuh len nab̄iltiim sekiŋ gail! ²⁶ ḅi-maiēnan, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atēnan evi nə-

vanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisul sagw a ḅo hən gaiug toutaut hən naḅisal saḅ ḅos gaiug.’^f

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḅut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoḅur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naḅisal siGot inor. ³⁰ Avil na-Farisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun p̄is naḅisal siGot mai naləŋo-nian siGot ḅos galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboii nəḅike lo-hum nəsa? ³² Losuḅman alahutai lotobə-tah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoḅuv nab̄uvimal ḅos gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəḅe nəmatan be mətsətaŋ!’ ³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaiēnan husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mə-tuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Nauluḅman tohan təməhav, to-mun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naḅisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eḅu-sani ke naḅisal siGot ekitin.”

AYesu erub̄at nəsaan sepəhaḅut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsən aSimon, tous aYesu hən ḅihan maii, ale aYesu eḅis lohoim san, ipat tarhəgarin hən ḅi-han. ³⁷ Nəboŋ napəhaḅut nəsaan sua len nab̄iltivile enan tosəsəloŋ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nab̄o-

^ḷ7:24 Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis.

^e7:22 Isa 35.5-6, 61.1 ^f7:27 Mal 3.1

tel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸Eil pəpadaŋ hən narien, itaŋ. Nəboŋ totaŋ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esuŋ narien ale eβir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenan. Nəboŋ torisi inau len gai səbon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am navide san ke alitenan evi pəhaṽut nəsaan.” ⁴⁰AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəβikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai pusan, kele.”

⁴¹AYesu iβol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todaŋ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius^f tovi 500, togon ikabut hən 50. ⁴²Gəlar pisi arsəkad nəvat hən arβisar gele, ŋa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴Beti ipair van hən napəhaṽut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notobis lohoim saŋ gəsəlav nəwai hən nəβəkəkak nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun. ⁴⁵Gəsasuŋ nətarhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosuŋ nariegw gəlaru. ⁴⁶Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum navide sidato, wake gai eβir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosəbur lumarubat tia, imaienan gai eləmas masuṽ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomarubat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ŋai.”

⁴⁸Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan saŋ gail lumarubat.”

⁴⁹Be alat lototoh maii len nəhanan ei luşor mai galit gabag ke, “Ase gagai, torubat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian saŋ gatolav kuv gaiug dan nəsaan saŋ gail. Givan, natəmat tipat len nəloŋ.”

Latpəhaṽut lototah mai aYesu

8 Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai naβiltivile gail. Ikel ur na-ke-uri-an tovoi husur natohan pipi-habəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ²Napəhaṽut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³aJoanna asoan aKusa toil a mō hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSusanna; mai isəbur am. Latpəhaṽut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito mōs aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu iβol husur namisurhuwit

(Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴Nəboŋ naluṽoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luβonβon, ale ikel nəβol pusan ke, ⁵“Avan sua toməmbul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len naβisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan pisi. ⁶Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eβur len naut enan. ⁷Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luṽan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.”

^f7:41 *Natenarius* evi nəvat naβurβuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŋan hən bəsəsəlon, tesəsəlon, māu!”

AYesu ikel nəbol pusan m̄os nəsa?

(Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

⁹Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəbol pusan enan. ¹⁰Ike, “AGot idaŋ hən tia hən mətbeləboi nəsa to-susuah husur natoŋan pipihabəlan aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəbol pusan hən ke,

“naut kəmas ləbəkəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləbəsəlon, səsəlon, ləsəsəlon ləboi nəsa aGot togole.”⁸

AYesu isor vəsvəsai nəbol hən namisurhuwit

(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹“Namilen nəbol pusan imaiegi ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹²Alat lototeh len nəp̄isal losuŋan alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləbikad nadəlomian, asike aGot bilav kuv galit dan nəsaan. ¹³Alat lototeh len naut tobaŋ vat losuŋan alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŋ lotosəsəlon hən, be nəharhət salit gail ləsakir sədaŋ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŋ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losuŋan alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhəvuran, loruŋ gut gat galito gol ke ləsəton vəbəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losuŋan alat lotokad nəlolit tonor mai tovoi buni. Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan siGot,

lunau gati, ale len nə-daŋ-ḅuri-an, luvan hən nəvit nəmauran tovoi.

Naŋial toŋial

(Mak 4.21-25)

¹⁶“Avan ideh asike epigau naŋial hən b̄ikabut gole len nab̄iliwai o susuani pipimel. Aoa, eriŋi a məhat hən b̄emial len narum hən alat lotovi lohoim ləberisi. ¹⁷Imaienan, natit p̄isi tosusuah, dereh tevisi p̄arpar, natit p̄isi tokəkol, dereh aGot tesəŋav hən, tevəhoti. ¹⁸Imaienan, mətesəsəlon vəhvahur nasoruan hən mətbeləboi. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol hən am mai, be avan ideh tomətahuhn b̄eləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

Anan aYesu mai aŋan aYesu gail

(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)

¹⁹Beti aŋan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləberisi, be lodədas ləbēgəm pəpadaŋ hən husur naluvoh. ²⁰Imaienan napisulan sua egəm hən ke, “Aŋam gail mai anaŋ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹Isor vari ke, “Alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aŋagw gail.”

AYesu igol nəlan todaŋ etəmat

(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)

²²Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nab̄ilti-wai egai.” Ŋa lusah len nəbot, lugam van.

²³Nəboŋ lotogamgam van, aYesu ipat-mari. Beti nəlan eŋuv idaŋ len nəwai, nəbot epul, pəpadaŋ hən b̄emun. ²⁴Ale ahai susur gail lovəŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idaŋ van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan,

nəwai etəmat. ²⁵Eus galit ke, “Nadəlomian samit gai be?” Len namətahwan salito luṗaṅ lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idaṅ van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tokele.”

Nauluṃan tokad natəmat gail

(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷Nəboṅ aYesu tomariṅ vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹Vəha-sobsoḅur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotobaṅis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut tobəbesw. Nəboṅ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan nauluṃan. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbemədas ginau, aYesu, aNaton aGot toyalyal buni! Noṅir gaiug, sagipansem ginau mud!” ³⁰Ale aYesu eusi ke, “Nahəsam ase?” Isor vari ke, “Luṽoh,” husur nanunun nəmargobut isoḅur loḅis lan. ³¹Ale loṅirṅiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.^h

³²Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len nəvehuh ei. Ale nanunun tosa gail loṅiri ke tidaṃ hən galito ləḅəbis len nabuai gail. Idaṃ həni. ³³Nəboṅ lotomakuv dan nauluṃan, loḅis len nabuai gail, ale nəvəshəbuai lusarmar mariṅ len nəvehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴Nəboṅ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut

ṗisi todar visi. ³⁵Ale nəvanuan gail loḡəm hən ləḅeris nəsa tovisi. Nəboṅ lotobar aYesu, lusaḅ nauluṃan, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənauan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, nəvide hən nauluṃan tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷Imagenan alat a Kerasa ṗisi lous aYesu hən ḅivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Ija aYesu isah len nabot hən ḅeriṅ naut enan. ³⁸Nauluṃan, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, eṅiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹“Givahim hən gəḅikel nəsa aGot togole ṃos gaiug.” Ija atenan ivan, iyar tur len naut ṗisi len nabiltivile enan, ikel ur natit ṗisi aYesu togole ṃosi.

Napəhaṽut toməsah mai natəbarehreh tomat

(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰Nəboṅ aYesu totəlmam vi Kalili, naluṽoh lohəhaṽur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹Beti avan sua toil a ṃo hən naim nabonḅonan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eṅiri ke tivahim maii. ⁴²Gai ikad natəbarehreh tosua ṅai nədaṃ han tovi 12, be pəpadaṅ timat.

Nəboṅ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluṽoh lorihiti. ⁴³Galit sua, napəhaṽut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh eḅədas ḅigol ḅimaur.[§] ⁴⁴Iyar pəpadaṅ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ṅai nəda han səgam am. ⁴⁵AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit ṗisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluṽoh lorihit gaiug.” ⁴⁶Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaṅan ivan

§8:43 Natosian galevis ta situai luke: *eṽur ahai rerer gail hən ləḅigol ḅimaur soḅuer.*

^h8:31 KelV 9.1-5

dan ginau.”** 47 Nəboŋ napəhaŋut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. 48 Beti aYesu ikel mai alitən ke, “Nadəlomian saŋ igol ke gumaur. Givan, nəloŋ tikad natəmat.”

49 Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a ŋo hən naim nəbənbonan, ike, “Anatvaviŋ imat ebun, sagemədas ahai pusan am.” 50 Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nəloŋ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

51 Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədaŋ hən avan ideh bəbis lohoim maii, be idaŋ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. 52 Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan pisi lutaŋ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitaŋ, gai səmat, ipatmari ŋai.”

53 Luman sili husur loləboii ke imat tia.

54 Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” 55 Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani.

56 Anan mai atəman arumaŋmaŋ avil aYesu ikel idaŋ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

AYesu esəvat ahai pispisul san gail

(Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

9 Nəboŋ aYesu tokis bənbon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-ŋo-an mai nədaŋan hən ləbēhut natəmat pisi mai hən ləbīgol alat lotoməsah ləbimaur. 2 Ale esəvat galito hən ləbīkel ur natohan pipihəbələn aGot mai hən ləbīgol nəvanuan gail ləbimaur. 3 Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. 4 Naim ideh mətbəbis lan,

toh ei vəbar nəboŋ mətberin navile enan.

5 Nəvanuan gail ləbēmətəhun gamito, nəboŋ mətberin navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən bimasil ke aGot sahəhaŋur hən galito.”

6 Nəboŋ tokəmaienan tonon lovivile, luyar husur navile vīsusua. Len naut pisi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase

(Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

7 Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəloŋ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋabu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, 8 galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. 9 Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganən notosəsəloŋ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idon nəpīsal hən bəbubur mai aYesu.

AYesu evəŋan nauluŋan tovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

10 Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nəbiltivile Petsaita hən ləbītəh ei səbolito, 11 avil nəboŋ naluṽoh lotosəsəloŋ ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaŋuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihəbələn aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

12 Ut mədau, namityal pəpadaŋ hən bīmasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluṽoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisəb nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai ebəbesw, ipat a tut.” 13 Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke,

** 8:46 Nədaŋan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat pītpitəv sal.

“Namtukad natuhbæta erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namt-
 beŋur nəhanian mōs naluŋoh p̄isi a.”
 14 (Husur ke ikad nauluṃan tovi 5,000
 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke,
 “Mitigol ke lebətah hən b̄ikad nauluṃan
 len natuhlūoh v̄isusua bevi 50.” 15 Ale
 ahai susur gail lugole, galit p̄isi lobətah.
 16 AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru,
 ekəta vi lan nəmav hən b̄ike sipa, ale
 eḅur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail
 mai ahai susur gail hən ləbepəpehuni
 mai nəvanuan gail. 17 Nəboŋ galit p̄isi lo-
 tohan vəhanukub tonon, ahai susur gail
 losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian
 ləsəhani.ⁱ

**APita ike aYesu evi aKристо,
 aGot totabtabuh lan**

(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)

18 Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai
 ahai susur san gail lototoh səbōlito,
 aYesu isor tuḅ. Nəboŋ tosor tuḅ tonon
 eus galit ke, “Naluŋoh gail, lukel ke
 ginau ase?”

19 Lusor vari ke, “Galevis luke aJon
 Baptais, galevis am luke aElijah, galevis
 tətas am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua
 tomaur tətas.”

20 Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke
 ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo
 siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.20-28; Mak 8.30–9.1)

21 Ikai tas galito ke salikel mai avan
 ideh nəsa aPita tomadhakele, 22 ike,
 “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa,
 alat lotoil a mō hən nəvanuan gail,
 abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan
 gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai

timasmat, ale len nəboŋ b̄itor dereh
 timakuv dan nəmatan.”

23 Beti ikel mai galit p̄isi ke, “Avan
 ideh b̄eləŋon ke bevi ahai susur sagw,
 satigol nəsa b̄eləŋoni be len nəboŋ
 p̄isi timasputsan nəhai balbal san, vusi
 ale husur ginau. 24 Bathut avan ideh
 toke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh
 timasig^{††} be avan ideh nəmauran san
 b̄imasig mōs ginau, dereh aGot tigol
 timaur vi sutuai. 25 Avan ideh totə-
 gau gat natit p̄isi len navile a pan be
 nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai
 eḅuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan?
 26 Avan ideh b̄eməmau hən ginau mai
 nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvan-
 uan teməmau həni balai nəboŋ b̄egəm
 len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTə-
 man mai aŋel san gail. 27 Nokitin, gale-
 vis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləberis
 natohan pipihəbələn aGot.”

Namənas kitin siYesu

(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)

28 Nəmaribon toməlevtor husur aYesu
 tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai
 aJemes, ale lovi məhat len nəvehuh hən
 b̄isor mai aGot. 29 Nəboŋ tosor mai
 aGot, nəhon egəm tile mai nahurabat
 san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil.
 30 Vəha-sua ŋai nauluṃan eru, aMoses
 mai aElijah arovisi 31 len namənas nə-
 mav, aruhol mai aYesu. Lusor husur
 nəsa aYesu b̄igole b̄isarəpoh len naut a
 Jerusalem a tahw hən b̄eriŋ navile a
 pan. 32 APita galito lupatmari. Nəboŋ
 lotolele, lokəta ris namənas san mai
 nauluṃan eru artoil maii.^j 33 Nəboŋ arto-
 sudəlam aYesu, aPita isor mai aYesu ke,
 “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Nam-
 teum hən nəpasvaləval titor: tesua esaṃ,

^{††}9:24 Len naut egai nəboŋ aYesu toke *avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig* namilen ke avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig.

tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətəsəsəloŋ husuri!”^k

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tonon, lusaḅi ke aYesu səbon ŋai itoh. Naut ido hən galaru. Len nəboŋ galenan ləsasor husur nəsa lotorisi mai avan ideh.

AYesu igol natətai imaur

(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan naṽehuh, nabiltiḷuḷoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Nauluḡman sua len galit ikai ke, “Hai ḡusan, noŋir gaiug ke geris anaturgw uluḡman husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaḡpulḡpul habat. ⁴⁰ Noŋir ahai susur saḡḡ gail hən ləḅehuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətəsəkad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkabur masuṽ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuḡpar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar anatuḡḡ gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman. ⁴³ Galit ḡisi luḡaŋ len nəyalyalan, nədaŋan siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətəs

(Mat 17.22-23; Mak 9.30-32)

Nəboŋ galit ḡisi lotoḡaŋ, lotosor husur natit ḡisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətəsəsəloŋ vahvahir nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNaturan Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”^{‡‡} ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədas ləḅeləboii ale lomətahw, lomətahun ləḅeusi həni.

Ase iyalyal am?

(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

⁴⁶ Ahai susur gail ḡau lotuḅat vītvi-tuh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh toḅəhaḡur hən natuhtətai suḡman egai ḅitah maii len nahəsagw, gai ehəhaḡur hən ginau nəḅitah maii. Ale avan ideh toḅəhaḡur hən ginau nəḅitah maii, gai ehəhaḡur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a ḡan, gai ḡau etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua toḅut nanunun nəmargobut gail len nahəsəḡḡ, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarḅət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai ḡispisul galevis luvan a ḡo. Len nəyaran salito loḅis len navile sua a Samaria hən ləḅeutaut viri;

^{‡‡}9:44 Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNaturan Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

^k9:35 Isa 42.1; Luk 3.22

nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen bībar naut a Sotom.”^o

Navile gail ləsəpair dan nəsaan

(Mat 11.20-24)

¹³AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətasun nahurabat toharharo,[†] lətabətah len nəmasiav mitihab.^p ¹⁴Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansem gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”^q

¹⁶Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəloŋ hən gamito, gai esəsəloŋ hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhəvur ale luke, “Nasub, natəmat gail am lugol husur nəsa namtotokele len nahəsam.” ¹⁸Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətbīpal gat nəmāt mai naskopion[‡] gail mai hən mətbesəhor aSetan mai

esan gail; səkad natideh mətbesənah lan. ²⁰Imagenan samtehəhəvur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttotokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

AYesu ikemkem

(Mat 11.25-27, 13.16-17)

²¹Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhəvur hən tomaienən.” ²²AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit pisi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bevəhot pərpəp hən aTata mai galito hən ləbeləboii.”

²³Beti nəboŋ lototoh səbōlito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttorisi, lukab həni. ²⁴Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosobur loləŋon ke lətaris nəsa məttorisi be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttosəsəloŋ həni, be ləsəsəsəloŋ həni.”

Nəbōl pusan husur auleSamaria tovoi

²⁵Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke,

[†]10:13 Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu.

[‡]10:19 Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtoŋ. Ikad nariivriŋon totibau a mo hun nahuh, ale ikad ŋagilen tobəlav kəkereh toləboi bevəlas nəvanuan. Nəboŋ tovəlas nəvanuan, eləboi bigol nəmatan.

^o10:12 Gen 19.24-28

^p10:13 Isa 23.1-18; Eze 26.1–28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 ^q10:15 Isa 14.13-15

“Hai p̄usan, nigol n̄asa h̄an n̄ab̄ikad n̄amauran vi sutuai?”²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos n̄asa len nalo? Goṽuruṅji ke ek̄amabe?”²⁷ Isor vari ke, “Gel̄emas bun Nasuḅ aGot saṁ len n̄aloṁ kavkav, nanunuṁ kavkav, n̄adaṅan saṁ kavkav mai n̄anauan saṁ kavkav; len gaiug kavkav;† ale ‘Gel̄emas bun n̄avanuan totoh p̄epadaṅ h̄an gaiug suṁnan gotol̄emas bun gaiug gabag.’”²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad n̄amauran vi sutuai.”²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ṅa eus aYesu ke, “N̄avanuan totoh p̄epadaṅ h̄an ginau, ase lai?”³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu iḅol p̄usan ke, “N̄əboṅ auluṁnan sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, n̄avanuan v̄ənv̄ənah gail loṁur van h̄əni, lukkol nahurabat san dani, luṽasi, ṽasi, ṽasi van, ale loriṅi imatmatioṽ ei, lu-van dani.³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehur n̄ap̄isal enan, be n̄əboṅ toris atenan, iyar tab tarh̄ap̄isal dani.³² Image-nan avan sua len nah̄əmar aLevi am ehur n̄ap̄isal enan. N̄əboṅ tobar atenan erisi be iyar tab tarh̄ap̄isal dani.³³ Avil len n̄əyaran seulesamaria sua, ibar naut atenan topat lan. N̄əboṅ torisi, n̄əlon itaṅisi.³⁴ ṅa ivan h̄əni, eḅir naoil mai n̄əwain len n̄əmanuṅ san gail ale ilot gol gail. Eriṅ atenan len natoṅki san, səhari van h̄ən nahotel sua ale k̄ətk̄əta t̄əban ei.³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav n̄əvat enan mai nauluṁnan h̄ən naim. Ike, ‘K̄ətk̄əta t̄əban vir nat̄əlmaman sagw ale dereh neṽur n̄əkabut ideh san.’”³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len n̄ənanuan saṁ, len alat lototor, ase itoh p̄epadaṅ h̄ən nauluṁnan, n̄əvanuan v̄ənv̄ənah gail lotom̄ədasi?”³⁷ Nauluṁnan namitisau h̄ən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi h̄əni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiṽan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len n̄əyaran salito aYesu evi lan navile sua, ap̄əhaṽut sua, nah̄əsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san.³⁹ Ale aṽan, nah̄əsan aMeri eb̄ətah bathurien Nasuḅ, es̄əs̄əloṅ h̄ən nasoran san.⁴⁰ Be aMarta inau masuṽ h̄ən naliliuman san, ṅa eḡəm t̄əban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aṽagw eb̄ətah k̄əmas be ginau səḅogw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarh̄ət sagw.”⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuṽ h̄ən natit tosoḅur togol n̄əloṁ totuhatuh h̄əni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis h̄ən n̄əsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

Na-sor-tuṽ-an siNasuḅ

(Mat 6.9-13, 7.7-11)

11 Boṅ sua aYesu isor tuṽ len naut sua. N̄əboṅ togole tononṅ, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasuḅ, ṽusan ginamit h̄ən naṽide h̄ən na-sor-tuṽ-an suṁnan aJon toṽusani h̄ən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “N̄əboṅ m̄əḅisor mai aGot, m̄ətek̄əmaiegai ke:

“AT̄əmanamito, nah̄əsaṁ tiyalyal tabtab, geḡəmai h̄ən n̄əvanuan p̄isi l̄əḅitoh pipihab̄əlaṁ.

³ Geviol mai ginamito h̄ən n̄əhanian h̄ən n̄əmariboṅ ṽisusua.

⁴ Geruḅat n̄əsaan sinamito, suṁnan namttoruḅat n̄əsaan silat lotogole h̄ən ginamito. Sagidaṁ h̄ən natideh h̄ən ḅitaltal ke namtigol n̄əsaan.”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua t̄əkad nabubur san taḡəm h̄əni tub̄loh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidaṁ h̄ən nab̄əta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len n̄əyaran san, eḡəm t̄əban

ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatumg gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol mai bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləḅoni husur eus tabtab həni.⁹ Ŋa nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doḅi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəḅav mōs gamito.¹⁰ Husur nəvanuan ḅisi lotousi, dereh likade; avan ideh todoḅi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəḅav mōsi.¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum ḅeus naieh, gilav nəmāt maii a? ¹²O anatum ḅeus nədavurhunan, gilav naskoḅion maii a? ¹³Naut kəmas məttoḅa, gamit mətoləḅoi məḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(*Mat 12.22-30; Mak 3.20-27*)

¹⁴Len nəḅoḅ sua aYesu ehut natəmat toḅutḅut. Nəḅoḅ natəmat tomakuv tonoḅ, nauluḅan toḅutḅut a mō isor, ale naluḅoh luḅaḅ lan.¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaḅan siPeelsepul,^f aḅilitəmat setəmat gail!”¹⁷ AYesu eləḅoi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabaḅ, dereh timasirsir, teḅəḅesw. Mai nahəmar toḅalkabaḅ, dereh asike evi bathudud am.¹⁸ ASetan təḅal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaḅan san, nənauan enan

imelmel masuḅ! Nokəmaienan husur mətuke noḅut natəmat gail len nədaḅan siPeelsepul.¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaḅan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaḅan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loḅusani ke məttoḅab.²⁰ Be nəḅehut natəmat gail len nədaḅan siGot, imagenan, natohan pipihəḅalan aGot ibar gamit tia.

²¹“ASetan esuḅan nauluḅan toḅaḅ tokad natit hən nəḅalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit ḅisi san losuh ivoi.²² Avil nəḅoḅ avan sua toḅaḅ səhori toḅal maii, iḅal səhori, beti ikol nametəlai nəḅalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəḅalan gai toḅaḅ lan, ale eḅəḅəhun natit ḅisi san.²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəḅəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḅiḅiḅiriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəḅab.”

Natəlmaman hən nanunun nəmargobut

(*Mat 12.43-45*)

²⁴AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəḅoḅ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisaḅ naut ideh hən ḅiḅavḅav lan, be idoḅ soḅuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’²⁵ Nəḅoḅ toḅar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅəḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit ḅisi tonor.²⁶ Beti ivan vəḅəhar nanunun toməlevru lotosa masuḅ am səhor gai, ale nəḅoḅ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ŋa nə-

^f11:15-16 *Peelsepul* evi nahəsən aSetan sua toil a mō hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

vanuan enan, nēmauran san isa habat am səhor ta m̄o.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaŋut sua len naluŋoh ikai van həni ke, “Anaŋ, napəhaŋut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!” ²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

Nəvanuan gail loləŋon namerikel

(Mat 12.38-42; Mak 8.12)

²⁹ Nəboŋ naluŋoh pəpadarŋ hən aYesu lotosobur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuŋ. Lous namerikel be ginau asike nuŋol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai. ³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eŋusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa bēvisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teŋusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.^u ³¹ Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən besəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nēmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.^v ³² Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.^w

Naŋial hən niben nəvanuan

(Mat 5.15, 6.22-23)

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau naŋial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotobis lohoim ləberis naŋial han. ³⁴ Namətaŋ ehum naŋial tolav naŋial mai nibem̄. Nəboŋ namətaŋ tovoi, nibem̄ kavkav epul hən naŋial. Be nəboŋ toməsah, nibem̄ epul hən nəmargobut. ³⁵ Gigole ke naŋial len nəlom̄ savi margobut. ³⁶ Bimaienana, nibem̄ kavkav bəpul hən naŋial, səkad nahudhubem̄ tomotmot, dereh tepul hən naŋial hum naŋial nəboŋ toŋias gaiug.”

AYesu isor tas naFarisi gail

(Mat 23.1-36; Mak

12.38-40; Luk 20.45-47)

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomad-hanoŋ, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu ebiŋ lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.[§] ³⁸ Avil naFarisi esəhoŋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan. ³⁹ Beti Nasuŋ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail m̄au, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nəlomito mətopul hən na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am. ⁴¹ Be dan nəsa topat len nəlomito, viol mai alat lotom̄idol, imagenan natit piŋi tiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nēmauran samit tisa vəsə batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhlulai^{**} gail am dan nəhol samito be mətsaləŋon husur

§11:37 Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toŋitol ale luhan. Lohusur navide silat a Rom.

**11:42 *Namint, narue mai natuhlulai* lovi nalukai lotoriŋi len nəhanian hən nabus han bivoi am.

^u11:30 Jna 3.3-5

^v11:31 1Ki 10.1-10

^w11:32 Jna 3.5, 8, 10

nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nələomit ti-boŋboŋ hən naviolan len toŋəjavur.^x
⁴³ Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoləŋon buni ke mətəbətah a mō len naim nabon-bonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətosuŋan naŋur nəmatan səkad naŋurhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit tobo butite.^{††}

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai pusan, nəboŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶ AYesu isor vari ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətorij namələsan len nəvanuan gail gol lodədas ləbėvusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəoum hən naŋurhes toŋəhas mōs ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸ Imagenan mətugol iparpar ke məttodaŋ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətəoum hən naŋurhes salit gail. ⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’
⁵⁰ Husur enan aGot dereh terij nəmatan sihai kelkel ur pisi ta mō len natubatan hən navile a pan len naur ta daməŋai.
⁵¹ Nəmatan salit etubət len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot

tipansem naur ta daməŋai sil nəmatan galen pisi.^y

⁵² “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat! Husur mətokəköl gat naŋisal hən nəvanuan gail ləbetətan hən aGot. Gamito mətsaləboi aGot, ale mətəmədas alat lotəŋon ke leləboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu torij naut enan, naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lupair dani, lotubət hən ləbisor tasi vəsa, ale lotubət hən ləbėusi nausian toŋəŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hən ləbitah gati, luke ligol tekəkös len nasoruan san.

Sagesuŋan naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

12 Nəboŋ naluŋoh lotogəm bönbön, lusobur masuŋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etubət hən bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətələləgau! NaFarisi gail lohüm nayis, naŋusanan salito iperŋan nəvanuan pisi be galit gabag ləsəgol nəsa lotokele. ² Natit pisi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit pisi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa mətətokele len nəmargobut, dereh tegəm len naŋial, ale nəsa məttosor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan pisi lesəsəloŋ həni.

Mətemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemət bimat. Nəboŋ lotogole tonəŋ lodədas ləbīgöl natideh am. ⁵ Avil dereh neŋusan gamito hən ase mōu mətəbəmətahw lan: Mətemətahw len atenan togöl nibemət bimat mai tokad nədaŋan hən bibar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nok-

††11:44 AYesu ike naFarisi gail lugöl nəvanuan lotohusur galito löbiŋbiŋal len nalo siMoses, ləsəvevu am. Num 19.16.

^x11:42 Lev 27.30; Deu 14.22 ^y11:51 Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

itin, mätēmätahw lan! ⁶Mätoləboi mät-
bēvur nəsparo^{‡‡} erim hən nəvat tokək-
ereh toru a? Be nəlon aGot sabonḡon hən
ideh. ⁷AGot eḡuruḡ gat nasivur v̄isusua
len nəkadumito. Samtemətahw, len nə-
nauan siGot mətəsəhor masuḡ hən nə-
paro tosoḡur.

Sageməmau hən aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸“Nukel mai gamito, avan ideh tokel
uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan
gail, aNaton Nəvanuan dereh tikel uri ke
tovi hai susur sagw kitin len nəhon aḡel
siGot gail. ⁹Be avan ideh tokel uri ke savi
esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri
ke savi esagw len nəhon aḡel siGot gail.^z

¹⁰Avan ideh tosor tas aNaton Nəvanuan,
nəsaan san dereh timarubāt dani. Avil
nəvanuan tosor mēdas aNunun aGot,
aGot asike erubāt nəsaan enan dani.

¹¹“Nəboḡ ləbēsəhar gamito a mō hən
nəbonḡonan o alat lotoil a mō o nə-
vanuan totibau gail, samtinau masuḡ ke
mitisor kitin mabe husur gamito o mi-
tikel nəsa, ¹²bathut len nəboḡ enan ḡai
aNunun aGot dereh teḡusan gamito hən
nəsa māu mətḡikele.”

Amelmel sua topul hən natit ḡisi

¹³Beti sua len naluḡoh ikel mai aYesu
ke, “Hai ḡusan, kel mai aḡagw ke teḡəpe-
hun nasugurun atəmanamər tomat mai
ginau.” ¹⁴Be aYesu ikel mai ke, “Tegai,
ase itabtabuh len ginau hən nəḡisāḡ
səhot nəsa ḡinor hən gaməru? Səpat
len ginau.” ¹⁵Beti ikel mai naluḡoh ke,
“Mətələləḡau! Kətkəta kəkol hən gamito
ke na-ləḡon-təməhav-həni-an tiltile gail
salibar gamito: husur nəkadun nəmau-
ran sinəvanuan səpat len natit tosoḡur
tokade.”

¹⁶Eḡusan, iḡol mai galit ke, “Ikad
avan sua topul hən nəvat, nətan san
topul masuḡ hən nəhanian, ¹⁷ale gai
səbon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad
naut ideh hən nəḡetuan nəhanian ḡagw
ḡesuh lan.’ ¹⁸Beti ike, ‘Nigol maieg həni.
Dereh nitoh toh naim nəhanian sagw gail
ale neum hən ideh ləḡetibau am. Ale
dereh netuan namisurhut gail, nəha-
nian mai natit ḡisi sagw gail lan. ¹⁹Ale
dereh nisor ḡabag len ginau ke, “Gukad
natit tovoi isoḡur ləḡesuh teḡəlav, nasi-
hau tisoḡur. ḡiḡavḡav ḡai! Han, mun
vahəhəvur.” ²⁰Avil aGot ikel mai ke,
‘Gumelmel! Len mariug daməḡai gi-
maslav təlmam hən nəmauran sam̄! Ale
ase tikad natgalenan gotoutaut həni mōs
ḡaiug?’

²¹“Dereh timaienan hən avan ideh
tosah tuan natite mōs gai ḡabag, be
səkad nəsa aGot toləḡoni.”

Sa-nauan sam̄ tetuhathuh

(Mat 6.25-34)

²²Beti aYesu isor mai ahai susur
san gail ke, “Nukel mai gamit ke,
samtinau tuhatuh hən nəmauran samito,
nəsa mətḡihani; samtinau masuḡ hən
nibemito mai nəsa mətḡesuni. ²³Nə-
mauran esəhor nəhanian, ale nibemito
esəhor nahurabat gail. ²⁴Mitinau nə-
man sua, nareven^{¶¶}: ləsəməbul natideh,
ləsəlav kukuv nəhanian, ləsətuhan nəha-
nian sasuh lohoim, avil aGot evəḡan gal-
ito. Mətəsəhor masuḡ hən nəman gail!
²⁵Mətələboi mətḡigol nəmauran samit
teḡəlav am len nə-nau-masuḡ-həni-an
samito a? Aoa, səmagenan! ²⁶Mətḡedə-
das mətḡigol natit tokəkereh maienan,
imab mətunau tuhatuh hən natit ḡisi
am? ²⁷Mitinau napusihai mai naḡide
hən natovan han. Saum, sasod nahura-

^{‡‡}12:6 Nəsparo evi natuhman naməsav.

^{¶¶}12:24 Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite.

^z12:9 2Tim 2.12

bat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.^a ²⁸AGot bigol napusihai naliol bəpəhas maienan, naut kəmas topus daməŋai ale pelan topaŋ len naoven; a məhat hən natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Wereh! Nadəlomian samit ekəkereh! ²⁹Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətbihani mai nəsa mətbe-muni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰Samtehum naluvoḥ hən nametbos len navile a pan lotoumum mōs natgalenan. ATəmamit len nəmav eləboii tia ke mətu-maur len natgalenan. ³¹Avil mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbələn, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

Samteriŋ nəlomito len nəvat

(Mat 6.19-21)

³²“Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəsisip. ATəmamito ehəhəvur hən beviol hən natohan pipihəbələn mai gamito. ³³⁻³⁴Mətbeləŋon nəsa aGot toləŋoni, ehum məttoum hən nəpaus mōs gamito len nəmav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eḅuer, nəvanuan vənvnəh asike evənohi, nəbarmōm asike emədasi.^{§§} Bathut ke, naut nakontit saḿ gail lotopat lan, dereh nəloḿ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəpūr hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsal gail.”

Utaut tabtab

³⁵AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol naḿial samit tipaŋ tabtab. ³⁶Mətesuḿan nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito bətəlmam dan nəhanan hən nəlahan.

Beti nəboŋ bətəlmam, bīdeldel, vəhasua ŋai lesəŋav hən nabopita mōs gai. ³⁷Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta bətəlmam, bēris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tēpəpəhun nəhanian van hən galito. ³⁸Navoian tivan hən naslev gail ləḅeuta hən nagəmaian simasta salito naut kəmas bēgəm tuḅloh len mariug o nəboŋ nəman bəkəkəraiko.” ³⁹Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnəh tagəmai, tautaut hən atenan asike taḅur naim vi lohoim. ⁴⁰Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi

(Mat 24.45-51)

⁴¹Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, nəḅol pusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan pisi am?” ⁴²Nasuḅ isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mo-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman pisi, toke tēpəpəhun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³Amasta bīvahim, bīsəḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhəvur habat. ⁴⁴Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁵Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bēgəmai,’ ale bətubət vās alaluḿan mai alatpəhəvut nauman, bīhan, bēmun vatərog, gai timabe? ⁴⁶Amasta san dereh tətəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alatləsəkad nadəlomian. ⁴⁷Naslev toləboi

§§12:33-34 Len naut susus nəbarmōm ikat tətər nahurabat gail.

^a12:27 1Ki 10.4-7

naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiṽas masuṽ həni. ⁴⁸Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiṽasi be savi vəha-səbsoḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmam hən tišoḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tišoḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan lopəpəhw

(Mat 10.34-36)

⁴⁹“Ginau nogəm hən nəḅəpəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatubət paŋ ma tia. ⁵⁰Ikad nəbaptaisan* hən nəbibaptais lan; ale noləŋon isa masuṽ vir nanoŋan han. ⁵¹Mətunau ke no-togəm hən nəḅilav natəmət gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan. ⁵²Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləḅəpəpəhw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor liḅal mai eru. ⁵³Bathut len ginau, alatmitəman lepəpəhw, atəman tiḅal mai anatun uluḡnan, anatun uluḡnan tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anatvavin, anatvavin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhaṽut, avuŋon pəhaṽut tiḅal mai avilah san.”^b

Ris ləboii ke timabe

(Mat 16.2-3)

⁵⁴Isor tətəs mai naluṽoh ke, “Nəḅoŋ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵Mai nəḅoŋ nəlan toṽuv len nasaut† mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶Vanuan nagəgərasan gail! Mətəkəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe

mətodədəs mətḅəkəta ləboi nəsa tovisi gagai?‡

Gol natəmət mai aenemi sam̄ gail

(Mat 5.25-26)

⁵⁷“Imabe mətodədəs mətḅələboi nəsa tonor? ⁵⁸Nəḅoŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naḅisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmət tətəs. Asike gəḅigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim ḅəbaŋis. ⁵⁹Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəḅəṽur piḅ nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len navide tomaienan, gimasgol natəmət mai aGot tutut, hən asike gəḅipanis.”

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

13 Ikad alatevis len nəḅoŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ḅon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ²AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili piḅi husur nəmatan salit isa maienan? ³Ao, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəḅoŋ naim tosaḡsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətu-nau ke lusa səhor galit piḅi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan nəsaan samito, gamit piḅi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səṽan

⁶Beti aYesu eḅusan, iḅol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len

*12:50 Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san ḅimasvi lan.

†12:55 Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuṽ.

‡12:56 Namilen ke nəsa aYesu togole len nəḅoŋ nauman san gail.

^b12:53 Mic 7.6

nəhol nakrep san, ale ivan vėdas vīte lan soḅuer. ⁷Ŋa ikel mai nauluḡan tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia noḡəm das soḅuer hən nəvīt nafik len nəhai egai. Ta ḅuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸Isor vari ke, ‘Nasuḅ, riŋi tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋ natibuluk lan. ⁹Ale ḅivān len nasihau ḅeḡəmai, ivoi; be asike ḅivān, ta ḅuri!’”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰Len nəSappat sua aYesu eḡusan len naim nəḅonḅonan sua. ¹¹Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuḅ, gai edədas ḅeil ḅinor. ¹²Nəḅoŋ aYesu torisi, ekisi ḡəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan saḡ.” ¹³Ale eriŋ navəlan ḡəlaru lan. Vəha-sua ḡai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalalan siGot van. ¹⁴Nauluḡan toil a ḡo len naim nəḅonḅonan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluḅoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlevtes. Ŋa mətəḡəm hən mətḅimaur len nəmariboŋ galenan, samteḡəm len nəSappat!”^c ¹⁵Ris Nasuḅ tosor vari ke, “Mətovi van-uan ḡəḡəras! Gamit ḡisi mətəsəh ruḅat nəḅuluk o natoŋki len nəSappat ale mətəsəhari vivile hən ḅemun a? ¹⁶Be nəpəhaḅut egai, tovi anatvavin aAraham, aSetan tobaŋjis gati nasihau tovi 18, sanor hən ḅimakuv dan nəbaŋisian len nəSappat a?”

¹⁷Nəḅoŋ aYesu tokəmaienan, galit ḡisi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluḅoh kavkav lohəhaḅur len natit tovoi buni gai togol gail.

Nəḅol ḡusan gail husur namisurhumastat mai nayis

(*Mat 13.31-33; Mak 4.30-32*)

¹⁸Beti aYesu ike, “Natohan pipihəḅalan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəməbe? ¹⁹Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, eḡəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ḡodḡod len nəpəshəte.”

²⁰Beti isor am ke, “Nike natohan pipihəḅalan aGot ehun nəsa? ²¹Ehun nayis, nəpəhaḅut sua tolavi, toḅundasi len nəhad nəflaua totor^f van vəbar nəflaua ḡisi totob.”

Nabopita tomagugun

(*Mat 7.13-14, 21-23*)

²²Beti aYesu iyar tur nəḅiltivile mai navile gail, eḡusan ale iyar vi Jerusalem. ²³Ale avan sua eusi ke, “Nasuḅ, dereh nəvanuan levis ḡai limakuv dan nəpanis-men siGot a? Sasəḅur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴“Hisi hən mətḅəḅisutur bo-pita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisəḅur luke leḅis lan be lodədas. ²⁵Nəḅoŋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh mətəil vivile. Mətətuḅat deldel len nabopita, mitike, ‘Nasuḅ, səḡav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶Beti mətətuḅat sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug ḡoḡusan len nəḡisal sina-mit gail.’ ²⁷Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətəvi tut, gamit məttoḡolḡol nəsaan!’^d ²⁸Dereh gamit mititaŋ, mitidesdes ba-triḅoriḅ len nəḅoŋ mətḅeris aAraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur ḡisi len natohan pipihəḅalan aGot be gamit

^f13:21 *Nəhad nəflaua totor* evi nəflaua tosoḅur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor.

^c13:14 Exo 20.9-10; Deu 5.13-14 ^d13:27 Psa 6.8

səbomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut p̄isi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰Ale məteris! Ikad nəvanuan kəmas ləbēgəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləbēgəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot

(Mat 23.37-39)

³¹Len nəboŋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Geriŋ naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³²Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks^s enan ke, ‘Daməŋai mai pelan dereh nəhut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nəsis.’ ³³Naut kəmas, len naḡisal sagw nimasvan daməŋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ŋai ahai kelkel ur p̄isi loləboi ləbimat.

³⁴“O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isobur tia nuke nihavhav hən alahutai saŋ hun natopəhaḡut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. ³⁵Məteris, naut a im samit eḡəḡesw.^e Nukel mai gamit ke asike mətoris ginau am vir mətbike, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsan Nasub aGot.’”^f

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

14 Len nəSappat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a mō hən naFarisi gail, hən bihan, lokəta mətani. ²Ale len nəhon aYesu ŋai ikad

nauluŋan narien mai navəlan gəlaru lototob. ³AYesu eus alat lotokad namitisa-u hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan biŋol avan ideh bi-maur len nəSappat a?” ⁴Be naut eḡut, ləsasor. Ŋa aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van. ⁵Beti eus galit ke, “Gamit ideh bikad anatun o nabuluk toteh len naburhuwai, asike goliv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəSappat a?” ⁶Ale lodədas ləbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷Nəboŋ aYesu tobunus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, iḡol, eḡusan magegai ke: ⁸“Nəboŋ avan ideh beus gaiug hən gəḡegəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan beus avan ideh totibau tosəhor gaiug, ⁹dereh gai beḡəm hən gaiug tike, ‘Gilav namileŋ mai ategai.’ Ale dereh nahuruŋ tisa, gimasbətah vi tut. ¹⁰Be nəboŋ avan ideh beus gaiug hən gəḡegəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma beḡəm sor mai gaiug hən bike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəḡebətah bi-voi.’ Ale len nəhon nəvanuan p̄isi lotohan mai gaiug, dereh getibau.” ¹¹Husur avan ideh bi-patpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh biŋol gai gabag bevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

¹²Beti aYesu isor mai atenan tousi hən bihan ke, “Nəboŋ gəḡikad nəhanan tubli-al o ut mədau, sageus nabubur saŋ gail, aḡaŋ gail, amaheam gail o alat lotosuh pəpadaŋ lotopul hən natite. Gəḡigole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-

§13:32 Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naḡide hum nahit tosusan gai.

**14:10 Hən naves 8-10, Pro 25.6-7

^e13:35 Jer 12.17, 22.5 ^f13:35 Psa 118.26; Luk 19.37-38

an sam̄ tegam̄ hən gaiug. ¹³Be nəboŋ gəb̄eutaut hən nəhanan, us naməsal gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametbesw gail; ¹⁴ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləbisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegam̄ hən gaiug len nəboŋ alat lotonor ləbile məhat dan nəmatan.”

Nəbōl p̄usan hən nābilitihanān

(Mat 22.1-14)

¹⁵Nəboŋ galit sua, tohan maii, tosəsəloŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh b̄ihan len nābilitihanān topat len natohan pipihabəlan aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nābilitihanān ale eus isobur. ¹⁷Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən b̄ikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit p̄isi eutaut tia.’ ¹⁸Be loŋit nəholito, logərasī maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaṽur nətan sua ale nimasvan hən nəberisi.’ ¹⁹Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaṽur nābuluk tosəŋavur lotoum v̄iruaru ale nimasvan hən nəbeum risi lan gail.’ ²⁰Sua tətās am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəbēgəmai.’ ²¹Ŋa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nābilitipisal mai nāp̄isal gail len nābilitivile, ale səhar naməsal gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametbesw gail mai alat narielit togau.’ ²²Sədareh naslev ike, ‘Nasub, nəsa gotokele, nugol p̄isi, be naut kəmas alaten lotosobur, nəhanian isobur ipat sal.’ ²³Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan nāp̄isal, husur nāp̄isihol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləbēgəam vi lan naim sagw hən b̄epul. ²⁴Husur

nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a m̄o, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.”

Idaŋ hən nəvanuan b̄evi ahai susur siYesu

(Mat 10.37-38)

²⁵Nābilitiluvoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶“Avan ideh b̄egam̄ hən ginau b̄eləmas masuṽ hən ginau səhor nəbathudud san sumān tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aṽan mai aṽavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi b̄evi ahai susur sagw. ²⁷Avan ideh asike b̄i-pat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas b̄evi ahai susur sagw.†† ²⁸Husur gamit ideh b̄ike b̄eum hən naim sahsah vi məhat; gai tebətah bai hən b̄epurūŋ tuan nəvat hən b̄eləboi ke ihau hən naim b̄ihav m̄au a? ²⁹Asike b̄imaienan, tehir nəpaudesen san be edədas b̄eum p̄isi, ale dereh nəvanuan p̄isi lotorisī, letubat sor vilesi, ke, ³⁰‘Geris atenan. Etubat um hən naim be edədas b̄eum p̄isi.’ ³¹O nakiŋ ta be ia gol nəbalan mai nakiŋ togon be sabətah hən b̄ebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi b̄ibal səhor togon tokad 20,000 togəam hən b̄ibal maii m̄au a? ³²Binau ke edədas b̄ibal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiŋ togon nəboŋ totoh a tut sal, hən b̄eusi ke, ‘Nəbalan tinəŋ mabe?’ ³³Imagenan, gamit ideh asike b̄eriŋ gaṽulan natit p̄isi san, gai edədas b̄evi ahai susur sagw.

Nətas, nabus han tomasig

(Mat 5.13; Mak 9.50)

³⁴“Nətas ivoi len nəhanian, be nabus hən nətas b̄imasig hən b̄eduḄe, tegam̄ vi tas tətās am mabe? ³⁵Nətas enan sanor hən b̄igol nətan b̄ivoi, sanor hən b̄igol

†† 14:27 Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən b̄imat sil na-husur-aYesuan.

natibuluk len naut sogmog ðivoi hən nətan, nəvanuan þisi lubar həni ɳai.‡‡ Avan ideh tokad nədariŋan hən ðəsəsəloŋ, tesəsəloŋ buni.”

Nasipsip tomasig

15 Boŋ sua nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan logəm təban aYesu hən ləðəsəsəloŋ həni. ²Ale na-Farisi gail mai ahai þusan hən nalo loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Ate-nan ehahaʋur hən alat nəsaan, ale ihan tu mai galito.”

³Imagenan ikel nəbəl þusan egai mai galito, ike, ⁴“Gamit ideh ðikad nasipsip tovi 100 ale esua ðimasig, timabe? Dereh teriŋ lotovi 99 len nəmarireu ale tidonŋ tosuə tomasig van vəsəbi. ⁵Nəboŋ tosaði tononŋ, eriŋi len nəbathuvəson, ikemkem. ⁶Ale nəboŋ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, logəm bönbön. Ike, ‘Mətehəhaʋur mai ginəu husur nusəb nasipsip sagw tomasig!’ ⁷Nukel mai gamit ke, imagenan, len nəməv dereh tikad nakemkeman təban avan ideh topair dan nəsaan van hən aGot ðəsəhor nakemkeman təban alat lotovi 99 lotonor, o lotonəu ke lotonor, ke nəpairan dan nəsaan sanor hən galito.”

Nəvat tovi silva tomasig

⁸Ale aYesu isor am ke, “Nəpəhaʋut ideh, ðikad nakoin lotovi silva”^{¶¶} tosaŋəvur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigəu nəmial, tesisir lohoim, ale doŋ vəhvəhuri van vəsəbi. ⁹Ale nəboŋ tosaði ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, legəm bönbön. Ike, ‘Mətehəhaʋur mai ginəu husur nusəb nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot

mai əŋel san gail lukemkem nəboŋ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san.”

Anatun uluṃan tomasig

¹¹Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad nauṃan sua tokad anatun uluṃan eru. ¹²Ahai a tahw ikel mai atəman ke, ‘Tata, nahudhutite ðevi esəgw nəboŋ gəðimat, giləvi mai ginəu gagai.’ Ale gai epəpəhun natit þisi mai anatun gəlaru. ¹³Sə-dareh ahai a tahw elul hən natit þisi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədəs nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴Nəboŋ nəvat þisi san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toṃuer len nəkantri enan kavkəv, ale atenan etuṃat pə hanian. ¹⁵ŋa ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosaṃvati vi lan nəmarireu san gail hən ðevəŋan nabuai gail. ¹⁶Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəbilit nəvit nəhai toṃəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh mai. ¹⁷Nəboŋ nənəuan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isobur mai hudhuhənian tosuə, be gegai ginəu numat hən nəmalkəkətan!’ ¹⁸Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel mai ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəməv mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹sanor hən gəðike anatuṃ hən ginəu am. Gol ke nehəu nəvanuan nau-man saṃ ɳai.” ²⁰Ale nəboŋ tole məhat tononŋ, ivan hən atəman. Be nəboŋ to-yaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itəŋisi ale igəu van həni, elugəṃ gati, esuṃ nətarhon.

²¹“Beti anatun isor mai ke, ‘Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəməv mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəðike anatuṃ hən ginəu am.’

‡‡14:35 Len nəbəl egai nətəs silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut.

¶¶15:8 Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrəhma tovi nəpəpəuran hən nəmariboŋ tosuə. Ehun natenarius.

²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, 'Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gə-mai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len nari-en gəlaru. ²³ Liv natuhb̄uluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhəvur, ²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.' Ale lotub̄at hən nahəhəvuran.

²⁵ "Len nəboŋ enan ahai a m̄o itoh marireu. Nəboŋ togəm pəpadəŋ hən naim, esəsəloŋ hən nəwəlan hən navus beltaŋ mai nəsavən, ²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, 'Aṽaṽ etəlmam, ale atəmaṽ etibun natuhb̄uluk tokənoh husur aṽaṽ imaur, etəlmam.' ²⁸ Ahai a m̄o, nəlon ipaŋpaŋ, emətahun b̄eb̄is lohoim ale atəman evivile, isor ṽəhṽəhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, 'Geris! Len nasihau isoḅur noum saṽ, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginou hən nəb̄ikad nahəhəvuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboŋ anatum̄ togəmai, aten boh tohan p̄is natit p̄isi saṽ len alatpəhəvut lotopur hən nibelito, gotibun natuhb̄uluk tokənoh m̄osi!' ³¹ Beti isor malum̄lum̄ ke, 'Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginou, natit p̄isi sagw evi esaṽ. ³² Datimasgol nahəhəvuran, datimaskemkem bathut aṽaṽ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.'"

Nəb̄iltivanuan hən natite saum savoi

16 Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, "Ikad naułum̄an sua topul hən natit isoḅur tokad nəb̄iltivanuan nauman tokətkəta təban natit p̄isi san. Amahean enan esəsəloŋ hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, 'Nəsaganan notosəsəloŋ həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman saṽ hən natit p̄isi sagw, husur nauman enan saṽ hən na-kətkəta-

təban-an esib.' ³ Nəb̄iltivanuan nauman isor len gai gabag ke, 'Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginou dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəb̄eŋir nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Nələboi nəsa nəb̄igole hən ke, nəboŋ nəbesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginou vi lohoim salito.' ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan ṽisusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, 'Gukabut simasta sagw evisi?' ⁶ Isor vari ke, 'Natram naoil naoliv tovi 100.' Ale ikel maii ke, 'Lav nəkabut saṽ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.' ⁷ Beti eus togon am ke, 'Ale gaiug, gukad nəkabut evisi?' Ale isor vari ke, 'Nəhad nawit tovi 1,000.' Ale ikel maii ke, 'Lav nəkabut saṽ gəmai, gitos 800.' ⁸ Naut kəmas nəb̄iltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməŋai hən navile a pan lukad namitisau hən nəṽide silat lotosuṽan galito be anatun nam̄ial ləsəkad namitisau hən nəṽide silat navile a pan." ⁹ AYesu isor am ke, "Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən b̄esusupah mai nəvanuan gail hən ləb̄egəm vi bubur samito. ŋa nəboŋ nəvat bihav, dereh aGot tikel nahəhəvuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ "Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoḅur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoḅur. ¹¹ Asike mətb̄etəgau b̄inor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŋ natit tosoḅur san len navələmito. ¹² Ale asike mətb̄inor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŋ natit len navələmito hən b̄evi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas b̄evi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidəŋ len tesua ale tinou ke togon tovi ut kəmas. Mətodədas mət-

ḃeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egägel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴Nəboŋ naFariŋi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵Ŋa ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupaŋpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomitō. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuṽ həni, evi pahsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, totaltal hən nəvanuan p̄isi hən ləḃebis lan.^{§§}

¹⁷Idaŋ hən nəmav mai navile a paŋ ar-ḃəḃuer, be idaŋ səhori hən nəməp̄irhət natosian hən nalo ḃimasig.

¹⁸“Nauluṽnan ideh totiṽos hən asoan ale tolah mai napəḃaḃut tile, atenan igol naitian toḃur kotov nəlahan.[§] Ale nauluṽnan ideh tolah mai napəḃaḃut asoan totiṽos həni tia, auluṽnan enan igol naitian toḃur kotov nəlahan.”

Nəḃol p̄usan husur nauluṽnan tokad natite mai aLasarus

¹⁹AYesu isor am ke, “Ikad nauluṽnan sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ p̄isi ikad nakontit tosoḃur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəḃaḃuran hən nəhanian tovoi ŋai.

²⁰Len nametləkau san lorij naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus.

²¹Ike tihanukub hən nasughanian toteh

dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²²“Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aAraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³Len nəḃab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsə masuṽ, ekəta vi məhat ale eris aAraham mai aLasarus təban. ²⁴Ŋa ikai van həni ke, ‘Tata Araham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən betur nagel-həŋarhuvəlan len nəwai, ḃimosmos hən ḃeriŋi len nameagw ḃesusus. Nibegw epəŋas vəsə masuṽ len nəḃab egai.’

²⁵Avil aAraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit saṽ gail tovoi gotokade len nəmauran saṽ, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltiḃur toseŋav tosaŋəh hən ḃepəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləḃivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləḃegəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷Ŋa isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəḃesəvati van hən nəbathudud sagw, ²⁸husur nukad aṽagw erim, ale eləboi ḃikel naləḃəgauan mai galito hən ke, salegəm len naut naləŋon-isa-an egai.’ ²⁹Be aAraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəloŋ husuri.’ ³⁰Ike, ‘Aoa Tata Araham, be avan ideh len naut nəmatan ḃivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹Beti aAraham ikel maii ke, ‘Asike ləḃesəsəloŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən ləḃedəlom avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.”

§§16:16 Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, nəvanuan p̄isi lototaltal hən ləḃebis lan.

**Nəsaan, narubatian,
nadəlomian mai nauman**

(Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

17 AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləbigoł bisa, ləbitech dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat. ²Atenan, bigoł avan ideh bigoł nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubanjis gat nabiltivat toṃormōri len naholoan ale bar hani len tas.* ³Mətelələgau hən gamito. Aṽaṃ bigoł nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bipaair dan nəsaan san, gerubati dani. ⁴Bigoł nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmariboṅ to-sua, ale bətəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ gerubat nəsaan galen dani.”

⁵Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, “Gigoł nadəlomian sinamito tetibau am!” ⁶Ŋa Nasub ike, “Məttəkad nadəlomian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaienan.

⁷“Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəboṅ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan?’ ⁸Aoa, səmaienan. Take, ‘Geutaut hən nəhanian ṃos ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunun binoṅ. Ale nəboṅ gotogole binoṅ goləboi gəbihan, gəbemun.’ ⁹Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa! ¹⁰Imaierenan hən gamit am. Nəboṅ

məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hən mətbigole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ŋai; namtugol nəsa aGot tokele ŋai.”

**Nauluṃan tosəṅjavur
lotokad naleprosi**

¹¹Len nəyaran san, nəboṅ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹²Nəboṅ tobar navile sua, nauluṃan tosəṅjavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tuth ¹³ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴Nəboṅ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia ṽusan gamit mai ahai tutumav gail.”ⁱ Ale len nəyaran salit van, lumaaur, luveveu. ¹⁵Galit sua, nəboṅ toris ke tomaaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. ¹⁶Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷Beti aYesu ike, “Be savi tosəṅjavur lotoveveu a? Lotomələpat, galit lutoh a be? ¹⁸Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametbos egai ŋai a?” ¹⁹Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadəlomian saṃ igol gumaaur.”

**Natohan pipihabəlan
aGot tegəm ŋais?**

(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰Boṅ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan. ²¹Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

***17:2** Nabiltivat enan eməlas habat, natoṅki esulsul hani hən bəbul dasdas nawit hən begəm vi flaua.

†**17:6** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoḃur, toharhar təlmam.

^h**17:12** Lev 13.46 ⁱ**17:14** Lev 14.1-32

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboŋ bəgəmai, dereh məteləŋon ke məteris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesuŋan nəməmoropun toŋias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən nat-galen bəvisi, timasləŋon tisa hən natit bisobur ale naur ta daməŋai limasmətahuni. ²⁶ Navide ləbikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun navide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludaŋ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nabiltibot totibau masuŋ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig.[‡] ²⁸ Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhan, lomun, loŋur natite, loŋur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa[¶] aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.[§] ³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan bəvisi len nədaŋan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən bīpat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.[‡] ³³ Avan ideh bigol risi ke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh bidaŋ hən ke bimasig, dereh

aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəməl bəsuə; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ^{35–36} Napəhaŋut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”^{**}

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasuŋ?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm bōn ei. Avan tokad namətan eləboi bərisi.”

Na-sor-tuŋ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

18 Beti aYesu iŋbol mai galit ke limassor tuŋ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuŋ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaŋut togəm akis hən hən bəŋiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw bəmədə ginau am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsəmətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batriŋriŋ hən ginau, nupetəmas hən! Dereh nigol tinor hən hən asike bəŋir akis hən ginau van nimat.” ⁶ Beti Nasuŋ ike, “Mətesəsəloŋ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van hən len nalenneyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən bəvi tarhət salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ

[‡]17:27 Hən naves 26-27, ris Gen 6.5–7.24

[¶]17:29 *Nəsalfa* evi nəvat toyəŋəŋ. Goləboi gəbisəbi pəpədaŋ hən nəhab a Bu.

[§]17:29 Hən naves 28-29, ris Gen 18.20–19.25

^{**}17:35-36 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves ³⁶ *Nauluŋan eru areum bonbōn marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.*

[‡]17:32 Gen 19.26

aNatun Nəvanuan bēgəmai, dereh tisaḅ nadəlomian len navile a pan o teḅuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹AYesu ikel nəḅol p̄usan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavı natideh. Isor kəta ke, ¹⁰“Nauluḅan eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arbisor tuḅ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. ¹¹Na-Farisi eil, isor tuḅ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nəsasuḅan alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləḅilav kuv nəvat, alat ləsanor, alat lotogol naitian toḅur kotov nəlahan, o suḅan ategai am tovi nəvanuan nətaks. ¹²Nəsəhan vəha-ru len nawik p̄isi, noviol hən nahudhut tosua dan tosəḅavur notokade.’ ¹³Avil togon tosor tuḅ, eil a tut, saləḅon ke tekəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləḅon-isan san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginau, rubat nəsaan dan ginau notovi vanuan nəsaan!’ ¹⁴Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imarubat. Len nəhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh ḅipap̄at gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas be ideh togol gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh teḅtsani.”

AYesu mai natuhtətai gail

(*Mat 19.13-15; Mak 10.13-16*)

¹⁵Nəvanuan gail losəhar anatulit gail am van hən aYesu, hən ḅeriḅ navəlan len galito hən navoian bēgəm hən galito. Nəḅoḅ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidaḅ hən natuhtətai gail legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihəḅalan aGot evi silat

lotosuḅan galito. ¹⁷Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike bēhəhəvur hən natohan pipihəḅalan aGot hum natuhtətai, asike asike eḅis lan.”

Nauluḅan toil a ḅo topul hən natite

(*Mat 19.16-30; Mak 10.17-31*)

¹⁸Nauluḅan sua toil a ḅo eus aYesu ke, “Hai p̄usan gotovoi, nimabe hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁹Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Səkad avan ideh tovoi—aGot səḅon ḅai. ²⁰Gaiug goləḅoi nakelean todaḅ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toḅur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,†† sagevənah, sagelibliḅoḅ—len nakotan am sagelibliḅoḅ, putsan atəmaḅ mai anaḅ len nənauan saḅ.’”^k ²¹Atenan ike, “Nəḅoḅ notovi tuhtətai vəḅar daməḅai nugol natgalenan p̄isi.” ²²Nəḅoḅ aYesu tosəsəloḅ həni, ikel mai ke, “Natesual am gupar. P̄ur hən natit p̄isi gotokade ale pəpəhuni mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəḅgau gati ḅos gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.” ²³Avil nəḅoḅ atenan tosəsəloḅ hən natgalenan, nəlon isa husur ke topul hən natit tosəḅur.

²⁴Nəḅoḅ aYesu tokəta van həni ike, “Idaḅ masuḅ hən alat lotopul hən natite ləḅevi lan natohan pipihəḅalan aGot. ²⁵Mətələḅoi ke idaḅ habat hən nəkamel ḅəḅis tur len naḅurhunil səḅod. Idaḅ səhori am hən nəvanuan topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihəḅalan aGot.” ²⁶Be alat lotosəsəloḅ hən natanan lousi ke, “ḅimaienan, ase teḅis lan? Səkad avan ideh ḅikad nəmauran vi sutuai.” ²⁷Ale aYesu ike, “Natideh nəvanuan todədas ḅigole, aGot eləḅoi ḅigole.” ²⁸Ale aPita ike, “Geris, ginamit nam-

††**18:20** Nəḅoḅ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nələl pəḅpəḅ saḅ o nələḅonian saḅ ḅai.

^k**18:20** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

torij sinamit p̄isi tia hən namttohusur gaiug.”²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torij naim o asoan o aṽan gail o tata mai nana o anaton gail m̄os natohan pip-ihabəlan aGot,³⁰ dereh tikad natgalen p̄isi tisobur tətəs am len nəboŋ eg ta daməŋjai len navile a pan. Ale len nəboŋ b̄egəmai len nəmav dereh tikad nəmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat

(*Mat 20.17-19; Mak 10.32-34*)

³¹AYesu esəhar tosəŋavur pisan toru san lutoh səbōlito, ale ikel mai galit ke, “Datovi məhat vi Jerusalem, ale natit p̄isi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nəvanuan, dereh lisarpoh.³² Alatevis a Jerusalem leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mədasi, leṽulaii,³³ lebilas habat həni ale ligol timat. Be len nəmariboŋ titor dereh tile məhat tətəs.”³⁴ Ahai susur gail ləsaləboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke ləsaləboi nəsa aYesu tosor husuri.

Partimeus

(*Mat 20.29-34; Mak 10.46-52*)

³⁵Nəboŋ aYesu tovan pəpadaŋ hən naut a Jeriko, ametbəsəw sua ebətah gəgarhəp̄isal, eŋir nəvanuan gail hən nəvat.³⁶ Nəboŋ tosəsəloŋ hən naluṽoh toṽot eus ke nəsa tovisi enan.³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.”³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit^{‡‡}, nəloṽm titaŋis ginau, gol tivoi hən ginau!”³⁹ Ale alat lotoyar a m̄o losivoh lan hən b̄emədəu, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nəloṽm titaŋis ginau, gol tivoi hən ginau!”⁴⁰ Ŋa aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gəm həni. Nəboŋ togəm pəpadaŋ aYesu eusi ke,⁴¹ “Guke nigol nəsa hən gaiug?” Ale ike, “Nasuḃ,

nuke nekəta.”⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlomian saṽ igol gumaur.”⁴³ Vəha-sua ŋai ikad nakətaan ale ehusur aYesu, isal suh nəyalyalan siGot. Nəboŋ nəvanuan p̄isi lotorisi, galit am loputsan nahəsən aGot.

AYesu mai aSakias

19 Beti aYesu eḃis len naut a Jeriko ale iyar tur lan.² Ikad auluman sual ei nahəsən aSakias; gai eil a m̄o hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite.³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toṽitol edədasi bathut ke naluṽoh lotoil kəkol hən gai.⁴ Ŋa igam vi m̄o ale epəlau len nəhai sikaṽor^{¶¶} hən b̄eris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei.⁵ Ale nəboŋ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariŋ tutut. Daməŋjai nima-stoh len naim saṽ.”⁶ Ŋa imariŋ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat.⁷ Nəvanuan p̄isi lotoris natenan loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinauluman nəsaan hən b̄itoh maii.”⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasuḃ, len nahudhut toru hən natit p̄isi sagw, gagai ŋai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nəbēgəras avan ideh hən nəbēvənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!”⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməŋjai nə-lavkui-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siApraham.¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən b̄idoŋ alat lotomasig, hən b̄ilav kuv galit dan nəsaan.”

Nəbōl p̄usan husur nəvat

(*Mat 25.14-30*)

¹¹Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, aYesu ibol p̄usan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale

‡‡18:38 AYesu savi anaton matmat aTevit be ehusur nəpasusan siTevit.

¶¶19:4 Nəhai sikaṽor ehun nəbaŋ be goləboi gəb̄ihan navite.

lunau ke natohan pipihabəlan aGot bēvisi ta bogai.^{§§ 12} Imagenan aYesu ike, “Auluṃan sua len nəbathudud toil a ṃo len nəkantri san eutaut hən bēvi lan nəkantri sual a tut hən abiltikiṃ ei bitabtabuh lan hən bətəlmam bəgəm vi kiṃ hən naut san.¹³ Ale ekis naslev lotovi uluṃan tosəṃjavur gəmai, ilav namina* tosəṃjavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw hən hən ləbikel mai nabiltikiṃ ke, ‘Namtsaləṃon ategai hən bēvi kiṃ sinamito.’¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiṃ ale nəboṃ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito.¹⁶ Esua toil a ṃo egəm ike, ‘Nasuḅ, namina saṃ episan esəṃjavur am.’¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nau-man saṃ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaṃ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile tesəṃjavur.’¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuḅ namina saṃ episan erim am.’¹⁹ ŋa nakiṃ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuḅ, namina saṃ bogai; noruṃ gole len natuhtaol hən nəbesusuan buni.²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduṃ ehəhaiv, gulav kuv nəsa gəsariṃi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’²² Nakiṃ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa v̄sa! Len nasoruan saṃ gotomadhakele, neṃusan gaiug hən nəsa-ban saṃ. Gaiug gukele ke nudaṃ taltal, nəkaduḡw ehəhaiv, nulav kuv nəsa nəsaririṃi mai notətariv nəsa nəsəməbule.²³ B̄imaienən, husur nəsa gəsariṃ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboṃ nototəl-

mam nətəlav nəvat enan mai naintərəs han?’^{† 24} Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəṃjavur.’²⁵ Ris lotoke, ‘Nasuḅ, gai ikad namina tosəṃjavur tia!’²⁶ Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan p̄isi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh toṃmidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani.²⁷ Be galen p̄isi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiṃ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’”

AYesu eḅis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Mak

11.1-11; Jon 12.12-19)

²⁸Nəboṃ aYesu tokəmaienən tonəṃ, iyar tab vi məhat vi Jerusalem.²⁹ Nəboṃ tovan pəpadaṃ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Nəvehuh Oliv, esəvat ahai susur eru,³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a ṃo. Nəboṃ mərəbēbis lan dereh mirisaḅ natuhtəṃki totahətah ei, avan ideh səsaḅ lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai.³¹ Avan ideh b̄eus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasuḅ timaskade.’”³² Nəboṃ aYesu tosəvat gəlar tonəṃ, aruvan ale arusaḅ natit p̄isi hun aYesu tokele.³³ Nəboṃ artosah ruḅat natuhtəṃki enan, amahēan gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən nəsa?”³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasuḅ timaskade.”³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhtəṃki ale arugol aYesu ebətah səṃaṃvuti.³⁶ Len nəvanan san, luṃolsan nahurabat salit gail metp̄isal.³⁷ Nəboṃ toḡəm pəpadaṃ hən naut naḅisal tovi

§§19:11 NaJu gail lunau ke aKris̄to salito dereh tegəm vi kiṃ hən b̄ilav namilen aTevit tovi kiṃ ta sutuai. Ale nəboṃ aYesu toḡəm pəpadaṃ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiṃ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel.

*19:13 *Namina* evi nakoin silat a Kris̄ tovi nəvat hən nau-man hən nahəbati totor.

†19:23 *Naintərəs* evi nəvat, nəvat saṃ topasi nəboṃ topat toḅəlav len nalulutar.

pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhaṽuran salito, lotubat kai, putsan nahəsan aGot habat husur namerikel p̄isi lotorisi tia.

³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakiñ togəm len nahəsan Nasub aGot!”¹

Natəmat len nəməv

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai p̄usan, kai tas ahai susur sañ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaṅis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboṅ togəm pəpadəñ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaṅisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboṅ daməñai, be aoa, esusuah dan gamito.

⁴³ Nəboṅ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboṅ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən b̄ipat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləbeil garu gol gamito.

⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh b̄epələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboṅ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot

(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Beti aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot ale etub̄at hut alat lotoṽur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuṽ-an,’^m avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail!’^m”

⁴⁷ AYesu eḅusan len nəboṅ p̄isi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləb̄igol b̄imat. ⁴⁸ Be ləsəsab̄ naḅisal hən ləb̄igole, bathut nəvanuan p̄isi loləṅon buni ke lesəsəloṅ həni.

Nədəñan siYesu hən Na-il-a-m̄o-an

(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

20 Len nəboṅ sua, nəboṅ aYesu toṽusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel mai ke, “Gugol natgalenan len nədəñan sise? Ase ilav nədəñan hən na-il-a-m̄o-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəməv o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datb̄ike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datb̄ike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan p̄isi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Ŋa lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-m̄o-an sise topat len ginau hən nəb̄igol natgalenan.”

Alat lotorentem nəhol nakrep

(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)

⁹ Beti etub̄at kel nəb̄ol p̄usan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep^o ale idañ həni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləb̄irentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboṅ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem

¹19:38 Psa 118.25-26

^m19:46 Isa 56.7

ⁿ19:46 Jer 7.11

^o20:9 Isa 5.1

nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luṽasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹Ŋa amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luṽasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹²Ŋa esəvat sual am tətəs ale luṽabuburi, lubar həni vivile. ¹³Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol tima-iegai ke: dereh nesəvat anatugw uluṽan notoləmas buni hən ke hum ma nahurilit ḅisa, ale ləḅigol ḅinor həni.’ ¹⁴Be nəboṅ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboṅ atəman ḅimat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən dat-ḅikad nasugsugur san ḅisi!’ ¹⁵Ŋa lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboṅ nəvanuan gail lotosəsəloṅ hən natenan, luke, “Natenan satimaienan!” ¹⁷Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Ḃimaienan, namilen natosian egai topat len nəḅe sua ta sutuai nəsa?

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ḡai ḅeləboi ḅigol naim ḅihav mai ḅinor.”^p

¹⁸Nəvanuan ḅisi ləḅiteh len nəvat enan, dereh liməḅurḅur, mai avan ideh, nəvat ḅiteh lan, dereh tipat dole.”^q

¹⁹Beti ahai ḅusan gail hən nalo mai aḅiltihai tutumav gail ludas ḅisal hən ləḅitah gat aYesu len namityal enan ḡai bathut loləboii ke len nəḅol ḅusan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

ṽur nətaks van hən aSisa

(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)

²⁰Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogərasi ke lotokitin hən ləḅisaḅ nəsaban len nasoran san hən ləḅeriṅi len navəlan mai nədaṅan seuleRom tovi gavna. ²¹Imagenan nəvanuan nagəgərasan gail lousi ke, “Hai ḅusan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotoḅusan tonor. Navide sam̄ epitoṽ van hən nəvanuan ḅisi, ideh satile, ale goḅusan hən naḅisal siGot len nakitinan. ²²Inor hən datḅevur nətaks van hən aSisa ṁau a?” ²³Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gərasi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴“ṽusan ginau hən natenarius[‡] tesua. Nəhon mai nahəsan ase arupat lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶Ale lodədəs ləḅisaḅ nəsaban ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luḅaṅ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan

(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)

²⁷NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),^f logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ke, “Hai ḅusan, aMoses itos ṁos gidato ke, auluṽan ideh, aṽan ḅimat be asoan ḅitoh mai anatun ḅevuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən ḅikad anatun gail ṁos aṽan.”^g ²⁹Ale boṅ sua ikad alatṁivān lotoməlevru. Ahai a ṁo ilah mai aḡəhaṽut sua, be imat, anatun eḅuer. ³⁰Aṽan tohusur ahai a ṁo ilah mai nəbatunau, ³¹beti aṽan tohusuri am imaienan. Alat-

[‡]20:24 *Natenarius* evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboṅ esua.

^p20:17 Psa 118.22

^q20:18 Isa 8.14-15

^r20:27 Uman 23.8

^s20:28 Deu 25.5-6

miṽan lotoməlevru lumat maienan p̄isi, anatulit eḅuer. ³²Naməkot alitenan tu imat. ³³Ale namtous gaiug ke, ḅimage-nan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaṽut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiṽan lotoməlevru p̄isi lulah maii.” ³⁴Ŋa aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludaṽan hən nəlahan. ³⁵Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləḅitoh vi sutuai, mai hən ləḅitoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idaṽan hən ləḅilah. ³⁶Ale lodədas ləḅimat am, husur losuṽan aṽel gail, lovi anatun aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷Be len nəḅolan husur nəhai topar,† aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasuḅ hən ‘aGot siAraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.’ ³⁸Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunisian siGot, galit p̄isi lumaur.” ³⁹Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai p̄usan!” ⁴⁰Beti avan ideh sail ḅuri hən ḅeusi hən nausian ideh am.

AKristo anatun aTevit ṽau a?

(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)

⁴¹Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatun uluṽan siTevit mabe? ⁴²Husur aTevit, gai ikele len naləḅulat hən Nəḅe gail ke: “Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah tarhət len nəmatu sagw, ⁴³vir nəḅerij aenemi saṽan gail pipit narieṽ gəlaru hən ləḅevi ut kəmas.”^u ⁴⁴Imaianan aTevit ḅekisi hən ‘aMasta,’ evi anatun mabe?”

AYesu ikel p̄uli ke nəṽivan isa

(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵Nəḅoṽ nəvanuan p̄isi lotosəsəloṽ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶“Mətələləgau hən ahai p̄usan gail hən nalo. Loləmas hən ləḅiyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləḅike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bət-bətah tovoi ṽai len naim nəḅonḅonan, mai loləmas hən ləḅəbətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷Lulav kuv p̄is naim mai nasugsugur sibatunau pəhaṽut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuṽ eḅəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaianan.”

Naviolan sibatunau pəhaṽut

(Mak 12.41-44)

21 Nəḅoṽ aYesu tokəmaianan tonəṽ, eris alat lotokad natite nəḅoṽ lotorij naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ²Beti eris nəbatunau naməsəl sua torij natuhkoin eru artovi kopa. ³Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit p̄isi. ⁴Husur galit p̄isi loviol kinit naviolan gail dan tosoḅur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit p̄isi san hən ḅimaur lan.”

Nagilen nəḅoṽ ta tahw

(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)

⁵Nəḅoṽ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶“Natgalen məttorisi, dereh len nəḅoṽ gail ləḅegəmai, asike ikad nəvat ideh ḅəpələh gat togon, dereh limasirsir p̄isi.” ⁷Ŋa lousi ke, “Hai p̄usan, natgalenan levisi ṽais? Ale dereh tikad nəsa ḅəṽusan nəḅoṽ hən

natgalenan ləb̄isarpoḥ?”⁸ Isor var galit ke, “Məteləlgau ke avan ideḥ sategəras gamito hən mət̄bisab, husur dereḥ ti-sobur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKris̄to!’ mai, ‘Pəpadaḅ nəboḅ tegə-mai!’ Samtehusur galito!⁹ Nəboḅ mət̄-bəsəsəloḅ həni ke, ikad nəbiltibalan gail mai nəbalan tomətahun alat lotoil a m̄o, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a m̄o, be nəboḅ ləb̄imadhavis̄i, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereḥ t̄ibal mai nalu-ḅoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiḅ gail dereḥ lib̄al mai nəvanuan sekiḅ tile gail.¹¹ Len naut tile gail dereḥ tikad nəbiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereḥ tikad natit b̄e-visi, nəvanuan p̄isi ninelit b̄epil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav.¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereḥ lithat gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereḥ lilav gamit vi lan naim nəbon-bonan mai naim nəbaḅisian gail. Dereḥ lesəḅar gamit vi lan nakiḅ mai gavna gail sil nahəsagw.¹³ Len nəboḅ enan dereḥ tipat len gamito hən mət̄bikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau.¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mət̄-bisor gol gamit gabag.¹⁵ Bathut dereḥ neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləb̄isor var gamito o ləb̄isor tas gamito.¹⁶ Atəmamit, anamit, aḅamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereḥ lerij gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereḥ lerij gamit galevis len nəmatan.¹⁷ Nəvanuan p̄isi dereḥ lemətahun bun gamito sil nahəsagw.¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig.¹⁹ Len nədaḅ-ḅuri-an samito dereḥ mitikad nəmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir

(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Be nəboḅ mət̄beris naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboḅ enan dereḥ məteləboi ke pəpadaḅ timasirsir.²¹ Beti alat lototoḅ len naut a Jutea, limasgam mətahw dani vi lan naut tobaḅ v̄ehuh. Ale alat lototoḅ len navile enan limasriḅi, mai alat lotosuh marireu saleb̄is lan.²² Husur nəboḅ galenan levi nəboḅ hən nəpanismen, hən natit p̄isi natosian gail lotokele ləb̄isarpoḅ.^v ²³ Nulolosa hən alat ləbetian mai alat ləb̄evəhasus len nəboḅ enan! Husur len naut egai dereḥ tikad na-ḅiltiḅon-isa-an mai nəlol paḅpaḅ topansem nəvanuan galegai.²⁴ Nəḅu nəbalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereḥ libaḅis gat galit beti səḅar galit vi tut vi lan nəkantri p̄isi. Ale namet̄bos gail dereḥ lipal sar nəbiltivile Jerusalem, il a m̄o həni van vəbar nəboḅ salit besib.

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai naməso gail.^w Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereḥ lemətahw, ledədarḅaḅu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduḅ.²⁶ Nəvanuan gail dereḥ nəlolit tiḅonḅon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa b̄evisi len navile a pan. Husur nədaḅan gail len nəmav dereḥ lekurkur.²⁷ Beti len nəboḅ enan dereḥ leris aNatun Nəvanuan b̄egəm len nəmavukasw, len nədaḅan mai nəyalyalan totibau.^x ²⁸ Nəboḅ natgalenan ləbetuḅat visi, məteil ḡegat tinor husur asike idareḅ nə-lav-kuvi-an

^v21:22 Hos 9.7 ^w21:25 Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31

^x21:27 Dan 7.13; Kelv 1.7

samito dan nēmauran hən navile a pan, dereh tivah.”

Nəbol p̄usan hən nəhai nafik

(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

²⁹ Beti ikel nəbol p̄usan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai p̄isi am. ³⁰ Nəboŋ lotoduŋoh, mətələboi mət̄beris ləboii ke nəboŋ naut pudpud b̄egəm pəpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mət̄beris natgalenan b̄evisvisi, mətələboii ke natoŋan pipihabəlan aGot satogəm pəpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləbisarpoh. ³³ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaut!

³⁴ “Mətələləgau hən ke samtətərog, samtigol navide tosa len natərogan mai samtinau masuṽ hən nēmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətəsəhoṽut lan hum mət̄tobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit p̄isi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətəhulahul tabtab, ale sor tuṽ ke mətələboi mət̄bigam yav dan natgalen p̄isi pəpadaŋ hən b̄evisi, ale mət̄beil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Ŋa len nalennəyal p̄isi aYesu eṽusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nəvəhuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan p̄isi lulele dudulan soŋilan hən ləbēvi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləbəsəsəlōŋ hən.

AJutas eṽur hən aYesu

(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)

22 Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi

hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.[†] ² Abilti-hai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luke lisab̄ naṽisal ideh hən ləbigol aYesu b̄imat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan ebis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abilti-hai tutumav gail mai alat lotoil a mo silat lotokət̄kəta kəkol hən naim siGot hən b̄isor mai galit husur naṽisal ideh hən b̄eriŋ aYesu len navəlalito. ⁵ Lohəhəvur masuṽ ale ludaŋ hən ləb̄ilav nəvat nasilva mai. ⁶ Ale aJutas idaŋ, beti idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu len navəlalito nəboŋ naluṽoh ləsətah mai.

NəPasova naməkot siYesu

(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan voutaut hən nəhanian hən nəPasova hən dat̄b̄ihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut hən a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mər̄bēbis len nabiltivile, nauluŋan sua topat nabiliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tobis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Naruŋ simet̄bos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan teṽusan gaməru hən nabiltiruŋ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut ei.” ¹³ Ŋa aruvan, arusab̄ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

[†]22:1 Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a mo gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

Nəhanan naməkot siNasub̃

(Mat 26.26-30; Mak
14.22-26; 1Kor 11.23-25)

¹⁴Nəboŋ namityal hən nəhanan toğə-mai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən bihan. Ale ahai pispisul san gail luḃon maii. ¹⁵Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəḃeləŋon ḃisa. ¹⁶Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoħan han len natoħan pipihabəlan aGot.”

¹⁷Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpe-huni mai gamit gabag. ¹⁸Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain^s vir natoħan pipihabəlan aGot begəmai.”

¹⁹Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eḃuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni ḃnos gamito. Gol timaiegai hən mətḃinau gat tin hən ginau.”

²⁰Len naḃide toḃitoḃ, nəboŋ lotohan tonoŋ ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw ḃisel ḃnos gamito len nəmatan sagw. ²¹Be atenan berin ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.^y ²²Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan suḃan aGot torin gati tia,^z avil atenan ḃerin aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”^a ²³Beti lotubət usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴Lotubət vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito.

²⁵Ŋa aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametḃos gail, lupat-pat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametḃos gail lokis alat lotoil a ḃno hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶Be gamit samtimaienan. Ideh len gamito totibau masuḃ, gai timasgəḃ suḃan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a ḃno, timasgəḃ suḃan nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷Husur ase etibau am, atenan toħan len natev, o atenan toum hən ḃilav nəhanian mai? Len nabunu-sian silat navile a pan evi atenan toħan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas nəḃisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹Suḃan aTəmagw tolav na-il-a-ḃno-an len natoħan pipihabəlan mai ginau, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰Dereh mitihan, mətemun len natev sagw len natoħan pipihabəlagw ale mətebətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətḃepəpe-hun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidəŋ len galito

(Mat 26.31-35; Mak
14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹“Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən ḃisaḃ gamito ke mətumabe, hum nauluḃan hən nəħol todardar hən nəhad ḃnos namisurhuwit ḃiteh tur lan, be nəsogsog ḃisi han ḃesuh. ³²Avil nusor tuḃ ḃnos gaiug tia hən ke, nadəlo-mian saḃ asike iteh. Ale nəboŋ gəḃi-pair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.” ³³Be aPita ikel maii ke, “Nasub̃, noutaut hən nəḃi-tah mai gaiug van hən naim bəbaŋis

^s22:18 Len naut egai, natosian ike naḃit nəhau (tovi naḃit nakrep), be namilen nəwain.

^y22:21 Psa 41.9 ^z22:22 Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 ^a22:22 Uman 1.18

mai nəmatan!” ³⁴Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulum̃an asike ekəkəraiko daməjai vəbar gəbikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³⁵Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut tobuer, mətoṃidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.”

³⁶Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan b̃ikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike b̃ikad naḅu nəḅalan, timasḅur hən nahurabat naut susus san hən ḅəvur ḅesua. ³⁷Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’^b Ale nəsa lototosi husur ginau egəm bar nəsarḅohan han ta bogai.” ³⁸Ŋa lukel mai ke, “Geris, Nasub, naḅu nəḅalan toru!” Be gai ike, “Tinoŋ!”

Len Naḅehuh Oliv

(*Mat 26.36-46; Mak 14.32-42*)

³⁹Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Naḅehuh Oliv hum naḅide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitisor tuḅ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri.” ⁴¹Ivan dan galito vəbar naut avan ideh ḅeləboi ḅetuḅ hən nəvat lan, etəŋedur, ale isor tuḅ. ⁴²Ike, “Ita, ḅevi naləŋonionian saṃ, lav kuv naḅiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləŋoni tevisi, savi nəsa notoləŋoni.” ⁴³Ale aŋel sua hən nəmav evisi həni ale igole idaŋ. ^{**}
⁴⁴Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuḅ, isor tuḅ habat van van napilal san etuḅ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuḅ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaḅi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶Ŋa ikel mai galit ke,

“Imabe mətupət? Mitile məhat, sor tuḅ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri!”

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11*)

⁴⁷Nəboŋ tosorsor sal, naluḅoh sua egəmai. Ale aJutas tosa len toŋəjavur pisan toru, gai eil a ṃo. Egəm ben aYesu hən ḅesuṃ nətarhon, ⁴⁸avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosuṃ nətarhogw hən gəḅeriŋ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa ḅevisi, luke, “Nasuḅ, namtiḅal mai galito hən naḅu nəḅalan a?” ⁵⁰Beti galit sua itai naslev seḅiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimagenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵²Beti aYesu ikel mai aḅiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a ṃo hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toke tiḅal mai alat lotoil a ṃo? ⁵³Len nəmariboŋ piŋi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədariŋan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(*Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27*)

⁵⁴Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim seḅiltihai tutumav. APita ehuser galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵Nəboŋ lototuŋ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh ḅonḅon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶Beti

^{**}22:43 Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

^b22:37 Isa 53.12

naslev tǝbarehreh erisi nǝboŋ tobǝtah ale nǝsalsalumean hǝn nǝhab toŋias. Ale ekǝta mǝtaltal van hǝni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notǝtan hǝn gai!” ⁵⁸ Beti sǝdareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nǝhaua tosua tovan, sual am isor sabi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notǝtan hǝn nǝsa go-tokele.” Vǝha-sua ŋai, nǝboŋ tosor sal, natoulumǝn ekǝkǝraiko. ⁶¹ Nasub ipair, ekǝta inor van hǝn aPita, ale aPita inau tǝlmam hǝn nasoruan siNasub nǝboŋ tokel maii ke, “A tahw hǝn natoulumǝn bǝkǝkǝraiko damǝŋai, gaiug dereh gikel vǝha-tor hǝni ke gǝsalǝboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuǝ.

NǝSanhitrin lukot hǝn aYesu

(*Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24*)

⁶³ Alat lotokǝtkǝta kǝkol hǝn aYesu lotubǝt sor vilesi van, luǝasi, vasi, vasi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namǝtan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toǝvas gaiug?” ⁶⁵ Ale lukel natit isobur am, losǝvari vǝsa tibatbat.

⁶⁶ Nǝboŋ naut tolan nǝSanhitrin luǝonǝn. Alat lotoil a mo hǝn nǝvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hǝn nalo lobǝtah len naǝonǝnan enan. Ale losǝhar aYesu van hǝn galito. ⁶⁷ Luke, “Gǝbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nǝbǝkǝmaienan mai gamito, asike mǝtodǝlom ginau, ⁶⁸ ale nǝbeus gamito, asike mǝtusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nǝvanuan dereh tebǝtah len nǝmatu siGot hǝn bǝkad nǝdanǝn.”^c ⁷⁰ Galit pisi lousi ke, “Gaiug maui,

aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mǝtuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsalǝŋon avan ideh am hǝn bǝkel ur nǝsaan ategai tokele. Husur gidat sǝbǝdato datosǝsǝloŋ hǝni len nabuŋon gabag!”

AYesu len nakotan sePilate

(*Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38*)

23 Beti, naluǝoh kavkav hǝn nǝSanhitrin lule mǝhat, sǝhari van hǝn aPilate. ² Lotubǝt sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusab ategai ke tosǝhar suluǝ nǝvanuan sinamit gail len naǝisal tosa. Ikai tas na-ǝur-nǝtaks-an van hǝn aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.” ³ ŋa aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluǝoh gail ke, “Nusabi ke ategai sǝkad nǝsaban.” ⁵ Avil luttaltal ke, “Gai ipair hǝn nǝnauan sinǝvanuan gail hǝn naǝpusanan san len naut pisi a Jutea, gol loluǝoh bal taǝtaǝor. Etubǝt a Kalili vǝbar naut egai!”

AYesu len nǝhon aHerot

⁶ Nǝboŋ aPilate tosǝsǝloŋ hǝni, eusi ke gai bevi auleKalili. ⁷ Ale nǝboŋ tosǝsǝloŋ lǝboii ke aYesu totoh pipihabǝlan aHerot Antipas, esǝvati van hǝn aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nǝboŋ enan. ⁸ Nǝboŋ aHerot toris aYesu ehǝhaǝur masuǝ, husur sutuai elǝŋoni tia ke terisi, bathut esǝsǝloŋ hǝn naholan tohusuri, ale ike teris aYesu bǝigol namerikel ideh. ⁹ ŋa aHerot eus nanasian tosobur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hǝn nalo, lusor idaŋ, lusor lol paŋpaŋ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loŋit nǝholit van hǝni

hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹²Len nəboŋ enan ŋai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

AYesu len nəhon naluŋoh

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15;
Jon 18.39–19.16)

¹³Nəboŋ aPilate tokis abiltihai tutu-mav gail mai alat lotoil a mo mai nəvanuan gail tonon, ¹⁴ikel mai galit ke, “Mətosəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluŋ nəvanuan gail len naŋisal tosa. Nəboŋ notoususi len nəhomito, nəsesəb nəsaan ideh len ategai məttoŋor tasi, kel ke tosa. ¹⁵AHerot am səsaŋ nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam həni gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən bimat sile. ^{16–17}Imaienan, dereh nigol lebilas masuŋ həni ale teləboi bivan.”^{††} ¹⁸Avil galit luŋon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile moŋ ginamito!” ¹⁹(Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar həni len naim bəbaŋis sil togol nəvanuan lotoluŋoh, bal taŋ-taŋor len nabiltivile hən ləbemədas nəgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriŋ aYesu tivan. ²¹Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” ²²Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsesəb kas nəsaan ideh lan tonor hən bimat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuŋ həni ale neriŋi tivan.” ²³Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludaŋ bur aPilate. ²⁴ŋa

aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni. ²⁵Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bəbaŋis sil togol nəbalan hən bəmədas nəgavmen mai togol nəmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋ aYesu len navələl-ito hən ləbigol nəsa lotoləŋoni həni.

Luŋos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak
15.21-32; Jon 19.17-27)

²⁶Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən bīpati husur aYesu. ²⁷Ale nəvanuan isobur masuŋ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaŋut lois, luŋosŋos nibelito, lutaŋisi. ²⁸Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToŋtaJerusalem gail, samtitaŋis ginau be mititaŋis gamit gabag mai anatumit gail. ²⁹Husur len nəboŋ bəgəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaŋut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ ³⁰Beti ‘dereh lisor mai nabiltiŋevuhuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhŋevuhuh gail ke, “Kabut gol ginamito!””^d ³¹Husur ke nəvanuan gail ləbigol natgalenan nəboŋ nəhai tomaur sal, nəsa bəvisi nəboŋ nəhai biŋod?”^{‡‡}

³²Ikad naluŋman eru, artobur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləbigol arbimat mai aYesu. ³³ŋa nəboŋ lotobar naut lotokisi hən Nabələshukadhutəmat, loriŋi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naluŋman eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. ³⁴AYesu ike, “Ita, gerubət nəsaan egai dan galito, husur ləsaləboi

^{††}23:16-17 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves ¹⁷Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋis gati a mo tevivile.

^{‡‡}23:31 Namilen ke ləbigol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile.

nəsa lotogole.”^f Beti lubar hən nəvat hən ləbisabi ke as tikad nahurabat san gail.^e ³⁵Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabuḡolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; bevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaḡ, lav navinika^{§§} van həni.^f ³⁷Luke, “Gəbevi kiḡ seJu gail, lav kuv gaiug səbom!” ³⁸Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiḡ seJu gail bogai.”

³⁹Gəlar sua, tovi uluḡan tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Tə-magenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” ⁴⁰Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen saḡ eḡi-toḡ hən esan. ⁴¹Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴²Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboḡ gəbegəm vi kiḡ.” ⁴³AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməḡai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhəvuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30*)

⁴⁴Pəpadaḡ hən natubliial nəmargobut ikabut gol piḡ naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau, ⁴⁵husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpehun naim siGot emətar len nahudhut eru.⁸

⁴⁶Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriḡ nanunugw len navəlaḡ.” Nəboḡ tokəmaienan tonor, eməsol, imat.^h

⁴⁷Nəboḡ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸Naluḡoh luḡon hən ləbekəta ris nəsa tovisi. Nəboḡ lotorisi, hən natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹Ale galit piḡsi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhəvut lotohusuri a Kalili, loris piḡ natgalenan.ⁱ

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42*)

⁵⁰Ikad naluḡan sua, nahəsən aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor.

⁵¹(Gai sədaḡ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihəbələn aGot. ⁵²Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu. ⁵³Beti ipat kuvi vi pan, ruḡ gole len nəkaliko tovi linen ale riḡi len naburhuvat nəmatan lotota puḡuli tia. Ləsətavun avan ideh len nabur enan sal. ⁵⁴Ale evi Nəboḡ Nautautan, nəSappat pəpadaḡ bətubat*. ⁵⁵Alatpəhəvut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris naburhuvat nəmatan mai navide toriḡ niben topələh lan. ⁵⁶Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəḡon tosusau mai nəhai pəhas gail ḡnos niben.

Ale len nəSappat luḡavḡav husur nalo siMoses.^j

^f23:34 Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, ruḡat nəsaan egai dan galito husur ləsaləboi nəsa lotogole.”

^{§§}23:36 Navinika evi nəwain tomatu van vakon.

*23:54 Evi naut mədau, pəpadaḡ hən namityal ḡimasmur.

^e23:34 Psa 22.18 ^f23:36 Psa 69.21 ^g23:45 Exo 26.31-33

^h23:46 Psa 31.5 ⁱ23:49 Psa 38.11 ^j23:56 Exo 20.10; Deu 5.14

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

24 Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,[†] dudulan soŋilan, alatpəhəvūt lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ²Lusaḅ nəvat nabopita torib tia dan nəbur nəmatan ³avil nəboŋ lotoḅis, ləsəsəḅ niben Nasuḅ aYesu. ⁴Nəboŋ lotonau tətan hən natenan sal, be losəhoḅvūt len nauluḡman toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵Ninelit epil vəsa, ale lotəjedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ mab hən avan tomaur len naut silat lotomat?” ⁶Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətas.’^k ⁸Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ale nəboŋ lototəlmam dan nəburhuvat nəmatan, lukel pīs natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰Alatpəhəvūt galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹Avil ahai pispisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹²Be aPita ile məhat, igam vi lan nəburhuvat nəmatan. Nəboŋ toḅetḅet hən ḅəkəta vi lan ḅurhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, ipəŋ len nəsa tovisi.

Naḡisal vi Emmaus

(Mak 16.12-13)

¹³Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.[‡] ¹⁴Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit pīs tovisi tia. ¹⁵Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu māu egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mətəoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸Beti gəlar sua, nahəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametḅos pīs a Jerusalem, gaiug səḅoḡm gəsaləboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, auluḡman sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail pīs. ²⁰Beti aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a ḡno sidato, loriŋi len navəlan alat a Rom hən ləḅeriŋ nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹Avil a ḡno namtuvatvat viri ke, tovi atenan ḅilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²²Ale sual am, alatpəhəvūt sinamit galevis lugol namtoḅəhoḅvūt. Daməŋ dudulan soŋilan lovi lan nəbur nəmatan ²³ale nəboŋ ləsəsəḅ niben, lotəlmam, luke lotoris na-kətarisi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan nəbur nəmatan

[†]24:1 NəSappat seJu gail etuḅat len naFraitə nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade.

[‡]24:13 Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlayan tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

^k24:7 Luk 9.22, 17.25, 18.31-33

ale lusabi hum alatpahaŭut lotokele, avil gai, l̄esarisi.”²⁵ AYesu ikel mai ḡelar ke, “N̄ekadumir iŷonŷon. Idaŋ h̄an m̄ar-
bed̄alom p̄is n̄esa ahai kelkel ur gail lo-
tokele.”²⁶ Evi nal̄əŋonian siGot ke aKris-
to imasl̄əŋon isa v̄esa m̄os natgalenan, beti
bis len n̄əyalyalan san.”²⁷ Beti t̄ubat
len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi,
isor vahvah mai ḡelaru, kel natit p̄isi
husur gai gabag topat len natosian siGot
kavkav.

²⁸ N̄əboŋ lotoyar ḡəm p̄epad̄aŋ h̄an
navile artovan h̄ani, aYesu iyar suŋan
b̄ivan am. ²⁹ Be arutaltal h̄ani ke, “Gi-
toh mai ginam̄eru husur naut igomgom
mai namityal imasur tia.” Ale ēbis lo-
hoim h̄an bitoh mai ḡelaru.

³⁰ N̄əboŋ topat h̄an n̄ətarh̄egar̄in h̄an
b̄ihan mai ḡelaru len natev, ilav nab̄eta,
esipa h̄ani, ēburi ale ilavi mai ḡelaru.
³¹ V̄əha-sua ŋai nam̄ətalar es̄əŋav, aroris
ləboii. Beti iyav dan ḡelaru. ³² Arousus
ḡelar gabag ke, “Imabe n̄əlodar
imavuhos n̄əboŋ tosor mai gidaru
met̄p̄isal, tosor vahvah h̄an natosian
siGot mai gidaru?”³³ ŋa len namityal
enan ŋai arule m̄əhat, arot̄əlmam vi
Jerusalem. Arusāb̄ Tos̄əŋavur Pisan
Tosua lotobon̄bon̄ mai alat lototah mai
galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasūb̄ tole
m̄əhat mai tovisi h̄an aSimon. ³⁵ Beti
ḡelaru arukel ur n̄esa tovisi met̄p̄isal
mai na-ris-l̄əboii-an s̄əlaru n̄əboŋ aYesu
tōbur nab̄eta.

AYesu evisi h̄an ahai susur gail

(*Mat 28.16-20; Mak 16.14-18;*

Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ N̄əboŋ artohol husur natgalenan
sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito
ale ikel mai galit ke, “N̄əlom̄it tikad
nat̄əmat̄.”³⁷ Be los̄əhoŷut, ninelit epil,
lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel
mai galit ke, “M̄ətom̄ətahw h̄an n̄esa?

Imabe n̄əlom̄it euri ke notomaur t̄ə-
tas?³⁹ M̄əteris nav̄əlagw mai nariegw
ḡelaru; ginau bogai! Bar ginau h̄an
m̄ətbl̄əboi ginau, husur nanunun ideh
s̄əkad nab̄ələseh̄w mai navisoh suŋan
ginau notokade.”

⁴⁰ N̄əboŋ tok̄əmaienan ton̄oŋ ēvusan
galit h̄an nav̄əlan mai narien ḡelaru.
⁴¹ Len nakemkeman mai n̄əmaŋmaŋan
salito n̄əlolit euri sal ale ike, “M̄ə-
tukad n̄əhanian ideh geg a?”⁴² ŋa lulav
nahudhuieh lotol̄əŋasi mai, ⁴³ ale ilavi,
ihani len n̄əholito.

Nasoruan nam̄əkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai n̄esa
notokele mai gamit tia n̄əboŋ nototoh
mai gamit sal ke, natit p̄isi lototosi husur
ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur
gail mai n̄əb̄e gail limassarpoh.”⁴⁵ Beti
es̄əŋav h̄an n̄ənanuan salit h̄an l̄əb̄el̄əboi
natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke,
“Natosian ek̄əmaiegai ke: AKris-
to, aGot totabtabuh lan, timasl̄əŋon tisa v̄esa ale
le m̄əhat dan n̄əmatan len n̄əmaribon̄
titor.”⁴⁷ Ale len nah̄əsan dereh n̄əvan-
uan gail likel ur n̄əpairan dan n̄əsaan
m̄os narubatian dan n̄əsaan van h̄an
naluv̄oh h̄an namet̄bos gail p̄isi, t̄ubat a
Jerusalem. ⁴⁸ Gamit m̄ətoris natgalenan,
mitia kel ur n̄esa m̄əttorisi mai n̄əvanuan
gail. ⁴⁹ M̄əteris, nos̄əvat n̄esa aT̄əmagw
tokel gati van h̄an gamito, be gamit mi-
titoh len nab̄iltivile vir aGot b̄ikol n̄ə-
daŋan h̄an n̄əyalyalan len gamito hum
nahurabat.”^m

AYesu evi m̄əhat

(*Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)*

⁵⁰ Beti es̄əhar galit v̄əbar naut a Petani,
ale isah h̄an nav̄əlan vi m̄əhat, eus
aGot h̄an b̄igol navoian van h̄an galito.
⁵¹ N̄əboŋ tosor sor sal eriŋ galito ale aGot

ilavi vi mēhat vi lan nēmav. ⁵²Ūa lulu-
lotu hēni beti lotēlmam vi Jerusalem,
lukemkem masuṽ. ⁵³Ale lutoh tin len na-

holēvat todar vis naim siGot, lusor sal
suh tabtab hēn aGot.

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən naroruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun uluṃan aGot tosua səḃon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləḃeriṅ nəlolit ḃidaṅ lan, ləḃikad nadəlomian lan.

AJon itosi ṃos ase?

Itosi ṃos alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naḃusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toṃusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ṅais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən məḃedəłomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən məḃeriṅ nəłomit lan, ale len nadəlomian samit məḃikad nəmauran len nahəsən” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəḃoṅ togol natit ḃisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəha-səḃur həni ke “Ginau novi.” Luma-

iegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi naṃial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi naleməhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ḃisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəḃoṅ tokəmaienan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəḃoṅ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəḃoṅ toke, “a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len nəvide tomaienan ikel vəḃoti ke tovi Got, natubatan san eḃuer, nanoṅan san eḃuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail ṃos nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubat hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toḃusan həni pəpadaṅ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

1 Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ²Atenan itah mai aGot len natubatan. ³Len atenan aGot igol natit ḃisi tovisi. Atenan taḃuer, asike təkad natideh. ⁴Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi naṃial sinəvanuan gail. ⁵Naṃial satoṃial van sal len nəmargobut be nəmargobut sasəhori.

⁶ Aulumān sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.ⁿ ⁷ Atenan egəm hum nasor-ləboii-an hən b̄ikel vəhot nakitinan husur nañial, hən nəvanuan p̄isi ləbedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi m̄ial, be egəm hən b̄ikel vəhot nakitinan husur nañial. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi nañial kitin toñias nəvanuan p̄isi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit p̄isi lotohəhəvur həni, lotoriñ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbēgəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləñon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulumān, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ηai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai bēgəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Ayan ideh saris aGot boñ ideh. ANatun səbōn ηai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

AJon ike savi aKристо, aGot totabtabuh lan

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləbeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kelkoti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavei aKристо, aGot totabtabuh lan.” ²¹ ηa lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavei gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”[¶] ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtbikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas tobəbesw ke, ‘Gol nañisal tinor mōs Nasub!’”^o

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəbevi aKристо, asike gəbevi aElijah, asike gəbevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mətsakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəbīsah rubat nəhau hən naributbut san.”[§] ²⁸ Len nəboñ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip

[¶]1:21 *Elijah*: Mal 4.5, *ahai kelkel ur*: Deu 18.15, 18

[§]1:27 Evi slev gail lotosah rubat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

ⁿ1:6 Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 ^o1:23 Isa 40.3

siGot b̄ilav kuv n̄asaan sinavile a pan.**
³⁰Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua teḡam a tahw len ginau, iyalyal s̄hor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notob̄uer sal.’³¹ Ginau n̄asak̄eta l̄eboii, avil noḡam, nubaptais h̄an n̄awai h̄an n̄ab̄igol aIsrael l̄abel̄eboii.”††

³²⁻³³Beti aJon ikel koti ke, “N̄asak̄eta l̄eboi ategai, avil atenan tos̄vat ginau h̄an n̄ab̄ibaptais h̄an n̄awai, ikel mai ginau ke, ‘N̄əboŋ ḡəb̄eris aNunugw b̄evi pan, b̄itoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais h̄an n̄əvanuan gail h̄an aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan n̄əməv hum n̄ətav‡‡ ale itoh tin len ategai.³⁴ Ale noris nat-galen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”¶¶

Ahai susur met̄akav gail siYesu

³⁵Len n̄əboŋ tohusuri aJon eil t̄ətas mai eru len ahai susur san gail.
³⁶N̄əboŋ toris aYesu toṽot van ike, “M̄əteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

³⁷N̄əboŋ ahai susur artos̄əsəloŋ h̄an n̄əsa tokele, arohusur aYesu.³⁸ Beti aYesu ipair, eris ḡəlaru artohusuri, ale eus ḡəlar ke, “M̄əroləŋon n̄əsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai p̄usan), gutohtoh a be?”³⁹ Isor var ḡəlar ke, “Ḡəm, k̄eta risi.” Ŋa aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut m̄ədau, lovurvur n̄əmari-boŋ enan maii.

⁴⁰AAdr̄u aṽan aSimon Pita, evi ḡəlar sua tos̄əsəloŋ h̄an n̄əsa aJon tokele, tohusur aYesu.⁴¹ Natit met̄akav aAdru

togole, isaḅ aSimon, aṽan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan).⁴² Beti aAdru es̄əhar aPita van h̄an aYesu. AYesu ek̄eta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug h̄an aKefas (namilen tovi aPita).”§§

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Eburur mai aFilip ale ikel maii ke, “Geḡəm husur ginau.”⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita).⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtus̄aḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nah̄əsan aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.”⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi m̄əau eḡəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Geḡəm risi.”

⁴⁷N̄əboŋ aYesu toris aNatanael toḡəm h̄ani ike, “M̄əteris! AuleIsrael kitin bogai! S̄əkad naḡəḡərasan ideh lan.”⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Gol̄əboi mab h̄an ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotob̄ətah pipifik*, a tahw h̄an aFilip tokis gaiug.”⁴⁹ ANatanael es̄əhoṽut len natenan, isor vari ke, “Hai p̄usan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKij selsrael!”⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “God̄əlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotob̄ətah pipifik a? Dereh geris natit gail ḡəb̄iṽan lan s̄əhor masuṽ h̄an natenan.”⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh m̄əteris

** 1:29 Navile a pan len naut egai namilen n̄əvanuan ideh.

†† 1:31 Israel len naut egai evi n̄əpasusan siJakop aGot tokisi h̄an aIsrael am.

‡‡ 1:32-33 N̄ətav ehum navimal toṽəhap̄əhw.

¶¶ 1:34 Natosian galevis ta sutuai luke evi anatun uluṽan siGot

§§ 1:42 Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris.

* 1:48 Nafik evi n̄əhai sua, naṽite am lokisi h̄an nafik.

nəməv b̄esəŋav, aŋel siGot gail ləb̄evi məhat ale ləb̄evi pan len aNaturan Nəvanuan.”^q

Nəlahan len naut a Kana

2 Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ²ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləb̄egəm hən nəlahan. ³Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵Ale anan ikel mai nəvanuan nau-man gail ke, “Nəsa b̄ikel mai gamito, mitigole.”

⁶Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, naJu gail lugol galit luvevu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai v̄isusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷AYesu ikel mai galit ke, “B̄ir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale lob̄ir nəwai van vapul səsəhov. ⁸Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis nauluṃan tomadhalaḡ gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰Isor sal suh auluṃan en tolak ke, “Nəvanuan p̄isi lopəpəhun nəwain tovoi a ṃo, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpəhun togon savoi masuṽ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav

tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin̄ nəlolit todaŋ lan.

¹²Nəboŋ nəlahan tonon̄ aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aṽan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmaribon̄ galevis.^r

AYesu ivahvatur naut todar vis naim siGot

(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

¹³NəPasova seJu gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoṽur hən nab̄uluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.[†] ¹⁵AYesu ebutan b̄on-b̄on hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan p̄isi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nab̄uluk gail, idaŋ-daŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶Ikel mai alat lotoṽur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw təhun naim nəmaket!”

¹⁷Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim saṃ totəgau gat tabtab hən ginau.”^s

¹⁸Nəlon naJu gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-ṃo-an toməbe hən gotoləboi gəb̄igol natgale-nan? Gigol namerikel ideh hən namt-b̄ekəta ləboi nədaŋan saṃ!” ¹⁹AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmaribon̄ titor.”^t

²⁰Ale lusor vari ke, “Namtəum hən naim

[†]2:14 Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem ṃos nəPasova. Logəm len naprovens isobur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludaṃ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot levioi hən nəvat nasilva səlani ŋai.

^q1:51 Gen 28.12 ^r2:12 Mat 4.13 ^s2:17 Psa 69.9

^t2:19 Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29

egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor mabe?" ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodəlom natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənauan sinəvanuan gail

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isobur loriŋ nəlolit len nahəsan nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadəlomian len nəlolit lotoriŋi len gai husur eləboi nəboruan nəsaan salit gail. ²⁵ Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

AYesu mai aNikotemus

3 Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsan aNikotemus toil a mo hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, "Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot tosevati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii." ³ AYesu isor vari ke, "Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,[‡] edədas beris natohan pipihabəlan aGot." ⁴ ANikotemus eusi ke, "Imab hən nəvanuan tovi haṽut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bebis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaṽun anan hən bipas vəha-ru həni!"

⁵ AYesu isor vari ke, "Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot[¶], hən beləboi bebis len natohan pipihabəlan aGot. ⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ŋai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagipəŋ len nəsa notokele ke, 'Gimaskad nəpasian tətəs.' ⁸ Nəlan eṽuv husur naləŋonian san ale gosəsəloŋ hən nəwəlan han, be gəsələboi naut toṽuv gəm lan mai naut toṽuv vi lan. Len naṽide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu." ⁹ ANikotemus eusi ke, "Natgalenan levisi mabe?" ¹⁰ AYesu isor vari ke, "Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom nakel-koti-an sinamito. ¹² Nəboŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginəu. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginəu! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ŋai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ŋai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut tobəbesw, tomasmas, aMoses esuhun nəlabləb hən nəmat len nəhai.^u Len naṽide tomaienən, limasuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan pisi ləberinŋ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

[‡]3:3 Len nasoruan ta Kris, *tətəs* ikad namilen sual am tovi *egəm a məhat* gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi *avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas beris natohan pipihabəlan aGot.*

[¶]3:5 Len nasoruan ta Kris, *nunun* ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seJu gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienən.

^u3:14 Num 21.9

¹⁶“Bathut aGot elomas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun to-sua səbon hən avan ideh berij nəlön bidaŋ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən berij ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariŋi ke b̄ipanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot eriŋi tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsan aNatun aGot tovi aNatun to-sua səbon. ¹⁹Nəpanismen esil nategai ke: Nañial ebis len navile a pan, be nəvanuan lolomas bun nə-margobut səhor Nañial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰Husur alat lotogolgol nəsaan lomətahun bun Nañial, ləsavi lan Nañial husur lomətahw len Nañial b̄emias p̄arp̄ar hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Nañial hən b̄emias nəsa togole len nədaŋan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²²Nəboŋ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaŋ hən naut a Salim, husur nəwai isobur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləb̄ibaptais. ²⁴(Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).^v

²⁵Beti ahai susur siJon galevis lovitvituhtuh mai naJu sua husur nañide hən nalilosan hən ləb̄iveveu m̄os nalotuan. ²⁶Ale logəm hən aJon, luke, “Hai p̄usan, ategai totoh mai gaiug tarhəwisel Jor-

tan, ategai gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan p̄isi logəm həni.”

²⁷Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi b̄ikad nəsa ŋai aGot len nə-mav toviol həni mai. ²⁸Gamit māu mətoləboi mətbikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavı aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a mo tia, beti atenan.”^w ²⁹Nəbikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seuluŋan tolah mai. Be nauluŋan tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlon həni, gai ehəhəvur hən tosəsəlon həni nadolon aten tolah. AKristo esuŋan atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən b̄ibaptais hən galito, losuŋan alitenan tolah. Ginau nosuŋan nauluŋan tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhəvuran nəboŋ notosəsəlon həni nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit p̄isi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Ate-nan togəm len nəmav iyalyal səhor natit p̄isi. ³²Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlon həni be səkad avan ideh todəlom nəsa tokele. ³³Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isañ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav mai, nagilen tobuer. ³⁵AGot, aTata elomas bun aNatun, ale eriŋ natit p̄isi len navəlan tia. ³⁶Avan ideh toriŋ nəlön todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun b̄eriŋ nəlön len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋ-paŋ siGot ipat tabtab lan.

AYesu mai atob̃taSamaria

4 Beti naFarisi gail losəsəloŋ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosobur hən ləbēgəm vi hai susur san gail, lusobur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəloŋ həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.[§] ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsən a Sikar, topat pəpadəŋ hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatun.** ⁶ Ikad naburhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəb̃burhuwai enan. Natub̃lial bolai.

⁷ Atob̃taSamaria sua egəm hən b̃evəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səbon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləbēvur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaṽut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi tob̃taSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəbon mai alat a Samaria boŋ ideh).^x ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub̃, gəsəkad nabiliwai, nəhau eb̃uer, ale naburhuwai eg isareh masuṽ. Goləboi gəb̃evəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̃au ilav naburhuwai egai mai gidato,

ale gai mai anatun gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̃isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəbilav maii, asike imaduh boŋ ideh. Be nəwai nəbilavi maii ehum nabəko toṽun vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaṽut ikel maii ke, “Nasub̃, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəbimaduh boŋ ideh, asike nəbēgəm gegai hən navəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoaṽ, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaṽut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboŋ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoaṽ erim tia, ale ahaṽut gotokade gagai savi asoaṽ, gəsələh maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaṽut ike, “Nasub̃, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len nəvəhuh egai, be gamit mətovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ŋai evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboŋ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən mətəbilotu hən aTata len nəvəhuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai mətətolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboi, bathut nəlav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləb̃ilotu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədəŋan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doŋ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəb̃erisi, ao, ehum nanunun

§4:3 Nəboŋ aYesu toləboi ke naFarisi lotosəsəloŋ hən tobaptais hən nəvanuan tosobur, emətahun ləb̃ibal maii ale eriŋ naut enan.

**4:5 Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun alsak tovi natun aAraham.

^x4:9 Luk 9.52-53; Ezr 4.1-5; Neh 4.1-2

sua o nasuṅavṅavan gotodədəs gəberisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nəlolit kavkav, len nədaṅan seNunun.”²⁵ Apəhaṽut ikel maii ke, “Noləboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tēgəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboṅ bēgəmai dereh tikel ur natit p̄isi mai ginamito.”²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoṽut habat hən aYesu tosor mai apəhaṽut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləṅon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napəhaṽut eriṅ nabīliwai san, etəlmam vi lan nabīltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit p̄isi notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?”³⁰ Ņa nəvanuan gail loriṅ nabīltivile, lotubāt van həni.

Nəbōl p̄usan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai p̄usan, gihan.”³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mət-saləboii.”³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?”³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəbigol naləṅonian sitenan tosəvat ginau hən nəbigol vurvur nauman san.”³⁵ Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat beti nəmatuan,’ be mətəsəṅav hən namətamito, mətəkəta ris nəmarireu hən nawit tosmas, toutaut hən nəmat-

uan tia.³⁶ Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etubāt lav naṗurṗuran san, ale esəsəgov hən nawit m̄os nəmauran vi sutuai.^{††} Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbəhəhaṽur bōnbōn.³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.’³⁸ Nosəvat gamit hən mətbesəgov bōnbōn hən nəsa mət-saum m̄osi. Galevis am loum idaṅ m̄osi. Be gamit mətohusur galito ale mətopul hən nəmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isobūr len nabīltivile a Sikar loriṅ nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəhaṽut toke, “Ikel mai ginau hən natit p̄isi notogole.”⁴⁰ Beti nəboṅ alat a Samaria lotogəm həni, lousi hən bitoh mai galito, ale itoh ei vəbar nəmariboṅ eru.⁴¹ Ale husur nasoran san, isobūr am lukad nadəlomian.⁴² Beti lukel mai napəhaṽut ke, “Nadəlomian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosəsoləṅ həni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan.”

AYesu igol anatun nəvanuan nauman sekiṅ imaur

⁴³ Nəboṅ nəmariboṅ toru togam gole, aYesu eriṅ naut enan, evi Kalili.⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito.”^y⁴⁵ Imagenan, nəboṅ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhaṽur həni husur loris natit p̄isi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.^z

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.^a Len naut enan ikad abīltivanuan sua toum sekiṅ, anatun uluṁan toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum.⁴⁷ Nəboṅ

^{††}4:36 Len naves egai, *nawit tomatu* evi nəvanuan toutaut hən b̄esəsələṅ hən nasoran siGot, toutaut hən bikad nadəlomian lan.

atenan tosəsəloŋ hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Eŋiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pəpadaŋ timat.⁴⁸ ŋa aYesu ikel maii ke, “Asike mət-beris namerikel gail o natit mətbimaŋ-maŋ lan, asike mətukad nadəlomian!”⁴⁹ Abiltivanuan toun sekiŋ eŋiri tətəs ke, “Nasub, asike gəbėgəm gagai, dereh anatum timat!”⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatum imaur.” Edəlom nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, nəlev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum imaur tia!”⁵² Eus galit ke, “Eləŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoŋ nino len namityal tosua ut mədau.”⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ŋai aYesu ike, “Anatum imaur.” Ale gai mai galit pisi lotosuh lohoim san, loğəm vi vanuan nadəlomian.⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

5 Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seJu gail.² Ale len naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nəbiltiŋburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nəhəsən Petsata^f len nasoruan seIpri gail.³⁻⁴ Nəvanuan isoŋur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.⁵⁸

⁵ Ikad esua topat ei toməsah len nasihau tovi 38 tia.⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?”⁷ Aten toməsah isor vari ke, “Nasub, nəsəkad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəbevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəbevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a mo, beti ginau.”⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh saŋ, pati, ale yar van.”⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat.¹⁰ Imaienan, alat lotoil a mo hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel saŋ, goŋur kotov nalo tokai tas nauman!”^b¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel saŋ, yar van.’”¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəbigol maien həni?”¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluvoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaŋ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta mo bevisi hən gaiug.”¹⁵ Beti nauluŋan ia kel mai alat lotoil a mo hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur.¹⁶ Imaienan lotuŋat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat.¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.”¹⁸ Imaienan, alat lotoil a mo hən naJu gail ludas piŋal am hən ləbigole bi-mat. Savi husur toŋur kotov nə-kai-tasi-

[‡]4:52 Len nasoruan ta Kris ike *namityal toməlevru* husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau.

^f5:2 Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke *Betesta*.

[§]5:3-4 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: *Lupat vir nəwai biŋaluŋalw*, 4 *husur aŋel siNasub egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur.*

^b5:10 Neh 13.19; Jer 17.21

an hən nəSəppat ɲai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toṗitṗitoṽ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ ɲa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas bigol natideh səbon, eləboi bigol ɲa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale eṽusani hən natit ṗisi gai togole, ale dereh teṽusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən mətḃimaɲmaɲ lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləɲon ḃilavi mai. ²² Husur aTata səsab səhoti ke avan ideh ḃipanis, aoa erinɲi len aNatun hən ḃisab səhoti ke nəvanuan gail ləḃipanis, ²³ hən nəvanuan ṗisi ləḃeputsan aNatun len nənauan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəḃeputsan aNatun len nənauan saṃ, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan saṃ.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloɲ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eḃis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboɲ ḃegəmai, hun nəboɲ togəṃ tia, dereh alat lotomat lesəsəloɲ hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloɲ həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai erinɲi len aNatun am hən ḃevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale erin nədaɲan len navəlan hən ḃikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiṗaɲ len natgalenan, husur ikad nəboɲ togəmai hən alat lotomat len nəbur nəmatan salito ləḃesəsəloɲ hən

nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan nəbur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləḃimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləḃesəsəloɲ ləboi nəpanismen salito.^c

³⁰ “Ginau nodədas nəbigol natideh len ginau səbogw. Nopəpəhun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsagole husur naləɲonian sagw, be nugole husur naləɲonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səbogw ɲai nətasor ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.^d ³⁴ Be nəsarinɲ gat nəloɲw len nasor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ɲai hən mətḃimakuv dan nəsaan samito. ³⁵ AJon ehum naṃial topaɲ, toṃial. Ale gamit mətulekis hən mətḃitoh kəkereh len naṃial san, hən mətḃehəhaṽur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nəbigol ṗis gail, natgalenan notogole, loṽusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit məsasəsəloɲ hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudonɲon nəmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nəmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləɲon mətḃegəṃ hən ginau hən mətḃikad nəmauran enan.

^c5:29 Dan 12.2 ^d5:33 Jon 1.19-27, 3.22-30

⁴¹“Nəboŋ məttosal suh ginau, nəsal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴²husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³Ginau noğəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhəvur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bəgəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidaŋ həni, məte-həhəvur həni. ⁴⁴Imabe mətodədəs mət-ḃedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nəsal-suhi-an toğəm len gai tovi aGot səḃon ŋai. ⁴⁵Samtinau ke evi ginau nəḃikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua ḃigole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.* ⁴⁶Avil məttadələm aMoses tia, məttadələm ginau tia bathut gai m̄au itos husur ginau. ⁴⁷Be asike mətḃedələm nəsa gai totoŋi husur ginau, mitimabe hən mətḃedələm nəsa notokele?”

AYesu evəŋan alat lotovi 5,000

(*Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17*)

6 Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nəḃiltiwai lotokisi hən Nəḃiltiwai Kalili mai lotokisi hən a Tiperias am. ²Nəḃilti-ḃoh lohushusuri bathut ke lotokətkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsah. ³Ale aYesu etəḃehuh vi lan naḃehuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. ⁴Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaŋ.

⁵Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluḃoh lotogəm həni, eus aFilip ke, “Dateḃur nabəta a be hən alateg ləḃi-hani?” ⁶AYesu eḃus kitev nənauan se-Filip maienan hən ḃebunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa ḃigole ta bogai. ⁷Ale aFilip isor vari ke, “Naḃurḃuran hən nahəbati toməlvor saləboi ḃevur nabəta tonor hən galit ḃisusua ḃihan kəkereh həni.”† ⁸Ale ahai susur sua san, aAdru, aḃan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹“Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nəḃiltiḃoh tomaiegai.”‡

¹⁰Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Ḥa nauluḃan gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobaŋ liol. ¹¹Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ toŋipa vi təban aGot tonəŋ, eḃəpehuni mai alat lotobətah. Igol tomaiənan am hən naieh. Galit ḃisi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹²Nəboŋ lotohanukub tonəŋ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali toŋuh kəmas!

¹⁴Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”¶

¹⁵Bathut aYesu eləboi len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləḃigol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naḃehuh hən ḃitoh səḃon.

***5:45** Nəboŋ toŋor husur aMoses, isor husur naləḃulat torim aMoses totoŋi lotovi naləḃulat metəkav torim len nasoruan siGot.

†**6:7** Len nasoruan ta Kris ike *natenarius tovi 200*. Natenarius evi naḃurḃuran hən nauman hən nəmariboŋ toŋua, ale natenarius tovi 200 evi naḃurḃuran hən nəmariboŋ tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlvor.

‡**6:9** *Namisorhut nəpali* ikad nəhəvəte ale lotuh dədasi hən ləḃikad nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan.

¶**6:14** AMoses eḃəhav utaut hən ahai kelkel ur suḃan gai bəgəm hən alat a Israel boŋ ideh. Deu 18.15-19

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sə-dareh nəlan eŋuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naŋonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhəvur hən bisah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluŋoh lotosuh tarhəwai, ludonŋ aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səsah len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuḅ tosipa hən nabəta lan, naut naluŋoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluŋoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluŋoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləḅidoŋ aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaḅ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai pusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadoŋ ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudoŋ ginau ŋai husur mətuhənukeb hən nabəta. ²⁷ Samteum mōs nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum mōs nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nə-

vanuan dereh ḅeviol həni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən ḅeum san mōs ḅeviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datḅigol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məterij nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namḅberisi hən namḅbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totosi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləḅihani.’”^e ³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. ³³ Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasuḅ, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh ḅegəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh berij nəlon len ginau, asike, asike imaduh boŋ ideh. ³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətsariŋ nəlomit len ginau sal. ³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. ³⁸ Husur nəsagəm len nəmav hən nəḅigol nəsa notoləŋoni. Ao, nogəm hən nəḅigol husur naləŋonian siGot tosəvat ginau mōsi. ³⁹ Ale naləŋonian san imaiegai ke: galit pisi gai toviol hən galito mai ginau hən ləḅevi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. ⁴⁰ Husur naləŋonian seTə-

^e6:31 Exo 16.4, 15; Psa 78.24

magw imaiegai ke: galit p̄isi lotoris aNatun, lotoriŋ n̄lolit lan, dereh likad n̄mauran vi sutuai, ale dereh nigol lile m̄hat len N̄boŋ Nam̄kot h̄n navile a pan.”

⁴¹N̄boŋ lotos̄s̄eloŋ h̄n natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nab̄ta toḡm len n̄mav,” ⁴²ale luke, “Ategai savi aYesu, anatan aJosef ŋa? Datol̄boi at̄man mai anan. Imabe toke toḡm len n̄mav?” ⁴³AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoŋ. ⁴⁴Ikad naṗisal tosua ŋai h̄n avan ideh b̄l̄eboi b̄eḡm h̄n ginau. N̄boŋ aT̄magw tos̄vat ginau beliv avan enan, el̄boi b̄eḡm h̄n ginau, ale dereh nigol tile m̄hat len N̄boŋ Nam̄kot h̄n navile a pan. ⁴⁵Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̄usan salit p̄isi,’ ŋa n̄vanuan p̄isi lotos̄s̄eloŋ husur aTata, lotos̄s̄eloŋ l̄boi n̄sa tokele, galit loḡm h̄n ginau.^f ⁴⁶(Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan toḡm len aGot, atenan ŋai eris aTata.) ⁴⁷Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriŋ n̄lon len ginau, gai ikad n̄mauran vi sutuai. ⁴⁸Ginai novi nab̄ta h̄n n̄mauran.[§] ⁴⁹Sutuai at̄mamit gail luhan n̄manna len naut tob̄besw, be naut k̄mas natenan, lumat p̄isi. ⁵⁰Egai evi nab̄ta toḡm len n̄mav h̄n avan ideh b̄ihani, asike imat. ⁵¹Ginai s̄b̄ogw ŋai novi nab̄ta n̄mauran toḡm len n̄mav. Avan ideh b̄ihan nab̄ta egai, dereh tikad n̄mauran vi sutuai. Husur nab̄ta n̄b̄eviol h̄ni evi nibegw; dereh neviol h̄ni m̄os n̄mauran silat navile a pan.”

⁵²Beti naJu gail loṽitṽituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol m̄ab h̄n niben mai gidato h̄n dat̄bihani?” ⁵³Imaienan aYesu ikel mai galit ke,

“Kitin, nokitin mai gamit ke, asike m̄t̄bihan niben aNatun N̄vanuan, asike m̄t̄bemun n̄da han, m̄tukad n̄mauran kitin mabe? M̄ts̄ekade len gamit gabag. ⁵⁴Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun n̄da hagw, atenan ikad n̄mauran vi sutuai, ale len N̄boŋ Nam̄kot h̄n navile a pan dereh nigol tile m̄hat dan n̄matan. ⁵⁵Husur nibegw evi n̄hanian kitin, n̄da hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun n̄da hagw, atenan itoh tin len ginai ale ginai nutoh tin len gai. ⁵⁷AT̄magw tovi n̄kadun n̄mauran es̄vat ginai, ale bathut aT̄magw, ginai nutoh, nukad n̄mauran. Len naṽide tomaianan, avan ideh tohanhan ginai, bathut ginai, gai dereh titoh, tikad n̄mauran. ⁵⁸Ginai novi nab̄ta toḡm len n̄mav, be nab̄ta egai sasum̄an n̄manna at̄mamito ta sutuai lotohani. Luhan n̄manna ale lumat. Avan ideh tohanhan nab̄ta egai, dereh titoh, tikad n̄mauran vi sutuai.”

⁵⁹AYesu ikel natgalenan n̄boŋ toṗusan len naim nab̄onbonan a Kapernaum.

Ahai susur isob̄ur lugam dan aYesu

⁶⁰N̄boŋ ahai susur san gail lotos̄s̄eloŋ h̄n natgalenan, luke, “Naṗusanan enan idaŋ habat. Ase el̄boi b̄es̄s̄eloŋ s̄hoti?” ⁶¹AYesu el̄boi len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg em̄das nad̄lomian samito a? ⁶²B̄imagenan, imabe len gamito m̄t̄beris aNatun N̄vanuan bet̄lmam vi m̄hat? M̄ted̄elomi beti a? ⁶³ANunun aGot ŋai el̄boi b̄eviol h̄n n̄mauran kitin mai n̄vanuan. N̄daŋan sin̄vanuan ed̄das b̄igol natideh. Nasoruan

^{§6:48} N̄boŋ aYesu toke tovi *nab̄ta h̄n n̄mauran*, ike ehum nab̄ta dat̄bihani dereh datikad n̄mauran, evi n̄kadhumauran.

^{f6:45} Isa 54.13

notokele mai gamito, evi soruan se-Nunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴Avil gamit galevis mət-səkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natuḅatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua ḅeriṅi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi ḅegəm hən ginau len gai səḅon. ATata ṅai eləboi ḅigol nəvanuan ḅikad nadəlomian hən ḅegəmai.”

⁶⁶Husur tokəmaienan, ahai susur san isoḅur lupair dani, ləsaḅusuri am. ⁶⁷ṅa aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ASimon Pita isor vari ke, “Nasuḅ, namtivan hən ase? Gaiug səḅom ṅai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹Namtoriy nəlonaḅito len gaiug, namtoləboi tia ke gaiug govi siGot səḅon gotogəm ḅosi.” ⁷⁰Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nukelis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹Nəḅoṅ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh teriṅi len navəlan aenemi san gail.

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

7 Husur nəḅoṅ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a ḅo hən naJu gail ludoṅdoṅi hən ləḅigol ḅimat. ²Ale nəḅoṅ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaṅ. Evi nəhanan sua seJu gail.** ³Beti aḅan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Geriṅ naut enan vi Jutea hən ahai susur saḅ gail ləḅeris natit gotogol gail. ⁴Avan ideh toke ḅetibau len nəhon nəvanuan

gail sasusuan gai! Gəḅigol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan ḅisi len navile a pan hən ləḅeləboi gaiug!” ⁵Lokəmaienan husur aḅan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal ḅisi inor ṅai. ⁷Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləḅemətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸Mətəvi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹Nəḅoṅ tokəmaienan tonor, itoh a Kalili ṅai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰Be nəḅoṅ aḅan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonor, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹Beti len Nəhanan, alat lotoil a ḅo hən naJu gail, ludoṅdoṅi, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹²Len naluḅoh nəvanuan isoḅur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi nauluḅan sua tovoi masuḅ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.” ¹³Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a ḅo.

¹⁴Be nəḅoṅ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etuḅat ḅusan. ¹⁵Beti naJu gail lotoil a ḅo, lotosəseloṅ həni, luḅaṅ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toḅusan həni maii. Imabe?”

¹⁶Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naḅusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naḅu-

**7:2 Lev 23.34-36; Deu 16.13. *Nəhanan hən Nəpasvaləval* evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəḅoṅ lotoyaryar len naut masmas. Len nasiḅau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

sanan sagw. ¹⁷Avan ideh toke ðigol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naþusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbogw. ¹⁸Nəvanuan tosor len naləboian san səbən, eləŋon ke tipatpat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teputsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. ¹⁹Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas pısal hən mətðigol nəðimat sil nəsa?”

²⁰Naluṽoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas pısal hən ðigol gəðimat?” ²¹AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol nauluṽan imaur, ale nəvanuan pısi losəhoṽut sil notogole len nəSappat.^h ²²Be gamit am mətəum len nəSappat nəboŋ məttotiv dalus natətai uluṽan husur nalo siMoses. (Be naṽide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aApraham.)ⁱ ²³Məttotiv dalus natətai uluṽan len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.^{††} Mətugole hən asike mətbebur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətðimagenan, imabe mətutabulol bulos ginau nəboŋ notogol nauluṽan kavkav tomaur len nəSappat?^j ²⁴Sagenənoṽ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluṽi-an mai nə-nau-suluṽi-an samit ŋai. Mitimasnənoṽ hənı mai natit tonor, tokitin ŋai.”

AYesu evi aKristo a?

²⁵Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləðigole ðimat a? ²⁶Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-ṽo-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? ²⁷Avil datoləboi naut

atenan togəm lan. Be nəboŋ aKristo ðegəmai, asike ikad avan ideh beləboi naut togəm lan.”

²⁸Ŋa aYesu, toþusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginau a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ŋai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətsaləboii, ²⁹be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

³⁰Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, alat lotoil a ṽo lohisi soṽuer hən ləðitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. ³¹Avil isoṽur len naluṽoh lorıŋ nəlolit lan. Luke, “Nəboŋ aKristo ðegəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategaii togole.”

³²Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natgalenan naluṽoh lotosor lahlah hənı husur aYesu, galit mai aḃiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləðitah gati. ³³Ŋa aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginau. ³⁴Dereh mitidoŋ ginau, be asike mətusaḃ ginau, ale mətsaləboi mətðegəm vi lan naut nəbevi lan.”

³⁵Beti alat lotoil a ṽo hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datḃisabi? Hum ma ḃi-van hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris hən beþusan mai alat a Kris a? ³⁶Nəboŋ toke, ‘Dereh mitidoŋ ginau be asike mətusaḃ ginau,’ ale ‘Mətsaləboi mətðegəm hən naut nəbevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naþusanan husur aNunun aGot

³⁷Len nəboŋ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboŋ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh

^{††}7:23 Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboŋ toməlevtor husur nəpasian san.

ḅimaduh, tegəm hən ginau!^k 38 Avān ideh toriḅ nəlōn len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlōn hum nawisel gail.’^l 39 (Nəboḅ tokəmaienan, isor husur aNunun aGot, alat lotoriḅ nəlōlit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san ḅiparḅar.)

Nənanuan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḅoh lotosəsəlōḅ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bo-gai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniḅan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiḅ. Imaienan o səmaienan a?”^m ⁴³ ḅa naluḅoh loḅitḅituh, loḅəḅəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkōl hən naim siGot lotəlmam van hən aḅiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsəsəsəlōḅ hən avan ideh sasor suḅan atenan boḅ ideh.” ⁴⁷ ḅa naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a ḅō mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriḅ nəlōn lan ḅəu a? Ebuer kaskasi! ⁴⁹ Naluḅoh lōriḅ nəlōlit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsān aNikotemus, togəm hol mai aYesu a ḅō, ale ike,ⁿ ⁵¹ “Asike datḅikot hən avan ideh hən

datḅisāḅ nəsa gai togole, sanor len nalo sidato hən datḅeriḅi hən ḅipānis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ḅurūḅ kitevi len natosian siGot. Dereh gisāḅi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boḅ ideh!”

[*Nalobūlat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53–8.11.*]

⁵³ Ale loḅəḅəhw, luvahim gail.

Napəhaḅut togol naitian toḅur kotov nəlahan

8 Be aYesu evi lan Naḅəhuh Oliv. ² Ale nəboḅ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətās. Sədareh nəvanuan gail loḅəm həni, ale ebətah, eḅusan. ³ Ahai ḅusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaḅut sua lotosāḅi len naitian toḅur kotov nəlahan. Lu-gol eil len nəhon naluḅoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai ḅusan, alitegai, namtusāḅi len naitian toḅur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datḅetubun alatḅəhaḅut lotosuḅan alitegai. Be gaiug, gukel nəsa?”^o ⁶ (Lokəmaienan hən ləḅigol aYesu bəkəkōs len nasoruan san hən ləḅikot həni.) Be aYesu ebətah, iḅetḅet, itos len tan hən nəḅarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən ḅisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuḅi a ḅō.” ⁸ Beti ebətah tətās, iḅetḅet, tos len tan. ⁹ Nəboḅ lotosəsəlōḅ həni, lotuḅat van, alat lotovi haḅut loil a ḅō. Ale aYesu itoh səḅōn mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəḅipānis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḅ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsaḅe gəḅipānis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

^k7:37 Lev 23.36 ^l7:38 Eze 47.1; Zec 14.8 ^m7:42 2Sam 7.12; Mic 5.2

ⁿ7:50 Jon 3.1-2 ^o8:5 Lev 20.10; Deu 22.22-24

AYesu, nañial hən navile a pan

¹²AYesu isor mai nəvanuan gail tətastas am, ike, “Ginau novi nañial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad nañial hən nəmauran.”^p

¹³Ŋa naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-kotian husur gaiug gabag, be husur gaiug səboñ ñai gotokele, na-kel-koti-an sañ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.”

¹⁴AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətəsaləboi naut notogəm lan, mətəsaləboi naut notovi lan. ¹⁵Mətonənoñ husur naləboian sinəvanuan ñai, ginau nəsanənoñ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶Nəbenənoñ, na-nənoñ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səbogw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoñ husur nəsa aTata tokele.

¹⁷Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arbəpitoñ, nakotan isaḃi ke evi kitinan. ¹⁸Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹Imaienan lotubət usi ke, “ATəmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətəsaləboi ginau, mətəsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰AYesu ekəmaienan pəpadañ hən nabokis hən nəvat nəboñ toḃusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətastas, ike, “Gagai noriñ gamito, nuvan, ale dereh mətəkəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətədədas mətəgəm həni boñ ideh.” ²²Imaienan naJu gail lotoil a mo lusor mai galit gabag ke, “Nəboñ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətədədas mətəgəm həni boñ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?”

²³Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətəbedəlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”^{††}

²⁵Ŋa lous taltal həni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Suñan notokele a mo tia. ²⁶Nukad natit isobur hən nəbikele husur gamito, hən nəbisəḃ səhoti hən mətəḃpanis, be nəboñ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəlōñ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ñai atenan tokele.”

²⁷Be ləsaləboi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸Ŋa aYesu isor mai galit tətastas am ke, “Nəboñ mətəbevus aNatun Nəvanuan vi məhat, dereh mətələboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səbogw nəsəgol natideh, avil nukel nəsa ñai aTəmagw toḃusan həni mai ginau. ²⁹Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariñ gaḃulan ginau. Bathut nugol tabtab hən nəsa gai tohəhəvur həni.” ³⁰Nəboñ lotosəsəlōñ hən tokəmaienan, nəvanuan isobur loriñ nəlolit lan.

^{††}8:24 Eḃo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsan ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəbevi ginau.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin̄ n̄ololit lan ke, “M̄at̄bigol husur naḡusanan sagw, m̄at̄ovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh m̄atel̄əboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad n̄makuvan, asike m̄at̄ovi slev am.” ³³ Lusor vari ke, “Nam̄t̄ovi n̄əpasusan siAraham, nam̄tsavi slev sivan ideh boḡ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad n̄makuvan, asike m̄at̄ovi slev am?’”^q ³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol n̄əsaan evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi n̄əbathudud ideh simasta h̄ən naim, naut k̄əmas totoh mai galito. Avil anatun uluḡman amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot ḡbigol asike m̄at̄əvi slev am, dereh mitikad n̄makuvan tokitin. ³⁷ Nol̄əboi ke m̄at̄ovi n̄əpasusan siAraham gail, be m̄ətom kitev naḡisal h̄ən m̄at̄bigol n̄əbimat husur nasoruan sagw sagol natideh len n̄əlomito. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito m̄ətugol n̄əsa m̄ətos̄əsəlōḡ h̄ən at̄əmamit māu tokele.”

³⁹ Lusor t̄əvah ke, “At̄əmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “M̄əttavi anatun aAraham gail, m̄əttagol husur n̄əsa aAraham togole. ⁴⁰ Nukel nakitinan tia notos̄əsəlōḡ h̄ən aGot tokele, be ḡagai m̄ətudas ḡisal h̄ən m̄at̄bigol n̄əbimat. Araham sagol natideh tomaienana. ⁴¹ Gamit m̄ətugol natit at̄əmamit togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Nam̄tsavi nat̄ətai naḡisal. Nam̄tukad aT̄əmanamit esua ḡjai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aT̄əmanamito, m̄əttal̄əmas bun ginau husur noḡəm t̄əban aGot, noḡəm gegai. Savi len ginau ḡjai notoḡəmai, be gai es̄əvat ginau. ⁴³ Imabe m̄ə-

sal̄əboi s̄əhot nasoran sagw? Husur m̄ətsal̄əboi m̄ət̄bes̄əsəlōḡ husur nasoruan sagw. ⁴⁴ Husur m̄ət̄ovi anatun at̄əmamit tovi t̄əmat. M̄ətuke mitigol husur n̄əsa gai tol̄əḡoni. Atenan igolgol n̄əvanuan lumat len natuḡabatan h̄ən navile a pan van van sal. Gai em̄ətahun nakitinan husur nakitinan eḡuer lan. N̄əboḡ tosor libliboḡ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboḡan mai n̄əkadun nalibliboḡan. ⁴⁵ Imagenan, n̄əboḡ notokel nakitinan, m̄ətsad̄əlom n̄əsa notokele. ⁴⁶ Gamit ta be el̄əboi ḡikel v̄əhoti ke notokad n̄əsaan? Ale n̄əḡikel nakitinan, imabe m̄ətsad̄əlom n̄əsa notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot es̄əsəlōḡ s̄əhot nasoruan san. Be gamito, m̄ətsavi siGot. Husur enan m̄ətsas̄əsəlōḡ s̄əhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotos̄əsəlōḡ h̄ən lusor vari ke, “Nam̄tukel s̄əhot gaiug n̄əboḡ nam̄t̄oke gotovi auleSamaria gotovi ut k̄əmas! Gaiug gukad nat̄əmat sua!” ⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, n̄əs̄əkad nat̄əmat ideh. Avil noputsan nah̄əsan aT̄əmagw, noputsani len n̄ənanuan sagw. Be gamito, m̄ətom̄ədas nah̄əsagw hum notovi ut k̄əmas. ⁵⁰ Ginau n̄əsad̄əḡ n̄əyalyalan m̄os ginau gabag, be ikad atesua tol̄əḡon ke nah̄əsagw tiyalyal. Gai dereh t̄əp̄əp̄əhun navoian dan n̄əsaan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur n̄əsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² N̄əboḡ lotos̄əsəlōḡ h̄ən natenan, naJu gail lusor t̄əvah ke, “Gagai nam̄tol̄əboi buni ke gukad nat̄əmat sua. AAraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut k̄əmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur n̄əsa notokele, asike es̄əsəlōḡ h̄ən nabus n̄əmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal s̄əh̄or aAraham at̄əmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var

galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, mətətosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’”⁵⁵ Avil mətəsaləboii, be ginau noləboii. Nətəkele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan naliblibojan suṃan gamito. Wake noləboi gai ale nuḡol husur nəsa tokele.⁵⁶ Atəmamit aAraham ehəhaṽur hən ḡəkəta vi ṃo hən nəboḡ sagw, erisi, ale ikemkem.”⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəṃ haṃ səbar 50 sal. Goris mab hən aAraham?”⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”⁵⁹ Nəboḡ tokəmaienan, lotətariv vat gail hən ləḡbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

AYesu igol ametḡesw imaur

9 Nəboḡ aYesu toyar van eris naluṃan sua namətan toḡesw nəboḡ lotopasi.² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai pusan, nəsaan sise igol namətan ategai artəḡesw nəboḡ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbon?”^s ³AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metḡesw hən nəvanuan gail ləḡberis nədaḡan siGot ḡevisi len nəmauran san.⁴ Nəboḡ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum.⁵ Nəboḡ nototoh len navile a pan sal, novi naṃial hən navile a pan.”^t

⁶Beti aYesu eḡulai len tan, igol nətan evi ḡal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artəḡesw hən nəḡbal enan.⁷ Ale ikel maii ke, “ḡia kəkas nəhoṃ len nabiltiburhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”).

ḡa auluṃan ivan, ekəkas nəhon, totəlamam, ekəta.

⁸Alat lototoh pəpadaḡ həni, mai alat lotoris toḡirḡir nəvanuan hən nəvat a ṃo, luke, “Savi ategaii toḡətah, usus nəvat tabtab a?”⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esuṃan atenan.” Ale auluṃan enan ikel ur gai səḡon ke, “Ginau ḡa bogai.”¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?”¹¹ Auluṃan isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəḡbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoṃ.’ Imaienan, nəboḡ notovan, notokəkasi, nokəta.”¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniḡan.”

Lous kitev nakətaan simetḡesw

¹³⁻¹⁴Nəboḡ aYesu togol nəḡbal ale togol auluṃan tokəta, nəmariboḡ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar auluṃan enan, tovi metḡesw a ṃo, van hən naFarisi gail.¹⁵ ḡa naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriḡ nəḡbal len namətagw ale nokəkas kuvi, ale nokəta.”¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəṃ len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “ḡevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ḡalḡal-an enan len nətarhət ḡəlaru, igol galit lukad napəpehwan.¹⁷ Imagenan, tətəs am lous aten tovi metḡesw a ṃo ke, “Ategaii togol namətaṃ tokəta, gusor husur mab həni?” Auluṃan enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸NabiltiJu gail ləsadəlomi ke tovi metḡesw a ṃo, ḡa lokis atəman mai anan ḡəmai.¹⁹ Ale lous ḡəlaru ke, “Ategaii evi anatuməru a? Evi metḡesw nəboḡ mərtopasi a? ḡimaienan, ekəta mabe gagai?”²⁰ Atəman mai anan arusor var galit

ke, “Namroləboi ategai, anatumamər bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi bisor husur gai gabag, məteusi həni bai.” ²²Arokəmaienan husur aromətahw len naḅiltiJu gail husur gailit ludaḅ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim naḅonḅonan salito. ²³Husur enan aruke, “Etibau tia, məteus gai.”

²⁴Imaienan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metbesw a mo. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.”

²⁵Isor var galit ke, “ḅevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A mo namətagw iḅesw, be gagai nokəta.” ²⁶Ŋa lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol namətəḅ arosəŋav mabe?”

²⁷Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsəsəloŋ. Mətuke nikel tətəs hən mab həni am? Gamit am mətoloŋon ke mətevi ahai susur san gail mau a?”

²⁸Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰Ris auluḅnan enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəŋav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoḅut len gamito! ³¹Datoləboii ke aGot sasəsəloŋ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsəloŋ hən alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. ³²Sutuai tia van vəbar daməŋai, avan ideh sasəŋav hən namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³Atenan asike ḅegəm len aGot, mətunau ke eləboi ḅigol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴Lusor vari, luke, “Nəboŋ lotopas gaiug, gopul hən nəsaan tia, gaiug

ase hən gəḅevusan ginamito?” Ale lubar həni dan naim naḅonḅonan, lukai həni.

Namətan nəlon iḅesw

³⁵Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən lotobar həni vivile, isaḅ auluḅnan enan, ale eusi ke, “Goriŋ nəloḅ len aNatun Nəvanuan mau a?” ³⁶Auluḅnan isor vari, ike, “Nasuḅ, ase ganan hən nəḅeriŋ nəlogw lan?” ³⁷AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan.” ³⁸Ŋa ike, “Norŋ nəlogw len gaiug, Nasuḅ,” ale ilotu həni. ³⁹Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan mo napəpəhwan hən navoian dan nəsaan, hən ametbesw gail ləḅikad nakətaan, ale hən alat lotokəta, ləḅegəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰NaFarisi galevis lototah maii losəsəloŋ hən tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəməbe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hən nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hən nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

AYesu evi nəvanuan tovi tokətkəta təban nasipsip

10AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh saḅis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənənah, evi nəvanuan toparparu vanuan mo navənohian! ²⁻³Be nəvanuan tokətkəta kəköl hən nabopita, esəŋav hən nabopita mo nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hən ḅəḅis lan. Nasipsip gail losəsəloŋ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səḅon, ekis nahəsəlit vi susua ale esəhar galit vivile. ⁴Nəboŋ tosəhar galit pi si vivile tonəŋ, iyar a mo ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəloŋ ləboi nadolon. ⁵Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəloŋ ləboi nadolon

atenan.”⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləboi nəsa tokel mai galito.

⁷Imaienan aYesu ikel tətəs həni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hən nasipsip ləbi-yar tur lan. ⁸Alat lotogəm a mō len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs navənohian; be nasipsip ləsasəsoləhən hən galito. ⁹Ginau novi bopita. Avan ideh bēbis tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegə-mai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰Nəvanuan vənvnənah egəm ḡai hən bēvnənah, ḡigol nasipsip ləbimat, sah pə-pas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləbikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləbepul səsəhov həni.

¹¹“Ginau səbōgw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən bimat mōs nasipsip gail. ¹²Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naḡurḡuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəbōḡ toris nalipah katkat togəmai, eriḡ nasipsip, igam dan galito.”¹³ Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsip sip lugam pəpəhw. ¹³Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naḡurḡuran ḡai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵“Ginau səbōgw novi vanuan nasipsip tovoi. Suḡnan notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.”¹⁴ Ale noutaut hən nəbimat mōs galito. ¹⁶Ginau nukad nasipsip

galevis tile ləsavi len navəshəsip sip egai. Nimassəhar galito hən ləbēvi lan navəshəsip sip sagw. Ale galit am dereh ləsasəsoləhən səhot nadologw, ale liḡon hən ləbēgəm vi vəshəsip sip bəsua ḡai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷“ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸Səkad avan ideh toləboi ḡilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səbōgw noviol həni husur naləḡonian sagw ḡai. Ginau nukad nədāḡan hən na-il-a-mō-an. Ipat len navəlagw hən nəbēviol hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəḡilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəḡigole.”

¹⁹Nəbōḡ tokəmaienan tonōḡ, ikad naḡepəhwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰Isobur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətosəsoləhən həni?” ²¹Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi ḡisor maienan. Natəmat saləboi bəsəḡav hən namətan ametbesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an

²²Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an len nahəbati naut susus.²³ ²³Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴NabiltiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarḡabu maiegai vir ḡais? Gəḡēvi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətsadəlom ginau. Nəsa notogole

^{¶¶}10:12 Len nasoruan ta Kris ike wolf. *Nawolf* ehum nabiltipah katkat towael.

^{§§}10:22 *Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an* evi nəhanan seJu gail hən na-səḡav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəbōḡ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəbōḡ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am.

^u10:14-15 Mat 11.27; Luk 10.22

len nahəsan aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶Be mətsadəlom gail am, husur mətsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷Nasipsip sagw gail losəsəloŋ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasiŋ boŋ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egaii iyalyal səhor natit piŋi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰Ale ginau mai aTata namrosua ŋai.”

³¹NabiltiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləbətubuni. ³²AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoḅur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuḅ ginau sil ta be?” ³³NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuḅ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədas nahəsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ŋai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”^v

³⁴AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətovi “got” gail.’” ³⁵Gamit mətoləboii ke natosian siGot edədas bəbuer boŋ ideh. Mətoləboii ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ ³⁶Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaienən, nəboŋ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mədas nahəsan aGot? ³⁷Asike nəḅigol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸Wake nəḅigol nəsa togole, naut kəmas mətsadəlom nəsa notokele, mitikad nadəlomian len nəsa notogole hən mətəbələboi səhoti, hən mətəbələboi tabtab hən ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹Husur tokəmaienən, alat lotosəsəloŋ hən ludaŋ piŋal hən ləḅitah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰Nəboŋ tovan, iloŋ tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobabaptais lan a mo tia, ale itoh ei.^w ⁴¹Beti nəvanuan isoḅur loŋəm hən, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboŋ tosor husur ategai, natit piŋi tokele ekitin.” ⁴²Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur loriŋ nəlolit len aYesu.

Nəmatan siLasarus

11 Ikad atesua toməsah, nahəsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aḅavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.^x ²(Evi aMeri enan boh toḅir naoil pəhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)^y Aḅminen aMeri, aLasarus, eməsah. ³Ŋa napəhaḅut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi moŋ nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot ḅikad nəsal-suhi-an lan.” ⁵Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶nəboŋ tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboŋ eru am. ⁷Beti husur nəboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai piŋusan, naJu gail lumadhadas piŋal hən ləḅetubun gaiug, be goləŋon gəḅetəlmam tətəs am a?”

⁹AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len naḅial hən nav-

*10:34 Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a mo hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaienən husur ilekis hən galito hən ləḅeil gel gai len nəhon nəvanuan gail, ale hən ləḅenənoḅ hən nəvanuan san gail mai nalo san.

^v10:33 Lev 24.16

^w10:40 Jon 1.28

^x11:1 Luk 10.38-39

^y11:2 Jon 12.3

ile eg a pan. ¹⁰Avan ideh b̄iyaryar len mariug, dereh tipes h̄abetw husur s̄ekad n̄am̄ial lan.”

¹¹Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia v̄əŋoni.” ¹²Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasub̄, gai b̄ipatmari len nam̄əsahan, dereh timaur dani.”

¹³Lunau ke aYesu tosor ŋai husur n̄əpatmarijan, ris aYesu tosor husur n̄əm̄atan siLasarus. ¹⁴Imaienan beti, aYesu ikel p̄ar̄par h̄əni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵Ŋa nunau gamito, ale nukemkem ke n̄əsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nad̄əlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶Imagenan, aTomas, namilen ke aM̄əlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, l̄əb̄etubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor v̄əh̄v̄əh aMarta mai aMeri

¹⁷Nəboŋ aYesu toḡəm p̄əpadaŋ h̄ən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len nab̄urhes h̄ən n̄əmaribon̄ tovat tia. ¹⁸(Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ŋai,† ¹⁹ŋa naJu tosoḅur loḡəm h̄ən aMarta mai aMeri h̄ən l̄əb̄igol n̄əlo-lar b̄ələŋon b̄ivoi am husur n̄əm̄atan seŋinelaru.)

²⁰Beti nəboŋ aMarta tos̄əsəloŋ h̄əni ke aYesu toḡəm p̄əpadaŋ, evivile h̄ən b̄erisi, be aMeri sal̄əboii, eb̄ətah lohoim. ²¹Ŋa aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub̄, ḡətatoh geg tia, aŋinegw asike t̄əmat. ²²Be naut k̄əmas, nol̄əboii ke aGot dereh teviol h̄ən natideh ḡəḅeusi h̄əni mai gaiug.” ²³AYesu ikel maii ke, “Aŋineŋ dereh tile m̄əhat t̄ətas.” ²⁴AMarta isor vari ke, “Nol̄əboii ke dereh tile m̄əhat len na-le-m̄əhat-an len Nəboŋ Nam̄əkot h̄ən navile a pan.” ²⁵AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-m̄əhat-an dan n̄-

matan mai novi n̄əmauran. Ginau nu-gol n̄əvanuan lule m̄əhat dan n̄əm̄atan, ginau noviol h̄ən n̄əmauran mai galito. Avan ideh toriŋ n̄əlon len ginau, dereh timaur, naut k̄əmas b̄imat. ²⁶Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ n̄əlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. God̄əlomi a?” ²⁷Isor vari ke, “Evoi Nasub̄, nod̄əlomi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke teḡəm vi lan navile a pan.”

²⁸Nəboŋ tok̄əmaienan tonon̄ aMarta eriŋi, et̄əlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aḅan, isor s̄əḅon maii ike, “AHai p̄usan eḡəmai, eus gaiug.” ²⁹Nəboŋ aMeri tos̄əsəloŋ h̄ən natenan, v̄əha-sua ŋai ivan h̄əni. ³⁰AYesu s̄əbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim h̄ən l̄əb̄igol n̄əlon b̄ələŋon b̄ivoi am, loris tole m̄əhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan nab̄urhes siLasarus h̄ən b̄itaŋ ei, ale lohusuri.

³²Nəboŋ aMeri toḡəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasub̄, ḡətatoh gegai, aŋinegw asike t̄əmat.”

³³Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale n̄əlon ipaŋpaŋ, n̄əlon isa habat. ³⁴Eus galit ke, “M̄ətorin̄i a be?” Lusor vari ke, “Nasub̄, ḡəm risi.” ³⁵Nam̄ətarur siYesu isel. ³⁶Beti naJu lotoil p̄əpadaŋ luke, “M̄əteris! Gai el̄əmas bun aLasarus v̄əsa.” ³⁷Be galit galevis luke, “Ategai igol amet̄ḅesw tomaur. Imab sat̄əgau gat aLasarus dan n̄əm̄atan?”

AYesu igol aLasarus ile m̄əhat dan n̄əm̄atan

³⁸Nəboŋ aYesu tobar nab̄urhes, n̄əlon isa habat t̄ətas am. Nab̄urhes enan evi nab̄urhuvat sua tokad nab̄iltivat lotok̄əkol gole h̄əni. ³⁹AYesu ikel mai galit ke, “Rusan n̄əvat vi tarh̄əte.” AMarta,

†11:18 Len nasoruan ta Kris sakel *nakilomita totor*, be ike *nəstatia tovi 15*.

aṽavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub, gai iḅo tia. Daməṅai, nəmariboṅ han ivat.”⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberij nəloṁ len ginau, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəloṅ hən ginau.⁴² Nələboii ke gotosəsəloṅ hən ginau akis, be nokəmaienan ṁos alategai lotoil pəpadaṅ, hən ləḅədəloṁi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!”⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkəliko ibanṅis narien mai navəlan sal, nəkəliko tile ibanṅis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən ḅivan!”

NaJu gail lusor utaut hən ləḅigol aYesu ḅimat

(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoḅur lorij nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole.⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole.⁴⁷ Beti aḅiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nabonḅonan hən nəSanhitrin.[‡] Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosoḅur.⁴⁸ Datḅidaṁ hən ḅigol tomagenan van, nəvanuan ḅisi dereh lerij nəlolit lan, lehusuri hum akiṅ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəṁ mədas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”[¶]

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi ḅiltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətsaləboi natideh!⁵⁰ Mətsənau səhoti ke, ivoi am hən gidat ḅisi ke, nauluṁan sua ḅimat ṁos nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləḅemədas gidat ḅisi dattovi Ju hən datḅimasig.”⁵¹ (Nəboṅ aKaiafas

təkəmaiean, sakel səḅon həni, be aGot erij nənauan sua len nənauan siKaiafas. Ale len namilen hum aḅiltihai tutumav, epəhav utaut həni ke, aYesu dereh timat ṁos alat lotovi Ju.⁵² Be savi ṁos naJu gail ṅai, timat ṁos aGot ḅepisan ḅonḅon hən anatun gail ḅisi lotogam pəpehw, siriv len naut gail len navile a pan.)⁵³ Imagenan, len nəboṅ enan van, lusor utaut hən ləḅigol aYesu ḅimat.⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be erij naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaṅ hən naut masmas toḅəḅesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboṅ nəPasova seJu gail togəṁ pəpadaṅ, nəvanuan isoḅur len naut ḅisi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səḅolit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan.⁵⁶ Lokətkəta doṅ aYesu. Ale nəboṅ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəṁ hən nəPasova o teḅuer?”

⁵⁷ Len nəboṅ enan, aḅiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh ḅələboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləḅitah gati.

AMeri evəhas aYesu

(Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

12 Len nəmariboṅ toməlvets səḅar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan.² Loutaut hən naḅiltihianian ṁosi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito.³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.[§] Evəhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien

[‡]11:47 NəSanhitrin evi nəkaunsel seJu gail lotobətah hən nakotan.

[¶]11:48 Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədas naJu gail ḅisi. Ale dereh lilav kuv nədaṅjan hən na-il-a-ṁo-an dan aḅiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin.

[§]12:3 Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram.

gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəbon naoil enan tosusau. ⁴Ikad ahai susur san sua, nahəsan aJutas Iskariot, bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵“Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naŋurpuran hən nasihau tosua! Imabe datsapur həni, lav nəvat han mai naməsəl gail?” ⁶Ekəmaienan, be sənau naməsəl gail, husur evi vanuan vənvənah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag. ⁷AYesu isor vari ke, “Sagemə-dasi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboŋ ləbitavun ginau. ⁸Akis naməsəl gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”^z

⁹Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh aPetani, nabilti-luṽoh logəm hən ləbəriŋ, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu toŋol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰Imaienan, abilti-hai tutumav gail lusor utaut hən ləbigol aLasarus am bimət, ¹¹husur nəvanuan isobur lugam dan abilti-hai tutumav gail hən ləbəriŋ nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

**AYesu evi lan naut a
Jerusalem hum nakij**

(Mat 21.1-11; Mak
11.1-11; Luk 19.28-40)

¹²Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabilti-luṽoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³lutariv nəpəshət nadet,^{**} luvan hən ləbēbubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datsal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai toŋəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakij naut a Israel.”^a

¹⁴Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtōŋki, ebə-tah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵“Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakij samit satogəmai!
Ebətah len natuhtōŋki!”^{††}

¹⁶(Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namə-nas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoŋan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸Nəvanuan galenan loluṽluṽoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan naburhes hən bimaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotoriŋi mai alat ləsarisi. Imaienan, isobur lovivile hən ləbēbubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan todaŋ gai togole.

¹⁹Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad nəpəsal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan piŋi lohusuri.”

AuleKris galevis ludōŋ aYesu

²⁰Len alat lotovi Jerusalem hən ləbilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²²AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³Beti aYesu isor

^{**}**12:13** Nadet ehum nəmətu, ebəlav, ikad nəpəshəte mai ikad navite lotohanhani. Leŋ naut a Israel lobilbil həni hən ləbēvūsani ke lotobal səhor aenemi salit gail len nəbalan. Leŋ naut egai hum ma lotobilbil həni husur lunau ke aYesu toŋəm hum nakij hən begəgel hən alat a Rom lotoil a mō len naut a Jutea.

^{††}**12:15** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtōŋki namilen ke anatun natoŋki totibau be avan ideh səсах lan sal.

var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot bəvəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia.²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit bīteh hən bīmat len tan, ipat səbən maien ŋai. Wake bīteh hən bīmat len tan m̄au, dereh titov vi məhat, tiṽan masuṽ.^{‡‡} ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginou səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.^b ²⁶ Avan ideh bīke bēvi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginou, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginou. Ale avan ideh bēvi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

²⁷ “Gagai nəlogw etuhath masuṽ. Nekəmabe beti? Dereh nike, “Tata gilav kuv ginou dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa?” Ao asike nokəmaienan husur nogəm m̄osi. Nogəmai hən nəbələŋon bīsa vəsa! ²⁸ Tata gīgol nahəsam̄ tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboŋ naluṽoh lotosəsələŋ həni, galevis luke nabīliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor m̄os gamito, sasor m̄os ginou.

³¹ Gagai evi namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot bē-

hut atenan toil a m̄o len navile eg a pan, tovi təmat.³² Ale ginou, nəboŋ mət-bīpat ginou vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̄isi gəm hən ginou.”^c

³³ (Ekəmaienan hən bīgol navide hən nəmatan san bīmasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluṽoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”^d

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Nañial dereh teñial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ nañial bēñial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut bīkabut gol gamito. Mətbīyar len nəmargobut, asike mətoləboi naut mətbēvi lan. ³⁶ Nəboŋ məttokad nañial sal, məteriŋ nəlomit lan, hən mətbəgəm vi anatun nañial.”

Nadəlomian eḅuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan.

³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke,

“Nasub aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədəŋan sam̄, gaiug goṽusani van hən ase hən bēris ləboii?”^e

³⁹ Husur natenan ləsaləboi ləbīkad nadəlomian suñan nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totes tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iḅesw nugol nəkadulit iṽonṽon,

^{‡‡}12:24 Len naut egai aYesu ike saləboi bēvi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi bēvi tarhət sinəvanuan p̄isi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad navit tisəḅur.

^b12:25 Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

^c12:32 Jon 3.14, 6.44, 8.28 ^d12:34 Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14

^e12:38 Isa 53.1

imaganan, namətalit lodədas ləbəkəta
ləboi nəsa notogole
nəlolit lodədas ləbeləboi səhot nəsa
notokele

ale lodədas ləbipair van hən ginau
hən nəbigol ləbimaur.”^{¶¶}

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris
nəyalayan seKristo a mo tia, ale isor
husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mo, isobur
loriñ nəlolit len aYesu. Be husur lo-
toləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail
səhor nə-sal-suhi-an siGot, ləsakel uri
ke lotokad nədəlomian lan bathut lomə-
tahw ke naFarisi gail ləbikəi tas galito
hən asike ləbilotu len naim nəbonbonan
salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluṽoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən nalu-
ṽoh ke, “Avan ideh bəriñ nəlon len
ginau, gai eriñ nəlon kitin len aGot to-
səvat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta
ris ginau, ekəta ris atenan to-
səvat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan su-
man nañial hən ke avan ideh bəriñ nəlon len ginau
asike itoh len nəmargobut am. ⁴⁷ Avan
ideh besəsəlon hən nasoruan sagw be
səgol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke
timaspanis, husur nəsəgəm hən nəbis-
əb səhoti ke navile a pan timaspanis,
ao, nogəm hən nəbilav kuv navile a
pan dan nəpanismen sil nəsaan salito.
⁴⁸ Avan ideh topair dan ginau mai na-
soruan sagw, len Nəboñ Naməkot hən
navile a pan, len nəhon aGot nasoruan
sagw dereh tisaṽ səhoti ke avan enan
timaspanis. ⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len
nədañan hən na-il-a-mo-an sagw. Avil
nutor sitenan to-
səvat ginau, aTata. Gai
ikele hən ginau hən nəsa nəbiməskele

nəboñ nəbisor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsa
aTata tokel buni, evi nəkadun nəmau-
ran vi sutuai; imaienan, nukel nəsa aTata
tokel mai ginau hən nəbikele.”

Ahai susur gail, aYesu ekəkəs narielito

13 NəPasova tipat pelan, ale aYesu
eləboii ke namityal togəm hən
bəriñ navile a pan, hən bivan hən aTata.
Eləmas bun alat lotohusuri len navile a
pan, ale gagai eṽusan pərpəp hən na-
ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboñ lotohanhan ut mədau, natə-
mat esəhar aJutas anatun aSimon Iskar-
iot tia, hən aJutas bəriñ aYesu len
navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii
ke aTata toriñ natit pisi len navəlan,
ale eləboii am ke togəm len aGot, mai
dereh tetəlmam van həni. ⁴ Ŋa ile məhat
dan nəhanan, ikol nahurabat san dani,
ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti eṽir
nəwai len nabesin, etubət kəkəs nar-
ien ahai susur gail, ale igar gail hən
nətaol to-
pitavisi. ⁶ Nəboñ tobar aSimon
Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkəs nariegw
a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai
gəsaləboi səhot nəsa notogole, be boñ
ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii
ke, “Asike gokəkəs nariegw boñ ideh.”
AYesu isor vari ke, “Asike nəbekəkəs
nariem, darepəpəhw. Gəsavı ahai susur
sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke,
“Bimaienan, Nasub, sagekəkəs nariegw
ñai be gekəkəs navəlagw mai nəkadugw
am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan to-
lilos tia iveveu, inor hən bəkəkəs nar-
ien ñai hən biveveu kavkav. Gamit mə-
təveveu, avil savi gamit pisi.” ¹¹ AYesu
ekəmaienan husur eləboi ase bəriñi len
navəlan aenemi san gail. Husur enan ike,
“Savi gamit pisi məttoveveu.”

^{¶¶}12:40 Isa 6.9-10. AGot eləñon ke nəvanuan gail pisi leriñ nəlolit len aYesu, ipat
len galit hən ləbilekis hən nəpısal enan. Be asike ləbilekis həni, aGot igol nəlolit
sasəñav, lodədas ləbeləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot toriñi
len galito husur lomətahun ləbəriñ nəlolit len aYesu.

¹²Nəboŋ tokəkās narielit tonoŋ, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətās. Ikel mai galit ke, “Mətöləboi nəsa notomadhagole mōs gamito?” ¹³Mətokis ginau hən ‘Hai pūsan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətbigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴Image-nan, ginau notovi ahai pusan mai Nasub notoil a mō hən gamito, bathut notokəkās nariemito suŋan naslev, gamit gabag mitimassuŋan naslev hən mətbevi tarhət samito, kəkās nariemito. ¹⁵Ginau noṽusan naṽide tonor hən mətbigol tətōṽ həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.^{§§} ¹⁷Mətöləboi natgalen tia, ale mitigole! Mətbigol natgale-nan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸“Nəsasor husur gamit pisi. Noləboi bun gamit ṽisusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəpōl hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’^f ¹⁹Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ bevisi, dereh mətədəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.^g ²⁰Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohəhəṽur hən nəvanuan notosəvati, ehəhəṽur hən ginau, ale avan ideh tohəhəṽur hən ginau ehəhəṽur hən gai tosəvat ginau.”

AYesu ikel ur nəsa bevisi həni balai

(Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

²¹Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonoŋ, eləŋon isa vəsa həni, nəlon etuhətuḥ masuṽ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²²Ahai susur gail ləṣənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu. ²⁴Imaienan, aSimon Pita eŋit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən beus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasub, ase ganan?”

²⁶AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbe-tutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuṽ hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonoŋ, vəha-sua ŋai aSetan eḅis lan. Imaianan aYesu ikel maii ke, “Saṽsaṽut hən gəbigol nəsa gəbigole.” ²⁸Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teṽur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.* ³⁰Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonoŋ, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

§§13:16 Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta siḅato tohəhəṽur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datiməshəhəṽur hən datbigol tətōṽ həni.

*13:29 *Nəhanan hən nəPasova* ipat husur nəmariboŋ toməlevtor ale hum ma aJutas tovan hən beṽur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad naṽide sua hən ləbilav nəvat mai naməsal gail.

^f13:18 Psa 41.9 ^g13:19 Jon 8.24

Na-kel-buni-an veveu

³¹Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etubat bis len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nəsa bevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³²AGot bikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni mai. ³³Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəbivan. Beti, naut kəmas mətbidoŋ ginau, be len naut nəbevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mo hən naJu gail.^h ³⁴Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Məteləmləmas bun gamit gabag! Suŋan ɣai notoləmas bun gamito, məteləmləmas bun gamit gabag. ³⁵Mətbələmləmas bun gamit gabag, len navide tomaiənan, nəvanuan pi si dereh leləboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

³⁶ASimon Pita eusi ke, “Nasuḅ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəbevi lan, gaiug godədas gəbehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, husur nəsa nəsaləboi nəbehusur gaiug gagai ɣai? Noutaut hən nəbimat moŋ gaiug.” ³⁸AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəbimat moŋ ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau, beti natouluŋan tekəkəraiko.”

AYesu, naḅisal van hən aTata

14 AYesu isor am ke, “Sa-nələomit tetuhatu. Mətorij nəlomit len aGot tia, məterij nəlomit len ginau

am. ²Lohoim seTəmagw ikad naruŋ tosoḅur, ale nuvan hən nəbeutaut hən naut samit ei. Asike təmaiənan, nətakel koti mai gamito. ³Nəboŋ nəbeutaut hən naut samito biŋoŋ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mətbəgəm toh mai ginau, hən mətbitoŋ tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴Ale mətoləboi naḅisal van hən naut nəbevi lan.”

⁵ATomas ikel mai ke, “Nasuḅ, namtsələboi naut gəbevi lan, namteləboi mab hən naḅisal?” ⁶AYesu isor vari ke, “Ginau novi pi sal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh saləboi be gəm hən aTata len naḅisal ideh am, ginau səbogw ɣai naḅisal. ⁷Məttələboi kitin hən ginau, məttələboi aTəmagw am. Ale gag van mətoləboi gai, mətorisi tia.”

⁸AFilip ike, “Nasuḅ, vusan aTata hən ginamito. Enan ɣai namttoləɣoni.”

⁹AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsələboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, “Vusan aTata hən ginamito?” ¹⁰Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ɣai. Gəsədəlo mi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsa kele len ginau səbogw. Ao! Evi aTata totoŋ tin len ginau togol nauman san. ¹¹Mətedəlom nəsa notokele nəboŋ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ɣai. Be asike mətbədəlo mi, mətedəlom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole. ¹²Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadələmian len ginau dereh tigol nəsa toḅitoḅ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləbesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³Ale natideh mətbeusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəbevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh

^h13:33 Jon 7.34

nəyalyalan san. ¹⁴Evoi, mət̃beus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Nap̃usanan husur aNunun aGot

¹⁵AYesu isor am ke, “Mət̃beləmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele. ¹⁶Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən bitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsaləboi ləbikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit mət̃oləboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸“Nəboŋ nəbivan asike noriŋ gabulan gamit hən mət̃bitoh səbomito suŋan mət̃tovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito. ¹⁹Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboŋ nəbimaŋur təlmam, dereh gamit mət̃eris ginau tət̃as. Bathut nəbikad nəmauran tət̃as, gamit am dereh mitikad nəmauran. ²⁰Len nəboŋ enan dereh mət̃oləboii ke nototoh len aTəmagw ale mət̃totoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nevəhot ginau maii hən bələboi bun ginau.”

²²Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasuḅ, husur nəsa gəbēvəhot gaiug mai ginamit ŋai hən namt̃bələboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?” ²³AYesu isor vari, ike, “Avan ideh bələmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau tobuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan mət̃tosəsəloŋ hən notokele, savi esagw səbogw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵“Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw bəsəvati len nahəsagw, gai dereh tevusan gamit hən natit p̃isi, ale tigol mitinau təlmam hən natit p̃isi notokel mai gamito.

²⁷“Natəmat, noriŋi len nəlomito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasuman natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatuh, samtemətahw. ²⁸Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tət̃as. Mət̃taləmas bun ginau, mət̃tahəhaḅur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləbēvisi, hən ke nəboŋ ləbēvisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰Asike nusor masuḅ am mai gamito, husur ategai toil a m̃o hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaŋan hən biŋol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

AYesu, nəhau nakrep tin

15AYesu ibol p̃usan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep. ²Ita kukuv nəpashəhau p̃isi len ginau ləsəvan, ale evis̃vis nəpashəhau p̃isi lotovan, hən ləbivan masuḅ am. ³Gamit mət̃uveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi biivan len gai səbon. Nəpashəhau eləboi biivan ŋai len nəbathuhau. Gamit mət̃umaienan. Mətsaləboi mət̃biivan len gamit səbomito, mət̃oləboi mət̃biivan ŋai len ginau.

⁵“Ginau novi nēbathuhau nakrep tin, gamit mēttovi nēpashēhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iṽan masuṽ. Husur ginau nēbēbuer, mētsalēboi mētbīgol natideh. ⁶Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nēpashēhau sēṽan, nēvanuan nēhol tota kuvi, bulani hēn bīmasmas. Beti nēvanuan nauman gail lusah tuan nēpashēhau lotomagenan, bar hēn gail len nēhab hēn lēbīpaṽ. ⁷Mētbītoḥ tin len ginau, ale nasoruan sagw gail lēbīpat tin len gamito, natideh mēttolēḡoni, mēteusi ale aGot dereh tigole mōs gamito. ⁸Nēboḡ mēttoṽan masuṽ, mētoṽi hai susur sagw kitin. Len natenan mētusal suh nēyalyalan seTēmagw len nēhon nēvanuan gail. ⁹Suṽan aTēmagw tolēmas buni ginau, ginau am, len nēṽide tomaiēnan, nolēmas bun gamito. Mititoh tin len na-lēmas-buni-an sagw. ¹⁰Mētbīgol nēsa notokele hēn gamito, dereh mititoh tin len na-lēmas-buni-an sagw, suṽan ḡai notogol nēsa aTēmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-lēmas-buni-an san.

¹¹“Nukel natgalenan mai gamito hēn nakemkeman sagw bīpat len gamito, ale hēn nakemkeman samito bēpul sēsēhov. ¹²Nakelean sagw todaḡ imaiegai ke: mētelēmlēmas bun gamit gabag suṽan ḡai notolēmas bun gamito! ¹³Sēkad na-lēmas-buni-an ideh toṽehor na-lēmas-buni-an sinēvanuan tomat mōs abubur san gail.† ¹⁴Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mētbīgol nēsa notokele todaḡ, mētoṽi abubur sagw gail. ¹⁵Nēsakis gamit hēn naslev gail am, husur naslev gail lēsālēboi nēsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hēn abubur sagw gail, husur nugol mētolēboi tia natit pīsi

aTata tokel mai ginau. ¹⁶Gamit mētsalekis hēn ginau, avil ginau nulekis hēn gamito. Nutabtabuh len gamit hēn mētbīṽan, ṽan hēn nēṽit lotopat tin; hēn ke natideh mētbēusi hēn aTata len nahēsagw, dereh teviol hēni mai gamito. ¹⁷Nategai evi nakelean sagw todaḡ: mētelēmlēmas bun gamit gabag!”

Na-mētahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan lēbēmētahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomētahun bun ginau a mō. ¹⁹Mēttavi sinavile a pan, alat navile a pan lētālēmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mētsavi sinavile a pan. Ginau nulekis hēn gamito dan navile a pan; husur enan lomētahun bun gamito. ²⁰Mitinau tēlmam hēn nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev sātibau sēhor amasta san.’ Imaiēnan, lēbemēdas bun ginau notovi masta samito, dereh lemēdas gamit am. Lēbīgol husur nēsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.ⁱ ²¹Be dereh ligol natgalen pīsi hēn gamito sil nahēsagw, husur lēsālēboi aTēmagw toṽevat ginau. ²²Asike nētagēm sor mai galito, lētāmabe? Tēmaiēnan, asike lētānor hēn nēpanismen hēn nēsaan salito. Wake nogēm sor mai galito, gol lēsēkad na-tētas-gole-an ideh hēn nēsaan salito. ²³Avan ideh tomētahun bun ginau, emētahun bun aTēmagw am. ²⁴Ginau nugol namerikel avan ideh am salēboi bīgol gail. Asike nētagol namerikel gail len nēholito, lētāmabe? Tēmaiēnan, asike lētānor hēn nēpanismen hēn nēsaan salito. Be naut kēmas lotoris namerikel galenan, lomētahun bun ginau mai aTē-

†**15:13** Len naut egai *abubur* savi natābarehreh o nauluṽan gotolēḡoni o gēbīke gēbīlah maii. Ao, abubur evi nēvanuan ideh gotolēboi, gotolēmasi mai gotoriḡ nēloṽm lan.

ⁱ**15:20** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16

magw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hæn na-tos-gati-an sua len nalo salito b̄isar-poh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’^j

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hæn gamito. Dereh tegəm len aTata van hæn gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hæn naŋusanan sagw.

16 “Nukel natgalen mai gamito, hæn asike mət̄bitech len nəsaaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim nañonñonan. Ale ikad nəboŋ b̄egəmai hæn alat ləb̄iṽabun gamito linau ke, len nəsə lotogole loum m̄os aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsələboi aTata, ləsələboi ginau boŋ ideh. ⁴ Nokə-maienan gagai hæn ke, nəboŋ natgalenan ləb̄evisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a m̄o husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hæn atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsə notokele, nəlomit gail loŋul hæn nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hæn gamito ke nivan. Nəb̄itoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hæn gamito. Be nəb̄ivan, dereh nesəvati gəm hæn gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an b̄egəmai dereh tikel vəhot nənau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaaan, nanoran mai nəpanismen b̄egəmai. Dereh tigole hæn nahurulit b̄isa.^k ⁹ Lunau suluṽ nəsaaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginau.^l ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hæn aTata, ale asike mət̄oləboi mət-

b̄eris ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a m̄o hæn navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.^m

¹² “Nukad isoḅur sal hæn notoke nəb̄ikel mai gamito, be gagai esəhor natideh mət̄toləboi mət̄bidaŋ b̄uri. ¹³ Be nəboŋ aNunun nakitinan b̄egəmai, dereh tigol naŋisal hæn nəlomit beləboi nakitinan p̄isi. Asike isor len gai səb̄on be nəsə tosəsəloŋ hæn notokel mai, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləb̄egəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsə notolav mai ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit p̄isi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsə notolav mai ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhaṽur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal b̄ekəkereh, asike mət̄oris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh mət̄eris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsə nəboŋ toke, ‘Husur namityal b̄ekəkereh, asike mət̄oris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh mət̄eris tas ginau?’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hæn aTata,’ namilen imabe?’” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsə nəboŋ toke, ‘Namityal b̄ekəkereh?’ Datsaləboi nəsə tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsə lotoke ləb̄eusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal b̄ekəkereh, asike mət̄oris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh mət̄eris tas ginau.’ Mət̄ousus gamit gabag hæn namilen m̄au a? ²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhaṽur. Dereh nəlomit titat, be

^j15:25 Psa 35.19, 69.4 ^k16:8 Uman 24.25

^l16:9 Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 ^m16:11 Jon 12.31

nalolosaan samito tegəm vi həhaṽuran. ²¹Nəboŋ aṛəhaṽut toləŋon nabəhaṽun, eləŋon eṛəŋas vəsa masuṽ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anaton tovisi, alitenan sənaugat naləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuṽ len anaton toviveu, tovisi len navile a pan. ²²Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaṽur. Beti nahəhaṽuran samito, avan ideh saləboi ḃilav kuvi.

²³“Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətəus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ²⁴Vəbar gagai mətsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaṽuran samit tepul səsəhov.

²⁵“Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiṛarṛar mai gamito. ²⁶Len nəboŋ enan dereh məteus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. ²⁷Husur aTata, gai elomas masuṽ hən gamito, bathut məttolomas bun ginau, ale məttodəlomi ke notogəm len aGot. ²⁸Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan saṃ iṛarṛar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit ṛisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh ḃeus nausian ideh hən gaiug am.[‡] Husur enan namtodəlomi ke gotogəm len aGot.”

³¹AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəlomian a? ³²Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətḃigam

pəpehw husur nəṛisal samit ṽisusua vahim. Dereh məteriŋ ginau hən nəḃi-toh səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginau. ³³Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit ḃikad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad naləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaŋ. Be məteil bur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

Na-sor-tuṽ-an siYesu

17 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNatuṃ hən aNatuṃ ḃisal suh nəyalyalan saṃ. ²Husur gulav nədaŋan hən na-il-a-mō-an maii, hən ḃeil a mō hən nəvanuan gail ṛisi, hən ke ḃeviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan ṛisi gotolav galit maii. ³Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləḃeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴Nusal suh nəyalyalan saṃ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəḃigole, noum vurvuri. ⁵Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satubat sal, geputsan ginau həni, hən gidar ṛisi darbikade.

⁶“Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esaṃ tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan saṃ. ⁷Gagai loləboii ke natit ṛisi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹“Nəsasor tuṽ mōs navile a pan. Nusor tuṽ mōs alat gotolav galit mai

[‡]16:30 Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

ginau, husur lovi esañ. ¹⁰Galit p̄isi lo-tovi esagw lovi esañ, ale galit p̄isi lo-tovi esañ lovi esagw. Ale len galito, len nēmauran salito nukad nēyalyalan. ¹¹Gagai ginau noriḡ navile a pan gēm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua sēbōm, gulav nahəsam̄ mai ginau tia. Ale len nēdaḡan hən nahəsam̄, havhav gol galito hən lēbesua suḡan gidaru dartosua. ¹²Husur nēboḡ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nēdaḡan hən nahəsam̄ gotolavi mai ginau. Nokətkəta tēban galito, hən galit ideh asike b̄imasig, avil galit sua ehusr nāp̄isal van hən b̄ekəkōs gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bisarpoh.¹³

¹³“Gagai ginau nogēm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai lēbikad nakemkeman sagw b̄epul sēsəhov len galito. ¹⁴Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, suḡan ḡai ginau nəsavi vanuan navile a pan. ¹⁵Nəsaus gaiug hən gēbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ḡai hən gēbihavhav gol galito dan atenan tosa vəsə tovi tēmat. ¹⁶Hum ginau nəsavi sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷Gigol levi esañ sēbōm len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸Suḡan gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹Noriḡ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nēbevi esañ sēbōm, hən ke galit am lēberīḡ galit len navələm̄ hən lēbevi esañ sēbōm len nakitinan.

²⁰“Ginau nəsasor tuḡ m̄os alategai ḡai, avil nusor tuḡ m̄os avan ideh b̄eriḡ nəlōn len ginau boḡ ideh husur nasoruan silategai. ²¹Tata, nusor tuḡ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke lith tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len

gaiug, hən ke navile a pan lēbedəlomi ke gotosəvat ginau. ²²Nēyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən lēbesua suḡan dartosua: ²³ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legēm sua buni, hən navile a pan lēbeləboi ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito suḡan ḡai gotoləmas bun ginau.

²⁴“Tata, noləḡoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am lith mai ginau len naut nototohtoh lan, hən lēberis nēyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuḡ hən ginau nēboḡ navile a pan satubāt sal. ²⁵Tata gaiug gunor buni. Naut kēmas navile a pan ləsələboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboi ke gotosəvat ginau. ²⁶Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab hēni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau hēni, b̄ipāt len galito, ale ginau nēbitoh len galito.”

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53*)

18 Nēboḡ aYesu tosor tuḡ tonōḡ, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nabur madiḡdiḡ Kitron ale lubar nēhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail loḡis lan. ²Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navələn aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu ibōnḡon tabtab ei mai ahai susur san gail. ³Beti aJutas egəmai. Ab̄iltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluḡoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkōl hən naim siGot hən lēbitah mai, ale aJutas esəhar galito. Lupat nāmial mai nəhai tuḡtuḡ mai natit hən nēbalan gail, ale logəmai. ⁴Husur aYesu toləboi natit p̄isi b̄evisi hēni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoḡ ase?” ⁵Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai

galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriņi len navēlālito, eil mai galit).

⁶Nəboņ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus tēlmam, luteh len tan. ⁷Imaienan, eus tas galit ke, “Mētudoņ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mētēidoņ ginau, riņ alateg livan.”

⁹Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san b̄sarphoņ nəboņ tosor tuv̄ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsātəgau suluv̄ ideh sēmasig.”^p

¹⁰Beti ASimon Pita tokad nabu nēbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariņan nēmatu sinaslev sēbiltihai tutumav. (Nahəsān naslev enan aMalhus.) ¹¹Avil aYesu isor len aPita, ike, “Geriņ tēlmam hən nabu len nēpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləņon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”^q

AYesu len nəhon aAnnas

¹²Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaņisi. ¹³A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuņon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasi-hau enan.^r ¹⁴(Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Ivoi am ke nauluṃan sua b̄imat mōs nəvanuan gail.”)^s

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵Nəboņ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, ebis

len naholəvat todar vis naim sēbiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroḃisutur van. ¹⁷Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopəņas nāvīdurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian sēbiltihai tutumav gail van hən aYesu

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

¹⁹Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etubāt us aYesu husur ahai susur san gail mai naḃusanan san.[†] ²⁰AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail p̄isi; noḃusan len naim nabonḃonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh bonḃon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloņ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²²Nəboņ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iḃos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?” ²³AYesu isor vari ke, “Nəbikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəbikel nakitinan, guḃos ginau hən nəsa?” ²⁴Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobaņisi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən b̄ikot hēni.

[†]18:19 Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasi-hau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iḃāt nəhes hum abiltihai tutumav sal.

^p18:9 Jon 6.39, 17.12 ^q18:11 Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42

^r18:13 Luk 3.2 ^s18:14 Jon 11.49-50

APita ike saləboi aYesu tətəs

(Mat 26.71-75; Mak
14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sebilti-hai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədarijan ike, “Enijan, be noris gaiug mai len nəhol naoliv.” ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua ŋai natoulmən ekəkəraiko.

Nakotan siYesu len nəhon aPilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak
15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Nəboŋ aKaiafas tokot hən aYesu tononj dudulan soṃilan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.[§] Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsəbis lohoim, hən asike ləbəbiŋbiŋjal len nabunusian husur nalo. Ləbimagenan, asike loləboi ləbihan len nəhanan hən nəPasova.**

²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, “Gamit mətuke ategai togol nəsa tosa hən tobur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasəhari gəmai a? Aoa!”

³¹ APilate ike, “Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoṽ həni mai nalo samit ŋai!” Alat lotoil a mō hən naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sədəm hən namtbiŋgol avan ideh bimat.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur nəvide hən nəmatan san, isarpoh.)††

³³ Beti aPilate etəlmam vi lohoim, ekis aYesu gəmai, ale eusi ke, “Gaiug nakiŋ seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan saṃ, evi nənanuan saṃ səboṃ o nəvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nəvanuan saṃ gail mai abilti-hai tutumav gail losəhar gaiug gəm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nəsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lətəbal hən avan ideh asike tariŋ ginau len navəlan alat lotoil a mō hən naJu gail. Be natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan.” ³⁷ ŋa aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakiŋ mōau a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiŋ. Lupas ginau mōsi. Ale nogəm hən navile a pan mōs nategai ke hən nəbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losəsəlonj hən ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate eriŋi ke aYesu bimat

(Mat 27.15-31; Mak
15.6-20; Luk 23.13-25)

Nəboŋ tous naten tononj aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nəsəs-aḏ natideh lan tonor hən biŋpanis. ³⁹ Be ikad nəvide sua len nəPasova piŋi hən mətətos nəvanuan sua dan alat namttobanjis galito, hən bəvivile mōs gamito. Mətəlonj ke nigol aKiŋ egai seJu gail tevivile van hən gamito a?” ⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtoləjon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi

§18:28 Agavna evi auleRom toil a mō hən naprovens sua.

**18:28 Len nənanuan seJu gail, alat ləsavi Ju mai naḷohoim salito lobīŋbiŋjal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bəbis lohoim silat ləsavi Ju, nalo-hoim eduasi, ale gai egəm biŋbiŋjal gol ikon hən bihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses.

††18:32 Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur nəvide hən nəmatan san. Ikele ke dereh timat len nəhai balbal. Namilen ke naJu ləsagole husur alat a Rom ŋai luṽos gat nəvanuan len nəhai balbal.

naulūman tobāl mai alat a Rom, ale lubaŋisi sile.)^t

19 Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan. ²Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu həni hum nəkraun sekiŋ, loriŋi len nəkadun ale lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu. ³Logəm həni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiŋ seJu gail!” ale luvoŋsi.

⁴APilate evivile tətəs, ikel mai naluvoh ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mətbeləboii ke, nəəsəsb natideh lan hən bīpanis sile.”

⁵Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboŋboŋ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategai bogai!”

⁶Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pōs gati len nəhai balbal! Pōs gati len nəhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitiṗos gati, husur ginau nəəsəsb natideh tosa lan hən bīpanis sile.”

⁷NabiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”^u

⁸Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan emətahw am. ⁹Esəhar aYesu təlmam tətəs vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sasor vari. ¹⁰Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gəsasor mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədaŋan hən nəbidaŋ hən gəbivan, mai nədaŋan hən nəbigol gəbitahətah len nəhai balbal a?”

¹¹Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nu-toh len navələm husur ŋai aGot a məhat tolav nədaŋan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriŋ ginau len navələm ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

¹²Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan idas ṗisal hən bəriŋ aYesu bivan, be nabiltiJu gail lukai habat ke, “Gəber-iŋi bivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simat-sistret hən bəriŋ nəsaḃian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seṗru gail evi Kappata. ¹⁴Len namityal enan evi tublial len nəmariboŋ hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiŋ samit bogai!”

¹⁵Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pōs gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətəloŋon ke niṗos gat akiŋ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiŋ ideh, be aSisa ŋai.”

¹⁶Imaienan aPilate eriŋ aYesu len navələlito hən bītahətah len nəhai balbal. ŋa nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal

(*Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43*)

¹⁷AYesu səḃon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabələshukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seṗru gail). ¹⁸Len naut enan luṗos gati len nəhai balbal. Luṗos gat naulūman eru am hən arbi-tahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seJu gail.” ²⁰NaJu isoḃur loṽuruŋ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaŋ hən nabiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seṗru

gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilata ke, “Sagitos ‘aKiŋ seJu gail,’ be gitosi ŋai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiŋ seJu gail.’” ²²APilata isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³Nəboŋ nasoltia gail lotoŋos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpehun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadtitari. Datibar hən nəvat hən datbisaŋi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot b̄sarpoŋ toke, “Lopəpehun nahurabat sagw len galito, lubar hən nəvat hən ləbisaŋi ke ase tikad nahurabat sagw.”^v

ŋa natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵Anan aYesu eil pəpadaŋ hən nəhai balbal mai napəhaŋvut totor am. Ikad aŋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopas, mai aMeri ta Maktala. ²⁶Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum bolai.” ²⁷Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam sam bolai.” Ale tuŋat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit p̄isi ihav tia. Ale hən natosian siGot b̄sarpoŋ, ike, “Numaduh.”^w ²⁹Nəbiliwai topul hən navinika^{‡‡} ipat ei. Loduŋ nasponts lan, riŋi len nəpəshət nahisop,^{¶¶} ale losuhuni vi məhat van hən nabuŋon.^x ³⁰Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹Evi nəmariboŋ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləbitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nəbiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nəbiltiJu gail lous aPilata ke tidaŋ hən ləbiŋvəbubur narielito hən ləbimat, ale sah sur nəbirimat gail.^{§§} ³²ŋa nasoltia gail logəm, v̄abubur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. ³³Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəvəbubur narien gəlaru. ³⁴Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən nəvisusua,^{*} ale vəha-sua ŋai nəda mai nəwai arusel vi pan. ³⁵(Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale na-kel-kotian san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mətbikad nadəlo-mian.) ³⁶Natgalenan lovisi hən natosian siGot b̄sarpoŋ toke, “Nəbəlasun ideh

^{‡‡}19:29 *Navinika* evi nəwain tomatu vakon.

^{¶¶}19:29 *Nahisop* evi nəhai sua nəbəlavan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyaŋyaŋ ale nalohisop ikad nəbon tosusau.

^{§§}19:31 Nəboŋ nasoltia ta Rom lotoŋos gat nəvanuan len nəhai balbal, luŋos gat nəvəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luŋos gat narien gəlaru bonbon len nəhai toil. Asike idəreŋ nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuŋavŋavan idaŋ, be beil hən narien, eləboi besuŋavŋav tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arbigoŋ toil am, beti husur todədas besuŋavŋav imat. Nasoltia ləbeləŋon ke nəvanuan bimət tutut, luŋavur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas beil, gol ke todədas besuŋavŋav, ale imat tutut.

^{*}19:34 *Nəvisusua* evi namətas tokad namətan tosua ŋai.

^v19:24 Psa 22.18

^w19:28 Psa 69.21, 22.15

^x19:29 Psa 69.21

asike imabur.”^y ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”^z

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nabiltiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən beusi ke tidaŋ hən bilav kuv niben aYesu. APilate idam hənii maii, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tobon mai nəalos.[†] ⁴⁰ Husur navide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, loruj gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadaŋ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad naburhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboŋ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur naburhuvat nəmatan enan ipat pəpadaŋ ei, lorij aYesu lan.[‡]

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

20 Dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik,[¶] naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan

naburhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən naburhuvat. ² ŋa igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupat kuv niben Nasub dan naburhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotorinj lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis naburhuvat. ⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar naburhuvat a mo. ⁵ İbetbet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai səbis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohsuri, ibar naut enan, ale ebis vi lan naburhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toburuj, rij səbon hənii. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a mo ebis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.^a ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala

(*Mat 28.9-10; Mak 16.9-11*)

¹¹ Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən naburhuvat. İbetbet vakəta vi lohoim. ¹² Eris aŋel eru artosun nahurabat topehw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuj lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutaŋ

[†]19:39 Jon 3.1-2. Len naut egai ike *nakilo tovi 34*, be len nasoran ta Kris ike nalitra tovi 100. *Namər* evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. *Nəalos* ehun naluvera ale evi navide seJu gail hən ləbevəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan.

[‡]19:42 Jon 19.31. NəSappat etubat nəboŋ namityal tomasur len naFraite. Nəboŋ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadaŋ hən binon, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaŋ hən betubat.

[¶]20:1 Len nasoran ta Kris ike *len nəmariboŋ metəkav hən nawik*, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade.

hən nəsə?” Isor var gəlar ke, “Lupat kuv aMasta sagw, nəsələboi naut lotorinj lan.”

¹⁴Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsə? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasub, gaiug gəbipati van, kel mai ginau hən naut gotorinj lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

¹⁶AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan selpru gail).

¹⁷AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavi məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ṽan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’”

¹⁸Ŋa aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasub!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail

(*Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49*)

¹⁹Len nəSade ut mədau naut togomgom, ahai susur luḃonḃon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nabiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat!”

²⁰Nəboŋ tokəmaienan eṽusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuṽ hən lotoris Nasub. ²¹Imaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nəlomit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²²Beti esuŋavŋav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. ²³Mətberubat

nəsəan sivan ideh gail, aGot eruḃat gail tia. Asike mətberubat nəsəan sivan ideh gail, aGot saruḃat gail.”^b

AYesu evisi hən aTomas

²⁴Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasub!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsə məttokele van vəbar nəberis nəḃurhunil len navəlan gəlaru, mai nəḃesiriv hən nəŋarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəḃurhugarin.”

²⁶Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natəmat.” ²⁷Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəŋarhuvəlaḃ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaḃ len nəburhugarigw. Nə-lon-uri-an saḃ tinon! Geriŋ nəloḃm len ginau!”

²⁸ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotorinj nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”^c

AJon itos nalobulat egai ḃos nəsə?

³⁰Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḃur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. ³¹Be nutos natgalegai hən mətḃedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḃikad nəmauran len nahəsən.

^b20:23 Mat 16.19, 18.18 ^c20:29 1Pit 1.8

**AYesu evisi hən ahai
susur lotoməlevru**

21 Len nəboŋ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.⁵ Nəsa tovisi imaie-gai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiṽan artovi anatum aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nesəsaḥieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nabot. Nəmərgobut egəmai. Ləsəsaḥieh len mariug kavkav, ləsəsaḥ hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” İja lubar həni, be lodədas ləbelivi gəm hən nabot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.^d

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosəsəloŋ həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nabot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomariŋ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadahasah hən gail gəmai.” ¹¹ İja aSimon Pita ilev gargar nalevlev toplu hən nabiltiəh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav

nabəta mai galito. İgol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur nale-məhat-an san dan nəmatan.^e

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonon, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatum aJon, goləmas masuṽ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”^f

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatum aJon, goləmas masuṽ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anatum aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titaŋ. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail.

¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat saḡ, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəḅevi həvut, dereh gisar hən navələḡ gəlaru ale avan ideh am ticol nahurabat len gaiug, təsəhar gaiug len naut gəḅemətəhun gəḅevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən ḅikel pərpə hən nəmatan sePita ḅimat həni hən ḅeputsan nahəsan aGot. Nəboŋ tokəmaienan tonon, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḅeriŋ gaiug len navələn aen-

^{§21:1} Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai.

^d21:6 Luk 5.4-7 ^e21:14 Jon 20.19, 26 ^f21:15 Uman 20.28; 1Pit 5.2

emi sañ gail?”^g ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasub̄, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəbeləŋoni ke gai bitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug m̄au gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəbeləŋoni ke gai bitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtoləboii ke nakel-koti-an san ekitin.^h

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatos gat v̄isusua hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənav hən nalobulat galen p̄isi lətəpat lan.ⁱ

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nəpısal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut pısi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be ibol husur galevis am.

Natgalenan evisi ŋais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasi hau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len nabiltivile isobur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboŋ aYesu topusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludaŋ am (2.1-13)

4) Natubatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isobur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametə kav siPol (13.1–14.28)

2) Nəbonbonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

1 Teofilus,** len nalobulat ta mō sagw^j nuhol husur natit pısi aYesu totubat gole mai pusan həni vəbar nəboŋ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav. ²Len nəboŋ savi məhat sal, len nədaŋan se-Nunun aGot, aYesu ikel nəpısal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³Husur na-ləŋon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eŋusan nəmauran san hən galito hən ləberis ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-sobur len nəmariboŋ tovi 40 ale isor husur nathan pipihəlan aGot. ⁴Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samteriŋ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.^k Egai nəsa notokel mai gamito, mətosəsəloŋ həni; ⁵husur aJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”^l

AYesu evi məhat vi lan nəmav

⁶ŋa nəboŋ lotobonbon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav təlmam hən naut a Israel titoh pipihəlan nakin salit gabag tətəs am a?”

**1:1 Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot.

⁷Be ikel mai galito ke, “Savi samito hən mətbeləboi namityal o nəmariboŋ aTəmagw toriŋi len nədaŋan hən na-il-a-mō-an san. ⁸Dereh mitikad nədaŋan nəboŋ aNunun aGot bəgəm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vəbar tarhət navile a pan.”^m

⁹Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonoŋ, aGot ilavi vi məhat vi lan nəməv.ⁿ Lokəta husuri van nəməvukasw esusuani.

¹⁰Nəboŋ tovi məhat lokətkəta vi məhat, vəha-sua ŋai nəvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topəhapəhw. ¹¹Aruke, “UleKalili gail, imabe mətəkəta vi məhat maienan? AYesu egaii aGot tolavi vi məhat dan gamito, dereh tetəlmam suŋan tovi məhat.”

Logəgel hən aJutas

¹²Beti luyar təlmam dan Nəvehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nəyaran hən nəSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³Nəboŋ lotobar naut enan, ləpələu vi lohoim len naim a məhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdu, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.^o ¹⁴Len nənauan sua luḃonḃon tabtab hən ləḃisor tuḃ, galit mai alatpəhəvut mai aMeri anan aYesu, mai aḃan aYesu gail.

¹⁵Len nəboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis.

AJutas eil a mō hən alat lototah gat aYesu,^p ¹⁷naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot suŋan gidato.”

¹⁸(AJutas eḃur nətan hən nəvat tokade sil naḃide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhəvun imaḃul, ale ninen elul vivile. ¹⁹Nəboŋ alat a Jerusalem ḃisi lotosəsəloŋ ləboi natenan, loriŋ nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)^{††}

²⁰APita isor am ike, “Len naləḃulat hən Nəḃe gail aTevit itosi ke, “Naim san timasḃəḃesw, nəvanuan ideh satitoh lan,^q mai,

“Ivoi ke avan sua tigel namilen.”^r

²¹⁻²²“Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat dattosəŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboŋ aYesu totah mai gidato, tuḃat len nəboŋ aJon tobaptais hən aYesu^s van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətəs ale timasḃon mai gidato hən datḃikel ur nale-məhat-an enan san dan nəmatan.”

²³ŋa nəboŋ aPita tokel naten tonoŋ, lulekis hən nauluḃan eru. Esua nahəsən aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsən aMattias. ²⁴Beti lusor mai aGot ke, “Nasuḃ, gaiug māu goləboi nəlon nəvanuan ḃisi. Gigol ḃarḃar hən tesua len gəlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵hən bilav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

²⁶Ale lubar hən nəvat hən ləḃisaḃ ase len gəlaru. Lusaḃ aMattias ale iḃon mai ahai pispisul səŋavur pisan esua.

^{††}1:19 Hən naves 18-19, Mat 27.3-8

^m1:8 Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 ⁿ1:9 Mak 16.19; Luk 24.50-51

^o1:13 Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 ^p1:16 Psa 41.9

^q1:20 Psa 69.25 ^r1:20 Psa 109.8 ^s1:21-22 Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

ANunun aGot egəm len naPentikost

2 Len nəboŋ hən naPentikost^t togəmai luḃon len naut esua. ²Vəha-sua ŋai ikad nəwalan dan nəmav tosuḃan nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul həni. ³Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit v̄isusua. ⁴Galit p̄isi lopul hən aNunun aGot ale lotubət sor len nasoruan tiltile gail tonor hən nəsa aNunun aGot tolavı mai galito.

⁵Len nəboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hən aGot, nəvanuan naut p̄isi lotohusur kitin hən nalotu-hən-aGot-an. ⁶Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nəwalan enan, naluḃoh logəm ḃonḃon nənanuan salit ebutbutut husur lotosəsəloŋ ləboi nasoruan salit v̄isusua. ⁷Lumaŋmaŋ, luḃaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili ḃmau? ⁸Imabe datosəsəloŋ hən nasoruan lotopas gidat v̄isusua maii? ⁹Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhət a Lipia pəpadaŋ hən naut a Sairin, mai galevis lovi metḃos hən naut a Rom. ¹¹Gidat galevis datovi uleJutea a mo ale galevis datohusur nadəlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̄isi datosəsəloŋ ləboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nəyalyalan siGot len natit gai togol gail len nədaŋan san!”

¹²Galit p̄isi luḃaŋ mai lodədarŋaḃu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nəwain toveveu ale lotərog.”

APita isor mai naluḃoh

¹⁴Be aPita eil mai esəŋavur pisan esua, ale isor habat am hən tokel mai naluḃoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit məttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit məteləboi naten tovisi; mətesəsəloŋ hən nasoruan sagw. ¹⁵Naut kəmas nəsa mətonau maienan, alategai ləsatərog husur namityal evi məlapat dudulan ŋai. ¹⁶Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷“AGot ikele ke, ‘Len nəboŋ hən nanaŋan hən navile a pan, ginau dereh nəvur san aNunugw hən nəḃilavi mai nəvanuan p̄isi. Natətai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail, ale haḃut samit gail dereh lipat ris naḃəber gail.

¹⁸Dereh nəvur san aNunugw hən nəḃeviol həni mai naslev sagw gail, alaluḃan mai alatpəhaḃut, Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹Dereh nigol namerikel gail len nəmav mai natit len navile a pan məttomaŋmaŋ lan, nəda, nəhab mai nəmaroḃ.

²⁰Namityal tegəgel vamotmot mai nahəbati tehum nəda beti nəmariboŋ namənas toyalyal siNasuḃ dereh tegəmai.

²¹Beti nəvanuan p̄isi lotokai vi təban nahəsan Nasuḃ hən ḃevi tarhət salito, gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.”^{††}

²²“UleIsrael gail, mətesəsəloŋ hən nəsa nəḃikele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten

^{††}2:21 Hən naves 17-21, Jol 2.28-32

[†]2:1 Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel məttoŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mətələboi natgalenan tia. ²³Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot eriŋi ke ləbilav aYesu mai gamito ale gamit mətupos gati len nəhai balbal. Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən məttoŋ tomat len nəhai balbal.^u ²⁴Wake aGot ilavi dan nəmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuv-an hən nəmatan, husur nəmatan edədas b̄etəgau gati.^v ²⁵Imagenan aTevit isor husuri ke, “Noris Nasub akis a mo len ginau.

Bathut totoh len nəmatu sagw, asike nomətahw.

²⁶Husur enan nəlogw ivoi, natoruan sagw epul hən nahəhaṽuran, ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

²⁷Husur gaiug, Nasub aGot, asike geriŋ gəbulan ginau len naut nəmatan, asike geriŋ niben Nəvanuan Saṁ tibos nətan.

²⁸Goṽusan ginau hən nəp̄isal gail hən nəmauran; dereh gigol ginau nepul hən nahəhaṽuran hən natohan saṁ.^f

²⁹“Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale nəburhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməŋai.

³⁰Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ suṁan aTevit.^w ³¹ATevit eləboi nəsa b̄evisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan. Ike,

“Asike ipat len naut nəmatan,

asike niben iḃos nətan.”^x

³²“Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nəmatan tia, ginamit p̄isi namtoris ləboi natenan. ³³Itoh tia a məhat len nətarhət nəmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttoŋmadharisi mai səsəloŋ hən vi lan ginamito. ³⁴Husur aTevit savi məhat vi lan nəmav, be gai səḃon ike,

“Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah təban ginau, len navələgw nəmatu,

³⁵vir nəberin aenemi saṁ gail pipit nar-
ieṁ gəlaru

hən ləḃevi ut kəmas.”^y

³⁶“Imagenan, ivoi ke alat a Israel p̄isi leləboi koti ke aYesu egaii, məttoŋin len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len nail-a-mo-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁷Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

³⁸APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit p̄isi mitibap-
tais len nahəsan aYesu Kristo hən aGot b̄erubət nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hən aNunun mai gamito. ³⁹Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur p̄isi ləḃehusur gamito, mai silat p̄isi lotosuh a tut, alatenan, Nasub aGot sidato b̄ekis galit balai.”

⁴⁰Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələ-
gauan mai galito, ikel taltal hən ke, “Məteus aGot hən bilav kuv gamit dan nəpanismen b̄ibar naur egai lotosa, lo-
tomətahun aYesu.”

⁴¹Alat lotodəlom nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hən galito, ale 3,000

^f2:28 Hən naves 25-28, Psa 16.8-11

^u2:23 Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18

^v2:24 Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 ^w2:30 Psa 132.11; 2Sam 7.12-13

^x2:31 Psa 16.10 ^y2:35 Psa 110.1

am lohusur aYesu len nəboŋ enan ŋai.
⁴²Akis losəsəloŋ bun nəsa ahai pispisul
 gail lotoŋusan həni, luḃon len nəmauran
 salito; loḃur nəbətə hən lotohan ḃonḃon,
 ale lusor tuḃ.

Nəmauran silat lotokad nadəlomian

⁴³Nəvanuan ḃisi lomətahw len
 nəyalalan siGot, husur len nədaŋan
 siGot ahai pispisul gail lugol namerikel
 isoḃur toḃusani ke galit siGot. ⁴⁴Alat
 lotokad nadəlomian losuh ḃonḃon, natit
 ḃisi lotokade evi salit ḃisi.^z ⁴⁵Nəboŋ
 lotopar tete sua, loḃur hən nətan o
 natit salit gail ale lopəpəhun nəvat
 han mai galito lotoḃidol. ⁴⁶Len nəboŋ
 ḃisi luḃon tabtab len naholəvat todar
 vis naim siGot ale nənanuan salit esua.
 Lohusur naim ḃisusua salit gail loḃur
 nəbətə hən lotohan ḃonḃon husur ke
 nəlolit ehəhəḃur, nəlolit inor, ⁴⁷lusal
 suh aGot ale luvoi, lunor len nənanuan
 sinəvanuan ḃisi. Len nəboŋ ḃisi Nasuḃ
 ilav kuv galevis dan nəsaan salito, gol
 ke alat lotokad nadəlomian lusobsoḃur
 am.

APita mai aJon mai naməsəl togau

3Boŋ sua aPita mai aJon arovi məhat
 len naim siGot len namityal hən
 na-sor-tuḃ-an, namityal totor ut mədau.
²Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat
 avan sua togau tia len nəpasian. Lupati
 hən ləḃeriŋi ben nabopita len naholəvat
 todar vis naim siGot, nahəsən Nabopita
 Tokab. Loriŋ akis həni ei hən ḃeusuś alat
 lotovi lohoim hən nəvat. ³Nəboŋ atenan
 toris aPita mai aJon pəpadaŋ hən arḃe-
 ḃis len naim siGot, euś gəlaru hən nəvat.
⁴APita mai aJon arokəta haihai lan, ale
 aPita ike, “Gəkəta bunus ginaməru!”
⁵ŋa ebətah mədau vir gəlaru ke
 arḃilav natideh maii. ⁶Be aPita ike,

“Nəsəkad nəvat nasilva o nəgol ideh, avil
 nəsa notokade dereh nilavi mai gaiug.
 Len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, gile
 məhat, giyar!”

⁷Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi
 vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ.
⁸Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti ebis
 len naholəvat todar vis naim siGot mai
 gəlaru, iyar, emələh, eputsan nahəsən
 aGot van. ⁹Nəvanuan ḃisi loris toyar,
 toḃutsan aGot van, ¹⁰ale lokəta ləboii
 ke tovi uluḃan enan toḃəḃətəh usus nə-
 vat len Nabopita Tokab hən naim siGot.
 Losəhoḃut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi
 həni.

APita isor mai naluḃoh len naut siGot

¹¹Len navərada siSolomon, auluḃan
 enan etəgau gat aPita mai aJon. Nə-
 vanuan ḃisi lugam van hən galito husur
 luḃaŋ lan. ¹²Nəboŋ aPita toris lotogəm
 pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael
 gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg to-
 visi? Husur nəsa məttokəta haihai len
 ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar
 len nədaŋan sinamər ŋa o len nəḃoruan
 siGot namrtokade a? ¹³Ao! AGot siApra-
 ham, seIsak, siJakop, setəmadato ta su-
 tuai, aGot egai eputsan nəvanuan nau-
 man san, aYesu.^a Be gamito mətorinŋi
 len navəlan alat aRom, mətomətahuni.
 Nəboŋ aPilate toke terinŋi tivan, gamit
 mətukai tasi. ¹⁴Mətomətahun atenan
 tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPi-
 late ke tidaḃ hən avan toḃəḃun nə-
 vanuan, timakuv.^b ¹⁵Be nəvanuan tovi
 nəkadun nəmauran, mətugol imat, be
 aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan.
 Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶Len
 nadəlomian san len nahəsən aYesu, ate-
 gai məttorisi mai məttoləboii, egəm daŋ
 am. Ale mətoris ke nadəlomian len
 aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

^z2:44 Uman 4.32-35 ^a3:13 Exo 3.6, 15

^b3:14 Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

¹⁷“Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mo samito am ləsaləboii. ¹⁸Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləŋon tisa habat. ¹⁹Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot b̄epipitas nəsaan samito, ²⁰hən Nasuḅ aGot b̄ilav nəboŋ nəŋavŋavan mai gamito, ale hən b̄esəvat aKristo, gai totabtabuh lan moŋ gamito, tovi aYesu. ²¹Gai timastoh len nəmav vir aGot b̄igol natit p̄isi b̄inor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²²AMoses ike, ‘Nasuḅ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit b̄esum̄an ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsəloŋ hən natit p̄isi b̄ikel mai gamito. ²³Avan ideh asike b̄esəsəloŋ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.’^c ²⁴Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḅat len aSamuel van vəbar daməŋai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboŋ ta daməŋai. ²⁵Gamit māu mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuŋolito, eriŋi tipat moŋ gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele moŋ gamito. Ikel mai aAraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.’^d ²⁶Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mo hən b̄ivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan naḅide tosa samit gail.”

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

4 Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən

naim siGot, mai naSattiusi gail, ²nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru aroḅusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləb̄imaur dan nəmatan suḅan aYesu. ³Ŋa lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, loriŋ gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. ⁴Nəvanuan isobur lotosəsəloŋ hən nasoruan, lodələmi; lalumuŋan p̄isi lotokad nadələmian, pəpadaŋ hən lotobar 5,000.

⁵Pelan han, alat lotoil a mo hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a mo len naut a Jutea, galit luḅonḅon len naut a Jerusalem. ⁶Annas evi aḅiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷Nəboŋ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Məruŋol nategai len nədaŋan sa o len nahəsan ase?”

⁸Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mo hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mo hən nəvanuan gail, ⁹daməŋai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi məteləboi nategai ke, len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḅos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsenan, ategai eil gegai, imaur. ¹¹Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboŋ toke tovi, “nəvat gamit məttovi vanuan na-um-iman məttomətahuni; gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”^e

¹²AYesu ŋai ikad nədaŋan hən b̄ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nə

vanuan gail toləboi bilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³ Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luŋaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴ Be husur lotoris auluṃan tomaur toil təban gəlaru, ləsaləboi ləbikel natideh. ¹⁵ ŋa lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail pisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi. ¹⁷ Be hən biŋol ke satevivile len nəvanuan gail pisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan am len nahəsan aYesu.”

¹⁸ Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan tətatas am len nahəsan aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səseŋoŋ hən.”

²¹ Beti lukel mai gəlaru tətatas ke arbiŋsor len nahəsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsəb nəpisaŋ ideh hən ləbipansəm gəlaru bathut nəvanuan gail pisi loputsan nahəsan aGot husur nəsa tovisi. ²² Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədaṃ han tosehor 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuṽ

²³ Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai

tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. ²⁴ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloŋ hən, len nənanuan sua luḃon hən ləbikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit pisi, gaiug māu gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit pisi lotopat.^f ²⁵ Gaiug māu gusor, len aNunuṃ gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman saṃ, ke,

“Imab naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋpaŋ?
Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasuḃ aGot?

Lusor utaut soḃuer.

²⁶ Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəbalan,

alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luḃon hən ləbiḃal mai Nasuḃ aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.^g

²⁷ Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḃonḃon mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləbemətahun nəvanuan nauman saṃ gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.^h ²⁸ Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nəsa ŋai gotonau utaut hən, nəsa gotonau koti sutuai tia. ²⁹ Nasuḃ aGot, bunus nasoran salit ke lipansəm ginamito beti, ale gilav na-il-ḃuri-an mai ginamit namtovi slev saṃ gail, hən namtbikel ur nasoruan saṃ. ³⁰ Nəboŋ namtbikel uri, gigol nəvanuan gail ləbimaur mai gigol namerikel ləbemaŋmaŋ len gail. Natgalenan ləḃevisi, dereh levisi len nahəsan nəvanuan nauman saṃ gotosəvati, aYesu.”

³¹ Nəboŋ lotosor tuṽ tonəŋ, naut lotoḃonḃon lan ekurkur; ale galit pisi lopul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ḃuri-an.

^f4:24 Exo 20.11; Psa 146.6 ^g4:26 Psa 2.1-2

^h4:27 Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

Nəvanuan nadəlomian gail luḅon len nəsa lotokade

³²Nəvanuan nadəlomian gail p̄isi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit p̄isi losuḡan salito.¹ ³³Len nabiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. ³⁴Husur səkad ideh len galito toḡidol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loḡur hən gail ale lulav nəvat ³⁵hən ləberinji bathurien ahai pispisul gail. Ale lopəpəhun nəvat hən bevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

³⁶Ikad avan sua, nahəsan aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). ³⁷AParnapas eḡur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən torinji bathurien ahai pispisul gail.

AAnanias mai aSafira

5 Nauluḡan sual am, nahəsan aAnanias mai asoan nahəsan aSafira aroḡur hən nahudhutan. ²Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar p̄isi arudaḡ. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən berinji bathurien ahai pispisul gail, be səlav p̄isi. ³Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloḡ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? ⁴Nətan gotoḡur həni evi nətan esaḡ ḡḡau? Ale nəboŋ gotoḡur həni tonəŋ nəvat ipat len navəlaḡ ḡḡau? Nəloḡ imabe hən gotogol nate-nan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵Nəboŋ aAnanias tosəsəloŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶Beti nəmantuhmar gail logəḡ, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəḡur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹Ŋa aPita ikel mai ke, “Imabe mərtotalt kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoḡ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, səbi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹Alat siYesu p̄isi lomətahw, galit mai alat lotosəsəloŋ hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹²Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit p̄isi lotokad nadəlomian luḅonḅon akis len navərada siSolomon.

¹³Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loput-san galit len nənauan salito. ¹⁴Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasuḅ lu-soḅsoḅur am, Laluḡan isobur mai lat-pəhaḡut isobur. ¹⁵Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan namet-pisal, lorin galito lupat len nəḡel o nəbateh hən ke nəḡol hePita tibar galevis nəboŋ toḡot van. ¹⁶Nəvanuan lusobur logəḡ dan navile gail pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Angel esəjav hən nabopita hən naim bəbaņis

¹⁷ Imaienan, abiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutaḅulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutaḅah gat galito ale loriņ galito len naim bəbaņis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aņel siNasub esəjav hən nabopita hən naim bəbaņis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur piš nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan soḃilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot suḃman aņel tokel mai galito, ale lotuḅat vusan nəvanuan gail.

Nəboņ abiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḃiḃonḃon, galit piši lotobətah len nəḃonḃonan silat lotoil a ḃo len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḃesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaņis gəmai. ²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsəḃ galit len naim bəbaņis ŋa lotəlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusəḃi ke naim bəbaņis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol həni, loil vivile len nabopita gail, be nəboņ namttosəjav hən gail, naut eḃəḃesw.” ²⁴ Nəboņ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaņis mai abiltihai tutumav gail lotosəsəloņ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḃ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəḃ, ike, “Məteris! alategaii məttoriņ galit len naim bəbaņis, galito saltoil len naim siGot, loḃusan nəvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḃesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboņ lotosəhar galit tonoņ, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale abiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḃusan len nahəsenan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḃusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”^ḃ

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḃabuni, tahətah həni len nəhai.^k ³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan nəvəlan nəmatu, gol ke eil a ḃo hən nəvanuan piši mai eləboi ḃilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḃigol gidat a Israel datḃipair dan nəsaan sidato ale hən ḃeruḃat nəsaan galen dan gidato. ³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboņ lotosəsəloņ həni, nəlolit ipaņpaņ masuḃ, luke letubun aPita galito. ³⁴ Be naFarisi sua, nahəsan aKamaliel, ahai ḃusan hən nalo, nəvanuan piši lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idaņ ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. ³⁵ Nəboņ lotovivile tonoņ ikel ḃuli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, məteḃunus tivoi nəsa məttoke məḃigole hən alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alaluḃman lovi 400 lutaḅ maii. Be alat a Rom luḃabuni ale alat lotohusuri lopəḃehw ŋa ləsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboņ hən naḃuruḃan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləḃehusuri, ḃal mai alat a Rom. Gai am luḃabuni, ale ahai susur san

gail, loṗəpəhw. ³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, riṗ galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləḅigole ḅevi sinəvanuan, dereh lehis soḅuer suḅman alaruenan. ³⁹ Be ḅevi siGot, mətedədas məḅḅemədas galito; dereh mitisabi ke məḅḅobal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lobilas galito, beti lukele hən galito ke salisor len nahəsan aYesu, ale loriṗ galit luvan. ⁴¹ Nəḅoṗ ahai pispisul lotoriṗ nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idaḅ hən ke lotoləṗon tosa ḅos nəhes enan. ⁴² Ale len nəḅoṗ ḅisi len naholəvat todar vis naim siGot loṗusan, ale loṗusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsanəṗ hən nakelean enan.

**Loriṗ nəvanuan eməlevru
hən ləḅəkətkəta təban
nəbatunau pəhaṽut gail**

6 Len nəḅoṗ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadələmian, lusəḅsoḅur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Iṗru ləsapəpəhun nəhanian sanor len nəbatunau pəhaṽut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul toṣəṗavur pisan toru lokis nəvanuan nadələmian ḅisi loḡəm ḅonḅon beti luke, “Sanor hən ginamit namḅeriṗ gaḅulan na-kel-uri-an hən nasoruan siGot hən namḅepəpəhun nəhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hən teməlevru len gamit lotopul hən aNunun aGot mai namitisau hən nəmauran tonor. Ale dereh namteriṗ galit hən ləḅigol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namḅidaṗ len na-sor-tuṽ-an mai na-kel-uri-an hən nasoruan siGot.”

⁵ Galit ḅisi lohəhaṽur hən nənanuan sihai pispisul gail. Lulekis hən aSteven, auluḅman sua topul hən nadələmian mai aNunun aGot. Beti lulekis hən aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok toḡəm vi Ju. ⁶ Naluṽoh losəhar galit ḡəm hən ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuṽ ḅos galit lotoməlevru, loriṗ nivəlalito len nəkadulito hən ləḅigol nauman enan.

⁷ Iṗa nasoruan siGot husur aYesu iperṗan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasəḅuran halito evi məhat tutut, ale ahai tutumav isoḅur lugol husur nəsa naṗusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuṽ hən navoian mai nədaṗan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel təban nəvanuan gail. Lumaṗmaṗ len namerikel galenan ale nədaṗan siGot imasil len gail. ⁹ Be nəvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hən naluṽoh sua lokisi hən Naim Nəḅonḅonan seFriman.⁸⁸ Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḅalḅal mai aSteven. ¹⁰ Be nəḅoṗ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisau hən nəmauran tonor mai, gol ke lodədas ləḅisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləḅisor tas aSteven ke, “Namḅosəṣələṗ hən atenan tosor mədas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nəvanuan gail nəlolit ipaṗpaṗ, galit mai alat lotoil a ḅo hən galito mai ahai ḅusan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin. ¹³ Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləḅelibliboṗ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namḅosəṣələṗ həni toke aYesu ta Nasaret egai dereh tigol naut egai timasirsir ale tegəḡel hən naṽide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵ Alat lo-

⁸⁸6:9 *Friman* lovi alat lotovi slev a ḅo be ləsavı slev am.

tobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm suṃan nəhon aṃel.

Na-kel-uri-an siSteven

7 Beti aḃiltihai tutumav eusi ke, “Nat-galenan imagenan a?”

²Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətəsəsə-dariṃ! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboṃ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal.

³Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerih naut egai, naut matmat saṃ, mai nəbathudud saṃ, ale gevi lan naut nəḃəsəhar gaiug vi lan.’¹ ⁴Imagenan aAraham erih naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboṃ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoht lan.^m

⁵Len nəboṃ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən ḃevi naut matmat san; səlav nəmaṃirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboṃ enan aAraham səkad anatun. ⁶Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan saṃ gail lotohusur gaiug dereh levi metḃos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau ḃevi 400.’ ⁷Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan saṃ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan saṃ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’ⁿ

⁸“Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai nauluṃan san gail hən

ḃevūsani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus əlsak, anatun len nəboṃ san toməlevtor, ale əlsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.º

⁹“Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aḃalito, aJosef, ṃa loṃur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,^p

¹⁰ale aGot ilav kuvi dan na-ləṃon-isa-masuv-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kih len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihəbələn aJosef.^q ¹¹Sə-dareh nəhanian imat ṃisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.^r ¹²Nəboṃ aJakop tosəsəloṃ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aḃan gail ke gai tovi aḃalito, husur ləsakəta ləḃoi. Len nəboṃ enan aFero esəsəloṃ hən naholan husur nəbathudud siJosef.^s ¹⁴Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləḃegəmai; lovi 75 ṃisi.^t

¹⁵Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.^u

¹⁶Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len naḃur aAraham toṃur kuvi dan anatun aHamor gail.”^v

¹⁷Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboṃ togəm pəpadaṃ hən aGot ḃigol nəsa tokel gati mai aAraham, nasəḃuran hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸Nakih sua tile saləḃoi natideh

*7:9 Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuv hən aJosef səhor galito.

^l7:3 Gen 12.1 ^m7:4 Gen 11.31, 12.4-5 ⁿ7:7 Gen 15.13-14; Exo 3.12

^o7:8 Gen 17.10-14, 21.4 ^p7:9 Gen 37.11, 28, 39.2, 21 ^q7:10 Gen 41.39-41

^r7:11 Gen 41.57, 42.1-2 ^s7:13 Gen 45.1, 16 ^t7:14 Gen 45.9-10, 17-18

^u7:15 Gen 46.1-7, 49.33 ^v7:16 Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32

husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.[†]
¹⁹ Gai emēdas bun nēvanuan sidato gail. Igol atēmadit ta sutuai nēlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerij gabulan amas salito hən lēbimat.^w ²⁰ Len nēboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhāvur həni. Anan mai atēman arokətkəta tēban len naim sēlaru van vəbar nahəbati totor han.^x ²¹ Beti nēboŋ artorinjivivile, anatvavin aFero isa-ābi, ipati van vahisi suŋan tovi anatun.^y ²² Ahai pusan gail lotovi uleljip loŋusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsə tokele mai nəsə togole.

²³ “Nəboŋ nēdam hiMoses tovi 40, ike tivan hən bēris nēbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboŋ tovan, eris auleljip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleljip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən bilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsaləboii. ²⁶ Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artobal. Ike tigol arikad navoivoian mai gələr gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərovi larmiŋan; imabe mərəbal maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, hən gəbikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleljip nino a?’ ²⁹ Nəboŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametbos, ilah, ikad anatun uluŋan eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toḃəbesw, pəpadaŋ hən nabiltivēhuh

Sinai. ³¹ Nəboŋ aMoses torisi, imaŋmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən bəkəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuḃ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmaŋ gail ta sutuai, aGot siAraham, selsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun bəkəta husur emətahw masuḃ.

³³ “Beti Nasuḃ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut saŋ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomēdas nēvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəbilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”[‡]

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot māu esəvat atenan hən bēil a mō hən galito ale hən bilav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.^z ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḃəbesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iparpar.^a

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito suŋan ginau tile məhat dan gamit balai.’^b ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotobon len naut masmas toḃəbesw, itoh mai aŋel tosor maii len nabiltivēhuh Sinai, ale itoh mai atēmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən bilavi mai gidato.^c

³⁹ “Avil atēmadit ta sutuai ləsəgol nəsə aMoses tokele. Lomətahun ləbēhusuri

†7:18 Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8

‡7:34 Hən naves 30-34, Exo 3.1-10

w7:19 Exo 1.10-11, 22 x7:20 Exo 2.2 y7:21 Exo 2.3-10 z7:35 Exo 2.14

a7:36 Exo 12.41, 14.21; Num 14.33 b7:37 Deu 18.15, 18

c7:38 Exo 19.1–20.17; Deu 5.1-33

am, luke letəlmam vi Ijip.^d 40 Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail mōs gidato hən ləbeil a mō hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsə tovisi həni!’^e

41 Ale len nəboŋ enan lugol nəlablab sua hun natuhbuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhəvur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.^f 42 Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gəbūlan galit hən ləbīlotu hən nəyal, nahəbati mai naŋeso gail len nəmav. Ehun ahai kelkel ur gail lotokele len naləbulat salito ke,

“Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan

len nasihau tovi 40 len naut masmas be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!

43 Ao, mətəburuŋ naim nətəpōlen sinagot Molek,

mətupati mai nəlablab hən naŋeso siRefan,

nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətəbīlotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit mətəməsev vi tut sua səhor naut a Papilon.”^g

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḃəḃesw atəmadit gail ta sutuai lukad naim nətəpōlen siGot togol natoħan siGot mai galito toḃarḃar. Loum həni suħan aGot tokele mai aMoses, ale eḃitoḃ hən nəplan aMoses torisi tia len nəbīltiḃehuh Sinai.^h 45 Beti galito lupati gəmai nəboŋ aJosua toil a mō hən galito.

Lupati nəboŋ lotolav nətan simetḃos gail aGot toħut galit dani mōs atəmadit gail. Ale ipat magenan van vəbar nəboŋ siTevit.ⁱ 46 AGot ehəhəvur həni, ale aTevit eus aGot hən ḃeum hən naim natoħtoħan mōs aGot siJakop.^j 47 Be aSolomon boh eum hən naim enan.^k

48 “Wake aGot toyalyal buni satoħtoħ len naim nəvanuan gail lotoum həni. Esuħan Nasuḃ aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur toke:

49 “Novi kiŋ, nəmav ehun nəbīltiħai bətəbataħ sagw

ale navile a pan ehun nakes kəmas notoriŋ nariegw lan.

Mətəloḃoi mətḃeum hən naim tomabe sagw?

O naut tomabe hən nəḃiŋavŋav lan?

50 Aoa! mətədoḃadas mətḃigole husur ke ginau səḃogw ŋai nugol natgalen ḃisi.”^l

51 Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nəkadumit ihaiħai masuḃ. Nəlomit imabe? Nədar-iŋamit eḃulḃulol! Mətəḃitoḃ hən atəmamit gail ta sutuai.^m Mətəmətahun aNunun aGot akis! 52 Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsəmədasi a? Ao, lomədas galit van van van vəgol nəmatan hən alat lotəpəhav utaut hən nagəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhariŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutəhətəh həni imat!ⁿ 53 Gamito mətukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətsagol husur nəsə tokele.”

^g7:51 Len nasoruan ta Kris ike *nəlomit mai nədariŋamit səkad na-tiv-dalusi-an* namilen ke nəlomit ehun nəlon alat ləsəkad nadəlomian len a Got husur ləsəsəḃəloŋ husuri, ləsəgol husur nəsə tokele.

^h7:52 Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31

^d7:39 Num 14.3 ^e7:40 Exo 32.1, 23 ^f7:41 Exo 32.2-6

^g7:43 Amo 5.25-27 ^h7:44 Exo 25.9, 40 ⁱ7:45 Jos 3.14-17

^j7:46 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 ^k7:47 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17

^l7:50 Isa 66.1-2

Galit lotubun aSteven

⁵⁴Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuṽ van lukat b̄ubur nariṽolit van həni. ⁵⁵Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. ⁵⁶Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav tosəŋav ale aNatun Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

⁵⁷Lukai masuṽ, p̄on gol nədariŋalito, m̄ur van həni, ⁵⁸liv gargari vi tut dan naḅiltivile, ale tuḅat hən ləḅbetuṽi. Ale alat lotosəsəloŋ həni lorij nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. ⁵⁹Nəboŋ lototuṽtuṽi, aSteven isor tuṽ ke, “Nasuḅ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰Beti etəŋedur ale ikai habat ke, “Nasuḅ, sagipansem galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, imat.

8 Ale aSol itoh ei, idaṁ mai galit lototubun aSteven.

Luḅiḅiahir nəvanuan nadələmian gail

Tuḅat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədas tabtab hən alat siYesu len naut a Jerusalem. Ija galit p̄isi lorij naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut p̄isi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

²Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutanj̄is habat həni.

³Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail ṽisusua, ale eliv gargar alaluṁan mai alatpəhaṽut hən berij galit len naim bəbaŋj̄is.^m

AFilip evi Samaria

⁴Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut p̄isi lotobari.

⁵Galit sua, aFilip evi paŋ vi lan naḅiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁶Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele.

⁷Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləḅberus mai lotodədas ləḅbiyar, lumaur. ⁸Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohəhaṽur habat.

⁹Len naut enan ikad avan sua, nahəsan aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan p̄isi len naut a Samaria luḅaŋ lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotopəŋ len na-gol-nabeħi-an san gai togolgole. ¹²Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodələmi. Ale lubaptais, laluṁan mai latpəhaṽut. ¹³ASimon m̄au, gai am edələm aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale ipaŋpaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat a Samaria lotodələm nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito.

¹⁵Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuṽ m̄os galit lotokad nadələmian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶Husur aNunun aGot saḅis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsan aYesu ŋai. ¹⁷Beti aPita mai aJon arorij navələlar len galit ṽisusua, ale aNunun aGot eḅis len galito.

¹⁸Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artorij navələlar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən bəṽur nədaŋan enan. ¹⁹Ike, “Mir-ilav nədaŋan enan mai ginau hən ke

nəboŋ nəberin̄ navəlagw len avan ideh aNunun aGot tebis lan.”²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat saŋ tiḃos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəḃēvur naviolan siGot hən nəvat!”²¹ Gaiug godədas gəḃitah mai ginamito len nauman egai husur nəloŋ sanor len nəhon aGot.²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan saŋ mai aGot. Gəḃigole, hum ma aGot ḃerubət nənauan enan topat len nəloŋ dan gaiug.²³ Bathut noris ke nəloŋ topul hən nə-taḃulol-bulosi-an ale nəsaan ibarjis gat gaiug tia.”²⁴ ŋa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuḃ van hən Nasuḃ ḃmos ginau hən nəsa mərtokele asike ḃvisi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḃ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naḃisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isobur a Samaria.

AFilip mai auletiopia

²⁶ Boŋ sua aŋel sua siNasuḃ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naḃisal torin̄ naut a Jerusalem vi Kasa, naḃisal toḃəbesw.”²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naḃisal enan, be esəhoḃut, eris auletiopia sua tovi sogsog^{**}. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat ḃisi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu,²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eḃurur̄ŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah.²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.”³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəlon̄ hən toḃurur̄ŋ natosian

seIsaiah, ale eusi ke, “Goḃurur̄ŋ ləboi nasoruan enan a?”³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike ḃikad avan ideh hən ḃisor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən ḃisah, bətah təban.³² Ate-nan tovi sogsog eḃurur̄ŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
suḃnan natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
gai am sasor.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,

len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi ḃisor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Eḃuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”ⁿ

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?”³⁵ Ale aFilip etubət len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu.³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naḃisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nəwai! Ikad natideh hən ḃipat kəkol hən nəbaptaisan sagw a?”^{††}³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumarin̄ vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais həni.³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasuḃ iyar hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naḃisal san van, ikemkem habat.⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail ḃisi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

^{**}8:27 Sogsog: nauluḃnan o nabuai o nabuluk səkad nədavurhuh naloson, avan sua etiv kotovi.

^{††}8:36-37 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: ³⁷ AFilip ike, “Gəḃedəlomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəlomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

ASol ipair, ehusur aYesu

(Uman 22.6-16, 26.12-18)

9 Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuḅ. Ikel ke temədas galit hən bigol galit ləḅimat. Italtal hənı van vaus abiltihai tutumav ² hən bi-tos nalobulat van hən naim nabonḅonan gail seJu len naut a Tamaskus. Ike ti-saḅ alaluman mai alatpəhaḅut ideh lo-tohusur napısal siYesu ei hən ḅıbanıis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nəyaran san, nəboŋ togəm pə-padaŋ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ŋai naḅıal sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ Iteh len tan ale esəsəloŋ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuḅ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. ⁶ Be gile məhat, geḅis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa geḅımas-gole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil ḅutbut, losəsəloŋ hən nadoldol be ləsarıs avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəŋav sarıs natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmarıboŋ totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasuḅ isor maii len narısian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” ¹¹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametpısal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuḅ. ¹² Ale len na-kəta-rısi-an erıs avan sua, nahəsən aAnanias togəm, torıŋ navəlan lan hən nakətaan san ḅetəlmam.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuḅ, nosəsəloŋ hən nəvanuan isəbur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan sam gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav nədaŋan hən na-il-a-mo-an maii

hən ḅegəm gegai hən ḅıbanıis gat alat lotokis gaiug Nasuḅ.” ¹⁵ Nasuḅ ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, gıvan! Nutabtabuh len atenan hən ḅisor husur ginau mai alat ləsavı Ju mai nakiŋ salit gail mai alat a Israel. ¹⁶ Ginau dereh nəvıusani hən natit pısi ḅıgol naləŋon-ısa-an san mıs ginau.” ¹⁷ Image-nan aAnanias evı lan naim enan ale eḅıs lan. Eriŋ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuḅ aYesu tovisi hən gaiug len napısal nəboŋ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən geḅıkad nakətaan tətəs ale hən geḅepul hən aNunun aGot.” ¹⁸ Vəha-sua ŋai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais. ¹⁹ Nəboŋ tohan, idaŋ tətəs.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmarıboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. ²⁰ Vəha-sua ŋai len naim nabonḅonan gail seJu, etuḅat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. ²¹ Galit pısi lotosəsəloŋ hənı, luḅaŋ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evı nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənən len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ḅıbanıis gat galito hən ḅesəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” ²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evıvi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur evısan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nəmarıboŋ tosəbur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləḅıgol aSol ḅımat, ²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug pısi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləḅıgol aSol ḅımat. ²⁵ Imaianan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad lorıŋ aSol

vi pan tur len naholəvat todar vis nābiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.‡‡

²⁶Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsədəłomi ke tovi ahai susur kitin. ²⁷Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nə-yaran siSol, eris Nasub̄ tia ale Nasub̄ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsan aYesu, namətahwan eḇuer. ²⁸Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ḅuri-an, isor tabtab len nahəsan Nasub̄. ²⁹Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən ḅimat. ³⁰Nəboŋ nəbathudud nadəłomian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludaŋ am mai loləŋon ivoi am len nələlito, galit logəm lusobur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətas len naut a Litta

³²Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia m̄ədoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta. ³³Len naut ei eris avan sua, nahəsan aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaŋ gagai. Gile məhat ale v̄olsan namilem̄.” Vəhasua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabəmaŋ Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasub̄.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsan alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷Len nəboŋ enan eməsaŋ van, imat. Lokəkas niben ale loriŋi len narum̄ a məhat. ³⁸Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoŋiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ŋa aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narum̄ a məhat. Nəbatunau pəhaḅut p̄isi loil garu, lutaŋ ale loḅusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas tosode nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰APita esəvat galit vivile; beti etəŋedur, isor tuḅ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alite-nan esəŋav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹APita etəgau navəlan ale elivi hən beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴²Len naim p̄isi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isobur lukad nəvanuan nadəłomian len Nasub̄. ⁴³APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isobur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

APita mai aKornelius

10 Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsan aKornelius, nasenturion sua toil a m̄o hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.¶¶ ²Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naḅisal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san;

‡‡9:25 Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

¶¶10:1 Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan.

gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasub?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuŋ-an alət saŋ mai naviolan saŋ van hən alət lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhəvur həni. ⁵Imaienan, gesəvat alaluŋan vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nəhəsan aSimon lotokisi hən aPita. ⁶Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonon, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən nəpīsal siGot. ⁸Ikel natit pīsi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nəbiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən bisor tuŋ. ¹⁰Imalkəkat, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta bərbər. ¹¹Eris nəmav toşəŋav, natit hun nəbiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹²Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmāt mai naməhob gail lotokəlah len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴Be aPita isor vari ke, “Ao Nasub, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.” ¹⁵Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶Tomagenan vəha-tor tonon, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi məhat vi lan nəmav.

¹⁷Nəboŋ aPita tonau masuŋ hən namilen nəsa torisi, alaluŋan aKornelius

tosəvat galito, lusaŋ naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸Lukai, lous ke, “Avan sua nəhəsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alaluŋan itor lous kitev gaiug. ²⁰Gile məhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan məttous kitevi. Imabe? Mətogəm mōs nəsa?” ²²Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito. Gai evi nauļuŋan sua tonor, tomətahw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju pīsi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele həni ke teus gaiug hən gəbēvi lan naim san hən bəsəsəlon hən nəsa gaiug gəbīkele.” ²³Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləbitoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san gail hən ləbėgəm bōnbōn. ²⁵Nəboŋ aPita tobis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etəŋedur bathurien aPita, ilotu həni. ²⁶Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosəbur lotobōnbōn ei. ²⁸Ikel mai galit ke: “Gamit mətoləboii tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtbəhəŋon mai o hən namtbəhəŋon təban avan ideh savi Ju. Be aGot eŋusəsan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni. ²⁹Imaienan nəboŋ gotosəvat galit hən ləbesəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəbėgəmai. Nuke neus gamito, imabe məttous ginau ke nəbėgəmai?” ³⁰Ale aKornelius

isor vari ke, “Evi namaribonj tovat tovan, len namityal egai totor ut madau, nutor tuv̄. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a m̄o hən ginau ³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəlonj hən na-sor-tuv̄-an saṃ tia mai inau gat naviolan saṃ van hən alat lotopar tite. ³² Imaienan, gesəvat alaluṃan vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. Ate-nan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləbesəhar gaiug. Sipa len nagəmaian saṃ. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtəsesəlonj hən natit p̄isi Nasub̄ tokele tia ke gaiug gəb̄ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etub̄at hən b̄isor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naṽide siGot eṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.^p ³⁵ Imagenan, nəvanuan naut p̄isi lototəjedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhəv̄ur hən ləb̄egəm həni. ³⁶ Mətələboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail p̄isi. ³⁷ Mətələboi nəsa tovisi len naut a Jutea totub̄at a Kalili husur nəbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ Mətələboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaṅan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobaṅis gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmaribonj totor, ale igol ke evisi hən nə-

vanuan ləb̄eləboi ləb̄erisi. ⁴¹ Nəvanuan p̄isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtb̄ikel uri. Nəbonj aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idaṅ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən b̄epəpehun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsan aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotorin̄ nəlolit lan, aGot dereh terub̄at nəsaan salit dan galito.”^q

⁴⁴ Nəbonj aPita tokəmaienan sal, aNunun aGot eṽis len galit p̄isi lotosəsəlonj hən nasoruan. ⁴⁵ Nəvanuan nadələmian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoṽut husur aGot tovrur san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəlonj hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləb̄ibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito suṃan gidato.” ⁴⁸ ŋa ikel buni ke libaptais len nahəsan aYesu Kristo. Beti lous aPita hən b̄itoh mai galito hən nəmaribonj galevis am.

APita isor vəsvəsai nəsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

11 Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadələmian gail len naut a Jutea losəsəlonj həni ke alat ləsavi Ju am lodələm nasoruan siGot tia. ² ŋa nəbonj aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gob-
is len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-

an^{§§} ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tubat len natubatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nutor tuṽ səbɔgw len navile Joppa, ale nokəta b̄erber, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotoban̄is nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəboṽ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmat mai naməhob gail mai nəman nəməsav gail. ⁷ Nosəsəloṽ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməṽod. Hani!’ ⁸ Be nutor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariṽ natideh tosa o tokolkol len nabuṽjogw boṽ ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətast ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol tovevu.’ ¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit p̄isi evi məhat vi lan nəmav. ¹¹ Be məteris! Alaluṽman itor, aKornelius tosavat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaṽ hən naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḅis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aṽel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləbəsəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud saṽ dan nəsaan samito.’ ¹⁵ Nəboṽ notosor kəkereh ṽai, aNunun aGot eḅis len galit suṽman toḅis len gidato len nəboṽ ta ṽo. ¹⁶ Len nəboṽ enan nunau gat nəsa Nasuḅ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai

be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’ ¹⁷ Imaienan, aGot b̄eviol mai galit naviolan toḅitoṽ hən nəsa toviol həni mai gidato nəboṽ dattokad nadəlomian len Nasuḅ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəbeil kəkol hən aGot?” ¹⁸ Nəboṽ lotosəsəloṽ hən aPita tonoṽ, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən nap̄isal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḅipair dan nəsaan, hən ləḅikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpehw dan na-ləṽon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok. ²⁰ Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ṽai. ²¹ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotubat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-urian tovoi husur Nasuḅ aYesu. ²² Nədan̄an siNasuḅ ipat len galito, ṽa nəvanuan isobur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuḅ. ²³ Na-kel-urian hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²⁴ Nəboṽ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləṽon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaṽ len Nasuḅ, lerin̄ kot nəlolit len Nasuḅ, il gəgat lan. ²⁵ AParnapas evi naluṽman tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isobur losəsəloṽ həni ale lorin̄ nəlolit len Nasuḅ. ²⁶ Beti aParnapas evi Tarsus hən ḅidoṽ aSol. ²⁷ Nəboṽ tosaḅi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru arubon̄bon̄ mai alat siYesu, mai aroṽusan galit isobur. Len

§§11:3 Len nasoruan ta ṽo, naJu gail lukad na-tiv-daḅusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju ebur kotov nalo seJu gail.

naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboŋ enan, ahai kelkel ur galevis loriŋ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsan aAkapus, ile məhat hən bikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboŋ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.[†] ²⁹ Ŋa ahai susur gail lunau koti ke, ləbikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoh len naprovens Jutea hən bēvi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləbilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

Aŋel sua ilav kuv aPita dan naim bəbaŋis

12 Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa* tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aŋan aJon hən nəbu nəbalan. ³ Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaŋur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləbitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nəbətə səkad naysis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seJu gail. ⁴ Nəboŋ lototah gat aPita tonon, aHerot erinji len naim bəbaŋis, natuhlūvoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan p̄isi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova b̄inon.[†] ⁵ Ŋa lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuŋ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot b̄ikot həni, aPita

ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen[‡] eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasuŋ evisi, ale naŋial eŋial lohoim. Aŋel iŋvas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuŋ saŋ, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus saŋ ale gehusur ginau!” ⁹ Ŋa aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruŋvot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nəbilitivile. Esəŋav səbōn mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naŋisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhələboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasuŋ esəvat aŋel san hən b̄ilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsan togon aMak. Nəvanuan tosoŋur luŋon ei hən ləbisor tuŋ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsan aRota egəm hən nabopita hən b̄esəsəlon. ¹⁴ Nəboŋ tosəsəlon ləboi nadolon aPita, ikemkem masuŋ ŋa igam təlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug gov-inu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav

*12:1 AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal.

†12:4 Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaŋur hən nəboŋ aGot togol ahai a mō gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

‡12:6 Natsen evi nəhau metəlai tokad nəb̄ur gail tomarmarikot.

həni, loris, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita eβil hən navəlan ke lemədaυ, ale isor husur naβisal Nasuβ togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail luanu soβuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuβ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋjan hən aPita soβuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nəgam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonoŋ, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Angel sua siNasuβ igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epeŋas alat a Tair mai a Siton, eβitvituh mai galito. Beti galito luβon len nənauan sua hən ləβisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idaŋ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luβal am. Lousi maienan husur loβur pīs nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən nəbonan, aHerot tosun nahurabat tobilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotoβonβon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.” ²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasuβ iβas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isoβur am losəsəloŋ həni, loriŋ nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonoŋ, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

13 Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai pusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker⁴, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas⁵) mai naməkot aSol. ² Nəboŋ lotolotu hən Nasuβ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arβigol nauman notokis gəlar həni tia.” ³ ŋa nəboŋ ləsəhan, lotosor tuβ tonoŋ, loriŋ navələlit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiβot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboŋ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nəbonβonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaβ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkus Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən βəsəsəloŋ hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən nalibliboŋan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit

⁴13:1 *Niker* namilen mermer len nasoruan ta Kris.

⁵13:1 *AHerot* egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalal.

ṗisi tonor. Gugol naṗisal tonor siNasuḅ ihaḅ tabtab, gesib hāni ṗais? ¹¹ Gagai Nasuḅ tipanssem gaiug. Dereh gevi metḅesw. Len nāmariboṗ galevis dereh gedēdas gāḅekāta ris nāyal!” Vəha-sua ṗai namətan arumotmot ale itaṗtaṗ kitev avan ideh hən ḅetəgau navəlan hən ḅesəhari. ¹² Nəboṗ agavna enan toris nəsə tovisi, ikad nadəlomian husur iṗaṗ len naṗusanan husur Nasuḅ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii loriṗ naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriṗ galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Loriṗ naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim naḅonḅonan seJu ale lobətah. ¹⁵ Nəboṗ naṗuruṗian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonor, alat lotoil a ṗo len naim naḅonḅonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətḅikad nasoruan ḅigol namṗḅeləṗon ḅivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Ṗa aPol eil, eḅil hən navəlan ke lemədau ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətḅavi Ju be mətṗomətahw len nəyalyalan siGot, mətəsəsəloṗ hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuḅ nəboṗ lototohtoh hum nametḅos gail len naut a Ijip. Len nədaṗan san totibau esəhar galit dan naut enan.^u ¹⁸ Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.^v ¹⁹ Beti iḅal səhor ṗis naluḅoh lotoməlevru hən nametḅos len naut a Kennaan, ale epəpəhun nətan salit mai nə-

vanuan san gail^w ²⁰ Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a ṗo hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.^x ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakiṗ, ṗa aGot itabtabuh len aSol, anatum aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kiṗ nasihau tovi 40.^y ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiṗ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatum aJesse, evi nauluman notoləmas buni; gai dereh tigol natit ṗisi notoləṗoni.^z ²³ Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a ṗo, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsən aYesu. ²⁴ A tahw hən nəgəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel ṗisi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.^a ²⁵ Nəboṗ nauman siJon pəpadaṗ hən tonor aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavı atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ṗai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.^b

²⁶ “Bathudud siApraham mai gamit mətḅavi Ju mətṗomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nəlav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a ṗo salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotoḅuruṗi len nəSappat ṗisi. Ṗa lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsəḅ natideh tonor hən ḅimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən ḅigole ḅimat.^c ²⁹ Nəboṗ lotogol natit ṗisi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonor, lupat kuvi vi pan dan nəhai, loriṗi ipat len

^u13:17 Exo 1.7, 12.51 ^v13:18 Num 14.34; Deu 1.31

^w13:19 Deu 7.1; Jos 14.1 ^x13:20 Jdg 2.16; 1Sam 3.20

^y13:21 1Sam 8.5, 19, 10.21 ^z13:22 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20

^a13:24 Mak 1.4; Luk 3.3 ^b13:25 Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27

^c13:28 Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15

naburhuvat tovi burhes.^d ³⁰ Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, ³¹ ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lorisi len nəmariboŋ tosobur.^e Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəloŋ hən tokele.

³² “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, ³³ igol isarpoh mōs gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Suṃnan aTevit totoŋi len nəbe na-vəharu-an ke,

“Gaiug govi aNatugw uluṃnan, daməŋai ginau nogəm vi Təmaṃ.”^f

³⁴ AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike bībōs nətan. Imaienan aGot ekəma-iegai ke,

“Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamiṃ ta sutuai aTevit.”^g

³⁵ Ŋa len nəbe sual am aTevit ike,

“Gəsədaṃ hən Nəvanuan Saṃ bībōs nətan.”^h

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol pīs nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben ibōs nətan. ³⁷ Avil atenan aGot toŋol tole məhat dan nəmatan, atenan saḃōs nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mətəbeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi bəruḃat nəsaan samito. ³⁹ AGot eriŋi ke nəvanuan pīs lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas bəriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot.

⁴⁰ Mətələləgau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “Məteris, gamit məttosor viles ginau,

mitiḃəŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito, ale asike mətodəloṃi ke tokitin, naut kəmas avan ideh bikel husuri mai gamito.”ⁱ

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arbisor husur natgalenan tətəs len nəSəppat togon. ⁴³ Nəboŋ nəḃonan tonəŋ mai lotopəpəhw, naJu tosobur mai alat ləsavı Ju lotohusur kitin hən aGot, lohusur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSəppat togon pəpadaŋ galit pīsı len nəbilitvile enan luḃonḃon hən ləḃəsəsəloŋ hən nasoruan siNasub.

⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a mō hən naJu gail lotoris naluḃoh, lutabulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsan. ⁴⁶ Beti namətəhwan ebuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut məttomətəhuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hən mətbikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namroriŋ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavı Ju. ⁴⁷ Husur Nasub aGot ikele hən ginamit tia ke,

“Ginau nugol gaiug govi naṃial mōs alat ləsavı Ju,

hən gəbikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan pīsı len navile a pan kavkav.”^j

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavı Ju lotosəsəloŋ hən natgalenan, lohəhaḃur ale lusal suh nasoruan siNasub. Galit pīsı aGot totabtabuh len galit hən ləbimaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹ Na-

^d13:29 Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

^e13:31 Uman 1.3 ^f13:33 Psa 2.7 ^g13:34 Isa 55.3 ^h13:35 Psa 16.10

ⁱ13:41 Hab 1.5 ^j13:47 Isa 42.6, 49.6

soruan siNasub̄ iperjan naut p̄isi lotodar vis naut enan. ⁵⁰Avil alatp̄ehav̄ut lotov̄at n̄hes lotolotu h̄en aGot, mai alaluman̄ lotoil a m̄o len nabiltivile enan, naJu gail lugol ke lotom̄tahun aPol mai aParnapas. Ale lom̄edas tabtab h̄en aPol mai aParnapas beti lohut ḡelaru dan naut en salito. ⁵¹Ŋa ḡelaru arударdar h̄en narielaru h̄en n̄masiav naut enan b̄imakuv h̄en b̄imasil ke aGot tom̄tahun galito, dereh tipansem galito.** Beti arovi Ikonium. ⁵²Ale ahai susur gail lopul tabtab h̄en nakemkeman mai aNunun aGot.

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

14 Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nab̄onbonan seJu hum nāvide s̄elaru. Nasoruan s̄elaru igol isob̄ur lukad nad̄elomian, naJu gail mai alat a Kris. ²Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat l̄esavi Ju n̄lolit ep̄ņas n̄vanuan nad̄elomian gail. ³Imaienan aPol mai aParnapas arutoh eb̄lav ei. Arsam̄tahw, arusor m̄os Nasub̄. Ale Nasub̄ igol p̄arp̄ar h̄eni ke, napisulan artokele husur navoian toviol k̄emas h̄eni ekitin, bathut len n̄danjan san arol̄eboi arbigol namerikel gail. ⁴Alat lototoh len navile enan lop̄ep̄ehw. Galevis lohukur n̄nauan seJu gail, galevis lohukur nāpusanan sihai pispisul eru enan.

⁵Alat l̄esavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a m̄o h̄en galito, lusor utaut h̄eni ke, lem̄edas ḡelaru ale letubun ḡelaru. ⁶N̄boŋ artol̄eboii ke b̄imaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Lистра mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷Len n̄yaran s̄elaru p̄epad̄an h̄en nabiltivile

eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai n̄vanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Lистра

⁸Len naut a Lистра ikad avan sua tob̄atah, narien ḡelar p̄isi arugau. N̄boŋ lotopasi, imaienan tia. Gai s̄ayar boŋ ideh. ⁹Atenan es̄es̄el̄on h̄en aPol n̄boŋ tosor. APol ek̄eta van h̄eni ale eris l̄eboii ke tokad nad̄elomian h̄en b̄imaur. ¹⁰APol ikai habat van h̄eni ke, “Gile m̄hat len narieŋ! Geil!” Ale aten em̄alah vi m̄hat, etub̄at yar.

¹¹N̄boŋ nalūvoh lotoris n̄esa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail loḡem vi pan h̄en gidato, loḡem vi vanuan.” ¹²Lokis aParnapas h̄en aSeus mai aPol h̄en aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.†† ¹³Ikad naim nalotuan siSeus vivile h̄en nabiltivile. Ahai tutumav siSeus es̄ehar nab̄uluk uluman̄ gail lotowan nahorasal van h̄en nametl̄ekau h̄en nabiltivile, husur gai mai nalūvoh luke letutumav van h̄en ḡelaru.

¹⁴Avil n̄boŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artos̄es̄el̄on h̄en natenan, arutar nahurabat s̄elaru, aroŋur van h̄en nalūvoh, arukai ke, ¹⁵“Laluman̄, imabe m̄tugol nategai? Namrovi vanuan ŋai suŋan gamito. Namroḡem h̄en namrb̄ikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit h̄en m̄t̄bipair dan natgaleg lotod̄edas l̄eb̄evi tarh̄at samito, van h̄en aGot tovi n̄kadun n̄mauran. Gai igol n̄mav mai n̄tan mai n̄tas mai natit p̄isi lotosuh len gail.^k ¹⁶Sutuai tia idaŋ h̄eni ke nalūvoh h̄en n̄vanuan tiltile gail lotohukur nāp̄isal salit v̄isusua. ¹⁷Naut k̄emas natenan, igol n̄vanuan p̄isi lol̄eboi l̄oberis l̄eboi gai

**13:51 AGot igol imagenan husur galit lom̄tahun nasoruan husur aYesu.

††14:12 ASeus eil a m̄o h̄en nagot p̄isi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail.

^k14:15 Exo 20.11; Psa 146.6

len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian toṽan len nəboŋ han; igol ke məttopul hən nəhanian mai nəlomit topul hən nakemkeman.”¹⁸ Be naut kəmas artokəmaianan, arusaḅi ke idaŋ hən arbiŋol ke ləbesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəboŋ tile naJu galevis loŋəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluṽoh van hən galito. Lotuṽ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nəbiltivile husur lunau ke tomat.²⁰ Be nəboŋ ahai susur gail lotoḅon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nəbiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusobur loŋəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok.²² Arugol ahai susur gail ludaŋ am, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdaŋ bur na-ləŋonisa-an tosobur hən datbēbis len natohan pipihabəlan aGot.”²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaṽut galevis hən ləbeil a mo hən alat siYesu len naut ṽisusua. Arusor tuṽ, arsəhan, ale aroriŋ galit len navəlan Nasuḅ, gai lotoriŋ nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia.²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nəbiltivile Perka tonəŋ, arovi pan vi Attalia bitas.²⁶ Aroriŋ nəbiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotoriŋ gəlaru len navəlan aGot moṽ nauman artomad-haum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləḅiḅonḅon, ale arukel ur mai galit natit piṽi aGot togole len nəḅonan səlaru mai. Arukel husur naḅisal aGot togole hən ḅesəŋav hən nabopita hən nadəlomian moṽ alat ləsavi Ju.²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

15 Alatevis lotovi Ju loŋəm a Jutea vi Antiok. Loṽusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləḅetiv dalus gamito məttovi lalumaŋ, hum naṽide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”¹ ² APol mai aParnapas arusor tas naḅusanan salito ale arusor ḅalḅal mai galito. Ŋa alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləḅevi Jerusalem hən ləḅisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo hən alat siYesu husur naḅusanan enan.³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuṽ.⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit piṽi aGot togole len nəḅonan salit mai.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Fariṽi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidaŋ mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luḅonḅon hən ləḅisor husur nate-nan.⁷ Nəboŋ lotosor ḅalḅal sil naten to-bəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke,

¹15:1 Lev 12.3

“Bathudud, mətöləboii ke len nəboŋ ta m̃o aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəlōŋ hənī ale dəlomi.^m ⁸AGot toləboi nəlon nəvanuan p̃isi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito suŋan toviol hənī mai gidat dattovi Ju.ⁿ ⁹AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadəlomian salito igol nəlōlit iveveu. ¹⁰Imabe mətəsədəm̃ hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mətōriŋ na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datbevuŋi? ¹¹Satimaianan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas hənī mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Eḫitoṽ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹²Galit p̃isi len nəbōnḫonan ləsasor, losəsəlōŋ nəboŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat ləsavi Ju. ¹³Nəboŋ artosor tonōŋ, aJemes isor ike, “Mətəsəsəlōŋ hən ginau. ¹⁴Mitinau gat nəboŋ aSimon[‡] tosor vəsvəsai mai gidato, nəp̃isal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən b̃ilav dan galito naluṽoh sua hən ləbevi esan səḫon.^o ¹⁵Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke, ¹⁶“Len nəboŋ enan dereh netəlmam ale neum təlmam hən naim nətəpōlen siTevit tomaruŋruŋ, nəsa tomətartar dereh neum təlmam hənī ale nigole tehun ta m̃o,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ tətas.

^{17–18}Imaianan galit p̃isi am, nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito, dereh leusor kitev ginau hən ləḫeləboi ginau.

Nasub aGot togol ke, nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia, gai ekəmaianan.”^p

¹⁹AJemes isor am ke, “Noriŋi timaiegai ke: sadatigol tidəŋ hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. ²⁰Avil gidat datitos nalobulat van hən galit b̃ike, salihan naməŋod lototutumav hənī van hən nələblab ideh, saligol naitian tosa,[¶] salihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.^q ²¹Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses totosi len navile p̃isi mai loṽuruŋi len naim nəbōnḫonan seJu gail len nəSappat p̃isi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

²²Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a m̃o mai alat siYesu p̃isi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a m̃o hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. ²³Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a m̃o mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətəsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

[‡]15:14 Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi nautluŋan sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.

[¶]15:20 AGot idam̃ hən naitian mai asoam̃ gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6-23.

^m15:7 Uman 10.1-43 ⁿ15:8 Uman 2.4, 10.44 ^o15:14 Uman 11.1-18

^p15:17-18 Amo 9.11-12 ^q15:20 Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

²⁴Namtosəsəloŋ həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nə-nauan samit ebutbutut husur nəsa lotokele. ²⁵Imaienan ginamit pisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len nauluman galevis hən namtbəsəvat galito van hən gamito. Lutih mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, ²⁶artodaŋ hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁷Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai gamito toŋitoŋ hən namttosi. ²⁸ANunun aGot mai ginamito namtukad nə-nauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke: ²⁹Samtihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbəhusur nə-kaitasi-an galenan, mitigol nəsa tovoi. Enan ŋai, pelan.

³⁰Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu luḃonḃon ale lulav nalobulat mai galito. ³¹Nəboŋ nəvanuan gail lotovuruŋ nalobulat enan, lukemkem masuŋ husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito. ³²AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arbigoŋ alat lotokad nadəlomian ləḃeləŋon ḃivoi am len nəlolito mai ləḃidaŋ am. ³³⁻³⁴Nəboŋ artotoh len nəmariboŋ galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arbətəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok. ³⁵Be aPol

mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isəbur am loŋusan, lukel ur nasoruan siNasuḃ.

APol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶Husur nəmariboŋ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile pisi dartokel ur nasoruan siNasuḃ lan hən darḃeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.” ³⁷AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸Avil aPol idaŋ ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari. ³⁹Arusor ḃalḃal habat ŋa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. ⁴⁰Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboŋ ahai susur gail lotoriŋi len navəlan aGot, eriŋ naut enan. ⁴¹APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaŋ am.

ATimoti itah mai aPol mai aSilas

16 APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsən aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ²Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. ³APol ike aTimoti titah mai len nəyaran san, ale esəhari hən ḃetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit pisi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləḃigoŋ husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem lotodaŋ həni. ⁵Imagenan alat siYesu len naut gail ludaŋ am len

§§15:33-34 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: ³⁴ Be aSilas ike titoh ei.

†15:38 Uman 13.13

nadəlomian salito mai logəm lusōbur am len nəmariboŋ v̄isusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naṗisal hən ləbikel ur na-soruan len naprovens Asia. ⁷Nəboŋ lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iṗon gol galito. ⁸Ŋa luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəməv. Ikad auleMasetonia toil ŋiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəḃevi tarhət sinamito.” ¹⁰Nəboŋ toris na-kəta-risi-an tononŋ, vəha-sua ŋai eutaut hən namtḃevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹Nəboŋ namttoriŋ naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaṗolis. ¹²Namtoriŋ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil a m̄o len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmariboŋ galevis. ¹³Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuḃ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatṗəhaḃut lotobonḃon ei. ¹⁴Ikad aṗəhaḃut sua, nahəsan aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlonŋ hən ginamito. Evi tobṗaTiatira toṗur hən nəkaliko tobəŋboŋ. Nasuḃ eḃur nəlon hən ḃəsəsəlonŋ husur nəsa aPol tokele. ¹⁵Nəboŋ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tononŋ, eus ginamit ke, “Mətḃisaḃ səhoti ke notodəlom kitin len Nasuḃ, mətəgəm hən

mətḃitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudaḃ hənai.

APol mai aSilas len naim bəbaŋis

¹⁶Len nəboŋ sua namtovi lan naut na-sor-tuḃ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ḃevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoḃur lan. ¹⁷Alitenan ehuser aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Laluḃman galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito naṗisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸Ehisi imagenan len nəboŋ tosōbur. Be igol nəlon aPol iṗaŋṗaŋ, iṗair van həni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idaŋ mai gaiug len nahəsan aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv. ¹⁹Be nəboŋ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas ḃilav nəvat ideh am m̄os galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləberinŋ gəlaru len nəhon alat lotoil a m̄o len nabiltivile. ²⁰Nəboŋ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-ḃal-taḃtaḃor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ale arukel ur naḃide gail nalo sidat toke sanor hən datḃidaḃ hənai mai datḃehusuri, husur datovi uleRom gail.”

²²Naluḃoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ḃas gəlaru. ²³Nəboŋ lotovəas gəlaru vəhasōbur, lubar hən gəlar len naim bəbaŋis. Ale lukele hən naluḃman hən naim bəbaŋis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴Igol nəsa lotokele, eriŋ gəlaru len naruḃm lohoim buni ale ibanŋis gat narielaru len nəhai.*

²⁵Tuḃloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuḃ mai arokəkai hən nəḃe

*16:24 Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nabur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŋis losəsəloŋ hən gəlaru. ²⁶Losəhoŋut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŋis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit p̄isi lumaruḅ. ²⁷Nəboŋ nauluḡman hən naim bəbaŋis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltiḅu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat p̄isi datosuh gegai.”

²⁹Nauluḡman enan eus naḡmial, igam lohoim, ale ipab, etənedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuḅ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəḅipanis sil nəsaan sagw?”

³¹Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan saḡm. Imagenan hən alat lotosuh len naim saḡm am.”

³²Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaḡulḡul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴Esəhar gəlaru vi lohoim ale eriŋ nəhanian a ḡmo hən gəlaru ale gai mai galit p̄isi lotosuh maii lukemkem masuḅ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləḅike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

³⁶Ale nauluḡman hən naim bəbaŋis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəḅeruḅat gaməru. Imagenan məroləboi məḅeriŋ naut egai. Mirivan məḅau.”

³⁷Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbaŋis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan

gail asike ləḅeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səḅolit ḡmau legəḡm səhar kuv ginaməru.”^s

³⁸Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahw nəboŋ lotosəsəloŋ həni ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ŋa luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberiŋ nabiltivile enan. ⁴⁰Nəboŋ artoriŋ naim bəbaŋis, arovi lan naim seLitia, ale nəboŋ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

17 Nəboŋ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiḡpolis mai a Aḡpolonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəḅonḅonan seJu gail. ²Suḡman naḅide san, aPol eḅis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³Isor vahvah mai galito hən ḅeḅusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasəŋon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḅon mai aPol mai aSilas. Isoḅur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatḡəhaḅut lotoil a ḡmo len nabiltivile enan.

⁵Be naJu ləsadəlom nasoruan siPol lutaḅulol bulos gəlaru, ale losəhar nauluḡman galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluḅoh hən ləḅiḅal taḅtaḅor, məḅas natit gail len nabiltivile enan. Loḡmur van hən naim siJason hən ləḅidoŋ aPol mai aSilas hən ləḅipat kuv gəlaru vivile van hən naluḅoh. ⁶Nəboŋ ləsəsəḅ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən

alat lotoil a mō len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut p̄isi, gagai logəm gegai. ⁷Ale Jason egai ehəhəvur hən lototoh lohoim san. Galit p̄isi loḃur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakij̄ tile, nahəsan aYesu!”

⁸Nəboŋ naluḃoh mai alat lotoil a mō lotosəsəloŋ hən natgalenan, lodədarŋabu masuḃ. ⁹Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorij̄ galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰Len mariug enan ŋai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboŋ artobar naut enan aroḃis len naim nabonḃonan seJu gail. ¹¹Len naboruuan salito, alat a Perea lohəhəvur hən ləḃesəsədariŋ səhor alat a Tessa-lonika. Loləŋon masuḃ hən ləḃesəsəloŋ hən nasoruuan. Len nəboŋ p̄isi lobunus tas natosian siGot hən ləḃisabi ke aPol tokitin o sakitin. ¹²Imagenan galit lusoḃur lodəlom nasoruuan siGot; galevis lotovi toḃtaKris lotovət nəhes mai auleKris isoḃur. ¹³Be nəboŋ naJu gail len naut a Tessa-lonika lotosəsəloŋ ləḃoii ke aPol tokel ur nasoruuan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluḃoh, gol nəlol paŋpaŋ mai nabiltidədarŋabuuan len navile enan. ¹⁴Beti vəhasua ŋai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Athens ale nəboŋ lototəlmam, lulav napisulan siPol

ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Athens

¹⁶Nəboŋ aPol totoh vir gəlaru len naut a Athens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotototu həni. ¹⁷Ŋa isor vahvah len naim nabonḃonan mai naJu gail mai alat ləsavu Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboŋ p̄isi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸Ahai p̄usan gail, lotokis galit hən Epikurian† mai Stoik‡, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ate-gai tosor tavgav, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esuman tovi ulumān na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaienan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.) ¹⁹Ŋa losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.† Nəmətsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi naḃusanan veveu gotokel uri. ²⁰Nam-tosəsəloŋ hən natgalevis lototile masuḃ ale namtuke namteləboi namilelito.” ²¹Alat a Athens mai nametḃos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloŋ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²²Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Athens, noris ke, məttouan masuḃ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³Husur nəboŋ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit məttolotu hən gail. Ale nusaḃ nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsa məttolotu həni be mətsaləboii, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴AGot togol navile a paŋ mai natit p̄isi lan, atenan tovi Nasub hən nəmav mai

†17:18 *Epikurian* gail lodəlomi ke, nəmauran ipat mōs nahəhəvuran, ale ḃikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito.

‡17:18 *Stoik* gail lodəlomi ke, nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən ḃəkəta təban gai səḃon. Lunau ke, got evi natit p̄isi len navile a paŋ ale nəvanuan p̄isi mai natit p̄isi loḃitp̄itov̄.

†17:19 *NəAreopakus* evi naḃehuh sua tokad nahəsan nagot hən nəḃalan salito mai lokis nəmətsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am.

navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail. ²⁵Mai nəvanuan gail ləsaləboi ləbevi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbon eviol mai nəvanuan p̄isi hən nəmauran, nasuḡavḡavan mai natit p̄isi am. ^{§ 26}Len nəvanuan esua ḡai igol naluḡoh p̄isi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbitoh len navile a pan kavkav. Ale erij gat nəboḡ hən natoḡan salito mai naut a im salito. ²⁷Igol natgalenan hən ləb̄iyar kitev aGot, mai hum ma ləbitaḡtaḡ kitevi ale saḡi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat ḡisusua. ²⁸Bathut

“Len gai datukad nəmauran, datugol natideh dattogole mai datukad natoḡan.’

Hum galevis silat lototos nəbe samito luke,

“Gidat am datovi natun gail.’

²⁹Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esuḡan nələblab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nələblab nəvanuan toum həni len namitisau mai nənauan san. ³⁰A ḡo aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanen enan. Be len nəboḡ ta daməḡai van, isor idaḡ mai nəvanuan p̄isi len naut p̄isi ke, lipair dan nəsaan salito. ³¹Bathut aGot ilekis hən nəboḡ tia hən ke, len nanoran gai dereh tikot hən nəvanuan p̄isi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən b̄ikot hən galito. Ale igol avan enan iparḡar nəboḡ togol tole məhat dan nəmatan.”

³²Nəboḡ lotosəsəloḡ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəloḡ hən gaiug tətəs husur natenan.”

³³Imagenan aPol erij galito. ³⁴Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; arəhaḡut sua, nahəsan aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

APol len naut a Korint

18 Husur nəboḡ enan aPol erij naut a Atens, evi Korint. ²Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsan aKwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke lerij naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ale bathut nau-man san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum b̄onb̄on. Galit p̄isi losasod im nətaḡolen. ⁴Len nəSappat p̄isi isor vah-vah len naim nəb̄onb̄onan seJu hən b̄igol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵Nəboḡ aSilas mai aTimoti artoḡəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ḡai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKriso, aGot totabtabuh lan.

⁶Nəboḡ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsan, aPol ekur hən nahurabat san hən b̄imasil ke, aGot sahəhaḡur hən galito, ike, “Nəsa b̄evisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”^t

⁷Beti erij naim nəb̄onb̄onan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəb̄onb̄onan seJu.^{**} ⁸AKrispus, toil a ḡo hən naim nəb̄onb̄onan, ikad nadəlomian len Nasub̄ aYesu, gai mai alat lototoḡ maii. Isoḡur len naut a Korint lotosəsəloḡ hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹Len nalenmariug sua Nasub̄ isor mai aPol len na-kəta-risi-

§17:25 Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

**18:7 Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.

†18:6 Uman 13.51

an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut; ¹⁰bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən b̄emədas gaiug hən b̄igol gəb̄ikad nasənanan, husur nəvanuan isobur len nabiltivile egai lovi esagw.” ¹¹Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, eṽusan galito hən nasoruan siGot.

¹²Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luḃon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləb̄ilotu hən aGot len naṽide sanor hən nalo.”††

¹⁴APol esəŋav hən nabuŋon hən b̄isor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbəsəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. ¹⁵Avil husur ke nəbathut na-sor-b̄albal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəbevi nəmatsistret hən natgalenan.”

¹⁶Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷Beti galit p̄isi lutah gat aSostenes toil a m̄o hən naim nabonbonan seJu ale luṽasi a m̄o hən nakotan, be aKallio sənau masuṽ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

¹⁸APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaṽ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwiła. Len naut a Kenkrea esir p̄is navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol eriŋ gəlar ei be gai səb̄on eḃis len naim nabonbonan seJu hən b̄isor levlev mai naJu gail. ²⁰Nəboŋ lotousi hən b̄itoh kəkereh am, sədaṽ. ²¹Be nəboŋ tosudəlaṽ galito tonəŋ ike, “AGot

b̄eləŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²²Ale nəboŋ tomariŋ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. ²³Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən b̄igol ahai susur p̄isi, ludaŋ am.

AĀp̄ollos ikel ur nasoruan siGot

²⁴NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aĀp̄ollos. Evi naluṽan tokad namitisau hən b̄igol nasoran b̄ihol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵Atenan esəsəloŋ ləboi nap̄isal siNasub̄ tia, ale nəlon idaŋ hən tosor mai p̄usan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ŋai. ²⁶Etub̄at hən nasoran len naim nabonbonan seJu, namətahwan eb̄uer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwiła artosəsəloŋ həni, arusor mai gai səb̄on, arusor vahvah hən nap̄isal siGot tonor am mai. ²⁷Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləŋon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaṽur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. ²⁸Len nəhon nəvanuan p̄isi, len natosian siGot, isor idaŋ, ṽusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

APol len nabiltivile Efesus

19 Nəboŋ aĀp̄ollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isab̄ ahai susur galevis ei, ²ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttogəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, b̄ikad aNunun aGot, namtsəsəsəloŋ

††18:13 Nalo silat a Rom idaṽ hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toṽusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədaṽ həni.

hən natideh husuri.”³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.”⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerij nəlolit len ategaii behusuri. AJon isor husur aYesu.”^u
⁵Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsan Nasuḅ aYesu.⁶ Ale nəboŋ aPol torij navəlan gəlar len galit v̄isusua tonəŋ, aNunun aGot eḅis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito.
⁷Galit p̄isi lovi 12.

⁸APol eḅis len naim nāḅḅonon seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan eḅuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihabəlan aGot.⁹ Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsadəlomi, lotosor isa hən naḅisal siNasuḅ van hən nāḅḅonon, aPol eriŋ galito. Esəhar ahai susur gail mai, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus.¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəloŋ hən nasoruan siNasuḅ.

Anatun aSkeva gail

¹¹Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahun togolgole akis.¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsaḥ, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv.¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləḅehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsan Nasuḅ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsan aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!”¹⁴ Ikad aḅiltihai tutumav tovi Ju, nahəsan aSkeva, tokad anatun uluḅman toməlevru togol magenan həni.¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun

nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?”¹⁶ Beti nauluḅman tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idaŋ masuḅ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan burmalmal mai nəda halit isel.¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit p̄isi lumaymaŋ lan ale loputsan nahəsan Nasuḅ aYesu.¹⁸ Galit lusoḅur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole.¹⁹ Galit galevis lotogolgol nabehi a m̄o, lusah tuan naləḅulat na-golgol-behi-an salit gail, ale loḗəŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaḗur hən naləḅulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000.²⁰ Len navide tomagenan aGot eḅusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusoḅur am losəsəloŋ hən nasoruan siNasuḅ tobar nəlolit am.

Naluḅoh iḅal taḅtaḅor, mədas natit gail

²¹Nəboŋ natgalenan lotonəŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai a Akaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəḅivan ei ḅinəŋ nimasvi Rom am.”²² ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səḅon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltiḅalan tomədas alat lotohusur naḅisal siNasuḅ.²⁴ Ikad nauluḅman sual ei, nahəsan aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isoḅur m̄os alat lotoum len nasilva.²⁵ Igol esan gail luḅḅonon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Laluḅman, mətələboii ke dattolav nəvat

^u19:4 Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

tosobur len nabisnis egai. ²⁶Mətoris ləboii, mətosəsəloŋ ləboii ke, savi geg a Efesus səbon ŋai, be len pəpədaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isoḅur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit pisi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhəvut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lolotolu həni!”

²⁸Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuṽ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋaḅuan mai nəlol paŋpaŋ. Naluṽoh loṽur vi lan naut hən nabiltiḅonḅonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰Be nəboŋ aPol toke tivan hən ḅisor mai naluṽoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹Beti galevis am, lotoil a ṽo len naprovens Asia, lololəmas aPol, lopisul van həni ke, satevi lan nabiltiḅonḅonan. ³²Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur naḅonḅonan edədarŋaḅu, ale isoḅur ləsələboii ke naḅonḅonan salit ṽos nəsa. ³³NaJu gail lorusan aAleksada vi ṽo ale galevis len naluṽoh lukel maii hən nəsa ḅikele. Beti eḅil hən navəlan hən ləḅemədəu hən ḅisor gol gai gabag. ³⁴Nəboŋ naluṽoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor ṽəhṽəh naluṽoh hən ləḅemədəu ike, “Laluṽan a Efesus, nəvanuan pisi loləboii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis

toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶Husur ke səkad avan ideh hən ḅike natgalenan ləsakitin, mətemədəu, samtigol natit tomelmel. ³⁷Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənanahan gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhəvut sidato. ³⁸ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləḅisor mətahun avan ideh, nakotan gail losəŋav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerij nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹Məḅeləŋon natideh am, datiḅonḅon tivoi hum nalo tokele, hən datḅigole tinor. ⁴⁰Husur nəsa tovisi daməŋai, hum ma alat a Rom ləḅisor tas gidato husur na-ḅonḅon-ḅunoh-an sidato toḷerhədo, bathut savi ṽos natideh.” ⁴¹Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, esəvat galit ke livan.

APol evi Masetonia beti evi Kris

20 Nəboŋ nəwəlan hən nadədarŋaḅuan enan tonəŋ, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lololəŋon tovoi am len nəlolito, esudələṽ galito ale evi Masetonia. ²Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadələmian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³Itoḅ ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən ḅiwol vi Siria nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an seJu lotovi enemi san gail hən ləḅemədəsi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhos ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimius. ⁵Alatenan lotovan a ṽo lutoḅ vir ginamito len naut a Troas. ⁶Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nays lan, namtorij naut a Filippi,

namtuwol vi Troas len namaribon erim. Namtubon tetas mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷Len namaribon nametəkav hən nawik, namtubon mai nəvanuan nadəlomian gail hən namtbihan bōnbon. APol isor van hən galito vəbar tūbloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸Len narum a məhat namtobonbon lan, ikad namial isobur. ⁹Amantuhmar sua, nahəsan aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəjav. Ale nəbon aPol tosorsor van, namətan atenan inoṽ van vəbar ipat bujbujoḷ, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəbon lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰Be aPol evi pan, ipat husuri, eriḡ navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau masuṽ hən, imaur tia!” ¹¹Beti galit pisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eburi ale luhan bōnbon hən. Nəbon lotohani tonon, aPol isor tetas vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹²Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləḡon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³Namtovi mo vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtbəusan aPol ei husur isor utaut maienan hən biyar vi Assos len tan səbon. ¹⁴Nəbon tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Saḡos ale pelan tetas am namtubar navile a Miletus. ¹⁶APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike bitoh bebəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma bibar naut a Jerusalem a tahw hən nəbon hən naPentikost.

APol esudəlam̄ alat lotoil a mo siYesu a Efesus

¹⁷Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mo silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸Nəbon lotogəm hən ikel mai galit ke, “Mətoləboi navide hən nəmauran sagw len nəbon metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹Noum siNasuḃ. Len na-ləḡon-isa-an sagw, nəlogw emədaḡ, nəsənaḡ ginau, namətarur sagw isel, be nudaḡ buri naut kəmas natit pisi tosa naJu gail lotogole nəbon lotosor utaut hən ləbemədas ginau. ²⁰Nəsətəgau gat natideh bevi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noṽusan gamito len nəhon nəvanuan pisi mai len naim viisusua. ²¹Nukel pūli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lerin nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²²“Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəbevi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa bevisi hən ginau ei. ²³Noləboii ḡai ke, len navile pisi notovi lan aNunun aGot ikel naləḡəgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin ginau len naim bəbanis mai ligol ginau neləḡon tisa masuṽ. ²⁴Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləḡon ḡai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḃ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas hən.^w

²⁵“Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəbəlan aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəbon daməḡai nəsa bevisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷bathut nəsatə-

gau gat natideh hən nəbesusuani dan gamito. Nukel naləŋonjan kavkav siGot mai gamito.²⁸ Mətelələgau hən gamito, mətekətkəta təban navəshəsip-sip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a mō hən alat siGot, aGot toṽur galit hən nəda hiNatun san.^x ²⁹ Ginau noləboii ke, nəboj nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito sūman nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsip-sip siYesu.³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito.³¹ Imagenan mətehu-lahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəseŋavŋav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit ṽisusua len nalen-nəyal mai nalenmariug. Vəha-sob̄sob̄ur nutaŋis gamit p̄isi.

³² “Gagai nerij gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi b̄igol mətbidaŋ am mai b̄eviol mai gamit hən nəsa b̄evi samit balai, gamit məttovi siGot.³³ Nəsələŋon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh.³⁴ Gamit, mətoləboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.^y ³⁵ Len natit p̄isi notogole, noṽusani ke datimasum tidaŋ magenan hən dat̄b̄evi tarhət silat ləsədaŋ. Mitinau gat nasoruan siNasuḏ aYesu toke, ‘AGot tigoḷ navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’”

³⁶ Nəboj aPol tosor tonon, etəŋedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuṽ.³⁷ Galit p̄isi lutan̄ habat; loluguṁ gat aPol, losuṁ nətarhon.³⁸ Lulolosa masuṽ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

Nəyaran siPol vi Jerusalem

21 Nəboj namttoriŋ galit tia, nam-tuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara.² Nəboj namttosaḏ nəwag wolwol b̄evi Fonisia, namtusah lan, namtuwol.³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboj namt-towol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedadaŋ tite ei.⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboŋ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem.⁵ Nəboj namttotoh ei tonon, namtoriŋ naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitas ei ginamit p̄isi namtotəjadur, namtusor tuṽ,⁶ ale namtosudəlaṁ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷ Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemais. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nadəlomian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboŋ esua.⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotoməlevru.^z ⁹ Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nəsa aGot tokel mai galito.¹⁰ Nəboj namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsan aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.^a ¹¹ Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuṽ siPol ale ibaŋis gat gabag narien mai navəlan p̄isi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Nauluṁan nəhau tutuṽ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libaŋis gati hən ləbəriŋi len navəlan alat ləsavi Ju.’” ¹² Nəboj namttosəsələŋ hən

^x20:28 1Pit 5.2 ^y20:34 Uman 18.3 ^z21:8 Uman 6.5, 8.5

^a21:10 Uman 11.28

natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtoŋiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³Beti aPol isor var ginamit ke, “Mə-tumabe? Mətuŋaŋ, ale nəlogw itaŋis habat hən gamito. Be savi nə-baŋis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbi-mat len naut a Jerusalem sil nahəsan Nasub aYesu.” ¹⁴Husur namttohi si sobuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasub toləŋoni maŋu tevisi.” ¹⁵Husur nəboŋ galenan namtoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. ¹⁶Ahai susur galevis a Sis-area lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mo tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadəlomian gail lohəhaŋur hən namttogəmai. ¹⁸Pelan han namtutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoil a mo silat siYesu logəmai. ¹⁹APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pi si vिसusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum mo galito. ²⁰Alat lotosəsoləŋ hən natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusobur masuŋ logəm vi vanuan nadəlomian gail. Galit pi si loləŋon buni ke lehusur nalo. ²¹Losəsəsoləŋ hən na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŋusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatilit gail ale salehusur naŋide seJu gail. ²²Dereh lesəsəsoləŋ hən gotogəmai, ale namtigol nəsa? ²³Gigol nəsa namttokel

mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. ²⁴Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan pi si dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəsoləŋ həni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses. ^b ²⁵Be tarhət alat ləsavi Ju, namtutosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobaŋis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”^c

²⁶Pelan han aPol esəhar alaluŋan ale lugol lueveveu. Beti ebi len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanoŋan hən naveveuan salito, nəboŋ ahai tutumav betutumav hən naviolan mo galit vिसusua.^d

Lutah gat aPol

²⁷Nəboŋ nəmariboŋ toməlevru pəpadaŋ hən tonəŋ, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŋoh kavkav nəlolit ipaŋpaŋ van lutah gat aPol, ²⁸lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naluŋan toŋusan nəvanuan pi si len naut pi si. Len naŋusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai ebiŋbiŋal len nəhon aGot.”^{††} ²⁹(Lokəmaianan husur lotoris aTrofimus ta Efesus^e tia totah mai aPol len nabilitivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)^{¶¶}

^{††}21:28 NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsanor hən ləbebi len naholəvat todar vi si naim siGot. Limastoh vivile ŋai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləbebi vi lan naut gail pəpadaŋ hən naim siGot: Naut silatpəhaŋut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat.

^{¶¶}21:29 Hən naves 28-29, ris Eze 44.7

^b21:24 Uman 18.18 ^c21:25 Uman 15.23-29 ^d21:26 1Kor 9.20

^e21:29 Uman 20.4

³⁰ Beti nēvanuan len nabiltivile kavkav, nēlolit ipaṅpaṅ, lomur bōnbōn, tah gat aPol, liv gargari dan naholēvat todar vis naim siGot, ale vāha-sua ṅai nabopita gail lokēkol. ³¹ Nēboṅ lotohisi hēn lēbīvabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a mō hēn nasoltia gail pīsi siRom ei,^{§§} ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nē-bāl-taṽtaṽor-an tomēdas natit gail. ³² Vāha-sua ṅai eṣēhar nasoltia mai nasenturion* gail, lugam vi pan van hēn naluṽoh. Nēboṅ naluṽoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a mō, lēsēvās aPol am. ³³ Beti nakomada egēm hēn aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libaṅis gati hēn natsen teru. Ale eus naluṽoh ke nahēsan ase mai igol nēsa. ³⁴ Galevis len naluṽoh lukai hēn natsua, galevis am lukai hēn natsual am. Ale husur edēdas bēlēboi nēsa tovīsi bathut nēwalan, ike nasoltia gail lesēhar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Nēboṅ aPol tobar na-mel-pēlpēlau-an hēn naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiṽol paṅpaṅ sinaluṽoh. ³⁶ Naluṽoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

³⁷ Nēboṅ lotosēhsēhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Nolēboi nēbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Golēboi nasoruan ta Kris a?” ³⁸ Be gaiug gēsavi ulējip togol nēbalan mai a Rom a mō, ale tosēhar alaluṽan lotogolgol nēmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naluṽan hēn nabiltivile enan. Nous gaiug ke, nolēboi nēbisor mai nēvanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Nēboṅ todaṽ hēni aPol

eil len na-mel-pēlpēlau-an ale eṽil hēn navēlan van hēn naluṽoh. Nēboṅ naut tōbūt, isor mai galit len nasoruan seṽpru gail ke,[†]

22 “Laluṽan, aṽagw gail mai atēmagw gail, mētesēsēloṅ hēn nasor-gole-an sagw tokitin.” ² Nēboṅ lotosēsēloṅ hēni ke tosor len nasoruan seṽpru gail, naut eṽut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Nēboṅ notosēkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len naṽusanan san nosēkul lēboi bun nalo setēmadit ta sutuai. Nolēṅon masuṽ hēn notohusur aGot suṽan gamit pīsi damēṅai. ⁴ Ginau nomēdas tabtab hēn alat lotohusur naṽisal siNasuṽ, nugol isa hēn galito van vēbar nēmatan salito. Nubaṅis gat alaluṽan mai alatpēhaṽut, bar hēn galit len naim bēbaṅis. ⁵ Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail lolēboi lēbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav nalōbulat napisulan gail mai ginau van hēn naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hēn nēbībaṅis gat alat lototoh ei, sēhar tēlmam hēn galit vi Jerusalem hēn lēbīpanis.[‡]

APol ikel husur nēpairan san dan nēsaan

(Uman 9.1-19, 26.12-18)

⁶ “Nēboṅ notoyar van, pēpadaṅ hēn naut a Tamaskus tuṽliāl, vāha-sua ṅai naṽiāl togēm len nēmav toṽiāl habat ebilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nosēsēloṅ hēn nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomēdas tabtab hēn ginau hēn nēsa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasuṽ?’ Beti ikel mai ginau ke,

§§21:31 Nahēsan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26.

*21:32 Nasenturion evi nasoltia toil a mō hēn nasoltia lotovi 100.

†21:40 Nēvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram.

‡22:5 Hēn naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomēdas bun ginou.’⁹ Alat lototah mai ginou loris nañial toñial habat be lāsasəloŋ hən nadoldol tosor mai ginou.¹⁰ Nousi ke, ‘Nasuḅ, nigol nəsə bai?’ Nasuḅ ikel mai ginou ke, ‘Gile məhat, geḅis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit ḅisi notoriŋi len gaiug hən gəḅigole.’¹¹ Nodədas nəḅəkəta sil nañial enan tobilas ginou. Ŋa alat lototah mai ginou lotəgau navəlagw, losəhar ginou vi lan naut a Tamaskus.

¹²“Nauluḡan sua, nahəsən aAnanias egəm hən ginou. Evi vanuan tohusur kitin hən naḅisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi.¹³ Eil təban ginou ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sañ etəlmam!’ Vəha-sua ŋai nokəta vi məhat, norisi.¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəḅeləboi naləŋonian san, hən gəḅeris Nəvanuan Nanoran mai hən gəḅesəsəloŋ hən nadolon.¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəḅikel kot nəsə gotorisi mai gotosəsəloŋ həni mai nəvanuan ḅisi.¹⁶ Ale govəlo hən nəsə? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḅ hən ḅəkəkas kuv nəsəan sañ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷“Notəlmam vi Jerusalem ale nəḅoŋ notosor tuḅ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei.¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginou ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəlom na-kel-koti-an sañ husur ginou.’¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim nabonḅonan ḅisi seJu nubaŋis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuḅas galito.²⁰ Ale nəḅoŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sañ,

ginau noil pəpadaŋ, nudañ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.^f ²¹Beti ikel mai ginou ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’”

²²Naluḅoh losəsəloŋ hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəḅoŋ toke aGot tosvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaaur am.”²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat.²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsə naluḅoh lotokai van həni maienan.²⁵ Avil nəḅoŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baŋis gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”^g ²⁶Nəḅoŋ nasenturion tosəsəloŋ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsə? Atenan evi auleRom.”²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginou, govi auleRom ḡau?” Ale ike, “Evoi.”²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginou boh, nəḅoŋ lotopas ginou novi uleRom.”²⁹ Vəha-sua ŋai alaluḡan pəpadaŋ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətəhw husur inau ləboii ke, tobaŋis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.^h

APol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a ḡo seJu gail lukot hən aPol hən nəsə. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idaŋ ke abiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a ḡo len nəholito.

^f22:29 Sanor ke avan ideh ḅibaŋis gat auleRom hən natsen.

^f22:20 Uman 7.58, 8.1 ^g22:25 Uman 16.37

23 Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Laluŋan, aʔagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ²Beti aʔiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liʔos nabuŋon. ³APol ipair van həni ike, “AGot tiʔas gaiug, gohum napisibile toʔiŋʔiŋal gotopiti topeharəhw!⁸ Gobətah ei, gusaʔ səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug goʔur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liʔos ginau.” ⁴Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən aʔiltihai tutumav siGot?” ⁵Ale aPol ike, “Aʔagw gail, nəsaləboii ke tovi ʔiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a mo hən nəvanuan saŋ gail.’”^h

⁶Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aʔagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun si-Farisi gail. Lukot hən ginau husur nəvatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”ⁱ ⁷Nəboŋ tokəmaienan, na-Farisi gail mai naSattiusi gail lotubat sor ʔalʔal ale nabonbonan egəm nətarhət eru. ⁸(NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodəlomi ke ikad galen ʔisi.)^j ⁹Na-sor-ʔalʔal-an iwal habat. Galevis lotovi hai ʔusan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ʔal habat ke, “Namsəsə-ʔ natideh tosaʔ len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh mau tosor maii.”

¹⁰Nəboŋ lotosor ʔalʔal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah ʔəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi ʔan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹Len mariug enan Nasuʔ eil təban aPol ike, “Gitah gat nəloŋ! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹²Len nadudulan naJu gail luʔonʔon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunan van vəbar nəboŋ ləʔigol aPol ʔimat. ¹³Nəvanuan loto-ʔonʔon len na-sor-utaut-an enan lusobur səhor 40. ¹⁴Luvan hən aʔiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtʔigol aPol ʔimat. ¹⁵Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito suŋan ke mətʔike mət-ʔisaʔ nakitinan am husuri. Namtutaut hən namtʔigole ʔimat a tahw hən ʔibar gamito.”

¹⁶Nəboŋ ailoan uluŋan matmat siPol tosaʔəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eʔis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ʔikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸Ŋa esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, datotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ʔikele mai gaiug.” ¹⁹Nakomada etəgau nəvəlan ailoan aPol, elivi hən arʔisor səʔolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰Isor vari ke, “NaJu gail ludaŋ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəbesəhar aPol vi ʔan van hən nəSanhitrin hən ləʔisaʔ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹Sagedəlom

§23:3 Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən aʔiltihai tutumav

^h23:5 Exo 22.28 ⁱ23:6 Uman 26.5; Flp 3.5

^j23:8 Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

galito. Luluṁan lotosobur səhor 40 losuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləbīgol aPol bimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəbīdam hən nəsa lotوسي.”²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləbēvi Sisarea len namityal toməlapat daməṅ len mar-iug.”²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵Itos nalobulat maiegai ke:

²⁶Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi.²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləbīvabuni. Nəboṅ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan hən ale nulav kivi dan galito.²⁸ Husur ke notoke neləboi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito.²⁹ Nusabi ke lotokot hən husur na-sor-bālbāl-an hən nalo salito, be nəmatan o naim bəbaṅis sanor hən nəsa lotoke togole.³⁰ Nəboṅ notosəseloṅ hən ke tokad na-sor-utaut-an hən ləbēmədas ategai, vəha-sua ṅai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mar-

iug losəhar aPol vi Antipatris.³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal.³³ Nəboṅ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriṅ aPol len navəlan.³⁴ Nəboṅ aFeliks toṅuruṅ nalobulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboṅ tosəseloṅ hən ke tovi uleSilisia,³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboṅ alat lotosor tas gaiug ləbībar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum hən tia sutuai.**

APol len nakotan siFeliks

24 Len nəboṅ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mo seJu mai avan sua, nahəsan aTertullus tovi uluṁan tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile.² Nəboṅ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etubət sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau saṁ hən nautautan namtoḥəhaṅur hən natəṁmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel hən tovoi len nəkantri egai.³ Akis len naut pisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal.⁴ Nomətahun nəbīgol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəseloṅ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵“Ategai, namtusabi ke tovi uluṁan namədasian togol nə-bāl-mətahuni-an len naJu pisi len navile a pan kavkav. Eil a mo hən naluṅvoh lotosab,†† lotohusur ahai pusan ta Nasaret.^{k 6-8} Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən to-

**23:35 Naim enan, aHerot toyalyal eum hən.

††24:5 Nalo siRom idaṁ hən nalotuan galevis ṅai. Tertulus ike naṅisəl siYesu Nasub sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naṅisəl siNasub aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todaṁ hən husur epitpitoṅ hən nalotuan seJu gail.

^k24:5 Mat 2.23

biḡbiḡal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboḡ gəbeusi, dereh gisabi ke, natit p̄isi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”^{‡‡}

⁹NaJu gail ei luḡon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰Nəboḡ agavna totinuh van hən aPol hən b̄isor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḡur gotopəpəhun nanoran dan nəsabən len nəkantri egai tia. Imaienan nohəhaḡur hən nəb̄isor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹Sədaḡ hən gəb̄isaḡi ke, səbar nəmariboḡ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəb̄ilotu. ¹²Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor b̄alḡal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarḡabuan len naluḡoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim nəb̄onḡonan seJu ideh o len naut ideh len nab̄iltivile. ¹³Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləb̄eḡusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḡisal siNasuḡ alategai lotoke tosab. Nodəlom natit p̄isi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵Suḡnan nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboḡ aGot b̄igol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsanor.¹ ¹⁶Imaiean nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan p̄isi tabtab.

¹⁷“Husur nasihau tosoḡur notəlmam hən nəbeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotoḡmidol ale hən nəbetutu-

mav. ¹⁸Nəboḡ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab̄ ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluḡoh, səkad nadədarḡabuan ideh.”^{¶¶} ¹⁹Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləb̄eləboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləb̄itoh gegai len nəhoḡm. ²⁰Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosaḡi len ginau nəboḡ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹Suḡnan ma tovi nategai notokai habat hənəi nəboḡ notoil len nəb̄onḡonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməḡai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’”^m

²²Beti aFeliks toləboi masuḡ hən Naḡisal siNasuḡ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboḡ aLisias, nakomada b̄egəmai, nerij na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.”

²³Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be teriḡi hən b̄iyaryar kəkereh, ale tidaḡm hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴Nəmariboḡ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsən aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol b̄egəm hənəi ale esəsəloḡ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵APol ihol husur nanoran, mai nədaḡan hən avan ideh b̄ike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboḡ aGot b̄ikot hən nəvanuan p̄isi. Nəboḡ tokəmaiean, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəb̄isaḡ nəboḡ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəb̄egəmai.” ²⁶Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol b̄ilav nəvat maii hən b̄imakuv, episul vəha-sob̄soḡur hənəi hən b̄egəm hol maii.

^{‡‡}24:6-8 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: *Namtuke namtikot hənəi len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaḡan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namibegəm hən gaiug.*

^{¶¶}24:18 Hən naves 17-18, Uman 21.17-28

¹24:15 Dan 12.2 ^m24:21 Uman 23.6

²⁷Nəboŋ nasihau toru togam gole tonoŋ aPorsius Festus ilav namilen aFelik. Ale husur aFelik toləŋon ke naJu gail lehəhəvur həni, eriŋ aPol totoh tin len naim bəbaŋis.

APol eusi ke aSisa tikot həni

25 Len nəmariboŋ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriŋ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ²Len naut enan aBiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³bike ləbēhəhəvur həni, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut həni tia ke ligol aPol timat len naŋisal.) ⁴AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵Imaienan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bīkad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶AFestus itoh mai galit len naut enan len nəmariboŋ sasəhor toməlvtor o tosəjavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷Nəboŋ aPol togəmai tonoŋ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh tobur kotov nalo seJu gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəvur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbikot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu

gail. ¹¹Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navələlito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹²Beti nəboŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisa, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan saŋ, ale dereh givan hən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrrippa aKiŋ

¹³Nəboŋ nəmariboŋ galevis tovan, aAkrrippa aKiŋ^{§§} mai aPernis tovi aVavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbike, “Ivoi,” ale arbeləlav mai aFestus. ¹⁴Arutoh ei nəmariboŋ isobur ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFelik toriŋi len naim bəbaŋis gegai. ¹⁵Ale nəboŋ nototoh len naut a Jerusalem, aBiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab səhoti ke timaspanis. ¹⁶Nukel mai galit ke, savi navide silat aRom hən ləberiŋ avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad naBōnBōnan mai alat lotosor tasi hən bisor vi tarhət san gabag. ¹⁷Imaienan nəboŋ lotogəm Bōn gegai, nəsavəlo be pelan han ŋai nobətah len nakotan, ale nukel ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸Nəboŋ alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰Husur nəsaləboi ke timabe hən nəbepuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bēhəhəvur

§§25:13 AHerot Akrippa egai evi anaton aHerot Akrippa togol aJames avan aJon imat ale totoh gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

m̄au ke tevi Jerusalem h̄an b̄ikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil n̄əboŋ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir n̄əbesəvati van h̄an aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəloŋ h̄an atenan.” aFestus ike, “Pelan beti gesəsəloŋ h̄ani.”

APol len n̄əhon aAkrippa

²³ Ŋa pelan han aAkrippa mai aPernis arogam len naŋivan totibau h̄an arbiŋat ḡəlar məhat, aroŋbis len narum̄ h̄an naŋonŋonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai ḡəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol ḡəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail p̄isi lous taltal h̄an ginau len naut a Jerusalem mai gegai h̄ani, lukai ke sanor h̄an b̄imaur am. ²⁵ Nəsəsabi ke togol natideh h̄an b̄imat sile. Ale n̄əboŋ toke tivan h̄an aSisa, noriŋi ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləboi ke nitos nəsa husur ategai van h̄an aSisa. Imaienan nosəhari ḡəm a m̄o len nəhomit p̄isi, mai gaiug m̄au Akrippa aKiŋ. N̄əboŋ namtbeus nausian gail van h̄ani hum ma nəbisab natideh h̄an nəbitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi h̄an nəbesəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an h̄an nəsa togol tosa ebuer.”

APol isor mai aAkrippa

26 AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor m̄os gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar h̄an navəlan, etubat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhoŋm̄ daməŋjai, nohəhaŋur h̄an nəbisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhaŋur husur gaiug, aAkrippa aKiŋ, goləboi naŋide p̄isi mai na-sor-balbal-an seJu gail. Im-

agenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ mədau vir ginau. ⁴ NaJu p̄isi loləboi naŋide h̄an nəmauran sagw n̄əboŋ notokəkereh vəbar daməŋjai, len natubatan len nəmauran sagw n̄əboŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləbikə ləbikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludaŋ h̄an ləbēhusur p̄is naŋide h̄an nalotuan seJu gail.” ⁶ Daməŋjai noil len nakotan husur nəvatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoh, ale ludaŋ len nalotuan van h̄an aGot tabtab m̄osi. Bathut nəvatvat-viri-an enan, naJu gail lukot h̄an ginau, aKiŋ. ⁸ Imab mətsaləboi mətbedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A m̄o ginau am nunau ke nimasgol natit tisobur h̄an nəbēmədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim bəbaŋis, ale len nakotan nudaŋ h̄an nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim naŋonŋonan p̄isi seJu nupansəm galito vəha-sobsobur, nohisi ke galit ideh ləbisor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovinvinu ale nomadas tabtab h̄an galito van vəbar nabiltivile gail a tut.^o

APol isor husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19, 22.6-16)

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaŋan sebiltihai tutumav gail ale nukad nalobulat h̄an nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiŋ, len natubliial, n̄əboŋ notohusur naŋisal, noris namial togəm len nəmav toŋial səhor namityal, toŋias ginau mai alat

^o26:5 Uman 23.6; Flp 3.5 ^o26:11 Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

lotoyar mai ginau. ¹⁴Ginamit p̄isi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səbom̄ gosənah hun nabuluk tosevət nəhai token, amahean toturi həni hən biyar binor.’ ¹⁵Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Ale Nasub ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau!’ ¹⁶Be gile məhat, geil len nariem̄ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəbevi vanuan nauman sagw, ale hən gəbikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəbevisi hən gaiug lan. ¹⁷Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan sam̄ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸Nosəvat gaiug van hən galit hən gəbesəŋav hən namətalito ale hən gəbipair hən galit dan nəmargobut van hən nam̄ial, dan nədaŋan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləbikad narubātian dan nəsaan, ale hən ləbikad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹“Imaienan, aAkrrippa aKiŋ, nosəsəloŋ husur atenan toŋəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele. ²⁰Nukel ur mai nəvanuan p̄isi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləbigole timasnor hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.^p ²¹Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²²Vəbar daməjai aGot evi tarhət

sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele eŋitoŋ ŋai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur nam̄ial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”^q

APol eus aAkrrippa hən b̄ikad nadəlomian

²⁴Nəboŋ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-b̄iltiləboi-səhoti-an sam̄ igol ke gotovinvinu!” ²⁵Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶AKiŋ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəbəkəmaianan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi p̄arŋar. ²⁷Akrrippa aKiŋ, godəlom nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.” ²⁸AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal toŋidol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbigol ke nəbegəm vi Kristen a?” ²⁹APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal toŋidol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit p̄isi am lotosəsəloŋ hən ginau daməjai, legəm suŋan ginau! Avil natsen galegai ebuer.”

³⁰Beti aKiŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit p̄isi lule məhat. ³¹Nəboŋ lotoriŋ narum̄ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən bim̄at o b̄itoh len naim bəbaŋis.” ³²AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

APol iwol vi Rom

27 Nəboŋ aFestus toriŋi ke namtbi-wol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navəlan nasenturion sua, nahəsan aJulius, tovi gai sua len Nabiltiuvoh Nasoltia SeSisa. ²Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotubāt wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tesalonika, itah mai ginamito. ³Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idam hən ke aPol bivahut van hən nabubur san gail hən ləbəkətkəta təban. ⁴Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eŋuv gol ginamito. ⁵Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶Len naut enan nasenturion isab nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷Len nəmariboŋ isobur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuŋ. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlan eŋuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone. ⁸Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susuhan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹Nəmariboŋ isobur ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgauan mai galit ¹⁰ke, “Laluŋan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisobur timasig, savi nəkako mai nəwag ŋai, be nəmauran tisobur am.” ¹¹Avil nasenturion sadəlom masuŋ hən nəsa aPol tokele, esəsəlon

hən ahai wolwol mai amahean nəwag wol ŋai. ¹²Husur ke naut hən nasusua-han enan sanor hən namtbitoh lan len nahəbati naut susus, isobur len galit piisi luke namtiwol dani hən hum ma namtbibar naut a Finiks hən namtbitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsautes mai nanotwes.

Nəlan paru

¹³Nəboŋ nəlan toŋuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotubāt wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴Avil sədareh nəlan paru, nahəsan aNotis, eŋuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵Husur nəlan iŋas nəwag wol gol ke edədas biwol len nəlan topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nəlan. ¹⁶Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtbeliv natuhbot vi məhat len nəwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷Nəboŋ tovi məhat tonon, lopis garu hən nəwag wol hən nabiltihau hən asike bimaŋul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətas isar hən galito, nəwag wol igam mədau. ¹⁸Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotubāt bubulan nəkako len tas. ¹⁹Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nəwag len tas hən navəlalit ŋai hən ləbimaur. ²⁰Len nəmariboŋ isobur namityal mai naŋeso gail ləsavisi. Nəlan paru iŋas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbimaur.

²¹Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Laluŋan, ivoi mətəsəsəlon hən nalələgauan sagw. Asike mətawol dan naut a Krit, natit

*27:9 Nəboŋ hən Nabəbaŋan evi nəboŋ totibau seJu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bebəbaŋ hən nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətas isa masuŋ hən nawolan.

gail hən nəwag asike lətəmaṗulṗul, asike lətəmasig. ²²Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol ṗai dereh timasig. ²³AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug əjel san eil təban ginau ²⁴ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakatan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit ṗisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵Image-nan, laluman, mətələṗon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesuṗan nəsa tokele mai ginau. ²⁶Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷Nəboṗ nawik eru togam gole, len mariug, nəboṗ nətəs tosar hən ginamit tukot len Nətəs Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaṗ hən naut ideh. ²⁸Lugol ris nəsarehan hən nətəs, sibi ke namita[†] han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətəs, sibi ke namita han tovi 27. ²⁹Lomətahw ke hum ma namtbikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuṗ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorij natuhḥot vi pən gərəs ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbitoh len nəwag wol, asike mətələboi mətḥimakuv dan nəmatan.” ³²Beti nasoltia gail luta kotov nəhau to-tah gat natuhḥot, gol ke isal.

³³Pəpadaṗ hən naut ḥilan aPol eṗir galit ṗisi ke lihan, ike, “Daməṗ nəmariboṗ evi 14 məttoth van mətəsəhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən ḥevi tarhət samito. Mitimasgole hən mətḥimaur.

Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵Nəboṗ tokəmaienan tonəṗ, len nəholit ṗisi ilav nabəta, esipa len aGot, ebur nabəta ale etubat hani. ³⁶Galit ṗisi loləṗon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷(Ginamit ṗisi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸Nəboṗ lotohanukub tonəṗ, lobubulan nawit len tas hən ḥigol nəwag wol ḥemələla.

Nəwag wol ikos, imaṗulṗul

³⁹Nəboṗ naut tolan, ləsarīs ləboi naut be lokəta bunus nəburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləboi ke timaienan o ledə-dasi. ⁴⁰Ṗa luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləḥipət butitas. Nəboṗ lotogol nauman en sal, lusaḥ rubat nəhau gail lotopis gat nəṗos wolwol gəlaru həni. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan ḥeṗuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədas ḥerus be nəḥiltitas iṗas nəbathuwag van van vəmaṗulṗul. ⁴²Nasoltia gail lusor utaut hən ləḥigol alat lotobaṗis gat galito limat hən asike ləḥegəgar yav. ⁴³Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagə-garan lemələh len tas a mo, gəgar vahut. ⁴⁴Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətarhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit ṗisi lubar nabitas, lumaur.

Len naholoul a Malta

28 Nəboṗ namttovahut namtusabi ke nahəsən naholoul enan evi Malta. ²Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuṗ nəhab, ale lukel nahəhaṗuran salito mai ginamito. ³APol itariv nəhab

[†]27:28 Len nəboṗ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaṗ hən namita eru.

galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəm̄mat sua, nəvaipa[‡], imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴Nəboŋ alat a Malta lotoris nəm̄mat totahətah len navəlan, lususor mai galit gabag ke, “Ategai evi nauluṃan togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaṽut sidato, aNoran[¶], asike idaṃ ke timaur am.” ⁵Be aPol ekur kuv nəm̄mat vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soḃuer. Natideh savisi həni. Ale logəgel hən nənauan salito, lotuḃat keke ke evi nagot sua.[†]

⁷Pəpadarŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsən aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsah. İpat len nəmel, epud mai eḃirḃir. aPol ivan həni, isor tuṽ. Nəboŋ tonorŋ eriŋ navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹Husur natenan, galit ḃisi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰Loputsan ginamit hum namtovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtḃiwol vi lau, lousan natit ḃisi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. İkad Naməlav Larmiṽan[§] tovi naməlauah han. ¹²Namtubar naut a Sirkakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. ¹³Beti namtorioŋ naut enan namtubar

naut a Rekiuṃ. Pelan han nəlan len nəsautwes etəvah, namtorioŋ naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴Len naut enan namtusəḃ nəvanuan nadələmian lotous ginamit hən namtḃitoh mai galito len nawik esua. İmagenan namtögəm vəbar naut a Rom.

¹⁵Nəboŋ nəvanuan nadələmian gail ei lotosəsolorŋ həni ke namttögəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim ŋjavŋav İtor^{**} hən ləḃebubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon İvoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGöt.

¹⁶Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludaṃ hən aPol ḃitoh səḃon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəköl həni.

aPol len naut a Rom

¹⁷Len nəmariboŋ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a ṃo gəmai. Nəboŋ lotobonḃon ikel mai galit ke, “Laluṃan, aṽagw gail, naut kəmas nəsagol natideh tomədəs nəvanuan sidat gail mai naṽide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorioŋ ginau len navəlan alat a Rom. ¹⁸Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke leriŋ ginau nivan husur ləsəsəḃ natideh tonor hən nəḃimat. ¹⁹Avil nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igöl ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən naḃikot hən nəvanuan sagw gail sile.^s ²⁰Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəḃeris gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nəvatvat-viri-an seİsrael, tovi aKris^{to}.”

²¹Ale lusor vari ke, “Namtsəlav nalobulat ideh a Jutea tosor husur

[‡]28:3 *Nəvaipa* evi nəm̄mat tosa, nəboŋ ḃihat avan ideh, nabehi han igöl ke timat.

[¶]28:4 ANoran evi nahəsən nagot tovi pəhaṽut sua silat a Kris.

[§]28:11 Alat a Kris luke nagot toil a ṃo salito ikad anatan eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks

^{**}28:15 Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim ŋjavŋav İtor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom.

[†]28:6 Uman 14.11 ^s28:19 Uman 25.11

gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²²Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan saṃ gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut p̄isi lusor tas naluṽoh egaii hən nalotuan totile.”

²³Loriŋ gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isobur logəm vi lan naim totoh lan. Tuḃat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihabəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləḃegəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. ²⁵Husur nənauan salit sasua, lotuḃat riŋ naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ke,

“Givan hən nəvanuan galegai, gike,
“Len nasəsəloŋan samito, dereh mətəsəsəloŋ

be asike mətəsəsəloŋ ləboi nəsa notokele,

ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta be asike mətəkəta ləboi nəsa notogole.”

²⁷Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon, pəpadaŋ nədariŋalit eḃulbulol, ale namətalit iḃer.

Asike lətəmagenan, namətalit takəta ris nəsa notogole, nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele, nəlolit taləboi natgalenan, ale lətəpair van hən ginau, ale nətəgol galit lətəmaur.^t

²⁸⁻²⁹“Ale ginau nuke mətələboii ke, nəlav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsəloŋ balai!”^{u ††}

³⁰Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhaṽur hən nəvanuan p̄isi lotogəm həni. ³¹Ikel ur natohan pipihabəlan aGot, eḃusan husur Nasuḃ aYesu Kristo len na-il-ḃuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

††28:28-29 Natosian galevis ta sutuai loṣuhud hən naves egai; ²⁹Nəboŋ tokel nasoruan enan tonorŋ, naJu gail luvan, lusor baḃbaḃ habit mai galit gabag.

^t28:27 Isa 6.9-10; Luk 8.10 ^u28:28-29 Psa 67.3; Luk 3.6

Rom

Nalobulāt napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulāt napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsā?

Itosi hən bēvusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datbinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datbikad nəmauran tovoi.

APol itos nalobulāt napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 57 nəboŋ totoh len naut a Korint.

APol itos nalobulāt napisulan egai hən bəutaut hən naḡisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naḡide hən nadəlomian enan bəgəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləŋonian siPol (1.1–17)

2) Nəvanuan gail ḡisi loləboi ləbimaur len aYesu ŋai (1.18–3.20)

3) Naḡisal siGot hən bīlav kuv nəvanuan gail dan nəsāan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naḡide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

1 Ginau, aPol, nutos nalobulāt napisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ²Sutuai, nəboŋ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsā ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.^{v 3–4} Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiŋ.^w Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaŋan nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.^x Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,^{‡‡} hən nəbevi ahai pispisul mōs nahəsāan aKristo, hən nəbəkis nəvanuan dan naluvōh hən nəvanuan naut tiltile ḡisi, hən ləbigoł husur nəsā tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mətbevi seKristo.

⁷Ginau aPol, nutos nalobulāt napisulan egai van hən gamit ḡisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətbevi esan səbōn.

AGot atəmadato mai Nasuḡ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigoł nəlomit tikad natəmat.

Naləŋonian siPol hən bevi Rom

⁸Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit ḡisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun uluḡan, aGot eləboii

^{‡‡}1:5 Len nasoruan ta Kris len naut egai ike *ginamito*, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səbōn.

^v1:2 Isa 52.7, 61.1

^w1:3–4 Mat 1.1

^x1:3–4 Psa 2.7

ke notokitin nəboŋ notokel ke notosor tuṽ mōs gamit tabtab. ¹⁰Akis vəbar daməŋai len na-sor-tuṽ-an sagw, nous aGot ke, bələŋoni, dereh tigol naṽisal ideh hən nəbēmədoŋ təban gamito. ¹¹Husur noləŋon masuṽ hən nəberis gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mətbikad naviolan ideh seNunun aGot hən b̄igol mətbidaŋ am. ¹²Noləŋon masuṽ hən nəberis gamito hən datb̄igol datbələŋon b̄ivoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mətevi tarhət sagw len nadələmian sagw.

¹³Bathudud nadələmian gail, nuke məteləboii ke notonau utaut hən nəbēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-sob̄ur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naṽite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.^y ¹⁴Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole mōs nəvanuan gail p̄isi, nəvanuan nab̄iltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵Husur natenan, noutaut, noləŋon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶Nahurugw səsə hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot mōs nə-lavkuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: mōs naJu gail a mō, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naṽisal hən aGot b̄igol datb̄inor len nəhon. Naṽisal enan etub̄at len nadələmian van van, inoŋ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”^z

Nəlōl paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸AGot len nəmav evəhot nəlōl paŋpaŋ san. Nəlōn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iparpar hən galito. ²⁰Naut kəmas lotodədas ləberis nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruṽparpar len natit p̄isi togole. Husur len natub̄atan nəboŋ aGot togol navile a paŋ, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaianan ləsələboi ləb̄etətas gol galito. ²¹Husur ke, naut kəmas lolələboi aGot maienan, ləsəsəl suh nəyalyalan san suṽman tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənanuan salito egəm vi ut kəmas, nənanuan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmar-gobut ŋai. ²²Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hovon gail. ²³Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nələblab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləb̄imat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.^a

²⁴Imagenan, aGot eriŋ gabulan galito hən ləb̄igol natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nab̄iŋb̄iŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gabulan galito hən ləb̄igol naṽide tob̄iŋb̄iŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhaṽut salit tu lupair dan naṽisal hən naitian mai asoalit gail hən ləb̄igol naitian mai

galit gabag. ²⁷Len naṽide tomaienān alaluṁān lupair dan naitian mai alat-pəhaṽut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alaluṁān lobur kotov naṽide tonor, lugol toḽiṅḽiṅjal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit səḽolit lotogole ibar galito.

²⁸Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriṅ gaḽulan galit hən ləḽitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienān lugol nəsa sanor hən ləḽigole. ²⁹Logəm pul hən nəsaan tiltile gail: naḽoruan sasa, na-ləṅṅon-masuṽ-hən-natite-an hən natite, nəsasaan, lutaḽulul bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgal nəmātan, lopul hən naṽitṽituhan mai nagəgərasan. Lohəhaṽur hən ləḽigol na-ləṅṅon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmādan nəvanuan gail, ³⁰lusor mēdas nahəsālitō. Lomətahun bun aGot, len naṽivan salit ləsənaū avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən ləḽinaū tabtab hən naḽisal toveveū hən ləḽigol nəsaan. Ləsagol nəsa atata mai anana artokele. ³¹Len naṽide hən nəmauran salito ehūm lotomelmel, lobur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an ebuer len galito, nəlolit sətəṅjis avan ideh, ehūm ləsəkad nalolosaan ideh. ³²Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naṽide lotomaienān limasmat. Avil lohusur naṽide galen sal. Savi natenan ṅai, be lohəhaṽur hən ləḽeris nəvanuan gail am ləḽehusur naṽide salito.

AGot inor len nə-saḽ-səhoti-an san gail

2 Gaiug gotosaḽ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələboi gəḽetətās gol gaiug, husur gaiug am gusa suṁān galito. Nəboṅ gotosaḽ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḽ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toḽitḽitoṽ.^a ²Datoləboii ke, nəboṅ aGot tosaḽ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-saḽ-səhoti-an san inor hən nakitinan. ³Imagenan, gaiug, nəboṅ gotosaḽ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naṽide toḽitōṽ hum galito, gunau ke gotoləboi gəḽigam yav dan nəpanismen siGot a? Ao! ⁴Gəsələboii ke aGot tovoi masuṽ hən gaiug a? Gai satutut hən ḽemətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mēdaū mai gaiug. Gəsələboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən ḽesəhar gaiug van hən nəpairan dan nəsaan, gəsənaū səhoti a? ⁵Be gaiug guhaihai, nəkaduṁ iṽonṽon, gomətahun gəḽipair dan nəsaan saṁ. Bathut gotomaienān gugol ke nəpanismen saṁ gabag evivi məhat am, husur nəboṅ hən nəlol paṅpaṅ dereh tegəmai. Evi nəboṅ aGot bikel vəhot nə-saḽ-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.^b ⁶AGot dereh tilav naḽurḽuran mai nəvanuan ḽisi tinor hən nəsa lotogole.^c ⁷Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləḽigol navoian, lotodaṅ len aGot hən ḽeviol hən nəyalalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸Be len naḽiltiḽol paṅpaṅ san, dereh nəlon aGot tepəṅas alat lotonau galit səḽolito ṅai, ləsagol nəsa nakitinan tokele, be lotopul hən nəsaan len

^a2:1 Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju.

^b2:5 Zep 1.14-18, 2.2-3 ^c2:6 Psa 62.12; Pro 24.12

nəmauran salito. ⁹Na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaŋ dereh aribar nəvanuan p̄isi lotogolgol nəsaan: naJu gail a m̄o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, tēputsan nahəsali to, teriŋ natəm̄at len nəlolito: naJu gail a m̄o, beti alat ləsavi Ju. ¹¹Husur nəvide siGot ep̄itov̄ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.^d

¹²Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nəsaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol nəsaan, nalo dereh tisaḅ səhoti ke limaspanis. ¹³Husur savi alat lotosəsəloŋ hən nalo aGot togol lotonor len nəhon; be alat lotogol nəsa nalo tokele, dereh aGot teriŋi ke galit linor len nəhon. ¹⁴Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, ləḅehusur nəboruan salito ale gol nəsa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas ləsəsəloŋ hən boŋ ideh. ¹⁵Len nəvide salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nəvanuan salit səbolit arukel vəhot nəsaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶Dereh aGot tigol natgalenan len nəboŋ ḅepəpehun navoian dan nəsaan len natit gail nəvanuan p̄isi lotosusuani. Napəpehunan enan, dereh teriŋi len navəlan aKris to aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaŋ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amaheam̄. ¹⁸Gaiug goləboi nəsa Nasuḅ toləŋoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eḅusan gaiug. ¹⁹Len nəvanuan sam̄ gu-

nau suluḅi ke gotoləboi gəḅesəhar nəvanuan gail, lotovi metbesw len nəvanuan salito. Gunau suluḅi ke gotohum nam̄ial toləboi ḅem̄ias naḅisal m̄os alat lototoh len nəmargobut. ²⁰Gunau suluḅi ke gotovi hai p̄usan m̄os alat lotovi hoḅon mai alat ləsəmatmatu len nadəlomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien hən i husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹Imaienan, gəḅeḅusan avan ideh gail, imabe gasəḅusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samteḅənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²²Gukele ke, “Samtigol naitian toḅur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian toḅur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlablab gail, be naim nalotuan hən nəlablab gail, govənah lan a?^{§§} ²³Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be gobur kokotov nalo enan mədas nahəsan aGot a? ²⁴Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsan aGot sil gamito.”*

²⁵Gəḅigol husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəḅeḅur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam̄ savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŋ ideh. ²⁶Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləḅigol husur nəsa nalo tokele, len nabunisian siGot esuḅan lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esuḅan lotovi Ju gail. ²⁷Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisaḅ səhoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspānis husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸Savi nəpasian o na-tiv-

§§2:22 Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nəlablab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoḅ natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhəḅur hən nəvat lotokade len nəboŋ lotoḅur hən i.

*2:24 Isa 52.5.

^d2:11 Deu 10.17

dalusi-an nəvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹Ao. NaJu kitin evi Ju mau len nəlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nəlon. Nagol-husur-nalo-an edədas b̄igol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaiənan. Nəvanuan gail asike ləb̄isal suhi, be aGot mau dereh tisal suhi.[†]

3 B̄iməgenan, ivoi mabe hən avan ideh b̄evi Ju? Ivoi mabe hən b̄ikad nativ-dalusi-an? ²Ivoi habat len natit p̄isi! Metəkav ikad natsua: aGot eriŋ nasoruan san len nəvəlan naJu gail.[‡] ³Be galit galevis asike ləb̄idaŋ len aGot, gunau ke nə-par-dəlomi-an salito igol aGot sədaŋ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴Ao! Satimaiənan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan p̄isi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKiŋ tokele sutuai ke, “Nasub̄ aGot, natit p̄isi gotokele m̄au, ekitin.

Avan ideh b̄ike b̄isor tas gaiug len nakotan, dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin, ale dereh gewin len nakotan enan.”^e

⁵Be nəsaan sidat b̄əvusan p̄arḅar hən nanoran siGot, datekəməbe? Datoləboi datb̄ike aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaiənan, ⁶be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpehun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw b̄igol p̄arḅar hən nakiti-

nan siGot gol nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan san, b̄imaiənan, imabe aGot ipansem ginau sal sil nalibliboŋan sagw hum tovi saan?” ⁸Ale nəvanuan galevis lusor mədas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan b̄igol navoian!” Alat lotokəmaiənan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləb̄ipanis![¶]

Səkad nəvanuan nanoran ideh

⁹Ale datekəməbe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvia səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaiənan. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito. ¹⁰Hum natosian siGot toke, “Səkad nəvanuan nanoran ideh, sasua kasi.

¹¹Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,

səkad avan ideh toləŋon ke teləboi aGot

¹²Galit p̄isi lupair dani,

navide salit p̄isi isa batbat.

Səkad avan ideh togol navoian,

sasua kasi.”[§]

¹³“Nasoruan salit isa hum nəb̄on nab̄irimat tobos nətan.

Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənanan,

hum nabehi hən nəmətat togole nəboŋ tohat nəvanuan.”^f

¹⁴“Nabuŋolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”^g

¹⁵“Lusaḅsaḅut hən ləb̄igol nəmatan.

¹⁶Lugol namədasion mai na-ləŋon-isaan len naut p̄isi lotovi lan.

[†]2:29 Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35.

[‡]3:2 Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri.

[¶]3:8 Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit topəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas.

[§]3:12 Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3

^e3:4 Psa 51.4 ^f3:13 Psa 5.9, 140.3 ^g3:14 Psa 10.7

¹⁷ Ləsaləboi ləbitoh mai nəvanuan tile ideh len natəmat.”**

¹⁸ “Ləsamətahw len nəyalyalan siGot. Ləsənu.”^h

¹⁹ Gidat datoləboi ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləbeləboi ləbetətəs gol galit am, ale hən bimasil ke nəvanuan pisi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh saləboi b̄inor len nəhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ŋai hən datb̄ebunus ləboi nəsaan sidato lan.ⁱ

Datunor mabe len nəhon aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot naṗisal hən datb̄inor len nəhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Naṗisal enan, nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail ləpəhav utaut həni sutuai tia.†† ²² AGot eriŋi ke dattonor len nəhon nəboŋ dattoriŋ nəlodat len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan pisi lotokad nadələmian. Nəvanuan pisi ləṗitṗitoṽ, ²³ husur nəvanuan pisi lugol nəsaan, ŋa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsanor kasi hən ləb̄ibar nəyalyalan san. ²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKristo aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot eriŋi ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san b̄idakuv nələl paŋpaŋ siGot, nəlon topəŋas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadələmian lotokade len nəmatan siYesu m̄os galito, aGot erub̄at nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iṗarṗar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito,

ekəta səhor nəsaan silat ta m̄o, ta sutuai, səpansem galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san b̄imasil len nəboŋ ta daməŋai. Igol tomaienan hən gai gabag b̄inor, ale hən b̄igol nəvanuan ləb̄inor len nəhon, ləb̄ikad navoivoian mai nəboŋ lotokad nadələmian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenan, datoləboi datb̄isor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datb̄ikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadələmian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadələmian dattokade, aGot eriŋi ke dattonor len nəhon, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ŋa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! ³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadələmian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.‡‡ ³¹ Namilen ke nadələmian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienan! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

Nadələmian siAraham

4 Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namt- b̄inau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datb̄isor husur naṗisal hən nəvanuan b̄egəm b̄inor len nəhon aGot, aAraham isab̄i ke imabe? ² AGot təs- ab̄ aAraham tanor len nəhon husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienan. Avan ideh saləboi b̄isor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham

** 3:17 Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8

†† 3:21 Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naləbulat torim aMoses totos gail.

‡‡ 3:30 Deu 6.4; Kal 3.20.

edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriņi ke tovi vanuan nanoran.”^j

⁴Nəvanuan toum, naṣurṣuran san savi naviolan, be evi ṣurṣuran hən nauman san.[¶] ⁵Be datsəmaienan mai aGot. AGot evi aGot toriņi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhon. AGot sariņi ke galit lunor len nəhon hum tovi naṣurṣuran hən nauman salito, be eriņi ke lunor len nəhon hum tovi naviolan husur nadəlomian lotokade lan.

⁶Mitinau aTevit tokəmaienan, nəboņ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot toriņi ke galit lotonor len nəhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷“Alat aGot torubət na-ḅur-kotov-nalolan salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail,

navoian siGot igol lukab həni.

⁸Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni, husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”^k

⁹Be nahəhaṽuran enan, ipat ṁos alat lotokad na-tiv-dalusi-an ṅa? Ao! Ipat ṁos galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriņi ke tovi vanuan nanoran.”[¶] ¹⁰Be natenan evisi ṅais? Evisi a ṁo len na-tiv-dalusi-an siApraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriņi ke tovi nəvanuan nanoran nəboņ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹Nativ-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toṣarṣar ke, aGot toriņi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aApraham ikad navoivoian

mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.^m Imaienan aApraham evi atəmalit ṣisi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriņi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito. ¹²Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləḅikad nadəlomian toṣitoṽ hum nadəlomian aApraham atəmadat tokade nəboņ səkad nativ-dalusi-an sal, aApraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nəpasusan san gail. Nəboņ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aApraham tokade lan, aGot eriņi ke inor len nəhon.ⁿ ¹⁴Husur na-kel-gati-an siGot təpat ṁos alat lotogol husur nalo ṅai, nadəlomian asike tavi natideh, ale nakel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotoḅur kotovi. Be nalo tabuer, naḅur-kotov-nalolan am tabuer.^{§§}

¹⁶Imaienan, len nadəlomian ṅai aGot eriņi ke gidat datunor len nəhon, hən datḅikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham ṣisi ləḅikad nəsa aGot tokel gati. Ale datḅikad nadəlomian len aGot suṁan aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat ṣisi dattokad nadəlomian. ¹⁷Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluṽoh hən nə-

[¶]4:4 Gəbeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman saṁ igol gai ikabut saṁ. Natenan igol naṣurṣuran saṁ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san.

^{§§}4:15 Nalo eṽusan nəsaan sidato, be saləboi ḅilav kuv nəpanismen sile dan gidato.

^j4:3 Gen 15.6; Kal 3.6 ^k4:8 Psa 32.1-2 ^l4:9 Gen 15.6

^m4:11 Gen 17.9-14 ⁿ4:13 Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29

vanuan naut tiltile gail.”^o Len nəhon aGot, aAraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa toʔuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nəvatvat-viri-an, aAraham ikad nadəlomian hən begəm vi tata sinaluʔoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sañ dereh lisəʔur maienan.”^p

¹⁹ Ale nadəlomian siAraham sateh naut kəmas nədañ han pəpadañ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadañ hən tomat mai aSarah tobutoh.^q ²⁰ Gai sariñ gaʔbulan na-kel-gati-an siGot. Eriñ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idañ am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AAraham inau ləboii ke aGot eləboi ʔigol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriñi ke tovi vanuan nanoran.^r ²³ Natosian enan toke “aGot eriñi ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aAraham ʔai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datʔeriñ nəlodato lan, dereh teriñi ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idañ hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datʔinor len nəhon aGot.^s

Naʔit nadəlomian

5 Len nadəlomian sidato, aGot eriñi ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datəʔis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatviri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan ʔai. Datikemkem

habat len na-ləʔon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləʔon-isa-vəsa-an iʔan hən nə-daʔ-ʔuri-an. ⁴ Nə-daʔ-ʔuri-an igol aGot ehəhaʔur hən naʔide sidato. Ale datʔeləboi aGot tohəhaʔur hən naʔide sidato, nəvatvat-viri-an datokade lan idañ am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nəvatvat-viri-an sidato dereh tisar-poh. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboʔ datsaləboi datʔigol navoian sal, len nəboʔ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsənau aGot. ⁷ Nəvanuan evis ʔai ludañ hən ləʔimat mōs nəvanuan tile, be ludañ hən ləʔimat mōs nəvanuan nanoran ʔai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ʔuri-an hən ʔimat mōs nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol ipəpəpə ke toləmas masuʔ hən gidato maiegi ke: nəboʔ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriñi ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paʔpaʔ siGot. ¹⁰ A mō, nəboʔ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun uluʔman hən ʔimat gel gidato. Nəboʔ togol tomaienən, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datʔikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paʔpaʔ siGot. ¹¹ Savi natenan ʔai, be datukemkem husur datsəkad nəsaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhaʔur masuʔ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboʔ aAtam togol nəsaan, nəsaan eʔis len navile a pan, ale naʔit nəsaan evi nəmatan. Imaienən

^o4:17 Gen 17.5 ^p4:18 Gen 15.5 ^q4:19 Gen 17.1, 15-22 ^r4:22 Gen 15.6

^s4:25 Isa 53.4-5

len n̄asaan siAtam, n̄apasusan san p̄isi loḡəm vi vanuan n̄asaan, lugol n̄asaan, ale n̄əmatan ibar n̄əvanuan p̄isi.^t
¹³Sutuai, n̄əboŋ nalo siMoses tob̄uer sal, n̄əvanuan navile a pan lugol n̄asaan. Be husur l̄əsəkad nalo sal, aGot satos gat n̄əsaan galenan ke tovi n̄əkabut salito.
¹⁴Be len n̄əboŋ siAtam v̄əbar aMoses, n̄əmatan iwol h̄ən n̄əvanuan p̄isi. Naut k̄əmas l̄əsəbur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam tob̄ur kotovi, naut k̄əmas natenan, lumat suŋan aAtam.

Datol̄əboi datb̄ənənoŋ h̄ən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo.¹⁵ Be ḡəlaru arotile, na-viol-k̄əmas-an siGot etile masuŋ len n̄əsaan siAtam. Husur len n̄əsaan siAtam n̄əvanuan isob̄ur lumat. Be a məhat h̄ən natenan, len naviolan toḡəm len aYesu Kristo, aGot eviol k̄əmas h̄ən narub̄atian dan n̄əsaan mai n̄əvanuan isob̄ur.¹⁶ Ale naŋit na-viol-k̄əmas-an etile masuŋ h̄ən naŋit n̄əsaan siAtam. N̄əsaan siAtam iŋan h̄ən n̄əpanismen. Be na-viol-k̄əmas-an siGot iŋan h̄ən nanoran aGot togol dattokade len n̄əhon, naut k̄əmas dattogol n̄əsaan tosobur.¹⁷ Len n̄əsaan sitenan, aAtam, n̄əmatan iwol h̄ən n̄əvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni esəhor masuŋ h̄ən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot erij̄i ke n̄əvanuan lunor len n̄əhon. Ale l̄əbinor len n̄əhon maienan, dereh likad n̄ədaŋan mai n̄əmauran vi sutuai.

¹⁸Imasil ke naŋit n̄əsaan sua siAtam evi n̄əpanismen toḡəm h̄ən n̄əvanuan p̄isi. Len naŋide tomagenan, naŋit nategaii tonor aYesu togole, igol n̄əvanuan p̄isi lol̄əboi l̄əbinor len n̄əhon aGot mai l̄əbikad n̄əmauran kitin.¹⁹ N̄əboŋ aAtam togol n̄əsa aGot tokai tasi, n̄əvanuan isob̄ur loḡəm vi vanuan n̄əsaan. Ale n̄əboŋ aYesu togol n̄əsa aGot tokele,

aGot dereh tigol n̄əvanuan tisoŋbur linor len n̄əhon.

²⁰Mitinau nalo siMoses. Nalo eḡəm h̄ən n̄əsaan b̄eḡəm tibau len na-l̄əboi-səhoti-an sin̄əvanuan. Be n̄əboŋ n̄əsaan toḡəm tibau, navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni eḡəm tibau masuŋ am səhori,²¹ h̄ən navoian b̄əsəhor n̄əsaan. A m̄o, n̄əsaan mai n̄əmatan aruwol h̄ən n̄əvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni, iwol h̄ən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len n̄əhon, ale datukad n̄əmauran vi sutuai.

N̄əsaan sawol, be aNunun aGot iwol h̄ən gidato

6 Ale datek̄əmabe? Ivoi h̄ən datb̄igol n̄əsaan tabtab h̄ən navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni b̄etibau am a?^u ²Aoa! Satimagenan! N̄əmauran h̄ən n̄əsaan dattokade a m̄o imat ebun. Imabe datotoh lan sal? ³Gidat p̄isi dattobaptais h̄ən dattotoh len aKristo aYesu, n̄əboŋ dattobaptais, datumat b̄onb̄on maii len n̄əmatan san. M̄əsal̄əboi natenan a? ⁴N̄əboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len naŋur n̄əmatan h̄ən datb̄ikad n̄əmauran veveu h̄ən datb̄itohtoh lan. Imaienan h̄ən datb̄esum̄an aKristo tole məhat dan n̄əmatan len n̄ədaŋan seT̄əman toyalyal.^v

⁵Husur, datb̄ibon mai aKristo maienan len n̄əmatan san, dereh datibon maii len na-le-məhat-an dan n̄əmatan san. ⁶Datol̄əboii ke, n̄əmauran sidato ta m̄o itah̄ətah maii len n̄əhai balbal. Ehum n̄əlodato itah̄ətah ei, imat maii. Imagenan, n̄ədaŋan n̄əsaan tokade h̄ən towol h̄ən n̄əmauran sidato imasig. Datsavi slev am h̄ən n̄əsaan. ⁷Husur n̄əboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan n̄ədaŋan h̄ən n̄əsaan. ⁸Ale husur dattomat mai aKristo,

datodəlomi ke len natoħan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, edədas bimat tətəs am. Nəmatan asike iwol həni boŋ ideh am. ¹⁰Nəboŋ aKristo tomat, imat vəha-vis? Imat vəha-sua ŋai hən tobur kotov nədaŋan hən nəmatan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len nəmauran enan, itoh mōs nəyalyalan siGot. ¹¹Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, nəmauran hən nəsaan samit ta mō, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh mōs nəyalyalan siGot len nəmauran veveu məttokade.

¹²Imagenan, nəsaan satiwol hən nibemito. Samtigol husur naləŋonian hən nibemito lotosa. ¹³Samtidaŋ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa hən b̄igol nəsaan. Aoa! Məteviol hən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan nəmatan. Məteviol hən nahudhubemit gail p̄isi mai aGot hən ləb̄igol nəvide lotonor len nabunusian san. ¹⁴Husur nəsaan asike iwol hən gamit am, husur mətsatoh len navəlan nalo be mətutoh len navoian aGot toviol kəmas həni.

Datovi slev hən nanoran siGot

¹⁵Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kəmas həni. Imabe? Namilen ke inor hən datb̄igol nəsaan a? Satimagenan! ¹⁶Nəboŋ məttodaŋ hən mətb̄igol natit p̄isi avan ideh tokele, mətogəm vi slev san. Mətsaləboii a? Mətb̄ilekis hən mətb̄igol nəsaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan nəmatan. Mətb̄ilekis hən mətb̄igol nəsa aGot tokele, ilav gamit vi lan nəmauran hən nanoran.^w ¹⁷Be sipa vi təban aGot! A mō məttovi slev sinəsaan, be gagai, len nələmit kavkav, mətuŋol husur nakitinan hən nəpusanan məttokade. ¹⁸AGot eŋur kuv gamito dan nəsaan tia. Mət-

savi slev sinəsaan am. Mətogəm vi slev sinanoran. ¹⁹Nokəmaienan len nasoruan kəta hən mətb̄eləboi səhot nəpusanan sagw. A mō mətudaŋ hən gamit kavkav hən mətb̄evi slev hən nəvide tosa totaṽ-taṽor mai nəsaan mōs mətb̄igol nəsaan van am. Gagai mitimasdaŋ hən gamit kavkav hən mətb̄evi slev sinanoran mōs mətb̄ikad nəboruan siGot.

²⁰A mō, nəboŋ məttovi slev sinəsaan, mətsatoh len nanoran, nanoran sawol hən gamito. ²¹Be nəvit nəmauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan məttogol gail. Nəvit natgalenan evi nəmatan! ²²Be gagai aGot eŋur kuv gamito dan nəsaan, hən asike nəsaan b̄i-wol hən gamit am. Mətovi slev siGot beti. Husur natenan, mətulav nəboruan siGot, ale nəvit nəboruan siGot len gamito evi nəmauran vi sutuai. ²³Husur nəp̄urp̄uran hən nəsaan evi nəmatan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-kəmas-an siGot evi nəmauran vi sutuai.

Nasoruan kəta togəm len nəlahan

7 Bathudud nadələmian, gamit mətoləboi nalo. Mətoləboii ke nalo ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an nəboŋ nəvanuan tokad nəmauran ŋai. ²Len nalo, nəpəhaṽut tolah itoh len navəlan nəhaṽut san nəboŋ atenan tokad nəmauran sal. Be atenan b̄imat, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo hən nəlahan. ³Imaienan, nəboŋ ahaṽut san tomaur sal, alitenan b̄ilah mai togon, dereh lekis alitenan hən nəpəhaṽut togol naitian tosa tobur kotov nəlahan. Be ahaṽut san b̄imat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas b̄ilah tətəs mai nəhaṽut tile, aliten sagol naitian tosa tobur kotov nəlahan. ⁴Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ məttobon mai niben aKristo len nəmatan

san, mətümakuv dan nalo.* Ale gagai mətübön mai atenan tole məhat dan nəmatan hən gidato datbīvan hən nāvīt siGot. ⁵Nəboruan dattokade a mō evi nəboruan hən nəsaan. Nəboŋ nəboruan enan towol hən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datoləŋon masuṽ hən datbigole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit pīsi dattogole lu-ṽan hən nəmatan. ⁶Be gagai, gidat dattoḃon mai aKris̄to len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobaŋis gat gidato. Imaienan datsahusur naḃisal ta mō, datsagol husur na-tos-gati-an hən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naḃisal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai nəsaan

⁷Datekəməbe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaienan! Nalo taḃuer, asike nətaləboi səhot nəsaan sagw gail. Nəsələboii ke naləŋonian len nəlogw tovi nəsaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”^x ⁸Be ehum nəsaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləŋonian tiltile gail. Husur nalo taḃuer, nəsaan asike təkad nədaŋan tomaienan. ⁹A mō, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboŋ notosəsəloŋ hən nakelean todaŋ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numadhaləboii ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau. ¹⁰Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpehun ginau dan aGot. Imaienan, nunau səhoti ke nakelean enan todaŋ topat hən ḃilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!^y ¹¹Bathut len nakelean enan

todaŋ nəsaan isaḃ naḃisal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaŋ, igol numat.^z

¹²Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaŋ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³Ḃimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaienan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovoi nəsaan ilav nəmaatogale gəm hən ginau, epəpehun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw iparḃar, ale noləboii ke nəsaan isa batbat.

Nəbalan len nalo

¹⁴Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad nəboruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan. ¹⁵Nəsələboi səhot nəsa notogole, husur nəsa notoləŋon nəḃigole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəḃigole. ¹⁶Be nəsa notogole ḃevi nəsa notomətahun nəḃigole, nudaḃ ke nalo ivoi.[†] ¹⁷Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len nəboruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəḃigol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰Avil nəḃigol nəsa notomətahun nəḃigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹Imagenan nusaḃ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboŋ notoləŋon nəḃigol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau.

*7:4 Len naut egai ehum dattovi pəhaṽut ale nəhaṽut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

†7:16 Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun ḃeḃur kotovi, namilen ke eləŋon bigol husuri.

^x7:7 Exo 20.17; Deu 5.21 ^y7:10 Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11

^z7:11 Gen 3.13

²²Husur len nəlön nəlögw noləmas bun nalo siGot, ²³be nobunus nədaŋan[‡] tile am len ginau tobal mai nalo nənauan sagw toləŋoni. Ale nədaŋan enan igol nəsaan topat len ginau, ibanjis gat ginau. ²⁴O nəmauran sagw isa! Nahəhəvuran eḅuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai toṣəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵AGot səbon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len nəboruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

Nəmauran len aNunun aGot

8 Imagenan beti, gagai səkad nəpanis-men ideh mōs alat lotovi seKristo, aYesu. ²Bathut nədaŋan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.[†] ³Nalo edədas ḅilav kuv gidato dan nəsaan, husur len nədaŋan sidat səbodato, datsaləboi datḅigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun uluḡman matmat san hən ḅegəm vi vanuan. Ikad niben mai nəboruan suḡman gidat dattovi vanuan nəsaan gail. Ale aGot eriŋ nəpanis-men sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan mōs nəsaan sadit gail. Igol nədaŋan hən nəsaan inoŋ. ⁴AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləḅisarpoḅ len gidato māu, hən datḅeləboi datḅigol pīs naḅide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləŋonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur naləŋonian seNunun aGot. ⁵Alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito, lunau tabtab hən nəsa

nəboruan nəsaan toləŋoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləŋoni. ⁶Husur nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, naḅite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nənauan, naḅite evi nəmauran mai natəmat. ⁷Bathut nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas ḅigol husuri. ⁸Husur enan, alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito ləsaləboi ləḅigol aGot ḅəhəhəvur.

⁹Be gamito, mətsagol husur nəboruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike ḅikad aNunun aKristo lan, gai savi seKristo. ¹⁰Be aKristo ḅitoh len gamito, naut kəmas nibemito dereh limat sil nəsaan, aNunun aGot evi nəmauran veveu mōs gamito husur nanoran, navoivoian məttokade mai aGot.[§] ¹¹Ale aNunun aGot togol aYesu tole məhat dan nəmatan ḅitoh len gamito, namilen ke, naut kəmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nəlomito, atenan togol aKristo tole məhat dan nəmatan dereh tilav nəmauran mai nibemito.

¹²Imagenan bathudud nadəlomian, datimasgol nəsa aGot toləŋoni. Sadatehusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan sidato. ¹³Husur mətḅehusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mətḅigol naḅide samit tosa gail ləḅimat ebun, dereh mitikad nəmauran. ¹⁴Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵Husur aGot səlav aNunun mai gamito

[‡]7:23 Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaŋan.

[†]8:2 Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.

[§]8:10 Len naut egai namilen səmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nəsa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nəmauran husur aGot eriŋi ke mətunor len nəhon.

hən mət̃bevi slev hən namətahwan hən namətahwan biwol hən gamit tət̃as am. Aoa! Ilavi hən mət̃begəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van həñi ke, “Appa, Tata.”** 16 Nəbonan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. 17 Ale dat̃bevi anatan san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut həñi m̃os anatan gail suḡan aKris̃to tokade. Imaienan, dat̃bi-han katəpol mai aKris̃to len na-ləḡon-isa-vəsa-an san, dereh datikatəpol maii len nəyalyalan san.^a

Nəyalyalan ta tahw

18 Len nabunusian sagw, dat̃benənoṽ hən na-ləḡon-isa-vəsa-an dattokade gagai mai namənas hən nəyalyalan aGot b̃evəhoti mai gidato balai, na-ləḡon-isa-vəsa-an savi natideh. 19 Len nasigariran, natit p̃isi aGot togole, nəmav, nətan mai nətas mai natit p̃isi lotosuh lan, natgalen p̃isi losuh vir aGot b̃evəhot anatan gail ləbiḡarḡar. 20 Husur natgalen losuh kəmas, ləsalekis hən lotomaienan be aGot igol lumaienan.†† Igole len nə-vatvat-viri-an 21 ke, gail p̃isi limakuv dan nəbañisian hən nəmatan mai naḡoman mai nəboan, hən ləbikad nəmakuvan toyalyal anatan aGot gail lotokade. 22 Husur datoləboii ke natit p̃isi aGot togole lokilob vəbar daməḡai, lois b̃onb̃on len napəḡasan, hum napəhaṽut topasus. 23 Savi natenan ḡai, be gidat am datokilob naut kəmas dattokad aNunun aGot hum naṽit

nametəkav hən natit p̃isi aGot b̃eviol həñi mai gidat balai. Datosigarir, datutoh vir nəboḡ aGot b̃igol dat̃bevi anatan san gail, nəboḡ b̃igol nibedat ləb̃imakuv dan natit p̃isi tosa hən ləb̃egəm vi nibedat veveu vi sutuai.^b 24 Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəboḡ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be dat̃bikad nəsa dat̃bivatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? 25 Be dat̃bivatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daḡ-b̃uri-an datutoh mədau viri.

26 Len naṽide tomaienan, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaḡ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən dat̃bisor tuṽ m̃osi. Be len nakiloban nasoruan todədas b̃ikel namilen, aNunun aGot isor tuṽ sidato. 27 Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləḡonian siGot.

28 Ale datoləboii ke len natit p̃isi tovisi hən galito, aGot eum m̃os navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-utaut-an san.‡‡ 29 Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləb̃evi esan gail. Len nənauan san eriḡi ke legəm suḡan aNatun, hən ke aYesu b̃evi hai a m̃o tokad aṽan mai aṽavinen tosoḡur. 30 Ale alat aGot toriḡi ke legəm suḡan aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriḡi ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriḡi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləbiyalyal maii.

**8:15 Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

††8:20 Nəboḡ aGot togol navile a pan, igol natit p̃isi hən ləb̃igol nəsa toləḡoni, hən ləb̃ikad naṽite. Be nəboḡ aAtam togol nəsaan, aGot igol natgalenan asike luṽan am hum ta m̃o, ale losuh kəmas maienan.

‡‡8:28 Natosian galevis ta sutuai luke, *Ale datoləboii ke natit p̃isi loum b̃onb̃on hən navoian m̃os alat lotoləmas bun aGot.*

^a8:17 2Kor 4.17; 1Pit 4.13 ^b8:23 2Kor 5.2-4

Na-ləmas-masuv̄-həni-an siGot

³¹Natgalenan ləbimainenan, datekəməbe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bewin səhor gidato! ³²AGot salekol gol aNaturan. Aoa, eviol həni hən bimat mōs gadit p̄isi. Imagenan, husur toviol hən aNaturan mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit p̄isi am mai gidato. ³³Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhon! ³⁴Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKris̄to aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKris̄to tomat mōs gidato, evi aKris̄to aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKris̄to tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵Imagenan, ase eləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKris̄to enan? Naut kəmas avan ideh bigol nasənanan len gidato, naut kəmas nəmauran sidat bidaŋ, naut kəmas nəvanuan gail ləbemədas tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian bebuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaŋ hən bipat len nəmatan, naut kəmas nabu nəbalan bigol datbimat, səkad natideh toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKris̄to! ³⁶Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”^c

³⁷Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKris̄to toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen p̄isi. ³⁸Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai

nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ begəmai arodədasi, nədaŋan ideh edədasi, ³⁹nə-səhsah-vi-məhat-an mai nə-səreh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit p̄isi toseh toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKris̄to aYesu, aMasta sidato.

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

9 Nokitin. Len aKris̄to nukel nakitinan, nəsaliboŋ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ²nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləŋon isa masuv̄ be sasib. Nəlogw itaŋis nəbathudud sagw, naJu lotomətahun aKris̄to. ³Nohəhaʿvur hən aKris̄to tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətarin̄ nəlolit len aKris̄to. ⁴Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idaŋ hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.^d ⁵Lovi nəpasusan siAraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋan san tosəhor natit p̄isi, nə-sal-suhian tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaienan! Husur len nəpasusan seIsrael p̄isi, isobur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷Naut kəmas lotovi len nəpasusan siAraham, ləsavi anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aAraham ke, “Len alsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”^e ⁸Namilen ke, nəpasusan lotovisi len

^c8:36 Psa 44.22 ^d9:4 Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1 ^e9:7 Gen 21.12

niben aAraham ləsavi anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san ɲai, galit lovi anatun aAraham kitin.^f ⁹Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboɲ han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun uluṃan.”^g

¹⁰Savi natanan ɲai. Anatun aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmalaru esua ɲai, tovi alsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹²Be nəboɲ naməlav arsavisi sal, arsgol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a ṃo dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaianan hən ḃimasil ke nəboɲ tolekis hən nəvanuan, salekis hən bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ɲai ṃos nəsa toləɲoni.^g ¹³Hum natosian siGot toke, “Noləmas bun aJakop be nomətahun aEsau.”^h

¹⁴Datekəgabe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaianan! ¹⁵Husur aGot ikel mai aMoses ke, “Dereh nilolosa hən avan ideh nəḃilolosa hən.

Dereh ginau nəlogw titaɲis avan ideh nəlogw ḃitaɲisi.”ⁱ

¹⁶Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləɲoni, savi husur lotoum todaɲ ṃosi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəḃevi kiɲ hən nədaɲan sagw ḃipərḃar, naut kəmas nəkaduṃ tohaihai, hən nəvanuan ləḃikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”^j ¹⁸Imaianan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləɲon ḃilolosa hən. Ale nəkadun avan ideh aGot toləɲon ḃihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹Hum ma gəḃeus ginau ke, “AGot ḃigol nəkadun nəvanuan ḃihaihai, limasmagenan. ɲa imabe aGot toke lugol nəsaan?” ²⁰Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəḃisor tas aGot! Nau nategai. Nabilikoro saus nəvanuan toum hən hən nətan ḃulau ke, “Imab gotoum hən ginau hən nəḃimagegai?”^k ²¹Nəvanuan toum hən nəḃilikoro len nətan ḃulau, nəboɲ tolav nakobhutan ḃulau sua, eləboi ḃeum hən nəḃilikoro sua hən topəhas mai nəḃiliwai sual am hən ḃeriɲ nəpəhsago lan. Ipat len gai.^l

²²Ale aGot eləboi ḃigol ḃimaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot ḃigol nəlol paɲpaɲ mai nədaɲan san ḃipərḃar, len nə-daɲ-ḃuri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaɲpaɲ, alat gai toutaut hən galit ṃos ləḃimasig, nəpanismen ipat vir galito. ²³Igol tomaienan hən natibauan hən nəyalyalan san ḃipərḃar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia ṃos ləḃiḃon maii len nəyalyalan san. ²⁴Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju. ²⁵Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike, “Alat ləsavi vanuan sagw dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw, dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”^m

²⁶“Ale len naut aGot tokel mai galit ke, ‘Mətsavi nəvanuan sagw,’ len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

^g9:9 Gen 18.10, 14. Len nalobulat Natubatan, nəboɲ aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboɲ enan len nasihau togəmai.

^f9:8 Kal 4.22-23 ^g9:11-12 Gen 25.23

^j9:17 Exo 9.16 ^k9:20 Isa 29.16, 45.9

^h9:13 Mal 1.2-3 ⁱ9:15 Exo 33.19

^l9:21 Jer 18.6 ^m9:25 Hos 2.23

‘anatun aGot gail, aGot tovi nəkadun nə-mauran.’”ⁿ

²⁷ Avil alsaiiah ikai mōs alat a Israel ke, “Naut kəmas alat a Israel lusobur hum nabion bitas, evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

²⁸ Bathut, husur nə-sab̄-səhoti-an san len nakotan,

Nasub̄ aGot dereh tetutut hən b̄ipanssem p̄is alat navile a pan.”^o

²⁹ Ehum alsaiiah tokele a mō tia ke, “AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh, dattasuṃan naut a Sotom, dattasuṃan naut a Koṃorraha artomasig p̄isi.”^p

Israel ipar dəlomian

³⁰ Beti datekəməbe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləb̄ikad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadələmian lukade. ³¹ Avil alat a Israel lotoum todaŋ hən ləb̄igol husur nalo hən ləb̄inor, ləb̄ikad navoivoian mai aGot, lodədasi. ³² Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot, loriŋ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes hābetw len “nəvat hən na-pes-hābetw-an.” ³³ Hum natosian siGot toke,

“Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat togol nəvanuan lotopes hābetw, nəb̄iltivat enan togol nəvanuan lototeh, ale alat lotoriŋ nəlon lan asike loləŋon isa sil lotoriŋ nəlolit lan.”^{§§}

10 Bathudud nadələmian, len nəlogw noləŋon masuṃ hən aGot b̄ilav kuv alat seIsraēl dan nəsaan salito, ale nusor tuṃ mōs natenan vi təban aGot. ² Ginau noləboi nəb̄ikel koti

ke, ludaŋ len na-lotu-hən-aGot-an, be nəp̄isal lotohusuri savi len naləboian kitin. ³ Lotətan hən nəp̄isal aGot togole hən ləb̄ikad navoivoian maii, ale ludas p̄isal salito. Bathut natenan lomətahun nəp̄isal siGot, lotəgau gat nəp̄isal hən na-gol-husur-nalo-an. ⁴ Be aKristo igol nalo inoŋ.* Imaienan nəvanuan p̄isi lotoriŋ nəlolit len aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan p̄isi

⁵ AMoses itos husur nəp̄isal hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan b̄inor len nəhon aGot, ike, “Nəvanuan togol p̄is nəsa nalo tokele, dereh tikad nə-mauran.”^q ⁶ Be nəp̄isal hən nadələmian hən nəvanuan b̄inor len nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nələm̄ ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’”[†] (hən b̄esəhar aKristo vi pan hən bevi tarhət saṃ). ⁷ Ikele am ke, “Sagikele len nələm̄ ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’” (hən b̄igol aKristo b̄ile məhat dan nəmatan). ⁸ Be savi hən gəb̄imasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋom̄, ipat len nələm̄.” Enan boh nasoruan hən nadələmian namttokel uri. ⁹ Nasoruan imaiegai ke: Gəb̄ikel koti len nabuŋom̄ ke, aYesu evi Masta, mai gəb̄edələmi len nələm̄ ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan saṃ. ¹⁰ Husur len nadələmian enan dattokade len nəlodato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato.

§§9:33 Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiiah tokel uri evi aKristo.

*10:4 Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi.

†10:6 Hən naves 6-8, Deu 30.12-14

ⁿ9:26 Hos 1.10 ^o9:28 Isa 10.22-23 ^p9:29 Isa 1.9; Gen 19.23-28

^q10:5 Lev 18.5

¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriḡ nəlön lan asike eləḡön isa sil toriḡ nəlön lan.”^r ¹² Nasoruan enan ipat mōs nəvanuan p̄isi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit p̄isi, ale ivoi masuṽ hən galit p̄isi lotousi hən bevi tarhət salito. ¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan p̄isi lotous Nasuḅ aGot hən bevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”^s

¹⁴ Be asike ləḅikad nadəlömian len aGot, leus mab hən ḅilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləḅesəsəloḡ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlömian lan mabe? Ale asike avan ideh ḅikel ur aGot, lesəsəloḡ hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵ Ale asike aGot ḅesəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuṽ nəboḡ nəvanuan togəm hən ḅikel na-kel-uri-an tovoi!”^t ¹⁶ Be savi nəvanuan p̄isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuḅ aGot, nəvanuan evis ḡai lodəlöm na-kel-uri-an sinamito!”^u ¹⁷ Imagenan, nasəsəloḡan evi nəkadun nədəlömian, ale nəvanuan gail loləboi ləḅesəsəloḡ ḡai nəboḡ avan ideh ḅikel na-kel-uri-an husur aKristo.

¹⁸ Be nous nategai, losəsəloḡ m̄au a? Evoi! Losəsəloḡ boh! Hum natosian siGot toke, “Nadololito ibar naut p̄isi len navile a pan, nasoruan salito ibar navile a pan kavkav.”^v

¹⁹ Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsaləboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a m̄o len nabuḡön aMoses aGot ikel mai galit ke, “Len navoian sagw van hən naluṽoh naut tiltile gail, dereh nigol mititāḅulol bulos galito; len navoian sagw

van hən naluṽoh hən nəvanuan lototətan dereh nigol nələmit tipaḡpaḡ.”^w

²⁰ Ale aIsaiah ikad na-il-ḅuri-an, isor siGot, ike,

“Alat ləsadoḡ ginau lusaḅ ginau, novisi hən alat ləsaus kitev ginau.”^x

²¹ Be isor husur alat a Israel ke,

“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboḡ kavkav

nosəsah hən navəlagw gəlaru

van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,

nəkadulit tohaihai.”^y

AGot samətahun alat a Israel

11 Ale nous nateg beti, aGot emə-tahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siApraham.^z ² Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.^a Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboḡ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³ Ike, “Nasuḅ aGot, lugol ahai kelkel ur saḡḡ gail lumat. Lulapuḡul nəmel tutumavan saḡḡ gail lumasirsir. Ginau səḅogw ḡai nutoh, ale gagai ludoḡ ginau hən ləḅigol nəḅimat.”^b ⁴ Be na-sor-varian siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alaluḡan sagw lotovi 7,000 ləsalotu hən aPaal tovi got gəgəras, boḡ ideh.”^c ⁵ Imaienan len nəboḡ ta daməḡai. Len navoian aGot toviol kəmas həni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. ⁶ Ale aGot ḅilekis hən galito len navoian gai toviol kəmas həni, namilen ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas həni asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi nəḡurḡuran hən nəsa lotogole.

^r10:11 Isa 28.16 ^s10:13 Jol 2.32 ^t10:15 Isa 52.7 ^u10:16 Isa 53.1

^v10:18 Psa 19.4 ^w10:19 Deu 32.21 ^x10:20 Isa 65.1 ^y10:21 Isa 65.2

^z11:1 Flp 3.5 ^a11:2 Psa 94.14 ^b11:3 1Ki 19.10, 14 ^c11:4 1Ki 19.18

⁷ Ale imabe? Alat a Israel ləsəsəb̄ nəsə lotodəŋi, ləsəkad nəsə lotoləŋoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit p̄isi am nəkadulit iṽonṽon.

⁸ Hum natosian siGot toke, “AGot igol nənauan salit ipat buŋbuŋol, igol namətəlit ləsəkəta, nədarŋəlit ləsəsəsəloŋ, van vəbar nəboŋ daməŋai.”^d

⁹ Ale aTevit tovi kiŋ ike, “Nəhanian halit len natev tēgəm vi hai tata, nalevlev ləb̄ibat lan, nəvat hən na-pes-həbetw-an mai nəpanismen salito.

¹⁰ Namətəlit timotmot hən asike ləb̄əkəta, letəmadehw tabtab len namələsan hən nəsəan lotovusi.”^e

¹¹ Beti neus maieg həni ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləb̄iteh vəmasig m̄au a? Aoa! Be bathut nəsəan salito, aGot igol nəp̄isal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsəan salito, hən alat selsrael ləb̄itəbulol bulos galito husur lotoləŋon nə-lav-kuvi-an enan dan nəsəan.

¹² Len nəsəan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat ləsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəboŋ galit p̄isi ləberŋ nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov![‡]

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mətəsvi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat ləsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̄os gamito. ¹⁴ Nuke nigol nəbathudud

sagw gail a Israel nəlolit tevənoh nəsə məttofade, hən aGot b̄ilav kuv galit galevis dan nəsəan salito. ¹⁵ Nəboŋ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləb̄ikad navoivoian mai. Be nəboŋ b̄ilav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləb̄ikad nəmauran dan nəmatan!

¹⁶ Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləberŋ nahudhubəta hum nəhanian metəkav b̄evi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi siGot.[†] Ale datb̄inau nəhai, nəharhəte b̄evi siGot, namilen ke nəpashəte gail am lovi siGot. ¹⁷ Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol, toləb̄ur nəpashəte galevis dani, lohum alat seIsrael. Ale gamit mətəsvi Ju, mətəhum nəhai oliv lototov lilihai. AGot esəhud hən gamit mai nəhai tomabule hən mətəbigel nəpashət lotoməb̄ur. Ale gagai mətəmaur len nəbathuhai oliv enan. Ehum mətukad nəmauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai nəpasusan san gail.

¹⁸ Imagenan, samtapatpat gamit məhat husur mətogel nəpashəhai len naut lotoməb̄ur lan. Mətəvi nəpashəhai ŋai. Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətəmaur len nəkaduhai. ¹⁹ Hum ma gəb̄ike, “Nəpashəhai gail, aGot iləb̄uṽur gail hən nəb̄igel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot iləb̄uṽur galit husur ləsəkad nadələmian lan, ale gumaur husur gotokad nadələmian lan. Sagipatpat gaiug məhat, be gemətəhw. ²¹ Husur aGot b̄iləb̄uṽur nəpashət gail lototov len nəhai husur ləsəkad nadələmian

[‡]11:12 Alat seIsrael lomətəhuhun aGot ale len namətəhuhian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləberŋ nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua bivoi masuṽ səhori am.

[†]11:16 Num 15.19-21. Len naut egai nəboŋ tosor husur nabəta, isor husur navide aGot tokel mai alat selsrael ke, nəboŋ lotoməbul nəhol, len nəmatuan, nəhanian metəkav evi siGot, mai nabəta metəkav lotopani evi siGot. Ale nabəta metəkav b̄evi siGot, namilen ke nabəta p̄isi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatan mai aməhaibən ləb̄evi siGot, ale nəpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

^d11:8 Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 ^e11:10 Psa 69.22-23

lan, asike gəbikad nadəlomian lan, dereh tilabur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nədaŋan aGot togole hən nəvanuan. Igol idaŋ hən alat lototeh, be gəberij nəlom tabtab len nagol-na-voi-an san, dereh tigel navoian hən gaiug. Asike gəbimaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael ləbipair dan nə-par-dəlomi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləboi bəsəhud təlmam hən galito len nəhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud həni len nəhai gai tomabule len nəhol san. Savi nəvide kitin hən nəhai hən nəpashəhai sua bitov len nəhai tile am. Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol san, alat seIsrael lohūm nəpashəte gail. Ale emədmədau ŋai hən aGot bəsuhud təlmam hən nəpashət gail len nəhai lototov matmat lan.

Nəlon aGot itaŋis nəvanuan p̄isi

²⁵ Bathudud nadəlomian, nomətahun mətβətətan hən nakitinan sua tosusuah, be nuke mətələboii hən asike mətβipatpat gamit məhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nəkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vəbar galit p̄isi aGot tolekis hən galit ləsavi Ju, ləberij nəlolit lan. ²⁶ Len nəvide tomaienan aGot dereh tilav kuv alrael p̄isi dan nəsaan salito. Hum natosian siGot toke, “Atesua bilav kuv nəvanuan san gail, dereh tegəm len naut aSion, dereh tipair hən nəpasusan siJakop, nəlolit tobov hən ginau, aGot, dan nəsaan salito.

²⁷ Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito notota gati len nahəsagw, ke, dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”^f

²⁸ Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mətšavi Ju, mətukab hən nate-nan, mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siApraham, alsak mai aJakop. ²⁹ Husur nəboŋ aGot tolekis hən nəvanuan toviol maii, nənauan san sagəgel boŋ ideh. ³⁰ A m̄no gamit mətšavi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləŋoni. Be gagai ilolosa hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun nəsa toləŋoni. ³¹ Len nəvide tomaienan, gagai alat seIsrael lomətahun nəsa aGot toləŋoni, gol ke, len nəvide aGot tololosa hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətətas am. ³² Husur nəvanuan p̄isi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale ibəŋis gat galit len nəvide enan, hən bilolosa hən galit p̄isi.

Nə-sal-suh-aGot-an

³³ O numəŋmaŋ len namitisau mai naləboian siGot artotibau masuŋ, artoyalal habat! Datodədas datbeləboi nə-sab-səhoti-an mai naŋisal san gail.^g

³⁴ Hum natosian siGot toke, “Ase eləboi nənauan siNasuḅ aGot? Nasoran sise eləboi bevi tarhət san?”^h

³⁵ Ase ilav natideh mai aGot tənor hən aGot bisar gele?”ⁱ

³⁶ Husur aGot igol natit p̄isi, ale len nədaŋan san natit p̄isi losuh hən ləbevi esan. Mitisal suh nəyalalan san vi su-tuai! Ganan.

Naviolan hən natutumavan tomaur

12 Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totaŋis gidato, noŋir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum naviolan hən natutumavan tomaur, hən bevi esan

^f11:27 Isa 59.20-21, 27.9 ^g11:33 Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6

^h11:34 Isa 40.13 ⁱ11:35 Job 41.11

səḃon, hən gai ḃehəhāvur masuḃ həni. Enan evi naḃisal kitin hən mətḃilotu hən aGot. ²Samtigol tətōv hən naḃide gail hən navile eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naḃisal hən nənauan samito hən ḃiveveu. Ḃimaienan, dereh mitinau kitev nəsa aGot toləḃoni, mətələboi səhoti, hən mətḃigol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhāvur həni.¹

³Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukete hən gamit ḃisusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadələmian aGot tolav mai gamit ḃisusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səḃomito. ⁴Niben nəvanuan ikad nahudhute isoḃur, ale nahudhut ḃisusua ikad nauman san totile. ⁵Imaienan hən alat lotoriḃ nələlit len aYesu. Gidat dattosoḃur datovi niben tosa len aKristo. Ale gidat ḃisusua datovi sidat gabag. ⁶Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəḃikad naviolan hən gəḃikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadələmian saḃ. ⁷Gəḃikad naviolan hən gəḃevi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəḃikad naviolan hən gəḃəḃusan, geḃusan. ⁸Gəḃikad naviolan hən gəḃigol nəvanuan gail ləḃeləḃon ḃivoi am len nələlito, gigol leləḃon tivoi am len nələlito. Gəḃikad naviolan hən gəḃeviol, geviol habat. Gəḃikad naviolan hən na-il-a-ḃo-an, len na-il-a-ḃo-an saḃ geum tivoi. Ale gəḃikad naviolan hən nələḃ ḃitanḃis nəvanuan gail, gigole len nahəhāvuran.⁸

⁹Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot.

Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰Ləmas masuḃ hən gamit gabag hum məttovi alatmiḃan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səḃomito. ¹¹Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətəḃ hum aNunun aGot toḃuv vivi məhat len nələḃ. ¹²Bathut nə-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhāvur. Nəḃoḃ na-ləḃon-isa-vəsa-an ḃibar gaiug, gidan ḃuri len na-toh-mədau-an saḃ. Gidan len na-sor-tuḃ-an. ¹³Nəḃoḃ nəvanuan siGot ləḃəḃidol, gevi tarhət salito. Gehəhāvur hən nametḃos gail ləḃəḃis lohoim saḃ.

¹⁴Geus aGot hən ḃivoi hən alat lotomədas gaiug gol gotoləḃon tosa vəsa. Geusi hən ḃivoi hən galito, sageusi hən ḃemədas galito.^k ¹⁵Gehəhāvur mai alat lotohəhāvur. Geləḃon tisa, gitaḃ mai alat lotoləḃon tosa, lototaḃ. ¹⁶Mitinau gamit gabag hum məttoḃitoḃ ḃai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan saḃ, be gehəhāvur hən gəḃitah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan saḃ səḃoḃ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.¹

¹⁷Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəḃigole, gol husur naḃisal nəvanuan ḃisi lotoləḃoi ləḃəkəta səhoti ke tovoi. ¹⁸Len natideh topat len gaiug, gəḃələḃoi gəḃigole, gikad natəḃat mai nəvanuan ḃisi. ¹⁹Gamit notoləmas bun gamit ḃisi, samtigol nasisilan. Riḃi hən nələl paḃpaḃ tonor siGot ḃigole. Bathut len natosian, Nasuḃ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”^m ²⁰Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi saḃ ḃimalkəkət, gevəḃani. Ḃimaduh, lav natideh maii

§12:8 Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11

j12:2 1Pit 1.14 ^k12:14 Mat 5.44; Luk 6.28 ^l12:16 Isa 5.21; Pro 3.7

^m12:19 Deu 32.35

hən bəmuni. Nəboŋ gəb̄igol natenan, nahurun dereh tisa masuṽ.ⁿ 21 Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

Riŋ gamito len navəlan nəgavmen

13 Nəvanuan p̄isi lerin galit səbolito len navəlan nəgavmen lotoil a m̄o. Husur nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an ideh topat, aGot idam̄ hən̄i. Ale alat lotoil a m̄o, aGot itabtabuh len galito. ²Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a m̄o, emətahun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag. ³Husur alat lotoil a m̄o ləsgol namətahwan len alat lotogol tonor be len alat ləsgol sanor. Gəbeləŋon ke asike gəb̄emətahw len nəb̄iltivanuan hən nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴Husur gai evi nəvanuan nauman siGot m̄os navoian b̄ivan hən gaiug. Be gəb̄igol b̄isa, gemətahw! Husur ikad nədaŋan hən b̄ipansem gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən b̄ipansem alat lotogol tosa. ⁵Imagenan, gerin̄ gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gəb̄ipanis. Ale natsual am, gole hən nəloṽm̄ b̄imasil len nabunusian siGot.

⁶Husur natenan, geṽur nətaks sam̄. Husur alat lotoil a m̄o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen. ⁷Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gəb̄ilavi. B̄evi nətaks o nəlaisens, ṽur nətaks, ṽur nəlaisens. B̄inor hən gəb̄erin̄ avan ideh a məhat len nənauan sam̄, rin̄ji a məhat. B̄inor hən gəb̄eputsani len nənauan sam̄, putsani.^o

Mətələmas bun gamit gabag

⁸Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gəbeləmas bun nəvanuan, gugol p̄is nəsa nalo siMoses tokele. ⁹Husur nalo ike, “Sagol naitian tobur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,^{**} sagevənah, sa-nəloṽm̄ tevənvənah.” Gale nan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur p̄is gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suṽan gotoləmas bun gaiug gabag.”^p ¹⁰Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Imagenan, na-ləmas-buni-an igol p̄is nalo siMoses.

¹¹Mitimasgol natenan husur mətələboi namityal ipair p̄isi tia. Evi namityal hən mət̄bilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo b̄ilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egəm pəpadaŋ səhor ta m̄o, nəboŋ dattomadhakad nadələmian lan. ¹²Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ b̄evisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol len gidato nahurabat nəbalan hən nam̄ial. ¹³Len nəmauran sidato datitoh len naṽide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totaṽtaṽor len nəb̄iltihanan mai natərogan, sadatərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol naṽide tosa totaṽtaṽor hum nalipah, sadateṽitṽituh, sadatitab̄ulul bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴Mitilav kot nəboruan siMasta sidato, aYesu Kristo suṽan tovi nahurabat dattosuni, hən gai b̄iwol hən nəmauran sidato. Samtinau naṽisal ideh hən mət̄bigol nəsa nəboruan nəsaan samito b̄eləŋoni.

^{**}13:9 Nəboŋ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai.

^m12:20 Pro 25.21-22 ^o13:7 Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25

^p13:9 Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

Alat, nadəlomian salit sədaŋ

14 Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaŋ, mətehəhəvur hən ləbithai mai gamito. Samtevitvītuh mai galit husur nənauan salit səbolito.¹ ²Nəvanuan, len nadəlomian san, eləboi bihan natideh, be togon nadəlomian san sədaŋ, ihan nəhanian totov len tan ŋai. ³Nəvanuan tohan natit pisi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit pisi gai satsaḅ səhoti ke togon tohan natit pisi timaspanis, husur aGot ehəhəvur hən atenan totah maii. ⁴Gaiug ase hən gəḅisaḅ səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hən bikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasuḅ eləboi bevi tarhət san hən bigole. ⁵Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loḗitpitoḅ ŋai. Ipat len gamit visusua hən mətḅinau səhoti len nənauan samito.⁶ ⁶Gai tonau ke nəmariboŋ sua tovoi buni, igole hən beputsan Nasuḅ. Ale gai tohan naməŋod, ihani mōs Nasuḅ, husur esipa vi təban aGot hani, beti ihani. Ale gai səhan naməŋod, igole hən beputsan Nasuḅ, ale esipa vi təban aGot. ⁷Husur gidat ideh satoh mōs gai səḅon ŋai, gidat ideh səmat mōs gai səḅon ŋai. ⁸Datḅitoh, datḅikad nəmauran, datukade hən datḅeputsan Nasuḅ. Datḅimat, datumat hən datḅeputsan Nasuḅ. Imagenan, datḅitoh o datḅimat, datovi siNasuḅ. ⁹Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən bevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰Ale gaiug gəsəhan naməŋod, imabe gotosaḅ səhoti ke awawa saḅ len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməŋod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi

ut kəmas? Husur gidat pisi dereh dateil len nəhon aGot hən bepəpehun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹Husur len natosian siGot, Nasuḅ aGot ike, “Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh: nəvanuan pisi dereh letəŋedur bathuriegw; nabuŋon nəvanuan pisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”¹²

¹²Imaienan gidat pisi dereh dateil len nəhon aGot hən datḅikel ur nakitinan husur natit pisi gidat səḅodat dattogole.

¹³Imagenan sadatisaḅ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən bigol awawa len nadəlomian ḅipes həbetw hən biḅeh len nəsaan. ¹⁴Len nəḅonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian pisi ivoi. Avan ideh bihani asike igol eḅiŋḅiŋal len nabunusian siGot. Be avan ideh ḅinau ke nəhanian sua toḅiŋḅiŋal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḅiŋḅiŋal. ¹⁵Awawa len nadəlomian beləŋon bisa husur nəsa gotohani, len nəmauran saḅ gəsahusur naḗisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəḅihani sagemədas awawa saḅ, aYesu tomat mōsi. ¹⁶Natsua bivoi len nabunusian saḅ, be ḅemədas nadəlomian siwawa saḅ, sagigole. Gəḅimaienan avan ideh edədas ḅisor bisa hən naḅide sidato. ¹⁷Husur natohan pipihəḅalan aGot səpat len nəsa datḅihani o datḅemuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸Husur gəḅeum seKristo magenan, dereh aGot təhəhəvur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəmat mai natit gail lotogol gidat gabag datḅidaŋ am len aNunun aGot. ²⁰Sadatemədas nauman siGot sil nəha-

¹14:1 1Kor 8.7-13, 10.23-33

²14:5 Kal 4.10; Kol 2.16

³14:11 Isa 45.23

nian ŋai. Nəhanian p̄isi iveveu, be gəb̄i-
han natideh b̄igol awawa len nadəlo-
mian b̄ipes habetw, teh len nəsaan,
gaiug gugol nəsaan. ²¹Ivoi hən asike
gəb̄ihan naməŋod o gəb̄emun nəwain o
gəb̄igol natideh b̄igol awawa sam̄ len
nadəlomian b̄iteh len nəsaan. ²²Ale nəsa
gotodəlomi husur natgalenan, təgau gati
len gaiug mai aGot səb̄oməru. AGot
ehəhəvur hən alat lotogol nəsa lotoləboi
tonor len nəlolit tomasil. ²³Gəb̄ikad nə-
lon-uri-an, be gəb̄ihan natsua gəsənau
ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur
nəsa gotogole sahusur nəsa gotodəlomi.
Gəb̄igol natideh gotodəlomi ke sanor,
gugol nəsaan.

Nau nəvanuan tile

15 Gidat dattodaŋ len nadəlomian,
len nə-daŋ-ḅuri-an datimasbu-
latut dan natideh b̄igol galit ləsədaŋ
len nadəlomian ləb̄igol nəsaan. Sadate-
husur nəv̄ide togol gidat səb̄odat ŋai da-
tohəhəvur. ²Gidat v̄isusua datimashusur
nəv̄ide togol nəvanuan tile b̄ehəhəvur
lan, hən bevi tarhət san, hən nadəlomian
san b̄idaŋ am. ³Husur aKristo sahusur
nəv̄ide gai səb̄on tohəhəvur lan, igol
nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian
siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lo-
tokele hən ləb̄emədas gaiug, aGot, ibar
ginau.”^t ⁴Natit p̄isi len natosian siGot,
lutosi sutuai hum nəp̄usanan m̄os gidato
hən datb̄ikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-
daŋ-ḅuri-an mai nasoruan siGot togol
dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datu-
vatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati.
⁵AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḅuri-an to-
gol dattoləŋon tovoi am len nəlodato,
gai tigol mitikad nəb̄onan mai gamit
gabag, tinor hən naləŋonian seKristo,
aYesu. ⁶Timaienan hən mət̄besua len nə-
nauan mai nakelean, hən mət̄bisal suh

nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo,
aMasta sidato.

⁷Imagenan, hum aKristo tohəhəvur
hən totah mai gamito, mət̄ehəhəvur hən
mət̄bitah mai gamit gabag, hən nəvan-
uan gail ləbisal suh nəyalyalan siGot.
⁸Husur nukel mai gamit ke, aKristo
egəm vi vanuan nauman seJu gail hən
b̄imasil ke aGot ekitin. Na-kele-gati-an
gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai,
aKristo egəm hən b̄igol na-kele-gati-an
galenan ləb̄isarpoh. ⁹Be egəm m̄os nat-
sual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləbisal
suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan
san, hum natosian siGot toke,
“Imaienan dereh nisal suh gaiug
len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile
gail.

Dereh nekəkai hən nəb̄e gail
hən nəb̄eputsan nahəsam̄.”^u

¹⁰Ikele am ke,

“Gamit mət̄tovi naluḅoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,
mət̄ehəhəvur b̄onb̄on mai nəvanuan san
gail!”^v

¹¹Ikel tasi am ke,

“Gamit mət̄tovi naluḅoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,
mitisal suh Nasub̄ aGot.
Nəvanuan gail p̄isi, lisal suhi.”^w

¹²Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,
dereh tile məhat
hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile
gail
ləb̄itoh pipihabəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel
gati.”^x

¹³AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-
an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman
p̄isi mai natəm̄at husur mət̄torin̄ nəlomit
lan. Hən ke, len nədaŋan seNunun aGot,

^t15:3 Psa 69.9 ^u15:9 2Sam 22.50; Psa 18.49 ^v15:10 Deu 32.43

^w15:11 Psa 117.1 ^x15:12 Isa 11.10

dereh mætepul səsəhov hən nə-vatvat-
viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

¹⁴Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətōpul hən navoian mōs nəvanuan, mətōpul hən naləboian pīsi ale mətōləboi mətḃevusan gamit gabag. ¹⁵Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəḃeliv nənauan samit təlman hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶novi nəvanuan nauman seKris̄to, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosuḃan ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləḃegəm vi naviolan hən natutumavan aGot ḃehəhaḃur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səḃon ḃai. ¹⁷Imaienan, len nauman pīsi sagw mōs aGot, noḃiv husur evi aKris̄to aYesu ḃai togole. ¹⁸Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsa ḃai aKris̄to togole nəḃoḃ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKris̄to esəhar alat ləsavi Ju hən ləḃigol husur nəsa aGot tokele. ¹⁹Loriḃ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaḃmaḃ lan, namerikel gail notogole len nəḃaḃan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel pīs na-kel-uri-an tovoi seKris̄to, tuḃat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum. ²⁰Nəḃoḃ nototuḃat len nauman egai van vəbar daməḃai, noləḃon masuḃ hən nəḃikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsələboi aKris̄to lan ḃoḃ ideh. Nəsələḃon nəḃikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel

uri lan tia.†† ²¹Be hum natosian siGot tokele husur aKris̄to, ike, “Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito, dereh lerisi, ale alat ləsəsəḃoḃ, dereh leləboii.”^y

²²Nauman sagw len naut tiltile gail ipat-pat gol ginau hən asike nəḃegəm ris gamito.^z

APol ike tevi Rom

²³Be gagai nunoḃ len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasiḃau tosoḃur lotovan, noləḃon masuḃ həni sal ke negəm ris gamito. ²⁴Nunau utaut hən nəḃevi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəḃoḃ nəḃitoh kəkereh ḃinoḃ len nahəhaḃuran samito, nuke mətēvi tarhət sagw len nəḃisal van. ²⁵Be nevi Jerusalem bai hən nəḃevi tarhət silat lotovi siGot ei. ²⁶Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhaḃur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. ²⁷Lohəhaḃur hən lotomaianan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləḃihan katəḃol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləḃevi tarhət salito len natit lotokade.‡‡

²⁸Ḃa nəḃoḃ nəḃitariv nəvat egai mai galito, nəḃoḃ nəḃigol nauman eg ḃinoḃ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. ²⁹Noləboii ke nəḃoḃ nəḃibar naut samito, aKris̄to dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

³⁰Bathudud nadəlomian, husur dattoriḃ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kris̄to, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous

††15:20 Len nasoruan ta Kris̄ ike, *nəsələḃon nəḃeum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile.*

‡‡15:27 Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4

^y15:21 Isa 52.15 ^z15:22 Rom 1.13

idaŋ ke, mitiḃon mai ginau len nāḃalan sagw len na-sor-tuḃ-an samito ḃos ginau van hən aGot. ³¹Mitoris tuḃ hən aGot ḃilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləḃigol husur nəsə aGot tokele. Sor tuḃ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləḃehəhəḃur hən nəvat nəḃilav mai galito. ³²Beti, aGot ḃələḃoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw ḃimaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

Na-ke-ivoi-an siPol gail

16 Nuke nisor husur napəhəḃut sua tovoi ḃegəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aḃavinenamito len nadəlomian, nahəsən aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.^{¶¶} ²Nəḃoŋ ḃegəm hən gamito, len nahəsən Nasuḃ, len navide tonor hən alat siGot, mətehəhəḃur hən hum tovi pəhəḃut siNasuḃ. ḃemidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isobur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

³Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska^{§§} mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKriso, aYesu.^a ⁴Aroriŋ gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan ḃos nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotoḃonḃon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia toriŋ nəlon len aKriso.

⁶Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru suḃan ginau, artotoh len naim bəḃaŋis mai ginau.* Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale aroriŋ nəlolaru len aKriso a ḃo, ginau a tahw.

⁸Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḃ.

⁹Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrapanus toum seKriso mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKriso. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju suḃan ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹²Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhəḃut eru artoum todaŋ siNasuḃ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaŋ siNasuḃ.

¹³Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḃ tolekis hən hən ḃevi esan səḃon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosuḃan tovi anana sagw.^b

¹⁴Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotoḃonḃon mai galito.

¹⁵Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aḃavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan pisi siGot lotoḃonḃon mai galito.

¶¶16:1 Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaŋ hən nabiltivile a Korint.

§§16:3 Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am.

*16:7 Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhəḃut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus.

^a16:3 Uman 18.2 ^b16:13 Mak 15.21

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot mətə-suñ nətarhomit gabag hən mət̃bikel nake-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̃isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpəhw, naḡusanan salit togol nəvanuan b̃iteh dan nadəlomian, naḡusanan salit gail ləsanor hən naḡusanan mət̃tokade a mo; mət̃elələgau hən asike ləb̃emədas gamito. Mət̃ebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loum moḡ nabəhaḡvilit ŋai. Len na-sor-maluñluñ-an mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsənaḡ nagəgərasan.^c

¹⁹ Nəvanuan p̃isi losəsəloŋ tia hən na-kel-uri-an ke mət̃togol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaḡvur masuḡ. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanan hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosi-pata lotovi Ju suñan ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.^d

²² Ginau, aTertius nototos naləbu-lat napisulan egai siPol, ginau notovi nəvanuan siNasuḡ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḡonbon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nab̃iltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito.[†]

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi b̃igol mət̃bi-daŋ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluḡoh p̃isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləberinŋ nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səḡon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

[†]16:23-24 Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: ²⁴ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̃isi. Ganan.

^c16:18 Flp 3.19 ^d16:21 Uman 16.1-3

1 Korint

Nalobulāt napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulāt napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən bevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsabān lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulāt napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboḡ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-urian tovoi husur aYesu. Nəboḡ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaḡolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eḡusan husur aYesu. Nəboḡ aPol toriḡ naut ideh, isor tuṽ mōs alat siYesu ei, ale itos nalobulāt napisulan van hən galito hən ləḡinau gat naḡusanān san ale hən aPol ḡigol ləḡikad nədaḡān hən ləḡeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəḡonan lotokade suḡān alat siYesu. Nalobulāt egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu loṽitṽituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10–4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur nəvide aGot toləmasi len nəvide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len nəvide hən naitian mai nəmauran naitian toḡuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməḡod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1–11.1)

8) Nəvide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2–14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaaur len nəboḡ ta tahw balai o teḡuer? ḡimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepispisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən beviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləḡeris alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudələmian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

1 Ginau aPol nutos nalobulāt napisulan egai. Len naləḡonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi aḡai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.^e

²Nutos nalobulāt napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən məṽbevi esan səḡon.^f Len aKristo aYesu məṽovi vanuan siGot səḡon, gamit mai nəvanuan ḡisi len naut ḡisi lotoriḡ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³AGot aTəmadato mai Nasub

^e1:1 Uman 18.17 ^f1:2 Uman 18.1

aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

⁴Akis nosipa vi təban aGot hən gamito. Nosipa vi təban hən navoian san gai toviol kəmas həni mai gamito len aKristo aYesu. ⁵Len aKristo, len naṣisal ṣisi, aGot igol mətopul hən naviolan san gail, nasoruan ṣisi mai naləboian ṣisi. ⁶Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kristo namttokel mai gamito, iṣarṣar. ⁷Imaienan, nəboṅ mətotoh vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (nəboṅ məttoləṅon masuṽ hən natəlmaman san), mətsaṁidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸Dereh tigol mitidaṅ van vəbar nagilen, hən asike mətbikad natideh tosa len gamito tonor hən mətbipanis sile len nəboṅ siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹Ale dereh aGot tigol natenan ṁos gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətbibon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.⁸

Napəpəhwan len alat siYesu

¹⁰Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, noṅir gamit ke, mətesua len nəsa mətbikele, hən asike bikad napəpəhwan len gamito, be hən mətbəsua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaianan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel ṣarṣar həni mai ginou ke məttosor balbal. ¹²Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAṗollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi

seKristo.”[‡] ¹³Mətunau ke məttoləboi mətbəpəpəhun aKristo maienan a? Mətunau ke ginou, aPol numat len nəhai balbal ṁos gamito a? Mətubaptais len nahəsan aPol a? Aoa!

¹⁴Nosipa vi təban aGot ke nəsəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ṅai.[¶] ¹⁵Imaienan, avan ideh edədas bike tobaptais len nahəsagw. ¹⁶(O nəlogw iboṅboṅ hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nəsənaṅ gat ideh am notobaptais hən galito.) ¹⁷Be noil hirhir ke, aKristo sasəvat ginou hən nəbibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginou hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəbikel uri len namitisau hən nasoran. Nətakəmaianan, nəmatan seKristo len nəhai balbal tagəm vi ut kəmas.

¹⁸Husur namilen nəmatan seKristo len nəhai balbal savi natideh len alat lotohusur naṣisal van hən nəmasigan. Be evi nədaṅan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹⁹Hum natosian siGot toke,

“Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kəmas, ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit təbuer.”^h

²⁰Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməṅai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kəmas.ⁱ

²¹Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləbələboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhaṽur hən tolav kuv alat lotoriṅ nəlolit lan, dan nəsaan salito.

[‡]1:12 Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas.

[¶]1:14 *Krispus*: Uman 18.8; *Kaius*: Uman 19.29.

⁸1:9 Deu 7.9 ^h1:19 Isa 29.14 ⁱ1:20 Job 12.17; Isa 19.12, 44.25

²²NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludoŋ kitev namitisau. ²³Be ginamit m̄au, namtukel ur n̄amatan seKris to len n̄hai balbal. NaJu, n̄ololit ipaŋpaŋ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ŋai.^j ²⁴Avil aKris to evi n̄adaŋan mai namitisau siGot h̄an n̄amauran tonor m̄os alat aGot tokis galito, naut k̄emas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵Husus na-sor-melmel-an siGot evi mitisau h̄an n̄amauran tonor toseh̄or namitisau sin̄evanuan, ale nakulan siGot idaŋ s̄eh̄or n̄adaŋan sin̄evanuan.

²⁶Bathudud nad̄olomian, mitinau gamito n̄aboŋ aGot tokis gamito. Len nabunisian silat navile a pan, evis ŋai len gamito lukad namitisau, evis ŋai lovi vanuan totibau, n̄aboŋ lotopas gamito, evis ŋai luṽat n̄ehes. ²⁷Avil aGot ilekis h̄an n̄esa tovi ut k̄emas len nabunisian silat navile a pan, h̄an b̄igol alat lotokad namitisau, nahurulit b̄isa. Ilekis h̄an alat l̄es̄adaŋ len nabunisian silat navile a pan h̄an b̄igol alat lotokad n̄adaŋan, nahurulit b̄isa. ²⁸AGot ilekis h̄an alat len navile a pan l̄es̄av̄at n̄ehes len n̄ebathuyah salito, mai alat navile a pan lotom̄atahun galito; ilekis h̄an alaten lotovi ut k̄emas h̄an b̄igol n̄esa tom̄elas len nabunisian silat navile a pan, b̄eḡam vi ut k̄emas. ²⁹Imagenan, avan ideh ed̄edas b̄isor patpat gai m̄ehat len n̄ehon aGot. ³⁰Be aGot igol m̄etukad nab̄onan mai aKris to aYesu, toḡam vi mitisau siGot h̄an n̄amauran tonor m̄os gidato. Namilen ke, len aKris to, aGot eriŋi ke datunor len n̄ehon, igol datovi esan s̄eb̄on ŋai, ale igol datukad n̄emakuvan dan n̄esaan tobaŋis gat gidato. ³¹Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke b̄isor patpat natideh m̄ehat, tisor patpat Nasuṽ aGot m̄ehat.”^k

2 Bathudud nad̄olomian, n̄aboŋ no-toḡam h̄an gamito h̄an notokel ur na-kele-koti-an husur aGot, n̄esasor len n̄avivan, n̄esasor len namitisau. ²Husus ke, n̄aboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike n̄ebikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kris to ŋai, mai n̄amatan san len n̄hai balbal. ³N̄aboŋ nototoh mai gamito, n̄es̄adaŋ, nom̄atahw, ninegw epil habat.¹ ⁴Ale len nasoran sagw mai na-kele-uri-an sagw n̄esasor len namitisau sin̄evanuan h̄an notoliv gamito. Be noriŋ gat n̄elgw len aNunun aGot mai n̄adaŋan san, ⁵h̄an m̄et̄bikad nad̄olomian len n̄adaŋan siGot, savi len namitisau sin̄evanuan.

Namitisau siGot h̄an n̄amauran tovoi

⁶Avil n̄aboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nad̄olomian salito, namtusor len namitisau h̄an n̄amauran tonor. Savi namitisau ta dam̄eŋai mai silat lotoil a m̄o len navile a pan gagai l̄ebe-buer. ⁷Avil nusor len namitisau siGot h̄an n̄amauran tonor, namitisau ta m̄o to-susuah, dattot̄etan h̄ani, namitisau aGot toutaut h̄ani sutuai tia m̄os n̄ayalyalan dat̄bikade maii, namitisau aGot togol tōpārpār len aYesu. ⁸Alaten lotoil a m̄o len navile eg a pan lot̄etan h̄an namitisau enan siGot h̄an n̄amauran tonor. L̄etal̄eboii, asike l̄etāpos gat Nasuṽ toyalyal len n̄hai balbal. ⁹Avil natosian siGot ike, “Nam̄etan n̄evanuan ideh sak̄eta l̄eboii, n̄adariŋan n̄evanuan ideh sas̄es̄el̄oŋ l̄eboii, n̄evanuan sin̄evanuan ideh s̄evanuan s̄eh̄ot n̄esa aGot toutaut h̄ani m̄os alat lotol̄emas buni.”^m

¹⁰Be len aNunun, aGot ikel v̄eh̄ot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot el̄eboi natit p̄isi, el̄eboi natit gail siGot

^j1:23 Luk 2.34; Kal 5.11 ^k1:31 Jer 9.24 ^l2:3 Uman 18.9

^m2:9 Isa 52.15, 64.4

am, nəvanuan todədas bēləboi səhoti.
¹¹Husur, səkad avan ideh toləboi nəvanuan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbon ɲai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nəvanuan siGot, be aNunun aGot səbon ɲai eləboii.
¹²Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datbēləboi natit p̄isi aGot toviol kəmas həni mai gidato. ¹³Nəboɲ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi p̄usanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi p̄usanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ɲai. Ale edədas bēləboi səhot natgalenan, husur naləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ɲai. ¹⁵Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit p̄isi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bēbunus ləboi nəlodato hən bike tovoi o tosa. ¹⁶Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eləboi nəvanuan siGot hən bēləboi bikel na-sor-p̄us̄p̄usan-an mai?”ⁿ

Be gidato, datukad nəvanuan seKristo.

Napəpəhwan len alat siYesu

3 Bathudud nadələmian, nəboɲ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttomatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suḡan məttovi vanuan, naləɲonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ɲai, suḡan mət-tovi tuhtətai len nəmauran məttokade

len aKristo. ²Nəboɲ notoḡusan, ehum notovəhasys hən gamit ɲai, nəsavəɲan gamit hən nəhanian tin, husur məttodədas mətbihani. Kitin, mətodədas mətbihani sal,^o ³husur naləɲonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ɲai. Mə-tutabulol bulos gamit gabag, mətovitvituḡ sal. Məḡunau ke naləɲonian hən nibemito sawol hən gamit a? Məḡunau ke mətəsasūan alat navile a pan a? ⁴Husur nəboɲ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siAḡollos,” mətətohusur nəvide silat navile a pan ɲai!^p

⁵Be aAḡollos evi sa?^q APol evi sa? Ginamaru namrovi vanuan nauman ɲai namrtovi tarhət samito hən mətbiḡad nadələmian. Namrugol ɲai nauman aGot toriɲi len navələnamər v̄isusua hən namrb̄igole. ⁶Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nəlomito, ale aAḡollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot ḡau togol totov, tovivi məhat. ⁸Ale gai tomabule mai gai topusi aroum ḡos natsua ɲai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonḡurḡuran tonor hən nauman səlaru v̄isusua. ⁹Ginamaru namroum b̄onb̄on siGot, gamit mətətohum nəhol siGot, mətətohum naim aGot toum həni.

¹⁰Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriɲ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən nəvide toum həni lan! ¹¹Husur avan ideh edədas b̄eriɲ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹²Avan ideh b̄eum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi b̄eum həni hən nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nə-

bathuwit. ¹³Nəvanuan beum hən naim maienan, nauman san dereh tiṗarṗar. Husur Nəboŋ siNasuḅ dereh tigol nau-man timasil. Dereh nəhab tevəhot nau-man ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan ṗisi, saḅi ke tovoi o tosa. ¹⁴Nəsa nəvanuan toum həni asike ḅipaŋ len nəhab, gai dereh tikad nakon-ṗurṗuran san. ¹⁵Be nəhab ḅihan ṗis nəsa nəvanuan toum həni, dereh asike ikad natideh. Gai ṗai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehum tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶Gamit māu mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsə-nau səhoti a? ¹⁷Avan ideh ḅemədas bun naim siGot, aGot dereh temədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səḅon ṗai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸Samtegəras gamit səḅomito. Gamit ideh ḅinau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən ḅikad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmelan ṗai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”

²⁰Ale len naut tile am ike, “Nasuḅ aGot eləboii ke nənauan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ṗai.” ²¹Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən mətḅipatpat gamit məhat lan; husur natit ṗisi evi samito. ²²APol, aAṗollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməṗai mai natit gail lotogəm sal, natit ṗisi lovi samito. ²³Ale mətovi seKристо, ale aKристо evi siGot.

Ahai pispisul gail seKристо

4 Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləḅinau ke namttovi vanuan nauman seKристо, aGot toriṗ nakitinan san tokel

vəhot gail len navəlanamito. ²Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san ḅisaḅi ke todaṗ len gai. ³Gamit mətḅisaḅi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan ḅisaḅi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəḅisaḅi ke notovoi o notosa. ⁴Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səḅon ṗai ḅisaḅi ke notovoi o notosa. ⁵Imagenan, samtesigarir hən mətḅisaḅ səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəboŋ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriṗ natgalen len naḅial hən ləḅiṗarṗar; ale dereh tevəhot naləṗonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sorsal-suhi-an vi təban nəvanuan v̄isusua, dereh tegəm len aGot.

⁶Bathudud nadəlomian, nusor husur ginau mai aAṗollos hən mətḅeləboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷Hum ma məttonau suluḅi ke məttovi vanuan totibau len aKристо. Hum ma məttonau suluḅi ke məttokeḅ natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot beviol hən natit ṗisi mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa məttokeḅ?

⁸Hum ma məttonau suluḅi ke məttokeḅ natit ṗisi tia məttoleṗoni. Hum ma məttonau suluḅi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluḅi ke məttovi kiṗ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttobuer. Oo noləṗon masuḅ ke mətavi kiṗ gail, hən ginamit tu namttavi kiṗ gail mai gamito! ⁹Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriṗ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaṗisan lotoyar vi lan nəmatan. Es-

uñan toriñ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan læberis nəmatan sinamito, añel gail mai nəvanuan gail am.¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel m̄os aKристо. Be gamit māu, mətunau suluvi ke məttoḡad namitisau len aKристо. Luke namttokul, be gamit māu mətunau suluvi ke məttoḡat nəhes be luke namtovi ut kəmas.¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkat, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mədas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im.¹² Namtoun idañ hən navəlanamit səḡonamito. Nəboñ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən ḡivoi hən galito. Nəboñ lotomədas bun ginamit hən namttoləñon tosa vəsa, namtudañ ḡuri.^t ¹³Nəboñ lotosor mədas nahəsanamito, namtoñir galit hən læḡehusur aKристо. Ehum namtogəm vi pəhasoñ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan ḡisi vəbar gagai.

¹⁴Nəsatos natgalenan hən nahurumit ḡisa lan, be nutosi hən nəḡikel nalələgauan mai gamit məttoḡsuñan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mətḡimagenan am.¹⁵ Naut kəmas mətḡəkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKристо, mətukad atəmamit evis ḡai. Husur len aKристо aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, noḡəm vi atəmamit len nadələmian.¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noñir gamit ke mitigol tətōḡ hən ginau.^u ¹⁷Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todañ len Nasub.^v Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən naḡide notokade len nə-

mauran sagw len aKристо aYesu. Naḡide enan notokade, inor hən naḡusanan notokel mai alat siYesu len naut ḡisi.

¹⁸Gamit galevis lunau ke asike nəḡəgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat.¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub ḡidañ həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ḡai, o lukad nədañan siGot.²⁰ Husur nəkadun natohan pipihəḡalan aGot savi len nasoruan ḡai be evi len naḡiltidañan san.²¹ Mətoləñon nəsa? Nəboñ nəḡəgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəḡiḡas gamit həni, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len naḡide ḡeməḡau?

Mitikai hən naluñan togol naitian tosa hən ḡevivile

5 Noləñon isa masuḡ husur na-kel-uri-an sua notosəsələñ həni. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor naḡide silat ləsəkad nadələmian: auluñan sual ei igol naitian mai asoan atəman.[§] ²Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito!³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suñan nototoh ei, nusaḡ səhoti tia ke len nədañan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis.⁴ Imagenan, len naḡonḡonan samito mai nanunugw mai nədañan siMasta sidato, aYesu,⁵ mətəriñ atenan len navəlan aSetan, m̄os naboruan san topul hən nəsaan ḡəḡuer buni, hən aYesu ḡilav

§5:1 Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: *auluñan sual ikad asoan atəman*. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman.

⁴4:12 Uman 18.3

^u4:16 1Kor 11.1; Flp 3.17

^v4:17 Uman 16.1-3; 1Tim 1.2

kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub.^{**}

⁶Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.^{††} ⁷Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətəbegəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətohum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən b̄ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav hani len nəPasova.^{‡‡} ⁸Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu toḅuer, nayis hən nəsaan mai naləŋonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.^w

⁹Len nalobulāt napisulan nototosi van hən gamit a m̄o, nuke, samtitah mai alat lotogolgol naitian tosa. ¹⁰Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuḅ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətebulatut dan galito, gamit p̄isi məttəmasgam dan navile eg a pan. ¹¹Be gagai nukel p̄arḅar hən namilen natosian sagw a m̄o. Imaiegai ke: samtitah mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Biŋolgol naitian tosa, bələŋon masuḅ hən natite, b̄ilotu hən nəlablab gail, b̄isor mədas nahəsən nəvanuan gail, b̄etərog akis, o b̄evənvə-

nah, samtitah mai. Nəvanuan tomagenan, samtihan mai boŋ ideh.

¹²⁻¹³Husur səpat len ginau hən nəb̄isab̄ səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit məttokad nadələmian, ipat len gamito hən mət̄bisab̄ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”^x

Nakotan len gamit məttokad nadələmian

6 Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hən gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən b̄ebətah len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləb̄ikot hən gəlaru? ²Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh lebətah len nakotan hən ləb̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mət̄bebətah hən mət̄bepəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan, imabe mətsaləboi mət̄bisab̄ səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? ³Dereh datebətah hən datb̄epəpəhun navoian dan nəsaan siaŋel gail mai len natit gail hən nəmauran egai. Mətsaləboii a? ⁴Image-nan, mət̄bike mət̄bikad nakotan husur natideh hən nəmauran egai, savoi hən mət̄beus amatsistret savi siYesu hən b̄ebətah len nakotan enan. ⁵Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hən nəmauran tonor, hən b̄ebətah suḅan nəmatsistret len

^{**}5:5 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nəsoruan siGot lukad nabunusan eru. Esual ike: *m̄os naboruan san topul hən nəsaan b̄ebuer buni*, togon ike: *m̄os na-mədas-niben-an*.

^{††}5:6 Len naḅide tomaienan, avan sua togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am lebigol nəsaan enan.

^{‡‡}5:7 Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlevru.

^w5:8 Exo 13.7 ^x5:12-13 Deu 13.5, 17.7

nakotan ideh samito. ⁶Be len gamito, nəvanuan nadəlomian sua ikot hən nəvanuan nadəlomian togon—be igole len nəhon nəmatsistret gail ləsəkad nadəlomian len aGot!

⁷Bathut ke məttokad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̄isi mətsawin kasi, mətsasəhor natideh! Nəvanuan togon b̄igol nəsa sanor hən gamito, riŋi ŋai, samtikot həni. Ivoi am hən mət̄bidaŋ hən gai togol nəsa sanor hən gamito. Ivoi am hən mət̄bidaŋ hən gai tovnoh natit p̄isi samito! ⁸Be gamit gabag m̄au, mətugol nəsa sanor hən gamito. Mətogəras gabag hən gamito hən mət̄bēvnoh natit samit gail. Ale mətugol natgalenan van hən awawa samit len nadəlomian! ⁹Nəvanuan ləsanor asike asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot. Mətsənaŋ səhoti a? Mitimasnaŋ hən asike mət̄bisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hən nələblab gail, alat lotogol naitian tobur kotov nələhan, alaluŋan lotoŋur hən nibelit hən naititian, alaluŋan lotogol naitian mai alaluŋan, ¹⁰alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masuṽ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mēdas nahəsan nəvanuan mai alat lotogol nasəhan hən ləbēvnoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot togəŋ balai. ¹¹Ale a m̄o gamit galevis lovi vanuan lotomaianan. Be aGot igol məttoveveu dan nəvīde galen lotosa, igol məttokad nəboruan san, məttovi esan səb̄on, ale eriŋi ke məttonor len nəhon len nahəsan Nasuḅ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹²Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəb̄igol natideh.” Be ginau nuke, nəvīde gale-

vis ləsavoī hən ginau. Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəb̄igol natideh.” Be ginau nuke, asike nudaŋ hən natideh b̄iwol hən ginau hum notovi slev san. ¹³Hum ma avan ideh b̄ike, “Nəhanian ipat m̄os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̄os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areb̄uer. Avil nibedato ləsatoh m̄os naitian tosa, lutoh m̄os Nasuḅ ale Nasuḅ evi Masta hən nibedato. ¹⁴Ekitin ke, len nədaŋan san, aGot igol niben Nasuḅ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mətsaləboii a? Datb̄eləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKristo, b̄ibon mai napəhaṽut toŋurŋur hən niben a? Satimaianan! ¹⁶Nəvanuan tobon mai apəhaṽut toŋurŋur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natubatan ke, “gəlaru dereh aregəŋ sua suŋan niben tosua ŋai.”^y ¹⁷Avil nəvanuan tobon mai Nasuḅ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail p̄isi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mətsavi samit səb̄omito,^z ²⁰husur nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ.^f Imagenan, len nibemito, len natit p̄isi mət̄bigole, mitimasputsan nəyalyalan siGot.

Nələhan

7 Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len naləbulat napisu-

^f6:20 Nəsa aGot toṽur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNatun tosua səb̄on.

lan mættotosi van hæn ginau. Mætuke, “Ivoi hæn nauluṃan ideh hæn asike ḃibar niben napəhaṽut.” ²Avil bathut nəvanuan isobur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, nauluṃan tolah tikad naitian mai asoan səḃon, ale napəhaṽut tolah tikad naitian mai asoan səḃon. ³Asoan auluṃan ḃeləḃon naitian, auluṃan tigole maii. Asoan apəhaṽut ḃeləḃon naitian, apəhaṽut tidaṃ hæni maii. ⁴Niben apəhaṽut savi esan səḃon ḡai, be evi sisoan. Ale len navide tomaianan, niben auluṃan savi esan səḃon ḡai, be evi sisoan. ⁵Samretəgau gat nibemər səḃoməru dan gamər gabag. Be mərbike mərbisor tuṽ husur nəmaribonḡ galevis, ale mərbidaṃ mai gamər gabag, inor hæn mərbetəgau gat nibemər səḃoməru dan gamər gabag. Nəbonḡ nəmaribonḡ galenan ləḃinonḡ, miriḃon tətəs. Asike mərbigole, dereh aSetan tidas ḡisal hæn ḃeliv gaməru hæn mərbiteh husur mərsədaḡ. ⁶Nəsakel nakelean todaḡ ke mirimastəgau gat nibemər səḃoməru dan gamər gabag ṃos na-sor-tuṽ-an; ao nudaṃ hæn bimaienan ḡai. ⁷Beti noləḃon ke nəvanuan ḡisi lətasuṃan ginau. Be len nakitinan, gidat ḡisi datukad naviolan aGot toviol hæn ṽisusua mai gidato. Nəvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nəvanuan sual am ikad naviolan tomaianan.

⁸Ale nukel mai alaluṃan asoalit lotomat mai nəbatunau pəhaṽut gail ke, asike ləḃilah be ləḃitoh maienan ḡai, suṃan ginau, ivoi. ⁹Be asike ləḃetəgau gat nəlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hæn ləḃeləḃon masuṽ hæn naitian; ivoi səhori am ke lilah.

¹⁰Nukad nakelean todaḡ ṃos nəvanuan nadələmian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napəhaṽut sateriḡ asoan. ¹¹Be alitenan ḃeriḡ asoan, satilah mai nauluṃan

ideh am. Alitenan titoh maienan ḡai o tigol nəsasaaṃ tokade mai asoan tinonḡ ale tiḃon təlmaṃ maii. Ale nauluṃan sateriḡ asoan.^{§§}

¹²Ale nukad nakelean ṃos nəvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuḃ. Nekəmaiegai ke: nauluṃan ideh siYesu ḃikad asoan səkad nadələmian, ale alitenan ḃehəhaṽur hæn ḃitoh maii, auluṃan satetiṽos hæni. ¹³Ale napəhaṽut ideh siYesu ḃikad asoan səkad nadələmian, ale atenan ḃehəhaṽur hæn ḃitoh maii, apəhaṽut satetiṽos hæni. ¹⁴Husur nəlahan apəhaṽut siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian selitenan. Ale nəlahan auluṃan siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian sitenan. Asike təmaḡenan, natətai samit gail lətatoh len nəbathudud toḃiḡḃiḡal len nəhon aGot. Be gəgai lutoh len nəbathudud tonor len nəhon. ¹⁵Be gai səkad nadələmian ḃeləḃon natiṽosan, tehusur naləḃonian san. Nəbonḡ tomaianan, nəlahan enan səbaḡis gat asoan tokad nadələmian. Be ḃeləḃoi ḃigole, nəvanuan tokad nadələmian tetəgau gat nəlahan səlaru bathut aGot ekis gidato ṃos natəṃat. ¹⁶Latpəhaṽut məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləḃeriḡ nəlolit len aYesu. Ale laluṃan məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləḃeriḡ nəlolit len aYesu.

¹⁷Be gamit ṽisusua, asoaṃ ḃimat o asoaṃ ḃikad nadələmian o asoaṃ asike ḃikade, len natohan ideh gototoh lan nəbonḡ aGot tokis gaiug, gitoh maienan lan. Nukel nakelean enan todaḡ mai alat siYesu len naut ḡisi. ¹⁸Avan ideh ḃikad na-tiv-dalusi-an nəbonḡ aGot tokisi, satesusuan nabuḡon hum səkad nativ-dalusi-an. Ale asike ḃikad na-tiv-dalusi-an nəbonḡ aGot tokisi, satikade. ¹⁹Datḃikad na-tiv-dalusi-an o datḃipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datḃigol

§§7:11 Hæn naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

husur nakelean todaŋ aGot tokele, enan nābilitite! ²⁰Len natideh avan ideh to-toh lan nāboŋ aGot tokisi, titoh maienan lan. ²¹Govi slev nāboŋ aGot tokis gaiug a? Bimāgenan, sa-nələm tetuhathuh hāni. Avil gābeləboi gābikad nāmakuvan hān asike gābevi slev am, gigole. ²²Husur nāvanuan tovi slev nāboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasub. Len nāvide tomāienan, nāvanuan savi slev nāboŋ aGot tokisi, evi slev seKriso. ²³Nəsa aGot tovr gamit hāni, etibau masu. Samtehusur nāvanuan gail suŋan məttovi slev salito. Mətehusur Nasub. ²⁴Bathudud nadəlomian, len natideh məttoth lan nāboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsələh

²⁵Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kele-buni-an ideh siNasub, be nukel nā-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasub igol notodaŋ len gai. ²⁶Imāienan, bathut nāmauran todaŋ məttoth lan, nunau maiegai ke: ivoi hān nauluŋan bitoh hum totho gagai. ²⁷Gəbilah mai napəhāvut tia, sagidas pīsāl hān gəbimakuv dan nəlahan saməru. Asike gəbilah, sagidas pəhāvut hān gəbilah maii. ²⁸Be gəbilah, savi nəsaan; ale navensus bilah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisab nāmauran egai tidaŋ len nāboŋ gail, ale nomətahun mətbeləŋon bīsa maienan.

²⁹Bathudud nadəlomian, nekəmaie-gai ke: namityal emidol. Gagai van, nauluŋan tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hān nāmauran san. ³⁰Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hān

nəmauran san. Nəvanuan tohəhāvur, nahəhāvuran san satiwol hān nāmauran san. Nəvanuan topurpur tite, natit gail gai topl hāni saliwol hān nāmauran san. ³¹Ale nəvanuan toumum mai natit gail hān navile a pan, navile a pan satiwol hān nāmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³²Noləŋon ke mitimakuv dan natit gail len nāmauran egai nəlomit totuhathuh hāni. Nauluŋan səlah eləboi bīnau masu hān Nasub mai nāvide bīgol Nasub bəhəhāvur lan. ³³Be nauluŋan tolah inau masu hān navile a pan mai nāvide bīgol asoan bəhəhāvur. ³⁴Ale sədaŋ kavkav len gəlar pīsai, Nasub mai asoan. Napəhāvut səlah, navensus, inau masu hān Nasub hān gai bevi siNasub səbon len niben mai nanunun. Be napəhāvut tolah inau masu hān navile a pan mai nāvide bīgol asoan bəhəhāvur. ³⁵Nokəmaienan mōs nəbevi tarhət samito, savi hān nəbiwol hān nāmauran samito. Nokəmaienan hān nāvide samit binor, hān mətbigol tabtab hān nəsa Nasub toləŋoni, hān asike natideh beliv nənauan samit dani.

³⁶Be nauluŋan ideh bīnau ke sagol sanor hān navensus tokel gati ke bilah maii, ale nəlon atenan bəsursuru hāni (hum bīmasmāgenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.* ³⁷Be nauluŋan beil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike bətəgau gati, be nəsa bīgole bīpat len gai səbon, ale bīnau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. ³⁸Imāgenan, nauluŋan tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale

*7:36 Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nāmauran hān nəlahan arsavi natideh. Imāgenan, hum ma lotosor len nauluŋan egai toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hān navensus bike bilah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hān navensus, nasoruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hān arbilah.

nauluṁan səlah maii igol natit tovoi am səhori.[†]

³⁹Napəhaṽut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan ḅimat. Be asoan aliten ḅimat, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi ḅilah mai avan ideh ḅeləṽoni. Be natsua, nauluṁan ḅilah maii timasvi siYesu.⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhaṽut asoan tomat ḅitoh səḅon maienan ḅai, dereh təhəhaṽur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaienan!

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

8 Gagai nuke nisor husur naməṽod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat ḅisi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naṽivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idaṽ am.² Avan ideh ḅinau suluṽi ke toləboi natit tosoḅur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke ḅikel vəhot gail maii sal.³ Be avan ideh ḅeləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.³

⁴Ale, nəhanan hən naməṽod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat ḅisi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ḅai.⁵ Ikad nagot gəgəras tosoḅur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorij gail hum lotovi got mai masta salit gail.^a ⁶Avil

naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ḅai, aTata tovi nəkadun natit ḅisi. Ale gidat datutoh ḅosi. Ale ikad aMasta tosua ḅai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit ḅisi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷Be savi nəvanuan ḅisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadəlomian galevis ləsənu səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaṽan ideh. Ale nəboṽ lotohan naməṽod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluṽi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaṽ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eḅiṽḅiṽal.⁸ Be nəhanian edədas ḅigol datḅikad navoivoian mai aGot. Husur datḅihani o asike datḅihani, gəlar ḅisi arsavi natideh len aGot.^b

⁹Be məteləṽgau hən gamit gabag. Nədaṽan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaṽ len nadəlomian liteh.¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat ḅeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaṽan sam ḅeliv nənauan san gol ḅihan naməṽod lototutumav həni tia van hən nəlablab. ḅigol ḅimaienən, igol nəsaan.[†] ¹¹Imagenan, len naləboian sam, gomədas awawa sədaṽ len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat ḅosi.¹² Mətḅigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaṽ len nadəlomian, mətugol nasənanan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo.¹³ Bathut natenan, nəsa

[†]7:38 Len naut egai aPol ike, nauluṁan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idaṽ len nəboṽ gail (geris 7.26), nauluṁan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori.

³8:3 Natosian galevis ta sutuai luke, *Avan ideh ḅinau suluṽi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. 3 Be nəvanuan ḅikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin.*

[†]8:10 Nəboṽ toke *igol nəsaan*, igol nəsaan husur toḅur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməṽod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am.

^a8:5 1Kor 10.20-21 ^b8:8 Rom 14.17

nəbīhani bīgol awawa len nadəlomian bīteh, sanihan naməḡod boḡ ideh am. Husur nomətahun nəbīgol awawa ideh len nadəlomian bīteh.

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

9 Mətunau ke nəsa nəbīgole səpat len navəlagw a? Mətunau ke nəsavī ahai pispisul a? Mətunau ke nəsarīs aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətsavī navīt nauman sagw len Nasuḅ a? Ginau māu novi ahai pispisul no-toris aYesu, ale gamit, navīt nauman sagw.^c ²Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavī ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətsaləboi mət-bəkəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasuḅ eḅusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavī ahai pispisul ima-iegai ke: ⁴Sanor hən mətbevəḡan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətələboii ke tonor! ⁵Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadəlomian ləbītah mai ginamit suḡnan ahai pispisul tile am mai aPita mai aḅvan Nasuḅ gail lotogole a?⁸ Ao inor! ⁶Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ḡai inor hən namrtoum ḡos nəvat hən namrḅimaur a? Be inor hən məttakətkəta təban ginaməru suḡnan ahai pispisul tile gail am. Mətsaləboii a?^d ⁷Mətunau ke nasoltia ideh nəpūrḅuran san toḅuer, eḅur natit san gail hən nəvat san səbon a? Ao, səmaienan boḡ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan navīt nakrep han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, emun nasus halito. Mətsaləboi natgalen a?

⁸Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ḡa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibaḡis gol nabuḡon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboḡ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau nabuluk ḡa?^e ¹⁰Ao. Len naut enan isor ḡos ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan toruḡruḡ kuv namisurhuwit gəlar pisi aroum ḡos nəhanian artovatvat viri. ¹¹Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mətḅekətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a?^f ¹²Nəvanuan galevis ləbīkad nədaḡan hən na-il-a-ḡo-an hən məttakətkəta təban galit maienan, inor hən mətḅekətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaḡan enan hən gamit boh məttakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətḅigole. Ao namtudaḡ ḅur natit pisi hən asike namtḅipon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³Mətələboii ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəḅol hən nəsa lototutumav həni.⁸ ¹⁴Len navide tomaienān, Nasuḅ isor idaḡ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləḅimaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.^h

¹⁵Avil nəsaus natgalenan boḡ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən bīmagenan hən ginau. Noḅiv ke nəsaus natgalenan, nəsaḅon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəḅehusur nəḅisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor nəḅisal tile

§9:5 Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsan len nasoruan Ipru.

°9:1 Uman 22.17-18, 26.16 ^d9:6 Uman 9.27, 11.22-25, 30

°9:9 Deu 25.4; 1Tim 5.18 ^f9:11 Rom 15.27

§9:13 Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 ^h9:14 Mat 10.10; Luk 10.7

am. ¹⁶Husur, năbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notolăboi năbisor sal suh ginau hăni. Ao, len naləŋonian siGot, aGot erinji len navəlagw hən năbi-masgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, năbilitipanismen tăbar ginau balai! ¹⁷Nətagole husur notoləŋoni, tanor hən nətəkad nakonpŋrŋuran hăni. Be aGot bŋrinji len navəlagw hən năbigole, nimasgole! ¹⁸Ale nakonpŋrŋuran sagw nəsə beti? Imagegai ke: năboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, nolăboi năbėviol kămas hăni. Bathut natenan, naut kămas nădanjan notokade hum ahai pispisul, nəsəus natideh ben năvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹Naut kămas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan pŋisi hən năbėliv năvanuan isobŋur am gəm hən aKristo. ²⁰Năboŋ nototah mai naJu gail nosuŋan naJu gail hən năbėliv galit gəm hən aKristo. Naut kămas nəsətoh len navəlan nalo, năboŋ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosuŋan alat len navəlan nalo hən năbėliv galit gəm hən aKristo. ²¹Năboŋ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosuŋan alat ləsəkad nalo hən năbėliv galit gəm hən aKristo. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hən ginau. ²²Năboŋ nototah mai alat ləsədan, nogəm suŋan nəsədan, numaienan hən năbėliv galit gəm hən aKristo. Nogəm suŋan năvanuan gail pŋisi hən, len năpŋisal ideh năbėliv galit gəm hən aKristo hən bŋilav kuv galit galevis dan nəsəan salito. ²³Nugol natgalen pŋisi hən na-kel-uri-an tovoi bŋibar năvanuan bŋisobŋur am, hən năbŋikatəpŋol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴Mətolăboii tia ke len năgamgaman, galit pŋisi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam səhor galit am hən bŋilav năprais. Mitigam magenan hən mətəbewin, hən mətəbikad năprais! ²⁵Năvanuan gail pŋisi lotoke ligam len năramŋramėan, loutaut idaŋ tabtab len natit pŋisi. Galit ludaŋ bŋur nautautan enan, hən lăbŋikad năprais tovi ut kămas asike idareh. Avil gidato datugole mŋos năprais topat vi sutuai. ²⁶Image-nan, hum năgamgaman, nəsəgam taŋ-taŋvor. Hum natuhtuhan, nəsətuhtuh taŋ-taŋvor hum nototuh naməsav ŋai. ²⁷Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut hăni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke, năboŋ năbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai năvanuan gail bŋinoŋ, năprais asike imasig dan ginau.

Naləlagauan: alat a Israel ta mŋo lumabe?

10 Nokəmaienan bathudud nadələmian, husur nomətahun mətəbetətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai pŋisi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nămavukasw, galit pŋisi luyar tukot len tas.^{**} ²Len nămavukasw mai nətəs, ehum galit pŋisi lotobaptais hən lăbėvi ahai susur siMoses. ³Ale galit pŋisi luhan năhanian tosua ŋai togəm len aGot.¹ ⁴Ale galit pŋisi lomun nəwai tosua ŋai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKristo.^j ⁵Avil aGot sahəhaŋur hən galit lotosobŋur, ale lumat, năbŋirimat halit gail losuh taŋtaŋvor len naut masmas.^k

⁶Natgalenan lovisi hum naləlagauan hən asike datbėləŋon masuŋ hən natit

**10:1 Exo 13.21-22, 14.22-29. Năboŋ toke *lotoyar tukot len tas*, luyar tukot len naut butitas nətəs torus dani gol ke tokad năpŋisal tommasmas rivuh be nətəs ipat tarhəte tarhəte.

ⁱ10:3 Exo 16.35

^j10:4 Exo 17.6; Num 20.8-11

^k10:5 Num 14.16, 29-30

tosa gail suñan galito.¹ ⁷ Samtilotu hæn nələblab gail suñan galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hæn ləbihan, ləbemun. Ale lule məhat hæn ləbisav, rañrañe taṽtaṽor.”^m ⁸ Sadatigol naitian tosa suñan galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŋ tosia ŋai.ⁿ ⁹ Sadatitaltal kitev nədaŋan siNasub aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmāt gail lukat bubun galito.^o ¹⁰ Sadatikoblen suñan galit galevis lotokoblen, gol aŋel hæn nəmatan igol lumat.^p

¹¹ Natgalenan lovisi hæn galito hæn datbələboi səhoti, ale ipat len na-tosgati-an hum na-sor-ṽusan-an mōs gidat dattotoh len nəboŋ hæn nanoŋan hæn navile a pan. ¹² Avan ideh binau ke toil gəgat, telələgau hæn asike bīteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, eṽitoṽ hæn nəsa togəm hæn nəvanuan gail pisi. Be aGot igol tabtab hæn nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idaṽ hæn ideh səhor nəsa məttoləboi mətbidaŋ buri. Nəboŋ natideh bitaltal ke mətbigol nəsaan, dereh aGot tigol naṽisal dan natenan hæn mətbidaŋ buri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit pisi, mitigam dan nalotuan van hæn nələblab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum məttokad nənanuan; nəbəkيتين o asike nəbəkيتين, mitinau hæn mətbinau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasub, nəboŋ dattosipa vi təban aGot hæn nabiliwai, datomun katəṽol hæn nəda heKristo. Ale nəboŋ dattoṽur nabəta, datuhan katəṽol hæn niben aKristo. Mətsaləboi a?^q ¹⁷ Naut kəmas dattosobur,

gidat pisi datovi niben tosia ŋai, husur datuhan katəṽol hæn nabəta tosia ŋai.

¹⁸ Mitinau naṽide silat a Israel. Galit ṽisusua lotohan nahudhuviolan lototumav həni van hən aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəṽol, ale luḅon len nalotuan van hən aGot.^r ¹⁹ Namilen ke nələblab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav həni van həni evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadəlomian lototutumav həni, lotutumav həni van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mətbikatəṽol mai natəmat gail.^s ²¹ Mətsaləboi mətbemun len nabiliwai hiNasub ale mun len nabiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mətbihan len natev siNasub ale han len natev setəmat gail am. ²² Datbīgol bīmagenan, dereh datigol Nasub aGot titabulul bulos gidato. Datunau ke datudaŋ səhori a? Aoa!^t

²³ Gamit mətbike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namtbīgol natideh,” ginau nuke, naṽide galevis ləsavoi hən nəvanuan tile gail. Gamit mətbike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namtbīgol natideh,” ginau nuke, naṽide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaŋ am len nadəlomian san.^u ²⁴ Samteləŋon nəsa tovoi hən gamit səḅomit ŋai, be məteləŋon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mətoləboi mətbihan natideh lotoṽur həni len nəmaket hən naməŋod. Ləbetutumav həni van hən nələblab gail o asike ləbīgole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuṽ həni. ²⁶ Naṽide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit pisi topul lan lovi siNasub aGot.”^v

¹10:6 Num 11.4 ^m10:7 Exo 32.6 ⁿ10:8 Num 25.1-18

^o10:9 Num 21.5-6 ^p10:10 Num 16.41-49

^q10:16 Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 ^r10:18 Lev 7.6, 14-15

^s10:20 Deu 32.17 ^t10:22 Deu 32.21 ^u10:23 1Kor 6.12 ^v10:26 Psa 24.1

²⁷Nəvanuan səkad nadəlomian beus gaiug hən gəbihan maii, ale gəbeləŋon gəbivan, gihan nəhanian ideh gai bilavi mai gaiug. Ləbetutumav həni van hən nəlablab o asike ləbigole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuṽ həni. ²⁸Be avan ideh bikel mai gaiug ke, “Naməŋod egai, lotutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan sam̄ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəbihani, hum ma gəbetunus nəlon. ²⁹Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isaḅi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?^{††} ³⁰Ginau nəbesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəbihani, imabe avan ideh isor mədas ginau bathut nəsa noto-sipa həni tia?

³¹Imaienan, mətbihan o mətbemun o natideh mətbigole, gol natit p̄isi hən nəvanuan gail ləbisal suh nəyalyalan siGot lan. ³²Samtigol natideh hən mətbiḅon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləbikad nadəlomian. Samtigol natideh hən mətbemədas nadəlomian silat siYesu. ³³Mətehusur naṽide sagw. Len natit p̄isi notogole, nohisi hən nəbigol nəvanuan p̄isi ləbehəhaṽur lan. Nəsədas p̄isal hən nəbikad na-vi-tarhəte-an m̄os ginau səḅogw ḡai, nudas p̄isal hən nəvanuan biḱobur ləbikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito.

11 Mitigol tətōṽ hən ginau suḡan notogol tətōṽ hən aKristo.^w

Len nalotuan

²Nusor sal suh gamit bathut məttonau gat ginau len natit p̄isi. Ale mətotəgau gat naṽide hən nalotuan, suḡan ḡai notolav gail mai gamito. ³Be noləŋon ke məteləboii ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan p̄isi, nauluḡan evi kadun nəmauran sinapəhaṽut, ale aGot evi nəkadun aKristo. ⁴Nauluḡan ideh tokabut gol nəkadun nəboḡ tosor tuṽ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKristo. ⁵Be napəhaṽut ideh səkabut gol nəkadun nəboḡ tosor tuṽ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esuḡan apəhaṽut tosir nəkadun toḡarḡar. ⁶Napəhaṽut bəmətahun biḱabut gol nəkadun, ep̄itoṽ ḡai hum togut kotov p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən begut navurun o hən nəkadun biḡar, tikabut gol nəkadun m̄au! ⁷Nauluḡan satikabut gol nəkadun husur nəboḡ aGot togol nauluḡan, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsan aGot biyalyal. Be napəhaṽut igol nahəsan nauluḡan iyalyal.^x ⁸Husur nauluḡan metəkav sagəm len napəhaṽut, be napəhaṽut metəkav egəm len nauluḡan. ⁹Husur aGot sagol nauluḡan m̄os napəhaṽut, be igol napəhaṽut m̄os nauluḡan.^y ¹⁰Husur natenan, bathut aḡel gail, napəhaṽut tikad nədaḡan hən na-il-a-mo-an len

^{††}10:29 Len naves 28 nəboḡ tosor husur *avan ideh* mai *avan enan*, ale len naves 29 nəboḡ tosor husur *nəvanuan togon*, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadəlomian.

^w11:1 1Kor 4.16; Flp 3.17

^x11:7 Gen 1.26-27

^y11:9 Gen 2.18-23

nəkadun.[‡] ¹¹ Avil len Nasuḅ, napəhaḅūt satoh səḅon hum asoan tobuer, mai nauluḅman satoh səḅon hum asoan tobuer. Nauluḅman ikad asoan hən ḅevi tarhət san ale napəhaḅūt ikad asoan hən ḅevi tarhət san. ¹² Husur naut kəmas napəhaḅūt metəkav togəm len nauluḅman, alaluḅman lukad nəpasian salito len napəhaḅūt. Avil natit ḅisi logəm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaḅūt ḅisor tuḅ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a? ¹⁴ Len naḅide ta daməḅai, navurun nauluḅman ḅebəlav, nəvanuan ḅisi loləboii ke sanor kasi. Navurun emədas gai. ¹⁵ Be navurun napəhaḅūt ḅebəlav, igol napəhaḅūt ikab masuḅ. Husur navurun tobəlav, aGot eviol həni mai napəhaḅūt hən ḅik-abut gole. ¹⁶ Be avan ideh ḅike ḅevitḅi-tuh husur natenan, namtohusur naḅide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut ḅisi, galit am lohusur naḅide enan.

Natev siNasuḅ

(Mat 26.26-29; Mark
14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nəsa nəḅikel mai gamit gagai, nəsasor sal suh gamito, husur nabonḅonan samit gail ləsavi tarhət samito be lomədas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosəsəloḅ hən nasoruan sua toke, nəḅoḅ məttoḅkad naḅonḅonan hum alat siYesu, mətopəpəhw gail. Ale nodəlom kəkereh hən nasoruan enan, ¹⁹ husur napəpəhwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot toḅəhaḅur

hən galito ləḅipərḅar. ²⁰ Nəḅoḅ məttoḅonḅon len naut sua hən mətḅihan len natev siNasuḅ, savi nəhanan siNasuḅ məttohan lan. ²¹ Husur nəḅoḅ məttoḅəm hən nəhanan, gamit galevis mətotubət vələut səḅomito. Namilen ke galevis lumalkəkət, galevis lotərog. ²² Mətsəkad naim samit hən mətḅihan mai mətḅemun lan a? Mətomətahun alat siYesu a? Mətuḅe mitigol naməsəl gail nahurullit tisa a? Nəkəməbe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən naḅide enan.

²³ Husur nəsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu, len nalenmariug aJutas toriḅi len navəlan aenemi san gail, aYesu ilav nabəta, ²⁴ esipa vi təban aGot həni, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol həni ḅos gamito. Mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau.” ²⁵ Len naḅide tomaienən, nəḅoḅ lotohan tonoḅ, aYesu ilav nabiliwai topul hən nəwain. Ike, “Nabiliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau len nəḅoḅ ḅisi mətḅemuni.”^z ²⁶ Husur len nəḅoḅ ḅisi mətḅihan nabəta egai mai mun len nabiliwai hən nəwain; mətokel ur nəmatan siNasuḅ van vəḅar nəḅoḅ ḅegəmai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nabəta o tomun len nabiliwai hiNasuḅ len naḅide tomədas nahəsən Nasuḅ, inor hən ḅi-panis sil niben Nasuḅ mai nəda han; ehum avan enan togol nəmatan siNasuḅ. ²⁸ Imagenan, nəvanuan timasbunus vahvahur nəmauran san a tahw hən

[‡]11:10 Galevis lotəkad namitisaḅ hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhaḅūt ikad nədaḅan hən ḅigol nəsa beləḅoni hən nəkadun, be ḅatḅehusur napusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhaḅūt timasnau asoan hən asike ḅemədasi. Namilen ke ivoi hən napəhaḅūt tikabut gol nəkadun, husur asike ḅigole, dereh temədas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisaḅ hən nasoruan siGot ləsaləboi namilen nasoruan gegai toke *bathut aḅel gail*.

^z11:25 Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

bihan nabeta mai mun len nabiliwai.
²⁹Husur avan ideh tohan mai tomun be senu sēhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nēhanan mai namunian gai togole, ilav nēpanismen vi lan gai gabag.
³⁰Husur natenan, gamit isobur lēsadaŋ savoi, lomēsah, ale galevis lupat len nēmatan.
³¹Imagenan, dattabunus vahvatur nēmauran sidat sēbodato len alat siYesu lotovi niben, asike dattēlav nēpanismen galenan siGot vi lan gidato.
³²Be nēboŋ Nasuḅ tobunus vahvatur nēmauran sidato; igol nēpanismen ta daməŋai hən biŋgol datbinor, hən asike bisab sēhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nēmatan vi sutuai.

³³Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nēboŋ mətbiḅonbon hən mətbihan len natev siNasuḅ, mititoh vir gamit gabag.
³⁴Avan ideh bimalkəkat, tihan a im bai, hən asike nabonbonan samit magenan bilav nēpanismen vi lan gamit gabag.

Nukat natgalevis am hən nēbikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw boŋ ideh.

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

12 Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan.
²Mətoləboii ke a mo, nēboŋ mətəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nələblab lotobut.
³Imagenan nuke mətələboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi bisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nēvanuan eləboi bike, “AYesu evi Masta.”

⁴Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua

ŋai.
⁵Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datbigole mōs aMasta, be aMasta tosua ŋai.
⁶Ikad naḅit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nēvanuan piŋsi san luḅan hən naḅit galen piŋsi.
⁷AGot eviol mai galit viŋsusua hən aNunun, hən nēsa aNunun biŋgole len galito bevi tarhət salit gabag.
⁸Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisa hən nēmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian.
⁹Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən biŋgol alat lotomēsah ləbimaaur.
¹⁰Ale eviol mai galit sua tile am hən nēdaŋan gail hən biŋgol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nēdaŋan hən bikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nēdaŋan hən beləboi sēhot nēsa togəm len aNunun aGot mai nēsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən bisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nēdaŋan hən beləboi bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan.
¹¹Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen piŋsi. Epəpahun natgalenan mai nēvanuan viŋsusua husur naləŋonian san.[¶]

Niben aKristo ikad nahudhut isoḅur

¹²Niben nēvanuan ikad nahudhuben isoḅur, be nahudhuben galen lotosoḅur lovi niben tosua ŋai. Niben aKristo imagenan.^a
¹³Gidat piŋsi datubaptais len aNunun aGot tosua ŋai hən datbegəm vi niben aKristo tosua ŋai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ŋai mai gidat

[¶]12:11 Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8

^a12:12 Rom 12.4-5

ṗisi hən datḅepul həni, hum nəwai dat-tomuni.^{§§}

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ṗai, ikad nahudhuben isoḅur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan ḅike, “Husur ke nəsavı vələn, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədariṗan nəvanuan ḅike, “Husur ke nəsavı mətan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariṗan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətan səlani, nasəsələnən han gai be? Niben kavkav tavi dariṗan səlani, namunisian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben ṗisi, etuan ṗis gail husur niben, len naut vısusua toləṗon ləḅipət lan. ¹⁹ Nahudhuben galen ṗisi lətavi hudhut sua səlani ṗai, asike lətabon len niben tosua, niben tabuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoḅur, be niben tosua ṗai.

²¹ Namətan saləboi ḅikel mai navələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səḅogw noləboi nəḅigol natit ṗisi.” Ale nəkadun saləboi ḅikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səḅogw noləboi nəḅigol natit ṗisi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau sulūvi ke ləsədaṗ, datumaskad gail hən nibedat ḅimaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləḅeris gail, datosusuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləḅeris gail, losuh ṗarṗar maien ṗai.

Be aGot esuhud ṗis nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ İgol maien həni hən asike ḅikad napəḅəhwan len nibedato, hən nahudhubedat ṗisi ləḅekətkəta təban galit gabag

ḅəṗitṗitoḅ. ²⁶ Nahudhubedat ideh ḅeləṗon ḅisa masuḅ, nahudhubedat ṗisi loləṗon isa masuḅ maii. ḅikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat ṗisi lohəhəvur maii.

²⁷ Gamit māu mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai pispisul gail a mō; na-vəharu-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-toran, ahai ṗusan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləḅigol alat lotoməsah ləḅimaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləḅehusur nəṗisal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.^b ²⁹ Mətunau ke gidat ṗisi dattovi ahai pispisul a? Mətunau ke gidat ṗisi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat ṗisi dattovi ahai ṗusan a? Mətunau ke gidat ṗisi dattogol namerikel a? ³⁰ Mətunau ke gidat ṗisi dattokad naviolan gail hən datḅigol alat lotoməsah ləḅimaur a? Mətunau ke gidat ṗisi dattoləboi datḅisor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat ṗisi dattoləboi datḅikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit māu, məteləṗon masuḅ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil nəṗisal notoke nəḅisor husuri, ivoi habat səhor nəṗisal ideh datoləboi datḅənənoḅ həni maii.

Nəṗisal hən na-ləmas-buni-an

13 Ginau nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aṗel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ṗai hum nəḅe o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaṗan hən nəḅikel napisulan siGot, mai nə-

§§12:13 Namilen ke datukatəṗol len aNunun aGot tosua ṗai

^b12:28 Efe 4.11

taləboi səhot natit p̄isi aGot tosusuan gail mai naləboian p̄isi, ale nətəkad nābilitidəlomian hən nəbigol nāvehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ŋai.^c ³Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəbisor sal suh ginau len Nəboŋ siNasub,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴Nāvide hən na-ləmas-buni-an imāiegai: Gəbeləmas bun avan ideh, len nə-daŋ-ḅuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian ḅevi tarhət san, gəsətəḅulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəbeləmas bun avan enan gəsasor sal suh masuḅ hən gaiug, gəsapul hən nāvivan, ⁵gəsagol natideh bigol nahurun avan en ḅisa, gəsənuu gaiug gabag m̄os naləŋonian sam̄ ŋai, nəloḿ səpaŋpaŋ tutut, len nəloḿ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶Gəḅikad na-ləmas-buni-an gəsəhəhəḅur hən nəsaan, be guḅon mai alat lotohəhəḅur hən nakitinan. ⁷Gəḅikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-ḅuri-an tabtab.

⁸Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən nāpisulan siGot dereh teḅuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəŋ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teḅuer. ⁹Husur gagai datoləboi kəkereh hən ale gagai datukel kəkereh hən nāpisulan siGot. ¹⁰Be nəboŋ aYesu ḅegəmai hən aGot ḅigol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh leḅuer.

¹¹Nəboŋ notovi tətai, nusor suḿan natətai, nabunusian sagw esuḿan

nabunusian setətai, nunau suḿan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi hāḅut, noriŋ gabulan nāvide galenan setətai. ¹²Gagai datokəta suḿan nəvanuan tokəta tur len nakələs toḅanuḅanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav suḿan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləḅisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

14 Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuḅ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuḅ hən mətḅikel nāpisulan siGot. ²Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsəloŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludaŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludaŋ am len nəmauran salito.

⁵Noləŋon ke gamit p̄isi mətoləboi mətḅisor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuḅ səhori am hən mət-

*13:3 Len natosian galevis ta sutuai ike, *nətaviol hən nibegw hən ḅipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.*

ḅikel ur n̄asa aGot tokele. N̄evanuan tokel ur n̄asa aGot tokel maii, evi tarh̄at silat siYesu s̄əhor n̄evanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii ḅikel ur namilen nasoruan tiltile galenan h̄ən alat siYesu l̄əbel̄əboii s̄əhoti, igol galit ludaḅ am len n̄əmauran salito. ⁶ Be bathudud nad̄əlomian, n̄ətaḡəm h̄ən gamit, n̄ətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarh̄at samit m̄abe? Be n̄əḅikel nakel-v̄əhoti-an seNunun aGot mai gamito, n̄əḅikel nal̄əboian, n̄əḅikel ur n̄asa aGot tokel mai ginau, n̄əḅikel naḅusanan seNunun aGot, natgalen ḅisi lovi tarh̄at samito.

⁷ Mitinau naḅuvimal mai navus beltan; ars̄əmaur be arugol n̄əwalan. Asike dat̄biraḅraḅ h̄ən ḡəlar ḅinor, avan ideh tel̄əboi m̄ab h̄ən n̄əḅe dattoraḅraḅ h̄əni? ⁸ Mitinau n̄ətrampet; ale n̄əvanuan ḅevuv suluḅi, nasoltia tel̄əboi m̄ab h̄əni ke timasutaut h̄ən gai ḅ̄os nabiltibalan? ⁹ Imaienan h̄ən gamito. M̄əḅisor len nasoruan n̄əvanuan lotot̄ətan h̄əni, lel̄əboi namilen nasoruan samit m̄abe? M̄əḅisor maienan, eh̄um m̄əḅtosor k̄əmas len nam̄əsav ḅai. ¹⁰ Len navile a pan n̄əvanuan lusor len nasoruan tiltile isob̄ur, ale gail ḅisi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh ḅisor mai ginau, asike n̄əḅel̄əboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi met̄ḅos, ale len nabunusian san, ginau novi met̄ḅos. ¹² Imaienan h̄ən gamito. Husur ke m̄əḅtol̄əḅon masuḅ h̄ən natit gail seNunun aGot, mitimashisi h̄ən m̄əḅḅidaḅ am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu l̄əḅidaḅ am len n̄əmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot h̄ən n̄ədaḅan h̄ən ḅikel ur namilen natet̄ətan

gai tokele. ¹⁴ Husur n̄əḅisor tuḅ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len n̄əlogw isor tuḅ, be n̄ənauan sagw ipat k̄əmas ḅai. ¹⁵ Nigol n̄əsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuḅ. Ale dereh nisor tuḅ am h̄ən n̄əvanuan l̄əḅel̄əboi s̄əhot na-sor-tuḅ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tek̄əkai. Ale dereh nek̄əkai am h̄ən n̄əvanuan l̄əḅel̄əboi s̄əhot n̄əsa not̄ək̄əkai h̄əni. ¹⁶ Asike ḅimagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̄ totoh len n̄əloḅ ḅisor len nasoruan tile h̄ən ḡəḅisal suh aGot, n̄əvanuan tot̄ətan h̄əni, sal̄əboi ḅike “Ganan” h̄ən nasipaan saḅ, husur gai sal̄əboi n̄əsa gotokele. ¹⁷ Naut k̄əmas nasipaan saḅ ḅivoi, asike igol avan enan idaḅ am len n̄əmauran san.

¹⁸ Nosipa vi t̄əban aGot h̄ən notosor len nasoruan tiltile gail s̄əhor gamit ḅisi m̄əḅtogole. ¹⁹ Be len naḅonḅonan silat siYesu, len nal̄əboian sagw, n̄əḅisor ḅ̄em̄idol ḅai len nasoruan lotol̄əboii, h̄ən l̄əḅes̄əsol̄əḅ s̄əhot naḅusanan sagw, ivoi masuḅ s̄əhor n̄əḅisor ḅeb̄əlav len nasoruan tile lotot̄ətan h̄əni.

²⁰ Bathudud nad̄əlomian, samtesuḅan alahutai len n̄ənauan samito. M̄ətesuḅan atuhlahutai l̄əsal̄əboi naḅide h̄ən n̄əsaan sal, be len nabunusian samito, len n̄ənauan samito, m̄ətesuḅan n̄əvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuḅ aGot ek̄əmaiegai:

“Len n̄əvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail, len nabuḅon namet̄ḅos gail, dereh nisor mai alategai, be naut k̄əmas notogol tomagenan, asike los̄əsol̄əḅ h̄ən ginau.”[†]

²² Imagenan beti, hum ma m̄əḅtonau suluḅi ke nasoruan tiltile gail igol ḅ̄arḅar h̄əni ke aGot itoh mai alat lotokad

[†]14:21 Isa 28.11-12. N̄əḅoḅ aIsaiah totos nasoruan siGot toke, *alategai*, aGot isor husur n̄əvanuan san gail a Jutah.

nadəlomian lan. Be nasoruan tiltile gale-
nan ləsəpat mōs alat lotokad nadəlo-
mian, be hən alat ləsəkad nadəlomian
ləbīpes haḃetw lan. Avil na-kel-uri-an
hən nəsa aGot tokele, igol p̄arḃar həni ke
aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian
lan. Ipat mōs alat lotokad nadəlomian,
savi mōs alat ləsəkad nadəlomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu p̄isi mət-
b̄ibon̄bon, gamit p̄isi mət̄bisor len na-
soruan tiltile gail, ale nəvanuan gale-
vis am lototətan hən nadəlomian o
ləsəkade, ləḃeḃis lohoim, dereh like mət-
tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄bikel ur
nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan
ideh totətan hən nadəlomian o səkade
ḃeḃis lohoim, len natgaleḃ p̄isi, dereh
nəlon timaḃur, teləboi səhot nəsaan san
tosob̄ur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon
lip̄arḃar. Ale dereh tipair dan nəsaan
san, titeh len tan, kəta vi p̄an hən b̄ilotu
hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin,
aGot itoh len gamito.”

Naḃisal hən naḃon̄bonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəmabe?
Nimaris kotov nəsa notokele maie-
gai. Nəboḃ mət̄b̄ibon̄bon hən mət̄b̄ilotu,
gamit ideh tekəkai, gamit ideh tēpu-
san, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an
seNunun aGot, gamit ideh tikel na-
soruan len nasoruan tile, ideh am tikel
namilen. Natit p̄isi mət̄bigole limasgol
gamit p̄isi siYesu mət̄bidarḃ am len nə-
mauran samito. ²⁷ Gamit ideh ḃeləḃon
ḃikel nasoruan len nasoruan tile, teru
o titor ḃai lisor, salesəhor totor. Li-
massor v̄isusua ale avan ideh timaskel
namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mət-
ḃikad avan ideh toləboi ḃikel namilen,
nəvanuan toke tikel nasoruan len na-
soruan tile, sator len naḃon̄bonan. Ti-

sor mai gai gabag mai aGot ḃai. ²⁹ Gamit
ideh ḃeləḃon ḃikel ur nəsa aGot tokel
maii, teru o titor lisor, ale galit am li-
massəsəloḃ, nau vahvahir na-kel-uri-an
enan, hən ləḃeləboi səhoti ke togəm len
aNunun aGot o eḃuer. ³⁰ Ale avan ideh
am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun
aGot begəm həni, nəvanuan tosor tesib
hən tobətah ḃisor. ³¹ Len naḃide toma-
genan, galit p̄isi ləḃikel ur nəsa aGot
tokel mai galito, lisor v̄isusua hən gamit
p̄isi mət̄ḃeləboi səhot naḃusanan, ale
hən gamit p̄isi mət̄ḃeləḃon ḃivoi am len
nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvan-
uan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol
hən nanunun totoh len nəlon, gol ke
toləboi ḃisor o ḃesib len nasoran san
hən avan ideh am ḃisor. ³³ Len nalotuan,
aGot emətahun gamit p̄isi mət̄ḃisor taḃ-
taḃor ḃon̄bon len namityal tosua ḃai.
AGot savi aGot hən nətaḃtaḃoran, ao,
evi aGot hən natəmat. Timagenan len
naḃon̄bonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len naḃon̄bonan gail silat siYesu
latḃəhaḃut lemədaḃ husur sanor hən
ləḃisor, be lithoḃ mədaḃ, səsəloḃ husur
nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləḃeləḃon
ke ləḃeləboi səhot natideh, leus asoalit a
im səḃolito. Evi hur sasa hən naḃəhaḃut
ḃisor len naḃon̄bonan silat siYesu. †

³⁶ Mətunau ke gamit mətovi nəkadun
nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar
gamit səḃomito ḃa? ³⁷ Gamit ideh ḃinau
ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan
aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti,
ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi
nakelean todaḃ siNasub̄. ³⁸ Be avan ideh
ḃemətahun ḃeləboi natenan, aGot dereh
temətahun ḃeləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len
nadəlomian, mətələḃon masuḃ hən
mət̄bikel napisulan siGot, ale samtikai
tas nasoran len nasoruan tiltile gail.

†14:35 Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi
natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai,
len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40.

⁴⁰ Be len naḃonḃonan, mitigol natit ḃisi len naḃide tovoi, mætehusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu ḃular.

Na-le-məhat-an seKристо dan nəmatan

15 Bathudud nadəlomian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi mættokade, na-kel-uri-an tovoi mættoil gəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mæḃetəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadəlomian samit tavi nadəlomian kəmas ŋai.

³ Husur nəsa Nasuḃ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Naḃiltitit səhor natit ḃisi am imaiegai ke: aKристо imat mōs gidato hən ḃilav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.^d ⁴ Lutavun aKристо, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmariboŋ na-vəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.^e ⁵ Ale aKристо evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəŋavur pisan toru lotorisi.^f ⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ŋai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isoḃur lumaur sal vəbar daməŋai. ⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail ḃisi lotorisi.

⁸ Naməkot hən galit ḃisi, aKристо evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboŋ sanor həni.^g ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləḃekis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.^h ¹⁰ Avil len navoian aGot

toviol kəmas həni, nogəm suḃan ginau gagai notoḃat nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail ḃisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole.

¹¹ Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit ḃisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit mættodəlomi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

¹² Ale ginamit ḃisi namḃikel uri ke, aGot togol aKристо tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan eḃuer? ¹³ Na-le-məhat-an dan nəmatan taḃuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKристо am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKристо dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas. ¹⁵ A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namḃalibliboŋ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKристо ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan taḃuer, aGot asike tagol aKристо tale məhat dan nəmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKристо am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKристо tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit taḃuer, mættatoh len nəsaan samit sal. ¹⁸ Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKристо, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad nəvatvat-viri-an len aKристо len nəmauran egai ŋai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan taḃuer, tanor hən nəvanuan gail lətalolosa masuḃ hən gidato səhor

^d15:3 Isa 53.5-12 ^e15:4 Psa 16.10; Hos 6.2
Luk 24.34, 36; Jon 20.19 ^f15:8 Uman 9.3-6

^f15:5 Mat 28.16-17; Mak 16.14;
^h15:9 Uman 8.3

avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be sə-maienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu māu, nəboŋ aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.[¶] ²¹ Bathut ke nəvanuan sua tovi p̄isal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi p̄isal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Suṃan nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.[§] ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKристо; husuri, nəboŋ aKристо b̄egəmai, alat seKристо dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, aKристо dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.** Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKристо teil a m̄o māu hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.ⁱ ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKристо b̄igol b̄imasig. Dereh nəmatan teḅuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо, hum aKристо tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit p̄isi”

len navəlan aKристо, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot toriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо.^j ²⁸ Be nəboŋ aGot b̄eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо b̄inoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot māu biyalal səhor natit p̄isi, hən naləŋonian san səḅon bevisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan taḅuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?^{††} ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoḅiv masuḅ hən gamito len nəmauran məttofade len aYesu Kристо, aMasta sidato. ³² ANunun aGot taḅuer len ginau suṃan nəvanuan navile a pan ŋai, nuḅal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”^k

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nəḅoruan

[¶]15:20 Len naves egai, nəboŋ toke aKристо tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKристо tole məhat metəkav, esuṃan na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan.

[§]15:22 Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21

**15:24 Nəboŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite.

††15:29 Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naḅide enan savi naḅide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadəlomian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todaṃ hən naḅide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəḅap-taisan enan.

ⁱ15:25 Psa 110.1 ^j15:27 Psa 8.6 ^k15:32 Isa 22.13

tovoi,” evi kitinan. ³⁴Samtevinvinu am, tɛlmam van hən nənanuan tovoi hum tonor hən mət̃bigole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit bisa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶Govi hoʋon! Namisurhut natideh gotodaŋ-daŋi imasmat hən ʃimaur, hən ʃitov vi məhat. ³⁷Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben ʃegəmai, savi nəhai ʃitov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləb̃ikade. Ale ʋisusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səʋon ŋai.

³⁹Len nəvide tomaienana, niben natit ʃisi lotokad nəmauran ləsəp̃it̃p̃itoṽ. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalyalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalyalan hən natit gail len navile a pan. ⁴¹Namityal ikad nəmialan san, nəhəbati ikad nəmialan san, mai nəmeso gail lukad nəmialan tile am. Ale len nəmeso gail, nəmialan hən nəmeso sua etile, nəmialan hən nəmeso tile am etile.

⁴²Imaienana ŋai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, iʃo len tan, be nəboŋ aGot ʃigol ʃile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike iʃos nətan boŋ ideh. ⁴³Gagai niben nəvanuan evi

ut kəmas, be nəboŋ ʃile məhat dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ ʃile məhat, dereh tidaŋ. ⁴⁴Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ ʃile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən ʃitoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am.

⁴⁵Imagenana, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai.¹ ⁴⁶Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a mo, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a mo, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav. ⁴⁷AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKristo, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav.^m ⁴⁸Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losuʋan nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losuʋan nəvanuan nəmav tokad nəmauran hən nəmav. ⁴⁹Suʋan gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len nəvide tomaienana, datimaslav kot aKristo, nəvanuan nəmav.

⁵⁰Bathudud nadəlomiana, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməŋod mai nəda saləboi ʃikad nəmauran mai aGot len nətohan pipihəʋan. Bathut nibedat ʃibos nətan, saləboi ʃikad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat ʃisi dat̃p̃ip̃atmari len nəmatan. Be gidat ʃisi, aGot dereh tegəgel hən gidat ʃisi ⁵²vəha-sua ŋai, len namityal toʃitol ŋai hum nəmet tokavəmat, len nəwalan hən nətrampet hən

¹15:45 Gen 2.7 ^m15:47 Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31

nənoŋan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləbımaur vi sutuai. Gıdat dat-səmat sal, aGot dereh tegəgel hən gıdat maienan.^{‡‡} ⁵³Husur nibedat dattokade gagai bıbo, timasgəm vi bedat togon asike bıbo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai bimat, timasgəm vi bedat togon bımaur vi sutuai. ⁵⁴Nibedat bıbo, nəboŋ ləbėgəm vi bedat tile asike bıbo, ale, nibedat bimat, nəboŋ ləbėgəm vi bedat tile bımaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nəmatan imasig, ebuer, aGot iɓal maii ale esəhor buni.”ⁿ

⁵⁵“Eee, Matan, nasəhorian sañ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaŋan sañ gai be? Godədas gəbevin ginamit am.”^o

⁵⁶Nəwei hinəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaŋan nəsaan tokade, egəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan ebur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gıdat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor gəlar pısi.

⁵⁸Imaianan bathudud nadəlomian no-toləmas bun gamit pısi, məteil gəgat. Samterus dan nadəlomian məttokade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nəlomit tıdaŋ masuṽ len nauman siNasuḃ, husur mətoləboii ke nauman samit len Nasuḃ evi mōs natite, savi ut kəmas.

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

16

Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat

siGot. Nuke mitigol husur nəsa notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.^p ²Len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gamit vısusua məterıŋ nəvat ideh gail tipat, nahudhuvat hən naɓurɓuran samito. Ale sahsah tuan nəvat enan hən beutaut vir nəgəman sagw, savi hən nəboŋ en beti mətəbubulah vat. ³Ale nəboŋ nəbėgəmai, mitilekis hən gamit galevis məttou ke lotovoi. Dereh nilav nalobulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləbitariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴Ale bınor hən ginau am nəbıvan ei, dereh galit litha mai ginau len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəboŋ nəbıyar tur len naprovens Masetonia bınor, dereh negəm hən gamito.^q ⁶Hum ma nəbitoh mai gamit bebəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləbınoŋ hən mətəbevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəbevi lan. ⁷Husur nomətahun nəbıyar tur len naut samit tutut ɓai. AGot bıdañ hənı, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.^q

⁹Husur aGot esəŋav hən nabiltıpisal hən nəbıgol nabiltıuman bıvan hən naṽit bısobur, naut kəmas nəvanuan tosoḃur lotomətahun nauman sagw.^{§§}

¹⁰Nəboŋ aTimoti bėgəmai, samtigol natideh hən bəmətahw lan, len natan san mai gamito, husur gai igol nau-

^{‡‡}15:52 Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17

^q16:8 NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmariboŋ tovi 50 husur nəPasova.

^{§§}16:9 Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10

ⁿ15:54 Isa 25.8

^o15:55 Hos 13.14

^p16:1 Rom 15.25-26

^q16:5 Uman 19.21

man siNasub̄ suṃan ḡai ginau notogole.^r

¹¹ Gamit ideh sateḡit nəhon van həni, satinau ke tovi ut kəmas. Be mətevi tarhət san len nəyaran san hən bətəlmam gəm hən ginau, nəlon topul hən natəṃat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aAḡollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am ləbivan hən gamito, be savi naləḡonian san hən bivan gagai. Nəboḡ b̄ikad naḡisal, dereh tivan hən gamito.^s

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Mətehulahul. Məteil gəgat len nadəlomian. Məteil b̄ur namətahwan. Mitidaḡ. ¹⁴ Nəsa mətbigole, mitigol galen ḡisi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadəlomian, mətoləboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləbēvi tarhət silat siGot.^t Nous gamit, noḡir gamit ke, ¹⁶ len na-ləmas-buni-an məteriḡ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan ḡisi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat m̄os na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Nohəhəvur masuṃ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alaluṃan galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mətsaləboi mətbigole. ¹⁸ Lugol noləḡon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, məteputsan nəvanuan lotomaienan len nənauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonb̄on len naim səlaru lohəhəvur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub̄.^u ²⁰ Gegai nəbathudud ḡisi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomit, mətesuṃ gabag hən nətarhomit gail hən mətb̄ikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səbogw ḡai.

²² Avan ideh asike b̄eləmas bun Nasub̄—tipanis sile! Masta sidato, gegəmai!*

²³ Nasub̄ aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit ḡisi.

*16:22 KelV 22.20. Len naut egai, ike *Maranata* tovi nasoruan ta Aram namilen ke *Masta sidato, gegəmai*.

^r16:10 1Kor 4.17

^s16:12 Uman 18.24

^t16:15 1Kor 1.16

^u16:19 Uman 18.2

2 Korint

Nalobulāt napisulan na-vəha-ru-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulāt napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loṗəpehw dani. APol eləṗon isa be eləmas bun galito, eləṗon masuṽ hən b̄ikad navoivoian mai galito. Ale nəboṗ lototəlmam, us navoivoian maii tətās, aPol ikel nahəhaṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulāt napisulan egai ṗais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaṗ hən nasihau tovi A.D. 58 nəboṗ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a m̄o (1.12-2.4)

3) APol eṗir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətās mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas naḃonan mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)

7) Naviolan m̄os alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-m̄o-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

1 Ginau aPol nutos nalobulāt napisulan egai. Len naləṗonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKристо, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.^v Nutos nalobulāt napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səḃon len naut ṗisi len naprovens Akaia. ²AGot aTəmadato mai Nasuḃ aYesu Kристо, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kристо. AGot evi aTəmadato nəlon totaṗis gidato, evi nəkadun navoian ṗisi togol nəlon nəvanuan toləṗon tovoi am.^w ⁴Igol nəlon-amit eləṗon ivoi am len na-ləṗon-isa-vəsa-an ṗisi sinamito. Igole hən namt-b̄eləboi namtbigol alat lotoləṗon tosa vəsa, ləḃeləṗon b̄ivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵Hum namt-toləṗon tosa vəsa sil aKристо, hum namt-tokatəṗol hən na-ləṗon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaianan, len aKристо, aGot igol namtoləṗon ivoi am len nəlonamito, igol na-ləṗon-ivoi-an len nəlonamito epul səsəhov. ⁶Namt-b̄eləṗon b̄isa vəsa, nəmauran sinamit b̄idaṗ, imagenan hən namtbigol mət-b̄eləṗon b̄ivoi am len nəlomito, imagenan hən mət-b̄ikad nə-lav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot b̄igol namt-b̄eləṗon b̄ivoi am len nəlonamito, imagenan hən namt-b̄igol mət-b̄eləṗon b̄ivoi am len nəlomito. Ale naṽit natenan evi nə-daṗ-b̄uri-an len gamito, hən mət-b̄eləboi mət-b̄idaṗ b̄ur na-ləṗon-isa-vəsa-an toṗitoṽ hən namttoləṗon tosa vəsa lan. ⁷Namtu-

daŋ len nə-vatvat-*vir*-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum mət-tokatəpəl hən na-ləŋon-*isa-vəsa*-an sinamito, len naṽide tomaienən dereh aGot tigel mətələŋon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

⁸Bathudud nadəlomian, namtomətahun mətḅetān hən na-ləŋon-*isa-vəsa*-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləŋon isa vəsa batbat səhor masuṽ hən nədaŋan namttokade hən namtḅidaŋ ḅuri. Nəlonamit iḅov hən nəmauran sinamito.^x ⁹Kitin, namtunau ke namtḅimat. Naten evisi hən asike namtḅeriŋ nəlonamit len ginamit səḅonomito, be hən namtḅeriŋ nəlonamit len aGot togolgol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorij nəlonamit lan hən ḅilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹Ale len na-sor-tuṽ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Ŋa nəvanuan ḅisobur ləḅisor tuṽ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuṽ hən ginamito, ale nəvanuan tiḅobur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹²Namtoṽiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len naṽide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləŋonian siGot. Naṽide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴Namtsatos natideh mətodədas mətḅeləboii. Namtutos nəsa mətḅoləboi mətḅəvuruŋ ləboii, mətḅeləboi səhoti.

Ale naut kəmas mətḅoləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mətələboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasuḅ, aYesu, dereh mətəṽiv len ginamito len naṽide toḅitoṽ hum namttoṽiv len gamito.

¹⁵Bathut notonau ləboi natgalen tia, a mō nunau utaut hən nəbegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəḅevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəḅetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən mətḅevi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.^y ¹⁷Hum ma mət-tosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maienan, mətunau ke nəlogw eməlala həni a? Mətunau ke len nə-nauan sagw nohusur naṽide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸Be suḅan aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel ḅonḅon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹Ginamit, aSilas,[†] aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” ḅonḅon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.”^z ²⁰Husur na-kel-gati-an pisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit pisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datḅisal suh nəyalyalan san. ²¹Be evi aGot m̄au togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən datḅeil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən datḅevi esan səḅon. ²²Evi aGot m̄au tota gat nahəsən len gidato, ke dattovi esan səḅon, eriŋ aNunun len nəlodato hum

[†]1:19 Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluḅan sua ŋai.

^x1:8 1Kor 15.32 ^y1:16 Uman 19.21 ^z1:19 Uman 18.5

toririŋ gol gidato, hən datbeləboii ke, natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

²³Nous aGot hən b̄isor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nəbetunus gamit am. ²⁴Namtomətahun namtb̄ipatpat ginamit məhat len na-il-a-m̄o-an hum nadəlomian samit topat len navəlana-mito. Husur ipat māu len gamito. Ale len nadəlomian samito, mətoil gəgat tia. Be namtuke namteum b̄onb̄on mai gamito m̄os nakemkeman samito.

2 Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəb̄igol mətbeləŋon b̄isa tətəs. ²Husur ginau māu nətagol məttaləŋon təsə tətəs, təkad ase am tagol nətahəhəv̄ur? Gamit ŋai notogol məttoləŋon tosa tia. ³Husur natenan, nutos nalob̄ulat ta m̄o van hən gamito. Nutosi hən ke, nəboŋ nəb̄egəmai, asike nəbeləŋon b̄isa len natit mətogol tosa gail, husur sanor hən mətbigol nəbeləŋon b̄isa, inor hən mətbigol nəbehəhəv̄ur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴Husur, nəboŋ nototos nalob̄ulat enan van hən gamito, noləŋon isa v̄əsə masuṽ, nəlogw etuhathuh, namətarur sagw isel habat. Be nəsatosi hən mətbeləŋon b̄isa, nutosi hən mətbeləboi səhoti ke notoləmas masuṽ hən gamito.

Məterubāt nəsaan dan nəvanuan nəsaan

⁵Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləŋon isa, be savi ginau ŋai, nomətahun nəb̄isor v̄əhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mətoləŋon isa.

⁶Nəpanismen gamit məttoṣob̄ur mətogol atenan topanis lan, inav tia. ⁷Gagai satipanis am. Məterubāt nəsa to-

gole dani, gol teləŋon tivoi am len nəlon, hən na-ləŋon-isa-an san asike b̄igol nəlon b̄ib̄ov hən nəmauran san. ⁸Nous taltal hən gamit ke, mətələmas buni hən beləboii len nəlon ke məttoləmas buni. ⁹Nutos nalob̄ulat van hən gamito hən nəb̄isaḅ nakitinan len gamito, ke mətto-gol natit p̄isi notokel mai gamito, o mət-sagole. ¹⁰Gamit mətberubāt natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̄ikad natideh hən nəberub̄ati, nəsa nəberub̄ati dan avan enan, norub̄ati m̄os gamito, len nəhon aKristo, ¹¹hən aSetan asike b̄egəras gidato. Husur datsatətan hən nənauan gail siSetan.

¹²Nəboŋ notovi lan nab̄iltivile Troas hən nəb̄ikel ur na-kel-uri-an seKristo, nusabi ke Nasub̄ tosəŋav hən nap̄isal hən nəbeum ei. ¹³Avil nəlogw etuhathuh sal husur nodədas nəb̄isaḅ aTitus, aṽagw len nadəlomian ei. Imaienan, nukel nasudələmian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.^a

Nawinan len aKristo

¹⁴Be sipa vi təban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namttovi enemi san a m̄o, hən nəvanuan gail p̄isi ləberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKristo, ale naləboian enan ehum nəb̄on susau tobar naut p̄isi. ¹⁵Husur namtovi nəb̄on aKristo tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit p̄isi loṃunus nəb̄on enan. ¹⁶Nəboŋ alat lotovan hən nəmasigan lotoṃunus ginamito, namtovi nəb̄on nəmatan togol lotomat. Nəboŋ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito lotoṃunus ginamito, namtovi nəb̄on susau hən nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi b̄igol nauman tomaienān? ¹⁷Namtsasum̄an nəvanuan toṣob̄ur lo-

^a2:13 Uman 20.1

toṗur hən nasoruan siGot m̄os nəvat. Be aGot esəvat ginamito, ale len aKristo, len nəlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len nəhon aGot.

Nalobulat napisulan tomaur

3 Mətunau ke namtotubāt sal suh ginamit gabag a? Mətunau ke namtimaskad nalobulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ²Gamit māu mətovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit māu lovi nalobulat napisulan aKristo totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan p̄isi ləbēvurur̄j ləboii, ləbələboi səhoti. ³Imasil ke məttovi nalobulat napisulan togəm len aKristo, məttovi navit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKristo satosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Satosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.^b

⁴Namtokəmaianan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKristo, namtorij̄ gat nəlonamit len aGot. ⁵Namtsənau ke namttoləboi namtb̄igol natideh len ginamit səbonamito, avil naləboian hən namtb̄igol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶AGot igol namttoləboi namtb̄evi tarhət san, hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datb̄inau ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədəs datb̄igol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.^c

⁷Mitinau nategai. Nəboṗj aGot totos nalo ta sutuai, nəboṗj tota gati

len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədəs ləberis nəhon, husur em̄ial habat, naut kəmas nam̄ialan han totubāt hən bēbuer. Ale, nalo togol nəmatan bēgəm mai namənas hən nəyalyalan maienan,^d ⁸na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səhor namənas enan. ⁹Ale nalo ta m̄o b̄iyalyal, nalo tosab̄ səhoti ke nəvanuan toṗur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon!¹⁰ Nalo iyalyal a m̄o, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor masuṽ həni. ¹¹Husur nalo ta m̄o totubāt hən bēbuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səhor masuṽ həni.

¹²Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³Namtsasum̄an aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləbəkəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm bēbuer balai.^e

¹⁴Be nəkadulit iṽonṽon. Ale van vəbar daməṗjai, nəboṗj lotoṽurur̄j na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləbələboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ṗjai imakuv. ¹⁵Ekitin, van vəbar daməṗjai, nəboṗj lotoṽurur̄j nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶Avil nəboṗj galit ideh topair van hən Nasuṽ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.^f ¹⁷Ale Nasuṽ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuṽ totoh len nəlon, nəvanuan enan

^b3:3 Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26 ^c3:6 Jer 31.31

^d3:7 Exo 34.29 ^e3:13 Exo 34.33 ^f3:16 Exo 34.34

imakuv dan natit p̄isi topəpəhuni dan aGot. ¹⁸Imagenan, gidat p̄isi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasub, ale nəvanuan gail loris Nasub len gidato. Ale Nasub, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datbesuman gai len nəyalyalan san.

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

4 Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. ²Namtomətahun navide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras sasa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike bəkitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel p̄arp̄ar hən. Namtukel maien hən len nəhon aGot hən nəvanuan p̄isi ləbələboi səhoti ke savi liboŋan ideh. ³Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri bəsusuah, esusuah dan alat lotohusur naḡisal van hən nəmasigan ŋai. ⁴ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadəlomian evisivis hən asike ləbedəlom na-kel-uri-an tovoi. Namial han samias nəlolito, imaienan ləsaləboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKristo, aKristo toḡitoḡ hən aGot.⁸ ⁵Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail mōs aYesu. ⁶Husur aGot toke, “Namial teḡial len nəmargobut!” igol namial san eḡial len nəlonamito, hən namtbələboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.^h

⁷Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namttohum nabilikoro tan bulau, hən bimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito. ⁸Naḡisal

p̄isi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋabu be nəlonamit səbov hən nəmauran sinamito. ⁹Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaḡulan ginamito. Luparu bubar ginamit van namtuteh, be lodədas ləbigol namtbimat. ¹⁰Len naut p̄isi namttovi lan, akis ehum namttokatəpol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləberis nəmauran siYesu b̄iparḡar len nibenamito. ¹¹Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsan aYesu. Imaienan hən nəmauran san b̄iparḡar len nibenamit ləbimat balai. ¹²Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be navit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³Natosian ike, “Noriŋ nəlogw len aGot, imaienan nutor.”ⁱ Len aNunun nadəlomian enan ŋai, ginamit am, namtutor husur namtoriŋ nəlonamit len aGot. ¹⁴Namtutor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasub aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən bəsehar gidat p̄isi, ginamit mai gamito, hən datbeil len nəhon. ¹⁵Namtudaŋ bur natgalen p̄isi mōs gamito, hən navoian aGot toviol kəmas hən bəliv nəvanuan b̄isoḡur van vasōḡur am gəm hən aKristo. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsehov, hən nəvanuan ləbisal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən b̄imat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail p̄isi. ¹⁷Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be navit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol

nabiltiyalyalan m̄os ginamito topat vi sutuai. ¹⁸Imagenan namtsənanu masuṽ hən nəsə namttoləboi namtberisi gagai, husur asike idareh tinəj. Be namtunau masuṽ hən nəsə namttodədas nəmtberisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5 Husur namtoləboii ke, nəboj naim nətəpōlen egai namttotohtoh lan bəmətartar, nəboj namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəməv, aGot toum həni m̄os ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit bitoh vi sutuai. ²Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləjōn masuṽ hən namtbəsun nibenamit hən nəməv hum namttosun nahurabat toveveu. ³Husur nəboj namtbəsun nibenamit hən nəməv binəj, asike namtumalmal hum nibenamit toḅuer. ⁴Husur nəboj namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləjōn isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəməv, hən nibenamit hən nəmatan bəbuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəməv. ⁵AGot boh igol ginamit m̄os natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririj gol ginamito, hən namtbələboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶Imagenan namtoil bur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboj namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷Husur, naḅisal hən nəmauran sinamito ipat len nadələmian, savi len nəsə namttorisi. ⁸Evoi, namtopul tabtab hən na-il-ḅuri-an, ale namtoləjōn ke, namterij nibenamito, hən namtbivan hən namtb̄itoh a im mai Nasuḅ. ⁹Imagenan, namtb̄itoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtbimat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasuḅ tehəhəvur

hən ginamito. ¹⁰Husur gadit p̄isi dateil m̄au len nəhon aKristo hən bəpəpəhun navoian dan nəsəan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad naḅurḅuran tonor hən nəsə dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.^k

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasuḅ, namtohis̄i his̄i hən nəvanuan gail ləbələboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsə topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am mətələboi kitin hən ginamit maienan. ¹²Namtsakəmaienan mai gamit hən namtb̄isor sal suh ginamit tətəs, be hən mətbeṽiv len ginamito, hən mətbeləboi mət̄isor var alat lotoṽiv len nəsə nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsə topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluṽi ke namttovinvinu. Namtb̄evinvinu, namtumaienan m̄os nəyalyalan siGot. Ale nənanuan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtb̄evi tarhət samito. ¹⁴Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. ¹⁵Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbēhusur naləjōnian salit səḅolito, be hən ləbēhusur naləjōnian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunisian silat navile a pan am. A m̄o namtohusur naṽide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ḅai suḅan gidato. Be gagai

namtsənanau səmaianan am. ¹⁷Imaianan, avan ideh tovi seKристо, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta m̄o ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸Ale aGot m̄au igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad nəsaasan mai aGot, be len aKристо, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtb̄eliv alat lotokad nəsaasan maii, gəm həni, hən ləb̄ikad navoivoian maii. ¹⁹Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit b̄evi nəkabut salit am hən ləb̄ipanis sile, be hən ləb̄ikad navoivoian maii. Ale eriḡ napisulan enan len navəlanamito hən namtb̄ikel uri.

²⁰Imagenan, namtusor len nahəsən aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsən aKристо, namtous gamit hən mətb̄egəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹AKристо səkad nəsaan ideh. Avil aGot eriḡ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datb̄egəm vi nanoran siGot.

6 Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaḡ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ²Husur len natosian san aGot ike, “Len namityal tonor həni, nosəsəloḡ hən gaiug.

Ale len nəboḡ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan saḡ, novi tarhət saḡ.”¹

Mətesəsəloḡ! Gagai evi namityal tonor. Daməḡgai evi nəboḡ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes habət lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sina-

mit imaianan hən avan ideh asike b̄isor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləberisi ke, namtovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaḡ b̄ur naləḡon-isa-vəsa-an nəboḡ nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudaḡ b̄ur natit gail lotogol na-ləḡon-isa-an, mai namtudaḡ b̄ur nəmauran todaḡ. ⁵Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, loriḡ ginamit len naim bəbaḡjis, lolu-ṽoh hən ləb̄emədas bun ginamito. Namtoum idaḡ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.^m ⁶Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran todaḡ. Namtugol navoian hən namtb̄evi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷Namtukel ur nakitinan len nədaḡan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum nabu nəbalan len navəlanamit nəmatu hən namtb̄ibal həni, mai nasilt³ len navəlanamit nəmair hən namtb̄esusuah lan. ⁸Nəvanuan galevis loputsan nahəsənamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ḡai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsənamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəḡəras. ⁹Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaḡ, be məteris, namtumaur sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be

³6:7 Nasilt eyi nahudhut nətarhəi o nametəlai toḡosḡos gototəgau len navələm̄ nəmair hən gəbesusah lan len nabiltibalan. Asike gəbesusah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug.

¹6:2 Isa 49.8 ^m6:5 Uman 16.23

namtugol nəvanuan isobur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit māu namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuṽ hən gamito len nəlonamit kavkav.

¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttovi anatumg gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit suṽan namttoləmas bun gamito.

Samtībōn mai alat ləsəkad nadəlomian

¹⁴ Samtībōn mai alat ləsəkad nadəlomian suṽan məttoṽitṽitoṽ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas ḃībōn mai nəsaan boṽ ideh, mai naṽial edədas ḃikad nəbōnan mai nəmargobut. ¹⁵ Məṽunau ke aKristo mai aSetan^f arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nədəlomian aroləboi arbesua mabe? Arodədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan ḃilotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran.ⁿ Ehum aGot tokele ke,

“Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito, ale levi nəvanuan sagw gail.”^o

¹⁷ Imaianan, Nasuḃ aGot ikele am ke,

“Məṽepəṽehw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toḃiṽiṽiṽal len nabunusian sagw.

Məṽḃigol ḃimagenan,

dereh nehəḃaṽur hən məṽḃitoh mai ginau.^p

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito, ale gamit məṽevi anatumg gail mai anatumg gail.”

Nasuḃ aḃiltidaṽan ekəmaianan.^q

7 Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit p̄isi toḃiṽiṽiṽal dan nibedat mai nanunudato hən datḃiveveu buni. Len namətahwan len nəyalalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən nəbōruan san ḃikavkav len gidato.

Nahəḃaṽuran siPol

² Sa-nəlomit temətahun ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namḃikad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaianan hum notoke mitipanis. Hum notokele a ṽno, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namḃikad nəmauran o namḃimat, namtoləmas bun gamito vəsa. ⁴ Nukad na-il-buri-an hən nəḃesəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləṽon-isa-vəsa-an p̄isi namttokade, mətugol noləṽon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səṽəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboṽ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəṽavṽavan ideh. Len nəṽide p̄isi nəvanuan lugol namtoləṽon isa vəsa. Nəṽitṽituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhatuh.^r ⁶ Be aGot, togol alat lotoləṽon tosa lotoləṽon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləṽon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togə-

^f6:15 Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial.

ⁿ6:16 1Kor 3.16 ^o6:16 Lev 26.12; Eze 37.27 ^p6:17 Isa 52.11

^q6:18 2Sam 7.14; Isa 43.6 ^r7:5 2Kor 2.13

mai. ⁷Namtohəhəvur hən nagəmaian san, be savi enan ŋai, namtohəhəvur masuṽ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttogol toləŋon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoləŋon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətbikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoləŋon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaianan, nukemkem habat am.

⁸Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta mo togol məttoləŋon tosa, nasalolosa hən nototosi van hən gamito. A mo nulolosa, husur notoləboi ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹Be gagai nohəhəvur. Nəsahehəvur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan nəvide samito. Natunusian samito igol məttololosa hum aGot toləŋoni, hən asike natideh namttogole bəmədas gamito. ¹⁰Husur nalolosaan togəm len aGot ivan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nəlodat tisa husur nalolosaan tomaianan. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ŋai, ivan hən nəmatan. ¹¹Nalolosaan enan samit togəm len aGot, ivan masuṽ. Mitinau nəvite len gamito. Mətoləŋon masuṽ hən mətbigol nəsa tonor. Mətoləŋon masuṽ hən asike mətbikad natideh hən bigol nahurumit bisa. Nəlomit epəŋas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləŋon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətbikad navoivoian mai ginau tətəs. Mətoləŋon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətbipansəm avan ideh togol tosa, hən bəhusur nəvide

tovoi. Mətugol natit pisi hən tomasil ke məttogol tonor len naten tovisi.

¹²Imaianan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi moos atenan togol tosa, nəsatosi moos nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəbigol pəpəpə hən gamit ke, məttoləŋon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.⁵

¹³Imagenan namtoləŋon ivoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ŋai. Namtohəhəvur masuṽ len nakemkeman seTitus, husur gamit pisi mətugol nənanuan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴Nəboŋ notosor mai aTitus a mo husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaḃi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit pisi namttokel mai gamit tia tokitin, len nəvide tomaianan, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, nine-mit epil, mətohehəvur hən totoh mai gamito. Nəboŋ tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuṽ am hən gamito.

¹⁶Husur natgalenan, gagai nukemkem masuṽ. Nələboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

Mətevvurur

na-bubulah-vat-an samito

8 Bathudud nadəlomian, namtuke məteləboi nəvit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ²Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an togol kitev nadəlomian salito, nakemkeman epul səsəhov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbeviol həni, loviol habat am səhori.

Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləŋonian salit səbolit ŋai. ⁴Lous taltal hən ginamito hən namtbidañ hən ləbikatəpəl hən na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.⁸ ⁵Nəsa ginamit namttonau ke lotoləboi ləbigole, lugol habat həni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hən galit səbolyto mai aGot, ale len naləŋonian siGot, lorij galit len navəlanamito. ⁶Ale husur aTitus totuḅat vi tarhət samit a Korint hən mətḅebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən ḅevi tarhət samito, hən mətḅigol nauman enan togəm len navoian samito, ḅinoŋ. ⁷Gamit mətəpəl səsəhov hən natit ḅisi tia. Mətəpəl hən nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləŋonian hən mətḅigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəpəl hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸Nəsakel natenan hum nakelean todaŋ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoḅ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləŋon masuḅ hən ləḅigol na-vi-tarhəte-an. ⁹Husur mətəpəl navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas topul hən natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsəl mōs gamito, hən ke, len nə-par-tite-an san, mətḅepul hən nəmauran kitin.^t

¹⁰Imaienan, nabunusian sagw imaie-gai ke: Nəsa mətətotuḅat həni, ivoi ke mitigol tinəŋ. Len nasihau tovan tia, gamit mətətotuḅat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəhəhəvur hən mətḅigole. ¹¹Gagai ivoi ke mitigol tihav. Image-nan, hum mətətoləŋon masuḅ hən mət-totuḅat həni, ivoi ke mətətoləŋon masuḅ

hən mətḅevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətətokade. ¹²Husur, mətḅeləŋon masuḅ hən mətḅeviol, aGot ehəhəvur hən navi-olan samito. Husur aGot saus nəsa dat-səkade, eus gidat hən datḅeviol len nəsa dattokade.

¹³Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḅidaŋ o hən mətḅemidol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḅimaluḅluḅ. Ao noləŋon ke tikad naḅitḅitoḅan. ¹⁴Gagai nəsa mətəpəl həni eləboi ḅevi tarhət silatenan lotəmidol. Ale nəboŋ mətḅemidol be ləḅepul hən natite, dereh leləboi ləḅevi tarhət samito. Ale ḅimaienan, ikad naḅitḅitoḅan. ¹⁵Hum natosian siGot toke,

“Nəvanuan topisan nəmanna tosəḅur, nəhanian han səmasuḅ.
Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḅur, nəhanian han saḅidol.”^u

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləŋonian toḅitoḅ hən naləŋonian notokade—naləŋonian hən ḅevi tarhət samito, ¹⁷husur aTitus ehəhəvur hən to-dañ hən ḅigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləŋon masuḅ hən ḅevi tarhət samito, len naləŋonian san gabag, erij naut egai, ivan hən gamito. ¹⁸Ale nam-tosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut ḅisi lusor sal suhi hən nau-man san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹Savi enan ŋai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḅiyar mai ginamito, hən namtbipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtbəkətkəta təban, hən nəvan-uan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot, ale hən hən ḅimasil ke, namttoləŋon masuḅ hən namtḅevi tarhət salito.

⁸8:4 Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29

^t8:9 Mat 8.20; Flp 2.6-8 ^u8:15 Exo 16.18

²⁰ Namtomətahun avan ideh b̄isor b̄isa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səłani, savi len nəhon aGot ɲai, be len nəhon nəvanuan gail am.^v

²² Ale namtosəvat avan sual am hən b̄itah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len navide isoḅur namtobunusi ke tovoi. Namtusab̄ vəha-soḅsoḅur həni ke toləɲon masuḅ hən b̄igol nəsa tonor. Ale gagai eləɲon masuḅ hən b̄evi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. ²³ B̄ikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaie-gai ke: iḅon mai ginau, namroum b̄on-bon hən namr̄bevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsan aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut p̄isi ləbeləboi səhoti ke, nəboɲ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

Naviolan m̄os alat a Jutea

9 Nalobulat napisulan egai nototosi husur naviolan m̄os alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ɲai,^w ² husur noləboi ke mət-toləɲon masuḅ hən mətḅevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləɲonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləḅviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləɲon-masuḅ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḅur nəlolito, gol isoḅur len galit lotuḅat viol. ³ Ale alat-miḅvan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləḅevi tarhət samito, hən naviolan samit ḅeutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an

sagw husur gamito b̄evi libliboɲan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke məttomaienan. ⁴ Husur, gamit asike mət-b̄igole, ale nəboɲ nəḅegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləḅitah mai ginau, ale ləḅisab̄ na-utaut-həni-an samit ḅe-buer, nahurunamito dereh tisa husur namttoriɲ nəlonamit len gamito, be mətəutaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəḅegəmai, hən ləḅigol naviolan məttokele gati ḅeutaut. Noləɲon ke naviolan enan, egəm len nahəhaḅuran, sagəm len nə-taḅulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoḅur, len nəmatuan dereh tibaɲ hanian. ⁷ Gamit p̄isi mətəviol hən nəsa gamit v̄isusua mət-todaḅ həni tia len nəlomito. Samteviol len namətahusian o len nə-taltalhəni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan toḅəhaḅur hən ḅe-viol. ⁸ Ale aGot eləboi ḅeviol habat mai gamito, hən mətḅepul səḅəhov, hən asike mətḅem̄idol hən natideh boɲ ideh. Ale len nəsa məttopul həni, mətələboi mətḅevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəhaḅuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsal gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”^x

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən ḅegəm vi bəta hən nəvanuan b̄ihani. Len navide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail b̄isoḅur am hən mətḅevi tarhət sinəvanuan həni. Ale dereh titov hən b̄iḅvan masuḅ hən navit nanoran len gamito.^y

¹¹ AGot dereh tigol mətəpul səḅəhov

hən natit p̄isi tovoi, hən mət̄beviol habat akis. Ale nəboŋ namt̄bilav naviolan samito mai alat lotom̄idol, dereh lesipa vi t̄aban aGot. ¹²Husur naviolan samit hən na-vi-tarh̄ate-an dereh tikad naṽit teru. Alat siGot a Jerusalem lotom̄idol, asike lom̄idol am, ale len nah̄ahaṽuran, dereh lesipa v̄aha-sob̄soḅur vi t̄aban aGot.

¹³Len naṽit na-vi-tarh̄ate-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut m̄ettogol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail m̄ettokel ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut m̄et-
toviol masuṽ hən nəvat mai galito mai nəvanuan p̄isi. ¹⁴Ale len na-l̄emas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuṽ m̄os gamito, husur nab̄iltivoian aGot toviol k̄emas h̄ani mai gamito. ¹⁵Datesipa vi t̄aban aGot hən naviolan san dattod̄edas dat̄bikel v̄əsv̄əsaii.

N̄edaŋan siPol hən na-il-a-m̄o-an

10 Ginau m̄au, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma m̄ettoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw em̄ə-dau, nəsav̄i natideh, be nəboŋ nototoh a tut naṽide saŋw idaŋ van hən gamito, nitos nalob̄ulat todaŋ van hən gamito. Be len AKristo, nəlon tom̄ə-dau, togol tom̄ə-dau hən nəvanuan gail, ²nous gamit ke, mitigol naṽide samit tinor, hən asike naṽide saŋw b̄idaŋ van hən gamit galevis lotonau ke, namt-tohusur naṽide silat navile eg a pan. ³Husur, naut k̄emas namttotoh len navile a pan, len nab̄iltib̄alan namttob̄al lan, namts̄əb̄al suṽan alat navile a pan. ⁴Ao, natit nəb̄alan namttob̄al hən gail lukad n̄edaŋan siGot, hən l̄əb̄itohtoh naut ideh aSetan toum h̄ani len nəmauran sinəvanuan topat k̄əkol h̄ani dan aGot. Namtoṽip̄itas naḡəḡərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh

m̄əhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike l̄əb̄eləboii, namtoṽip̄itasi. Nəvanuan p̄isi, namtubaŋis gat gail hən l̄əb̄igol nəsa aKristo tokele. ⁶Ale nəboŋ m̄əb̄igol kavkav hən naləŋonian seKristo, dereh namteutaut hən namt̄bipansem nəvanuan p̄isi lotom̄ətahun l̄əb̄igol husuri.

⁷Gamit m̄ətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh b̄inau l̄əboii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag t̄etas am ke, ginamit am namtovi seKristo suṽan gai. ⁸Hum ma m̄əttouan suluṽi ke, notosor sal suh habat hən nail-a-m̄o-an Nasuṽ toriŋi len navələnamito. Be eriŋi len navələnamito hən namt̄b̄igol m̄ətb̄idaŋ am len nəmauran samito, savi hən namt̄bem̄edas nadələmian samito. Imagenan nahurunamito s̄əsa lan. ⁹Nom̄ətahun m̄ətb̄inau ke, notoləŋon ke, m̄ətb̄em̄ətahw len nalob̄ulat napisulan nototos gail. ¹⁰Husur gamit galevis luke, “Len nalob̄ulat napisulan san gail nasoruan siPol em̄əlas, idaŋ, be nəboŋ totoh mai gidato, gai s̄edaŋ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len nalob̄ulat napisulan gail nəboŋ namttotoh a tut, eṽitoṽ hən nəsa namt̄b̄igole nəboŋ namt̄beḡəmai.

¹²Namtom̄ətahun namt̄beṽitoṽ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit s̄əbolito. Namtom̄ətahun namt̄ben̄ənoṽ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoṽ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən l̄əb̄eləboi səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navələnamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van v̄əbar gamito. ¹⁴Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtoḡəm bar gamit a Korint met̄əkv

hən namttokel na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbi-patpat ginamit məhat lan. Avil namtu-vatvat viri ke, nadələmian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman betibau habat am len gamito.** ¹⁶Bim-agenan, dereh namteləboi namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətəhən namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke b̄isor sal suh natideh, tisor patpat Nasub̄ aGot məhat.”^z ¹⁸Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaḅur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaḅur hən avan enan.

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

11 Noləjon ke mitidaḅ hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsəlonj husur ginau. ²Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuḅnan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluḅnan tosua ŋai, aKristo. ³Be nomətəhəw ke mətosuḅnan aIv, nəḅmat togarasi len nəvide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətəhəw ke, hum ma avan ideh b̄egəras gamit, hən b̄emədas nənanuan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətbiḅəŋ lan am len nəlomit toveveu.^a ⁴Husur mətəhəhaḅur hən məttoḅdaḅ hən avan ideh togəḅ hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas məttoḅkad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot məttoḅkade a ḅo, naut

kəmas məttoḅdəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi məttoḅkad nadələmian lan a ḅo.

⁵Be alat məttonau suluḅi ke lotovi “b̄iltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalal səhor ginau len natideh. ⁶Hum ma nəsəkad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len nəvide p̄isi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷Nəboj notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw eməḅau hən nəbepusən gamito. Nəboj notogol tomaiənan, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸Noum kəmas ḅos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ḅos ginau. Ehum notovənvənah dan galito hən nəbēvi tarhət samito. ⁹Nəboj nototoh mai gamito, nəboj notoḅidol, nəsaus natideh ben gamit ideh. Husur nəbathudud nadələmian lotogəḅ len naut a Masetonia, loviol p̄is nəsa notoḅidol həni. Nomətəhən na-kətkətətəban-ginau-an tovi nauman ideh toḅəŋ len gamito. Nəsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boj ideh.^b ¹⁰Len nakitinan seKristo topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia bigol na-sorsal-suhi-an egai sagw b̄inoj. ¹¹Mətunau ke notokəmaiənan husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuḅ hən gamito!

¹²Nəvide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi b̄iltihai pispisul seKristo, asike ləb̄ikad nəp̄isal ideh hən ləb̄isor sal suh galito hum lotoḅitoḅ hən ginamito len natideh. ¹³Nəvanuan lotomaiənan lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len nəvide salito, logəgəras ke lotovi hai

**10:15 Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

^z10:17 Jer 9.24; 1Kor 1.31

^a11:3 Gen 3.1-5, 13

^b11:9 Flp 4.15-18

pispi sul seKristo, be lāsəmaienan.^c ¹⁴Nəsəsəhoʋut len naʋide enan! Husur aSetan māu egəgəras ke tovi aŋel hən naŋial. ¹⁵Imaienan, sadatesəhoʋut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləŋon-isa-an siPol mōs aKristo

¹⁶Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mətʃinau ke notomaianan, mətəsəsoləŋ husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbisor sal suh ginau. ¹⁷Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa Nasuʃ toləŋoni, be nusor suŋan nahəʋon. ¹⁸Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naʋide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienan. ¹⁹Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətəhəhəʋur sal hən mətətosəsoləŋ husur nahəʋon gail! ²⁰Husur avan ideh ʃigol gai ʃeil a mō hən gamito hum mətətovi slev san, mətudaŋ hən! Avan ideh ʃegəras gamito hən ʃihan ʃis nəvat samito, ʃipatpat gai məhat hum mətətovi ut kəmas, o ʃiʋos nətarhomito, gamit māu mətudaŋ hən! ²¹Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur naʋide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləʃikad na-il-ʃuri-an hən ləʃisal suh galit hən, ginau am nukad na-il-ʃuri-an hən nəʃisal suh ginau hən. ²²Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.^d ²³Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idaŋ habat səhor galito, nutoh

len naim bəbaŋis vəha-soʃur səhor galito, nosəsəsoləŋ hən nabus hən na-bilbilasmasuʋ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-soʃur səhor galito. ²⁴NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.^e ²⁵Vəha-tor alat a Rom luʋas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməʃurʃur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliʋol mermer len tas.^f ²⁶Nugol nəyaran isəʃur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənʋənah lotohəhəʋur hən ləʃigol nasənahən. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nəʃiltivile, len naut masmas toʃəʃesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadələmian.^g ²⁷Noum idaŋ mōs Nasuʃ, noum habat len nədaŋan sagw ʃisi, nə səpat savoi vəha-soʃsəʃur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-soʃur. Naut esusus habat hən ginau, noŋidol hən nahurabat. ²⁸Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau soʃuer hən naʃisal hən nəbekətkəta təban galito. ²⁹Nəmauran salit ideh asike ʃidaŋ, ginau am nə sədaŋ. Nəvanuan ʃeliv galit ideh hən ʃipes habet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰Nomətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəʃimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nə sədaŋ. ³¹Nokitin, nəsaliboŋ. AGot, aTəman Nasuʃ aYesu Kristo, nəsal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³²A mō, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nə

^c11:13 Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 ^d11:22 Flp 3.5 ^e11:24 Deu 25.3

^f11:25 Uman 16.22, 14.19 ^g11:26 Uman 9.23, 14.5

gavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbī-tah gat ginau. ³³Be len nəhad, nəvan-uan galevis loriŋ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Ija nugam yav dan navəlan nəgavna enan.††

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

12 Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, ni-massor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḅ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ²Noləboi nauluḡman sua seKristo.‡‡ Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan nəmav.¶¶ Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ŋai eləboi natenan. ³Evoi, aGot ŋai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.^h Len naut ei esəsəloŋ hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən ḅikele; nasoruan aGot sə-daḡ hən avan ideh ḅikele. ⁵Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaienən. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəsədaŋ ŋai. ⁶Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətamelmel husur nətakel nakitinan ŋai. Be asike nusor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh ḅipatpat ginau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ŋai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəloŋ hən notokele.

⁷AGot emətahun nəḅipatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai

na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaienən eriŋ natesua todaŋ masuḅ len nəmauran sagw. Natenən ehum nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən ḅemədas ginau. ⁸Noŋir Nasuḅ vəha-tor, nousi hən ḅilav kuvi dan ginau. ⁹Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas hənī mai gaiug eləboi ḅətəgəu gat gaiug, husur nəboŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuḅ len gaiug.” Husur tokəmaienən, nohəhaḅur hən nəḅisor sal suh nədaŋan sagw toḅuer, husur nəboŋ nəsədaŋ, nədaŋan seKristo ipat len ginau. ¹⁰Husur natenən, nohəhaḅur hən nəsədaŋ; nəboŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaḅur; nohəhaḅur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəboŋ nəvanuan lotomədas tabtab hən ginau, nohəhaḅur; nəboŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaḅur. Nohəhaḅur hən natgalen pisi ḡnos aKristo, husur nəboŋ nəsədaŋ, len aKristo, nudaŋ.

APol inau masuḅ hən alat a Korint

¹¹Nusor maienən hum ahoḅon, be gamit ḡnau mətugol notomaienən. Gamit ḡnau, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluḅi ke lotovi “ḅiltihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ¹²Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədau-an nudaŋ ḅur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit mət-tomanŋmaŋ len gail, mai natit lotogol nə-

††11:33 Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25

‡‡12:2 Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

¶¶12:2 Len nasoruan ta Kris ike *nəmav na-vəha-tor-an*, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke nəmilen *nəmav aGot totohtoht lan*. Len nənauan salito datukad nəmav dattoləboi datberisi, datukad nəmav nəḡneso gail lotopat lan, mai datukad nəmav aGot totohtoht lan.

^h12:4 Luk 23.43

daŋan siGot tomasil. ¹³Nəsa notogole len gamito eþitoṽ hən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ŋai nəsagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaan, məterubati dan ginau bai!

¹⁴Gagai noutaut hən nəbegəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaŋ len gamito, husur nəsaləŋon natit samit gail, be noləŋon gamito. Nokəmaienan husur savi hən natətai ḃeum hən ḃekətkəta təban anan mai atəman ḃivoi, be ipat len anan mai atəman hən arḃekətkəta təban natətai ḃivoi.ⁱ ¹⁵Imaienan, nohəhaṽur hən nəḃeviol hən ginau gabag mai natit ḃisi notokade ḃnos gamit. Ginau nəḃeləmas masuṽ hən gamito, gamit dereh məteləmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito, be gamit galevis luke, len naṽide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. ¹⁷Mətḃinau ke tomaienan, kel mai ginau naṽide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəḃikad nəvat samito. ¹⁸Nous aTitus idaŋ hən ḃivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadələmian sinamit mai. Ale aTitus, egəras gamit ḃnos nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naṽide sinaməru eþitḃitoṽ ŋai.^j

¹⁹Hum ma məttonau ke, namtotətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsai aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit ḃisi, natit ḃisi namttogole, namtugole hən məḃidaŋ am.

²⁰Husur nomətahw ke nəboŋ nəḃegəmai asike nəḃisaḃ gamit hum notoləŋoni, ale gamit am asike məḃisaḃ ginau hum məttoləŋoni. Nomətahw ke məḃikad naṽitvituhan, nə-taḃulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səḃomito-an, nasoruan tomədasi naboruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaṽtaṽoran. ²¹Nomətahw ke, nəboŋ nəḃegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatu ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isobur lotogol nəsaan a ḃno tia, be ləsəpair dan nabḃiḃiŋalan salito, naitian tosa, mai naṽide hən naitian taṽtaṽor.

Nalələgauan naməkot siPol

13 Nəboŋ nəḃegəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh ḃikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil ḃarḃar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”^k ²Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel nalələgauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətasi həni mai alat lotogol nəsaan a ḃno, mai gamit ḃisi am məttogol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³Husur məttoləŋon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tiḃarḃar hən gamito len nəpanismen galenan. AKristo səpar daŋan len nəsa togole van hən gamito, be nədaŋan san etibau len gamito. ⁴Ekitin ke tokul nəboŋ lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədaŋan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəḃonan sinamit mai, ginamit am namtsədaŋ, be len nədaŋan

ⁱ12:14 Uman 18; 2Kor 13.2 ^j12:18 2Kor 8.6, 16, 18

^k13:1 Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipu 10.28

siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəboŋ namtbegəmai, dereh məteris nədaŋan enan.

⁵Mətebunus kitev nadəlomian len gamit səbomito. Mətukad nadəlomian kitin o ebuer? Mətsənu səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike bi-maienan, mətsəkad nadəlomian kitin. ⁶Be nuke mitisaḅ ləboii ke namttovi ahai piŋpisul kitin seKristo. ⁷Ale gagai namtsor tuḅ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuḅ maienan hən nəvanuan gail ləḅeləboii ke namttovi hai piŋpisul kitin, be hən mətbigol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləḅemətahun ginamito hum namtsavi hai piŋpisul kitin. ⁸Husur namtsaləboi namtbigol natideh ḅemədas nakitinan, avil natit ḅisi namttogole, namtugole ḅos nakitinan. ⁹Nəboŋ məttodaŋ, namtoḅəḅəḅur, naut kəmas namtsədaŋ. Namtsor tuḅ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. ¹⁰Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a

tut dan gamito, hən asike nəḅidaŋ tal-tal hən gamito nəboŋ nəḅegəmai. Husur, len nədaŋan hən na-il-a-ḅo-an Nasuḅ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nəmauran samito, nomətahun nəḅemədas nadəlomian samito.

¹¹Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Məteḅəḅur. Mitimatmatu len aKristo. Məteləŋon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəḅat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəḅat dereh titah mai gamito.

¹²Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuḅ gabag hən nətarhomit gail hən mətbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³Alat siGot ḅisi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴Nasuḅ aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit ḅisi, aGot teləmas bun gamit ḅisi, mai aNunun aGot tigoḅ mətesua maii len nəlomit ḅisi.

Kalatia

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia ləberij nəlolit bidaŋ len aYesu ŋai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 49 nəboŋ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəloŋ hən naḡusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboŋ məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)

7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur navide tosa samit gail (5.13-6.5)

9) Nakelean todaŋ naməkot: naḡit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, be-ḡuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudələmian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ²Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia. ^{1 3}Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasuḡ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəməat. ⁴AKristo eriŋ gai len nəmatan mōs bīlav kuv gidat dan nəsəan sidato hən bīlav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməŋai. Igole husur naləŋonian siGot aTəmadato. ⁵Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ŋai

⁶Evi aGot tokis gamito hən mətbī-maur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naḡusanan totile. Nosəhoḡut len gamito! ⁷Naḡusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənəvan samito etuhatuḡ, lotoləŋon ləbēmədas na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aŋel togəm len nəmav, bīkel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bīkel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomī tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan!

¹⁰Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail ləbēhəhaḡur hən ginau. Noləŋoni ŋai ke aGot bēhəhəḡur hən ginau! Nətahishisi

ke nəvanuan gail lətahəhaṽur hən ginau, asike nətavi aslev seKristo.

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadəlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-urian tovoi notokel uri, savi len nəvanuan.

¹² Husur avan ideh səlavi mai ginau, saṽusani hən ginau. Ao, aYesu Kristo səḃon, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nokəmaienan husur mətosəsəloṅ ləboi tia nəṽide hən nəmauran sagw nəboṅ notohusur nəṽide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomədas tabtab hən alat siGot hən ləḃimasig. ¹⁴ Len nəṽide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor naJu isobur len naur hagw. Nudaṅ habat len nəṽide setəmagw gail ta sutuai.^{§§}

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəboṅ notopat len nabəhaṽun anagw sal. Beti aGot ehəhaṽur hən togol ke noləboi pərpə hən aNatun san hən nəḃikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəboṅ togol tomaienan, nəsəsaṽsaṽut hən nəḃisor kitevi mai avan ideh, * ¹⁷ nəsavı məhat vi Jerusalem hən nəḃeris alat lotovi ahai pispisul gail a məo hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notəlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notəlmam vi Jerusalem hən nəḃeləboi aPita mai nəḃinau səhot nəsa ḃikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmarıboṅ tovi 15.[†] ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasub ṅai.^m

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhon aGot nukele, nəsalıboṅ.

²¹ Beti husur nəboṅ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKristo

len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsaləboi ginau. ²³ Losəsəloṅ hən na-kel-uri-an ṅai toke, “Atenan tomədas tabtab hən ginamit a məo, gagai ikel ur nadəlomian egaii tomədasi a məo.” ²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

Ahai pispisul gail lohəhaṽur hən aPol

2 Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəboṅ enan namrosəhar aTitus am.ⁿ

² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan ginau həni ke nımasvan. Len nəḃonḃonnan mai nəvanuan totıbau gail səḃolit ṅai, nukel vəsvəsai mai galıto na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaienan husur nuke lıdām hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ṅai, hum nauman pısi sagw savi natideh. Be ludaḃ hənı. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən ḃıkad na-tıv-dalusıan, naut kəmas tovi uleKris. ⁴ İkad nasor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tıtile gail loḡəḡaras ke lotokad nadəlomian. Ale lolılıgis hən galıto len ginamıto, hən ləḃısab ləboi nəmakuvan dattokade dan nalo, len nabonnan sıdato mai aKristo aYesu. Luke lısab ləḃoıı hən ləḃıgol gidat datḃevi slev hən nalo enan.^o ⁵ Be namtoıl ḡəḡat, namtsəsəsəloṅ hən nahudhusoruan ideh salıto. Ao, namtotəḡau gat nakıtınan hən na-kel-uri-an tovoi məos gamıto.

⁶ Ale nəboṅ notokel nəsa notokel uri tonoṅ, alat lotoıl a məo ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-məo-an salıto, nəhes totıbau lotoṽati savi natideh len ginau, husur len

§§1:14 Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11

*1:15-16 Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. İsa 49.1; Jer 1.5

†1:18 Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsan aPita len nasoruan ta Aram.

^m1:19 Kal 2.9; Mat 13.55

ⁿ2:1 Uman 11.30, 15.2

^o2:4 Kal 1.7; Jut 4

nabunusian siGot nəvanuan p̄isi loṗit-
p̄itoṽ. Riṅ naten tipat.)^p ⁷Alat lotoil a
m̄o ləsakel natideh am husur loləboii ke
aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel
ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi
Ju suṃan gai totabtabuh len aPita hən
aPita bikel uri mai naJu gail. ⁸Bathut,
len nauman sePita tovi ahai pispisul
van hən naJu gail, aGot eum. Ale len
nauman sagw am notovi ahai pispisul
van hən alat ləsavi Ju, aGot eum.
⁹AJemes, aPita, mai aJon, luṽat nəhes
hum lotoil a m̄o hən alat siYesu len
naut a Jerusalem.[‡] Nəboṅ lotokəta ləboi
navoian aGot toviol kəmas həni, topat
len nauman sagw, galit loləlav mai ginau
mai aParnapas hən ginamit p̄isi namt-
b̄ikad nəbonan len aYesu. Ludaṃ ke ipat
len ginaməru hən namrb̄ikel na-kel-uri-
an tovoi mai alat ləsavi Ju, ale ipat len
galit hən ləb̄ikel uri sal mai naJu gail.
¹⁰Lous ginamər ṅai ke namrinau gat alat
lotopar tite. Natenan boh, noləṅṅon buni
hən nəbigole.^q

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹Avil nəboṅ aPita togəm hən gina-
mit len naut a Antiok, nosivoh lan.
Len nəhon nusor tasi husur isab len
nəsa togolgole. ¹²A m̄o ihanhan mai
alat lotokad nadələmian ləsavi Ju. Galit
ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes es-
əvat galevis gəmai. Nəboṅ lotobar naut
a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi
Ju, səhan mai galit am, husur emətahw
len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-
an.^r ¹³Beti naJu gail lotokad nadələmian
am luṽon mai aPita len nagəgərasan
san gol ke aParnapas am ehur naṽide
nagəgərasan salito. ¹⁴Be nəboṅ notoris

ke ləsahusur nakitinan hən na-kel-uri-an
tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke,
“Gaiug govi Ju, be len nəmauran saṃ
gutoh suṃan alat ləsavi Ju, gəsətəh len
nalo suṃan naJu gail. Imabe gudaṅ len
alat ləsavi Ju hən ləbitəh suṃan naJu lo-
tohusur nalo? Sagimaganan!

¹⁵“Gidaru, nəboṅ lotopas gidaru,
darovi Ju, darsavi vanuan naut tile
lotovi vanuan nəsaan len nabunusian
seJu gail. ¹⁶Avil gidat dattovi Ju
nadələmian, datoləboii ke nəvanuan
togol husur nalo, aGot sariṅi ke tonor
len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao,
bathut nadələmian len aYesu Kristo
ṅai aGot toriṅi ke nəvanuan inor len
nəhon.^f Imagenan, gidat am datoriṅ
nələdato len aYesu Kristo, hən aGot
ḃeriṅi ke datḃinor len nəhon, len
nadələmian sidato len aYesu Kristo
savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur
səkad avan ideh, len nalo avan en
togol husuri, toləboi ḃinor len nəhon
aGot. ¹⁷Ale datḃeləṅṅon ke len aKristo
datinor len nəhon aGot, be datḃisaḃi
ke datovi vanuan nəsaan sal husur
dattopair dan nalo, namilen ke aKristo
esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao,
asike maienan! ¹⁸Nəḃeum təlmam
hən nalo notogol tomasig, noṽusan
səhoti ke ginau gabag nobur kotov
nalo. ¹⁹Husur ehur notomat, bathut
nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len
nabunusian hən nalo numat ṅa nupair
dan nalo hən nəḃitəh hən aGot ḃiwol
hən nəmauran sagw. Esuṃan notomat
len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰Nutoh,
be savi ginau am, aKristo māu itəh len
ginau. Nəmauran notokade len nibegw,
nukade len nadələmian len aNatur

[‡]2:9 Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsan aPita len nasoruan ta Aram.

^f2:16 Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadələmian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriṅi hən bigole.

aGot, gai toləmas bun ginau, toviol hən nəmauran san hən bimat, m̄os ginau. ²¹Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi naḅiltitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKris̄to təmat m̄os naut kəmas ḡai.”

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

3 Eee gamit alat a Kalatia mətummel! Ehum avan sua todəlaḡ gamito hən mətḅətətan! Len nəhomito, nutor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kris̄to len nəhai balbal. Ehum gamit mətorisi len namətamito. ²Nuke neləboi natsua ḡai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətohusur nalo seJu gail a? Ao mətukade husur mətorij̄ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlon̄ həni. ³Mətummel o mətumabe? Nəboḡ məttotub̄at, mətohusur aGot len nədaḡan seNunun, be gagai mətunau ke mətevvurvur nəmauran toveveu enan len nədaḡan samit ḡai. Mitimabe? ⁴Len nadəlomian samito, mətoləḡon̄ isa vəsa len natit isobur. Savi m̄os natideh a? Ao! Evi m̄os natite! ⁵Nəboḡ aGot tolav aNunun mai gamito, nəboḡ togol namerikel gail len gamito, igole husur mətohusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mətorij̄ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlon̄ həni.

⁶Mitinau aAraham ke: “Gai erij̄ nəlon len aGot, ale aGot erij̄ gat aAraham hum tovi nəvanuan nanoran.”^s ⁷Beti məteləboii ke, alat lotorij̄ nəlolit len aGot, galit lovi anatan aAraham kitin. ⁸Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot terij̄ ke, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləḅerij̄ nəlolit lan. Natenan ipat a m̄o nəboḡ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai

aAraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluḅoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile.”^t ⁹Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotorij̄ nəlolit lan, suḡan aAraham togole. ¹⁰Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaianan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit p̄isi topat len nalo.”^u ¹¹Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotorij̄ nəlolit len aGot.”^v ¹²Naḡisal hən nadəlomian enan etile len naḡisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit p̄isi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”^w

¹³AKris̄to eḅur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo torij̄ len gadito. Eḅur nəmakuvan sidato nəboḡ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”^x

¹⁴AYesu Kris̄to eḅur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aAraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datḅikade lan, datoləboi datḅikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməḡai imaiegai: Nəboḡ nəvanuan ḅeru arbike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arḅitos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ḅḅur kotovi o rij̄ nasoruan ideh am lan. ¹⁶Len naḅide tomaienān, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nə-

^s3:6 Gen 15.6; Rom 4.3 ^t3:8 Gen 12.3, 18.18 ^u3:10 Deu 27.26

^v3:11 Hab 2.4; Rom 1.17 ^w3:12 Lev 18.5; Rom 10.5 ^x3:13 Deu 21.23

pasusan san gail,” hum lotosobur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.^y ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aAraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən bebuer.^z ¹⁸ Husur nalo bevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aAraham.

¹⁹ Ale, aGot eriŋ nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriŋi mōs beṽusan nəvanuan gail p̄isi hən nəsaan salit gail. Eriŋi ipat vir nəgəmaian sitenan tovi nəpasusan siAraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.^a ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arbita gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaianen saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səbon ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aAraham.^b

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, ebuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhon aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan iban̄is gat gadit p̄isi, gol ke ikad naṽisal sua ŋai hən datbikad naviolan aGot tokel gati. Naṽisal imaiegai ke: datberij nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkəl hən gidato. Ipon gol gidato vəbar aGot tovəhot naṽisal hən nadəlomian. ²⁴ Imaienan, nalo ehum ahai p̄usan sidato tokətkəta təban gidato, tosehər gidato van hən aKristo hən datberij

nəlodat lan, ale hən aGot berij ke datunor len nəhon. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorij nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit p̄isi, len nadəlomian məttoke len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit p̄isi məttoaptais hən məttoth len aKristo, ehum məttoke nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhon aGot mətosuṁan aKristo. ²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametbōs am; naslev mai alat ləsavilev, səkad natilean len galito; səkad naṽəhaṽut, səkad nauṁan. Səkad natideh am togol məttopəphew, husur gamit p̄isi mətosua len aKristo aYesu. ²⁹ Mətbevi seKristo, mətovi anatun siAraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aAraham, gamit am mətukade.^c

4 Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit p̄isi san, eriŋi hən anatun. Be naut kəmas natit p̄isi evi sinatun, nəboŋ tovi tuhtətai sal, esuṁan naslev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboŋ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotəkətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədam han b̄inor hən nəsa atəman torij. ³ Len naṽide tomaianen, gidat am, nəboŋ dattokəkereh, nəboŋ dat-saləboi aKristo sal, datovi slev sinədanjan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədanjan galenan.^d ⁴ Be len nəboŋ tonor həni, aGot esəvat aNaton uluṁan. Apəhaṽut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən beṽur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datbevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur məttovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNaton aGot, vi

^y3:16 Gen 12.7 ^z3:17 Exo 12.40 ^a3:19 Uman 7.53 ^b3:20 Deu 6.4
^c3:29 Rom 4.13 ^d4:3 Kal 4.9; Kol 2.8, 20

lan nəlodato tokai ke, “Appa! Tata!”⁸
⁷Imaienan gəsavi slev am, govi anatum
 aGot, ale husur govi anatum, dereh gikad
 natit p̄isi aGot tokel gati hən beviol həni
 mai anatum gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

⁸Nəboŋ mətsaləboi aGot sal, mətovi
 slev sinatit ləsavi got kitin gail.^e ⁹Be
 gagai, nəboŋ məttoləboi səhot aGot,
 (aoa, ivoi am notoke, gagai nəboŋ aGot
 toləboi səhot gamito), imabe mətupair
 təlmam van hən nəkadun nədaŋan gail
 ləsavi natideh, ləsədaŋ, lotovi ut kəmas?
 Imabe mətuke mətevi slev salit tətəs am?
¹⁰Mətudaŋ len nəboŋ gail lototibau,
 nəhanan gail hən nawik o nahəbati o
 nasihau. Mətunau ke aGot ehəhəvur
 həni natəlmaman samit van hən nalo
 a?^f ¹¹Nunau tuhatuh hən gamito. Nomə-
 tahw m̄os gamito. Hum ma notoum
 sobuer samito. ¹²Bathudud nadəlomian,
 mətesuṽan ginou, husur ginou numakuv
 dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətsamə-
 das ginou boŋ ideh. ¹³Be husur ke no-
 toməsah, natoŋan sagw mai gamito igol
 ke noləboi nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi
 mai gamito. ¹⁴Naut kəmas naməsahan
 sagw igol idaŋ len gamito, mətsaŋit
 nəhomit van hən ginou, mətsamətahun
 ginou. Wake mətoḥəhəvur hən ginou.
 Mətəkətkəta təban ginou suṽan notovi
 aŋel sua siGot o suṽan notovi aYesu
 Kristo gabag. ¹⁵Be nakemkeman samito,
 nəsa evisi həni? Imabe? Nukel koti ke
 nəboŋ nototoh ei, mətoḥəhəvur hən mət-
 biŋol natideh m̄os ginou. Nətausi, mət-
 takis kuv namətamito hən məttaviol
 hən gail mai ginou. ¹⁶Nəsa evisi to-
 gol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan

mai gamito, mətunau ke notomətahun
 gamito?

¹⁷A m̄o, nusor husur alat lotoṽusan
 hən nəṽusanan totile. Galito ludaŋ hən
 ləbeliv gamito hən mətbitah mai galito,
 be savi m̄os navoian. Luke leliv gamito
 dan ginamito hən mətbitaŋ len galito.
¹⁸Ivoi hən mətbitaŋ len natsua, bevi
 m̄os nəsa tovoi. Ivoi hən mətbimaganan
 tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito.
¹⁹Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa
 len nəpəŋasan hən nəpasian sil gamito,
 vir naboruan seKristo beŋəm kavkav len
 gamito. ²⁰Noləŋon masuṽ hən nətatoh
 mai gamito gagai, hən nətagəgel hən na-
 soruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-
 an sagw, nəlogw etuhathuh hən gamito,
 nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹Gamit məttoləŋon ke mətbitoh len
 nəvəlan nalo, mətosəsəloŋ husuri m̄au
 a? ²²Husur len natosian ike aApraham
 ikad anatum uluṽan eru. Napəhəvut
 tovi slev, nahəsən aHakar ipas esua,
 ale aSarah, asoan aApraham ipas to-
 gon.^g ²³Naslev ipas anatum aApraham
 len nəvide sinəvanuan ŋai, be asoan
 aApraham ipas anatum tovi nəsarpo-
 han hən na-kel-gati-an aGot tokel mai
 aApraham.^h ²⁴Natenan ehum nasoruan
 kəta. Napəhəvut eru arohun na-kel-gati-
 an eru aGot tota gat gəlaru len nahəsən.
 Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota
 gati len Naṽehuh Sinai, naut nəvan-
 uan gail lotogəm vi slev hən nalo lan.
 Ale noləboi nəbike aHakar ehum nəve-
 huh Sinai. ²⁵Ale naut a Jerusalem ta
 daməŋai ehum Naṽehuh Sinai len naut
 a Arapia. Suṽan aHakar mai anatum
 gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai

§4:6 Nasoruan enan, *Appa* evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o
 Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17.

^e4:8 1Kor 8.4-6 ^f4:10 Rom 14.5; Kol 2.16-23 ^g4:22 Gen 16.15, 21.2

^h4:23 Gen 17.16; Rom 9.7-9

mai alat lototoh lan lovi slev.** ²⁶ Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a məhat, ale evi anana sidato. ²⁷ Hum natosian seIsaiah toke, “Pəhaṽut gotobutoh, gəsəpasus, gikemkem, gaiug gəsəkad napəjasan hən nəpasusan, getubət kəkai habat; husur napəhaṽut tobutoh, dereh tikad anatan isoḅur səhor napəhaṽut tokad asoan.”ⁱ

²⁸ Be bathudud nadəlomian, məto-suṁan alsak; mətovi anatan na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham. ²⁹ Sutuai, aİsmael, anatan naslev, emədas tabtab hən alsak, anatan na-kel-gati-an. İmaien sal daməjai. Alat lotoke datḅevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dat-tokad nəpasian len aNunun aGot. Lu-gol datoləḅon isa vəsa.^j ³⁰ Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pəhaṽut mai anatan uluṁan dan gaiug hən arbəməsev, husur anatan naslev pəhaṽut asike ikad nahudhutan setə-man, be anatan napəhaṽut savi slev dereh tikade.”^k ³¹ İmaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatan napəhaṽut tovi slev, datovi anatan napəhaṽut savi slev.

Nəmakuvan dattokade len aKristo

5 Nəmakuvan, aKristo isah ruḅat nəsa tobaḅis gat gidato hən datḅikad nəmakuvan enan. İmagenan, məteıl gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaḅis gat gamito a mo.

² Səsələḅ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: məḅḅikad na-tiv-dalusi-an hən məḅḅinor len nəhon aGot, nəsa aKristo togole ṁos gamito savi natideh. ³ Nukel ḅuli hən gamit tətəs. Nauluṁan

ideh todaṁ hən ḅikad na-tiv-dalusi-an hən ḅinor len nəhon aGot, atenan timasgol husur natit ḅisi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit məttoke məḅḅinor len nəhon aGot ale məttohusur nalo ṁosi, mətugol gamit səḅomito mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas həni. ⁵ Nəkəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatviri ke dereh aGot tisaḅ səhot gidato, suṁan dattonor, bathut dattoriḅ nəlodat len aKristo. ⁶ Husur nəḅoḅ dattoriḅ nəlodat len aYesu Kristo, datḅikad na-tiv-dalusi-an o asike datḅikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua ṁau evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A ṁo mətugam ivoi len nəgamgaman. Ase eil gol gamito hən asike məḅḅehusur nakitinan? ⁸ Nagəgelan hən nənauan samito, səgəm len aGot tokis gamito. ⁹ Naḅusanan gəgəras emədas nəvanuan isoḅur, ehum nasoruan kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin itob.”^l ¹⁰ Bathut nadəlomian dattokade len Nasuḅ, nunau ləboii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttodədarḅəḅu, məttonau tuhatuh hən naḅusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalūṁan limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ḅai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naJu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləḅon ke letiv kotov ḅisi, hən asike ləḅevi uluṁan am.^m

** 4:25 Mat 23.37; Luk 13.34. Nəḅoḅ aPol toke *Jerusalem*, namilen ke naJu gail lothususur nalo siMoses.

ⁱ4:27 Isa 54.1 ^j4:29 Gen 21.9 ^k4:30 Gen 21.10 ^l5:9 1Kor 5.6
^m5:12 Deu 23.1

¹³Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mət-
bevi slev am. Mətesəsəlon! Nəmaku-
van samito dan nalo savi hən mət-
behusur naləḡonian samit gail lotosa,
be len na-ləmas-buni-an mətəvi tarhət
samito suḡan məttovi slev samit gabag.
¹⁴Bathut natuhsoruan sua ḡai ikel ur
nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan
totoḡ pəpadaḡ hən gaiug suḡan go-
toləmas bun gaiug gabag.”ⁿ ¹⁵Be mət-
beḡsuḡan nalipah nalililai tohat gamit
gabag, tosaḡ pəpas gamito, mətələləgau
hən gamito hən asike mətbeḡmēdas ma-
suḡ hən gamit gabag hən mətbeḡmasig.

Nəmauran len nədaḡan seNunun aGot

¹⁶Be nukele ke, len nəmauran samit
gail, aNunun aGot tiwol hən gamito.
Bimaianan, asike mətəhusur naləḡo-
nian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷Husur
naləḡonian nəsaan gail hən nibemito
lomətahun naləḡonian seNunun aGot;
ale naləḡonian gail seNunun aGot lomə-
tahun naləḡonian nəsaan gail hən nibe-
mito. Husur natgalenan lupat len nə-
tarhət toru artobal, gol ke mətodə-
das mətbigol nəsa mətbeləḡoni.^o ¹⁸Avil
aNunun aGot biwol hən gamito, mət-
satoh len navəlan nalo.

¹⁹Nəboḡ məttohusur naləḡonian
nəsaan gail hən nibemito, lugol
natgalegai: naitian tosa, nənauan
toḡiḡbiḡal, naḡide tosa totaḡtaḡor
hum nalipah, ²⁰nalotuan hən
nəlablab, na-gol-nabeḡi-an, nəbalbalan,
naḡitḡituhan, nətabulolan van hən
nəvanuan tokad nəsa gotoləḡoni,
nəlol paḡpaḡ, naləḡonian hən
nə-patpat-gaiug-səboḡm-məhat-an,
naḡəpeḡwan, naluḡoh gail lotopəpeḡw
husur nənauan totiltile, ²¹nəloḡm
tovənvənah, natərogan, naitian

totaḡtaḡor len nabiltihanan mai
natərogan, mai natit gail am hum
natgalenan. Nukel naləḡəgauan mai
gamito hum notokele a mō tia ke, avan
ideh togol natit hum natgalenan, asike
ikad natohan pipihabəlan aGot.

²²Be nəboḡ aNunun aGot towol
hən nəmauran sidato, iḡan hən naḡit
tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an,
nakemkeman, natəḡmat, nə-daḡ-ḡuri-an
hən na-toḡ-mədaḡ-an len na-ləḡon-
isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mōs
nəvanuan, navoian, nadəlomian,
²³naḡoruan tomədaḡ, na-təgau-gati-an
hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai
tas natgalenan. ²⁴Alat lotovi siYesu
Kristo, luḡos bun naḡoruan salito
topul hən nəsaan len nəḡai balbal san,
hən naləḡonian nəsaan hən nibelito
mai na-ləḡon-buni-an tosa gail piḡi
ləḡimat ei. ²⁵Bathut aNunun aGot
tolav nəmauran veveu mai gidato,
datimashusur gat naləḡonian seNunun
aGot tosaḡhar gidato. ²⁶Sadatipatpat
kəmas hən gidat məhat, sadatigol
natideh hən nəlodat biḡatabulol bulos
gidat gabag, sadatitabulol bulos gidat
gabag husur nəsa dattoləḡoni be
datsəkade.

Dereh datilav naḡit nəsa dattomabule

6 Bathudud nadəlomian, mətbeḡsaḡ
gamit ideh togol nəsaan ideh,
gamit məttoḡmatmatu len aNunun aGot,
len naḡide tomədaḡ, vi tarhət san
hən beḡəlmam van hən naḡisal tonor.
Be mətələləgau hən asike mətbeḡteḡ
len nəsaan totaltal ke mətəḡusuri.
²Mətesusupah mai gamit gabag len
natideh mətbeḡinau tuhatuh həni o
mətbeḡsaḡi len nəmauran samito ke
todaḡ o toməlas habat hən mətbeḡvusi.
Len naḡide tomaienən, dereh mitigol
nəsa aKristo tokel buni. ³Avan ideh

Efesus

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bēvusani ke najos səvi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsə tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Efesus.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) AYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum həni len alat siYesu (1.3–3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1–6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

1 Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai piŋpisul seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadəlomian len aKristo aYesu.⁹ ²AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəbonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi ma-

suḅ hən gidato len navoian piŋsi togəm len aNunun, navoian piŋsi lotogəm len nəmav. ⁴Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satubat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuḅon mai aKristo hən datbevi esan səḅon. Ilekis hən gidato hən datḅinor len nəhon, nəsaan bēbuer len gidato. Sutuai len naləmas-buni-an san, ⁵aGot inau koti tia ke ḅipat kuv gidato hum dattovi anatan san gail len nəsə aYesu Kristo ḅigole, ale gagai aYesu igole tia. AGot igol tomaianan husur eləŋon togole, igol gai ehəhaḅur. ⁶Igol natgalen piŋsi hən datḅisal suhi hən nəyalyalan hən navoian toviol kəmas həni mai gidato len aNaturan gai toləmas buni.

⁷Len nəda hən nəmatan siNaturan, aGot igol datukad nəmakuvan. AGot eruḅat nəsaan sidat gail dan gidato husur topul masuḅ hən navoian. ⁸Na-viol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san piŋsi, ⁹aGot ehəhaḅur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsə aKristo ḅigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboŋ ḅinor həni balai, aGot dereh tigol natit piŋsi len nəmav mai natit piŋsi len navile a pan liḅonḅon pipi-həḅəlan aKristo. AKristo dereh tikad nə-dəŋan hən na-il-a-mō-an hən natgalen piŋsi. ¹¹Len aKristo, aGot ilekis hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit piŋsi ehur nə-nau-utaut-an hən naləŋonian san ¹²hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttoriŋ nəlonamito len aKristo, namtḅitoh hən namtḅisal suh nəyalyalan siGot.^{‡‡}

‡‡1:12 Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail.

⁹1:1 Uman 18.19-21, 19.1-40

¹³Gagai gamit am mætsavi Ju mæt-
tosəsəloŋ hən nakitinan, na-kel-uri-an
tovi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan
samito. Ale nəboŋ mættoriŋ nəlomit len
aKристо, aGot eviol hən aNunun mai
gamito hum tokel gati tia, gai ita gat
nahəsan len gamito hən mættovi esan.
¹⁴ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke
natit p̄isi aGot tokel gati ke, teviol həni
mai gidato, datikade balai, nəboŋ nə-
makuvan silat lotovi esan b̄ihav. Datisal
suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

¹⁵Imagenan, nəboŋ notosəsəloŋ həni
ke mættokad nadəlomian len Nasub̄
aYesu, mai mættoləmas bun alat siGot
p̄isi, len nəboŋ enan vəbar daməŋjai,
¹⁶nosipa vi təban aGot tabtab hən
gamito, nanoŋan ebuer. Nusor tuŋ m̄os
gamit akis ¹⁷van hən aGot Tata toyalyal,
aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo.
Nousi ke, len aNunun, teviol hən namiti-
sau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot
aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-
an b̄etibau am len gamito. ¹⁸Nousi am
ke, tigol mæteləboi buni len nəlomito
hən nə-vatvat-*vir*-an aGot tokis gamit
hən mætbikade. Nuke mæteləboi səhot
na-pul-masuŋ-an hən navoian toyalyal
gai tokel gati ke, teviol həni mai nəvan-
uan san gail. ¹⁹Nusor tuŋ ke mæteləboi
nəyalyalan hən nədaŋan san tosəhor bun
natideh dattoləboi datb̄inau səhoti, nə-
daŋan enan san tovi tarhət sidat dattoriŋ
nəlodat len aKристо. Evi nab̄iltidaŋan gai
toun lan ²⁰nəboŋ togol aKристо tole
məhat dan nəmatan, nəboŋ toriŋi to-
bətah len navəlan nəmatu len nəmav.^f
²¹Len naut enan, aKристо eil a m̄o səhor
aŋel o natəmat ideh toil a m̄o tokad
nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an. Iŋat nəhes
tosəhor masuŋ hən nəhes ideh lotoləboi

ləb̄ikade, savi gagai ŋai, be evi vi su-
tuai.^s ²²AGot eriŋ natit p̄isi len navəlan
aKристо, ale itabtabuh lan hən b̄eil a
m̄o hən natit p̄isi m̄os nəvanuan san
gail.[¶] Esuman gai tovi nəkadun towol
hən niben ²³ale niben tovi nəvanuan san
gail. Ale aKристо epul len nəvanuan san
gail, gai togol natit p̄isi len naut p̄isi
topul p̄isi hən natohan san.^t

Nəmauran veveu len aKристо

2A m̄o mætumat sil nəsaban samit
dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan
samit gail. ²A m̄o mætovi vanuan nav-
ile eg a pan mættohusur naŋisal salito
tosa. Mætugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi
aSetan toil a m̄o hən natəmat gail hən
naməsav, iwol hən nəlon alat lotomə-
tahun ləb̄igol nəsa aGot toləŋoni. ³A
m̄o gidat p̄isi datutoh maienan. Dato-
husur naləŋonian hən nibedato. Datu-
gol natideh nab̄oruan sasa sidato mai nə-
nauan sidat toləŋoni. Datukad nab̄oruan
sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale dato-
suman nəvanuan gail p̄isi am; datunor
hən nəlol paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴Be aGot epul hən nalolosaan mai
na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-
buni-an san toləmas masuŋ hən gidat
həni, ⁵naut kəmas dattomat len nəsaan
sidato, gai igol datumaur mai aKристо.
(Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai
tolav kuv gamito dan nəpanismen hən
nəsaan samito.) ⁶Ale len nab̄onan si-
dat mai aKристо hum niben, aGot igol
datule məhat vi lan nəmauran vi su-
tuai mai aKристо ale eriŋ gidat datobə-
tah maii len nəmav. ⁷Igole hən b̄evu-
san navoian san len nəboŋ ta tahv
vi sutuai, navoian toviol kəmas həni
tosəhor bun natideh dattoləboi datb̄inau
səhoti. Igol navoian en san imasil len
natit p̄isi togole m̄os gidato len aKристо

[¶]1:22 Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit p̄isi pipit narien aKристо.

^f1:20 Psa 110.1 ^s1:21 Kol 1.16 ^t1:23 Kol 1.18-19

aYesu. ⁸Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋ nəlomit len aYesu. Gamit mət-sagol natideh hən mət̃bimakuv, evi naviolan siGot. ⁹Datodədas dat̃bigol natideh hən dat̃bikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike dat̃beləboi dat̃bipatpat gidat məhat lan. ¹⁰Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən dat̃bigol nauman tovoi gail gai toutaut həni situai tia hən dat̃bigole.

Datosua len aKristo

¹¹Sa-nəlomit tibor̃boŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mət̃savi Ju. Ale naJu gail lotoṽiv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta m̃o enan. ¹²Len nəboŋ enan mətutoh, aKristo ẽbuer len gamito. Mətovi mət̃bos gail, mət̃savi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mət̃səkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ẽbuer len nəmauran samit gail. ¹³A m̃o mətutoh a tut dan aGot, be gagai mət̃osua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴A m̃o ginamit namtovi Ju mai gamit mət̃savi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəm̃at len gidato, igol gamit mət̃savi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mətahun-buni-an tohum napolisibile topepəhun gidato, igol ẽbuer. ¹⁵Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienan hən b̃igol nalũvoh toru enan arukad

natəm̃at, arosua, nalũvoh veveu sua len gai. ¹⁶Len nəmatan san len nəhai bal-bal, aYesu igol nalũvoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəm̃at. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, nalũvoh eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷Egəm kel ur natəm̃at enan mai gamit mət̃savi Ju mət̃tosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.^u ¹⁸Len nəsa aKristo togole, gidat p̃isi, naJu mai namet̃bos gail, datoləboi dat̃begəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹Imaienan, mət̃savi mət̃bos am, mət̃savi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰Gidat dattokad nadələmian, dato hum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səb̃on evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹Nasub̃ esuhud hən gidato hən dat̃b̃ibon maii len naim, hən naim enan bevi məhat hən begəm vi naim siNasub̃ tolo. ²²Len aKristo, gamit am mət̃savi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mət̃b̃ibon maii len naim toum həni, hən begəm vi naim aGot to-tohtoh lan len aNunun.

Nauman siPol m̃os alat ləsavi Ju

3 Bathut natenan, ginau, aPol, nu-toh len naim bəbaŋis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mət̃savi Ju.

²Suŋan mət̃tosəsələŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum m̃os gamito. ³Hum nototos kəkereh həni a m̃o tia, aGot ikel vəhot nənau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴Nəboŋ mət̃bẽvuruŋ nəsa notomad-hatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nənau-utaut-an enan husur

^u2:17 Isa 57.19

aKristo. ⁵AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail loṗitṗitoṽ. Galit ṗisi lukad natit ṗisi aGot totəgau gati ṗos anatan gail. Naluṽoh eru en ṗisi losua hum niben aKristo, lukad bənbəon hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a ṗo, ale tosar-poh len aKristo aYesu.^v

⁷Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas hənī mai ginau len nədaṗan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəḃikel na-kel-uri-an tovoi ṗosi. ⁸Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan ṗisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas hənī, ilekis hən ginau hən nəḃikel mai gamit mət-savi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKristo tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datbeləboi səhoti. ⁹Ale aGot togol navile a pan mai natit ṗisi, ilekis hən ginau hən nəḃigol nəvanuan ṗisi ləbeləboi husur nə-nau-utaut-an egai san, nə-nau-utaut-an to-susuani sutuai len natubatan. ¹⁰Gagai aGot igol tomaienən hən bəṽusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a ṗo mai alat lotokad nədaṗan hən na-il-a-ṗo-an, be savi len navile a pan.^{§§} Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəboṗ ləḃeris alat siYesu. ¹¹Enən evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKristo aYesu, aMasta sidato. ¹²Len aKristo mai nadəlomian dattokade lan, datoləboi

datḃegəm tabtab, il len nəhon aGot, namətəhwan ebuer. ¹³Imaienən, nukel mai gamit ke sa-nəlomit tetuhətuḃ hən na-ləṗon-isa-vəsa-an sagw ṗos gamito. Ao, ivoi hən mətḃeviv hənī husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuṽ-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴Bathut togol natgalen ṗisi, notəṗedur, sor tuṽ vi təban aGot Tata, ¹⁵nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsəlit lan. ¹⁶Nusor tuṽ ke, len nəyalyalan aGot topul hənī, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədaṗan hən mətḃidaṗ habat am len nəlomito. ¹⁷Nusor tuṽ ke, bathut məttoriṗ nəlomit lan, dereh aKristo titoh tin len nəlomito. Nusor tuṽ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mətḃeləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸Nusor tuṽ ke, gamit mai nəvanuan ṗisi siGot, dereh mitikad nədaṗan hən mətḃeləboi səhot nəṗosṗosan, nəbəlavan, nə-səhsəh-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKristo. ¹⁹Nuke məteləboi na-ləmas-buni-an seKristo tosəhor bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mətḃepul səṣəhov hən nəboruan kavkav siGot.

²⁰Datisal suh aGot! Len nədaṗan san toum len gidato, aGot eləboi ḃigol natit gail səhor masuṽ hən natideh dat-toləboi datḃeusi hənī o datḃinau hən ḃigole. ²¹Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur ṗisi lisal suh nəyalyalan san len aKristo aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

§§3:10 Kol 1.16. Nəboṗ toke *alat lotoil a ṗo mai alat lotokad nədaṗan hən na-il-a-ṗo-an be savi len navile a pan*, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aṗel mai abiltiṗel lotoil a ṗo o lotokad nədaṗan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a ṗo o lotokad nədaṗan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi galər ṗisi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aṗel o natəmat o gəlar ṗisi.

Nabonan len niben aKристо

4 Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaņis gat ginau sil nauman notogole mōs Nasuḃ, ginau nous gamit ke, naņisal hən nəmauran samit gail tinor hən nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ²Nəlomit temədaυ, samtinaυ gamit səḃomit ŋai; len natideh mətḃigole hən nəvanuan gail, mətemədaυ lan; len nə-daŋ-ḃuri-an samito, mititoh mədaυ teḃəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ ḃur naḃide tiltile mai nabōruan tiltile samit gabag.^w ³ANunun aGot igol mətosua. Len nədaŋan samit ḃisi, mətətəgau gat nabonan en məttokade len natəmat. ⁴Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKристо tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat mōs datḃikade. ⁵Ikad aMasta tosua ŋai, nadəlomian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a mō hən gidat ḃisi, toum len gidat ḃisi, totoh tin len gidat ḃisi.

⁷Be aKристо eviol kəmas hən naviolan mai gidat viśusua. Epəpəhun naviolan galenan tonor hən naləŋonian san.

⁸Bathut enan, natosian siGot ike, “Nəboŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,

alat gai tosəhor galit len nabiltiḃalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”^x

⁹Nəboŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a mō aKристо evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰AKристо tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nəmav hən ḃepul len natit ḃisi. ¹¹Natosian enan ikele am ke, aKристо “eviol hən

naviolan gail mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləḃikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləḃeil a mō, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai ḃusan gail.^y ¹²Igol natenan hən ləḃeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən na-vi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləḃidaŋ am len aKристо. ¹³Timaienan vəbar gidat ḃisi datḃikad nabonan len nadəlomian mai naləḃoian husur aNatu aGot, hən datḃegəm matmatu am vəbar datḃesuḃan aKристо len nabōruan san tonor buni. ¹⁴Imaienan asike datosuḃan atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naḃusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləḃegəras gidato len nalibliḃoŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datḃesuḃan aKристо len natit ḃisi datḃigole, husur aKристо tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶Len nail-a-mō-an san igol nəvanuan san gail luḃon gəm sua, hum nənau ḃisi lotoudud mai nahudhut niben gail ḃisi.* Nəboŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləḃigole, len na-ləmas-buni-an, losusuḃah hən ləḃigol niben kavkav ḃimaυ, ḃetibau am.

Nabōruan veveu len aKристо

¹⁷Imagenan, len nahəsan Nasuḃ nusor idaŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am suḃan alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋaḃu,

*4:16 Nənau evi nastriŋ gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri.

nənanuan salit evi naut kəmas. ¹⁸Nə-margobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanənan topat len galito, bathut nəkadulit iṽonṽon. ¹⁹Natideh lotogol-gole nahurulit səsə lan. Ludaṁ hən nəṽide naitian taṽtaṽor ḃiwol hən nə-mauran salito, lohusur təməhav hən nəṽide tiltile lotoḃiṽḃiṽal.

²⁰Be enan savi nəṽisal seKriſto tohum məttoləboi səhoti. ²¹Nəboṽ gamit mət-tosəsəloṽ hən nakelean husur aKriſto, mətorij nəlomit lan, ale loṽusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²²Nəṽide hən nəmauran məttokade ta ṁo, naləṽo-nian lotosa, lotogəras gamito, lomə-das nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.^z ²³Mitidaṁ hən aNunun aGot ḃigol məṽiveveu len nə-nauan samito mai nəlomito. ²⁴Miti-masgəm vi vanuan veveu gail mət-ḃikad nəboruan veveu aGot toum həni hən məṽesuṁan gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len nəṽide aGot tohəhaṽur həni.^a

²⁵Imaienan, mitinoṽ hən nalibli-boṽan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ṽisusua nahudhuben aYesu, datosua ṽai.^b ²⁶Len nəlol paṽpaṽ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlomit tipaṽpaṽ teḃəlav. Namityal satimasur lan,^c ²⁷hən natəmat asike ḃikad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸Nəvanuan vənṽənah sateṽənah am, be ivoi ke teum tidaṽ, teum hən natit tovoi hən navəlan gabag, hən ḃələboi ḃikad natit hən ḃeviol həni mai alat lotoṁidol. ²⁹Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabaṽomito. Mitikel nasoruan tovoi ṽai, hən ḃəsusupah mai nəvanuan, gol nadələmian salit ḃidaṽ am. Mitikel nasoruan tonor hən ləḃələboii mai tovi

tarhəte sivan ideh am ḃəsəsəloṽ həni. ³⁰Len nəṽide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot eriṽ aNunun len gamito, hən tota gat nahəsən len gamito ke məttovi esan, van vəbar nəboṽ ḃigol ṽis nəmakuvan samito.^d ³¹Mitinoṽ hən na-mətəhəhun-buni-an, nə-tabulol-bulosi-an, nəlol paṽpaṽ, nə-kai-walwal-an, nə-sor-mədasi-an hən nahəsən avan ideh, mai nəsaan ṽisi. Mitinoṽ hən galen ṽisi. ³²Avil mitivoi hən gamit gabag, nəlomit titaṽis gamit gabag, məteruḃat nəsaan samit gabag hum, len aKriſto, aGot toruḃat nəsaan samito.^e

Mititoh len nəṁial

5 Imagenan, bathut aGot toləmas bun gamit məttovi natun gail, mitigol tə-toṽ hən aGot.^f ²Na-ləmas-buni-an tiwol hən gamito, nəmauran samit tepul həni. Mətesuṁan aKriſto toləmas bun gidato, toviol hən nəmauran san ṁos gidato hum naviolan, hum natit gototutumav həni nəḃon tosusau van hən aGot.^g

³Be naitian tosa, nəṽide tosa to-taṽtaṽor ṽisi, mai na-ləṽon-masuṽ-an hən natite teḃuer kaskasi len gamito. Nəsaan tomagalənan ləsanor hən nəvanuan siGot gail. ⁴Sanor hən məṽḃikel nasoruan paḃsago, nə-sor-məlmel-an mai nasoruan soḃsoḃ toḃiṽḃiṽal. Be inor hən məṽḃikel nasipaən vi təban aGot. ⁵Mitinau ləboi natesua ke, nəvanuan togolgol naitian tosa, nəvanuan togolgol nəṽide tosa totaṽtaṽor, mai nəvanuan toləṽon masuṽ hən natite, alat lotomaianan lodədas ləḃḃḃis len natohan pipihəḃəlan aKriſto mai aGot. Lodədas ləḃḃḃikad naviolan tovoi aGot totəḡgau gati ṁos nəvanuan san gail. (Nəvanuan lotoləṽon masuṽ hən natite, lulotu hən

^z4:22 Kol 3.9 ^a4:24 Gen 1.26-27; Kol 3.10 ^b4:25 Zec 8.16 ^c4:26 Psa 4.4

^d4:30 Isa 63.10 ^e4:32 Mat 6.14-15 ^f5:1 Lev 19.2; Mat 5.48 ^g5:2 Exo 29.18

natit lotoləŋon masuṽ həni. Egəm vi got salito, evi nagot gəgəras.)

⁶Alat lotoke nəsaan galenan savi natideh, salegəras gamito hən nasoruan tomaianen nakitinan toḅuer lan. Husur nəlol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat ləsagol nəsa tokele sil natgalenan.

⁷Samtitah mai galit len nəsa lotogole. ⁸A mō mətutoh len nəmargobut, be gagai mətovi siYesu ale mətutoh len nañial. Mititoh hum nəvanuan hən nañial.^h ⁹Husur naṽit nañial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi.

¹⁰Mitisəḅ səhot nəsa togol Nasuḅ toḅəhaṽur. ¹¹Naṽide hən nəmargobut ləsəṽan hən natideh tovoi, mətebulatut dan gail. Ivoi am hən məṽbikel vəhoti ke lotosa.ⁱ ¹²Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh ḅisor husuri. ¹³Avil nəboŋ nañial toñias natit p̄isi, nəvanuan gail p̄isi loləboi ləḅeris nakitinan husuri ke tovoi o tosa.

¹⁴Husur natit p̄isi nañial toñias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,

“Gaiug gotopatmari, gilele, gile məhat dan nəmatan, ale aKristo toñias gaiug.”

¹⁵Imaianen, mətelələgau hən natoḅan samito. Samtitoh suñan alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh suñan alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶Mitigol ke natit p̄isi məṽbigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməŋai nəvanuan lusa. ¹⁷Imagenan samtimelmele, avil məteləboi səhot nəsa Nasuḅ toləŋoni. ¹⁸Samtətərog hən nəwain toliv gamit van hən naṽide gail lototaṽtaṽor. Avil mətepul hən aNunun aGot. ¹⁹Mətekəkai hususur hən nəḅe gail lotopat len nasoruan siGot

mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəḅe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienan hən nəḅe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəḅe len nəlomito vi təban Nasuḅ.^j ²⁰Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²²Latpəhaṽut məttolah, məteriŋ gamit len navəlan asoamito hum məttoriŋ gamit len navəlan Nasuḅ. ²³Husur ahaṽut ehum nəkadun asoan, eil a mō həni; suñan ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a mō hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKristo; len naṽide tomaianen, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail māu ləḅeriŋ galit len navəlan ahaṽut salit gail.

²⁵Laluñan məttolah, məteləmləmas bun asoamito suñan ŋai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san mōs galito. ²⁶Igol natenan hən ḅigol ləḅevi esan səḅon ŋai, ləḅinor buni. Len nasoruan siGot igol luveveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKristo tolišov galit həni hən ləḅiveveu.^k ²⁷Igol natgalenan hən ḅesəhar nəvanuan san gail hən ləḅevi esan səḅon len namənas. Ike linor buni, liyalal, səkad namesian o naḅiŋḅiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi ḅikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaṽut togomah toḅəhas hən ḅilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸Imagenan, lalumuñan məttolah, mitimasləmləmas bun asoamito

^h5:8 Isa 60.1-3 ⁱ5:11 Rom 13.12 ^j5:19 Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

^k5:26 Tit 3.5

hum mættoləmas bun nibemit səbomito. Nauluṃan ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səbon. ²⁹Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəṃjani, ekətkəta təban, suṃnan aKris̄to tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKris̄to. ³¹Husur enan, hum natosian siGot toke, “Nauluṃan dereh teriṃ atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ale aṛegəm sua suṃnan niben tosua ṛai.”¹ ³²Ikad natətətan sua totibau to-susuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKris̄to mai nəvanuan san gail. ³³Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, nauluṃan timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbon, ale nəpəhaṃvut timasputsan ahaṃvut san len nənauan san.

Gamit mættovi lahutai, gamit mættovi tata gail

6 Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuḃ. Inor hən mətḃigol ḃimagenan. ²Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmaṃ mai anaṃ len nənauan saṃ.” Len nakelean todaṃ gail, enan evi nametəkav tokad nakel-gati-an. ³Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəḃeputsan atəmaṃ mai anaṃ len nənauan saṃ, “dereh natoḃan saṃ tivoi, mai gitoh tēḃəlav len navile a pan.”[†]

⁴Tata gail, samtigol naṃvide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit ḃisa van vəpaṃpaṃ. Avil mətəhis galit hən ləḃbiyar husur nəḃisal tonor, ṃusan galit ṃos naṃvide tonor, nəḃusanan eruenan arogəm len Nasuḃ.

Gaiug gotovi slev

⁵Gaiug gotovi slev, gigol husur nəsa amasta saṃ len navile a pan ḃikele. Gemətahw lan, len nələṃ kitin geput-sani len nənauan saṃ. Gigol husur nəsa amasta tokele hum gotogol husur nəsa aKris̄to tokele. ⁶Gigol tabtab həni, savi hən bəbunusi ṛai, həhaṃvur hən gaiug, be len nələṃ todaṃ len aKris̄to, gigole hum naslev san tohusur naləṃjonian siGot. ⁷Len nəsa gotogole, timaur mətəṃ hum gotogole ṃos Nasuḃ savi hən nəvanuan gail. ⁸Goləḃoi ke Nasuḃ dereh teviol hən nakonḃurḃuran mai gidat ṃisusua hən navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hən naslev saṃ gail. Sageḃəhob hən naslev saṃ ke asike ḃigol husur naləṃjonian saṃ gigol tisa həni. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ṛai totoh len nəmav, ale naṃvide san epitoṃ van hən nəvanuan ḃisi, ideh satile.^m

Nahurabat nəḃalan siGot

¹⁰Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḃ mai len nabiltidaṃan san, gaiug gidaṃ tabtab! ¹¹Geriy ḃis nahurabat nəḃalan siGot len gaiug hən gəḃeil gəgat, naut kəmas nəḃai tata setəmat gail mai nagərasian san gail. ¹²Husur datsəḃal mai nəvanuan lotokad nibelito. Avil datuḃal mai alat lotoil a ṃo, mai alat lotokad nədaṃan hən na-il-a-ṃo-an datsaləḃoi datḃeris gail. Datuḃal mai abiltidaṃan gail hən nəmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nəmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³Imagenan geriy nahurabat nəḃalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəḃoṃ

[†]6:3 Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: *Putsan atəmaṃ mai anaṃ len nənauan saṃ hən natoḃan saṃ bivoi, mai hən gəḃitoh bəḃəlav len navile a pan.*

¹5:31 Gen 2.24 ^m6:9 Deu 10.17

nəsaan, dereh geləboi gəbidaŋ b̄ur alate-
nan lotokad nədaŋan hən nəsaan nəboŋ
ləb̄ib̄al mai gaiug. Ale nəboŋ nəbalan b̄i-
noŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan,
geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuŷ hən
nakitinan. Ale gesun nahurabat nəbalan
hən nanoran, hum nasoltia toriŋ nahura-
bat metəlai len nəmabun hən b̄ipat
gol niben.ⁿ ¹⁵ Ale len nariem̄, gevəlas
naributbut hən nautautan togəm len
na-kel-uri-an tovoi hən natəm̄at dat-
tokade mai aGot.^o ¹⁶ Akis gipat nadəlo-
mian hum nasilt tovi nahudhut nə-
tarhai topat gol gaiug hən gəb̄eləboi
gəb̄igol nəwei setəmat p̄isi lotopaŋ ləb̄i-
mat.^z ¹⁷ Goləboii ke aGot ilav kuv gaiug
dan nəsaan sam̄, ale nə-lav-kuvi-an
enan ehum nabəhad nəbalan gotoriŋi
len nəkadum̄. Lav nabu nəbalan se-
Nunun aGot tovi nasoruan siGot hən
gəb̄ib̄al həni.^p ¹⁸ Ale len aNunun aGot,
gisor tuŷ tabtab hən na-sor-tuŷ-an mai
naŋirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor
tuŷ tabtab m̄os nəvanuan siGot gail
p̄isi. ¹⁹ Ale gisor tuŷ m̄os ginau am.
Geus aGot ke nəboŋ nəbisor, tilav na-
soruan mai ginau hən asike nəbemə-

tahw hən nəb̄ikel natetətan hən na-kel-
uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau
nutor siYesu Kristo, be nutoh len naim
bəbaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil
na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel
uri, sanemətahw. Sor tuŷ m̄os ginau hən
nəbigole.

Nasudələm̄ian

²¹ Nuke mətələboi natit p̄isi husur
ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus,
aŷagw notoləmas buni len nadəlomian,
todaŋ len Nasub̄ mai nauman san, gai
dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.^q
²² Husur natenan nosəvati van hən
gamito, hən ke mət̄b̄eləboi natit gail
husur ginamito, ale hən b̄igol mət-
b̄eləŋon b̄ivoi am len nəlomito.

²³ Wawa gail len nadəlomian, nəlomit
tikad natəm̄at. Ale na-ləmas-buni-an
totah mai nadəlomian, aGot aTata
mai Nasub̄ aYesu Kristo areviol həni
mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas
hən navoian mai galit p̄isi lotoləmas
bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən
na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

*6:16 M̄at 6.13; Jon 17.15. *Nasilt* evi nahudhutarhai topos̄pos lotokabut gole len nahurhubuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəboŋ gotopati eləboi b̄ipat gol gaiug ale eləboi bigol nəhab len nəwei ideh topaŋ, b̄imat.

ⁿ6:14 Isa 11.5, 59.17

^o6:15 Isa 52.7

^p6:17 Isa 49.2, 59.17

^q6:21 Uman 20.4

Filippi

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

aPol itosi.

aPol itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Len nalobulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit naṣisal hən ləḃitoh len nəmauran seKristen tovoi.

aPol itos nalobulat egai van hən ase?

aPol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mo, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hənı len naim bəbaṅis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

aPol itos nalobulat egai ṅais mai len naut a be?

Itosi pəpadaṅ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboṅ totoh len naut a Rom len naim bəbaṅis.

Len nalobulat egai aPol idaṅ hən nakemkeman, na-il-ḃuri-an, nabonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuṽ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1–4.23)

1) aPol etuḃat hən nalobulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuṽ moṣ galito (1.1-11)

2) aPol eḃəhaṽur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaṅis, ivatvat viri ke nəsa tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)

3) aPol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsa tokele hən naṽide aGot toləṅoni ḃiṗarṗar len galito (1.27–2.18)

4) aPol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)

5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naṽide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot ḃeriṅi ke linor len nəhon. aPol eləṅoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1–4.9)

6) aPol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hənı mai (4.10-20)

7) aPol imaris kotov nalobulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

1 Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napisulan egai van hən nəvanuan ṗisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.^r Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ²AGot aTəmadato mai Nasuḃ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³Nosipa vi təban aGot sagw len nəboṅ ṗisi notonau təlmam hən gamito. ⁴Akis len na-sor-tuṽ-an sagw moṣ gamit ṗisi, nusor tuṽ len nakemkeman ⁵bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboṅ mətorıṅ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar dəməṅai.^s ⁶Husur nunau ləboi nategai m̄au ke, aGot totuḃat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nəboṅ siYesu Kristo.^t ⁷Inor hən notonau gamit ṗisi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbaṅis notohtoh lan, mai len nəboṅ notokel nakitinan

husur na-kel-uri-an tovoi mai notoŭusan koti ke tokitin, gamit p̄isi m̄etukat̄ep̄ol len navoian aGot toviol k̄emas h̄ani mai ginau.^u ⁸AGot el̄boi b̄ikel koti ke no-tol̄əŋon masuŭ h̄an n̄əberis gamito len na-l̄emas-buni-an toḡəm len n̄əlon aYesu Kristo.

⁹Ale nusor tuŭ maiegai ke: na-l̄emas-buni-an samit tetibau van am len nal̄əboian mai na-bunus-l̄əboi-an p̄isi h̄an nakitinan. ¹⁰Imaienan dereh m̄ətel̄əboi m̄ətb̄ekuŭol h̄an naŷisal tovoi buni, h̄an m̄ətb̄iveveu h̄an asike b̄ikad natideh tosa avan ideh tol̄əboi b̄ikel husur gamito van v̄əbar n̄əboŋ seKristo. ¹¹M̄ətepuł h̄an naŷit nanoran len aYesu Kristo h̄an n̄əvanuan gail l̄əb̄eputsan mai sal suh n̄əyalyalan siGot.

**Na-kel-uri-an ivan,
naut k̄emas n̄ə-baŋjis-aPol-an**

¹²Bathudud nad̄əlomian, nuke m̄ətel̄əboii ke, n̄əsa tovisi h̄an ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi h̄an b̄ibar n̄əvanuan p̄isi. ¹³Husur enan nasoltia p̄isi lotok̄ətk̄əta k̄əkol h̄an naim seSisa, mai n̄əvanuan p̄isi am, lol̄əboi buni ke, nutoh len naim b̄əbaŋjis sil aKristo.^v ¹⁴Ale bathut natsen tobaŋjis gat ginau, n̄əbathudud nad̄əlomian isobur loil ḡəgat len Nasuŭ. Gagai, len na-il-ŷuri-an tos̄əhor ta m̄o, l̄əsam̄ətahw h̄an l̄əb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototab̄ulol bulos ginau mai lotopul h̄an naŷitv̄ituhān, be galevis am lukel uri len nal̄əŋonian tovoi. ¹⁶Lukel uri len na-l̄emas-buni-an husur lol̄əboii ke aGot itabtabuh len ginau h̄an n̄əb̄eil ḡəgat, n̄əb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷Alat lototab̄ulol l̄əsakel ur kot aKristo, avil lukel uri h̄an l̄əb̄ip̄atp̄at galit m̄əhat husur lunau ke lem̄ədas ginau gagai n̄əboŋ natsen tobaŋjis gat ginau. ¹⁸Be

savi natideh! Ivoi ŋai ke len naŷisal p̄isi, naut k̄emas naḡəḡərasan o nakitinan len n̄əlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹husur nol̄əboii ke, len na-sor-tuŭ-an samito mai na-vi-tarh̄əte-an seNunun aYesu Kristo, n̄əsa tovisi h̄an ginau dereh tevi p̄isal h̄an n̄əb̄imakuv. ²⁰Len na-l̄əŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke s̄əkad natideh b̄igol nahuruŷw b̄isa, avil nuvatvat viri ke n̄əlogw teil b̄uri gagai suŷnan akis, h̄an ke, len natit p̄isi n̄əb̄igole, nisal suh a Kristo, naut k̄emas n̄əmauran o n̄əmatan sagw. ²¹Husur len nabunusian sagw, n̄əmauran sagw evi seKristo ale n̄əb̄imat, ivoi masuŭ am. ²²Be n̄əb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŷan am. Nilekis h̄an ḡəlar ta be? N̄əmauran o n̄əmatan? N̄əs̄ənau l̄əboii. ²³Ḡəlar p̄isi arulevlev h̄an ginau. Nol̄əŋon masuŭ h̄ani ke neriŋ n̄əmauran egai h̄an n̄əb̄imat h̄an n̄əb̄itoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am h̄an ginau. ²⁴Be ivoi am h̄an gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵Ale husur nunau l̄əboi natenan, nol̄əboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nad̄əlomian mai nakemkeman. ²⁶Imagenan, n̄əboŋ n̄əb̄itoh mai gamit t̄ətas, dereh m̄ətel̄əboi m̄ətb̄isal suh aYesu Kristo s̄əhor ta m̄o, bathut n̄əsa togole h̄an ginau.

²⁷Be natsua, naŷide h̄an n̄əmauran samit timasnor h̄an na-kel-uri-an tovoi seKristo, h̄an ke naut k̄emas n̄əb̄eḡəm ris gamito o n̄əb̄itoh a tut dan gamito, dereh nes̄əs̄əloŋ h̄ani ke m̄ətoil ḡəgat suŷnan m̄əttosua ŋai ale len n̄əlomit to-sua m̄ətuŷal tabtab m̄os nad̄əlomian h̄an na-kel-uri-an tovoi. ²⁸Samtem̄ətahw len aenemi samito gail; tah gat n̄əlomito. N̄əboŋ m̄ətb̄eil ḡəgat, aenemi samit

^u1:7 2Kor 7.3; Flp 1.13 ^v1:13 Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigel limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan.²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadələmian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttolejon isa vəsa mōsi,³⁰ husur gagai mətutoh len nəbalan toṗitoṗ hən nəbalan məttorisi ke notodaṗ buri a mo. Evi nəbalan məttoşəsəlejon həni gagai ke notodaṗ buri sal.^w

Gol tətəṗ hən aYesu nəlon tomədaṗ, sənaṗ gai

2 Datolejon ivoi am len nəlodato len nəḃonan mai aYesu, na-ləmas-bunian san etəjon nəlodat vi pan, datukad nəḃonan len aNunun, nəlon aYesu itaṗis gidato, ilolosa hən gidato.² Husur natgalen ṗisi, mitimaskad nənauan tesua ṗai, mətələmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad naləjonian tesua ṗai. Mətbigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səşəhov hən nakemkeman.³ Samtehusur naləjonian samit səḃomit ṗai, samtipatpat gamit səḃomit məhat, avil len nəlomit tomədaṗ hum məttovi ut kəmas, gamit ideh, tinaṗ ideh am hum totibau səhor gai.⁴ Gamit vīsusua satinau nəsa tovoi hən gai səḃon ṗai be tinaṗ nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail am.⁵ Mitimaskad nənauan toṗitoṗ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad nəḃoruan siGot, naut kəmas tovi aGot, sənaṗ ke tonor hən bətəgau gat naṗitṗitoṗan mai aGot.^x

⁷ Be eriṗ gaḃulan nəhes toṗati mai nəyalyalan san, ilav nəḃoruan sinaslev sua,^y egəm vi vanuan suḃan nəvanuan gail, ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlon emədaṗ, sənaṗ gai gabag, igol husur ṗis nəsa aGot tokele, naut kəmas togol nəmatan san. Be savi nəmatan ṗai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat ṗisi, eviol maii hən nəhes toyalyal səhor nəhes ṗisi,

¹⁰ hən ke nahəsan aYesu bīgol natit ṗisi ləḃetəṗedur, len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuṗolit ṗisi lisor vəhoti ke, aYesu Kristo evi Masta, hən ləḃisal suh nəyalyalan siGot Tata.[¶]

Mitigol nəsa tonor hən nəvanuan gail ləḃetəṗ hən

¹² Gamit notələmas bun gamit ṗisi, natgalen ləḃimaienan, len nəlomito mitidaṗ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mətbigol nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito mōsi. Mitigol natgalegai suḃan məttoṗol akis hən nəsa notokele, (savi nəḃon nototoh mai gamit ṗai, be nəḃon nəsatoh).¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol naləjonian samit inor hən esan mai igol mətələboi mətbigol husur naləjonian enan san.

¹⁴ Len natit ṗisi mətbigole, mitigole, samtikoblen, samtevitvıtuh,¹⁵ hən asike bīkad natideh tosa avan ideh toləboi bīkel husur gamito. Len nəmauran samito mitiveveṗ ṗai, namesian teḃuer, suḃan anatun aGot gail, naut kəmas navile a pan nəmargobut məttoṗol lan, toṗul hən nəvanuan nəlolit tokakḃaḃur, toṗul hən nəsaan.^z Be gamit mitimasḃial hum naḃial lotoḃial len margobut hən

[¶]2:11 Hən naves 10-11, ris Isa 45.23

^w1:30 Uman 16.19-40 ^x2:6 Jon 1.1, 5.18

^y2:7 Isa 52.13–53.12; Mat 20.28 ^z2:15 Deu 32.5

navile a pan, ¹⁶nəboŋ məttotəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mətbimainenan, len nəboŋ seKrišto dereh neləboi nəbisor sal suh ginau ke nəsəgam sobuer, nəsaum sobuer.

¹⁷Avil naut kəmas ləbigol nəbimat, naut kəmas nəda hagw biseh hum nəwain ahai tutumav tobiro len naviolan totutumav həni van hən aGot, nəhəhəvur. Gamito, mətukad nadəlomian len aKrišto ale mətoviol kavkav hən gamito mai aGot hən mətbigol nəsa toləŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən nəbuluk totutumav həni van hən aGot. Husur ke notoviol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit məttoviol kavkav hən gamito mai aGot, naut kəmas ləbigol nəbimat, nukemkem, nubon mai gamit pisi len nəhəhəvuran.[§] ¹⁸Suŋan ginau, gamit am mitiməhəvur, bon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrōtitus

¹⁹Bevi naləŋonian siNasuḅ, nuvatvat viri ke asike dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəboŋ bətəlmam nəlogw tevi pan len nəsa bikel uri husur gamito. ²⁰Nəsəkad avan ideh suŋan aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuḅ hən gamito hum ginau. ²¹Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səbolit ŋai, savi natit gail siYesu Krišto. ²²Gamit mətoləboi aTimoti tia, nəboruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-urian tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. ²³Imaienan nuvatvat viri ke, nəboŋ nəbələboi nəsa bevisi hən ginau, len nəboŋ en ŋai dereh nesəvat aTi-

moti van hən gamito. ²⁴Avil len Nasuḅ nodəlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hən gamito.

²⁵AEpafrōtitus evi ahai pispisul samito məttosəvati hən bevi tarhət sagw. Evi wawa nadəlomian sagw tobon mai ginau len nauman, tobon mai ginau len nəbalan hum nasoltia. Be len nəboŋ egai ginau māu nunau ke nəbesəvati van hən gamit bai.^a ²⁶Husur eləŋon masuḅ hən bevi gamito ale eləŋon isa husur məttosəsəloŋ həni ke toməsah. ²⁷Nokitin ke eməsah habat, pəpadaŋ imat. Be nəlon aGot itaŋisi, savi gai ŋai be nəlon itaŋis ginau am hən asike nəbikad nalolosaan vəsə batbat tomaienan. ²⁸Ŋa nənauan sagw idaŋ am hən nəbesəvati van hən gamito, hən ke, nəboŋ mətberisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike bətuhəhəvur maiegai am. ²⁹Nəboŋ bivar gamito, kel nəhəhəvuran samit mai len nakemkeman hum awawa samit len Nasuḅ. Nəvanuan lotosuŋan gai, məteputsan galito len nənauan samito, ³⁰husur pəpadaŋ imat mōs nauman seKrišto. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən bevi tarhət sagw, gel gamit məttodədas mətbigole.

Nanoran tokitin

3 Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nəbonan samit mai Nasuḅ. Savi natideh hən ginau hən nəbitos nategai tətəs; be nutosi hən bivarhəvur gol gamito. ²Mətələlagau. Mitinaunau nəvanuan lotosuŋan alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke

[§]2:17 2Tim 4.6. Datoləboi datbikel namilen len nasoruan topitol maiegai: Nəboŋ notokel ur na-kel-urian tovoi mai gamito, mətodəlomi, ale mətoviol hən nəmauran samito mai aGot hən mətbigol nəsa gai toləŋoni. Imagenan, naut kəmas ləbigol nəbimat sil na-kel-urian tovoi enan, nukemkem, nubon mai gamit pisi len nəhəhəvuran.

^a2:25 Flp 4.18

mitikad na-tiv-dalusi-an.** ³Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nesa aKristo aYesu togole mos gidato. Be datsakad nadalomian len na-tiv-dalusi-an nēvanuan bigole hən nibedato mai navide hən nalotuan. ⁴Navide galenan tagol nēvanuan lētanor, ginau nētanor magenan. Avan ideh binau ke bēlēboi bēil gēgat len nesa togole, ginau nosəhori. ⁵Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nēmaribonj toməlevtor sagw,^b lupas ginau len nēpasusan selsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aPrū len nēbathuyah aPrū gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.^{††} ⁶Tarhət na-il-gēgat-an sagw, nudaŋ len nesa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.^c Tarhət nanoran, nohusur masuṽ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsəbur kotovi bonj ideh. ⁷Avil natgalenan, a mo nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nesa aKristo togole. ⁸A məhat hən natenan, nunau səhot natit pisi ke tovi ut kəmas nəbonj notonənoṽ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit pisi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit pisi tovi pahsago hən nəbevi seKristo, ⁹hən nəbiḃon maii, hən nəbevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səḃogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadalomian len aKristo. ¹⁰Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke nibon

maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm suḃan gai len nəmatan san ¹¹hən nəbikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹²Nəsəmaienan sal, nəsəvevu kavkav sal. Be nohisi hən nəbegəm suḃan aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau mos natenan. ¹³Bathudud nadalomian gail, nəsənau ke notosuḃan aKristo kavkav sal, avil nunau mos natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw ibonjbonj hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mos natit gail bīpat a mo. ¹⁴Nugam tabtab len nəgamgaman mos nəbikad nasəhorian lan, nəbiḃar nagilen ale nəbiḃlav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav mosi.

¹⁵Imaiean, gidat pisi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maiean. Nənauan samit bētile, nategai am, aGot dereh tigoḷ tiḃarḃar mai gamito. ¹⁶Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toḃarḃar mai gidat tia.

¹⁷Bathudud nadalomian, mitigoḷ tətəṽ hən ginau, ale mətebunus vahvatur alat lotohusur navide hən nəmauran namttogole mos gamito. ¹⁸Husur ikad isoḃur lototoh suḃan lotovi enemi hən na-keluri-an tovoi hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-soḃsoḃur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəbonj notokel tasi. ¹⁹Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loṽiv hən nesa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰Avil

**3:2 Len naut egai, aPol isor husur nēvanuan galevis lotoke nēvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləbimakov dan nəsəan salito, suḃan naJu gail ta mo.

††3:5 Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəbonj aPol toke *novi naFarisi*, namilen ke to-hushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seJu gail, ludaŋ len nalo galenan.

^b3:5 Gen 17.12 ^c3:6 Uman 8.3, 22.4

gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua begam len navam han bilav kuv gidat dan napanismen topat vir alat lasariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuḅ aYesu Kristo.²¹ Husur, len nedaŋan san toləboi biŋgol natit piŋsi biŋpat pipihabəlan, dereh aYesu tegəgel han nibedat lotovi ut kəmas, han ləbesuḡman niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4 Imaienan, bathudud nadəlomian, mətəil gəgat len Nasuḅ. Noləmas bun gamito, noləŋon masuḅ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noḅiv han gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənanuan məkot siPol

²Euotia mai aSintike, noŋir gamər ke samrepəpəhw am be mərəgəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru.

³Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotobon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.^{‡‡} Husur aroum idaŋ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsəlit lotopat len naləbulat han nəmauran.

⁴Mitikemkem tabtab len nabonan samit mai Nasuḅ, nukel tətəs həni, mətəhəhəvur masuḅ!

⁵Mitigol ke nəmauran samito tomədau, tiŋparpar han nəvanuan piŋsi ləberis ləboii. Nasuḅ egəm pəpadaŋ!⁶ Samtinau masuḅ han natideh, avil kel natit piŋsi mai aGot len nasipa-an. Len na-sor-tuḅ-an mai naŋirian, us aGot han nəsa məttopar.^d ⁷Ale aGot tigol nəlomit tikad natəmat tosəhor na-ləboi-səhoti-an piŋsi. Natəmat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənanuan samito len aYesu Kristo.

⁸Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadəlomian, mitigol nənanuan samit tepul han natgaleg tovoi: tepul

han nəsa tokitin, nəsa tonor han nabəruan tovoi, nəsa tonor, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəvur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh biŋvoi, natideh binor han aGot biŋsal suhi, mitinau natideh tomaianan.⁹ Mitigol natit piŋsi notoḅusan həni, notolavi mai gamito; natit piŋsi məttosəələŋ han notokele, məttoris notogole. Mətibigole, aGot toviol han natəmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa han naviolan

¹⁰Len nəmauran sagw len Nasuḅ nukemkem habit, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm han ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit toboŋboŋ han ginau, be mətodədas mətbisəḅ naḅisəl ideh han mətbəkətkəta təban ginau.¹¹ Nəsakəmaianan husur notoḡmidol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhəvur han nəsa notokade ŋai.¹² Nutoh ləboi nəmauran han nə-par-tite-an tia, nutoh ləboi nəmauran han na-pulhən-natite-an tia. Nusəḅ natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusəḅ nəmauran han nahəhəvuran, naut kəmas natideh bevisi. Noləboi nəbitoh biŋvoi naut kəmas nəḅperul o nəḅimalkəkət, naut kəmas nəḅperul han natite o nəḅipar tite.¹³ Noləboi nəbiŋgol natit piŋsi len nədaŋan seKristo togol notodaŋ am.¹⁴ Be mətugol ivoi nəboŋ məttovi tarhət sagw len na-ləŋon-isa-an sagw.

¹⁵Gamit alat a Filippi, mətoləboii ke, nəboŋ notoriŋ naprovens Masetonia ei, nəboŋ nototubət kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu piŋsi, gamit səḅomit ŋai

^{‡‡}4:3 Len naut egai, nəboŋ toke *nəvanuan nauman kitin*, nəvanuan galevis lotokad namitisau han nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi *Susukos*.

^d4:6 Mat 6.25-34

mætulav naviolan mai ginau.^e ¹⁶Husur nəbɔŋ nototoh len naut a Tessalonika ale notom̄idol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.[¶] ¹⁷Nəsakəmaienan hən nəbeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan m̄os gamito. ¹⁸Be gagai nukad natit p̄isi, nubaŋ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan m̄əttoviol həni mai ginau. Naviolan gale-nan lohūm naviolan m̄əttotutumav həni, nəb̄on tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsə gai tohəhəv̄ur həni.^f ¹⁹Ale, aGot egaii sagw, len natit tosob̄ur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai

tilav mai gamito natit p̄isi m̄əttōmidol həni. ²⁰Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit p̄isi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²²Nəvanuan p̄isi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.⁸

²³Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

[¶]4:16 Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9

^e4:15 2Kor 1.16 ^f4:18 Exo 29.18; Flp 2.25 ⁸4:22 Flp 1.13

Kolosse

Nalõbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos nalõbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən bēvūsani ke aYesu iyalyal masũv səhor bun nədaŋan mai na-il-a-ṁo-an gail p̃isi. Ale len aYesu datukad p̃is nə-lav-kuvi-an dan nəsəan.

APol itos nalõbulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos nalõbulat napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋjis len naut a Rom.

Len naut a Kolosse ikad ahai p̃usan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai p̃usan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seJu tokai tas nəhənian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naṽusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot b̃ilav kuv galit dan nəsəan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naṽusanan galenan, itos nalõbulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbələboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tũv-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian mai len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-

il-a-ṁo-an gail p̃isi. APol eum idaŋ ṁos galito (1.13-2.5)

4) Limastoh suṁan lotõbon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masũv hən natit len nəmav. Natit p̃isi ləb̃igole limasgole len nãvide aYesu bəhəhəvur həni (2.6-3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən b̃igol Nasũb bəhəhəvur. Lisor tũv tabtab, lisor tũv ṁos aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian leləŋoni (3.18-4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7-4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

1 Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aṽagw len nadələmian, ²namrutos nalõbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKristo məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmət len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tũv-an

³Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tũv ṁos gamito. ⁴Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan p̃isi siGot. ⁵Nadələmian mai na-ləmasbuni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsə aGot toutaut həni ṁos gamito len nəmav, tũbat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.^h ⁶Len naut p̃isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, tõvan. Evivi məhat ale ĩvan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len nãvide

^h1:5 1Kor 13.13

tomaianan, len nəboŋ məttosəsəloŋ həni metəkav, nəboŋ məttoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iŋan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷Namrunau aEpafraŋ namrtoləmas buni tovi slev seKris̄to hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKris̄to mōs gamito.ⁱ ⁸Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹Imagenan, nəboŋ namrtosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŋ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hən b̄igol mətbepul hən naləboian hən naləŋonian san, len namitisau hən nəmauran tonor mai naləboian toŋəm len aNunun. ¹⁰Namrous natgalen hən nəmauran samit b̄eputsan nahəsən aGot, ale hən mətb̄igol b̄ehəhəvur hən gamito len natit p̄isi. Namrusor tuŋ ke, len nəmauran samito mai len natit p̄isi mətb̄igole mitiŋan hən nəv̄it tovoi, ale məteləboi bun aGot am tabtab. ¹¹Namrusor tuŋ ke mitidaŋ am len nab̄iltidaŋ san toyalal hən mətb̄idaŋ b̄ur nəmauran b̄idaŋ, toh mədau b̄ebəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləb̄igol mətb̄eləŋon bisa vəsa. Be nəboŋ mətb̄image-nan, mitikemkem. ¹²Len natgalen p̄isi, akis mətesipa vi təban aGot Tata toŋol məttonor, hən mətb̄ikad nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihəbələn len nəm̄ial san. ¹³AGot ilav kuv gidato dan navələn nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihəbələn aNatun, aNatun gai toləmas buni.^j ¹⁴Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, erub̄at nəsaan sidat gail.^k

AKris̄to ilav namilen tovi a məhat p̄isi

¹⁵Datoləboi datb̄eris aKris̄to tolav kot aGot datsaləboi datb̄erisi, aKris̄to iŋat nəhes toseh̄or natit p̄isi aGot togole.^l ¹⁶Husur len aKris̄to, aGot eum hən natit p̄isi len nəmav mai len navile a pan.^m Eum hən natit datoləboi datb̄eris gail mai natit datsaləboi datb̄eris gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tilitile gail mai alat lotokad nədaŋan hən na-illa-mō-an, naut kəmas aŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai ab̄iltiŋel gail. Natit p̄isi, aGot eum hən gail len aKris̄to, eum hən gail mōs aKris̄to. ¹⁷Nəboŋ aGot saum hən natideh sal, aKris̄to itoh sutuai tia, ale len gai natit p̄isi esuh husur nədaŋan san etəgau gat gail. ¹⁸Imaie-nan, gai ŋai eil a mō hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohum niben, aYesu evi nəkadun. Gai evi natub̄atan mai nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan hən tokad namilen toyalal seh̄or ideh am. ¹⁹Husur aGot ehəhəvur hən gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰Ale len aNatun, aGot igol natit p̄isi lukad navoioian maii tətəs, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail p̄isi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.ⁿ

²¹A mō len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvi enemi san gail bathut nəvide tosa vəsa samito. ²²Naut kəmas natgalenan, aGot igol mətukad navoioian maii len nəmatan hən niben aNatun. Igole hən ke nəboŋ mətb̄eil len nəhon, dereh tisab̄ səhot gamit hum ke məttoveveu buni, hum mətsəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail lodədas ləb̄ikel natideh b̄isa husur gamito. ²³Be mitimasdəlom nakitinan enan tabtab, il gəgat lan. Samterus dan nəvatvat-viri-an hən na-kel-uri-an tovoi

ⁱ1:7 Kol 4.12 ^j1:13 Luk 22.53 ^k1:14 Efe 1.7

^l1:15 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 ^m1:16 Jon 1.3; Kal 4.3 ⁿ1:20 Efe 2.16

məttosəsəloŋ həni. Na-kel-uri-an tovi enan iperŋan naut p̄isi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel uri.

Nauman siPol m̄os alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw m̄os gamito. Na-ləŋon-isa-vəsa-an aKris̄to toriŋi hən nəbikade len nibegw, nudaŋ b̄uri van van hən b̄ihav m̄os alat siYesu lotosuŋan niben.^{§§}

²⁵ Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəb̄evi tarhət silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hən nəb̄evi tarhət samito len navəlagw. Igole hən nəb̄ikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboŋ ta daməŋjai hən lototətan həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san b̄evi tarhət silat ləsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKris̄to itoh len gamit mətsavi Ju, gol ke məttovatvat vir mət̄bevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKris̄to mai nəvanuan p̄isi, namtukai tas nəv̄ide tosa, namtoṽusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləb̄eil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKris̄to. ²⁹ Natenan, noum idaŋ m̄osi, noum taltal lan len nab̄iltidaŋan seKris̄to toum len ginau.

2 Nuke məteləboii ke notoum, notobal m̄os gamit mətsaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nab̄iltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian p̄isi ləsaris ginau sal.^o ² Noum idaŋ magenan hən ləb̄eləŋon b̄ivoi am len nəlolito mai hən ləb̄esua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləb̄eləboi buni, ləb̄eləboi kavkav

hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKris̄to səb̄on. ³ Na-voi-buni-an p̄isi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKris̄to səb̄on.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh b̄egəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhəvur hən nəv̄ide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKris̄to.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKris̄to

⁶ Imagenan, suŋan məttoriŋ nəlomit len aKris̄to, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idaŋ. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notoṽusan həni tia. Mətepul masuṽ hən nasipaan.

⁸ Samtidaŋ hən avan ideh b̄esəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras toḃəbesw, togəm len nəv̄ide sinəvanuan mai nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan, be sagəm len aKris̄to.^p ⁹ Husur aKris̄to egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKris̄to, aGot igol gamit mətogəm kavkav. AKris̄to, gai ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən aŋel mai natəmat p̄isi lotokad nədaŋan mai na-il-a-mo-an.

¹¹ Len aKris̄to mətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləb̄etiv dalus nahurhuben, be aKris̄to etiv dalus nəboruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ məttobaptais ehum məttomat, lototavun gamit mai aKris̄to. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKris̄to, husur məttoriŋ nəlomit len nab̄iltidaŋan siGot

§§1:24 Ehum na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian veveu ale len nəv̄ide tomaienən, na-ləŋon-isa-vəsa-an siPol igol lovivi məhat, lotibau.

togol aKристо tole məhat dan nəmatan.^q
¹³A m̄o mətumaυr len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən nəboruan samit ēbuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke mətomaυr mai aKристо. Erubat nəsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulāt tokel ur nəsa dattogole to-ḅur kotov nalo gol tonor hən datḅipanis. Ehum aGot toḅos gat nalobulāt enan len nəhai balbal nəboḅ loḅos gat aKристо lan. ¹⁵Len naḅide tomagenan, len nəmatan seKристо len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəḅalan dan natəmat gail lotodaḅ, lotoil a m̄o. Igol ip̄arḅar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̄isi.^f

¹⁶Imaienan, avan ideh s̄tikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttoḅur kotovi, hum nəsa məttoḅani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nabiltiboḅ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.^s ¹⁷Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKристо. ¹⁸Nəvanuan galevis lohəhəvur hən ləḅegəḅaras ke ləsaḅiv. Lulotu hən aḅel gail. Avil gamito, samti-daḅ hən nənanuan salito. Məḅbehusur nənanuan salito asike məḅbinor hən naviolan aGot totəgau gati m̄os gamito. Lursor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nənanuan salito. Imaienan, loḅiv len nənanuan kəmas salito lotogəḅ len nəvanuan ḅai. ¹⁹Ləsasibətah len aKристо tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKристо evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən ḅetibau, nənau mai nabələshw gail lotəgau gat niben hən ḅesua. AKристо imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləḅetibau hum aGot toləḅoni.

²⁰Gamit mətumat mai aKристо tolav kuv gamit dan nəbathut nədaḅan gail sinavile a pan.^t Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹“Sagibari! Sagihan risi! Saḅetəgau!”? ²²Be nalo galenan lovi naḅusanan sinəvanuan ḅai. Loḅusan husur natit gail ləḅəpat sabəlav, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboḅ dattoḅani o dattomuni, lumasig. ²³Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisaυ hən nəmauran tonor, ləḅəmagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludəḅ len gail, logəḅaras ke ləsaḅiv, mai ludəḅ taltal van vamədas nibelito hən asike ləḅinaυ nəsaan lotoləḅon ke ləḅigole. Be nalo galenan ləḅagol natideh, ləsaḅi tarhət sivan ideh hən binor dan nənanuan mai naləḅonian tosa gail.

Gol nəsa aGot tohəhəvur hən

3 Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKристо, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmav, len naut aKристо toḅətah len navəlan nəmatu siGot, len nədaḅan mai nəyalyalan.^u
²Samteləḅon natit hən navile a pan, samtinaυ, məteləḅon natit hən nəmav, mitinaυ tabtab hən. ³Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKристо totoḅ len nəmav mai aGot. ⁴Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKристо, ale nəboḅ ḅevisi, gamit am dereh mətevisi mai len namənas nəyalyalan san.

Nəmauran tomatu mai toveveu

⁵Imagenan, naḅide tosa samit gail hən navile a pan, mitimasgol limat eḅun. Kel “Ao,” hən naitian tosa, nagolean toḅiḅḅiḅal, naləḅonian hən naitian towol hən nibemito, naləḅonian hən nəsaan,

^q2:12 Rom 6.4 ^r2:15 1Kor 15.24 ^s2:16 Rom 14.1-6 ^t2:20 Kal 4.3, 9
^u3:1 Psa 110.1

mai na-ləŋon-masuŭ-hən-natite-an tovi nalotuan hən natit məttoləŋoni, savi aGot. ⁶Nəlöl paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsagol nəsa aGot tokele. ⁷A mō len nəmauran samito hən navile a pan, gamit am mətugol husur naŭide galenan. ⁸Avil gagai mitimasriŋ gabulan naŭide tomagegai. Sa-nələomit titaŭtaŭlöl, sa-nələomit tipaŋpaŋ, samteħəħavur hən na-ləŋon-isa-an sivan ideh məttomə-tahun buni, samtisor mədas nəboruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan tobiŋbiŋal. ⁹Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur məttokol nəboruan samit ta mō mai naŭide han pisi tosa dan gamit tia.^v ¹⁰Ale mətosun nəboruan veveu tia togəm veveu tabtab. Nəboŋ məttoləboi tabtab hən aGot igol nəboruan veveu enan len gamito hən mətbegəm suŋan gai.^w ¹¹Len nəmauran toveveu, savi natideh hən mətbevi Ju o mətsavi Ju, savi natideh hən mətbikad na-tiv-dalusi-an o mətsəkade, savi natideh hən mətbevi auleut o mətbevi auleSkitia totohtoħ len nəmargobut, savi natideh hən mətbevi slev o mətsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəħor natit pisi, ale itoh len galit pisi lotokad nadələomian lan.

¹²Imaianan, husur aGot tolekis hən gamito hən mətbevi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələomit titaŋis gamit gabag; mitivoi hən gamit gabag; nələomit temədau, samtinau gamito; mətemədau len gamit gabag; mitikad na-toħ-mədau-an tebləlav naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an. ¹³Sa-

nələomit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh biŋol natideh totile, be mitivoi hən gamito. Gamit ideh biŋol bīsa hən gaiug, givoi həni, ruŭbat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuŭ eruŭbat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruŭbat nəsaan samit dan gamit gabag.^x ¹⁴Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məħat hən natgalen pisi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luŭbon hum lotosua ŋai. ¹⁵Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hən nələomito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hən gamit hən mətbikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶Nasoruan seKristo tepul səsəħov len gamito; len namitisa u hən nəmauran tonor, məteŭusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hən nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hən nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasi-paan, kəkai len nələomito vi təban aGot.^y ¹⁷Natideh mətbigole o natideh mətbikele, gole len nahəsan aYesu Nasuŭ.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸Bareab gail, məteriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hən alat siNasuŭ.

¹⁹Haŭut gail, məteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nələomito.

²⁰Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit pisi, husur natenan igol Nasuŭ ehəħavur.

***3:17** Nəboŋ toke *len nahəsan Nasuŭ*, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit pisi ləbigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəŭ hən aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləbisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu beləŋoni. Ləbeum, leum siYesu, leum hum aYesu beləŋoni. Natideh ləbigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu beləŋoni.

^v**3:9** Efe 4.22 ^w**3:10** Gen 1.26; Efe 4.24 ^x**3:13** Mat 6.12, 14; Efe 4.32

^y**3:16** Efe 5.19-20

²¹Tata gail, samtigol anatumit litaḅulol bulos gamito. Məḅbigole, asike ludaḅ hən ləḅbigol nəsa tonor am.

²²Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a paḅ tokele len natit p̄isi. Samtigole ḅai nəḅoḅ lotokəta ris gamito hən ləḅḅəḅaḅur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəiyalyalan siNasuḅ, gole len nələmit kitin. ²³Natit p̄isi məḅbigole, um len nələmit todaḅ lan, hum məttoum siNasuḅ, savi sinəvanuan. ²⁴Məteum van, husur məttoum ləḅoi ke, dereh Nasuḅ tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati m̄os alat lotovi esan. Ale evi aKris̄to tovi aMasta samit məttoum san.^z ²⁵Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naḅit nəsaan san. Ale naḅide siGot inor van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.^a

4 Masta məttokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toḅitoḅ mai naslev samit gail p̄isi. Husur məttoləḅoi ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuḅ m̄os a Pol

²Mitisor tuḅ tabtab, mitidaḅ ḅuri, ale len na-sor-tuḅ-an samito, məteḅulahul, mitikad nasipaan. ³Nəḅoḅ məḅḅisor tuḅ, sor tuḅ m̄os ginamit am, hən aGot ḅesəḅav hən nabopita m̄os nasoruan san, hən namḅikel vəhot napisulan husur aKris̄to, napisulan tosusuah a m̄o. Ehusur na-kel-vəḅoti-an enan nototoḅ gegai len naim ḅəḅaḅis. ⁴Mitisor tuḅ m̄os nəḅikel ur p̄arḅar hən napisulan enan hum tonor hən nəḅigole.

⁵Mitikad namitisau hən nəmauran tonor len naḅide samito təḅan alat ləsəkad nadələmian. Nəḅoḅ ləḅeris nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit p̄isi məḅbigole, teliv nəvanuan tomaianan van hən aYesu. ⁶Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.[†] Məḅbigol ḅimaienan, avan ideh ḅeus gaiug husur na-kel-urian tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən məḅikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ATikikus evi awawa len nadələmian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarḅəte-an mai evi naslev suḅnan ginaməru toḅon mai ginaməru len Nasuḅ.^b Nosəvati van hən gamito hən ḅikel ur mai gamito natit p̄isi husur ginau. Nosəvati hən məḅḅeləḅoi natit p̄isi husur ginaməru mai hən ḅigol məḅḅeləḅon ḅivoi am len nələmito. ⁹Nosəvati mai aOnesimus, todaḅ len aYesu, evi awawa len nadələmian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suḅnan gamito.^c Dereh gəlaru arikel ur natit p̄isi len naut egai mai gamito.

¹⁰AAristarkus totoḅ len naim ḅəḅaḅis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amaḅean aParnapas, ekəmaianan. Hum notokele mai gamit tia, aMak ḅegəm hən gamito, məteḅəḅaḅur hən ḅeḅis lohoim samit gail.[‡] ¹¹Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.[¶] Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ḅai lovi Ju gail lotokad nadələmian. Loum mai ginau gegai m̄os na-

[†]4:6 Len nasoruan ta Kris̄ ike, *gol nasoruan tikasəkas*, hum tokad nasol lan.

[‡]4:10 *Aristarkus*: Uman 19.29, 27.2. *Mak*: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; *Parnapas*: Uman 9.27, 11.22, 30.

[¶]4:11 *AYesu lotokisi hən aJustus* savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am.

^z3:24 Kal 4.1-2 ^a3:25 Deu 10.17 ^b4:7-8 Uman 20.4; Efe 6.21-22

^c4:9 Flm 10-15

tohan pipihabəlan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafraſ tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuṽ-an san m̄os gamit akis, ehisi hən mətbeil gəgat len naləŋonian p̄isi siGot mai mətbi-daŋ, mətbiſmatmatu, nə-lon-uri-an beṽuer.^d ¹³ Nukel koti ke gai eum idaŋ m̄os gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierap̄olis. ¹⁴ ALuk, nəvan-uan rerer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito.[§]

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai

abareab Nimfa am mai alat siYesu lo-tobonbon len naim san. ¹⁶ Nəboŋ mət-beṽuruŋ nalobulat napisulan egai binoŋ, lavi mai alat siYesu len naut a Laotisea hən ləbeṽuruŋi. Ale natsual am, ivoi hən gamit mətbeṽuruŋ nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasuṽ tolavi mai gaiug hən gəḃigole, gol p̄isi van, nauman kavkav besəsaruwag.”^e

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səḃogw. Mitinau gat natsen gail lotobaŋis ginau. Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamito.

§4:14 Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24.

^d4:12 Kol 1.7 ^e4:17 Flm 2

1 Tessalonika

Nalobūlat napisulan na-vəha-sual-an aPol tolosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobūlat napisulan egai?
APol itosi.

Itos nalobūlat napisulan egai hən
nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut
a Tessalonika navide hən ləbīgol aGot
bēhəhāvur.

Itos nalobūlat egai mōs ase?

Nalobūlat egai evi napisulan aPol to-
tosi van hən alat siYesu len naut a
Tessalonika.

APol itos nalobūlat egai ŋais mai len
naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D.
51 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit
məttodəlom na-kel-uri-an tovoi. No-
həhāvur husur mətukad nadəlomian
enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhāvur
(4.1-12)

4) Nagəmaian siNasub̄ (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau aPol mai aSilas** mai aTi-
moti, namtutos nalobūlat napisulan
egai. Namtutosi van hən alat a Tessa-
lonika, lotovi siGot mai siNasub̄, aYesu
Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian
mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat
tabtab.††

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

²Nəboŋ p̄isi namttosor husur gamito
len na-sor-tuṽ-an sinamito, namtosipa
vi təban aGot tabtab. ³Nəboŋ namttosor
tuṽ len nəhon aGot aTəmadato,
namtunau təlmam hən nauman samito
hən nadəlomian, nauman samito hən
na-ləmas-buni-an mai nə-daŋ-ḅuri-an
məttokade bathut nə-vatvat-ṽiri-an
len aMasta sidato, aYesu Kristo.^f

⁴Bathudud nadəlomian aGot toləmas
bun gamit p̄isi, namtoləboii ke
ilekis hən gamito hən mətḅevi esan.

⁵Namtoləboii, husur na-kel-uri-an
sinamito husur aYesu sagəm hən
gamito len nasoran ŋai, be egəm len
nədaŋan, egəm len aNunun aGot, egəm
len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan.
Mətoləboi nəbōruan namttokade nəboŋ
namttotoh mai gamito. Namtutoh
maienan hən namtḅevi tarhət samito.

⁶Ale mətosəsəloŋ səhot nasoruan len
nakemkeman togəm len aNunun aGot,
naut kəmas na-ləŋon-isa-masuṽ-an
məttokade. Len navide tomaienān,
mətugol tətōṽ hən ginamito mai
mətugol tətōṽ hən Nasub̄.⁸ ⁷Husur
natenan, galit p̄isi lotokad nadəlomian
len navile p̄isi len naprovens Masetonia
mai a Akaia, loləboi ləḅeris gamito,
gol tətōṽ hən gamito.‡‡

⁸Husur nasoruan siNasub̄ evivile dan gamito,
ikai van hən naut p̄isi a Masetonia
mai a Akaia, ale na-kel-uri-an husur
nadəlomian samit vi təban aGot, ibar
naut p̄isi, gol ke səkad natideh am
hən namtbikel husuri. ⁹Alat galenan
lukel husur nahəhāvuran məttokade
nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel

**1:1 Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluṽan sua ŋai.

††1:1 *Silas*: Uman 15.22; *Timoti*: Uman 16.1; *Alat a Tessalonika*: Uman 17.1

‡‡1:7 *Masetonia*: 2Kor 1.16; *Akaia*: 2Kor 1.1

^f1:3 1Kor 13.13 ⁸1:6 Uman 17.5-9

uri ke mættopair dan nələblab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mætbevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mættotoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii bilav kuv gidato dan năbilitol paŋpaŋ siGot bəgəmai.

Nauman siPol len naut a Tessalonika

2 Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətələboi ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŋvite. ² Mətələboi ke a mo, len naut a Filippi, lomədas masuŋ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-buri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosobur lotomətahun ginamit len naut samito.^h ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtbevi tarhət samito, nagəgərasan ebuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namttosor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosaŋi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale eriŋi len navəlanamito. Imagenan namttosor, savi hən nəvanuan gail ləbehəhəvur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, bəhəhəvur. ⁵ Mətələboi ke namttosor hehe hən gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit həni. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttovəti, inor hən məttaum tədəŋ hən mətəkəkətə təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəha-

sus, tokəkətə təban anatun gail len nələmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŋ hən gamito gol ke namttokatəpol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuŋ. Len nalenəyal mai nalenmariug namtəum habat moŋ nəvat, hən asike natohan sinamit bəməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttohad nadəlomian, mətələboi mətbbikel koti ke, naŋvide sinamit van hən gamito ikad naŋoruan siGot lan, naŋvide sinamit inor, nəsaan ebuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mətələboi nategai ke, naŋvide namttokade mai gamito esuŋan naŋvide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹² Suŋan atata, akis namttosor hən namtbəbur nəlomito, hən namtbəgol mətbeləŋon bivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namttodaŋ hən mətbitoh binor len naŋisal aGot bəhəhəvur həni. Husur evi aGot tokis gamito hən mətbevi esan len natohan pipihəblan len nəyaləalan san.

¹³ Bathut nategai am, namttosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit məttorin nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm pitoŋ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mətbeləŋon isa vəsa pitoŋ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.ⁱ ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasub, aYesu am tomat. Lomədas masuŋ

^h2:2 Uman 16.19-24, 17.1-9 ⁱ2:14 Uman 17.5-6

hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaṽur, ale lukad nəsasaaan van hən nəvanuan p̄isi¹⁶ husur lotohisi hən ləb̄iṽon gol ginamito hən asike namt-ḃisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləb̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naṽide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paṽpaṽ siGot epəṽas kavkav hən galito.

**APol ike teris alat siYesu a
Tessalonika tətəs am**

¹⁷Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboṽ nəvanuan gail lotopəpehun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorij gamito, avil nəlonamit sariṽ gamito. Len na-ləṽon-masuṽ-həni-an sinamit, namtoḃisi, hisi, hən namtḃeris gamito tətəs am. ¹⁸Husur namtoləṽon ke namtḃətəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, noḃisi van ale noḃis tətəs həni am, be aSetan iṽon gol ginamito. ¹⁹Namtuke namteris gamito husur ke namttovvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuṽan nəpraṽ namttokade, namttoviv həni len nəḃon aMasta sidato, aYesu, nəboṽ ḃegəmai. ²⁰Kitin, mətugol namttoviv hən gamito, namtoḃəhaṽur masuṽ hən gamito.

3 Nəboṽ namtsatoh mai gamito, namtoləṽon isa van van namtsaləboi namtḃidaṽ ḃuri am. Imaienan namtnau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrḃitoh səḃonaməru len nab̄il-tivile Atens.^k ²Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəboṽ namttokel ur nakel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən ḃigol gamit mətḃidaṽ am, ale

hən ḃigol mətḃeləṽon ḃivoi am len nəlomito ṽos nadəlomian samito, ³hən na-ləṽon-isa-vəsa-an mətḃokade asike ḃigol gamit ideh ḃipair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətətoləboi ke aGot itabtabuh len gidato hən datḃikad na-ləṽon-isa-vəsa-an. ⁴Husur, nəboṽ namttotoḃ mai gamito, namtukel nalələṽauan daṽir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suṽan mətḃətoləboi. ⁵Imaienan, nəboṽ nəsaləboi nəḃidaṽ ḃuri am, nosəvat aTimoti hən ḃeus kitev nadəlomian samito hən ḃeləboi. Nunau masuṽ həni ke natəmat təsəḃ naṽisal ideh hən asike mətḃokad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətḃikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

⁶Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru nakel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai naləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaṽuran, ale mətələṽon bun mətḃeris ginamito suṽan namttoləṽon bun namtḃeris gamito. ⁷Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləṽon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləṽon isa vəsa, namtoləṽon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. ⁸Gagai namtoḃəhaṽur hən nəmauran sinamit husur mətəoil gəgat len Nasuḃ. ⁹Namtuke namtesipa masuṽ vi təban aGot tinor hən nəsa togole ṽos gamito, be nasipaan sinamit em̄idol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəḃon aGot husur gamito. ¹⁰Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuṽ habat. Namtous aGot hən namtḃeris gamit tətəs, hən namtḃigol kavkav hən nəsa toṽidol len nadəlomian samito.

^j2:15 Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

^k3:1 Uman 17.15-16 ^l3:6 Uman 18.5

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, teṗul ṗisal hən namtbegəm hən gamito. ¹²Nasuḅ tigol na-ləmas-buni-an samito ṗiṣo gamit gabag mai nəvanuan ṗisi tepul səsəhov, suṗan na-ləmas-buni-an sinamit ṗiṣo gamito topul səsəhov. ¹³Nasuḅ tigole hən nələmit ḅidaŋ am lan, hən asike məṗḅikad nəsaan ideh len gamito, be məṗḅinor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu ḅegəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

Nəmauran togol aGot tohəhəvur

4 Namtukad nahudhusoruan hən namtbikele sal. Bathudud nadəlomian, namtukel uri tia nəvīde məṗḅikade ṗiṣo hən aGot ḅehəhəvur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad nəvīde galenan. Be len nahəsan Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtoŋir gamit ke, mitimagenan habat am. ²Husur məṗḅəboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsan Nasuḅ, aYesu. ³Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike məṗḅigol naitian tosa ideh. ⁴Eləŋon ke mitiwol hən nibemīt tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləḅeputsan gamito len nənanuan salito. ⁵Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsaləboi aGot. ⁶Len natenan, samtemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansəm nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namtkokele, hum namtkokel nalələgauan mai gamit a ṗiṣo tia. ⁷AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat biwol

hən gidato taṗtaṗor, be ekis gidat hən datḅikad nəboruan san. ⁸Avan ideh ḅemətəhun nəṗusanan enan, gai samətəhun nəṗusanan sinəvanuan ṗai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹Sanor hən nəḅitos natideh husur na-ləmas-buni-an məṗḅokade hum nəbathudud nadəlomian, bathu aGot eṗu-san gamit hən məṗḅoləmas bun gamit gabag.^m ¹⁰Evoi, məṗḅoləmas bun nəbathudud nadəlomian ṗisi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas məṗḅomaianan, namtudaŋ ke məṗḅələmləmas masuṗ hən galito van am. ¹¹Mətəhisi hən məṗḅitoh məṗḅau, mitigol nəsa topat len nəvələmit səḅomito, ale um ṗiṣo nətohan samito hən nəvələmit səḅomito, hum namtkokele hən gamit tia. ¹²Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənanuan salito, ale gole hən asike məṗḅipar titideh.[¶]

Nagəmaian siNasuḅ

¹³Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən məṗḅələboi. Namtuke məṗḅələboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike məṗḅepul hən nalolosaan, suṗan alat ləsəkad nəvatvat-viri-an ideh. ¹⁴Husur datoləboi ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datoləboi ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu ḅegəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəboŋ aYesu ḅetəlmam, asike datovi məhat a ṗiṣo len alat lotopatmari len nəmatan.

[¶]4:12 Len naut egai nasoruan tə Kris eləboi ḅikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənanuan salito, ale gole hən asike ḅipat len avan ideh am hən bekətkəta təban gamito.

¹⁶Husur Nasuḃ, gai dereh tevi pan dan nḁmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon aḃiltiḃjel mai nḁwalan hən nḁtrampet siGot. Ale alat lotokad nadḁlomian len aKristo nḁboḃ lotomat, dereh lile mḁhat a mḁ. ¹⁷Beti gidat, dattomaḁ sal, dattotoh, vḁha-sua ḡai aGot tisaḃul gidato vi mḁhat mai galito, vi lan nḁmariḡw, hən datḃiḃon-bon mai Nasuḃ len namḁsav. ḡa datitah tabtab mai Nasuḃ vi sutuai. ^{᠑᠘}Im-agenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mḁtelḁḃon tivoi am len nḁlomito.

5 Bathudud nadḁlomian, sanor hən nḁḃitos natideh husur nḁboḃ o namityal hən natgalenan lḁḃevisi. ²Husur mḁtolḁboi buni tia ke, nḁboḃ siNasuḃ dereh tegḁm hum nḁvanuan vḁnvḁnah togḁm len mariug. ³Nḁboḃ nḁvanuan gail lḁḃike, “Datukad natḁmḁt, natit ḡisi ivoi, sḁkad natideh ḃemḁdas gidato,” vḁha-sua ḡai na-mḁdas-masuḃ-hḁni-an dereh tibar galito suḡnan napḁḡasan hən nḁpasusan togḁm hən napḁhaḁt totian. Ale asike, asike lugam yav dani. ⁴Be bathudud nadḁlomian, mḁsatoh len nḁmargobut, gol ke Nḁboḃ siNasuḃ asike igol mḁtosḁhoḁt hum nḁvanuan vḁnvḁnah togḁm len mariug. ⁵Husur gamit ḡisi mḁtovi anatan namial gail, anatan nalennḁyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinḁmargobut. ⁶Imaienan, datelḁḁḡau, sadatipatmari suḡnan alat lototḁtan hən Nḁboḃ enan ḃevisi. Be datehulahul, datetḁḡau gat gidat sḁḃodato. ⁷Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototḁrog, lotḁrog len mariug. ⁸Avil gidato, datovi sinalennḁyal, gol ke datetḁḡau gat gidat sḁḃodato. Datimaskḁtkḁta gol nḁlodato len nadḁlomian mai na-lḁmas-buni-an, suḡnan nasoltia

tokol nametḁlai len nḁmabun hən ḃipat gol naḁyiesyes. Datimaskḁtkḁta gol nḁnauan sidato len nḁvatvat-vmri-an hən nḁlav-kuvi-an dan nḁsaan, suḡnan nasoltia toriḡ nabḁhad nametḁlai hən ḃipat gol nḁkadun. ⁹Husur aGot sḁtabtabuh len gidato hən datḃipanis len nabiltiḃol paḡpaḡ san. Ao, itabtabuh len gidato hən datḃikad nḁlav-kuvi-an dan nḁsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰AYesu imat mḁos gidato hən datḃitoh ḃonḃon mai vi sutuai, naut kḁmas datḃipatmari len nḁmatan o datḃilele sal len nḁmauran nḁboḃ ḃetḁmam. ¹¹Imaienan, mitigol mḁtelḁḃon tivoi am len nḁlomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaḡ am, hum mḁttogol-gole gagai.

Nakelean namḁkot

¹²Bathudud nadḁlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaḡ tḁban gamito, lotoil a mḁ hən gamito len naḁide siNasuḃ, lotokel nalḁḁḡauan hən gamito hən asike mḁḃbisa. Namtous gamit hən mḁḃpeupsan galit len nḁnauan samito. ¹³Husur nauman salito, len na-lḁmas-buni-an samito, mḁteupsan galito len nḁnauan samito. Mititoh mḁdau, samtḃal mai gamit gabag. ¹⁴Namtoḡir gamit ke mitikel nalḁḁḡauan mai nḁvanuan petḁmas gail hən lḁḃeum; alat lḁsḁkad na-il-ḃuri-an, mḁtesusupah mai galit hən lḁḃidaḡ am; mḁtevi tarhḁt silat lḁsḁdaḡ; len nḁdaḡ-ḃuri-an mititoh mḁdau mai nḁvanuan ḡisi. ¹⁵Samtigol tisa tḁlman hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mḁḃbivoi hən gamit gabag mai nḁvanuan gail ḡisi am.

¹⁶Akis mḁtepul hən nakemkeman.

¹⁷Mitisor tuḃ tabtab, nanoḡan teḃuer.

¹⁸Naut kḁmas natideh tovisi, sipa vi

᠑᠔:17 Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52

᠑5:2 Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 ᠑5:3 Jer 6.14, 8.11 P5:8 Isa 59.17

təban aGot həni, husur enan evi naləjonian siGot m̄os gamito bathut m̄əttovi seKристо, aYesu.

¹⁹ Samtiṣon gol aNunun aGot hum m̄əttokabut gol nəhab hən ĩimat.*

²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh.

²¹ Be m̄ətebunus kitev natit ṗisi ke imabe. M̄ətetəgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol m̄ətegəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon,

nəsaan teḃuer, van vəbar nəgəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, m̄ətoləboi m̄əṗberij nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuṽ m̄os ginamito. ²⁶ Len naveveuan, m̄ətesuṽ

nətarhon nəbathudud nadəlomian ṗisi hən m̄əṗbikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsan Nasuḃ, nukele hən

gamito ke, m̄əteṽuruṽ nalobulat napisulan egai van hən galit ṗisi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato,

aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

*5:19 Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi ḃeum am, be mitidaṽ hən ḃeum husur naləjonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulāt napisulan na-vəha-ru-an aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulāt napisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulāt napisulan egai hən nəsā?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidarj siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel nalələgauan mai galito ke salesəsəlonj hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulāt egai mōs ase?

Nalobulāt egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

aPol itos nalobulāt egai ŋais mai len naut a be?

aPol itosi pəpadarj hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an ke aGot dereh tisab̄ məttonor hən nəsā toutaut hənī mōs gamito (1.3-12)

3) Mətədəlom tabtab hən naṽusanan sinamito. Samtinau masuṽ hən napisulan ideh toke Nəboŋ siNasuṽ togəm tia, nəlomit satetuhatuh hənī (2.1-17)

4) Mitisor tuṽ ke tisob̄ur am ledəlom napisulan husur Nasuṽ aYesu. Mətələboi mətbeil gəgat len Nasuṽ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadələmian ideh tomtətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-marīs-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulāt napisulan egai.†

Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuṽ aYesu Kristo. ²AGot aTəmadato mai Nasuṽ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³Bathudud nadələmian, namtimasipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtbesipa vi təban husur nadələmian samit evivi məhat masuṽ, mai naləmas-buni-an samit ṽisusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴Imaianan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lolotolu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətoil gəgat mai mətudarj len nadələmian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol naləŋon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an samito namtuke mətələŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiṽarṽar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətbitoh len natan pipihabəlan məttoleŋon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansem alat lotomədas bun gamito. ⁷Ale gamit məttoleŋon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiŋavŋav mai ginamito, len nəboŋ Nasuṽ, aYesu bəgəm len nəmav. Dereh təgəm mai aŋel san gail lotodarj ⁸mai nəhab towunwun, hən bilav nəpanismen mai alat ləsaləboi aGot mai alat ləsagol nəsā na-kel-uri-an tovoi husur aMasta

†1:1 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluṽan sua ŋai.

sidato, aYesu tokele.^q ⁹Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpəhun galit vi tut dan Nasub̄ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.^r ¹⁰Nasub̄ aYesu dereh tigol natenan nəboŋ bəgəmai, hən nəvanuan san gail ləb̄isal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləb̄i-maŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am məteputsan nahəsən ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹Imaienan namtusor tuv̄ tabtab m̄os gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit m̄osi. Namtusor tuv̄ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit p̄isi hən navoian, mai natit p̄isi məttogole len nadəlomian samito, liḅan hən nav̄ite. ¹²Namtusor tuv̄ magenan hən nəvanuan p̄isi ləb̄eputsan nahəsən aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu b̄eputsan gamito. Natgalen dereh lev̄isi len navoian, aGot sidato mai Nasub̄ aYesu Kristo, artoviol kəmas hən.

Nauluḡan tomətahun nalo

2 Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot b̄igol datḅibonḅon hən datḅitoh mai aYesu.^s Namtoŋir gamit ke, ²samtedədarŋaḅu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasub̄ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh hən, samtesəhoḅut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəp len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o nalob̄ulat napisulan lotoke namttotosi, samtedəlomi. ³Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasub̄ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan b̄isobur b̄ipair dan

aGot, b̄al maii. Beti dereh aGot tevəhot Nauluḡan tomətahun nalo[‡], aGot b̄igol b̄imasig buni hum tosor utaut hən sutuai tia. ⁴Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu hən o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səbon tovi Got.^t ⁵Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənau gati a?

⁶Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot b̄evəhoti len nəboŋ aGot tolekis hən. ⁷Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot bilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Nauluḡan tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasub̄ aYesu b̄egəmai, dereh teḅuv bun nəmauran sitenan hən b̄i-masig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.^u ⁹Nauluḡan tomətahun nalo dereh tegəp len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləb̄ipaŋ lan, gol ləb̄inau ke tovi nədaŋan siGot.^v ¹⁰Ale dereh tigol natit gail p̄isi sanor togəras alat lotoyar len naḅisal tovi lan nəmasigan. Eləboi b̄egəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi bilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹Husur lotolekis hən naḅisal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-suluḅi-an todaŋ van hən galito, hən ləb̄edəlom nagərasian galen p̄isi. ¹²Imaienan, dereh aGot teriŋj hən ləb̄ipanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhaḅur hən nəsaan lotogole.

[‡]2:3 Natosian galevis ta sutuai luke *Nauluḡan hən nəsaan*.

^q1:8 Isa 66.15 ^r1:9 Isa 2.10, 19, 21 ^s2:1 1Tes 4.15-17

^t2:4 Dan 11.36; Eze 28.2 ^u2:8 Isa 11.4 ^v2:9 Mat 24.24

Il gəgat!

¹³Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot ḡnos gamit akis. Husur len natuḅatan aGot ilekis hən gamito^f hən ḅilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səḅon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttoke, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴Nəboḅ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən ḅilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵Imaianan bathudud nadəlomian, məttil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləḅon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷Gəlaru arigol mətələḅon tivoi am len nəlomito, arigol mitidaḅ am ḡnos natit p̄isi tovoi mətḅigole mai mətḅikele.

Sor tuḅ ḡnos ginamito

3 Bathudud nadəlomian, len nə-mariskotovi-an nikel natsual am: mitisor tuḅ ḡnos ginamito. Sor tuḅ ke nasoruan siNasuḅ tiperḅan naut p̄isi tutut, nəvanuan gail lisal suhi len naut p̄isi ḅevi lan suḡnan məttoḅole nəboḅ tobar gamito. ²Sor tuḅ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail p̄isi lotokad nadəlomian.

³Be Nasuḅ, gamit mətəloḅoi mətḅeriḅ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaḅ am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.^w ⁴Len Nasuḅ namtoləḅoi buni ke gagai mətugol nəsa namttokele todaḅ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵Nasuḅ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḅisal hən naləmas-buni-an siGot, mai nə-daḅ-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivekan

⁶Bathudud nadəlomian, namtukel idaḅ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.[§] ⁷Bathut gamit mətəloḅoi ke mitimasḅol tətəḅ hən ginamito: ginamit namttotoh mai gamito be namtsavekan boḅ ideh. ⁸Namtoḅur nəhanian p̄isi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoum idaḅ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtbihan nəvat samit ideh.^x ⁹Namtukad nədaḅan hən na-il-a-ḡno-an hən namtbəus gamit hən mətḅevəḅan ginamito, be namtsaḅole husur namtuke namttogol naḅide sua tonor hən mətḅigol tətəḅ həni. ¹⁰Nəboḅ namttotoh mai gamito, namtokəmaieḅai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḅeum, satihan.”^y

¹¹Namtokəmaienan husur namtosəsəloḅ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taḅtaḅor. ¹²Namtukele idaḅ mai galito ke, len nahəsan Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um ḡnos nəhanian halit gabag.

^f2:13 Natosian galevis ta sutuai luke *husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naḅit nametəkov san gail.*

[§]3:6 Natosian galevis ta sutuai luke *gamito.*

^w3:3 Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 ^x3:8 Efe 4.28; 1Tes 2.9

^y3:10 1Tes 3.4, 4.11

¹³Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttoḡole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit b̄isa husuri. ¹⁴Avan ideh asike b̄igol nəsa namttokele len nalob̄ulat napisulan egai, mətəkəta ləboii. Ale mətəbulatut dani hən nahurun b̄isa. ¹⁵Samtinau hum tovi enemi, be kel nalələḡauan maii hum tovi wawa samit len nadəlomian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶Nasub̄ hən natəmat teviol tabtab hən natəmat mai gamito len naḡisal

ḡisi. Nasub̄ titoh mai gamit ḡisi. ¹⁷Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səbḡgw, hum nototosi len nalob̄ulat napisulan ḡisi hən mətbeləboii ke tovi ginau nototos nalob̄ulat. ¹⁸AMasta sidato, aYesu Kristo māu, teviol kəmas hən navoian mai gamit ḡisi.

1 Timoti

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai ikel mai aTimoti napisal hən behusuri hən bigol nau-man totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napisulan egai ηais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaj hən nasihau tovi A.D. 65 nəboη totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḡusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mo silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasvusan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis navide seTimoti hən ləbigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

1 Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nəvatvat-viri-an sidato. ²Nutos napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatum kitin len nadəlomian.² AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaηis gaiug, mai gai tigol nəlom tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban

aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³Hum notokele mai gaiug, notoηir gaiug nəboη notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus** hən gəbikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke salevusan naḡusanan gəgəras am. ⁴Kel puli van hən galit ke salinau masuḡ hən nəbəl sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau sobuer hən ηai be ləsagol nənanuan sivan ideh hən behusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵Nokəmaienan hən datbeḡusan moḡ na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toḡuer. ⁶Galevis luyar, lusab dan naḡisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷Luke ləbegəm vi hai ḡusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh behusur binor hən naləηonian siGot. ⁹Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat moḡ alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat moḡ alat ləsaləboi a Got mai alat lotosa. Ipat moḡ alat ləsalotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat moḡ alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰Ipat moḡ alat lotogol naitian tosa, naluḡman togol naitian mai naluḡman, naḡəhaḡut togol naitian mai naḡəhaḡut, alat lotovənoh nəvanuan hən beḡur hən suḡman naslev, nəvanuan nalibliboηan gail, alat lotolibəη len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naḡusanan tokitin. ¹¹Ale, naḡusanan tokitin inor hən na-

**1:3 Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

²1:2 Uman 16.1

kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toy-alyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasuḅ topat len aPol

¹²Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginau, husur len nənauan san nudaŋ lan, ale gai eriŋ ginau len nauman san. ¹³Naut kəmas a mo nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napəsəvaran;^a aGot, nəlon itaŋis ginau husur notətan hən nəsa notogole mai nəsekad nadəlomian. ¹⁴Len na-voi-masuḅ-an san, aMasta sidato erubət nəsaan sagw dan ginau, ale eviol masuḅ hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan p̄isi ləbədəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginau nusa vəsa səhor galit p̄isi. ¹⁶Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginau, be nəlon itaŋis ginau. Imaianan hən ke, len ginau notosa səhor galit p̄isi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo b̄iparpar. Igole hən ke alat ləbikad nadəlomian lan, ləbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi ləberis nəyalyalan san len nəsa togole len ginau. ¹⁷Imaianan, nəvanuan p̄isi limasputsan nahəsan aGot mai kel ur natit p̄isi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan p̄isi lodədas ləberisi mai gai səbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən nəpəhav-utaut-an gail husur gaiug a mo,

hən gəbələŋon b̄ivoi am len nəloḃm hən gəb̄ibal len nəbalan tovoi. ¹⁹Hən gəbi-maienan, gimastəgau gat nadəlomian, nəloḃm timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan, ŋa nadəlomian salit ibat, imaḅurbur. ²⁰Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, no-tolav gəlaru len navəlan aSetan hən ar-bələboii ke saarisor tas aGot am.††

Nalotuan timabe?

2 Nusor mai gaiug, noləŋon masuḅ ke gigol naŋirian, na-sor-tuḅ-an, gisor mai aGot moḃs nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan moḃs nəvanuan p̄isi. ²Gigol timaienan moḃs nakiŋ gail mai alat lotoil a mo, hən datb̄itoh mədau len natəmat, mai len nəboruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³Nasor-tuḅ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhaḅur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴Bathut eləŋon ke nəvanuan p̄isi limakuv dan nəsaan salito^b mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi b̄esəhar nəvanuan gail van hən aGot, nauluḃan, aKristo aYesu. ⁶Gai eviol hən gai gabag hən b̄isar gel nəkabut hən nəsaan tobaŋis gat nəvanuan p̄isi.^c Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəb̄egəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsalibəŋ), itabtabuh len ginau hən nəb̄egəm vi ahai p̄isan silat ləsavi Ju, hən nəb̄ep̄usan hən nadəlomian mai nakitinan.^d

⁸ŋa noləŋon ke alaluḃan len naut p̄isi limasnor masuḅ, hən ləbələboi ləbisar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuḅ-an, nəlol paŋpaŋ mai na-sor-b̄albal-an teḅuer.^e

††1:20 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14

^a1:13 Uman 8.3, 9.4-5 ^b2:4 Eze 18.23 ^c2:6 Mat 20.28 ^d2:7 2Tim 1.11
^e2:8 Exo 9.29; 1Ki 8.22

⁹Be alatpəhaṽut limabe? Noləŋon ke alatpəhaṽut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alaluṁan hən ləbələŋon galito. Saleṽir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.^f ¹⁰Avil ivoi hən ləbēvəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaṽut lotokel ke lotokad nəboruan siGot. ¹¹Apəhaṽut ideh timassəsəloŋ husur nasoruan siGot hən bələboii, toh mədau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄ususan. ¹²Nəsədaṁ hən napəhaṽut ideh hən bēp̄usan. Sateil a ṁo hən nauluṁan ideh, mai auluṁan satitoh len navəlan, be apəhaṽut timasmədau. ¹³Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴Mai savi aAtam todəlom naliborjan; avil napəhaṽut, bathut edəlom naliborjan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.[‡] ¹⁵Avil alatpəhaṽut, ləb̄itoh len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an mai ləbēhusur masuṽ hən nap̄isal siGot len naṽide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

Alat lotoil a ṁo mai natikon gail

3 Egai bogai nakelean nakitinan sua: ¹“Avan ideh bələŋon bēgəm vi vanuan na-il-a-ṁo-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.” ²Nəvanuan na-il-a-ṁo-an imaiegai tia ke: ikad nəboruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaṽur hən nametb̄os gail ləbēb̄is lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən nap̄usanan. ³Satərog, sagol nasənahan

be ikad naṽide tomədmədau, saṽitv̄ituh mai saləŋon masuṽ hən nəvat. ⁴Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anaton gail ləbəsəsəloŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaṽuran. ⁵(Avan ideh asike bələboi biwol hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?) ⁶Savi avan sua tomadhəpair van hən aGot. Bimagenan, hum ma b̄ipəpat gai məhat ale aGot tipansem gai hum natəmat. ⁷Len nənauan silat ləsəkad nadəlomian, ikad nəboruan tovoi hən asike nahurun b̄isa len nəholito mai asike b̄iteh len nəhai tata setəmat.[¶]

⁸Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasuṁan nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələŋon masuṽ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade. ⁹Len nəlolit toṽarṽar lotəgau gat nakitinan hən nadəlomian aGot tovəhoti. ¹⁰Hən gəb̄itabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike b̄isaḅ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləbəkətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad nəboruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas nəboruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolgole.

¹²Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.[§] ¹³Husur alat lotokətkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuṽ len nənauan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidəŋ len nadəlomian len aKristo aYesu.

[‡]2:14 Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6

[¶]3:7 Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9

^f2:9 1Pit 3.3 [§]3:12 1Tim 3.2

Nakitinan hən nadəlomian sidato

¹⁴Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵nəbedədas nəbegəm tutut, gaiug geləboi naṽide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶Səkad nə-lon-uri-an. Datupaŋ len nəbathukitinan dattokad nadəlomian lan. AGot evəhoti maiegai ke: Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan, aNunun eṽusan səhoti ke inor,^h aŋel gail loris, nəvanuan nadəlomian lukel uri mai naluṽoh gail len naut totiltile,ⁱ len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadəlomian lan, ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

Nalələgauan husur ahai pusan gəgəras gail

4 ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbegəmai nəvanuan galevis dereh lerij gabulan nadəlomian len aKristo balai, ale lerij nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naṽusanan setəmat gail. ²Naṽusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa suṁan natələi topud togol nəlolit totabtabu. ³Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole ṁos nəhanan hən nasipaan ṁos alat lotokad nadəlomian mai lotoləboi nakitinan ləḃihani. ⁴Bathut natit p̄isi aGot togole ivoi, ale datḃilavi len nasipaan, sadatemətahun natideh.^j ⁵Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuṽ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶Timoti, gəḃekəmaienan mai nəbathudud nadəlomian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadəlomian mai hən naṽusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷Wake gemətahun nəḃol gail ta sutuai ləsakitin mai nəḃol taṽtaṽor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəḃikad naḃoruan siGot tabtab. ⁸Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən naḃoruan siGot ivoi ṁos natit p̄isi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹Nasoran enan ekitin, goləboi gəḃerij nələṁ lan, ale inor hən gəḃedəłomi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰Natenan ṁau datohisi, datoum todaŋ ṁosi, bathut datorij nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi ḃilav kuv nəvanuan p̄isi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadəlomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹Gikele tidaŋ mai geḃusan hən natgalenan. ¹²Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəman-tuhmar, be gigol naṽide tovoi hən alat lotokad nadəlomian ləḃerisi, ləḃigol tətəṽ həni, gigol naṽide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadəlomian mai naveveuan saṁ. ¹³Geṽuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadəlomian gail, kel namilen mai p̄usan həni vir nagəmaian sagw.^k ¹⁴Sagerij naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotorij navələlit len gaiug. ¹⁵Nələṁ tidaŋ akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan p̄isi ləḃeris ləḃoi ke nauman saṁ ivoi am tabtab. ¹⁶Geələgau hən

^h3:16 Rom 1.4; Jon 1.14 ⁱ3:16 Kol 1.23

^j4:4 Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18 ^k4:13 Luk 4.16-21

gaiug, kǎtkǎta gol naṗusanan saṃ hǎn ḃinor, his tabtab hǎni. Gǎḃigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosǎsǎloṅ hǎn gaiug dan nǎsaan samito.

**Nǎbatunau pǎhaṽut gail,
aelta gail, naslev gail**

5 Timoti, sagesivoh len ahaṽut ideh, nǎdaṃ hǎn tosǎhor ehaṃ, be nǎboṅ gǎḃigole ḃinor, gisor maluṃluṃ maii suṃan tovi atǎmaṃ.¹ Sor mai alalumǎn, nǎdaṃ halit sǎbar ehaṃ, suṃan lotovi aṽaṃ gail.² Sor mai abareab gail suṃan lotovi anaṃ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpǎhaṽut, nǎdaṃ halit sǎbar ehaṃ, suṃan lotovi aṽavineṃ gail.³ Gevi tarhǎt sinǎbatunau pǎhaṽut lototṃidol lotovi batunau kitin, lǎsǎkad nǎvanuan na-vi-tarhǎte-an ideh.⁴ Be nǎbatunau ideh ḃikad anatun gail o amǎhaibǎn gail, galit ṃau lelǎboii ke limaskǎtkǎta tǎban nǎbathudud salito hǎn lǎbisar gel nǎkabut sinana mai tata salito artohis galito. Lǎḃehusur naṽide tomaianan, aGot ehǎhaṽur hǎni.⁵ Nǎbatunau kitin toṃidol, nǎbathudud san toḃuer, gai eriṅ nǎlon len aGot, ale igol tabtab hǎn naṅirian van hǎn aGot mai na-sor-tuṽ-an ṃos na-vi-tarhǎte-an len nalennǎyal mai nalenmariug.⁶ Be nǎbatunau ideh toḃusur nǎmauran hǎn nalǎṅonian san sǎḃon ṅai, alitenan imat, naut kǎmas ke tomaur sal.⁷ Gikel nakelean galen lotodaṅ mai alat siYesu hǎn lǎḃikad naḃoruan tonor ṅai, hǎn avan ideh asike ḃike lotosa.⁸ Be avan ideh asike ḃekǎtkǎta tǎban amahean gail, asike ḃekǎtkǎta tǎban nǎbathudud san, ḃimagenan, gai emǎtahun nadǎlomian len aKris̄to, ipair dan nadǎlomian enan, ale isa sǎhor alat lǎsǎkad nadǎlomian.

⁹Nǎboṅ gǎḃitos gat nǎbatunau kitin gail, gitos gat nǎbatunau pǎhaṽut ideh, nǎdaṃ hǎn tosǎhor 60. Hǎn gǎḃitos

gati, imagegai tia ke: etǎgau gat nǎmauran nǎlahan tokade mai asoan tosua ṅai,¹⁰ nǎmauran san ikad naṽide mai nagolean tovoi. Nǎvanuan gail lolǎboi lǎḃikel ur naṽide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; toḃǎhaṽur hǎn ḃekǎtkǎta tǎban nametḃos gail lohoim san; tokǎtkǎta tǎban alat siYesu hum gai tovi naut kǎmas; tovi tarhǎt silat lotolǎṅon tosa, len natit ṗisi todaṅ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nǎbatunau tomaianan hǎn alat siYesu lǎḃevi tarhǎt san.

¹¹Avil sagitos gat nǎbatunau ideh, nǎdaṃ hǎn sǎbar 60 sal. Husur nǎlon tosǎhsǎhob hǎn nauluṃan igol ke elǎṅon ḃitoh maii, naut kǎmas aKris̄to, ike tilah.

¹²Imaianan, dereh aGot tisaḃ alitenan ke tosa bathut ke toriṅ gaḃulan na-kel-gatian nametǎkav gai tokele a ṃo.¹³Sual am, dereh alitenan tegǎm pǎtǎmas, tiyar husur naim gail, ale savi pǎtǎmas ṅai, be tepǎpat soruan, tesulsul len nǎsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nǎsa sanor hǎn ḃisor husuri.¹⁴Imaianan, nuke nǎbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hǎn nǎbathudud salito, gol ke aenemi edǎdas lǎḃisor mǎdas nahǎsadato.¹⁵Husur alitenan galevis lupal sob tia hǎn lǎḃehusur aSetan.¹⁶Napǎhaṽut nadǎlomian ideh ḃikad nǎbatunau gail len nǎbathudud san, tevi tarhǎt salito. Sanor hǎn alat siYesu lǎḃekǎtkǎta tǎban galito. ḃimaienan, alat siYesu lolǎboi lǎḃevi tarhǎt sinǎbatunau tin gail lotopar vi-tarhǎte-an.

¹⁷Aelta ideh toil a ṃo hǎn alat siYesu, ḃeil a ṃo ḃivoi, inor ke loputsani len nǎnauan salito, loṽuri inor. Timaienan hǎn aelta toṗusan mai tokel ur nasoruan siGot.¹⁸Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuṅon naḃuluk topal kuv namisurhuwit dan nǎhavhǎte husur nahudhuwit tohani evi naṗurṗuran hǎn

nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad naṗurṗuran tonor hən nauman san.”^m ¹⁹Sagedəlom avan ideh səbon tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləbikel koti.ⁿ ²⁰Be səhar alat lotoil a mō lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu ṗisi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləbēmətahw.

²¹Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aṅel aGot tolekis hən galito ke, gīgol natgalegai notokel buni ale gol teṗitṗitoṽ hən nəvanuan ṗisi, sagivoi hən tesua səhor togon. ²²Sagisohotut hən gəberij navələm len avan ideh hən beil a mō. Husur bīteh, ehum gotobon maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam.

²³Sagemun nəwai ṅai, be mun kəkereh hən nəwain mōs nabəhaṽuṽm tosa sil naməsahan gotokadkade.

²⁴Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan ṗisi loləboi gail, loləboii am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵Len naṽide tomaienən, nəvanuan ṗisi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbesusuah.

6 Naslev gail lotokad nadələmian lukad nəmauran today, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienən hən avan ideh asike bəmədas nahəsan aGot mai naṗusanan san. ²Naslev bīkad amasta tokad nadələmian, sateṅit nəhon van hənī husur evi wawa len nadələmian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadələmian, gai toləmas buni.

Naləṅonian hən nəvat

Ṕusan husur natgalegai, sor malumlum hən nəvanuan ləbəhusur gail. ³Avan ideh tokel ur naṗusanan totile, sədam hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədam hən naṗusanan tonor hən nəboruan siGot, ⁴gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienən imalkəkat hən bisor levlev, hən beṽitvītuh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-taṽulol-bulosi-an, naṗəpəhwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, ⁵mai na-sor-balbal-an. Nəvanuan gail lotomaienən, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan eṽuer lan. Lunau ke loləboi ləbəhusur nəboruan siGot hən ləbīkad nəvat tosoṽur.

⁶Avil datbēhəhəṽur hən nəsa datbīkade, datbīkad nəboruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. ⁷Husur nəboṅ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəboṅ datbīmat, dereh datedədas datbīlav natideh van. ⁸Be datbīkad nahurabat mai nəhanian ṅai, datehəhəṽur hən nəmauran sidato. ⁹Avil avan toke bīkad natite, natəmat igol ke naləṅonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisoṽur tomelmel togol nasəhanan. Naləṅonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduṅduṅ len tas. ¹⁰Husur na-ləṅon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis loləṅon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuṅ topəṅas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran,

nāboruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-buri-an tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹²Daŋ bŭr nābalan tovoi mōs nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəbikade nəboŋ gotokel kot nadəlomian saŋ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosobur. ¹³Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit pisi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,^o nukele hən gaiug ke, ¹⁴gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan tebuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo bēvisi. ¹⁵Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səbon iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ gail, Nasub tovi masta hən natit pisi.^p ¹⁶Gai səbon edədas bimat, itoh len nañial nəvanuan gail lotodədas ləbēgəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi bērisi boŋ

ideh.^q Nahəsan tiyalyal! Nədaŋjan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷Timoti, kel pūli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be bimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuŋ hən natit pisi hən datbēhəhəvur.^r ¹⁸Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəhəvur hən ləbēviol, len nəsa lotopul həni lehəhəvur hən ləbēvi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹Len nəvide tomaianan, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.^s

²⁰Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navələm. Pair dan nasoruan totaŋtaŋvor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluvi hən naləboian.

²¹Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

^o6:13 Jon 18.36-37 ^p6:15 Deu 10.17; Psa 136.3

^r6:16 Exo 33.20; Psa 104.2 ^s6:17 Luk 12.20 ^s6:19 Mat 6.20

2 Timoti

Nalobulat napisulan na-vəha-ru-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len nalobulat napisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən aTimoti, nauluṃan sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos nalobulat napisulan egai ṃgais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaṃ hən nasiṃhau tovi A.D. 67 nəboṃ totoh len naim bəbaṃis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṃ ṃosi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboṃ nəmauran todaṃ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naṃvide sinəvanuan gail len nəboṃ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naṃsanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudəlaṃnian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

1 Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəbevi aṃai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ²Nutos nalobulat napisulan egai van hən gaiug, aTimoti,

anatuṃw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.^t AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon tiṃaṃis gaiug, mai gai tigol nəloṃ tikad natəṃmat tabtab; natgalenan tovoi legəṃ təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.^u Len na-sor-tuṃ-an sagw len nalənnəyal mai nalənmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṃ ṃos gaiug. ⁴Nunau gat nətaṃan saṃ nəboṃ notoriṃ gaiug, ale noləṃon masuṃ hən nəberis gaiug tətəs hən nəbeṃul hən nakemkeman. ⁵Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a ṃo len aLois, atabəṃ pəhaṃut, mai aEunis, anaṃ, ale noləboi səṃoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶Husur natenan nukete tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboṃ notoriṃ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan beṃəṃ daṃ am.^v ⁷Bathut aGot saviol hən aNunun hən datbeṃətahw, eviol həni hən datbidaṃ, datbeṃəmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag binor.

⁸Imaienan, sageməmau hən gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sanaṃuruṃ tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaṃis ṃosi.^w Be len nədaṃan siGot, bən mai ginau len na-ləṃon-isa-vəsa-an ṃos na-kel-uri-an tovoi. ⁹Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datbevi nəvanuan san səṃon gail ṃai. Savi len nəsa dattogole, be len naləṃonian san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan toṃuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad

^t1:2 Uman 16.1 ^u1:3 Rom 1.8, 10 ^v1:6 1Tim 4.14 ^w1:8 2Tim 1.16

navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nasaan sidato. Igol ke namatan səkad nədanjan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, namatan todədas bəsəhori.

¹¹AGot itabtabuh len ginau hən nəbɛgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.^x ¹²Husur enan noləjon isa vasa gagai len naim bəbanjis. Be nahurugw sasa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboi, nəlogw sauri ke eləboi bətəgau gol nasa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³Gosəsəloŋ tia hən nəpusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbigoł tətəv hən len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴Len nədanjan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navəlaŋ, havhav hən i tivoi.

¹⁵Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-səbur gai igol ginau noləjon ivoi, ale saməmau hən bəmədoŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobanjis ginau. ¹⁷Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaŋ ginau. ¹⁸Nusor tuv moš aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa hən. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosobur len naut a Efesus.

Susumar len aYesu Kristo

2Imaienan, gaiug māu, anaturgw len nadəlomian, gidaŋ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas hən. ²Ale nəpusanan gotosəsəloŋ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosobur,

riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəberin nəloŋ len galito, galit lotoləboi ləbepusan hən mai nəvanuan tile gail am.

³Gidaŋ bur na-ləjon-isa-vəsa-an suŋan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavı soltia. Igol tomaianan hən nakomada tolekis hən hən bɛgəm vi soltia, bəhəhavur hən. ⁵Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bɛgam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.^y ⁶Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol bivān, bimatı, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷Nau nasa notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət saŋ hən gəbeləboi səhot natgalen pisi.

⁸Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tołavi dan namatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹Husur notokel uri, noləjon isa vasa moš, ale lubanjis gat ginau moš hum notovi nəvanuan tobur kotov nalo. Avil səkad avan ideh tołəboi bibanjis gat nasoruan siGot! ¹⁰Imaienan nudaŋ bur natit pisi moš alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nəlav-kuvi-an dan nasaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹Goləboi gəberin nəloŋ len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo, dereh datitoh mai balai am.

¹²Datbidaŋ bur na-ləjon-isa-vəsa-an moš,

dereh dateil a mo mai suŋan nakiŋ gail.

Datbikele ke datsaləboi gai,

dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³Datbipair dan gai boŋ ideh, atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh, husur nəboruan san imagenan.

^x1:11 1Tim 2.7 ^y2:5 1Kor 9.24-27

Gai edədas b̄imakov dan nab̄oruan san.^{§§}

**Nəvanuan nauman
aGot tohəhəvur həni**

¹⁴Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salev̄itv̄ituh husur nasoruan. Nav̄itv̄ituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəloḡ həni ḡai. ¹⁵Hisi hən gəb̄egəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nau-man san toḡusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶Gebulatut dan naholan totaṽtaṽor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan nav̄ide tonor hən nab̄oruan siGot. ¹⁷Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuḡ toḡəm tibau van gol ke toḡos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.² ¹⁸Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKris̄to ehum nəpaudesen todaḡ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasuḡ aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasuḡ aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riḡ gabulani.”^a

²⁰Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nab̄iliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale lorij nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan b̄ulau, ale lorij nəpahsago len gail. ²¹Avan ideh b̄igol gai b̄iveveu dan nəsaan, dereh tehūm nab̄iliwai, aGot toləboi b̄etəgau hən b̄igol nauman tovoi həni. Evi

siMasta səb̄on ḡai, toutaut həni m̄os nau-man tovoi p̄isi san. ²²Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasuḡ. Gam dan naləḡonian tosa gail simantuhmar.* Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nəloḡm b̄ikade. ²³Gam dan nasor-b̄albal-an tomelmel, totətan, husur goləboi ke legəm vi b̄albalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboi ke dereh libal sile. ²⁴Avil naslev siNasuḡ m̄au, satibal be tisor malum̄lum̄, tivoi hən nəvanuan p̄isi, teḡusan hən nasoruan siGot tiḡarḡar, satikad nəlol paḡpaḡ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma b̄egəgel hən nəlolito hən ləb̄ipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶Ale dereh nənanuan tonor tetəlmam hən galito hən ləb̄igam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləb̄igol nəsa gai toləḡoni.

Nəboḡ hən nanoḡan hən navile a pan

3 Nau ləboi nategai ke: len nəboḡ hən nanoḡan hən navile a pan, dereh tikad nəboḡ todaḡ gail, nəlon nəvanuan gail b̄etuhatuh len gail. ²Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, ləviv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas nab̄oruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənahan, lemətahun natit p̄isi tovoi, ⁴lerij na-ke-ṽan-an

§§2:13 Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19

*2:22 Husur aTimoti tovi ulum̄an, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitilathutai mai abilitilattəbarehreh.

²2:17 1Tim 1.20 ^a2:19 Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2

gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləbīgole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səbolito, leləmas bun naləḡonian salito, be asike loləmas bun aGot.⁵ Dereh legəḡaras ke lotolotu hən aGot, be lotətas gol nədaḡan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaianan.⁶ Bathut alatenan galevis loḡis lohoim gail hən ləḡiwol hən nəmauran silatpəhaḡut ləsail gəgat, latpəhaḡut nəlolit totuhatuḡ buni hən nəsaan, naləḡonian salit tiltile towol hən galito.⁷ Alatpəhaḡut lotomaianan ludoḡ naḡusanan toveveu akis, be lodədas ləḡeləboi səhot nakitinan.⁸ Aḡai ḡusan gəḡaras lotomədas alatpəhaḡut maienan, nənauan salit itaḡtaḡvor vavinu, ale len nətarhət hən nadələmian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.[†]⁹ Avil aḡai ḡusan gəḡaras galenan, asike loləboi ləḡivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan ḡisi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta mō.

Təgau gat naḡusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḡusanan sagw; naḡide hən nəmauran sagw; nəsa notoḡe nigole, nəmauran sagw topat mōsi; gugol husur nadələmian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; naləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw.¹¹ Goləboii ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləḡon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləḡon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaḡ ḡuri, be Nasuḡ ilav kuv ginau dan gail ḡisi.[‡]

¹² Be savi ginau ḡai, avan ideh toke ḡikad naḡoruan siGot len nəmauran san, ḡiḡon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni.¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəḡaras gail dereh lisa vəsa səhor ta mō, dereh legəḡaras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəḡas galito, hən galit gabag ləḡedəlom nagəḡaran.¹⁴ Avil gaiug māu, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotoḡusan, lotolav natgalenan mai gaiug.^b¹⁵ Nəboḡ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi ḡilav mai gaiug naləboian hən gəḡehusur naḡisal tonor mōs nəlav-kuvi-an dan nəsaan saḡ len nadələmian len aYesu Kristo.¹⁶ Nəkadun natosian siGot ḡisi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvoḡ hən naḡusanan hən nakitinan, luvoḡ hən ləḡesivoh len nəvanuan tokad nəsaban ideh, luvoḡ hən ləḡigol naḡide hən nəvanuan ḡinor, luvoḡ hən naḡusanian hən nanoran,¹⁷ hən ke nəvanuan siGot ḡikad namitisau, eləboi ḡigol natideh tovoi.

4 Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo ḡepəḡehun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiḡ balai ale nukel mai gaiug ke:² Kel ur nasoruan siGot, daḡ ḡuri, naut kəmas ləḡeləḡoni o asike ləḡeləḡoni. Len na-toḡ-mədaḡ-an hən nasusumaran mai naḡusanan, mitikel vəhot nəsaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləḡon tivoi am len nəlolito.³ Husur len nəboḡ ḡegəmai, nəvanuan gail asike lesəsələḡ hən naḡusanan tokitin, be dereh lehusur naləḡonian tosa salito,

[†]3:8 Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, nauluḡan nabeḡi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses.

[‡]3:11 *Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20*

^b3:14 2Tim 1.13

dereh litariv ahai þusan ideh tokel nesa galit lotomalkakat hən ləbesəsəloŋ həni. ⁴Dereh lipair dan nakitinan van hən nəbol gəgəras gail. ⁵Be len natit þisi, gaiug māu, getəgau gat gaiug gabag. Gidaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol þis nauman aGot tolavi mai gaiug hən bihav.

⁶Nokəmaienan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷Nuþal len nəþalan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tonəŋ tia, notəgau gat nadəlomian tia. ⁸Gagai van, aGot satotəgau nəprais hən nanoran mōs ginau. Nasuþ toþəpehun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboŋ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹Saṽsaṽut hən gəþegəm hən ginau tut. ¹⁰Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṽide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.[¶] ¹¹ALuk ŋai itoh mai ginau. Nəboŋ gəþegəmai, gesəhar aMak husur eləboi bevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.[§] ¹²Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.^{**} ¹³Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəboŋ gəþegəmai, pati gəmai ale pat nalobulat gail, noləŋon masuṽ hən nalobulat nototubət tos len gail.^{††}

¹⁴Goləboi aAleksada toum hən namətəlai a? Gai igol natit tosa tosobur hən ginau. Ale dereh Nasuþ tesisil həni sil nesa togole. ¹⁵Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

¹⁶Len nakotan namətəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit þisi lugam dan ginau. AGot satinau gat nesa lotogole, be ruþati dan galito. ¹⁷Avil Nasuþ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaŋan mai ginau hən nəþikel ur þis na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit þisi ləsavi Ju ləbesəsəloŋ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion bikat pəpas ginau. ¹⁸Nasuþ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan þisi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəbe-bis len natohan pipihəbələn len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudələmian

¹⁹Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus.^{‡‡} ²⁰AErastus itoh tin aKorint, be noriŋ aTrofimius toməsah itoh len naut aMiletus.^{¶¶} ²¹Nahəbati hən naut susus dereh tegəmai, gisaṽsaṽut gəm a mō. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadəlomian þisi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²²Nasuþ titoh len nələm. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

[¶]4:10 *Temas*: Kol 4.14; Flm 24; *Titus*: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4

[§]4:11 *Luk*: Kol 4.14; Flm 24; *Mak*: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24

^{**}4:12 *Tikikus*: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8

^{††}4:13 *Troas*: Uman 20.6

^{‡‡}4:19 *APrisilla mai aAkwila*: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; *Onesiforus*: 2Tim 1.16-17

^{¶¶}4:20 *Erastus*: Uman 19.22; Rom 16.23; *Trofimus*: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat egai eṽusan aTitus hən naṽide tovoi hən na-il-a-mo-an mai naṽusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən nauluṁan sua tovi tarhət san, nahəsan aTitus.

APol itos nalobulat egai ṽais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadan hən nasi-hau tovi A.D. 65 nəboṅ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuṽ ṁosi (1.1-4)

2) Naṽusanan hən naṽide hən na-il-a-mo-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naṽusanan hən naṽide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, es-udəlaṁ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

1 Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəṽeum ṁos nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəṽilav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən naboruan siGot.

²Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natubatan hən nəboṅ gail ta sutuai. ³Be len nəboṅ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv

gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idan mai ginau hən nəṽikel uri.

⁴Nutos nalobulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatumw kitin len nadəlomian dartokade.^c AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nəloṁ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵Nəboṅ notoriṅ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəṽigol tinor nahudhuman topat sal, mai hən gəṽitabtabuh len aelta gail len navile ṽisi, hum notokele mai gaiug. ⁶Hən gəṽitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ṽai, anatum gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaṽtaṽor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷Nəboṅ gəṽitabtabuh len avan ideh hən ṽekətkəta təban alat siYesu, hən aGot ṽeriṅ nauman san len navəlan; gitabtabuh ṽai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paṅpaṅ san satutut, satərog, sagol nəsənahən mai saləṅon masuṽ hən natite. ⁸Avil ehəhəṽur hən nəvanuan gail ləṽṽeṽis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹Etəgau gat na-kel-urinan nakitinan dattovusani həni tia, hən ṽeləboi ṽeṽusan ṽinor, hən ṽigol nəvanuan ləṽṽeṽon ṽivoi am len nəlolito, ale hən ṽikel vəhot nəsaban silat lotosor tas naṽusanan enan tonor.^{ss}

¹⁰Husur ikad nəvanuan isəṽur ei len naut a Krit, lotomətahun naṽusanan tonor, lotosor walwal kəmas ṽai mai lo-

^{ss}1:9 Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

^c1:4 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10

toġəgəras. Galit isobur ludaŋ len na-tiv-dalusi-an hən ləbinor len nəhon aGot. ¹¹Kəkol gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoŋusan hən nəsa sanor hən ləbēŋusan həni, mōs nəvat. ¹²AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eŋitoŋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan təməhav, lupetəmas hən nau-man.” ¹³Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel ŋuli idaŋ len galito hən ləbimaur len nadəlomian ¹⁴hən asike ləbēsəsəloŋ am hən nəbōl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵Len alat lotoveveu, natit ŋisi iveveu; wake len alat nəmauran salit to-ŋiŋŋiŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu ebuer, nənauan salit mai nəlolit eŋiŋŋiŋal. ¹⁶Lusor idaŋ ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətas gole. Lusa vəsə tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləbigol natideh tovoi.

Naŋide hən naKristen timabe?

2 Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən nəŋusanan nanoran tokitin. ²ŋusan nəhəŋut gail hən asike ləbigol təməhav hən natideh, hən ləbinor hən nəvanuan gail ləbēputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbətəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nə-daŋ-ŋuri-an tobəlav. ³Len naŋide tomagenan, ŋusan nəbareab gail hən ləbēhusur masuŋ hən nəŋisal siGot len naŋide salito, hən asike ləbēliboŋ, sor mədas nəhəsən avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limasŋusan hən nəsa tovoi. ⁴Imagenan hən ləbigol alatpəhəŋut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləbəlomas

bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵hən ləbətəgau gat galit gabag, hən ləbiveveu, hən ləbeum a im salit gail, hən ləbivoi, hən ləbitoh len nəvəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike biŋsor biŋsa hən nasoruan siGot.

⁶Len nəŋisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləbətəgau gat galit biŋvoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷Len natit ŋisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləbigol tətəŋ hən gaiug. Len nəŋusanan saŋ geŋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman saŋ, ⁸mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləbədədas ləbiŋabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit biŋsa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləbiŋsor husur gidato.

⁹Len natit ŋisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhəŋur ale salisor təlmam, ¹⁰salevənah ben galito, avil len naŋide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləbələboi ləberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit ŋisi ləbigole, ligol nəŋusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tēpəhas.

¹¹Nəkəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan ŋisi dan nəsaan salito. ¹²Eŋusan gidat hən datbiŋke “Aoa,” hən nəboruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eŋusan gidat hən datbiŋtoŋ len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³nəboŋ datbiŋtoŋ vir nəvatvatviri-an tovoi buni. Nəvatvatviri-an dattoŋ viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən biŋlav kuv gidato dan nəsaan tobaŋis gat gidato mai hən biŋgol datbiveveu mōs gai gabag

suman nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləjon bun nagolean tovoi.^d

¹⁵Gikel ur natgalenan, gigoł nəvanuan leləjon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləđinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaɗan saṃ hən na-il-a-ṃo-an.

Naṃide tonor

3 Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləđinau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a ṃo mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləđigoł nauman ṃisi tovoi.^e ²Salisor mədas nəhəsan avan ideh, saleṃitṃituh, be len nəsa ləđigole limasgol mədau həni, lerij galit a pan van hən nəvanuan ṃisi. ³Bathut gidat am, a ṃo datovi nahovon gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləjon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləjon tovoi lan losəhar gidato len naṃisal tosa, goł gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləjonian hən nasənahən mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsa. ⁴Avil nəboɗ navoian mai na-ləmasbuni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totaɗis gidato. Elisov gidat hən nədaɗan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natubatan veveu.^f ⁶AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas həni, aGot eriɗ gidato ke dattonor,

naut kəmas datsanor. Nəboɗ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datbikade.

Nagugunian hən naləbulat egai

⁸Gołəboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidaj hən gəbikel natgalenan, hən alat lotorij nəlolit len aGot ləbəməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləđidaɗ len gail. Natgalenan luvoı buni mai lovi tarhət sinəvanuan ṃisi. ⁹Be gebulatut dan navitṃituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,⁸ na-sor-balbal-an mai nəbalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰Gikai tas avan ideh biɗgoł bikad nətarhəbalan ḃeru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.^h ¹¹Gołəboi nəvanuan tomaienən, nəlon ikabkəbur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹²Nəboɗ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəbəgəṃ hən ginau len naut a Nikoṃolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboɗ hən naut susus.ⁱ ¹³Gehisi hən gəbevi tarhət siSenas, nauluṃan hən nalo, mai aAṃollos, hən asike arḃipar tideh len nəyaran səlaru.^j ¹⁴Nəvanuan nadəlomian sidat gail salitoh kəmas, be limasdaɗ len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləbevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal. ¹⁵Galit ṃisi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadəlomian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit ṃisi.

^d2:14 Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10

^e3:1 Rom 13.1; 1Pit 2.13 ^f3:5 Efe 5.26 ^g3:9 1Tim 1.4

^h3:10 Mat 18.15-17 ⁱ3:12 Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12

^j3:13 Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemōn

Nalobūlat nāpisulan aPol totosi van hən aFilemōn

Ase itos nalobūlat nāpisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsā?

Nalobūlat nāpisulan egai eus aFilemōn hən bīkad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsān aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlōmian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobūlat nāpisulan egai van hən naKristen sua, nahəsān aFilemōn.

APol itos nalobūlat nāpisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemōn pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos nalobūlat nāpisulan egai, van hən nabubur san, aFilemōn. Eus aFilemōn hən bīkad tas naslev san togam yav dani, nahəsān aOnesimus. Nəboŋ aOnesimus totoh a tut hən aFilemōn, aPol evi tarhət san hən begəm vi nəvanuan nadəlōmian len aYesu. ŋa aOnesimus, bətəlmam hən aFilemōn, dereh tevi naslev san tətās, be dereh tevi aVan am len nadəlōmian.

Goləboi gəbepəpəhun nalobūlat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahəhaṽuran səlaru mai aFilemōn (1-3)

2) APol esipa vi təban aGot hən aFilemōn, ale isor tuṽ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilemōn hən bīlav təl-mam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nəvanuan galevis am lukel nahəhaṽuran salit mai aFilemōn (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemōn

1 Ginau, aPol, nutos nalobūlat nāpisulan egai; ginau, lotobaŋis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aṽadat len nadəlōmian. Nutosi van hən gaiug, aFilemōn, gotovi aṽanaməru len nadəlōmian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginaməru.^k

² Nutosi van hən aAphia am, tovi aṽavinenaməru len nadəlōmian, mai aArkipus¹ tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim saṽ. ³ AGot aTəmadat mai Nasuṽ, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmət tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len nasor-tuṽ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsəloŋ ke gukad nadəlōmian sal len Nasuṽ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san pīsi. ⁶ Nusor tuṽ ke nadəlōmian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian saṽ, gol gəbələboi navoian pīsi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an saṽ enan igole tia ke nukemkem masuṽ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemōn husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ṽuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsā gəbīmasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Noŋir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haṽut tia mai lotobaŋis gat ginau mōs aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, noŋir gaiug mōs anatuḡw, aOnesimus, togəm vi natuḡw uluṽman

^k1:1 Flm 13, 22-23 ¹1:2 Kol 4.17

len nadəlomian nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an sal.^m ¹¹ A mō Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət saŋ wake gagai gai eləboi b̄igol natit p̄isi b̄ivoi, evi tarhət sidar p̄isi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A mō, noləŋon ke netəgau gati hən beum esagw len namilem̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəb̄igol nəsa gəb̄idaŋ hənɪ ɲai. Nomətahun gəb̄igol nəsa tovoi husur notokele ɲai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian saŋ ɲai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəb̄ikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesuŋan aŋaŋ gəb̄eləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuŋ hənɪ səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev saŋ, be savi naslev ɲai, dereh geləmas buni husur evi aŋaŋ len Nasub̄.

¹⁷ Imaienan, gəb̄inau ke gidaru darto-bon len nauman, givoi hən gai suŋan gəb̄ivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai b̄igol bisa hən gaiug o b̄ikabut saŋ, gerinɟi len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol,

nutos nategai hən navəlagw səb̄ogw: ginau nisar gele. Noləboi nəb̄ikele mai gaiug ke, gaiug səb̄om̄, nəmauran saŋ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemon, nuke gevi tarhət sagw bathut nadəlomian dar-tokade len Nasub̄ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsa notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh gigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən naruŋ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuŋ-an saŋ gail ale tidaŋ hənɪ ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudələm̄ian

²³ AFilemon, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafras totoh mai ginau len nə-baŋis-gati-an husur nauman togole mōs aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.ⁿ ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.[†]

²⁵ Nasub̄, aYesu Kristo māu teviol kə-mas hən navoian mai nanunumito.

***1:11** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi b̄igol natit p̄isi b̄ivoi.
[†]**1:24** *Mak*: 2Tim 4.11; *Aristarkus*: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; *Temas*: Kol 4.14; 2Tim 4.10; *Luk*: Kol 4.14; 2Tim 4.11

^m**1:10** Kol 4.9 ⁿ**1:23** Kol 1.7, 4.12

NaIpru gail

Nalõbulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos nalõbulat napisulan egai?

Datsaləboi as tolosi. Len alat lotokad namitisau, ta mõ galevis lunau ke aPol o aParnapas tolosi, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos tolosi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalõbulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləb̃iteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvə-saii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləb̃etəl-mam tətəs hən navide seJu gail. Ləb̃igole dereh lipanis habat sile.

Itosi mõs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke tolosi mõs alat siYesu len naut sua, ale nəvan-uan isõbur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke tolosi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut tolosi lan.

1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)

2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4–2.18)

3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1–4.13)

4) AKristo evi b̃iltihai tutumav səhor ahai tutumav p̃isi (4.14–7.28)

5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mõ tota gati len nəda herivatvat gail (8.1–9.22)

6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23–10.39)

7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)

8) Nəmauran timabe hən aGot b̃e-həhəvur həni? (12.1–13.19)

9) Na-sor-tũ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

1 Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-sob̃sob̃ur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail.
²Len nəboŋ galegai hən nanoŋan hən navile a pan, aGot isor. Len aNaturan isor mai gidato. Itabtabuh len aNaturan hən natit p̃isi ləb̃evi esan səb̃on. Len aNaturan, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit p̃isi lan.^o ³ANaturan evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, ẽp̃itõv hən nəboruan siGot. Len nasoruan hən nədaŋan san etəgau gat natit p̃isi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.^p

ANaturan aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴Imaienan aGot igol aNaturan iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail.

⁵Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gaiug govi aNaturgw uluṃan, daməŋai nogəm vi Təmaṃ.”

Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman, ale atenan tevi Naturgw.”^q

⁶Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a mõ san b̃egəm vi lan navile a pan, ike,

“Aŋel p̃isi siGot lilotu həni!”^r

⁷Nəboŋ tosor husur aŋel gail, aGot ike,

“Nugol aŋel sagw gail losuṃan nəlan, loum sagw hum nəhab towunwun.”^s

⁸Be nəboŋ tosor mai aNaturan ike,

^o1:2 Jon 1.3 ^p1:3 Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19

^q1:5 Psa 2.7; 2Sam 7.14 ^r1:6 Deu 32.43 ^s1:7 Psa 104.4

“O Got, nabiltihai bətbətah sañ hum
sekiñ

ipat vi sutuai sutuai,
nanoran sañ ehum nəhai sekiñ
gotowol hən esañ gail lan.

⁹Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.
Imaienan, aGot tovi aGot sañ evəhas
gaiug,

ēbir naoil hən nahəhəvuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”^t

¹⁰AGot ikele am ke,
“Nasub, len natubatan gorij nəpaudesen
hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum həni hən nəvələm
gəlaru.”[‡]

¹¹Dereh natgalen pisi limasig,
hum nahurabat tomatu van vañom.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹²Dereh gebul gat nəmav mai navile a
pan

hum nahurabat naut susus,
ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.
Be gaiug, gəsagəgel boñ ideh
ale nəmauran sañ asike inoñ vi sutuai.”^u

¹³Ale aGot sakel mai aņel ideh ke,
“Gebətah tarhət nəmatu sagw,
vir nəberij naenemi sañ gail pipit nar-
ieñ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”^v

¹⁴Be aņel gail lumabe? Lovi nanunun
hən nauman siGot ņai. Esəvat galit hən
ləbevi tarhət silat, gai tolav kuv galit dan
nəsaan hən ləbikad nəmauran vi sutuai.

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

2 Husur natenan, datimastəgau gat
nakitinan dattosəsəloñ həni tia, hən
asike datbirusrus vi tut dani. ²Husur,

len aņel gail aGot isor, ale nasoruan san
egəm vi lo, ipat tin. Ale nəvanuan to-
bur kotovi o sagol nəsa tokele, ipanis
tonor hən nəsa togole o sagole.[†] ³Ima-
genan, asike datbinau natenan totibau
aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
sidato, datigam yav dan nəpanismen
siGot mabe? Nasub māu ikel ur metəkav
hən nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan,
beti alat lotosəsəloñ həni lukel koti mai
gidato ke tovi kitinan. ⁴Ale aGot am
ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail
lotokel kot aYesu, namerikel nəvanuan
lotomañmañ len gail, namerikel lotogol
nədañan san toņarņar, mai naviolan se-
Nunun, aGot toņəpehun gail tonor hən
naləņonian san, natgalen pisi lukel uri ke
tovi kitinan.^w

AYesu, aNatun Nəvanuan

⁵Navile a pan bəgəmai, dattosor
husuri gagai, aGot sariņi len navəlan
aņel gail. ⁶Husur len natosian, len naut
sua avan sua ikel koti ke,
“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau
galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta
təban?

⁷Len namityal toñidol ņai goriņi a pan
kəkereh len aņel gail,
ale goputsani hən bikad nəyalyalan hum
nəkraun sekiñ.

⁸Goriñ natit pisi len navəlan.”^x
Nəboñ aGot toriñ natit pisi len navəlan,
eriñ natit pisi, natideh səpat. Gagai dat-
saris natit pisi len navəlan sal. ⁹Be
nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu,
len namityal toñidol ņai aGot “toriņi
a pan kəkereh len aņel gail,” egəm vi

[‡]1:10 Len naut egai nəvanuan totos nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru.

[†]2:2 Uman 7.53. Len naut egai ikel nadəlomian seJu gail ke, aGot ilav nalo mai aņel gail lotolavi mai a Moses.

^t1:9 Psa 45.6-7 ^u1:12 Psa 102.25-27 ^v1:13 Psa 110.1

^w2:4 Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12 ^x2:8 Psa 8.4-6

vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiŋ, husur toləŋon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəsoləŋ hən nabus hən nəmatan mōs nəvanuan pīsi. ¹⁰AGot igol natit pīsi ale natit pīsi ipat mōsi. Inor hən gai todaŋ hən aYesu toləŋon tosa vəmat. Husur, len na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a mo hən nəvanuan gail. Ale egəm vi pīsal hən bīlav kuv nəvanuan bīsōbur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən bəsəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbīkatəpōl hən nəyalyalan san.

¹¹AYesu igol nəvanuan gail luveveu dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbōn ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotoveveu, galit pīsi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsə hən bēkis galit hən awawa san gail. ¹²Ikel mai aGot ke, “Dereh nikel ur nahəsəŋ mai awawa sagw gail hən ləbeləboi gaiug. Len nəhon nəbōnbonan, dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”^y

¹³Ikele am ke, “Dereh neriŋ nəlogw len aGot.” Ike, “Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”^z

¹⁴Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epītoṽ, egəm vi vanuan suŋan galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaŋan hən nəmatan, bēvi ut kəmas. ¹⁵Len naṽide enan, alat lotomətəhw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətəhwan

enan, lumakuv dani. ¹⁶Imasil ke aYesu savi tarhət siaŋel gail, be evi tarhət sinəpasusan siAraham gail.^a ¹⁷Husur enan, aGot ike aYesu tesuŋan nəbathudud nadəlomian san len naṽide pīsi hən bəgəm vi bīltihai tutumav, nəlon bītaŋis nəvanuan gail, ale hən bīdaŋ len nəsa aGot toriŋi len navəlan. Egəm vi bīltihai tutumav hən bētutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bērubat galit dan nəsaan salito.^b ¹⁸Bathut aYesu toləŋon tosa nəbōŋ aSetan totaltal sōbuer ke tigol nəsaan, gai eləboi bēvi tarhət salito nəbōŋ aSetan bītotaltal ke ligol nəsaan.

AYesu iyalyal səhor aMoses

3 Imagenan bathudud məttovi siGot səbōn, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbēvi lan nəmav. Mitinau vahvatur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abīltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ²AYesu idaŋ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, suŋan aMoses todaŋ len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.^c ³AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴Husur naim pīsi ikad nəvanuan na-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit pīsi. ⁵AMoses idaŋ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot bīkele balai. ⁶Be aKristo tovi aNatun aGot idaŋ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbēil būr namətəhwan, datbətəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbēviv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

^y2:12 Psa 22.22 ^z2:13 Isa 8.17-18 ^a2:16 Isa 41.8-9 ^b2:17 Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11 ^c3:2 Num 12.7

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nə̃be 95

⁷Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,

“Damə̃jai, mət̃besəsəloŋ hən nadolon aGot,

⁸nə̃lomit timãbur, sa-nəkadumit tihaihai

suṃan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai

nə̃boŋ lotopair dan ginau,

lototaltal kitev nə̃daŋan sagw ke imabe len naut masmas tõb̃ə̃besw.

⁹Len naut ei atəmamit gail ta sutuai lukoblen kitev nə̃daŋan sagw ke tomabe, luke leris nə̃daŋan sagw,

ale len nasihau gail van və̃bar nasihau tovi 40 loris len nə̃sa notogol gail.

¹⁰Husur enan nə̃logw epə̃ŋas naur enan, ale nuke,

‘Akis nə̃lolit ipair dan ginau, ale lə̃salə̃boi sə̃hot nãṽide sagw gail.’

¹¹Ale len nə̃lol paŋpaŋ sagw, nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lõbis len naut nə̃ŋavŋavan sagw boŋ ideh.’^d

¹²Bathudud nadə̃lomian, mət̃elə̃lə̃gau ke gamit ideh asike ikad nə̃saan len nə̃lon, asike nə̃lon ipar də̃lomian. Sa-nə̃lomit timaienan hən ḅipair hən gamito dan aGot tovi nə̃kadun nə̃mauran. ¹³Be mitigol mət̃elə̃ŋon tivoi am len nə̃lomit gabag akis, len nə̃boŋ ḷisi dattokisi hən “damə̃jai,” sal, hən nagə̃gə̃rasan hən nə̃saan asike ḅigol gamit ideh ḅihaihai dan aGot. ¹⁴Husur dat̃betə̃gau gat nadə̃lomian dattokade len aKristo van və̃bar nagilen, hum dattogole nə̃boŋ dattotubat riŋ nə̃lodat

lan, namilen ke dattokatə̃pəl mai aKristo len nə̃sa tovi esan.

¹⁵Hum natosian siGot toke, “Damə̃jai, mət̃besəsəloŋ hən nadolon aGot,

nə̃lomit timãbur, sa-nəkadumit tihaihai, suṃan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai

nə̃boŋ lotopair dan aGot.”^e

¹⁶Nə̃vanuan lotosəsəloŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tõsə̃har galit dan naut a Ijip. ¹⁷Ale len nasihau gail van və̃bar nasihau tovi 40, nə̃lon aGot epə̃ŋas as galito? Nə̃lon epə̃ŋas alat lotogol nə̃saan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas tõb̃ə̃besw. ¹⁸Ale nə̃boŋ aGot toke, “Asike lõbis len naut nə̃ŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito?^f Ikel naten mai alat ləsagol husur nə̃sa tokel mai galito.^g ¹⁹Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar də̃lomian lan, lə̃salə̃boi lə̃b̃ə̃bis len naut nə̃ŋavŋavan san.

4 Na-kel-gati-an siGot hən dat̃b̃ə̃bis len naut nə̃ŋavŋavan san ipat sal. Imagenan, datimaslə̃lə̃gau, datemətahw ke gamit ideh asike ḅə̃bis lan. ²Husur na-kel-uri-an tovoi hən nə̃ŋavŋavan enan, gidat am datosəsəloŋ hə̃ni suṃan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəloŋ kə̃mas hə̃ni ŋai, ləsəsəloŋ hə̃ni len nadə̃lomian.**

³Husur gidat dattokad nadə̃lomian lan datobis len naut nə̃ŋavŋavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nə̃lol paŋpaŋ sagw, nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lõbis len naut nə̃ŋavŋavan sagw boŋ ideh.’^g

§3:18 Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35

**4:2 Len natosian galevis ta sutuai ike: *Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadə̃lomian silat lotosəsəloŋ husur aGot.*

^d3:11 Psa 95.7-11

^e3:15 Psa 95.7-8

^f3:18 Psa 95.11

^g4:3 Psa 95.11

Ekəmaianan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tononj. ⁴Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ na-vəha-məlvru-an, ike, “Len nəmariboŋ na-vəha-məlvru-an, aGot iŋavŋav dan nauman san p̄isi.”^h ⁵Ale hum tokele tia, “Asike lōbis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.”ⁱ ⁶Imaianan, naut enan ipat sal mōs nəvanuan galevis hən ləbēbis lan. Ale alat ta mō lotosəsəlonj hən nakel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, ləsābis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋai.” Len nəboŋ tohusur habat hən, len nəbē siTevit, aGot ikel nəsa tokele a mō, ike, “Daməŋai, mətbesəsəlonj hən nadolon aGot, nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihai-hai.”^j

⁸Mitinau aJosua nəboŋ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəŋavŋavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəŋavŋavan.^k ⁹Imagenan, nəŋavŋavan ipat sal mōs alat siGot, hum nəŋavŋavan siGot len nəmariboŋ na-vəha-məlvru-an. ¹⁰Husur nəvanuan toḅis len nəŋavŋavan siGot, iŋavŋav dan nauman san, suḡnan aGot toŋavŋav dan nauman san nəboŋ togol navile a pan tononj. ¹¹Imagenan, datehisi hən datḅēbis len naut nəŋavŋavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətōv hən atəmadat ta sutuai ləsagol husur nəsa aGot tokele.

¹²Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor mōsi. Ikan səhor nabu nəḅalan ideh tokan naut toru. Etiv pəpə-

hun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat ḅurhubələshw. Eləboi ḅepəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nəlon nəlolito. ¹³Səkad natideh tososuah dan aGot, be natit p̄isi səkad nə-kabut-gole-an am, iparḅar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit p̄isi dattogole maii.

AYesu, aḅiltihai tutumav toyalyal

¹⁴Imagenan, husur dattokad aḅiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot toḅis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadəlomian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵Husur datukad aḅiltihai tutumav toləŋon tosa mai gidato nəboŋ datsədaŋ. Len naḅisal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, eḅitoḅ hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, eḅuer lan. ¹⁶Beti, len na-il-ḅurrian, dategəm pəpadaŋ hən naḅiltihai bət-bətah siGot. Dategəm pəpadaŋ hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlon ḅitanj̄is gidato, mai hən ḅeviol hən navoian mai gidato nəboŋ datḅipar vi-tarhəte-an.

5AGot ilekis hən aḅiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən ḅisor salito len nəhon. Aḅiltihai tutumav evi p̄isal salito van hən aGot. Aḅiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaan sinəvanuan gail.^{††} ²Ale aḅiltihai tutumav eləboi ḅikad naḅide ḅemədau van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis suḡnan galito. ³Husur enan etutumav m̄au sil nəsaan san gail mai nəsaan salit gail.¹ ⁴Avan ideh saləboi ḅiḅat

^{††}**5:1** Nəboŋ nəvanuan togol nəsaan, nəpaniḡmen tonor hən nəsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san ḅigel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaan togole.

^h4:4 Gen 2.2 ⁱ4:5 Psa 95.11 ^j4:7 Psa 95.7-8 ^k4:8 Deu 31.7; Jos 22.4
^l5:3 Lev 9.7

nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav gai səbōn. Be ipat len aGot səbōn hən b̄ekisi, hum tokis aAron sutuai.^m

⁵Len naŋvide tomaienən, aKristo səbōn səŋat nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke, “Govi Natugw, daməŋjai nogəm vi Təmañ.ⁿ”

⁶Ale len naut tile am ike, “Govi ahai tutumav vi sutuai, suñan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”^o

⁷Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŋ van hən aGot toləboi b̄ilav kuvi dan nəmatan. Eŋiri hən b̄evi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloŋ həni.^p

⁸Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹Ale nəboŋ togol natit p̄isi aGot toriŋi hən b̄igole tonəŋ, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hən nəsaan, nəkadun nəmauran vi sutuai m̄os nəvanuan p̄isi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰Ale aGot eriŋi hən b̄iŋvat nəhes ab̄iltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hən asike mətuteh dani

¹¹Namtukad natit isobur hən namt-b̄ikel husur natenan, be idaŋ hən namt-b̄isor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹²Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mət-savi hai p̄usan sal. Hən nəsa? Be mət-oləŋon ke avan ideh teŋusan gamit tət-as am, tubat hən nakitinan metəkav lo-

tomədmədaul len nasoruan siGot. Məto-suñan natuhtətai ŋai tosus, saləboi b̄i-han nəhanian todaŋ sal. ¹³Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etətan hən nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.[‡] ¹⁴Be nəhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hən nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogole akis gol ke lukad namitisau lan.

6 Imagenan, naŋpusanan metəkav husur aKristo, dateriŋi husur dattoləboi tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetuŋbat len nəpaudesen hən naŋpusanan tət-as am. Datoləboi ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboi ke datimasriŋ nəlodato len aGot. ²Datoləboi naŋpusanan husur nəbaptaisan[¶], mai naŋvide hən dattoriŋ navələdato len nəvanuan hən b̄ikad aNunun aGot. Datoləboi naŋpusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan.^q ³Naŋpusanan galenan lipat. Ale aGot b̄idañ həni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴Nəvanuan gail lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberinŋ gabulani, naŋisal hən ləbetəlmam, hən ləbipair dan nəsaan salit tət-as am, eŋbuer. Nəboŋ nañial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboŋ lototubət ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboŋ lotokatəpəl mai aNunun aGot, ⁵nəboŋ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboŋ lotosəsəloŋ hən nədaŋan hən nəboŋ b̄egəmai len natohan pipihabəlan aGot, ⁶galit lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberinŋ gabulani, naŋisal hən

[‡]5:13 Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2

[¶]6:2 Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian m̄os naveveuan evi naŋvide seJu gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisən hən gəlar p̄isi.

^m5:4 Exo 28.1 ⁿ5:5 Psa 2.7 ^o5:6 Psa 110.4

^p5:7 Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 ^q6:2 Uman 18.25, 19.3-6

læbetælmam, hæn læbipair dan næsaan salit tætas am, eþuer. Lomædas bun galito, husur, ehum lotoþos gat aNatun aGot len næhai balbal tætas, ale riŋ nahur sasa len gai len næhon nævanuan gail.^f

⁷Mitinau nætan. Næboŋ naus tous danŋir lan, nætan enan edim naus enan, natit gail lutov, luŋan hæn nævanuan gail lotomabul næhanian len nætan enan læbihan. Nætan enan aGot ivoi hæni, ehæhaŋur hæni. ⁸Be nætan bisa, hæn natit tohum næhau mai næhai lotokad nasunite ŋai læbitov lan, nætan enan evi ut kæmas, savoi hæn natideh. Hum ma aGot bisemale hæni. Len nagilen, næhab dereh tihani.^s

⁹Gamit namttolæmas bun gamit þisi, naut kæmas namttokæmaienan, namtsækad næ-lon-uri-an ideh len gamito. Namtolæboii ke, mættokad nævit gail lotovoi am: nadælomian samit mai nævide samit tonor hæn alat aGot tolav kuv galit dan næpanismen sil næsaan salito. ¹⁰Husur aGot inor buni. Asike nælon iboŋboŋ hæn nauman samito, mai nalæmas-buni-an samito hæn nahæsan. Arumasil næboŋ mættovi tarhæt sinævanuan san gail, hum mættogole tia, ale hum mættogol tabtab hæni sal. ¹¹Be namtolæŋon masuŋ ke, gamit þisi mitidaŋ len aGot magenan van væbar nagilen hæn mætbælæboi buni ke, dereh mitikad þis næsa mættovatvat viri. ¹²Samtipetæmas, be mitigol tætoŋ hum alat lotokad næsa aGot tokel gati. Len nadælomian mai natoŋ-mædau-an, ludaŋ þur næmauran todaŋ vir læbikad næsa aGot tokel gati.

Datolæboi datþeil gægat len na-kel-gati-an siGot

¹³Næboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hæn aAraham, husur sækad

næhes ideh toyalyal sæhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahæsan gabag. ¹⁴Ikel mai aAraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hæn gaiug. Dereh neviol hæn næpasusan mai gaiug hæn læbegæm vi bathudud bisobur væha-sobsoþur am”^t

¹⁵Beti len næ-daŋ-buri-an san aAraham itoh mædau ebælav, ale ikad næsa aGot tokel gati.^u ¹⁶Næboŋ nævanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahæsan nævanuan totibau sæhor galito. Næ-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gægat, emælas. Nævanuan gail lolæboii ke tovi kitinan, ale læsalæboi læbisor þalþal husuri am. ¹⁷Len nævide tomaienana, aGot ita gat na-kel-gati-an san hæn alat læbikad næsa tokel gati læbælæboi buni ke, næ-nau-utaut-an san asike egægel boŋ ideh. ¹⁸AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahæsan. Nateru enan arsalæboi ærbegægel boŋ ideh husur aGot salæboi bælibliboŋ boŋ ideh. Imaienan, len eru enan, gidat dattosaþ naut nasusuahan len gai, datolæŋon ivoi habat am len nælodato hæn datbetægau gat næ-vatvat-viri-an len næsa aGot tokel gati ke, datbikade balai.^v ¹⁹Datukad næ-vatvat-viri-an enan hum naga hæn næmauran sidat gail, ekir gægat, ale datolæboi datþeriŋ nælodat lan. Ta mo len naim siGot, ikad næbiltikaliko totahætah kækol hæn naut tolo dan nævanuan gail. Be len næ-vatvat-viri-an enan, sækad natideh totahætah gol gidato dan aGot,^w ²⁰husur aYesu eil a mo, eþisutur sidato tia. Egæm vi þiltihai tutu-

^f6:6 Ipru 10.26 ^s6:8 Gen 3.17-18 ^t6:14 Gen 22.16-17

^u6:15 Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 ^v6:18 Num 23.19 ^w6:19 Lev 16.2

mav sidato vi sutuai suġan aMelkisetek ta sutuai.^x

AMelkisetek ahai tutumav

7 AMelkisetek eg boh evi kiġ hġn năbiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aAraham năboġ aAraham totălmam dan năbiltibalan tosăhor nakij tovat lan, ale eus aGot hġn bivoi hġn aAraham. ²Ale aAraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosăġavur hġn natit pisi totariv kuv gail dan alat tobal mai galito.^{ss} (Nahăsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiġ hġn nanoran,” ale husur tovi kiġ hġn naut a Salem, namilen ke, “aKiġ hġn natămat.”) ³Săkad na-tos-gati-an hġn atăman, anan, năvanuan ideh len năbathuyah san, năboġ hġn năpasian san o nămatan san.* Esumăn aNaturan aGot; evi biltihai tutumav vi sutuai.

⁴Mitinau năyalyalan siMelkisetek. Bathut năyalyalan siMelkisetek, aAraham, abilititămadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosăġavur hġn natit pisi tokade dan năbiltibalan. ⁵Ale ahai tutumav gail len năpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosăġavur hġn natit pisi năvanuan gail lotokade, naut kămas lotopitpitov, lotovi wawa salit gail lotopat len năpasusan siAraham.^y ⁶Be aMelkisetek savi len năpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosăġavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek erij navoian siGot lan. ⁷Săkad nă-lon-uri-an ideh ke, năvanuan torij navoian siGot

len năvanuan tile, gai ikad năyalyalan săhor enan gai torij navoian siGot lan. ⁸Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosăġavur, lovi vanuan ġai lotolăboi lăbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosăġavur, lukele ke tomaur sal. ⁹Năboġ aAraham tolav nahudhut tosua dan tosăġavur mai aMelkisetek, hum ma dattolăboi datbike, nahămar aLevi len năpasusan siAraham lototariv nahudhut tosua dan tosăġavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰Husur năboġ aMelkisetek tobubur mai aAraham, lăsăpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len năpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan tosăġavur mai aMelkisetek.[†]

¹¹Năboġ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahămar aLevi hġn lăbevi ahai tutumav lăbeil a mġo hġn năvanuan gail hġn lăbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hġn bigol năvanuan binor len năhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol năvanuan tanor len năhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hġn bigel galito, ahai tutumav tosumăn aMelkisetek be sasumăn aAron len nahămar aLevi?

¹²Husur năboġ tokad năġăgelan len năvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am eġăgel. ¹³Husur ahai tutumav dattosor husuri, eġăm len nahămar tile am, ale avan ideh len nahămar enan saum hum ahai tutumav tăban nămel tutumavan boġ ideh. ¹⁴Husur imasil ke aMasta sidato topat len năpasusan seJutah, ale năboġ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahămar enan.^z

ss7:2 Hġn naves 1-2, ris Gen 14.17-20

*7:3 Nasoruan siGot sakel ur atăman mai anan aMelkisetek, gol ke esumăn săkade.

†7:10 Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal săhor nahămar aLevi len natit pisi.

x6:20 İpru 4.14, 2.7; Psa 110.4 y7:5 Num 18.21 z7:14 Mat 1.1-3; Luk 3.33

AYesu esuñan aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosuñan aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədañan hən nəmauran san saləboi ñimasig boñ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke, “Govi hai tutumav vi sutuai, suñan aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”^a

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta ño husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədañ, savi tarhət sivan ideh.

¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi ñigol datñbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol nañisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbegəm pəpadañ hən aGot.

²⁰ Nəboñ aGot togol nañisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboñ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboñ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

“Nasuñ ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,

ale asike egəgel hən nənauan san boñ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’”^b

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu ñau hən ñigol ñis na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta ño aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta ño. A ño ikad ahai tutumav galenan lotosobur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit

gail inoñ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi ñilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən bisor salito len nəhon aGot.

²⁶ AYesu ñau evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhəvur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiññjal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən ñilav kuv nəvanuan gail ñisi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəhasua həni ñai. Ale nəboñ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol ñis nəsaan.^c ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədañ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

8 Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nañiltihai bətbətah seKiñ len nəmav.^d ² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətañolen kitin hən nalotuan Nasuñ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav ñisi, aGot itabtabuh len galito hən ləbēviol hən naviolan gail maii, ale hən ləbetutumav van həni. Len navide tomaienən, imasil ke abiltihai tu-

^a7:17 Psa 110.4 ^b7:21 Psa 110.4 ^c7:27 Ipru 5.3; Lev 9.7 ^d8:1 Psa 110.1

tumav sidat māu, gai am ikad natsua hən betutumav həni. ⁴Gai tatoh gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nəvanuan gail tia lototutumav hən naviolan gail van hən aGot hum nalo tokel buni. ⁵Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətovan mai nənahənah hən nəsa tohum topat len nəmav. Husur enan, nəboŋ aMoses pəpadaŋ hən beum hən naim nətaṗolen, aGot ikel nalələgauan mai ke, “Gigol vahvahir natit pisi tinor husur nəplan notoṽusan gaiug həni tia len nəvehuh.”^e ⁶Be gagai, aYesu, abilti-hai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta mō. Len nəvide tomaienən, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta mō. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta mō.

⁷Husur na-kel-gati-an ta mō təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.^f ⁸Be aGot ikel ur nəsaban len nəvanuan seIsrael gail ike,

“Len nəboŋ begəmai, dereh nita gat na-kel-gati-an veveu notokel mai nəvanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹Asike ehum na-kel-gati-an notokel gati mai atəmalit ta sutuai, nəboŋ nototəgau navələlito, hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip. Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta mō,

imaienən nəlogw iḃov hən galito.”

¹⁰Ale ginau Nasuḃ aGot nekəmaiegai ke, “Len nəboŋ begəmai, dereh nita gat na-kel-gati-an egai nikele mai nəvanuan naut a Israel ke: Dereh nerij nalo sagw gail len nənanuan salito,

ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito, ale levi vanuan sagw gail.

¹¹Ale asike lupar ləboian len ginau, hən nəvanuan beṽusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,

o hən nəvanuan beṽusan aṽan am ke, ‘Geləboi Nasuḃ aGot!’

Husur nəvanuan pisi dereh leləboi ginau,

alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit pisi.

¹²Husur dereh neruḃat galit dan nəsaan salito,

ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh am.”^g

¹³Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, teḃuer.

Nəvide hən nalotuan ta mō

9 Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ²Loum hən naim nətaṗolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən togol naruḃ toru. Len naruḃ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, namial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Naruḃ enan lokisi hən Naut Tolo.^h ³Beti naruḃ tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuḃ.ⁱ

⁴Len naruḃ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotoṗos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Būrhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todumoh, mai nəvat papav

^e8:5 Exo 25.40 ^f8:7 Exo 24.3-8 ^g8:12 Jer 31.31-34

^h9:2 Exo 26.1-30, 25.23-40 ⁱ9:3 Exo 26.31-33

aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.^j
⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim[‡]
 hən namənas siGot, nəhabəlaru lotosə-
 səsah gol namətan Nabokis tovi naut
 aGot torubat nəsaan dan nəvanuan gail
 lan. Be namtsaləboi namtbisor vəsvəsai
 p̄is natgalen gagai.^k

⁶ Ŋa nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan
 maienan, ahai tutumav gail lōbis akis
 len naruṃ bopita hən ləbigol nauman
 salito ṃos nalotuan.^l ⁷ Be abiltihai tu-
 tumav səbōn eḃis len Naut Tolo Ma-
 suṽ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len
 nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil
 nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan
 lotogolgole len natətanen salito.^m ⁸ Len
 natgalenan aNunun aGot igol imasil ke,
 nəboŋ naim nətaḃolen topat sal, naḃisal
 hən avan ideh bēbis vi lohoim len Naut
 Tolo Masuṽ səkamis. ⁹ Natenan ehum
 nasoruan kəta ṃos nəboŋ ta daməŋai.
 Husur naviolan gail mai narivatvat ahai
 tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi
 ləbigol nəlon nəvanuan lotolotu ḃimasil.
¹⁰ Husur nəkadun naḃide hən naviolan
 mai natutumavan evi nalo hən nəha-
 nian, namunian mai nakəkasian ṃos
 naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben
 nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van
 vəbar nəboŋ aGot togol naḃide veveu.

¹¹ Nəboŋ aKris̄to togəṃ vi ḃiltihai tu-
 tumav hən natit lotovoi lotovisi tia,
 eḃis len naim nətaḃolen toyalyal mai
 tonor səhōr ta ṃo. Naim nətaḃolen enan,
 avan ideh saum həni hən navəlan, ale
 savi natideh topat len navile eg a pan.
¹² Nəboŋ aKris̄to toḃis len Naut Tolo Ma-
 suṽ, səḃis len nasihau p̄isi hum abiltihai
 tutumav ta ṃo lotogole. Ao, eḃis vəha-
 sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda

hetuhḃuluk vi lohoim hən bəkəkas kuv
 nəsaan, be ilav nəda han səbōn, evi lo-
 hoim. Ale len nəda han eḃur kuv gidato
 dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan
 ipat vi sutuai. ¹³ A ṃo, ahai tutumav
 ebul hən nəda hinani mai nəda heḃuluk
 mai nəmasiav hən natuhḃuluk pəhaḃut^ŋ
 len nəwai, ale igol egiris niben nəvan-
 uan lotōḃiŋḃiŋal len nalo hən nibelit
 ḃiveveu dan naḃiŋḃiŋalan salito.ⁿ ¹⁴ Be
 nəda hiYesu esəhōr masuṽ hən natgale-
 nan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi
 sutuai, aKris̄to, natit tosa toḃuer lan, etu-
 tumav hən gai van hən aGot. Imaienan,
 nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa
 dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan;
 nəda han igol nəlodat imasil hən dat-
 ḃilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKris̄to evi p̄isal
 silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an
 veveu siGot eil gəgat len aYesu hən
 ləḃikad nəmauran vi sutuai aGot tokel
 gati. Husur aKris̄to imat hən ləḃimakuv
 dan nəpanismen tonor hən galito sil
 nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta
 ṃo.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an
 san ke, len nəmatan san anatun gail tile
 dereh tikad natit san gail, nəmatan si-
 tenan totos gati, timasḃarḃar. ¹⁷ Husur
 nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat
 sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati is-
 arḃoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-
 kel-gati-an ta ṃo aGot tolav mai aMoses
 etubat um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur
 p̄is nakelean todaŋ gail mai nəvanuan
 p̄isi, ilav navurun nasipsip lotogol to-
 bisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur
 həni len nəda heḃuluk mai nəda hinani
 mai nəwai, ale eḃil həni hən nəda bē-

[‡]9:5 *Nakerupim* evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru.

^ŋ9:13 *Natuhḃuluk pəhaḃut* enan, loḃəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat.

^j9:4 Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5

^k9:5 Exo 25.17-22 ^l9:6 Num 18.2-6 ^m9:7 Lev 16.2-34

ⁿ9:13 Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19

giris nalobulat mai nəvanuan gail p̄isi.
²⁰Ik̄el mai galit ke, “Egai n̄əda h̄ən na-
kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimas-
gol husuri.”⁸ ²¹Len n̄əv̄ide tomaienān,
igol n̄əda egiris naim n̄ətaṗolen mai natit
p̄isi h̄ən nalotuan lotosuh ei.^o ²²Kitin,
len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit
h̄ən nalotuan gail luvēvū len n̄əda, p̄ə-
paḋaṅ natit p̄isi. Husur asike n̄əda b̄isel,
imabe? AGot asike erubat nəsaan dan
nəvanuan gail.^p

²³Husur enan, naim n̄ətaṗolen len
navile eg a pan mai natit p̄isi loto-
suh lan luvēvū ṅai len n̄əda herivat-
vat gail. Natgalenan lohūm nəgarutian
h̄ən natit gail len nəmav. Natit gail
kitin len nəmav, n̄əda herivatvat sanor
h̄ən b̄igol l̄əb̄ivevū, be naviolan tovi
masuṽ s̄əhori ṅai inor h̄əni. ²⁴Husur
aK̄risto s̄abis len Naut Tolo Masuṽ nə-
vanuan toum h̄əni len nav̄əlalito. Naut
enan ehūm nəgarutian ṅai h̄ən Naut Tolo
Masuṽ len nəmav. Be aK̄risto eḋis len
nəmav kitin, ale gagai isor sidato len
n̄əhōn aGot. ²⁵Gai etile dan ab̄iltihai tu-
tumav tolav n̄əda savi ehan, ale tob̄is
len Naut Tolo Masuṽ len nasihau p̄isi.
AK̄risto s̄abis len nəmav h̄ən b̄etutumav
ḋaṅj̄ir h̄ən gai. ²⁶T̄əmaienān, aK̄risto t̄ə-
masmat v̄əha-sob̄sob̄ur van, tubat len
natub̄atan h̄ən navile a pan. Be gagai,
len nəboṅ h̄ən nanōṅan h̄ən navile a pan,
evisi v̄əha-sua tovi naməkot h̄ən b̄etu-
tumav h̄ən gai h̄ən b̄ilav kuv nəsaan.
²⁷Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriṅ
nəboṅ tonor h̄ən gidat v̄isusua ḋat̄b̄imat.
Len nəboṅ enan d̄ereh dateil len n̄əhōn
aGot len nakotan san. ²⁸Len n̄əv̄ide
tomaienān, aK̄risto am imat, etutumav
v̄əha-sua tovi naməkot h̄ən gai, h̄ən b̄ilav
kuv nəsaan sinəvanuan lotosob̄ur. D̄ereh
tegəm t̄etas, be savi m̄os nəsaan sidato.
D̄ereh tegəm h̄ən b̄ilav nəmauran vi su-

tuai mai alat lotovatvat viri, lotoləṅon
masuṽ h̄ən l̄əb̄erisi.^q

10 Nalo siMoses ehūm nəm̄ol h̄ən
natit gail lotovoi l̄əb̄egəmai, be
nəm̄ol savi natgalenan kitin. Naut k̄ə-
mas ahai tutumav totutumav len nasi-
hau p̄isi, natutumavan galenan lod̄ədas
l̄əb̄igol alat lotogəm h̄ən l̄əb̄ilotu, l̄əb̄i-
nor len n̄əhōn aGot. ²Natutumavan gale-
nan l̄ətaləboi l̄ətagol nəvanuan gail l̄ə-
tanor len n̄əhōn aGot, natutumavan l̄ə-
tanōṅ. Husur alat lotolotu l̄ətanor v̄əha-
sua tovi naməkot len n̄əhōn aGot, asike
l̄ətaləṅon t̄əsa len nəlolit sil nəsaan am.
³Be nəlolit s̄əmasil. Ale natutumavan
salit galenan lugol ṅai ke, lotonau t̄əl-
mam h̄ən nəsaan salito len nasihau p̄isi.
⁴Husur n̄əda h̄əb̄uluk mai hinani ed̄ədas
b̄ilav kuv nəsaan boṅ ideh.

⁵Imagenan, nəboṅ aK̄risto togəm vi
lan navile a pan, ike,
“Gom̄ətahun natutumavan h̄ən narivat-
vat mai naviolan,
be goutaut h̄ən nibegw h̄ən nəḋeviol
h̄əni.

⁶Lop̄əṅas kavkav h̄ən narivatvat gail len
natutumavan,
loviol h̄ən natit gail h̄ən l̄əb̄ek̄ək̄as kuv
nəsaan salito,
wake ḡəsaḋəh̄əv̄ur.

⁷Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.
Nogəm h̄ən nəb̄igol n̄əsa gotoləṅoni,
hum lototos husur ginau len nalobulat
tobul.’”^r

⁸Metəkav aK̄risto ike, “Natutumavan
h̄ən narivatvat mai naviolan, narivat-
vat lotop̄əṅas kavkav h̄əni, mai natit
lotoviol h̄ən gail h̄ən l̄əb̄ek̄ək̄as kuv
nəsaan, gom̄ətahun gail, ḡəsaḋəh̄əv̄ur
h̄ən gail” (be natutumavan galenan
lunor len nalo siMoses). ⁹Beti aK̄risto
ike, “Ginau bogai, nogəm h̄ən nəb̄igol
n̄əsa gotoləṅoni.” Len nasoruan enan

⁸9:20 Exo 24.8. Nəboṅ aMoses tokəmaienān, esəṅav h̄ən na-kel-gati-an siGot ta m̄o.

^o9:21 Lev 8.15 ^p9:22 Lev 17.11 ^q9:28 Isa 53.12 ^r10:7 Psa 40.6-8

ikas kuv na-kel-gati-an ta m̄o hən bēsəŋav hən na-kel-gati-an veveu.¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsə aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil tēban nəmɛl tutumavan, loun len nalo-tuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotəp̄it̄p̄itoṽ. Be natutumavan hən nat-galenan saləboi b̄ekəkas kuv nəsəan boŋ ideh.^s ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən b̄ikas kuv nəsəan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot b̄igol naenemi san gail ləb̄evi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.^{**} ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləb̄evi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaianan. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasuḅ aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboŋ b̄egəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh neriŋ nalo sagw gail len nəlolito, ale nitos gat gail len nənauan salito.”††

¹⁷ Beti ike,

“Nəsəan salito mai natit lotogol gail to-
b̄ur kotov nalo,

asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”^t

¹⁸ Imaianan, nəboŋ aGot toruḅat nəsəan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsəan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-buri-an hən datb̄eb̄is len Naut Tolo Masuṽ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav hən nəp̄isal veveu, nəp̄isal nəmauran tolavutur len nabiltikaliko vəbar Naut Tolo Masuṽ. ²¹ Ale husur dattokad ab̄iltihai tutumav toyalyal toil a m̄o hən naim siGot, ²² dategəm vi tēban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hən nadəlomian kitin. Husur aKristo igol nəda han egiris nəlodato hən dat-biveveu, asike datoləŋon isa len nəlodat sil nəsəan am. Ale ekəkas nibedato hən nəwai toveveu.^u ²³ Datetəgau gat nəvatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datber̄iŋ nəlodat len aGot hən b̄igol nəsə tokel gati. ²⁴ Datinau nəp̄isal gail hən datb̄evi tarhət sidat gabag hən datb̄eləmas bun gidat gabag mai hən datb̄igol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nəlodat tiḅov hən nəbonḅonnan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləŋon tivoi am len nəlodato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəboŋ siNasuḅ begəm pəpadaŋ.

²⁶ Datb̄eləboi nakitinan tia, ale datb̄ilekis hən datb̄igol tabtab hən nəsəan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi b̄ekəkas kuv nəsəan. ²⁷ Be ikad namətahwan ŋai mai nəvatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhəb towunwun hən bihan p̄is naenemi siGot gail balai.^v ²⁸ Avan ideh tomətahun b̄igol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləb̄ikel koti ke tomaianan, imat

** 10:13 Hən naves 12-13, ris Psa 110.1

†† 10:16 Jer 31.33. Ipru 8.10. A m̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan.

^s10:11 Exo 29.38

^t10:17 Jer 31.34

^u10:22 Eze 36.25

^v10:27 Isa 26.11

sile, nalolosaan eḅuer.^w ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNatun aGot, lotonjɪt nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan tovi ut kəmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mədas aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenan imabe? Nəvanuan lotomaienan, inor hən ləḅipanis vəsa tibatbat. ³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav nəpūrḅuran mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasuḅ aGot dereh tisaḅ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o teḅuer.”^x ³¹ Nəvanuan ḅitoh len nəvələn aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enan ḅemətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəḅoŋ ta mō gail, nəḅoŋ nəmial hən na-kel-uri-an tovoi totuḅat mias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəḅoŋ məttodaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³³ Len nəḅoŋ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədas tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəḅoŋ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədas masuḅ hən galito. ³⁴ Mətukatəḅol hən na-ləŋon-isa-an silat lototoh len naim ḅəbaŋis. Nəḅoŋ alat lotoil a mō lototariv kukuv ḅis natit samit dan gamito, mətudaḅ həni len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadələmian samit satimasiɡ husur nakonḅurḅuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nə-daŋ-ḅuri-an hən ke, nəḅoŋ məttogol nəsa aGot toləŋon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan toɡəmgəmai dereh tevisi ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan saɡw tonor dereh tikad nəmauran tokitin, husur eriŋ nəlon len ginau. Ale ḅerus təlmam, asike nohəhəvur həni.”^y

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusus təlmam vəmasiɡ. Datovi silat lotokad nadələmian len aGot, lotokad nəmauran.

Nadələmian

11 Be nadələmian evi sa? Nadələmian evi na-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an eḅuer. ² Bathut nadələmian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadələmian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit ḅisi am. Imaienan, len nəsa datsaləboi datḅerisi, aGot igol natit ḅisi dattoləboi datḅerisi.^z

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aḅan. Len nadələmian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadələmian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhəvur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadələmian san isor mai gidato sal.^a

⁵ Len nadələmian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaḅ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhəvur həni.^b ⁶ Ale nadələmian ḅəḅuer len nəvanuan, edədas ḅiɡol aGot ḅəhəhəvur həni. Husur avan ideh toɡəm hən aGot, timaskad nadələmian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonḅurḅuran mai alat lotoḅsḅus kitevi hən ləḅeləboii.

^w10:28 Deu 19.15 ^x10:30 Deu 32.35-36 ^y10:38 Hab 2.3-4

^z11:3 Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 ^a11:4 Gen 4.3-10 ^b11:5 Gen 5.24

⁷AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən bəsusuan nəbathudud san lan dan nilev toplu. Len nadəlomian san, aNoah isab səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinji ke aNoah inor len nəhon bathud nadəlomian san.^c

⁸Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən b̄igole. Nəboŋ aGot tokisi hən b̄erinj naut totohtoh lan hən b̄evi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut b̄evi lan! ⁹Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaṗolen hum ametb̄os, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatun aAraham, mai aJakop, aməhaiḃən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.^{‡‡} ¹⁰Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.^d

¹¹Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi b̄egəm vi tata, naut kəmas tovi haṽut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi b̄erinj nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.^e ¹²Naut kəmas aAraham tovi haṽut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoḃur. Lusob̄ur hum naḃeso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas b̄evuruj gail.^f

¹³Nəvanuan galen ṗisi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləb̄ikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris

natgalenan ta tahw buni ləb̄egəmai, ale ləhəhaṽur. Ale lukel koti ke lotovi metb̄os lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.^g ¹⁴Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən b̄egəm vi naut a im salito. ¹⁵Lətənaunau naut matmat salit lotorinji, lətaləboi lətatəlmam vi lan. ¹⁶Avil loləŋon masuṽ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaṽur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua ḃos galit tia.

¹⁷Nəboŋ aGot toke b̄ebunus tas nadəlomian siAraham ke b̄imabe, aAraham, len nadəlomian san, eviol hən aIsak hən b̄etutumav həni.^h AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisoḃur, gai eutaut hən b̄etutumav hən anatun tosua ḡai, ¹⁸naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan saḃ dereh levi len nəpasusan seIsak.”ⁱ ¹⁹Len nabunusian siAraham, inau ke aGot toləboi b̄igol nəvanuan b̄ile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datb̄ike, ehum aAraham tokad tətəs hən aIsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰Len nadəlomian, aIsak eus aGot hən b̄ivoi hən anatun gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləb̄egəmai.^j

²¹Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop b̄imat, len nadəlomian, eus aGot hən b̄ivoi hən anatun aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.^k

²²Nəboŋ pəpadaŋ hən aJosef b̄imat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləb̄ivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləb̄ivan lipat nabəlasun gail van.^l

‡‡11:9 Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27

^c11:7 Gen 6.13-22 ^d11:10 Ipru 11.16, 12.22 ^e11:11 Gen 18.11-14, 21.2

^f11:12 Gen 22.17 ^g11:13 Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12

^h11:17 Gen 22.1-14 ⁱ11:18 Gen 21.12 ^j11:20 Gen 27.27-29, 39-40

^k11:21 Gen 47.31, 48.1-20 ^l11:22 Gen 50.24-25; Exo 13.19

²³Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlo-
mian, anan mai atəman arosusuan
aMoses van vəbar nahəbati han totor,
husur loris ke tokab, totile, ale arsamə-
tahw hən arbəbur kotov nalo sekiŋ.^m

²⁴Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlo-
mian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi
hən anatan anatvavin aFero.[¶] ²⁵Emə-
tahun nəsaan husur togol nahəhəvū-
ran tomidol ŋai, be ilekis hən b̄ikatəp̄ol
hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lo-
toləŋon tosa vəsa lan. ²⁶Len nabunu-
sian san, aMoses inau ke, nakontit gail
a Ijip topul həni savi natideh, be nə-
vanuan gail ləbəsəvari, ehəhəvū hən
b̄eləŋon bisa m̄os Kristo b̄egəmai, səhor
hən b̄ikad nakontit gail a Ijip topul həni.
Husur inau tabtab hən nakonp̄urp̄uran
aGot b̄eviol həni maii balai.

²⁷Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a
Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ,
husur etəgau gat naŋisal san hum tokəta
ris aGot nəvanuan lotodədas ləberisi.^{§§}

²⁸Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan
hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat
seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita
salit gail hən aŋel hən nəmatan asike
b̄ibar ahai a m̄o salit gail.ⁿ

²⁹Len nadəlomian, alat seIsrael lu-
yar tukot len naut Nətas Bisibis tolul
dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be
nəboŋ alat a Ijip lotoke ləb̄ehusur galito,
lomun, lumat p̄isi.^o

³⁰Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu
len nabiltivile Jeriko husur nəmaribon
toməlevru, len nadəlomian, nəv̄od hən
nabiltivile enan iteh.^p ³¹Mitinau aRa-

hap toŋur hən niben. Nəboŋ nəvanuan
toru artomətan natit p̄isi len nabiltivile
Jeriko, aRahap ehəhəvū hən artotoh
maii. ŋa len nadəlomian, alitenan səmat
mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot
tokele.^q

³²Ikad isoŋur am hən nəb̄ikele, be
namityal ebuer hən nəb̄isor husur aKi-
teon, aParak, aSamson, aJeftah, aTe-
vit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail.^{*}

³³Len nadəlomian, nəvanuan galenan
lugol natit isoŋur. Luŋal mai nakiŋ naut
tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lo-
toil a m̄o hən nəvanuan gail, lugol nəsa
tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa
aGot tokel gati ke ləb̄ikade. Len nadəlo-
mian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,^r

³⁴lugol nəhab topaŋ habat imat; luga-
m yav dan nəmatan hən nəb̄u nəbalan.
Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito;
logəm vi bəhariv hən nabiltibalan, luŋal
mai navəshəsoltia hən nametb̄os gail van
lohut galito.^s ³⁵Len nadəlomian, alat-
pəhəvūt lukad tətəs hən amahealit gail
lotole məhat dan nəmatan.^t

Ikad nəvanuan tile gail am lotomə-
tahun ləb̄ipair dan nadəlomian salito,
naut kəmas nəvanuan gail lotomədas
bun galit van lumat sile. Ludaŋ hən ləb̄i-
mat maienan hən ləb̄ikad na-le-məhat-
an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan
ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta m̄o
husur iŋan hən nəmauran vi sutuai.

³⁶Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən
na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale gale-
vis am lutoh len nəbaŋisian hən nat-

[¶]11:24 Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero.

^{§§}11:27 Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur
naIp̄ru gail lomətahun ləb̄ehusuri hum nəvanuan na-il-a-m̄o-an.

^{*}11:32 Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit:
1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1.

^m11:23 Exo 1.22, 2.2 ⁿ11:28 Exo 12.21-30 ^o11:29 Exo 14.21-31

^p11:30 Jos 6.12-21 ^q11:31 Jos 2.1-21, 6.22-25 ^r11:33 Dan 6.1-27

^s11:34 Dan 3.1-30 ^t11:35 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37

sen len naim bəbaŋis.^u ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən nəbu nəbalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.^v ³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbītoḥ mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas to-ḃḃesw mai len naṽehuh gail, losusuah len naḃurhuvat mai naḃur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta m̄o, Got isor sal suh galit p̄isi husur nadələmian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləḃīkade balai galit ideh səkade.[†] ⁴⁰ Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səḥor ta m̄o m̄os gadit p̄isi, hən ke, len nəḃonan mai gidato ŋai, galit loləboi ləḃīkad naṽit na-kel-gati-an p̄isi san.

AGot igol datupanis hən bēṽusan gidato

12 Alatenan ta m̄o, nəmauran salit ikel kot nadələmian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadələmian sidat idaŋ am. Imagenan, husur dattokad nabiltiṽoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit p̄isi toməlas gat gidato, mai nəsaan tomədmədaḥ hən dattovisivi lan. Ale len nə-daŋ-ḃuri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. ² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadələmian sidato. Evi gai tovrurur nadələmian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idaŋ ḃur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale

ebətah len nətarḥət nəmatu hən nabilti-hai bətbətah siGot.^w

³ Mitinau aYesu todaŋ ḃur nahur sasa len navəlan nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətbikad na-ləŋon-isa-an len nəlomito, asike nəlomit bīḃov hən nəmauran samito. ⁴ Mətuḃal hən nəsaan binoŋ len nəmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nəḃalan enan. ⁵ Ale nəlomit iboŋboŋ hən nasoruana aGot tokel mai gamit hum anatun gail hən ḃigol mət-bələŋon ḃivoi am len nəlomito. Ike, “Natugw, saginau naḃusanan hən nəpanismen siNasub aGot hum tovi ut kəmas.

Nəboŋ bēsiṽoh len gaiug, sa-nələm̄ tisa.

⁶ Husur len nəpanismen, Nasub aGot eṽusan alat gai toləmas bun galito,

ipansem galit p̄isi
gai todaḥ hən lotovi natun gail.”^x

⁷ Mitidaŋ ḃur naḃusanan hən nəpanismen, husur naṽide aGot tokade len gamito esuḥan məttovi anatun gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpansem hən bēṽusani a? Ao! ⁸ Anatun aGot gail p̄isi lukad naḃusanan hən nəpanismen. Be bēḃuer len gamito, mətovi natətai naḃisal, mətsavi natun kitin. ⁹ Gidat p̄isi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupansem gidat hən ləḃēṽusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav? Dateriŋ gidat len navəlan hən datḃimaaur! ¹⁰ Atəmadat gail lupansem gidato len namityal galevis ŋai m̄os nanoran hum tovoi len nənauan salito. Be aGot ipansem

[†]11:39 Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta m̄o lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləḃīkad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot bəsəvat aKris̄to gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail.

^u11:36 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6

^v11:37 2Chr 24.21 ^w12:2 Psa 110.1 ^x12:6 Pro 3.11-12

gidato m̄os nanoran h̄an b̄evi tarh̄at sidato h̄an datbikat̄əp̄ol h̄an nab̄oruan san. ¹¹Nəboŋ nəpanismen m̄os nanoran tobar gidato, naut k̄emas toṽusan gidat o tovi tarh̄at sidato, datsah̄əh̄av̄ur h̄əni, husur ep̄əŋas! Be a tahw, iṽan h̄an nat̄əmat̄ m̄os alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol n̄əsa tonor aGot toləŋoni.

¹²Imagenan, nav̄əlamit lotom̄ərav sədaŋ, nakobkob nariemit lotogau, li-daŋ! ¹³“Mitigol nap̄isal gail linor m̄os nalohriemito,” h̄an alat lotogau asike narielit b̄etiles, be h̄an l̄əb̄imaur.[‡]

Səsəloŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴M̄ətehisi h̄an m̄ətb̄itoh len nat̄əmat̄ mai nəvanuan p̄isi; m̄ətehisi h̄an m̄ətb̄idaŋ len aGot, mai h̄an m̄ətb̄evi esan səb̄on ŋai. Avān ideh asike b̄idaŋ len aGot, asike b̄evi siGot, m̄ətunau ke b̄eris Nasub̄ a? Ao, asike erisi boŋ ideh. ¹⁵M̄ətelələgau h̄an gamit ideh asike b̄etəgau suluṽ navoian aGot toviol k̄emas h̄əni. Gamit ideh satehum nəharh̄ət nəhai tokon, husur nəboŋ totot, igol nəmauran samit idaŋ, ale em̄ədas masuṽ h̄an isobur.^y ¹⁶Gamit ideh satigol naitian tosa, satesuṽman aEsau tonau ke aGot tovi ut k̄emas. Esau evi ahai a m̄o, be idaṽ h̄an na-il-a-m̄o-an san hum ahai a m̄o, h̄an b̄ihan nasiloh nəhanian sua. ¹⁷M̄ətoləboii ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot h̄an b̄eriŋ navoian lan hum ahai a m̄o, be ikad nam̄ətahusian ŋai. Naut k̄emas aEsau totaŋisi, ed̄ədas b̄əgəgel h̄an nav̄it n̄əsa togole tia.[¶]

¹⁸M̄ətsəgəm vi lan nav̄əhuh m̄ətoləboi m̄ətb̄ibari hum alat seİsrael

ta m̄o. Galit lovi lan Nav̄əhuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iṽas galito. ¹⁹Losəsəloŋ h̄an nəwalan h̄an nətram-pet mai nab̄iltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsəloŋ h̄əni loŋir aGot h̄an asike b̄ikel nasoruan ideh am.[§] ²⁰Lom̄ətahw habat len n̄əsa aGot tokele. Ike, “Avān ideh o narivatvat ideh b̄ibar nav̄əhuh egai, mitimastubuni.”^z ²¹Nəboŋ aMoses toris natgalenan lotogol nam̄ətahwan, ike, “Nupab len nam̄ətahwan ninegw topil lan.”^a

Gamit m̄ətsəgəm vi lan nav̄əhuh enan. ²²Be gamit m̄ətogəm vi lan Nav̄əhuh Sion, vi lan nab̄iltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei əŋel lotosob̄ur v̄əsa luṽonṽon len nab̄iltikemkeman. ²³M̄ətogəm vi lan nab̄onṽonan silat lotovi natun aGot, ahai a m̄o san gail, gai totos gat nahəsal-ito len nəmav. M̄ətogəm h̄an aGot tokot h̄an nəvanuan p̄isi. M̄ətogəm h̄an nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. ²⁴M̄ətogəm h̄an aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. M̄ətogəm vi lan nəda hiYesu to-giris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.^{**}

²⁵Samtem̄ətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ŋai, ale alat seİsrael lotom̄ətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. B̄imāienan, gidato datb̄ipair dan aGot len nəmav, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen boŋ ideh.^b ²⁶Len nəboŋ enan nadolon aGot ekur h̄an navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur h̄an navile a pan v̄əha-

[‡]12:13 H̄an naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26

[¶]12:17 H̄an naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40

[§]12:19 H̄an naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27

^{**}12:24 Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen.

^y12:15 Deu 29.18

^z12:20 Exo 19.12-13

^a12:21 Deu 9.19

^b12:25 Exo 20.22

sual am, savi navile a pan ɲai, be nə-mav am.”^c ²⁷Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̄isi ta m̄o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ɲai ləbipat tin.

²⁸Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihəbələn todə-das bəkur, husur natenan, datepul hən nasipaən, ale datilotu hən aGot len nəvide gai b̄ehəhəvur həni, datilotu həni len namətahwan mai nəmarɲan hən nəyalyalan san. ²⁹Husur “aGot sidato evi nəbilitihab tohan puɲpuɲ natit p̄isi.”^d

Nə-maris-kotovi-an

13 Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab suɲan məttovi latmiṽan. ²Sa-nələmit tiborɲor hən mət̄b̄ehəhəvur hən nametb̄os b̄itoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienən hən nametb̄os gail, lukad aɲel gail lototoh lohoim salito be ləsələboii.^e ³Sa-nələmit tiborɲor hən alat lototoh len naim bəbənɲis. Mitinau galito, nələmit titaɲis galito hum məttotoh mai galit len naim bəbənɲis. Ale alat nəvanuan gail lotomədəs galito van van lotoləɲon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəɲasan salito topat len nibemito.

⁴Gamit p̄isi məteriɲ nəlahan a məhat len nənauan samito. Sa-nəməl hən nəlahan tēb̄iɲb̄iɲal, namilen ke, alarmisoan aridaɲ len nəlahan səlaru. Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke, nəvanuan togol naitian toḅur kotov nəlahan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵Len nəmauran samito samteləɲon masuṽ hən nəvat, be mətəhəhəvur hən nəsa məttokade. Husur aGot ike, “Asike noriɲ gamit boɲ ideh, asike noriɲ gaḅulan gamito.”^f

⁶Imaienən asike nomətahw hən nəb̄ike, “Nasuḅ evi na-vi-tarhəte-an sagw, asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ɲai toləboi b̄igole hən ginau.”^g

⁷Mitinau təlmam hən alat lotoil a m̄o hən gamito, lotovusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau nəvit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito tesuɲan nadələmian salito.

⁸AYesu Kristo sagəgel boɲ ideh, imaienən ɲai nino, daməɲai, vi sutuai. ⁹Imaienən napusanən tiltile lotovinvinu, məttotətan hən gail, saleliv gamit vi tut.^h Ivoi hən mətbikad nədaɲan len nələmito, nədaɲan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰Ahai tutumav gail loum len naim nətaḅolen len navile a pan. Nəməl tutumavan sidat ipat, be galit ləsələboi ləbihan ei.^{††} ¹¹A m̄o abilitihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuṽ hum naviolan hən b̄ekəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be loḅəɲas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaḅolen gail lotokir lan.ⁱ ¹²Len nəvide tomaienən, aYesu am evivile dan nəbilitivile, eləɲon isa habat, imat hən nəda han b̄ikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləḅevi siGot səḅon

††**13:10** Ipru 9.11-14. A m̄o ahai tutumav gail luhan nahudhutih lototutumav həni. Be “nəhanian” hən natutumavan len nəməl tutumavan sidato evi aKristo ale lodədəs ləbihani. Namilen ke, alat lotohusur nəvide hən nalo ta m̄o hən ləbiveveu, o hən ləbinor len nəhon aGot, lodədəs ləbikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datbikade.

^c**12:26** Hag 2.6 ^d**12:29** Deu 4.24

^e**13:2** Gen 18.1-8, 19.1-3 ^f**13:5** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 ^g**13:6** Psa 118.6 ^h**13:9** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 ⁱ**13:11** Lev 16.27

ɲai.^j ¹³Imaienan datevivile dan naut naim netaþolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datbikatəþol hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsraël, dateriŋ nəlodat len aYesu ɲai, naut kəmas nəvanuan gail lebisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datbitoh tin lan vi sutuai; be datudoŋ kitev naut a im bəgəm balai.^k ¹⁵Imaienan, len aYesu, datetutumav tabtab hən nasor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, nəvit nabuɟodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶Ale sa-nəlomit tiborɟor hən mətbigol navoian, mai hən mətbevi tarhət silat lotomidol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhəvur hən gail.

¹⁷Mitigol husur nəsa alat lotoil a m̃o hən gamito len Nasuḅ lotokele, məteriŋ gamit len navəlalito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləbeum len nahəhəvuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸Mitisor tuḅ tabtab m̃os ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuḅ hən namtbikad nəvide tonor ɲai, len natit p̃isi namt-

bigole. ¹⁹Noləŋon masuḅ hən mətbisor tuḅ ke, aGot tidaḅ hən natəlmaman sagw hən nəbēgəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəmat tigol mətəpul hən natit p̃isi tovoi tonor hən mətbigol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit p̃isi bəhəhəvur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²²Bathudud nədəlomian noləŋon masuḅ hən mətbesəsəloŋ husur nasoruan sagw hən bigol mətbeləŋon bivoi am len nəlomito, husur naləbulat napisulan egai nototosi van hən gamito, eþitol ɲai. ²³Nuke mətələboii ke, awawa sidat len nədəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəbaŋis. Gai bəgəm tutut, dereh nitah maii hən namrbəgəm ris gamito.¹

²⁴Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan p̃isi lotoil a m̃o hən gamito, mai nəvanuan p̃isi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamit p̃isi.

Jemes

Nalobulat napisulan aJemes totosi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJemes, aʋan aYesu matmat, toil a m̃o hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən b̃ikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləbikade hən ləbidaŋ len nadəlomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napisulan egai m̃os ase?

Itosi m̃os naKristen gail len naut p̃isi.

AJemes itosi ŋais?

Hum ma totosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran b̃idaŋ, daŋ b̃uri. Gəb̃ike gəb̃igol nəsəan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian saṃ igol ke gotogol nəsəan (1.2-18)

3) Nasəsəloŋan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəb̃ilolosa hən nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)

5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o eʋuer (2.14-26)

6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide avan ideh tokade eʋusani ke namitisau hən nəmauran san togəm len aGot o eʋuer (3.1-18)

7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətb̃eləboi nəsə tovoi be asike mətb̃igole, mətugol nəsəan (4.1-17)

8) Alat lotopul hən natite lotogol mət-toləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən b̃igole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, daŋ b̃ur naləŋon-isa-vəsə-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nəsəan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ m̃os gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)

10) Gamit ideh b̃ipal sob dan nakitinan, vireh təlmam həni hən aGot b̃erub̃at nəsəan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasub̃ aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar toseŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh ʋisusua len navile a pan.^m

Susumar nəboŋ nəmauran todaŋ

²Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ mətb̃etut len natit tiltile ləb̃igol kitev nadəlomian samito ke timabe, mitikemkem həni ŋai. ³Bathut mətoləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-daŋ-b̃uri-an len gamito. ⁴Nauman hən nə-daŋ-b̃uri-an timasvan van vəhav, hən ke nəb̃oruan samit b̃inor buni, asike nədaŋan hən nəb̃oruan samito b̃em̃idol boŋ ideh. ⁵Gamit ideh b̃ipar mitisau hən nəmauran tonor mai naʋide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,ⁿ gai toviol masuʋ mai nəvanuan p̃isi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶Nəboŋ gəb̃eusi, usi len nadəlomian, nəlom̃ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətas tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eʋuvi vi məhat, epus, evi pan.^{‡‡} ⁷Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasub̃ b̃ilav natideh maii,

^{‡‡}1:6 Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han.

^m1:1 Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 ⁿ1:5 Pro 2.3-6

⁸ikad nənauan toru, edədas behusur naḗisal tosua ḡai, nəmauran san ipat lavəlav.

Naməsal mai nəvanuan topul hən natite

⁹Nəvanuan nadəlomian ideh ḗbevi ut kəmas o ḗbevi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaḗur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰Be nəvanuan tokad natite; aGot ḗbigol gai ḗbevi ut kəmas, ivoi ke tehəhaḗur həni, husur dereh nəmauran san teḡidol hum napusit naliol. ¹¹Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehis sobuer həni van vəmat, imasig maii.^{¶¶}

Nətaltalan hən nəsaan

¹²AGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləḗbigol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəboḡ ḗidaḡ ḡur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni. ¹³Avan ideh, natit ḗtaltal ke tigoḡ nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas ḗtaltal ke aGot tigoḡ nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləḗbisa boḡ ideh. ¹⁴Avil nəvanuan ḡisusua, naləḡonian san tosa gail lutaltal ke tigoḡ nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵Beti nəboḡ naləḡonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboḡ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḗisi, samtedəlom nagəḡərasan husur aGot! ¹⁷Naviolan ḗisi lotovoi, naviolan ḗisi lotonor buni, logəm

len aGot a məhat togol naḡial ḗisi len nəmav. AGot sagəḡel hun nəḡol torusərus. ¹⁸Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datḡehum naḡit metəkav len natit ḗisi gai toum həni.

Nasəsəloḡan mai nagolean

¹⁹Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḗisi, məteləboi səhot nategai: Gamit ḗisi məteutaut tabtab hən məḡəsəsəloḡ, samtisaḡsaḡut hən məḡbisor, samtisaḡsaḡut hən nəlomit ḗipaḡḡaḡ^o ²⁰bathut nəlol paḡpaḡ sinəvanuan edədas ḗbigol səhot nanoran aGot toləḡoni. ²¹Imagenan, bubulan naḡiḡḗiḡalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nəlomit temədau ale səsəloḡ husur nasoruan aGot toriḡi len nəlomito, husur eləboi ḗilav kuv gamito dan nəsaan samito.

²²Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəloḡ kəmas həni ḡai. Məḡəsəsəloḡ həni be asike məḡbigol husuri, mətogəras səḡomit hən gamito. ²³Avan ideh tosəsəloḡ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esuḡnan nəvanuan toleleduḡ, ris nəhon len nakəlas. ²⁴Nəboḡ toris nəhon tonoḡ, ipair dani: vəha-sua ḡai nəlon iboḡboḡ hən nənahənah han. ²⁵Avil nəvanuan tobonus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəḡau gat nəlon am, atenan ḗebunus tabtab həni, asike nəlon ḗiboḡboḡ hən nəsa tobonus, tosəsəloḡ həni, be ḗbigol nəsa nalo tokele, dereh aGot tigoḡ tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.^{§§}

²⁶Avan ideh ḗinau ke aGot toḡəhaḗur hən nalotuan san, avil asike ḗiwol hən nasoran san ḗivoi, egəras gai gabag

^{¶¶}1:11 Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7

^{§§}1:25 *Nalo* aJames tosor husuri savi nalo ḗisi siMoses, be isor husur nalo hən naləmas-buni-an aYesu todaḡ ke datimashusur tabtab həni.

^o1:19 Ecc 7.9

ale nadəlomian san evi naut kəmas. ²⁷Naṽide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuṽ, imaiegai: Kətkəta təban nəbatunau pəhaṽut gail mai namilesw gail lotoləḡon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran saṽ.^P

Gigol teṽitoṽ van hən nəvanuan ṽisi

2 Bathudud sagw, husur məttokad nadəlomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuṽ toyalyal, naṽide samit gail teṽitoṽ van hən nəvanuan ṽisi, ideh satile.⁹ ²Nəboḡ məttokad nəbon-ḡonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariḡ nagol gail len navəlan ḡegəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, ḡegəmai, mitimab hən gəlaru? ³Məḡbekəta təban gai tosun nahurabat bilbil, məḡbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil məḡbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴Məḡbigol ḡimainen, mətopəpəhw husur natilean məttogole len gamit gabag. Na-nənoṽ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan məttokade.

⁵Bathudud notoləmas bun gamit ṽisi, səseḡoḡ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləḡepul hən nadəlomian, ale hən ləḡikad natohan pipihəbələn balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riḡ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷Galit lusor mədas nahəsən aYesu Kristo tovoi, nahəsən məttoṽati husur məttovi esan.

⁸Məḡbigol nəsa aKristo tovi kiḡ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaḡ hən gaiug suṽan gotoləmas bun gaiug gabag.”^r ⁹Avil məḡbeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaḡ səhoti ke məttovi nəvanuan na-ḡur-kotov-nalo-an. ¹⁰Husur avan ideh togol natit ṽisi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ḡai, gai eḡur kotov nalo kavkav, ale inor hən ḡipanis sile. ¹¹Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toḡur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəḡbigol naitian toḡur kotov nəlahan, be gəḡbigol nəvanuan ḡimat husur naləḡonian saṽ ḡai, gaiug boh, gəḡur kotov nalo.^s ¹²Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoṽ hən nəmauran saṽ mai nalo hən na-ləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nəloṽ am. ¹³Husur asike nəloṽ ḡitanḡis nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboḡ ḡekəta bunus nəsa gotogole. Be nəloṽ ḡitanḡis nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titanḡis gaiug nəboḡ ḡepəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadəlomian mai nagolean

¹⁴Bathudud sagw, gəḡikel ke gotokad nadəlomian be gəsagol natideh hən ḡəṽusani, nadəlomian saṽ evi tarhət saṽ mabe? Nadəlomian tomaienən edədas ḡilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵Aṽaṽ o aṽavineṽ len nadəlomian ḡipar hurabat o hanian akis, ¹⁶ale gamit ideh ḡikel maii ke, “Ivoi, natəṽmat tipat len nəloṽ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəḡilav nəsa toṽidol həni maii,

***2:11** Nəboḡ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paḡpaḡ saṽ o naləḡonian saṽ ḡai.

^P**1:27** Isa 1.17, 23 ⁹**2:1** Job 34.19; Lev 19.15 ^r**2:8** Lev 19.18

^s**2:11** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

govi tarhət san mabe? ¹⁷ Len naṽide tomaienān, nadəlomian bīpat səḅon, asike bīgol natideh, nadəlomian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh bīke, “Gaiug gukad nadəlomian, gināu nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəḅēvūsan nadəlomian saṁ səkad nagolean ideh tovoi lan, ale gināu, len nəsa tovoi notogole, dereh neṽusan nadəlomian sagw.” ¹⁹ Gəḅedəłomi ke aGot esua ḡai, ivoi! Be natəmat gail am lodəlom natenan, ale lomətahw, lupab lan.[†] ²⁰ Gumelmel! Gəsələboi səhoti sal a? Nəboḡ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan savi natideh. ²¹ Atəmadat ta sutuai, aAraham iḡol nəsa hən aGot toriḡi ke tonor len nəhon? AGot eriḡi ke aAraham inor len nəhon nəboḡ aAraham toviol hən aIsak, anatun, len nəmel tutumavan.^u ²² Imaiegai: Nadəlomian san mai nəsa togole aroum ḅonḅon. Nəsa togole evurvur nadəlomian san. ²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “AAraham edəlom nəsa aGot tokele, ale aGot eriḡi ke aAraham inor len nəhon husur nadəlomian san,”^v ale aGot ekisi hən abubur san.^w ²⁴ Imasil ke aGot eriḡi ke nəvanuan inor len nəhon husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ḡai. ²⁵ Imaienan am hən aRahap, napəhāvut ta Jeriko ta mō toḡur hən niben. AGot eriḡi ke inor len nəhon husur nəsa alitenan togole nəboḡ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naḡisal tile sua.^x ²⁶ Nəboḡ nanunun toḅuer len nəvanuan, niben imat. Len naṽide tomaienān, nəboḡ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan imat.

Nawolan hən nameaṁ

3 Bathudud nadəlomian, gamit isoḅur samtegəṁ vi hai ḡusan. Mətevis ḡai. Husur mətoləboii ke dereh aGot tebunus kitev nəsaan len nəmauran mai naḡusanan sinamit namttovi hai ḡusan, səhor nəvanuan tile gail. ² Len naṽide tosoḅur gadit ḡisi datusab van. Avan ideh asike bīsor bīsa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləḡoni, eləboi bīwol hən gai gabag kavkav. ³ Nəboḡ datḅeriḡ natuh-metəlai len nabuḡon nahos hən bīgol nəsa datḅeləḡoni, datoləboi datḅiwol hən niben kavkav. ⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi bīwol hən nəwag enan hən natuhvōs wolwol ḡai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləḡoni, naut kəmas nəlan todaḡ. ⁵ Len naṽide tomaienān namean nəvanuan evi natuhtit ḡai be ikel na-sor-patpat-gaiməhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi ḅepəḡas nabiltilililai. ⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naṽide hən nəmauran tiltile ḡisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuḡ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəḡas ḡis naḡisal hən nəmauran san kavkav. ⁷ Nəvanuan eləboi bīgol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləḅehusur nəsa toləḡoni. ⁸ Be səkad avan ideh toləboi bīgol namean ḅehusur nəsa toləḡoni. Evi natit nəsaan sua, na-wol-həni-an toḅuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan. ⁹ Nameadato isal suh Nasuḅ, aTəmadato, ale nameadat enan ḡai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosuṁan gai.^y ¹⁰ Nə-sal-suhi-an

[†]2:19 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 ^u2:21 Gen 22.1-14 ^v2:23 Gen 15.6 ^w2:23 2Chr 20.7; Isa 41.8 ^x2:25 Jos 2.1-21 ^y3:9 Gen 1.26-27

mai nasəvarian, gəlar p̄isi arovivile len nabuḡon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimaienan. ¹¹Nabəko tosua ḡai eṽuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao! ¹²Bathudud sagw gail, nəhai nafik iṽan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iṽan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas b̄eṽuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? B̄ikade, tiḡarḡar len naṽide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit p̄is togole, igol gail len nəlon tomədaυ, sənau gai. ¹⁴Avil len nəlomito mət̄bikad nə-taḡulol-bulosi-an, mət̄binau masuṽ hən gamit səḡomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboḡ hən mət̄bisor mədas nakitinan. ¹⁵Husur namitisau tomaienan sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶Husur naut ideh nəlon nəvanuan topul hən nə-taḡulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuṽ hən galit səḡolito, naut enan ikad nətaṽtaṽoran mai naṽide hən nəsaan tiltile p̄isi. ¹⁷Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveυ buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən b̄esəsəloḡ hən nəvanuan tile. Nəlon itaḡis masuṽ hən nəvanuan tile, ale len natit p̄isi togole iṽan hən naṽit tovoi. Igol eḡitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol nəḡonan ke səkad nəḡalan am, ehum galit lumabul namisurhut toṡov, toṽan hən naṽite tovi nəmauran tonor buni.

Gol nəsa aGot toləḡoni

4 Nəḡalkabaḡan mai nəḡalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləḡonian samit səḡomit gail lotoliv gamito. Naləḡonian galenan luḡal len nibemito mai nəlomito. ²Mətəloḡon nəsa mət̄səkade; nəlomit evənohi be mətəḡədas mət̄bikade; imaienan mətəṽitṽituh, mət̄uḡal, mətugol nəmatan m̄osi. Mət̄səkade husur mət̄saus aGot hənī. ³Ale nəḡoḡ mət̄tousi hənī, mət̄səkade husur mət̄sausī m̄os navoian; mətəloḡoni ḡai m̄os ḡigol na-ləḡon-ivoian len gamit səḡomito. ⁴Mət̄sail gəḡat len aGot, mətəḡum abareab toriḡ asoan hən ḡitoh mai nauluḡan tile! Nəḡoḡ mət̄togəm vi bubur sinavile a pan, mətətogəm vi enemi siGot. Mət̄saləḡoii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən ḡevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriḡi len gidato, ilekol masuṽ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas hənī. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədaυ, ləsənau galito.”^z ⁷Imaienan, riḡ gamito len navəlan aGot. Mitidaḡ ḡur natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸Mətəgəm pəpaḡaḡ təḡan aGot ale dereh aGot təgəm pəpaḡaḡ təḡan gamito. Gamit mət̄tovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveυ! Gamit mət̄tokad nənanau toru, mitigol nəlomit tiveveυ.^a ⁹Mitilolosa, mititaḡ, namətərarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit təgəm vi taḡan, nakemkeman samit təgəm vi lolosaan. ¹⁰Nəlomit temədaυ len nəḡon aGot, riḡ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

^z4:6 Pro 3.34 ^a4:8 Zec 1.3; Mal 3.7

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mədas gamit gabag. Avan ideh bisor mədas nəbathudud nadəlomian ideh, b̄isaḅ səhoti ke b̄isa, gai isab̄ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navələm̄ hən gəb̄ike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ɣai. ¹² AGot səḅon ɣai toviol hən nalo, gai ɣai eləboi b̄epəpəhun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ɣai eləboi b̄ilav kuv gidato hən datb̄imaur, gai səḅon eləboi b̄igol datb̄imasig. Be gaiug savi hən gəb̄ike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəloŋ, gamit məttoke, “Daməŋjai o pelan datevi lan nab̄iltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, datev̄ur natit gail, p̄ur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoḅur.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nəsa b̄evisi pelan.† Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toḅanubanw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoy am hən mətbike, “Nasub̄ beləŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənanuan ke məttovoi səhor nəvanuan tile gail, mətuser patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an p̄isi tomagenan isa vəsa! ¹⁷ Imaienan, nəboŋ məttoleboi nəsa tonor hən mətb̄igole be mətsagole, mətugol nəsaan.

Nalələgauan van hən alat lotopul hən natite

5 Mətesəsəloŋ, gamit məttopul hən natite! M̄ititaŋ, məteis husur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit məttopul

həni im̄om tia, nahurabat samit gail, nəbar̄m̄om ikat tətər gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva məttoḅah tuani itaŋ tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan egəmai be mətusah tuan natit samito sal.‡ ⁴ Nau nəsa məttoḅole! Mətsav̄ur nəvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke napurp̄uran salito mətsav̄uri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinab̄iltivəshəŋel gail len nəmav, esəsəloŋ həni.^b ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh məttoleŋoni. Hum nab̄uluk tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mətugol nələmit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmatan. ⁶ Mətusab̄ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mətbinəŋ dani.

Toh mədau husur na-ləŋon-isa-vəsa-an

⁷ Imaienan bathudud nadəlomian, susumar len na-toh-mədau-an vir nagəman siNasub̄. M̄itinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mədau vir naus b̄eus len nəboŋ han, hən natit p̄isi lototov len tan ləb̄ivān hən navit tovoi.^c ⁸ Gamit am mititoh mədau tebəlav, məteil gəgat len Nasub̄ husur nagəman san egəm pəpadaŋ.

⁹ Bathudud nadəlomian, samtikoblen mədas gamit gabag, hən asike Nasub̄ b̄isaḅ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai b̄epəpəhun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

†4:14 Hən naves 13-14, ris Pro 27.1

‡5:3 Hən naves 2-3, ris Mat 6.19

^b5:4 Lev 19.13; Deu 24.14-15 ^c5:7 Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23

¹⁰Bathudud nadəlomian, hən mət-
 ˘beləboi na-toh-mədau-an tobəlav len na-
 ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur
 gail lotosor len nahəsan Nasuḅ. ¹¹Ale mit-
 igol tətōv̄ hən galito. ¹¹Datunau alat
 lotodaŋ ˘bur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len
 nabunisian sidato aGot ivoi hən gal-
 ito. Mətosəsəloŋ ləboi nə-daŋ-˘buri-an si-
 Jop, ale mətoris ləboii ke husur na-
 ləŋon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḅ aGot
 ivoi masuḅ həni.^d Husur nəlon Nasuḅ
 itaŋjis masuḅ hən nəvanuan, mai epul
 hən nalolosaan.^e

¹²Bathudud nadəlomian, a məhat hən
 natit ˘pisi, samtikel nəhes ideh hən
 ˘bita gat na-kel-gati-an samito, samtikel
 nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o
 nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən
 evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike
 aGot ˘bisaḅ səhoti ke mitimaspanis.^f

Mitisor tuḅ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

¹³Gamit ideh ˘beləŋon ˘bisa masuḅ,
 timassor tuḅ. Gamit ideh ˘behəhəv̄ur,
 timassal suh aGot len nəbe gail. ¹⁴Gamit
 ideh ˘beməsah, timaskis aelta silat siYesu

legəmai ale limassor tuḅ ˘mōsi, vəhasi
 hən naoil len nahəsan Nasuḅ.^g ¹⁵Ale
 na-sor-tuḅ-an len nadəlomian dereh
 tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigo
 timaur. Ale atenan ˘bigolgol nəsaan, Na-
 suḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶Imaienan,
 mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan
 samit gail mai gamit gabag ale sor tuḅ
 ˘mōs gamit gabag hən mət˘bimaur dan
 naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran
 tosor tuḅ, na-sor-tuḅ-an san ikad nə-
 daŋan totibau, len Nasuḅ eləboi ˘bigol
 natit ˘bisobur. ¹⁷AEljah evi nəvanuan
 suḅman gidato, ale isor tuḅ idaŋ hən naus
 asike ˘beus. Ale naus səhan nətan len
 nasihau totor mai nahəbati toməlevtes!
¹⁸Beti isor tuḅ hən naus ˘beus, ale
 nəbiltius eus, nətan igol nəhanian itov,
 iḅan.^h

¹⁹⁻²⁰Bathudud nadəlomian sagw,
 gamit ideh ˘bipal sob dan nakitinan,
 ale avan ideh ˘bevireh təlmam həni,
 mitinau gat nategai: avan ideh ˘bevireh
 nəvanuan nəsaan təlmam dan nəp̄isal
 nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən
 aGot ˘beruḅat nalilisaan san.^h

^g5:18 Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45

^d5:11 Job 1.20-22, 2.10 ^e5:11 Psa 103.8 ^f5:12 Mat 5.34-37

^g5:14 Mak 6.13 ^h5:19-20 Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aPita totosi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi. Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhəvur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napisulan egai ŋais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuṽ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13–2.10)

4) Naṽide alat siYesu ləbimashusuri (2.11–3.22)

5) Na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1–4.19)

6) Nakelean todaŋ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudələmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau, aPita notovi ahai piŋpisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametbōs gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.[§] ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttohad nabōruan siGot mōs mətbigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətṽiveveu len nəda han.ⁱ

Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomitō.

Nə-vatvat-vmri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaŋis masuṽ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-ləməhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-vmri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuṽ len nəmav mōs anatan gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boŋ ideh, asike luṽmom, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaŋan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadələmian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuṽbat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən ḃevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohəhəvur masuṽ təban natgalenan, naut kəmas na-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linōŋ. ⁷ Imaian hən na-ləŋon-isa-an galenan ləbigoṽ ris nadələmian samito ke lotovi nadələmian gəgəras o kitin. Na-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadələmian samito hum nəhab tolatlat kitev nametləi nagol van tovi wai hən ḃisaḃi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadələmian samito esəhor masuṽ hən nagol tomasmasig. Ale nadələmian samit ḃekitin, dereh aGot tilav nəsal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətolə-

§1:1 Nəboŋ toke *metbōs* len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metbos len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19.

ⁱ1:2 Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

mas bun aYesu naut kəmas mətsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətsarisi, mətorij nələomit idaŋ lan, gəl ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhəvuran mətokade, nasoruan edədəs ĩikel ləboii.^j
⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum nəvit nadələomian samito, evi nəlav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mo lopəhav utaut hən nəlav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot bēviol kəmas həni mai gamito. Galit ludonŋ vahvatur nəlav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii.
¹¹ Len nəboŋ ta mo lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsan mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbēvisi mai ləbimabe.^k
¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mo ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttomadhəsəloŋ həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosevati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, məteutaut hən nənauan samito, mətehulahul, təgau gat nəlomito. Ale məterij piis nəvatvat-viri-an samit len navoian aGot bēviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bēvisi.
¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Naləŋonian gail lotosa məttokade nəboŋ məttotətan hən nakitinan,

saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail.
¹⁵ Avil len natit piis mətbigole, mətesuŋan aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san.
¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan suŋan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”^l

¹⁷ Ale aGot, məttokisi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len nəvide topitov van hən nəvanuan piis, nəboŋ topepehun navoian dan nəsaan len natit piis lotogole. Imagenan, len nəvide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbos gail len navile a pan, mətetəjedur bathurien, mətemətəhw len nəyalyalan san.
¹⁸ Husur mətoləboi tia ke aGot tovr nəmakuvan samito hən bilav kuv gamit dan nəvide kəmas hən nəmauran samito togəm len atəmamit ta sutuai. AGot savr nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbisa vəmasig.
¹⁹ Ao, evuri hən nəda nəmauran seKristo tosehənatit piis,^m aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.^{**}

²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satuəbat hən bigol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bēvisi len nəboŋ naməkot galegai mois gamito.
²¹ Len aKristo mətorij nələomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsan, torij toyalal. Imagenan, mətorij gat nadələomian mai nəvatvatviri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttogol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən məbələmas bun nəbathudud nadələomian len nakitinan. Len nəlomit tomasil habat, mitidaŋ hən məbələmas masu v hən gamit gabag,
²³ husur mə-

****1:19** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan.

j1:8 Jon 20.29 **k1:11** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26

l1:16 Lev 11.44-45, 19.2 **m1:19** Kol 1.20

tukad năpasian veveu. Nămauran veveu măttofade sagəm len năpasusan sitata mai sinana husur nămauran artoviol hăni mai gamito dereh tesib len nămatan. Avil nămauran veveu măttofade dereh tipat vi sutuai bathut ke togəm len nasoruan siGot, nasoruan nămauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike, “Nəvanuan p̄isi lohumi naliol, nəyalalan p̄isi lotokade ehun napushət naliol; naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,

²⁵avil nasoruan siNasub̄ aGot ipat vi sutuai.”ⁿ

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2Imaienan, samtigol năsaan ideh am, mitinoŋ dan năsaan p̄isi togol nasə-nahan. Samtelibliboŋ am; samtegəgəras; nəlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahəsan. ²Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimasləŋon masuṽ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mətəbemuni hən mətəbetibau len nămauran kitin topat vi sutuai. ³Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusaḅ ləboi navoian siNasub̄, ke nabus han ivoi.”^o

Nəvat nămauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵Nasub̄ aKris̄to ehumi nəvat nămauran sua m̄os naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis hăni husur ivoi səhor natit

p̄isi. Mətəgəm hən aKris̄to hum gamit gabag măttovi nəvat nămauran gail hən aGot b̄eum hən naim san hən nəvat galenan hən mətəbegəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito m̄osi. Len aYesu Kris̄to, mətətutumav hən naviolan aGot tohəhəv̄ur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.^{††} ⁶Husur len natosian siGot ike,

“Səsələŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,

toləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor, nulekis hăni husur ivoi səhor natit p̄isi, ale avan ideh toriŋ nəlon lan, asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”^{‡‡}

⁷Imagenan, len gamit măttofad nadəlomian, nəvat enan ivoi səhor natit p̄isi, wake len alat səkad nadəlomian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”^p

⁸Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail ləb̄ipes habetw,

nəvat totibau togol ləb̄iteh.”^q

Lupes habetw husur ləsagol năsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləb̄imagenan.

⁹Be gamito mətovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlan; mətovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mətovi luṽoh hən nəvanuan gai toriŋ nahəsan lan, naluv̄oh san səbon. Mətumagenan hən mətəb̄ikel ur naḅoruan san tovoi mai natit p̄isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis

^{††}**2:4-5** Natutumavan gail aGot tohəhəv̄ur hăni lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuṽ-an, na-ləŋon-isa-an m̄os aKris̄to. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlolito.

^{‡‡}**2:6** Isa 28.16. *Naut a Sion* evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu.

ⁿ**1:25** Isa 40.6-8 ^o**2:3** Psa 34.8

^p**2:7** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 ^q**2:8** Isa 8.14-15

gamito dan nāmargobut vi lan nāmial namēnas san.^r ¹⁰A mō mētšavi alat siGot, be gagai mētovi alat siGot. A mō aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.^s

¹¹Gamit notolēmas bun gamit pīsi, navile a pan egai savi naut samit am. Mətosuñan nametbos gail, mətosuñan alat lototoh len naut savi salito. Imaianan noñjir gamito ke, bulatut dan naləñonian gail hən nibemito lotobāl mai nəmauran kitin len nəlomit gail. ¹²Navīde hən nəmauran samito len nəhon alat lotokad nadələmian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit suñan məttoğol natit tosa gail, nəboñ ləbēris navoian gəbīgole, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboñ hən navisian san.

Gol nəsa alat lotoil a mō lotokele

¹³Hən mətbehusur Nasuḅ, mäterin gamit len navəlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kəmas tovi akiñ toil a mō, ¹⁴o agavna san gail. Husur akiñ eriñ galito hum agavna gail hən ləbipansēm alat lotogol nəsa tosa, be sal suh alat lotogol nəsa tovoi.[¶] ¹⁵Gol nəsa tovoi, husur aGot eləñon ke navoian mətbigole tekəkol hən nabuñon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. ¹⁶Mətšavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttoğade, samtinau ke tigol mətoləboi mətbigol nəsaan ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbitoh hum naslev siGot. Nəsaan səbañjis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttoğade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mətoləboi mətbigol nəsaan tətās. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbitoh hum naslev siGot. ¹⁷Məteputsan nəvanuan

gail pīsi len nənanuan samito. Məteləmas bun nəbathudud nadələmian. Len nalotuan, mətəmətəhw len nəyalyalan siGot. Putsan nakiñ hən nəkantri samito len nənanuan samito.

Naslev gail

¹⁸Gamit məttovi slev gail, len nənau-məhat-həni-an, mitidañ hən na-il-a-mō-an simasta samit gail, mitigol nəsa lotokele. Mitimaganan hən amasta gail lotovoi, lotoməđau, ale mitimaganan hən galit am lotodañ taltal, lotosa. ¹⁹Husur, len nəlomit toləboi naləñonian siGot, mətbiđañ ḅur napəğasan hən naləñon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhəvur hən gamito. ²⁰Mətbiđañ ḅur nabilasian tonor hən nəsaan məttoğole, mətosəhor nəsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mətbiđañ ḅur naləñon-isa-an sil navoian məttoğole, dereh aGot tehəhəvur hən gamito. ²¹Husur aGot ekis gamit hən mətbiđoi, naut kəmas naləñon-isa-an enan. Iğol aKrišto eləñon isa vəsa mōs gamito hən mətbigol tətōv həni, husur nəmel rien. ²²Gai sagol nəsaan ideh, nabuñon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.^t ²³Nəboñ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlmam; nəboñ toləñon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriñ gai len navəlan aGot topəpəhw tonor hən navoian dan nəsaan. ²⁴AKrišto evus nəsaan sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən datbimakuv dan nədañan hən nəsaan sadito, hum dattomat, be hən datbimaur mōs nanoran. Evi niben tomətartar togol məttoğaur! ²⁵Husur a mō məttohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mətupair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mətbehusuri, gai

[¶]2:14 Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7

^r2:9 Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21

^s2:10 Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25 ^t2:22 Isa 53.9

tokætkæta gol nælomito mai nēmauran
kitin topat lan.^{§§}

Alarmisoan

3 Imaienan, gamit mættovi pēhāvut
mættolah, geriḡ gaiug len navēlan
asoam̄. Gēbigol bīmagenan, naut kēmas
ahaḡut sam̄ asike bīgol nēsa nasoruan
siGot tokele, naḡide sam̄ dereh tesēhor
atenan hēn bēriḡ nēlon len aGot. Husur
naut kēmas gēsakel natideh,^u ² dereh
atenan tebunus naḡide sam̄ togēm len
nēlom̄ toveveu, dereh tebunus nalo-
tuan sam̄ van hēn aGot ke emēlas.
³ Napēhasan sam̄, natideh sam̄ tokab,
satipat len navurum̄ gotoviri, o nagol
gotovēhas nibem̄ hēni, o nahurabat go-
tosuni hēn nēvanuan gail lēbēris gaiug
ḡai.^v ⁴ Ao, napēhasan sam̄, nēsa tokab
len gaiug, tegēm len gaiug kitin go-
tosusuah len nēlom̄, tevi napēhasan
hēn nanunum̄ mai nēlom̄ tomēdau,
natēm̄mat topat lan. Napēhasan enan
asike iwav boḡ ideh. Napēhasan enan
sēlani ḡai, aGot ehēhāvur masuḡ hēni.
⁵ Alatpēhāvut ta sutuai lotovatvat vir na-
kel-gati-an siGot gail, lukad napēhasan
tomaienan. Galito lulotu hēn aGot ale
lugol husur nēsa asoalit lotokele. ⁶ Nau
tēlmam hēn aSarah togol nēsa aApra-
ham tokele, tokisi hēn amasta san.^w
Gamit mētogēm vi natun aSarah gail
nēboḡ mēttodaḡ b̄ur namētahwan hēn
mēt̄bigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit mættovi uluḡnan
mættolah, gitoh mai asoam̄ len nalēboian
ke, sēdaḡ sēhor gaiug, be geputsani len
nēnauan sam̄, husur asoam̄ am ikad
naviolan hēn nēmauran kitin aGot toviol
kēmas hēni. Gigole hēn asike natideh
b̄iḡpon gol na-sor-tuḡ-an sam̄.^x

§§2:25 Hēn naves 24-25, Isa 53.4-6

^u3:1 Efe 5.22; Kol 3.18 ^v3:3 1Tim 2.9 ^w3:6 Gen 18.12

^x3:7 Efe 5.25; Kol 3.19 ^y3:9 Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23

^z3:12 Psa 34.12-16 ^a3:14 Mat 5.10 ^b3:14 Isa 8.12-13

Na-ləḡon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hēn nēbīmaris kotov nasoruan sagw,
nukele ke, gamit p̄isi mētegēm sua ḡai
len nēnauan samito mai nælomito; len
nælomit totaḡis gabag hēn gamito, lē-
mas bun gamit gabag; nælomit temē-
dau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar tēl-
mam hēn nēsaan van hēn avan ideh to-
gol tosa hēn gamito. Samtisor tisa tēl-
mam van hēn avan ideh tosor tosa hēn
gamito. Be gol vari len navoian mēttous
aGot hēn b̄igole hēni. Enan evi naləḡo-
nian siGot tokis gamito, hēn mēt̄bikad
naviolan tovoi, gai totəḡau gati m̄os
gamito.^y ¹⁰ Husur natosian siGot ike,
“Gēbēləḡon nēmauran gēbēhēhāvur lan,
hēn ke nēboḡ sam̄ gail b̄ivoi,
nameam̄ sator tisa,
nabuḡom̄ satelibibōḡ.

¹¹ Gipair dan nēsaan, gigol navoian,
gidōḡ natēm̄mat, gam kitevi hēn gēbikade
mai nēvanuan gail.

¹² Husur namētan Nasuḡ aGot ekætkæta
tēban alat lotonor,
nēdariḡan esēsəloḡ hēn na-sor-tuḡ-an
salito,
avil nēhon Nasuḡ ipair dan alat lotogol
tosa.”^z

¹³ Ale, mēt̄bidaḡ m̄os mēt̄bigol
navoian ḡai, as tigol nasēnahan hēn
gamito? ¹⁴ Be naut kēmas mēt̄bēləḡon
b̄isa vāsa m̄os nanoran, aGot dereh
tigol navoian van hēn gamito,^a ale
nēkadumito sateḡurḡur, sagemētahw
len avan ideh, nælomito satetuhatuḡ.^b
¹⁵ Be len nalotuan len nælomito, putsan
nēyalalan seKristo tovi aMasta samito.
Ale avan ideh b̄eus gamit hēn mēt̄bisor
husur nē-vatvat-viri-an mēttokade,

mæteutaut tabtab hæn mæt̃bisor vahvah hæni. ¹⁶Sor mædau suṃan atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil. Mæt̃bimagenan, nəboŋ alat lotosor tas nəboruan samit tovoi, lotoris nāvīde tovoi mættokade husur mættovi seKристо, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷Husur na-ləŋon-isa-an samito ʃevi naləŋonian siGot, ivoi am hæn mæt̃beləŋon ʃisa sil navoian mættogole, səhor mæt̃beləŋon ʃisa sil nəsaan mættogole. ¹⁸Husur aKристо eləŋon isa vəmat vəha-sua ŋai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni imat ṃos alat ləsanor hæn ʃesəhar gamito van hæn aGot. Nəvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tətas.^c ¹⁹Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbaŋisan len naut nəmatan. ²⁰Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboŋ totoḥ ebəlav vir aNoah toum hæn nəbiltiʃot. Len nəbot enan, nəvanuan evis ŋai, məlevtor ʃisi, ləsəmat, lumaaur len nəwai.^d ²¹Enan evi nasoruan kəta hæn nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboŋ ta daməŋai. Nəbaptaisan savi nalilosan hæn mæt̃bekəkak kuv nəbiŋbiŋalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hæn aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kристо. ²²Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aŋel gail mai alat lotoil a ṃo mai alat lotokad nədaŋan; galit ʃisi lotəŋedur bathurien.

Toh ṃos nəyalyalan siGot

4 Imagenan, husur aKристо eləŋon isa vəsa len niben, gamit am, mæteutaut hæn gamit gabag len nāvīde hæn nənauan toʃitoṽ hum esan. Husur avan ideh

toləŋon tosa vəsa len niben tia, gai sagol nəsaan am, ipair dani.^e ²Nəmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləŋonian siGot ŋai, sahusur naləŋonian tosa seniben am. ³Namityal eṃidol! A ṃo mətəhusur ebəlav habat hæn naləŋonian silat ləsəkad nadəlomian. Galit lohusur nāvīde naitian taṽtaṽor; nəlolit evənvənah; lomun təməhav van vatərog; len nəbiltihanam mai natərogan salito lugol naitian tosa; luʃonbon vamun taṽtaṽor; lulotu van hæn nəlablab gail tovi nāvīde tosa vəsa batbat. ⁴Imaienan losəhoṽut len gamito husur mætsatutut hæn mæt̃bitah mai galit am len nāvīde tosa vəsa hun toṽəhas hæn niten, igol losəvar gamito. ⁵Be galit limassor vəsvəsai nāvīde salito len nəhon atenan toutaut tia hæn ʃepəpehun navoian dan nəsaan silat lotomaur mai lotomat. ⁶Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hæn ke naut kəmas lotokad nəpanismen hæn nəmatan len nibelito suṃan nəvanuan ʃisi, len aNunun aGot lukad nəmauran kitin, tosuṃan nəmauran aGot tokade.

⁷Nanoŋan hæn natit ʃisi egəṃ pəpadaŋ. Imagenan, mæt̃etəgau gat nəlomito, mət̃ehulahul hæn mæt̃bisor tuṽ. ⁸A məhat hæn natit ʃisi, ləmas bun gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab hæni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nəsaan isoʃur.^f ⁹Mət̃ehəhəṽur hæn gamit gabag mæt̃beʃis lohoim samit gail, ale kətkəta təban galito, nakoblenan teʃuer. ¹⁰AGot eviol kəmas hæn naviolan lototiltile mai gamit ʃisusua. Gamit ʃisi mət̃ekətkəta təban na-viol-kəmas-an galenan hæn ləʃevi tarhət samit gabag. ¹¹Gəʃisor, tesuṃan ṃau aGot tosor len nabuŋoṃ. Gəʃevi tarhət sivan ideh, gole len nədaŋan aGot toviol hæni. Hæn ke, len aYesu Kристо, natit ʃisi gəʃigole

tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!⁸

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhoŋut len na-ləŋon-isa-vəsa-an topəŋas, togol kitev gamito ke məttoamabe, samtesəhoŋut lan hum tovi natsua totile masuŋ tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhəvur hən mətbihan katəp̄ol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san b̄evisi, dereh mitikemkem, mətehəhəvur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləbisor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətbeləŋon b̄isa vəsa, satesil natideh tosa məttoŋole. Samtimagenan husur mətugolŋol nəmatan, mətovənvənah, mətugolŋol tosa o mətosulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətbiŋad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut məttovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsən aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natubatan han tobar nəbathudud san a m̄o. Ale b̄etuŋat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele, “B̄idaŋ habat hən nəvanuan tonor b̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san, nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”^h

¹⁹ Imaienan, mətbeləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot m̄os gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətbitəh dan navəlan.

Alat siYesu limabe?

5 Ginau notovi elta suŋan gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəp̄ol mai len nəyalyalan san b̄evisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttoŋətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot suŋan nəvanuan tokətkəta təban navəshəsip-sip, husur evi aGot toriŋ galit len navələmito. Sagigole husur avan ideh b̄italtal hən gaiug; be gole len nələm̄ tohəhəvur. Sagigole husur goləŋon masuŋ hən natite; be gole husur goləŋon masuŋ hən naləŋonian siGot.ⁱ ³ Len nədaŋan saŋ, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm̄; be len navide tovoi saŋ, səhar navəshəvanuan hən ləbigol tətəv̄ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip b̄egəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəsəmatmatu, mitigol nəsa ahaŋut gail lotokad nədaŋan hən na-ila-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mətəsun nahurabat hən namədauan len nələmito, nələmit temədau hən mətbevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nələlit tomədau, ləsənu galito.”^j ⁶ Imaienan, gol nələmit temədau len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum məttovi naut kəmas,

⁸4:11 Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23 ^h4:18 Pro 11.31

ⁱ5:2 Jon 21.15-17 ^j5:5 Pro 3.34; Jem 4.6

hən gai bēputsan gamito len nəboŋ tonor həni.^k ⁷Riŋ gabulan nənauan samit to-tuhathuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.¹

⁸Mətetəgau gat gamit səbomito, məte-hulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toṽun, toyar mətmətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han pisi. ⁹Məteil b̄ur atenan, il gəgat len nadəlo-mian samito, husur mətoləboii ke, nə-bathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotopitov̄ hən gail məttokade. ¹⁰Ale, nəboŋ mətbeləŋon b̄isa vəsa b̄ebəlav kəkereh, aGot, toptul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadəlomian samit tidaŋ hən asike

mətberus dani. ¹¹Gai bolai! Nədəjan tipat len navəlan m̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudəlam̄ian

¹²ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ṽan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhlobulat napisulan egai toptitol. Notosi hən nəb̄igol mətbeləŋon b̄ivoi am len nəlomito, ale hən nəb̄ikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətbeil gəgat lan.* ¹³Alat siYesu len naut a Papilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴Len na-ləmas-buni-an mətesuñ nətarhomit gabag hən mətbike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

^{*}5:12 Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus.

[†]5:13 Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Papilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaṽut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Papilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

^k5:6 Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 ¹5:7 Psa 55.22

2 Pita

Nalobulat napisulan na-vəha-ru-an aPita totosi

Ase itos nalobulat napisulan egai?
APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.
Itos nalobulat napisulan egai hən
nəsa?

APita itosi hən bikel naləlagauan mai
alat siYesu ke salesəsəloŋ husur ahai pū-
san gəgəras gail.

Itos nalobulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut
pisi.

Itos nalobulat napisulan egai ŋais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətē-
suṃan aKristo len naḃoruan san. Ahai
pūsan gəgəras gail dereh litaltal hən
gamit hən mətbigol nəsa tosa. Samte-
husur galito, aGot dereh tigol limasig
(1.3-2.22)

3) Mitidaŋ hən mət̄bikad naḃoruan
siGot, husur Nasuḃ aYesu dereh
tetəlmam hən bəpəpehun navoian dan
nəsaan. Len nəboŋ enan, aGot dereh
tigol navile a pan egai timasig. Ale
dereh tikad nəmav biveveu mai navile
a pan biveveu, naut alat lotonor ŋai
ləbeləboi ləḃitoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-
an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau, aSimeon[‡] Pita notovi
naslev, ahai pispisul siYesu
Kristo, ginau nutos nalobulat
napisulan egai. Nutosi van hən gamit
məttokad nakondəlomian toḃitoṽ
hən nakondəlomian namttokade. Len
nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo

tolav kuv gidat dan nəsaan sidato,
datukad nadəlomian enan. ²Nous aGot
hən bilav mai gamito navoian toviol
kəmas həni, nousi hən natəmat̄ bīpat
len nəlomito. Len naləboian samit len
aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato,
nous aGot hən bilav tabtab hən gəlar
pisi mai gamito.

Nəḃoruan samit timasgəm suṃan seKristo

³Len nədaŋan aGot tokade husur
tovi Got, ilav natit pisi dattoṃmidol
həni, hən dat̄bikad naḃoruan siGot
len nəmauran sidato. Datoləboi dat-
bikade husur datoləboi atenan tokis
gidato len nəyalyalan mai naḃoruan
san tovoi buni. ⁴Len natgalenan, eviol
mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau
masuṽ lotoyalyal. Igol tomaienən hən
ke len natgalenan mətəloboi mət̄bitah
maii len naḃoruan siGot ale gam yav
dan nabīŋalan gail hən navile a pan,
naləŋonian gail lotomədas nəlon nəvan-
uan gail. ⁵Husur enan, len nədaŋan
kavkav samito, mətēhisi hən mət̄bikad
na-voi-buni-an hən mət̄besuhud həni
mai nadəlomian samito. Mətēhisi hən
mət̄bikad naləboian hən mət̄besuhud
həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶Mətē-
hisi hən mət̄bikad na-təgau-gati-an hən
nəlomit gabag hən mət̄besuhud həni
mai naləboian. Mətēhisi hən mət̄bikad
nə-daŋ-ḃuri-an bəbəlav hən mət̄besuhud
həni mai na-təgau-gati-an hən nəlomit
gabag. Mətēhisi hən mət̄bikad naḃoruan
siGot hən mət̄besuhud həni mai nə-daŋ-
ḃuri-an bəbəlav. ⁷Mətēhisi hən mət̄belə-
mas alat siYesu, mitivoi hən galito hum
lotovi bathudud samito hən mət̄besuhud
həni mai naḃoruan siGot məttokade. Ale
mətēhisi hən mət̄bikad na-ləmas-buni-
an hən mət̄besuhud həni mai naləmasian

[‡]1:1 Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḃur luke
aSimeon husur nasoruan Ipru

mættokade van hæn alat siYesu.[¶] ⁸Natgalenan læbitov tabtab len nēmauran samito maienan, igol asike mætutoh kēmas be dereh mitivān len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹Avil avan ideh asike bīkad natgalenan len nēmauran san, namətan ibanubānw, egəm vi metbesw. Nəlon ibonḅonḅon hēni ke aGot torubāt nəsaan san gail ta mō tia. ¹⁰Imagenan bathudud nadəlomian, len nēmauran samito, mitidaḅ hæn mətḅēvusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hæn gamito. Husur mətḅigol maien hēni asike mətuteh len nəsaan ḅon ideh. ¹¹Beti aGot dereh tidaḅ, tehəhāvur hæn mətḅēbis len na-toh-vi-sutuai-an pipihabəlan Nasub sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəloḅ husur nasoruan siGot

¹²Imaienan, akis nigol mitinau təl-mam husur natgalenan, naut kēmas mətələboi gail tia, naut kēmas mətətoil gəgat len nakitinan mættokade tia. ¹³Nəḅonḅon nəbīkad nēmauran len nibegw sal, nunau ke inor hæn nəbeliv təlmam hæn nənanuan samito van hæn natgalenan. ¹⁴Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasub sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵Ŋa dereh nehisi hæn nəḅigol mətḅinau gat natgalenan. Len nəḅonḅon lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal tebəlav.

¹⁶Nəḅonḅon namttosor husur nədaḅan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḅol gəgəras avan ideh toḅol hēni len namitisaḅ san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hæn namətanamit səḅonamito. ¹⁷⁻¹⁸Nəḅonḅon

namttotoh maii len nəvəhuh siGot, aGot Tata eriḅ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuḅ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhāvur masuḅ hēni!” Ginamit māu namtosəsəloḅ hæn nadoldol enan togəm len nəmav.^m

¹⁹Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəloḅ hēni; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləboi datḅeil gəgat len gəlar pisi. Gamit māu mətəsəsəloḅ husur nəsa lototosi hun tovi namial toḅial len nəmargobut van vəbar nəmav ḅepitau ale namoso lalan (tovi aKristo) ḅēvisi len nəlomito. ²⁰Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḅon.[§] ²¹Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḅonionian sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hæn nəvanuan gail hæn aGot ḅisor len nabuḅolito.

Ahai pusan gəgəras gail

(Jut 4-13)

2 Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh bīkad ahai pusan gəgəras len gamito. Len naḅusanan salito lotosusuani gəmai loḅusan gəgəras, mēdas gamit galevis, luke nəmasta toḅur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ²Nəvanuan isəḅur dereh lehusur nəvīde tosa sihai pusan gəgəras galenan, nəvīde selipah totaḅtəvōr. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mēdas naḅisal hæn nakitinan. ³Len na-ləḅon-masuḅ-hən-natite-an ahai pusan gəgəras gale-

[¶]1:7 Len naut egai, gəḅīkad na-ləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənaḅu gaiug be gunau nəsa ḅēvi tarhət san.

[§]1:20 Len nasoruan ta Kris eləboi bīkad namilen sual am toke, *Mitimasləboi nategai: nəḅonḅon avan ideh ḅēvuruḅ na-pəhay-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḅisor vəsḅəsaii len nənanuan san səḅon, gai sagol savoi.*

nan dereh legəras gamito hən ləbilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariŋ aŋel gail lotogol nəsaan hən ləbitoh kəmas, ao, eriŋ galit len nəbur nəmargobut, baŋis gat galit hən ləbeləŋon biša vəsa vir nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵AGot sariŋ alat navile a pan ta sutuai hən ləbitoh kəmas, ao, eriŋ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləbii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.ⁿ ⁶AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Koŋmorrah arimasmasirsir ale epəŋas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaienən, eḅusan nəvanuan gail nəsa bəvisi hən alat ləbēmətahuni.^o ⁷Len nəboŋ enən aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən nəvide silat ləsəhusur nalo ideh, nəvide selipah totaḅtaḅor.^p ⁸(Husur nəvanuan nanoran enən itoh mai galito, ale len nəboŋ pisi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagolean tosa salito.) ⁹Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nəboruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsanor len nəpanismen vir nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsaan. ¹⁰Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəbələn Nasuḅ ləbiŋgam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil būri hən ləbesəvar alat lotoyalal, ninelit sapil hən ləbiŋgole. ¹¹Be aŋel gail, naut kəmas ludan, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail ləsasəvar galit nəboŋ lotokel ur

nəsaan salito len nəhon Nasuḅ. ¹²Be ahai pusan galenan ləsəkad nənanuan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənanuan be lototoh ŋai hən nəvanuan biša hən gail ləbiŋmat; alatenan losəvar natideh lototətan hən. Dereh aGot tigol galit limasig hūm narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. ¹³Dereh tigol likad nasənanan biŋor hən nasənanan lotogole. Nahurilit səsa hən ləbēhusur naləŋonian təməhav salito; lohəhəvūr hən ləbiŋgol nəvide tosa len nalennəyal. Len nəvide tomaienən, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədas gamito gol nəbiŋbiŋalan len nahəsamito hūm nəbal tomes nahurabat.^q ¹⁴Lokətkəta husur nəpəhəvūt ləsaləh maii, hən ləbiŋgol naitian maii. Naləŋonian salito hən nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hən ləbeliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuḅ-hən-natite-an salito ivan van am. ¹⁵Nəboŋ lotogam dan nəpisaḅ tonor, lusab, lohūsur nəpisaḅ siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.^{**} ¹⁶Be natoŋki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam bēhusur nəpisaḅ san tovinvinu am.

¹⁷Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nəbəkə tomas; alat lotoke ləbēmūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toḅuvi vi tut; nəpusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. ¹⁸Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən ləbeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləŋonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nəsaban salito. ¹⁹Ahai pusan gəgəras gail lukel

****2:15** Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

gati mai nəvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləbigol nəsa ləbeləḡoni. Wake ahai p̄usan galenan gabag lotogol nəsa lotoləḡoni, galit lovi slev gail tia hən nəsaan mai nəvide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato.²⁰ Nəboḡ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit toḡiḡbiḡal. Be ləḡvevisis təlmam lan, natit gail len navile a pan eṣəhor galito, ale nəmauran salito isa vəsa səhor ta m̄o van vəbar nəpanismen totibau.²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi naḡisal hən nanoran, səhor lotoləboi ale lotopair dan nakelean todaḡ siGot togəḡ hən galito.²² Nəsa tovishi hən galito eṡusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nali-pah etəlmam van hən naru san gabag,”^r mai, “Nəbatbat tomadhailos, etəlmam, etəbtəbah len nəbal.”

Natəlmaman seKristo

3 Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, egai evi naləbulat napisulan nəvəha-ru-an nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətḡetubət nau ḡivoi ḡinor.² Nuke mitinau təlmam hən nəsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaḡ siNasuḡ tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, nakelean todaḡ gai tokele len nabuḡon ahai pispisul samit gail.³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboi ke, len nəboḡ hən nanoḡan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesi-an ləḡisor viles gamito mai ləḡehusur naləḡonian

salit gail lotosa.⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboḡ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboḡ ta sutuai van vəbar ta daməḡai natit p̄isi lupat hun lotopat len natubatan nəboḡ aGot togol navile a pan.”⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit iboḡboḡ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.^{††} ⁶Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.⁵ ⁷Be len nasoruan enan ḡai, aGot etəḡau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab ḡihani len nəboḡ gai ḡepəpəhun navoian dan nəsaan ale alat ləsaləboi aGot ləḡimasig buni.

⁸Be natesua ḡai: Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, nəlomit satiboḡboḡ hən nategai. Len Nasuḡ, nəmariboḡ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nəmariboḡ tosua ḡai.^t ⁹Nəvanuan galevis lunau ke Nasuḡ imanmaneh hən ḡigol na-kel-gati-an san gail ləḡisarpoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh ḡimasig buni, avil eləḡon ke nəvanuan p̄isi legəḡ hən nəpairan dan nəsaan salito.

¹⁰Be nəboḡ hən natəlmaman siNasuḡ dereh tegəḡmai hum nəvanuan vən-vənah, nəvanuan gail ləḡesəhoṡut lan. Len nəboḡ enan, nəmav dereh timasig p̄isi vasib len nəwalan tohum nəhab todaḡur. Ale natit p̄isi len nəmav; namityal, nahəbati mai naḡeso gail dereh nəhab tihan p̄is gail limasig. Ale navile a pan mai natit p̄isi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liḡarḡar.^u ¹¹Bathut ke natit p̄isi dereh tesib vəmasig magenan, gamit, nəvide samit timabe? Len nəmauran samit m̄au,

^{††}3:5 Gen 1.6-9. Nəboḡ toke *len nəwai igol nətan evisi dan nəwai*, hum ma namilen toke *len nəwai topəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai*.

^r2:22 Pro 26.11 ^s3:6 Gen 7.11 ^t3:8 Psa 90.4

^u3:10 Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

mitimaskad naboruan siGot, mitimasgol nasa gai toləŋoni, ¹²nəboŋ mətbitoh vir nəboŋ san, gol begəm tutut. Bathut ke len nəboŋ enan, aGot dereh tərəŋas nəmav hən bimasig p̄isi ale len nəhab tohan p̄isi, namityal, nahəbati mai naməso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len nabiltipudan. ¹³Avil datutoh vir nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nəvanuan gail p̄isi dereh ligol nasa tonor ŋai ei.^v

¹⁴Imagenan, gamit notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke məttotoh vir natgalen p̄isi, hisi hən aGot b̄isaḅ ke nəlomit b̄imasil, asike b̄isaḅ natideh tosa len gamito, be mətbiḅon ŋai maii len natəmat. ¹⁵Nau səhoti ke aGot ikad natoh-mədau-an tobəlav hən mətbimakuv dan nəsaan samito. APol, awawa nadəlo-mian notoləmas buni, gai itos natgale-nan van hən gamito len namitisau hən

nəmauran tonor aGot toviol həni maii. ¹⁶Len naləbulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Naləbulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datbələboii lan, ale nəvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomage-nan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nəmasigan salito. ¹⁷Image-nan, gamit notoləmas bun gamit p̄isi, husur mətoləboi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mətbeil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsahusur nalo asike ləbesəhar gamit hən mətbiḅab. ¹⁸Be gamito, mətehusur nəvide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Len naləboian mai navoian gai toviol kəmas həni, mətehusur tabtab hən nəvide san səhor ta mo. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

1 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aJon toton

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bēvusan alat siYesu hən nāvide hən ləbitoh, bən mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mos ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat n̄ais?

Hum ma toton len nahau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas nāvide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən nāpusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi pisi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riŋ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev nāpusanan sihai pusan gail ke evi kitinan o ebuer. Datbigol bimagenan, datoləboi datbēhəhəvur len nəhon aKristo len natəlman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datbələboi ke datutoh len nāvide tonor hən nəboruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datbikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran^{††} totoh tia len natubatan.^w Namtosəsəloŋ hən, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ²AGot igol ke nəmau-

ran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totoh mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.^x ³Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namtosəsəloŋ hən mai gamito, hən gamit am mətbeləboi mətbigol nəbonan mai ginamito. Avil nəbonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴Namtutos natgalenan hən ləbigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi nāmial, toh len nāmial

⁵Ale egai evi napisulan namttosəsəloŋ hən len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶Datbikele ke dattokad nəbonan mai tia be datbiyar len nəmargobut sal, datolibliboŋ, nəmauran sidato saṽusan nakitinan. ⁷Avil datbiyar len nāmial suṽan aGot, totoh len nāmial, datukad nəbonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən bilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸Datbikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan ebuer len gidato. ⁹Be datbikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot terubət nəsaan sidato, tigol dativeveu dan nāvide tosa pisi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.^y ¹⁰Datbikele ke datsagol nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Nalibliboŋan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2 Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mos gidato len nəhon aGot Tata,

^{††}1:1 Nəboŋ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo.

tous aTata hən b̄erub̄at n̄esaan sidato, nah̄esan aYesu Kristo, gai tonor buni. ²Gai etutumav hən n̄emaauran san gabag hən datb̄ikad narub̄atian dan n̄esaan sidato. Be savi gidato ŋai, igole m̄os alat navile a pan kavkav.^z

³Ale datel̄aboii ke datol̄aboii aGot mabe? Gidat datbigol n̄esa gai tokele, datol̄aboii. ⁴Avan ideh b̄ike, “Nol̄aboii aGot, novi esan,” be sagol n̄esa aGot tokele, atenan evi n̄evanuan nalibli-boŋan, ale nakitinan s̄apat lan. ⁵Be gidat ideh dattogol n̄esa aGot tokele, len n̄elodat kavkav datol̄emas bun aGot. Len nāvide tomaienan datol̄aboii buni ke datutoh len gai. ⁶Datb̄ikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur nāvide aYesu tokade len n̄emaauran san.

Datimasl̄emas bun gidat gabag

⁷Gamit notol̄emas bun gamit p̄isi, n̄asatos nakelean veveu todaŋ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaŋ ta sutuai m̄attokade len natub̄atan. Nakelean egai todaŋ evi nasoruan m̄attos̄es̄ol̄oŋ h̄ani tia.^a ⁸Avil tarh̄ate, evi nakelean veveu todaŋ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len n̄emaauran seKristo, ale len n̄emaauran samito. Husur n̄emargobut satovan v̄emasig ale nāmial kitin etub̄at tia hən tōmial.

⁹Gidat ideh b̄ikele ke totoh len nāmial, avil b̄em̄etahun bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh sal len n̄emargobut.^f ¹⁰Avil gidat ideh b̄el̄emas bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh tin len nāmial, ale s̄ekad natideh len n̄elon togol avan ideh b̄ipes hābetw, teh len n̄esaan. ¹¹Be gidat ideh b̄em̄etahun bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh len n̄emargobut, iyar len n̄-

margobut, ale et̄atan hən naut tovi lan, husur n̄emargobut igol nam̄etan ib̄esw.

¹²Nutos nategai van hən gamit atuh-natugw gail,

husur n̄esaan samit gail lumarūbat bathut n̄esa aYesu togole m̄os gamito.

¹³Nutos nategai van hən gamit atata gail,

husur ke m̄attol̄aboii tia aKristo totoh tia len natub̄atan.^b

Nutos nategai van hən gamit n̄emantuh-mar gail,

husur ke len n̄əbalan mai atenan tosa v̄esa tovi t̄emat, m̄etowin tia.

¹⁴Nutosi van hən gamit atuhnatugw gail husur m̄etol̄aboii aTata.

Nutosi van hən gamit atata gail

husur m̄etol̄aboii tia ategaii totoh tia len natub̄atan.

Nutosi van hən gamit n̄emantuhmar gail,

husur m̄etudaŋ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len n̄əbalan mai atenan tosa v̄esa tovi t̄emat, m̄etowin tia.

¹⁵Samtel̄emas bun nāvide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur m̄əbel̄emas bun nāvide mai natit gail sinavile a pan, m̄əsal̄emas bun aGot Tata. ¹⁶Bathut natit p̄isi len navile a pan, na-l̄əŋon-masūv̄-h̄ani-an hən nibemito, na-l̄əŋon-masūv̄-h̄ani-an hən nam̄etamito, nāvivan len na-pul-h̄en-natite-an, natgalen p̄isi l̄esaḡem len aTata, ao loḡem len navile a pan egai tosa. ¹⁷Ale navile a pan mai nal̄əŋonian san gail lotosa, gagai ivan van v̄emasig; avil avan ideh togol nal̄əŋonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

^f2:9 Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be l̄əb̄em̄etahun naKristen gail am, loḡeras galit gabag ke lotovi Kristen

^z2:2 Rom 3.25-26 ^a2:7 Jon 13.34 ^b2:13 Jon 1.1

Aenemi seKристо gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaŋ. Mətosəsəloŋ həni tia ke avan sua tovi enemi seKристо dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosəbur lotovi enemi seKристо lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.^c ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eṽusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKристо eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətoləboi nakitinan. ²¹ Məṽunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke məttoləboi nakitinan, məttoləboii ke naliboŋan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan nalibliboŋan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun bike aYesu tovi aKристо, ikele ke aYesu savi aKристо, aGot sətəbtəbuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKристо, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətəh mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.^d

²⁴ Nəsa məttosəsəloŋ həni len natubətan hən nəmauran məttokade len aKристо, mitimastəgau gati len nəlomitə. Məṽbetəgau gat nəsa məttosəsəloŋ həni len natubətan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke; dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləbegəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh

tin len gamito gol ke mətsam̄idol len nəpusanan ideh hən avan ideh am bēṽusan gamito. Evi aNunun aGot toṽusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toṽusan həni evi nakitinan, savi naliboŋan. Suṽan ke toṽusan gamito, toh tin len aKристо.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nədəlomian, mititoh tin len aKристо, hən ke nəboŋ b̄etəlmam asike datb̄ikad nə-lon-uri-an, asike datb̄ikad namətahwan, asike nahurudat b̄isa len nəhon. ²⁹ Məṽbələboii ke aGot tonor, mətoləboii am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

Anatun aGot gail

3 Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuṽ həni mai gidato, hən gai b̄ekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!^e Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsələboi gidato, bathut ke ləsələboi aGot. ² Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh datəgəm suṽan nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datoləboii ke nəboŋ aKристо bēvisi, dereh datesuṽan gai husur dereh dateris p̄arp̄ar həni hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləb̄eris maien həni, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nəlolit gabag suṽan ŋai aKристо toveveu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eṽur kotov nalo siGot husur nəsaan evi nəb̄ur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mətoləboii ke aKристо evisi hən b̄ilav kuv nəsaan gail. Mətoləboi gai səkad nəsaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan p̄isi lototoh tin len gai ləsagolgol nəsaan; nəvanuan p̄isi lotogolgol nəsaan, ləsarisi boŋ ideh, ləsələboii.

^c2:18 Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22 ^d2:23 Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23

^e3:1 Jon 1.12

⁷Tuhnatugw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸avan ideh togolgol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nəsaan len natubatan van vəbar daməŋai. Bathut natenan, aNaturan aGot evisi mōs bəmədas nauman gail setəmat hən ləbimasig.

⁹Nəvanuan pisi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nəsaan am husur nəbōruan siGot ipat len nəlolito, iṽan hum namisurhuhai toṽan, gol lodədas ləbīgol nəsaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito.

¹⁰Anatun aGot gail lotile len anatun natəmat gail maiegai ke: nəvanuan pisi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan pisi ləsələmas bun nəbathudud nadələmian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.^{§§}

¹¹Imaienan, egai evi nasoruan mət-tosəsəloŋ həni len natubatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.^f ¹²Sadatesuṽan aKen tovi sitenan tosa vəsa masuṽ tovi təmat. Sadatesuṽan aKen, gai togol Apel, aṽan, tomat.^g Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aṽan togole lunor.

¹³Imaienan bathudud nadələmian, alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, samtesəhoṽut len na-mətahun-buni-an salito.^h ¹⁴Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vābis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadələmian.ⁱ Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵Galit ideh tomətahun bun nəbathudud nadələmian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum məttoleboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan.

¹⁶Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san mōs gidato; imaienan, gidat māu, datehəhəṽur hən datbeviol hən nəmauran sidato mōs nəbathudud nadələmian. ¹⁷Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadələmian ideh topar tit hən bīmaur lan, ale asike nəlon bītaŋjisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!^j

¹⁸Tuhnatugw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datbikele ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datbīgole.

¹⁹Datbələmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səbōdato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuṽ hən nəlodato, gai eləboi natit pisi. ²¹Gamit, notoləmas bun gamit pisi, asike nəlodato səbōdat bīkel mai gidat ke datbīpanis, be nəlodat bīmasil, datukad na-il-buri-an hən datbeil len nəhon aGot. ²²Ale dereh aGot teviol hən natideh datbeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhəṽur. ²³Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadələmian len nahəsan aNaturan tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datbēhusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.^k ²⁴Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol həni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

§§3:10 Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləbələmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen.

^f3:11 Jon 13.34

^g3:12 Gen 4.1-8

^h3:13 Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14

ⁱ3:14 Jon 5.24

^j3:17 Deu 15.7-8

^k3:23 Jon 13.34, 15.12, 17

ANunun aGot o nanunun gægəras?

4 Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtedəlom nanunun p̄isi, be mətebunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gægəras isəbur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.¹ ²Mətələboi mətələboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətosəsəloŋ həni ke atenan tovi enemi seKristo bəgəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴Tuhnətuŋw gail, mətovi siGot ale mətosəhor ahai kelkel ur gægəras gale nan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵Ahai kelkel ur gægəras gale nan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənanuan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəloŋ hən galito. ⁶Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotələboi aGot losəsəloŋ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəloŋ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datələboi datlələboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nagəgərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an.

⁹AGot eləmas masuŋ hən gidato. Eŋusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun uluŋan tosua səbon vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.^m ¹⁰Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətu nau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboŋ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruəbat nəsaan sidato gail dan gidato.ⁿ

¹¹Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len navide tomaienan, gidat m̄au datimasləmas bun gidat gabag. ¹²Səkad avan ideh toris aGot boŋ ideh. Be datlələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŋan toləŋoni.^o

¹³Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun uluŋan hən bilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.^p ¹⁵Avan ideh tokel koti len nəhon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶Ale datələboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorinŋ nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷Husur natenan, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŋan toləŋoni, hən ke dat-

* 4:4 Len naut egai, nəboŋ toke, mətosəhor ahai kelkel ur gægəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan.

^l4:1 Deu 13.2-6 ^m4:9 Jon 3.16 ⁿ4:10 Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2

^o4:12 Jon 1.18 ^p4:14 Jon 3.17, 4.42

ḃikad na-il-ḃuri-an len nəhon nəboŋ aGot ḃepəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot suḃnan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸Namətahwan eḃuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarəpoh suḃnan aGot toləŋoni.

¹⁹Datukad na-ləmas-buni-an bathut a mo aGot eləmas masuḃ hən gidato. ²⁰Avan ideh ḃike, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh, gai evi nəvanuan nalibli-boŋan. Husur asike ḃeləmas bun nəbathudud nadəlomian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi ḃigole. ²¹Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadəlomian san tu.^q

Nadəlomian len aYesu, aNatun aGot

5 Nəvanuan ḃisi lotodəlomi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit ḃisi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ²Datoləboii ke dattoləmas bun anatun aGot gail nəboŋ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³Bathut datḃeləmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaŋ hən datḃigol gail.^r ⁴Husur galit ḃisi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naḃide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadəlomian sidato evi nədaŋan hən dattoil gəgat dan naḃide silat navile a pan. ⁵Ase eləboi ḃeil gəgat dan naḃide silat

navile a pan? Nəvanuan todəlomi ḃai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶AYesu Kristo evi gai togəm hən ḃibaptais len nəwai mai hən nəda han ḃisel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.[†] Savi nəwai hən nəbaptaisan san ḃai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷Husur itor enan lukel kot nakitinan,^s ⁸aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit toḃitoḃ ḃai. ⁹Len nakotan datodəlom na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun uluḃnan. ¹⁰Imaienan, alat lotoriŋ nəlolit len aNatun aGot lodəlom nəsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadəlomian enan len nəlolito. Avil alat ləsədəlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboŋ husur ləsədəlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun uluḃnan. ¹¹Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNatun uluḃnan. ¹²Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun uluḃnan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.^t

¹³Nutos natgalenan van hən gamit mətteriŋ nəlomito len nəḃəsan aNatun aGot hən mətḃeləboii ke məttoCAD nəmauran vi sutuai. ¹⁴Gidato, datsəkad nəlon-uri-an len nəhon aGot ke, datḃeusi hən natideh tonor hən naləŋonian san, dereh gai tesəsəloŋ hən gidato. ¹⁵Ale datḃeləboii ke tosəsəloŋ hən natideh dattousi hən, beti datoləboii ke eviol hən nəsa dattousi hən.

[†]5:6 Len nasoruan ta Kris, *baptais* səpat, ike *nəwai* ḃai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke *nəwai* evi nəwai hən nəbaptaisan.

^q4:21 Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 ^r5:3 Jon 14.15

^s5:7 Deu 19.15 ^t5:12 Jon 3.36

¹⁶Gəberis nəbathudud nadəlomian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ ṁosi, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin maii.[‡] Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nəsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsaके ke gisor tuṽ ṁos galit lotogol enan. ¹⁷Natit ṁisi ləsanor lovi nəsaan, be ikad nəsaan galevis ləsgol nəmatan, ləsgol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸Datoləboii ke nəvanuan ṁisi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsgolgol

nəsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat bədədas bībar galito. ¹⁹Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən datbeləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun uluṁan, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nəmauran vi sutuai.

²¹Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətələlgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

[‡]5:16 Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

2 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-ru-an aJon totosi van hən alat siYesu

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bēvusan alat siYesu hən naṽide hən ləbitoh, ḥon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat ḡos ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut ḡisi.

AJon itos nalobulat ḡais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuṽ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau, nəvanuan na-il-a-ḡo-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, Levet⁴, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatumḡ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ḡai, galit ḡisi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ²bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titaḡis gidato, nəlodato tikad natəḡmat. Natgalen ḡisi legəḡ len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴Nukemkem masuṽ nəboḡ notosaḡ ləboii ke anatumḡ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato.

⁵Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.⁴ Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu today, be datukade len natuḡbatan.

⁶Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean today məttosəsəloḡ hən len natuḡbatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷Nəvanuan gəgəras isobur luperyan navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəḡ vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸Məteləlagau hən gamito hən asike nəsa dattoum ḡosi ḡimasig be hən mətbikad nakonḡurḡuran kavkav aGot totəgau gati ḡos gamito len nəmav.

⁹Avan ideh asike ḡitoh tabtab len naḡusanan seKristo, avil ḡivan masuṽ am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len naḡusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar ḡisi len nəlon. ¹⁰Imagenan, avan ideh ḡegəḡ hən gamito, be asike ḡilav naḡusanan seKristo gəḡ hən gamito, samtehəhəvur hən ḡḡbis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹husur avan ideh ḡike, “Ivoi,” maii, gai iḡon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

¹²Nukad natit isobur hən nəḡbitosi van hən gamito, be nomətahun nəḡbitosi hən napen len nalobulat. Avil nuvatvat viri

⁴1:1 Levet evi nasoruan sua sidato namilen naḡəhəvut toṽat nəhes hum nasuḡ. Len naut egai, nəboḡ toke *Levet mai anatumḡ gail*, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluvoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len naṽide tomaianan, len naut ṽisusua aJon toke *Litegai* am.

⁴1:5 Jon 13.34, 15.12, 17

ke nãbitoh mai gamito, ale dereh gi-
dat datihol gabag hãn datbepul hãn
nakemkeman.

¹³Levet, aãam, aGot totabtabuh lan,
anatun gail, lukel na-ke-ivoi-an vi tãban
gaiug.

3 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-tor-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən nāvide hən ləbitoh, bən mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat n̄ais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōv hən nāvide tosa se-Tiotrefes, be gigol nāvide tivoi, gevi tarhət sihai p̄usan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

1 Ginau, nəvanuan na-il-a-mo-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.^v

²Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaŋan mai gaiug hən natit p̄isi len nəmauran sam̄ b̄ivoi n̄ai ale hən gəbimaur, hum notoləboi tia ke nəloṃ tomaienān. ³Nokəmaienān husur nəboŋ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəboŋ lotokel kot nəloṃ todaŋ len aGot, mai nāvide sam̄ tohusur nakitinan n̄ai. ⁴Anatugw, nəboŋ notosəsəloŋ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit p̄isi am.

Igol aKaius eləŋon ivoi am len nəlon

⁵Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam̄ goil gəgat nəboŋ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metbos.

⁶Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam̄ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len nāvide tonor hən nəsa aGot toləŋoni. ⁷Husur len natubatan hən nəyaran salit m̄os nahəsān Nasuṽ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸Imaienan, gidat m̄au datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaianān hən datbeum b̄onb̄on mai galito m̄os nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹Ginau nutos natuhlobulat van hən alat siYesu tia hən ləbēvi tarhət sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləŋon bun hən b̄eil a m̄o, gai emətahun ginamito. ¹⁰Imaienan, nəboŋ nəbēgəmai, dereh nikel urur nəsa gai togol-gole: len nasoruan sasa elibliboŋ, kel nəmadunamito. Be savi natenan n̄ai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbitoh mai. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhəvur hən alat lotoyar ləbitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətōv hən nəsa tosa, be gol tətōv hən nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hən aGot. ¹²Ivoi hən mətēvi tarhət siTemetrius. Nəvanuan p̄isi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətələboii ke namtokitin n̄ai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³Nukad natit isobur hən nəbitosi van hən gamito, be nomətahun nəbitosi hən

^v1:1 Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

napen len nalobulat. ¹⁴Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵Nəlomit tikad natəmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən

gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̄isi ei.

Jut

Nalobulat napisulan aJut totosi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai pusan gəgəras gail ləbēmədas nadəlomian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail p̄isi.

AJut itos nalobulat napisulan egai ɲais?

Itosi pəpadəŋ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos nalobulat hən b̄ikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot erij nəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh terij nəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadəlomian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

1 Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʋan aJemes, ginau nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətbevi esan. AGot Tata eləmas masuʋ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mət̄bimakuv dani.^w

²AGot, nəlon titəŋis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmət mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai pusan gəgəras gail

³Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, noləŋon masuʋ hən nəbitos nalobulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat p̄isi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətbehisi habat hən mət̄betəgau gat nəpusanan hən nadəlomian sidato. Nəpusanan galenan, aGot eviol vəha-sua həni ɲai mai nəvanuan san gail. ⁴Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadəlomian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubation siGot idaṁ həni ke lalūman mai latpəhaʋut loləboi ləb̄ehusur nəvide taʋtaʋor, nəvide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadəlomian, lupair dan aMasta sidato tosua səb̄on ɲai, Nasuʋ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.^x

⁵Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam həni ke, naut kəmas Nasuʋ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a l̄jip, len nəboŋ lotohusur nəboŋ galenan, galit galevis ləsəkad nadəlomian lan. Sil natenan igol galit p̄isi ləsəkad nadəlomian lan lumasig buni.^y ⁶Mitinau təlmam hən aŋel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibaŋis gat galito vir nəboŋ totibau b̄epərehun navoian dan nəsaan lan. ⁷Ale nəlomit satiboŋboŋ hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Koṁorrhah mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur nəvide hən naitian tosa, nəvide hən naitian tiltile ləsanor. Alat nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaŋ vi sutuai bevi nəpanismen silat lotosa.^z

^w1:1 Mat 13.55; Mak 6.3 ^x1:4 Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1

^y1:5 Exo 12.51; Num 14.29-30 ^z1:7 Gen 19.1-25

⁸Len naŵide tomagenan, ahai þusan gægəras galenan, lohusur nabəber salito, gol ke lotogol nibelit tobīñbījal len naŵide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh ðeil a mō hən galito, ale losəvar alat lotoyalal len nəməv. ⁹Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toŵat nəhes hum aBiltiñel, gai sasəvar Natəmat. Nəboñ aMikael tosor ðalðal mai Natəmat, toŵitvītuh maii husur niben aMoses, len nəboñ enan, aMikael sasor vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən ðisað səhoti hən ðipanis, savi esan hən ðisor ðisa lan, ale ikel maii ñai ke, “Nasuð māu tesivoh len gaiug!”⁸ ¹⁰Be ahai þusan gægəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan həni. Lohum narivatvat, lohusur naləñonian hən nibelit ñai gol lomədas galit səbolit vəmasig. ¹¹Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naþisal siKen toğol aŵan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab suñan aPalaam toləñon masuŵ hən nəvat. Ale suñan aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.^{**} ¹²Hum nasəhau məttoleboi mətbiat lan, nəvanuan galenan lomədas naðonan samito nəboñ məttohan ðonðon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənuu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit ñai, lohum nəmarigw nəlan toŵuvi be saləboi ðeus, lukele ke lukad isoŵur be ləsaləboi ləðigol natideh. Losuñan nəhai topar vīte len nəboñ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebun ¹³Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədas

nahəsalito. Lohum nañeso lotorus dan naþisal salit gail. Ija aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a mō həni, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai þusan gægəras galenan, ike, “Məteris! Nasub aGot satogəmai mai nabītiluŵoh hən añel san gail,^a ¹⁵hən ðenənoŵ hən nəvanuan gail þisi mai nəbathut nakitinan. Dereh tərəpəhun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail þisi silat lotomətahuni. Dereh tərīñ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil nasor-mətahuni-an þisi lotokele nəboñ lotosor tasi.”^{††} ¹⁶Ahai þusan gægəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləñonian tosa salit səbolit ñai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləbəhusur galito mai viol hən natit mai galito.

Nalələgauan gail

¹⁷Be gamit notoləmas bun gamit þisi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai pispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸Luke, “Len nəboñ hən nanoñan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləðisor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləbəhusur naləñonian salit gail tosa.”^b ¹⁹Ahai þusan gægəras galenan dereh lepəpəhun gamito, naləñonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot eŵuer len galito. ²⁰Be gamit notoləmas buni gamit þisi, məteil gəgat

§1:9 *Abiltiñel*: 1Tes 4.16 *Maikel*: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 *Niben aMoses*: Deu 34.6 *Sivoh*: Zec 3.2

**1:11 *Ken*: Gen 4.3-8 *Palaam*: Num 22.1-35. *Korah*: Num 16.1-35

††1:15 Ris Enok 1.9 tovi naləbulat seJu gail. Naləbulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot.

^a1:14 Gen 5.18, 21-24 ^b1:18 2Pit 3.3

am akis len nakitinan, hən nadəlomian samit togəm len aGot b̃idaŋ am. Sor tuṽ len aNunun aGot, ²¹təgau gat tabtab hən nəmauran toṽusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo b̃eviol həni mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

²²Nəlomit titaŋis alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³Lav kuv nəvanuan tile gail, sabul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titaŋis galito, be mətelələgau hən gamit hən asike nəsaan salit ləb̃idos gamito, mətemətahw hən asike mət̃belis gamit len nəsaan salito.‡‡

Nə-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi b̃etəgau gat gamito hən asike mət̃bipes həbetw, asike mət̃biteh. Eləboi b̃eriŋ gamit məteil len nəhon tokad namənas, natideh tosa toṽuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səb̃on tosua ŋai, səkad ideh am. AGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole m̃os gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-m̃o-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

‡‡1:23 Len nasoruan ta Kris ike, *Mətemətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətemətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.*

Na-kel-vəhoti-an

Na-kel-vəhoti-an van hən aJon

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

AJon itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsa ḅevisi len nəboŋ ləḅegəmai.

AJon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian.

Itosi mōs naKristen gail len naut p̄isi.

Itos nalobulat egai ŋais?

AJon itosi pəpadanŋ hən nasihau A.D. 90.

AJon anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AJon itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idanŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunisian silat a Rom, aSisa salito esuṽnan nagot, be alat siYesu lomətahun ləḅilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isobur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aJon ale loriŋi len natuhholoul Patmōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aJon len naholoul ei, ale ikel vəhoti natit gail ləḅevisi a tahw. AJon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋi nəlolit len aYesu leil gəgat māu,

limassusumar, limasdanŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləḅimat (12.11). AJon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədanŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋi nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh ləḅis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AJon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napərehunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AJon isor husur nalobulat egai

1 Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh ḅimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu ḅikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aŋel san hən ḅikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ²Nukel ur natit p̄isi notorisi, natit p̄isi tovi nasoruan

siGot, mai natit p̄isi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³Avan ideh bēvuruḡ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi hāni. Alat lābesəsəlōḡ hāni mai lābigol nāsa tokele, aGot tivoi hān galito, husur nāboḡ hān natgalenan lābevisi egām pəpadaḡ.

Na-ke-ivoi-an van hān alat siYesu len naut toməlevru

⁴Ginau aJon nutos nalobulat nāpisulan egai van hān alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hān navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmāt. Navoian mai natəmāt enan arogām len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai bēgām sal.[¶] Navoian mai natəmāt arogām len aNunun toməlevru^{§§} a mō len nabiltihai bətbətah siGot. ^{*}⁵Navoian mai natəmāt arogām len aYesu Kristo todaḡ hān bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hān nale-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hān nakijḡ gail hān navile a pān. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nāda hān nəmatan san togol datumakuv dan nāsaan sidato.[†] ⁶Igol datovi vanuan dattotoh pipihabəlan aGot, igol datogām vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan

hān nəbathumənas mai nədaḡan hān nail-a-mō-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.^c

⁷Məteris! Egām mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaḡ vaisis lan. Timagenan! Ganan![‡]

⁸Nasub aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai bēgām sal, novi Got notodaḡ masuḡ.”^{¶¶}

Na-kəta-risi-an hān aNatun Nəvanuan

⁹Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihabəlan aGot, nutah mai gamit dattodaḡ b̄ur na-ləḡon-isa-vəsa-an sal. Lubar hān ginau len naholoul lotokisi hān a Patmōs sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbanjis gegai. ¹⁰Len nāboḡ sua siNasub, aNunun aGot iwol hān ginau. Vəha-sua ḡai nosəsəlōḡ hān nadoldol towal habat hum nətrampet.[§] ¹¹Ike, “Gitos gat nāsa gotorisi, ale səvati van hān alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

^{¶¶}**1:4** Len naut egai nənōḡ hāni mai nahəsan aGot tokel mai aMoses: *Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai.*

^{§§}**1:4** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni.

^{*}**1:4** Asia: 2Kor 1.8; *alat siYesu len naut toməlevru*: KelV 1.11; *tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai bēgām sal*: Exo 3.14.

[†]**1:5** *todaḡ hān bikel kot nakitinan husur aGot*: Isa 55.4; *ahai a mō*: Psa 89.27; *nāda hān nəmatan san togol datumakuv dan nāsaan sidato*: Kol 1.20.

[‡]**1:7** *mai nəmavukasw*: Dan 7.13; Mak 14.62; *lotosari*: Zec 12.10; Jon 19.37.

[¶]**1:8** KelV 21.6, 22.13. *Alfa* evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai *omeka* evi naleta naməkot.

[§]**1:10** *Nəboḡ siNasub* evi nəmariboḡ nametəkav hān nawik, nəmariboḡ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadələmian lulotlotu hāni len nāboḡ enan. *Nətrampet* evi natsua lotoum hāni hān nametələi ale nāboḡ lotoḡuv lan, iwal səhor nəwəlan hān nahəmadu.

^c**1:6** Exo 19.6; 1Pit 2.5

¹²Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris nañial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³Avan sua suñan anatun nəvanuan eil len naut nametəlai nañial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuṽ nagol ibanjis garu həni len nəmabun. ¹⁴Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵Narien arobbilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud vañial, ale nadolon ehun nəwalan hən nabilti-wai tosel vi pan len naut tosoḃur.** ¹⁶Len navəlan nəmatu etəgau nañeso toməlevru, ale naḃu nəbalan tokan naut toru evivile dan nabuŋon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliial.

¹⁷Nəboŋ notorisi, nuteh bathurien suñan notomat. Be eriŋ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot.†† ¹⁸Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaŋan hən nail-a-mo-an səhor gəlar pisi. ¹⁹Image-nan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləḃevisi a tahw. ²⁰Nañeso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən nañial toməlevru lotoil, namilelit to-susuah imaiegai ke: nañeso toməlevru lovi aŋel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai nañial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

2 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau nañeso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən nañial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

²“Noləboi natit pisi məttoogle. Noris nauman todaŋ samito mai nə-daŋ-ḃuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi məḃbitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḃusḃus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavi ahai pispisul, ale mətusaḃi ke lotogəgəras. ³Mətosusumar, mətudaŋ ḃur na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibemit saməhav. ⁴Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoogle a mo, mətəsaləmas bun gamit gabag. ⁵Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttofade a mo. Mətuteh masuṽ dani. Mitipair təlmam gəm hən ginau ale um suñan məttoogle a mo. Asike məḃbipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai nañial samit dan naut toil lan. ⁶Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naḃide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.‡‡

**1:15 Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6

††1:17 Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12

‡‡2:6 Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḃusanan seNikolaus, savi siYesu.

⁷“Avan ideh tokad nədarijan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nidaṁ hən ḅihan naṁit nəhai hən nəmauran len nə-Paratais siGot.^f”

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸“Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkov mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

⁹“Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətopul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləḅemədas nahəsamito. NaJu galenan lokis galit hən alat siGot, be sakinin, husur nəḅonḅonan salito evi nəḅonḅonan siSetan. ¹⁰Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadaŋ hən ḅegəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim ḅəḅaŋis hən ḅitaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh məteləŋon tisa vəsa len nəmariboŋ tesəŋavur. Mitidaŋ len ginau, naut kəmas nəmatan ḅibar gamito, ale dereh nilav nəpraish hən nəmauran kitin mai gamito.^d

¹¹“Avan ideh tokad nədarijan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan

hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənahān lan.^{§§}

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹²“Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad naḅu nəḅalan token naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³“Noləboi ke mətutoh len naut nəḅiltihai ḅəḅəḅah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgau gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau. Mətomətahun məḅḅigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaŋ hən ḅikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoḅ lan. ¹⁴Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur naṁide siPalaam toṁusan aPalak hən naṁide hən ḅigol alat a Israel ləḅisa. Etəŋov nəlolit hən ləḅihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləḅigol naitian tosa.^e

¹⁵Len naṁide tomaienān ikad gamit galevis lotohusur naṁusanan silat seNikolaus.^f ¹⁶Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike məḅḅigole, vəha-sua ŋai dereh nəgəm, ḅal mai gamit məttohusur aNikolaus hən naḅu nəḅalan hən nəḅuŋogw.

¹⁷“Avan ideh tokad nədarijan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm

^f2:7 Gen 2.8-9. *Paratais* len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naṁit nəhai.

§§2:11 KelV 20.14, 21.8 *Nəmatan na-vəha-ru-an* evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi ḅigol natideh len alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan.

^d2:10 Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ^e2:14 Num 25.1-2, 31.16 ^f2:15 KelV 2.6

len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.^g

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

¹⁸“Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariiegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

¹⁹“Noləboi natit pisi məttoogle. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadələmian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-dəŋ-ḅuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta m̄o. ²⁰Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaḿ hən beḅusan ei. Len naḅusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigoł naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.^h

²¹Nulav mai alitenan, namityal hən ḅipair dan naitian san tosa, be emətahun ḅipair dani. ²²Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləŋon tisa vəsa tibabtat. Asike ləḅipair dan naḅide hən nəsaan san, dereh timaienan. ²³Ale dereh nigol

anatan gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut pisi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənanuan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit pisi, nəsa tonor hən nagolean samit v̄isusua.ⁱ

²⁴“Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mətətagau naḅusan enan, gamit mətəsaləboi nəsa lotokisi hən naḅusan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriŋ natideh am len gamito ḅigoł nəmauran samit ḅidəŋ, ²⁵be nategai ŋai: nəsa mət-tokade, mətətagau gati vir nagəmaian sagw. ²⁶Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləŋonian sagw tabtab vəbar nag-ilen, dereh nilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an maii hən ḅeil a m̄o hən naluḅoh hən nəvanuan gail;

²⁷“Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw namətəlai, nalolosaan təbuer, ale tigol limasirsir hun nəbilikoro tan ḅulau.^j

²⁸“Dereh likad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tohun nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav naḿoso lalan am mai galito!^k

²⁹“Avan ideh tokad nədaraŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

3“Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

^g2:28 Num 24.17; KelV 22.16. *Naḿoso lalan* evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləŋonian san tabtab vəbar nagilen.

^h2:17 Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15

ⁱ2:20 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 ^j2:23 Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10

^k2:27 Psa 2.8-9

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai nañeso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̄isi mətto-gole, noləboi ke məttovat nəhes ke məttomaur, wake mətumat.² Mitilele, mətəhulahul! Nəvide samit lotovoi sal pəpadaŋ ləbimasig, mitigol lidaŋ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa mətto-gole, mətsagol səhav.³ Mitinau təlmam hən nəpusanan məttoşəsəloŋ həni mai məttođəlomi a mo. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mət̄bilele, asike mət̄behulahul, dereh negəm suñan nəvanuan vənvnənah, ale asike mətəloboi namityal nəbėgəm lan hən nəbilav nəpanismen mai gamito.^k

⁴“Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləđiyar mai ginau.⁵ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, len nəvide tomaienən, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsan dan naləbulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsan len nəhon aTəmagw mai aŋel san gail.

⁶“Avan ideh tokad nədarıŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷“Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi

Kiŋ. Nəsa notosəŋav həni, avan ideh edədas bəkəkol həni. Nəsa notokəkol həni, avan ideh edədas bəsəŋav həni. Ginau nokəmaiegai ke:¹

⁸“Ginau noləboi natit p̄isi mətto-gole, ale nosəŋav hən nabopita moş gamito avan ideh edədas bəkəkol həni. Bathut noləboi ke mətukad natuhdaŋan, be mətugol nəsa no-tokele len nasoruan sagw, ale mət-sakel na-kel-mətahun-ginau-an boŋ ideh.⁹ Alat len nəbonbonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboŋ, dereh nigol galit letəŋedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notoləmas bun gamito.^m ¹⁰Bathut məttoŋgol husur nakelean sagw todaŋ ke, mitikad nə-daŋ-buri-an bėbəlav, dereh ginau netəgau gol gamito dan namityal hən nə-ləŋon-isa-vəsa-an pəpadaŋ hən bėgəm bar navile a pan kavkav, hən bitaltal kitev nadəlomian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe.¹¹ Ginau dereh negəm tut. Mətetəgau gat nadəlomian mət-tokade, hən avan ideh asike bilav kuv nəprais samito.¹² Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boŋ ideh am. Dereh nitos gat nahəsan aGot sagw lan, mai nahəsan nəbiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu bėgəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.ⁿ

¹³“Avan ideh tokad nədarıŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

^k3:3 Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10

^l3:7 Isa 22.22; Job 12.14 ^m3:9 Isa 43.4, 49.23, 60.14 ⁿ3:12 Isa 62.2

nābīlthai bətbətah rivuh. Ikad nāñial toməlevru lotopaŋ wunwun a mō len nābīlthai bətbətah enan. Nāñial gale-nan lovi aNunun aGot toməlevru.^f ⁶A mō len nābīlthai bətbətah ehum tokad nābīlmetduŋduŋ hən nakəlas tobilbil masil hum nəvat kristal.^g

Dar vis nābīlthai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotopaŋ mətalito a mō mai a tahw.

⁷Natit nametəkav tomaur esuñan nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esuñan natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esuñan nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esuñan naikel toməlah.[§]

⁸Natgalen vīsusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotopaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,
Nasuḅ aGot aBīltidaŋan,
ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,
mai tovi gai bēgəm sal.”^s

⁹Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalalan sitenan tobətah len nābīlthai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsan, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nābīlthai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loriŋ nəkraun nagol salito a mō len nābīlthai bətbətah, luke,

¹¹“O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəbīkad nə-sal-suhi-an hən nəyalalan sañ.

Inor hən gəbīkad na-putsan-nahəsañ-an mai nābīltidaŋan.

Husur gaiug goum hən natit pīsi, ale bathut naləŋonian sañ, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

Navuhean hən nalobulat

5 Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nābīlthai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul həni, burut gati vəhaməlevru.^{**} ²Ale noris aŋel todaŋ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən bēkin kotov nabuburutan, hən bēvuh nalobulat eg tobul?”

³Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a paŋ, o buthəvile a paŋ toləboi bēvuh nalobulat tobul o hən bēvuruŋi.^t

⁴Beti nutaŋ habat, husur ləsaləboi ləbisaḅ avan ideh tonor hən bēvuh nalobulat tobul ale hən bēvuruŋi. ⁵Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haṽut lotoil a mō, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaŋ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin səhor pīsi aenemi san gail. Gai eləboi bēkin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən bēvuh nalobulat tobul.”^u

⁶Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nābīlthai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan

^g4:6 Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh.

[§]4:7 Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

^{**}5:1 Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədau sal luḅos gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi bevuhe.

^f4:5 Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 [§]4:8 Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3

^h5:3 Flp 2.10 ^u5:5 Gen 49.9; Isa 11.1, 10

ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai toşəvat galit vi lan navile a pan kavkav.^v ⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. ⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit pisi lukad navus beltaŋ vīsusua, ale lotəgau nasiloŋ nagol lotopul hən nəhai pəhas nəbən tosusau tovi na-sor-tuŋ-an silat siGot.^w ⁹ Lokəkai hən nəbe veveuke,^x

“Gaiug gunor hən gəbilav nalobulat tobul
ale kin kotov nabuburutan gail hən gəbevuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,
be len nəda hən nəmatan saŋ,
goŋur nəvanuan gail hən ləbevi siGot,^y
goŋur galit dan nahəmar pisi, nasoruan pisi,
nabi tiltile pisi mai naluŋoh hən nəvanuan gail pisi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,
nəvanuan gail lototoŋ pipihabəlan.^z
Dereh leil a mo hən nəvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloŋ hən nadolon aŋel gail tosoŋur masuŋ notodədas nəbeŋururŋ gail.^a Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. ¹² Len nabiltidoldol luke,

“ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot
hən bikad nabiltidaŋan, bepul hən natite, bikad namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən bigol natite.

Inor hən natit pisi ləbeputsan nahəsan.
Inor hən bikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloŋ hən natit pisi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit pisi luke,

“Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip,
dateputsan nahəsalaru,
nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-mo-an,
lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,”
ale nəvanuan totibau lotovi haŋut lotoil a mo, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

Nabuburutan toməlevtes

6 Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburur gat nalobulat tobul.^b Ale nosəsəloŋ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos tophəpəhw togəmai. Atesua tosaŋ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosun, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosoŋur, igam van hən beŋwin səhor pis naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaŋ lan, aGot ilav nabiltibu nəbalan maii, hən bikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an, hən bilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləbimat len nəbalbalan mai galit gabag.

^v5:6 Isa 53.7; Zec 4.10 ^w5:8 Psa 141.2

^x5:9 Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10

^y5:9 Kol 1.20 ^z5:10 Exo 19.6; KelV 1.6

^a5:11 Dan 7.10 ^b6:1 KelV 5.1

⁵Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaŋ lan, len navəlan etəgau nasəkəl tonənoṽ hən naməlasan.^{††} ⁶Ale nosəsəloŋ hən nəwəlan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosa hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teṽpitətoṽ.^{‡‡} Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!”⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wəwəw. Atesua tosaŋ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaŋan mai gəlaru hən arḃigol ḃesua ḃimat dan tovat len nəvanuan ṽisi len navile a pan. Ilav nədaŋan mai gəlaru hən arḃigol nəmatan len nəbalan o nəpar-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalilihai.^{¶¶}

⁹Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutuməvan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaŋ hən ləḃikel koti.¹⁰ Lukai habat van hən Nasuḃ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh teḃəlav mabe vir gəḃenənoṽ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut

nakitinan hən ləḃipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ṽais?”¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit ṽisi. Ale ikel mai galit ke liŋəvŋəv kəkereh vir naslev siYesu gail suḃan galito, mai awawa salit len nadəlomian ḃisəḃur ləḃimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ṽurəŋ-gati-an ḃihau hən alat ləḃimat.

¹²Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nəḃiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkəv togəm bisibis hum nəda.¹³ Beti nəḃeso gail len nəmav luteh len tan, hum nəṽit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru.¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum naləḃulat lotobul həni, ale nəṽehuh mai naholoul ṽisi lorus dan namilelito.^{§§} ¹⁵Beti nakiŋ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nəḃiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosobur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit ṽisi losusuah len nəburhuvat gail mai napipivat hən nəṽehuh gail.¹⁶ Ale lukai van hən nəṽehuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nəḃiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paŋpaŋ

^{††}6:5 Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkəl, nəvanuan enənoṽ hən naməlasan nametəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən beləboi naməlasan han.

^{‡‡}6:6 *Natenarius* evi nəvat nəṽurṽuran hən nauman hən nəmariboŋ tosa. *Nəpali* ehum nawit be nabus han isə səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ṽai. Nawit mai nəpali lovi hanian seJu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuṽ.

^{¶¶}6:8 Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi ḃevi *navilesir*.

^{§§}6:14 Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13

seTuhsipsip!^c ¹⁷Husur nəboŋ totibau hən nəlol paŋpaŋ səlaru egəm tia, ale as teləboi beil gati?”^d

Alat a Israel lotovi 144,000

7 Beti noris aŋel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike beŋuv nətan o nətas o nəhai ideh.^e ²Ale noris aŋel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən biŋos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aŋel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaŋan hən ləbēmədəs nətan mai nətas. ³Ikai ke, “Mittitoh bai! Samtemədəs nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtbiŋos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail biŋoŋ.”^f ⁴Ale nosəsəloŋ hən naŋuruŋan salit aŋel toŋos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iŋos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar pisi ta Israel:

⁵12,000 dan nahəmar Jutah,

12,000 dan nahəmar Reupen,

12,000 dan nahəmar Kat,

⁶12,000 dan nahəmar Aser,

12,000 dan nahəmar Naftali,

12,000 dan nahəmar Manasseh,

⁷12,000 dan nahəmar Simeon,

12,000 dan nahəmar Levi,

12,000 dan nahəmar Issakar,

⁸12,000 dan nahəmar Sepulun,

12,000 dan nahəmar Josef,

12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an sebiltiluṽoh

⁹Husur natgalenan noris nabiltiluṽoh, avan ideh edədas beŋuruŋi. Logəm len

naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile piŋi, logəm len nahəmar piŋi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail piŋi mai nasoruan piŋi. Ale loil a mo len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat toŋəhapəhw ale len navələlito lutariv nəpəshət nadet.* ¹⁰Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lavkuvian dan na-ləŋon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!”

¹¹Ale aŋel gail piŋi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, boŋ kəta vi pan, a mo len nabiltihai bətbətah hən ləbīlotu hən aGot ke,

¹²“Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,

nəyalyalan hən nəbathumənas,

namitisau hən nəmauran tonor,

naŋipaan, na-putsan-nahəsan-an,

nabiltidaŋan,

mai na-ləboi-buni-an hən biŋol natite;

tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai. Ganan!”

¹³Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴Ale nusor vari ke, “Nəsələboi. Nasuḅ, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-bilti-ləŋon-isa-vəsa-an gail. Ləkəkas nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.⁸ ¹⁵Imagenan loil a mo len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶Asike lumalkəkət,

^{*7:9} Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpəshəte mai ikad nəvite lotohanani. Len naut a Israel loḅbilbil həni hən ləbeŋusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbalan o hən beŋusan nahəhaṽuran salito.

^c6:16 Hos 10.8; Luk 23.30 ^d6:17 Jol 2.11; Zep 2.2-3 ^e7:1 Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 ^f7:3 Eze 9.4-6 ⁸7:14 Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19

asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuṽ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”^f

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

8 Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua. ²Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet[‡] lotoməlevru mai galito.

³Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.^h Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən ḅigol ḅiḅon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a m̄o len nabiltihai bətbətah. ⁴Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwəlan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.ⁱ

Nətrampet gail

⁶Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləḅeṽuv gail.^j

⁷Aŋel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais^q mai nəhab artoḅon mai nəda, aGot idaŋi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan p̄isi.^k

⁸Beti aŋel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltiṽehuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰Beti aŋel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltiṽeso topaŋ hum naṁial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.^l ¹¹(Ale lokis naṁeso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.^m

¹²Beti aŋel na-vəha-vat-an eṽuv nətrampet san. Natsua iṽas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai naṁeso gail, hən nəmargobut ḅesusuan nahudhut tosua dan totor hən naṁialan halito. Naṁial eḅuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmar-iug.ⁿ

¹³Beti nokəta, ale naikel^s sua toməlah len naməsav, nosəsəloŋ hən tokai habat

^f7:17 Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23

[‡]8:2 *Nətrampet* eḅum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoṽuv lan hən biwal

^q8:7 *Nəais* evi nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni.

^s8:13 *Naikel* evi nəman naməsav tohum nabiltibal.

^h8:3 Exo 30.1-3 ⁱ8:5 Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 ^j8:6 1Tes 4.16

^k8:7 Exo 9.23-25; Eze 38.22 ^l8:10 Isa 14.12 ^m8:11 Jer 9.15

ⁿ8:12 Exo 10.21-23

ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsə bēvisi bogai, nəboŋ aŋel naməkot lototor ləbēvuv nətrampet salit gail!”

9 Beti aŋel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən naḅur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ²Nəboŋ aMeso toseŋav hən naḅur enan, ibasw vi məhat dan naḅur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len naḅur ikabut gol namityal mai naməsav.^o ³Beti nalokust** gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaŋan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.^p ⁴Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsən, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.^q ⁵Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləbigol ləbeləŋon bīsa vəsa len nahəbati bērim. Na-ləŋon-isa-vəsə-an salit dereh tehūm napəŋasan sinəvanuan nəboŋ naskopion tovinī. ⁶Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh li-dəŋ nəmatan, be asike lusabi, leləŋon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.^r

⁷Nalokust lohūm nahos lotoutaut vir nabiltibalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esūman nəhon nəvanuan. ⁸Lukad navurulito hum navurun napəhaṽut toləbləbah, nariṽolito ehum nariṽon nalion, ⁹lukad nametəlai tokabut

gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehum nəwalan hən nahos mai nəkat nəbalan lotosobur lotoṽmur vi lan nabiltibalan.^{††} ¹⁰Lukad nagilelito loləboi ləbēvin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaŋan hən ləbeləboi ləbigol nasənahan len nəvanuan gail len nahəbati bērim. ¹¹Lukad nakiŋ toil a mo hən galito, tovi aŋel hən naḅur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seIpru gail nahəsən aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsən aApollyon.^{‡‡}

¹²Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit teru am arbēgəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an eṽuv nətrampet san. Nosəsəloŋ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.^s

¹⁴Beti nadoldol ikel mai aŋel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḅat nəhau tobanjīs gat aŋel tovat len naut hən nabiltiwisel Eufrates.” ¹⁵Ale isah ruḅat aŋel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboŋ, nahəbati mai nasiḅau enan, hən ləbigol bēsua bīmat dan totor len nəvanuan pīsi len navile a pan. ¹⁶Nosəsəloŋ hən naḅuruŋan hən nəvanuan nəbalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 pīsi. ¹⁷Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboŋboŋ,

**9:3 Nalokust ehum natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsən ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw.

††9:9 Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5

‡‡9:11 Nəhes eru enan, namilelaru ke, *Gai tomədas bun nəvanuan gail*.

o9:2 Gen 19.28 p9:3 Exo 10.12-15; Luk 10.19

q9:4 Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 r9:6 Job 3.21; Jer 8.3 s9:13 Exo 30.1-3; KelV 8.3

mai toyanyay hum nəsalfa.^{¶¶} Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəpalito.¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat hən natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəpalito.¹⁹ Nədanjan hən nahos galeenan ipat len nəpalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohummənat lotokad nəkadulito lotoləboi ləbīgol nəsənahən.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len nəpəjasan galenan, galit ləsəpair dan nəvīde sasa salito hən ləbīpair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum hən hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsaləboi ləbəkəta, ləsaləboi ləbesəsəloj, ləsaləboi ləbīyar be nəvanuan lulotu hən gail sal![†]
²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o nəvīde salit hən naitian taṽtaṽor o nəvənvənahən lotogolgole.

Angel mai natuhlobulat tobul

10 Beti noris əjel togon todaṽ, togəm vi pan len nəmav. Nəməvkaşw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab.² Natuhlobulat tobul esəjav len nəvəlan. Eriṽ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan.³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum

nalion toṽun. Nəboṽ tokai, nadolon nəbīliurur lotoməlevru luwal, lokurut.⁴ Nəboṽ nəbīliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəbītos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nəbīliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”^{§§}

⁵ Beti əjel notoris toil len tas mai len tan, isar hən nəvəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav.⁶ Len nəhəsən atenan totoḥ vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit pīsi tosuh lan, navile a pan mai natit pīsi tosuh lan; len nəhəsən atenan, əjel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am!⁷ Be nəboṽ əjel na-vəha-məlevru-an pəpadaṽ hən bəṽuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot to-susuah, dereh tisarpoḥ. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”^{*}

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəloj hən, isor tətəs mai ginau, ike, “Givan, lav nalobulat tobul, tosəjav dan nəvəlan əjel toil len tas mai len tan.”

⁹ İmaienan, nuvan hən əjel egaii, nukel maii ke tilav natuhlobulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəpaṽm dereh tihehe hum nəhani[†] be len natəbaṽ haṽm, dereh tikon!”¹⁰ Ņa nulav natuhlobulat dan nəvəlan əjel, nuhani. Len nəpaṽw ihehe hum nəhani, be nəboṽ notohani tonoj, egəm kon len natəbaṽ hagw.[‡]

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimasəpəhav utaut tətəs husur nəsa aGot

^{¶¶}9:17 *Nəsalfa* evi nəvat toyanyay. Goləboi gəbīsabi pəpadaṽ hən nəhab a Bu.

^{§§}10:4 Len nasoruan ta Kris ike, *Burut gat natgalenan nəbīliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.*

^{*}10:7 Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7.

[†]10:9 *Nəhani* evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail.

[‡]10:10 Hən naves 8-10, ris Eze 2.8–3.3. Nəboṽ toke *natəbaṽ tokon*, hum ma tohum nəbəhaṽun tomaluelu.

tosor utaut həni mōs nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosobur.”

Eru artokel kot aGot

11 Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisaḅ səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geṽuruŋ alat lotolotu ei.^u ² Sagisaḅ səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.^v ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo^f, arikel ur napisulan sagw len nəmariboŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.^w ⁵ Avən ideh bīke bəmədəs gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avən ideh toke bəmədəs gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaŋan hən arbəkəköl gat nəmav, hən naus asike bəus nəboŋ arbikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaŋan hən arbiŋöl nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaŋan hən arbiṽas vəha-sobsoḅur hən navile a pan

hən naməsahan tiltile husur naləŋonian səlaru.[§]

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nabur nəpanismen səkad nabutite, dereh tiḅal mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigol arimat.^x ⁸ Ale nibəlaru aripat metpiṣal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luṽos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.^{**} ⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədəm hən avən ideh bi-tavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaṽur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogol lotoləŋon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am lotonoŋ, aGot esuŋavŋav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən nariəlaru. Galit piṣi lotoris gəlaru lomətahw, loṽinṽinikot.^y ¹² Ale arosəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.^z ¹³ Len namityal enan ŋai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan

^f11:3 *Nahurabat toharharo* ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eṽusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur toṣuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləbigole, dereh limasiŋ o natsua tosa masuṽ tegəm len galito.

[§]11:6 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke *naməsahan tiltile*, namilen eləboi bevi navilesir.

^{**}11:8 Isa 1.9-10; *Sotom*: Gen 18-19.

^u11:1 Eze 40.3; Zec 2.1-2 ^v11:2 Luk 21.24 ^w11:4 Zec 4.3, 11-14

^x11:7 Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ^y11:11 Eze 37.5, 10 ^z11:12 2Ki 2.11

tosəḡavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

¹⁴Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoḡ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵Beti aḡel na-vəha-məlevru-an eṽuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKris̄to san, ale dereh teil a m̄o həni hum akiḡ vi sutuai vi sutuai!”^a

¹⁶Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, b̄ov kəta vi pan, lulotu hən aGot.

¹⁷Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasub̄ aGot, aBiltidaḡan,

gotowol hən nəboḡ ta daməḡai mai nəboḡ ta sutuai.

Namtosipa husur gulav namilem̄ hən nədaḡan saḡm̄ totibau,

gotub̄at il a m̄o hum akiḡ.

¹⁸Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaḡpaḡ,

avil nəlol paḡpaḡ saḡm̄ egəmai,

hən gəbənənoṽ hən alat lotomat mai nanoran saḡm̄.

Evi nəboḡ hən gəb̄ilav nakonp̄urp̄uran mai naslev saḡm̄ lotovi hai kelkel ur gail,

mai nəvanuan saḡm̄ gail,

galit p̄isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsāḡm̄,

nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboḡ hən gəb̄igol nəmasigan van hən alat lotomədās nəvanuan navile a pan hən ləb̄imasig.”^b

¹⁹Beti naim siGot len nəmav esəḡav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.^c Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nab̄iliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

Napəhaṽut mai nətrakon

12 Beti noris nab̄ilitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaṽut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən naḡeso tovi 12. ²Etian. Ale nəboḡ toləḡon nabəhaṽun, itaḡ, ikai len nəpasusan toḡəḡas vəsə habat.

³Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nab̄ilititrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosəḡavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.^d

⁴Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən naḡeso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaṽut enan topasus, hən b̄ihan kavkav hən anatun nəboḡ b̄evisi.^e

⁵Ale aliten ipas anatun, auluḡm̄an b̄eil a m̄o hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw nametəlai sekiḡ. Aḡel isaḡul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nab̄ilitihai bətbətah san.^f ⁶Napəhaṽut enan igam yav van hən naut masmas toḡəb̄esw, naut aGot toutaut həni m̄osi, hən b̄ekətkəta təban len nəmariboḡ tovi 1,260 ei.

⁷Beti ikad nab̄ilitibalan len nəmav. AMikael mai aḡel san gail lua b̄al mai nətrakon, ale nətrakon mai aḡel san gail luḡbal təlmam.^g ⁸Avil nətrakon sədaḡ. Gai sawin len nəbalan enan, gol gai mai aḡel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹Ale nab̄ilititrakon egaii, nəmət ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, toḡəḡas alat navile a pan kavkav,

^a11:15 Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 ^b11:18 Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13

^c11:19 Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 ^d12:3 Dan 7.7

^e12:4 Dan 8.10 ^f12:5 Isa 66.7; Psa 2.9 ^g12:7 Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9

aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aņel san gail.^h

¹⁰Beti nosəsəloņ hən nadoldol towal habat len nəmav toke,

“Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan,

nədaņan, natohan pipihabəlan aGot,

mai nədaņan hən na-il-a-ṁo-an seKris-to san, egəmai!

AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eṽsan nədaņan san hum akiņ sidato.

Gagai aKris-to san eṽsan nədaņan hən na-il-a-ṁo-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlo-mian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalennmariug,

lubar hən atenan vi pan!ⁱ

¹¹Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,

lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləḃimat, ləsəmətahw len nəmatan.

¹²Imagenan mitikemkem, gamit mətto-toh len nəmav!

Mətəhəhəvur!

Be nəbiltimətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,

husur natəmat evi pan van hən gamito len nəbiltilol paņpaņ,

bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³Nəboņ nətrakon tonau səhori ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhəvut topas natətai uluṁan.

¹⁴Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru hum nəbiltiikel, hən ḃeləboi ḃeməlah vi lan naut masmas toḃəḃesw, naut aGot

toutaut həni ṁosi, hən ḃəkətkəta təban ei a tut dan nəṁat tovi trakon len nasi-

hau totor mai nahudhusihau.^{††} ¹⁵Beti nəṁat eru hən nəwai, isav dan nabuņon

hum nawisel, hən ḃisel husur napəhəvut hən ḃelivi van.

¹⁶Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəņav hən nabuņon,

edəlom nawisel tosav dan nabuņon nətrakon hən ḃimasur len tan.

¹⁷Ale nəlon nətrakon epəņas napəhəvut, ale ivan hən ḃigol nəbiltibalān mai nəpasusan san

gail am, alat lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaņ len nakitinan aYesu tokel

vəhoti.

¹⁸Ale nətrakon eil len nabion bitas.

Narivatəvat katkat eru

13 Beti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəņavur mai nəkadun eməlevru ale ikad

nəkraun tosəņavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot,

mədas nahəsan.

²Narivatəvat katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohum nalohrien nabea ale nabuņon ehum

nabuņon nalion. Ale nətrakon ilav nədaņan, mai nəbiltihai bətbətah hum

sekiņ, mai nədaņan hən na-il-a-ṁo-an san maii.^{‡‡} ³Noris narivatəvat katkat

enan, nəkadun sua ikad nasənahān togol nəmatan, be nasənahān enan togol

nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaņmaņ lan, ale lohurus narivatə-

vat katkat enan.

⁴Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaņan hən na-il-a-ṁo-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke,

“Ase esuṁan narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi ḃigol nəbiltibalān maii?”

^{††}12:14 Dan 7.25, 12.7. *Naikel* evi nəman naməsav tohum nəbal be totibau səhori. Len nasoran ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, ḃitoṽ hən Dan 7.25.

^{‡‡}13:2 Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. *Nalepat* evi nəbiltiḃus togəgaris. *Nabea* evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan.

^h12:9 Gen 3.1; Luk 10.18 ⁱ12:10 Job 1.9-11; Zec 3.1-2

⁵AGot idam̃ hən narivatəvat katkat ãisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsan. Ale aGot idam̃ hən ãikad nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an hən ãigol natideh tolaŋoni len nahəbati tovi 42. ⁶Ale esəjav hən nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷AGot idam̃ hən ãigol nabiltiḃalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̃ hən ãeil a ṁo hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluḃoh hən nəvanuan naut tiltile gail.^f ⁸Nəvanuan gail p̃isi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.^j Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹Gəbikad nədariŋam̃, gesəsəloŋ!
¹⁰Avan ideh aGot toriŋi hən galit ləbibaŋisi ale səhari van, avan enan dereh libaŋisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriŋi hən ãimat len nabiltiḃu nəbalan, dereh timat len nabiltiḃu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daŋ-ḃuri-an, limasdaŋ len nədələmian salito.^k

¹¹Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip uluṁan, ale isorsor hum nətrakon. ¹²Len nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan p̃isi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahən hən nəmatan tomav. ¹³Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaŋ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvan-

uan gail. ¹⁴Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todaṁ hən narivatəvat katkat hən nətan ãigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahən hən nabiltiḃu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵Ale aGot idam̃ hən narivatəvat katkat hən nətan ãilav nasuŋavŋavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən ãisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbilotu həni limasmat. ¹⁶Igol ke nəvanuan gail p̃isi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navələlito o len nabunəholito. ¹⁷Ale avan ideh topar mak saləboi ãigol naḃurian o na-ḃurhəni-an. ãike ãeḃur natideh o ḃur həni, timaskad nəmak tovi nahəsan narivatəvat katkat o naḃuruŋan han.

¹⁸Len naut egai ivoi hən datḃikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisəḃ səhot namilen naḃuruŋan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḃuruŋan sivan sua. Ale naḃuruŋan han evi 666.

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

14 Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naḃehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah mai. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsan mai nahəsan aTəman.¹ ²Ale nosəsəloŋ hən nəwalan togəṁ len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboŋ lotoraṁraṁe ãonḃon hən navus beltaŋ tosəḃur. ³Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḃe veveu a ṁo len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh

^f13:7 Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36

^j13:8 Psa 69.28; KelV 3.5 ^k13:10 Jer 15.2, 43.11 ¹14:1 Eze 9.4; KelV 7.3

toləboi ləbəkəkai səhot nəbe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toʋur galit dan nəvanuan p̄isi len navile a pan, galit ɲai lokəkai səhoti.

⁴Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben arəhəvūt ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toʋur galit dan nəvanuan gail p̄isi hən ləbevi esan mai seTuhsipsip. Lohum nāvīt metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵Nalibliboŋan sagəm len nabuŋolit boŋ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi b̄ikel uri.^m

Ajel itor

⁶Beti noris əjel togon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən b̄ikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi, nəvanuan len nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi mai nabi tiltile gail p̄isi. ⁷Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail p̄isi.”^m

⁸Ale əjel na-vəha-ru-an ehusur əjel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Pəpilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile p̄isi lotərog hən nəwain han tovi nəb̄iltiləŋonian san hən naitian tosa.”^o

⁹Ale əjel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nələblab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰dereh gai temun nəwain

hən nəb̄iltilol paŋpaŋ siGot, nəwain aGot tobir masmas hən vi lan nəb̄iliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon əjel siGot gail mai aTuhsipsip.^p ¹¹Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaianan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəŋavŋavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nələblab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”^q

¹²Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-ḅuri-an.^{ss}

¹³Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuḅ, navoian siGot igol lukab hən.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat hən ike husur dereh liŋavŋav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad nāvīt nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosuḅan anatun nəvanuan.* Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau nəḅu tohaḅ tokan len nəlon.

¹⁵Beti əjel togon evivile len naim siGot. Ika van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav nəḅu saḅ tohaḅ, tuḅat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”^r ¹⁶Ŋa atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

§§14:12 Egai nəbathusoruan hən nalob̄ulət egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ bur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datbimat sil nadəlomian dattokade len aYesu.

*14:14 Dan 7.13. Vəha-sobsoḅur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan.

^m14:5 Zep 3.13 ⁿ14:7 KelV 10.6 ^o14:8 Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2

^p14:10 Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 ^q14:11 Isa 34.10

^r14:15 Jol 3.13

¹⁷ Beti aņel sual am evivile len naim siGot len nəməv. Gai am etəgau nābu tohab tokan.

¹⁸ Ale aņel tile am tokad nədaņan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumayan. Ikai habat van hən aņel tokad nābu tohab, ike, “Gilav nābu sañ tohab, tubat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail nāvit nakrep lumen.” ¹⁹ Ija aņel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nābilitibur lotopal dasdas nāvit nakrep lan. Evi nābilitibur hən nəlol paņpaņ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nābilitibur vivile len nābilitivile. Ale nəda eriv dan nābilitibur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstata tovi 1,600.[†]

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

15 Beti len nəməv noris navisian toyalyal notomaņmaņ lan. Ikad aņel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbegəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paņpaņ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nābilitimetduņduņ hən nakəlas tobon mai nəhab. Ale tarhəmetduņduņ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai nāpuruņan hən nahəsan. Lukad navus beltəņ aGot tolav gail mai galito, ³ ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

“Nasuḅ aGot gotoyalyal buni, nəsa gotogole iyalyal, numəmaņ lan. Govi Kiņ hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile, nāvide sañ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.⁵

⁴ Nasuḅ, nəvanuan gail pisi dereh lemətahw len nəyalyalan sañ; dereh leputsan nahəsəñ husur gaiug govi aGot səboñ gototoh a tut dan nəsaan.

Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm hən ləbilotu hən gaiug, husur nəvanuan gail pisi loris nanoran gotogol gail.”^t

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboņ natgalenan lotonoņ, nokəta, noris naim siGot len nəməv, naim nətaḅolen siGot tolo, esəņav.^u

⁶ Aņel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu toḅəhw yesyes, ale nəhau tutuḅ nagol ibaņis garu len nəməbulito.^z ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aņel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru lotopul hən nəlol paņpaņ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaņan san. Ale avan ideh edədas bəbis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaņel gail ləbinonj.^v

[†]14:20 Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstata evi namita tovi 185.

^z15:6 *Nalinen* evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan.

^s15:3 Exo 15.1 ^t15:4 Jer 10.7; Psa 86.9 ^u15:5 Exo 38.21

^v15:8 Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

16 Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

²Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.^w

³Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit p̄isi lotosuh len tas lumat.

⁴Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.^x ⁵Ale nosəsəloŋ hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,
gaiug gotovi gaiug ta sutuai,
gaiug gotovi gaiug gagai,
gaiug gotovi aGot səboŋ gototoh a tut dan nəsaan,

⁶husur galit lobir nəda hinəvanuan saŋ gail mai hihai kelkel ur gail,
ale gulav nəda mai galit hən ləbemuni.
Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷Ale nosəsəloŋ hən nəmel tutumavan toke,
“Evoi, Nasuḅ aGot, aḅiltidaŋan,
nə-sab-səhoti-an mai nəpanismen saŋ gail,
lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹Napudan en totibau ebulaŋ nəvanuan gail. Ale

losəvar aGot, sor mədas nahəsan aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-ḿo-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləḅipair dan nəsaan salito hən ləḅisal suh nəyalyalan san.

¹⁰Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloh san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋi. Napəŋasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.^y ¹¹Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəŋasan mai nəmanuŋ salit gail. Be lomətahun ləḅipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləḅipair van hən aGot.

¹²Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an idaŋ nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən nəḅisal beutaut ḿos nakiŋ gail ləbегəm len naist.^q

¹³Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuŋon nətrakon, esua dan nabuŋon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuŋon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləbesəhar ḅonḅon hən nakiŋ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəboŋ totibau siGot aḅiltidaŋan.^z

¹⁵AYesu ike, “Səsəloŋ! Dereh nəgəm suḿan nəvanuan vənḅənah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləḅiyar ḅurmalmal gol nahurulit ḅisa.”^a

¹⁶Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiŋ galenan van vabonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seḅru gail.^b

¹⁷Beti aŋel na-vəha-məlevru-an idaŋ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol

^q16:12 Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, *lotogəm len naut namityal tovisian*.

^w16:2 Exo 9.10 ^x16:4 Exo 7.17-21; Psa 78.44 ^y16:10 Exo 10.21-22

^z16:14 1Tim 4.1 ^a16:15 KelV 3.3 ^b16:16 Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11

tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!”¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu p̄isi lotodu nəboŋ nəvanuan lototoh len navile a pan.¹⁹ Nabiltivile imaṗul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluṽoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiṽol paŋpaŋ san maii.^c ²⁰Naholoul p̄isi loməkaskas, naṽehuh p̄isi lumasig. ²¹Nəais eus habat. Nəais ṽisusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuṽ.^d

Napəhaṽut nahəsən tosa vəsa toṗur hən niben

17 Esua len aŋel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh neṽusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaṽut toṗur hən niben, nahəsən tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoṽur. ²Nakiŋ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”[§]

³Len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan esəhar ginau vi lan naut masmas tobəṽesw. Noris napəhaṽut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsən, lukabut gol niben. ⁴Napəhaṽut esun nahurabat toboŋboŋ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nə-

vat halit totibau, mai nanesnes gail. Len nəvəlan etəgau nabiliwai nagol topul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai nabīŋḃiŋalan hən naitian san tosa gail. ⁵Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaṽut lotoṗur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboŋ notorisi nuṗaŋ, numəŋmaŋ. ⁷Ale aŋel eus ginau ke, “Guṗaŋ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaṽut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur, aliten tosa lan. ⁸Narivatəvat katkat gotorisi, a ṽo ikade, gagai eṽuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəṽur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.^e Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsəlito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limaŋmaŋ nəboŋ ləberis narivatəvat katkat tomaur a ṽo, toṽuer gagai, ale beṽisi tətəs.^f

⁹“Len naut egai ivoi hən datḃikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi naṽehuh toməlevru napəhaṽut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru. ¹⁰Nakiŋ erim lunoŋ tia. Sual iṽat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ beŋəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹Narivatəvat katkat totoḃ a ṽo, toṽuer gagai, gai evi kiŋ na-vəha-məlevtor-an. A ṽo evi kiŋ

§17:2 Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7

^c16:19 Isa 51.17 ^d16:21 Exo 9.23-24

^e17:8 Dan 7.7; KelV 11.7

^f17:8 Psa 69.28; KelV 3.5

sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹²“Nəbalbal toşəjavur gotorisi lovi nakiş toşəjavur ləsəkad nədaşan hum nakiş sal. Be dereh likad nədaşan hən na-il-a-ṁo-an len nəhaua bəsua, hən ləbeil a ṁo mai narivatəvat katkat hum nakiş gail.⁸ ¹³Galit p̄isi lutoh ṁos nat-sua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaşan salito mai nədaşan hən na-il-a-ṁo-an salito. ¹⁴Dereh ligol nəb̄iltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail p̄isi, evi Kiş hən nakiş gail p̄isi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nəb̄iltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaş lan.”

¹⁵Beti əşel ikel mai ginau ke, “Nəwai toşəbur gotorisi, nəpəhaṽut toşur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluvoh gail, naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶Narivatəvat katkat mai nəbalbal toşəjavur gotoris gail, dereh lemətahun bun nəpəhaṽut toşur hən niben. Dereh lemədasi hən bitoh səbon, bimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəşas niben hən nəhab b̄ihan p̄isi. ¹⁷Husur aGot eriş naləşonian san len nəlolito hən ləb̄igol p̄isi. Dereh lidaṁ hən ləb̄ilav nədaşan hən na-il-a-ṁo-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləb̄isarpoh.

¹⁸“Nəpəhaṽut enan gotorisi, evi nəb̄iltivile toyalyal tokad na-il-a-ṁo-an hən nakiş gail hən navile a pan.”

Naut a Papilon imasirsir

18 Nəboş notoris natgalenan tonoš, noris əşel sual am toşəm len nəmav vi pan. Ikad nədaşan hən na-il-a-ṁo-an toyalyal, ale namənas san eṁias navile a pan vəsa. ²Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmar-gobut p̄isi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman p̄isi ləsaveveu, mai narivatəvat p̄isi ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.” ³Nəpəhaṽut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaş hən naitian san tosa ekuḅ hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiş gail hən navile a pan lugol naitian tosa mai. Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, şur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləşon masuṽ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”^h

⁴Beti nosəsəloş hən nadoldol toşon toşəm len nəmav toke, “Gamit mət-tovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike mətbitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!ⁱ ⁵Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.^j ⁶Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən naləşon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, məteb̄ir vəha-ru həni len nəb̄ilivai han ṁosi. Mitigol temuni hən b̄esisil.^k ⁷Mitilav nəpəşasan mai naləşon-

****18:2** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: *narivatəvat ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.*

⁸**17:12** Dan 7.24 ^h**18:3** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8

ⁱ**18:4** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 ^j**18:5** Gen 18.20-21; Jer 51.9

^k**18:6** Psa 137.8; Jer 50.29

isa-an maii, arepitoŭ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’⁸ Imagenan, len nəmariboŋ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan to-bəlav, mai nəhab bīhan puŋpuŋi husur Nasub aGot, topəpəhun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaŋan.¹

⁹“Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəpol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh liŋaŋ, leləŋon tisa husuri.^{††} ¹⁰Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Pabilon gotovi biltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen sam egəm hən gaiug!’

¹¹“Ale nəvanuan hən navile a pan lotoŭur natit gail, pūr hən gail, dereh liŋaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən beŭur nəkako salito gail. ¹²A mo eŭur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eŭur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyayau, nəkaliko nətau toboŋboŋ mai tobisibis. Eŭur nəhai tiltile gail nəbolit tosusau. Eŭur natit isoŭur lotoum hən gail hən nabiltiriŭon naelefant. Eŭur natit isoŭur lotoum hən gail

hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.^{‡‡} ¹³Eŭur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafranĭnsens.^{¶¶} Eŭur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nabuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eŭur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev. ¹⁴Ale alat lotoŭur natit gail, pūr hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləŋon masuŭ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaŋ gail am boŋ ideh.’ ¹⁵Ale alat lotoŭur natit gail, pūr hən gail, galit lotopul hən natite husur loŭur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh liŋaŋ, leləŋon tisa husuri.^{§§} ¹⁶Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboŋboŋ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! ¹⁷Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit gail alitenan topul masuŭ hən gail lumasig pəpəpə.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. ¹⁸Nəboŋ ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaien.’ ¹⁹Dereh liŋaŋ habat, leləŋon tisa. Ale len na-ləŋon-isa-an salito dereh lebubulan nəmasiav len nəkadulito. Ale

^{††}18:9 Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17

^{‡‡}18:12 Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol.

^{¶¶}18:13 Nasinamon evi nahurhuhai sua nəbən tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləbigol nabus han bivoi. Nafranĭnsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas.

^{§§}18:15 Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36

dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! aḅil-tivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nəbilitiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosuə ɲai, natit p̄isi san nəhab ihan puɲpuɲi!’*²⁰

²⁰ Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətehəhəvur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhəvur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”^m

²¹ Beti aɲel todaɲ habat ipat nəbilitivat, tohum nəbilitivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəv̄ide tomaiegai, Papilon, nəbilitivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasiɡ, ale avan ideh asike eris gaiug boɲ ideh am! ²² Nəwalan hən navus beltaɲ, nəvanuan lotokəkai, nəbuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloɲ həni len gaiug boɲ ideh am. Asike lusab nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloɲ hən nəwalan hən nəbilitivat tobul dasdas nawit boɲ ideh am.

²³ Nəvanuan asike loris naḡial toḡial len gaiug boɲ ideh am. Asike losəsəloɲ hən nadolon nauluḡan mai nəpəhəvut len nəlahan səlaru boɲ ideh am. Husur nəvanuan saḡ lotovur natit gail, p̄ur hən gail, galit lovi ḅiltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi.†

²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan p̄isi hən navile a pan lotomat len nəvələḡ.”

Sal suh aGot!

19 Nəboɲ natgalenan lotonoɲ, nosəsəloɲ hən nadoldol hən nəbilitiluḅoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaɲan arovi esan,

² bathut nə-sab-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

Gai ipansem nəpəhəvut toyalyal toɲur hən niben,

tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriɲi lan, aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toɲəɲas alitenan dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nəbilitihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nəbilitihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit p̄isi məttovi slev san gail,

gamit p̄isi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloɲ hən nəwalan tohum nəwalan hən nəbilitiluḅoh o tohum nətas kudkud topus o nəbiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasuḅ aGot sidato,

aḅiltidaɲan eil a ḡo!‡

* **18:19** Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34

† **18:23** Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

‡ **19:6** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

⁷Datikemkem! Datehəhəvūr!

Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
ale asoan bīlah maii, eutaut hən gai
gabag tia.

⁸AGot eviol hən nahurabat nalinen
tovoī, topəhw yesyes, toveveu maii
hən besuni.”

(Namilen nalinen tovoī evi nagolean
lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹Beti aṅel ikel mai ginau ke, “Gitos
nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm
hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip,
lehəhəvūr.’”ⁿ Aṅel isor am, ike, “Nate-
nan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰Nəboṅ tokəmaienan tonorṅ nuteh
bathurien hən nəbīlotu hənī, avil ikel
mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau!
Ginau novi slev suṃan gaiug mai nə-
bathudud nadəlomian saṃ lotodaṅ hən
lotokel kot aYesu hum aMasta salito.
Gilotu hən aGot ṅai! Husur nədaṅan hən
avan ideh bīkel kot aYesu, egəm len
aNunun aGot.”^o

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

¹¹Beti noris nəmav tosəṅav, ale
ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua
tosah lan, nahəsan aDaṅ-len-aGot,
mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ
səhoti ke nəvanuan limaspanis o teḅuer,
ale len nanoran igol nəbīltībalan.^p

¹²Namətan arohum nəhab towunwun,
ale len nəkadun ikad nəkraun isoḅur.
Ikad nahəsan sua aGot toṭosi lan, be
səkad avan ideh toləboi nəhes enan,
gai səḅon eləboii. ¹³Nahurabat tosuni
imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan,
Nasoruan siGot. ¹⁴Navəshəsoltia gail
len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw
gail lohusuri. Galit ḅisi losun nahurabat

nalinen tovoī, topəhw yesyes, toveveu.

¹⁵Nabu nəbalan tokan evivile dan
nabuṅon atenan hən bīḅal hənī, win
səhor naluḅoh hən nəvanuan naut
tiltile. Dereh teil a ṃo hən galito hən
nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal
dasdas naḅit nakrep len nabīltībur hən
nəlol paṅpaṅ siGot, aḅīltidaṅan, hən
ḅisel hum nəwain.^q ¹⁶Len nahurabat
mai len nədamhərien ikad nəhes egai:
“Kiṅ hən nakiṅ gail mai Masta hən
nəmasta gail.”

¹⁷Beti noris aṅel sua toil len na-
mityal. Ale ikai habat hən nabīlti-
doldol, van hən nəman naməsav ḅisi lo-
toməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitiḅon-
ḅon len nabīltihanen siGot! ¹⁸Mətegəm
hən mətḅihan naməṅod hən niben nakiṅ
gail mai naməṅod hən niben nakomada
gail, naməṅod hən niben nabəhariv
mai nahos gail mai alat lotosah len
gail, naməṅod hən niben nəvanuan ḅisi,
naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lo-
tovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan
totibau.”^f

¹⁹Beti noris narivatəvat katkat, mai
nakiṅ hən navile a paṅ gail, mai
navəshəsoltia salit gail lotogəm ḅon-
ḅon, hən ləḅigol nabīltībalan, mai ate-
nan tosah len nahos topəhapəhw mai
navəshəsoltia san. ²⁰Ale lutah gat nari-
vatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras
totah maii, togol namerikel gail len
nəhon narivatəvat katkat. Namerikel
galenan logəras alat lotokad nəmak
sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən
nəlablab han. Ale atenan tosah len na-
hos ebulan gəlaru nəboṅ lotomaur sal
len nabīltimetduṅduṅ nəhab tolavurvur,
nəsalfa topaṅ lan.^r ²¹Ale atenan tosah
len nahos ita bun nakiṅ mai navəshə-

^f19:18 Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

ⁿ19:9 Mat 22.1-14; Luk 14.15-24 ^o19:10 KelV 22.8-9

^p19:11 Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4

^q19:15 Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 ^r19:20 KelV 13.1-18; Luk 17.29

Losəḡav hən nalobulat togon, nalobulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan p̄isi lotomat. Epəpəhun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len nalobulat galenan.** ¹⁴Beti aḡel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduḡduḡ nəhab. Nametduḡduḡ nəhab. Nəmatduḡduḡ nəhab. Nəmatduḡduḡ nəhab. Nəmatduḡduḡ nəhab. Nəmatduḡduḡ nəhab. ¹⁵Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsan asike ḡipat len nalobulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduḡduḡ nəhab.

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

21 Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am ebuer.^w ²Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni m̄os nauluḡan ḡilah maii.^x ³Nosəsəloḡ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot māu dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.^y ⁴Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaḡan o napəḡasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”^z

⁵Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəḡeil gəḡat len gail.”

⁶Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natubatan mai nanoḡan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toḡuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.^a ⁷Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.^b ⁸Be alat ləsəkad nail-ḡuri-an, alat ləsəkad nadəlomian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotolibliboḡ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduḡduḡ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaḡ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”^{††}

Naut a Jerusalem veveu

⁹Beti sua len aḡel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navile-sir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh neḡusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsip-sip.” ¹⁰Ale len nədaḡan seNunun aGot, aḡel enan ilav ginau vi lan nabiltivē-huh tosaḡah vi məhat. Ale eḡusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.^c ¹¹Ikad namənas siGot. Em̄ial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.^{‡‡} ¹²Nəḡod nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḡah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aḡel lotovi 12 loil husur nametləkau galen ḡisusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³Len naist ikad

**20:12-13 Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5

††21:8 *Salfa*: ris Luk 17.29; *nəmatan na-vəha-ru-an*: ris KelV 2.11.

‡‡21:11 *Jaspa* evi nəvat sua gəsaləboi gəḡəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyaḡyaḡ. *Nakristal* evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh.

^w21:1 Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 ^x21:2 Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12

^y21:3 Lev 26.11-12; Eze 37.27 ^z21:4 Isa 25.8, 35.10, 65.19

^a21:6 Isa 55.1; KelV 1.8 ^b21:7 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 ^c21:10 Eze 40.2

nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.^{¶¶}
¹⁴Nəvōd hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

¹⁵Aṅel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəvōd han.^d ¹⁶Nabəlavan hən nabiltivile epitoṽ hən naṗosṗosan han. Ale aṅel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḅi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.^{§§} (Nabəlavan mai naṗosṗosan mai nəsahsahan han loṗitṗitoṽ). ¹⁷Ale enənoṽ hən nəvōd hən nabiltivile, isaḅ namətortoran han evi nakupit tovi 144.* Ale nakupit siaṅel enan epitoṽ hum sinəvanuan. ¹⁸Nəvat hən nəvōd hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. ¹⁹Nəvat gəlgəlan ṗisi lovəhas nəpaudesen hən nəvōd hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaiā, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəhavat-an evi emerald, ²⁰na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlvtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-

məlapat-an evi topas, na-vəha-səṅjavur-an evi krisopres, na-vəha-səṅjavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səṅjavur-pisan-eru-an evi ametist.[†] ²¹Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi ḅiltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetṗisal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

²²Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aḅiltidaṅan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.[‡] ²³Naṁial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi naṁial han. ²⁴Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len naṁial han, ale nəboṅ nakiṅ gail hən navile a pan ləḅebis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. ²⁵Nametləkau han gail losəṅjav len nəmariboṅ kavkav, asike lokəkol boṅ ideh, husur nalenmariug dereh teḅuer ei. ²⁶Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṗisi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. ²⁷Natideh toḅiṅḅiṅal o tosa asike ebis ei boṅ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboṅ, asike ebis ei boṅ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len nalobulat seTuhsipsip hən nə-

^{¶¶}21:13 Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35

^{§§}21:16 Nəstatia evi namita tovi 185.

*21:17 *Nakupit* evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəbar nagilen nəṅarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadaṅ hən nahudhumita.

[†]21:20 Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: *jaspa* emial o ekəsan o iyaṅyaṅ, *safaiā* iboṅboṅ ale imasil, *akat* epəḅarəḅhw o imasiav be goləboi gəḅekəta vi loḅoim kəkereh, *emerald* ekəskəsan ale imasil, *oniks* nətau han etiltile be gəsaləboi gəḅekəta tur lan, *karnelian* ebisibis be səmasil savoi, *krisolait* iyaṅyaṅ ale imasil, *peril* ekəskəsan ale imasil, *topas* iyaṅyaṅ ale imasil, *krisopres* ekəskəsan ale imasil, *jasint* ebisibis ale eləboi bimasil, *ametist* iboṅboṅ ale imasil.

[‡]21:22 *Naim nalotuan* evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboṅ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut ṗisi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh.

^d21:15 Eze 40.3

mauran, galito ɲai dereh lēbis len nābilitivile enan.^f

22 Beti aɲel egaii ēvusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nābilitihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.^e ² Isel rivuh hən nametp̄isal hən nābilitivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.^f Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati ṽisusua. Aruṽan hən nəṽite vəha-səɲavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən b̄irer hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləb̄imaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansem len nābilitivile enan. Nābilitihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.^g ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasub̄ aGot dereh teṁial, teṁias galito. Ale dereh lesuṁan nakin̄ gail van vi sutuai.^h

AYesu satogəmai

⁶ Beti aɲel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəbeil gəgat len gail, lokitin. Nasub̄ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aɲel san hən bēvusan naslev san gail hən natit p̄isi b̄imasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloɲ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh b̄igol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, təhəhəvur!”

⁸ Ginau novi aJon notosəsəloɲ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboɲ notosəsəloɲ, nəboɲ notoris natgalenan, nuteh bathurien aɲel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəbilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suṁan gaiug mai avəṁ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləb̄igol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”^g

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboɲ egəṁ pəpadaɲ. ¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh to-b̄iɲb̄iɲal taṽtaṽor, tēbiɲb̄iɲal taṽtaṽor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”ⁱ

¹² AYesu ike, “Səsəloɲ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṽurp̄uran sagw hən nəbilav nakonp̄urp̄uran o nəpanismen mai nəvanuan p̄isi b̄inor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natubatan mai nanoɲan.”^{**}

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhəvur.^j Lələboi ləbēbisutur len nametləkau gail hən nābilitivile ale han nəṽit nəhai hən nəmauran.^k ¹⁵ Avil vivile dan nābilitivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat

^f21:27 Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. *Nalobulat hən nəmauran*, ris KelV 3.5.

^g22:9 Hən naves 8-9, ris KelV 19.10

^{**}22:13 Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8

^e22:1 Eze 47.1; Zec 14.8 ^f22:2 Gen 2.9-10 ^g22:3 Gen 3.17; Zec 14.11

^h22:5 Isa 60.19; Dan 7.18 ⁱ22:11 Dan 12.10 ^j22:14 KelV 7.14

^k22:14 Gen 2.9, 3.22

lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶“Ginau aYesu nosəvat aḡel sagw hən b̄ikel kot natgalenan m̄os alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi nam̄oso lalan toṁial habat.”^l

¹⁷ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəloḡ səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləḡoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, naṽurian han toḃuer.^m

Nasoruan naməkot

¹⁸Ginau nukel nalələḡauan mai nəvanuan p̄isi lotosəsəloḡ hən nasoruan

hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai: avan ideh b̄esuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir nalobulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹Ale avan ideh b̄ilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len nalobulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan naṽit nəhai hən nəmauran, asike eḃis len nab̄iltivile siGot.^{††}

²⁰Ale atenan tokel kot natgalen p̄isi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasub̄ aYesu gegəmai!ⁿ

²¹Nasub̄ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan p̄isi siGot.^{‡‡}

^{††}22:19 Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32

^{‡‡}22:21 Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasub̄ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan p̄isi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan *ganan* len nagilen

^l22:16 Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 ^m22:17 Isa 55.1 ⁿ22:20 1Kor 16.22